34. SAYI - 2012 ARALIK - İÇİNDEKİLER

		SAYFA
1.	**EĞİTİM ÖRGÜTLERİNDE DENETİMİN GEREKLİLİĞİ: KURAMSAL BİR ÇALIŞMA** Yüksel GÜNDÜZ	1-6
2.	**SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİNDE DRAMA ETKİNLİKLERİNE YER VERME DURUMLARININ İNCELENMESİ** Serap UZUNER YURT - Bircan EYÜP	7-20
3.	**İLKÖĞRETİM 5. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK KAYGILARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ** Murat PEKER - Burcu ŞENTÜRK	21-32
4.	**DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININV ÇOK KÜLTÜRLÜ EĞİTİME YÇNELİK TUTUMLARI (İLAHİYAT – EĞİTİM DKAB KARŞILAŞTIRMASI)** Mehmet Kamil COŞKUN	33-44
5.	**TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLK FABRİKASININ KURUM İMAJI ANALİZİ** Bilgin ŞENEL - Mine ŞENEL - Gülten GÜMÜŞTEKİN	45-52
6.	**BİLGİ EDİNME HAKKININ KURUMSALLAŞMASINDA BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULUNUN ROLÜ** Ramazan ŞENGÜL	53-60
7.	**MODERN ULUS DEVLETLERİN DOĞUŞU** Abdulvahap AKINCI	61-70
8.	**SİYASİ PARTİ VE HÜKÜMET PROGRAMLARINDA GİRİŞİMCİLİK VE İNOVASYON** Şaban ESEN - Sabahattin ÇETİN	71-82
9.	**TÜKETİCİLERİN YENİ ÜRÜNLERE YÖNELİK ADAPTASYON TUTUMLARI ÜZERİNDE TÜKETİCİLERİN VE FİRMALARIN YENİLİKÇİLİK DÜZEYLERİNİN ETKİSİ** Sertaç ÇİFCİ	83-92
10.	**TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIM STRATEJİLERİ VE BİR MODEL ÖNERİSİ** Ramazan KILIÇ - Şahin ÇETİNKAYA	93-114
11.	**GÖNÜLLÜDEN ZORUNLU BAĞIMSIZ DENETİME GEÇİŞİN AİLE İŞLETMELERİNDE KURUMSAL YÖNETİME ETKİLERİ** Durmuş ACAR - Ahmet AKTÜRK - Ahmet COŞKUN	115-124
12.	**GÜNÜMÜZ SANAT ORTAMINDA ÇAĞDAŞ/GÜNCEL SANAT YAKLAŞIMLARINA İLİŞKİN SANATÇI, ELEŞTİRMEN VE SANAT GALERİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ** Ayşegül KALKAN - Lale ALTINKURT	125-136
13.	**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SAĞLIĞI GLİŞTİRİCİ YAŞAM BİÇİMİ DAVRANIŞLARINA ETKİ EDEN SOSYAL FAKTÖRLER** Hülya YÜKSEL	137-150

14. **ÜRETİM-PAZARLAMA KOORDİNASYONUNUN İŞLETME PERFORMANSINA ETKİSİ: DÜZCE'DE BULUNAN KOBİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**
Kahraman ÇATI - İsmail DURAK - Önder KETHÜDA - Abdülhamit EŞ 151-160

15. **REASSESSING THE 1948 ECONOMY CONGRESS**
Ali TARHAN 161-172

16. **BELEDİYELERİN ÇEVRE YÖNETİMİ ÜZERİNE AÇIK KAYNAK KODLU BİR KENT BİLGİ SİSTEMİ UYGULAMASI**
Uluç ÇAĞATAY - Hakan YILDIZ 173-184

17. **EBEVEYN-ÇOCUK İLİŞKİSİ ENVANTERİNİN 60–72 AYLIK ÇOCUKLARIN ANNE VE BABALARINA UYARLANMASI**
Murat BARTAN - Fatma TEZEL ŞAHİN 185-200

18. **FEN VE TEKNOLOJİ DERSİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME: İLKÖĞRETİM 4 VE 5. SINIF ÖRNEĞİ**
İsmail KENAR - Melek BALCI 201-210

19. **KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE YURT DIŞINDAKİ TÜRKLERİN ÖNEMİ**
Vahap ÖZPOLAT 211-220

20. **TÜKETİM NESNESİ OLARAK SAĞLIKLI OLMA KÜLTÜRÜ (HEALTHISM) ÜZERİNE NİTEL BİR ÖN ÇALIŞMA**
Gaye ATİLLA - Didar BÜYÜKER İŞLER 221-230

21. **OKUL MÜDÜRLERİNİN ÇATIŞMA ÇÖZMEDE YAPICI – YIKICI OLMALARI İLE ÖĞRETİM LİDERLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİ**
H. İsmail ARSLANTAŞ - Metin ÖZKAN 231-240

22. **MALİYETLERİN STRATEJİK YÖNETİMİNE İLİŞKİN BİR YAKLAŞIM: FAALİYET TABANLI BÜTÇELEME**
Metin YILMAZ - Ali COŞKUN 241-260

23. **MUHASEBE PAKET PROGRAMI SEÇİMİNDE ANALİTİK AĞ SÜRECİNİN KULLANIMI**
Mehmet BASTI - Ender BOYAR 261-280

24. **II. MEŞRUTİYETİN İLÂNINDAN SONRA POLİS TEŞKİLÂTININ DEĞİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ**
Nureddin VAN 281-294

25. **PERSONELİN ÇATIŞMA YÖNETİMİ ALGILARI VE İŞ DOYUMU DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ: MERSİN GENÇLİK HİZMETLERİ VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ ÖRNEĞİ**
Cemalettin DEMİRELİ – Çetin MUNZUR 295-309

EĞİTİM ÖRGÜTLERİNDE DENETİMİN GEREKLİLİĞİ: KURAMSAL BİR ÇALIŞMA

Yüksel GÜNDÜZ

Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü e-mail: gunduz0735@hotmail.com

ÖZET: Denetim, eğitim sisteminde bir alt sistem ve yönetim süreçlerinde bir öğe olarak yer almıştır. Bu bağlamda yapılan çalışmanın amacı, eğitim örgütlerinde yapılan denetim etkinliğinin; işgöreni, örgütü ve eğitim, öğretimi geliştirmedeki rolünü ortaya koymaktır. Denetim, personelin birçok yönden geliştirilmesini, yeterli hale getirilmesini ve eksiklilerinin giderilmesini sağlamaktadır. Bu anlamda denetim, işgörenlerin mesleksel gelişmelerini teşvik eden, onları eğiten, verimini arttırıcı etkinlikleri ortaya koyan ve değerlendiren bir süreç olarak görülür. Örgütler, var olma nedeni olan amacını gerçekleştirme derecesini sürekli olarak bilmek ve izlemek durumundadır. Bu örgütsel olgu denetimin önem ve zorunluluğunu göstermektedir. Bu anlamda denetim, işleyen süreci kontrol ederek, süreçteki sapmaları düzelterek ve süreci geliştirerek örgütlerin sağlıklı olarak yaşamasına yardımcı olur. Denetim, öğrenme-öğretme ortamının analizi, ortamın değerlendirilmesi ve sürecin geliştirilmesi gibi işlevleri yerine getirerek, eğitim öğretimin gelişimine katkıda bulunur. Eğitim örgütlerinde, işgöreni, örgütü ve eğitim öğretim sürecini geliştirmek için, denetim etkinliklerinin sürekli olarak yapılması gerekmektedir.
Anahtar sözcükler: Denetim, örgüt, işgören, eğitim-öğretim

INSPECTION REQUIREMENT IN EDUCATIONAL ORGANIZATIONS: A THEORETICAL STUDY

ABSTRACT: Inspection takes its place as a sub-system in education system and a component in management processes. In this respect, the aim of the study is to put forward the role of inspection activity on developing the worker, the system and education. Inspection enables the staff to be improved in many ways, to be made sufficient and to correct their deficiencies. In this sense, inspection is seen as a process promoting the staff's career development, educating them, performing and evaluating the productive activities for them. Organisations are to know and watch consistently their level of attaining their goal, which is their reason for being. This organisational fact indicates the importance and necessity of inspection. In this sense, inspection helps organizations to carry on healthily via controlling the running process, correcting the deflections in the process and enhancing the process. By performing functions as analysis of learning and teaching environment, evaluation of environment and developing the process, inspection contributes to improvement of education. In educational organisations, it is necessary that inspectional activities are done continually in order to improve the worker, the organization and education process.
Keywords: Inspection, organization, worker, education

GİRİŞ

Örgüt, belirli gereksinimleri karşılamak üzere, önceden belirlenmiş amaçları gerçekleştirecek görev ve rolleri yapmak için güçlerini, eylemlerini eşgüdümleyen insanlardan oluşan toplumsal bir sistemdir. Sistem ise, birbirine bağımlı ve karşılıklı etkileşimde bulunan bir takım alt parçalardan oluşan, aynı zamanda daha büyük sistemlerin parçası olarak işlev gören bir bütün olarak tanımlanır (Bursalıoğlu, 1994). Denetim sistemi de eğitim sistemi içinde eğitimin geliştirilmesine yönelik işlev gören bir yapıdır. Bu anlamda denetim, evrensel bir değer olarak, tüm sistemlerde bir alt sistem ve yönetim süreçlerinde bir öğe olarak yer almaktadır. Türüne, amacına, kuruluşuna bakılmaksızın tüm örgütler denetimsiz çalışamaz (Başaran, 1993: 73). Bu noktada denetim, otomatik düzenleyicisi olarak işlev görür ve örgütün dinamik kalmasını sağlar.

Yönetim süreçleri incelendiğinde, denetimin, örgütün amaçlarına ulaşmasında sadece sonucu değil, süreçlerin her birinin incelenmesini gerektiren son ve tamamlayıcı bir süreç olduğu görülür. Bu bağlamda, yönetim ve denetim işlevsel olarak birbirinden ayrı düşünülemez. İkisi birbirini tamamladığından ve ortak işlevleri bulunduğundan eşgüdümlü olarak yürütülmeleri gerekmektedir (Sergiovanni ve Starratt, 1988: 29). Yani, bir örgütün denetim sistemi, genel sistem içinde bir alt sistem olup, örgütün sıradizinsel yetke yapısını tamamlar. Denetim süreci işletilmediğinde, bu sıradizinsel yapı eksik kalır. Burada eksik işleyen süreç, sistemin genelini etkileyecek kadar güçlüdür. Denetim, bir örgütün işleyen sürecini geliştirmede ve amacına ulaşmasında önemli bir paya sahiptir.

Denetimin bu kadar önemli olmasına rağmen, bugün eğitim sistemi içinde en az gelişme gösteren birimlerden biri denetim ünitesi olmuştur (Açıkalın, 1977: 3). Glanz (1994) da, "eğitim teftişinin tarihçesi" adlı araştırmasında da tez, kitap ve makaleler açısından eğitim teftişi tarihi üzerine yeterince kaynak olmadığını ve bunun bir eksiklik olduğunu vurgulamıştır. Bu durum denetimin öneminin ilgililerce kavranılmadığının bir göstergesidir. Oysa denetim, örgütlerin amacına ulaşmasında, iş ve işlemlerin yapılmasında varsa sapmaların düzeltilmesinde ve doğru şeylerin yapılması konusunda önemli bir işlev görür.

Son yıllarda yönetimin denetim hakkındaki olumsuz düşünceleri ve buna bağlı olarak çeşitli yayın organlarında "denetmenlerin öğretmenler üzerindeki denetim yetkisi kaldırıldı, ilköğretim okullarının denetim yetkisi merkezden taşraya, yani il ve ilçe milli eğitim müdürlerine kaydırıldı, okul denetimine giden denetmenin görevi sadece okul yöneticileri ile öğretmenlere "rehberlik" etmek olacak, denetim sonunda denetmen, öğretmen ya da müdür ile ilgili kanaatte bulunamayacak, denetmenlerin denetim süresinin kısalığı nedeniyle, öğretmenler hakkında yanlış değerlendirmelerde bulunduğu " şeklinde ifadelere sıkça yer verilmektedir. Böyle yaklaşımlar, tarafların (denetleyen ve denetlenen) denetime karşı tutumlarının değişimine neden olur ve denetim sisteminin etkisizleştirilmesine yol açar.

Bütün bunlara rağmen denetim sistemi, işgöreni, örgütü ve eğitim, öğretimi geliştirme fonksiyonunu yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmanın amacı, denetim etkinliğinin, işgöreni, örgütü ve eğitim, öğretimi geliştirmedeki rolünü ortaya koymaktır. Bu amaçla yapılan çalışmada, denetim etkinliğinin; işgöreni geliştirme, örgütü geliştirme ve eğitim, öğretimi geliştirme konuları incelenmiştir.

İŞGÖRENİ GELİŞTİRME

Eğitim kurumlarının kuruluş esaslarına uygun olarak işletilmesi ve amaçlarını gerçekleştirmesi için işgörenlerin sürekli bir gelişim içinde bulunması gerekir. Çünkü gittikçe karmaşık bir nitelik kazanan eğitim sistemi, öğretmenlik rolünü değiştirmekte ve zorlaştırmaktadır (Seçkin,1998: 209). Bu anlamda, öğretmenlerin sınıfta başarılı olabilmeleri için becerilerinin güncelleştirilmesi gerekmektedir (Rosenholtz, 1985). Bu aşamada öğretmenlerin, eğitim öğretime ilişkin sorunların çözümünde, eğitimde verimliliğin arttırılmasında, eğitimin amaçlara uygun olarak yürütülmesinde, rehberliğe, maddi ve manevi yardıma ihtiyacı vardır. Çağdaş eğitim anlayışına göre, öğretmenlere yapılması gereken bu yardım ve rehberliğin en etkili bir biçimde denetmenler tarafından sağlanması temel ilke olarak kabul edilmektedir (Karagözoğlu,1985:4). Bu kabul edişin altında, işgörenlere yapılması gereken yardımların sunulmasının belli bir uzmanlığı gerekli kılması ve denetmenlerin de alanının uzmanı kişiler olarak kabul edilmesi gerçeği yatmaktadır. Bu bağlamda, öğretmenlere sunulacak profesyonel destek, öğretme ve öğrenme sürecinde işbirliği olanaklarını artıracak gelişimsel denetim anlayışına uygun olarak sunulmalıdır (Treslane, 2008). Ancak bu anlayışa uygun olarak yapılacak profesyonel destek, işgörenin gelişiminde etkili olabilir. Bu tür yaklaşımlar çağdaş denetim anlayışının da amacını oluşturur.

Çağdaş denetim anlayışı, denetimi eğitim işgörenlerinin mesleksel gelişmelerini teşvik eden, onları eğiten ve değerlendiren bir sosyal süreç olarak görür. Süreçte işgörenlerden belirlenen amaçlara uygun davranış geliştirmeleri beklenir. Ne var ki, işgörenler görevlerini yaparken, yeterliklerine, bireysel eğilimlerine, örgütün içinden ve dışından gelen etkilere göre görevlerinin gerektirdiğinden değişik eylem ve işlemlerde bulunabilirler (Başaran, 1982: 104). Bu davranışlar çoğu kez bilgi yetersizliğinden kaynaklı olarak ortaya çıkabilmektedir. Çünkü işgöreni hizmet içinde eğitecek ve onu yeterli hale getirecek eğitim etkinliklerine yeterince yer verilmemektedir. Bu noktada denetim, işgörenlerin yanlıştan dönmesini, alana ilişkin birçok yönden geliştirilmesini, yeterli hale getirilmesini ve eksiklilerinin giderilmesini sağlayan bir misyon yüklenmiştir. Dolayısıyla denetim personel gelişimini sağlayan önemli bir etkinliktir.

Eğitim öğretim etkinliklerinin gerçekleştiği yer genellikle sınıf ortamlarıdır. Burada öğretmenlerin eğitim öğretim sürecini nasıl işlettikleri önemli bir noktadır. Öğretmenler sürecin içinde olduklarından, çoğu kez sürece tepeden bakamayabilirler. Dolayısıyla da önemli sayılabilecek bazı hususları da gözden kaçırabilirler. İşte bu noktada denetim, öğretmenlere etkin sınıf uygulamaları konusunda geri besleme sağlayarak onların profesyonel gelişmesini arttırmaya çalışır (Wanzare and Costa, 2000: 48). Günümüzde okullarda uygulanan denetimin genel yaklaşımı, sınıf öğretimini gözlemleyerek, sınıf eğitimini geliştirmek, gözlemlenen bilginin analiz edilmesi ve öğretmenle gözlemcinin yüz yüze görüşmesi yönündedir (Tracy,1995: 320). Sınıf ortamında gerçekleşen eğitim öğretim etkinliklerini tepeden gözlemleyen denetmen, etkinliklerin her aşamasında öğretmence nelerin yapılması ya da yapılmaması gerektiğini bilen birisi olarak, süreçte yapılması veya yapılmaması gerekenleri öğretmenle paylaşır. Böylece, sürecin her noktası öğretmenin mesleki gelişimine hizmet edecek hale getirilmiş olur.

Eğitim işgöreni, bütün iş ve işlemlerinde yasal ve bilimsel ilkelere uymak durumundadır. Denetim bir açıdan bu ilkelere uygunluğu da inceler. Yasal ve bilimsel ilkelere uyma konusu katı bir sürece girerse, işgören kendini geliştirme ve kanıtlama fırsatı bulamaz. Oysa denetim, yönetici ve öğretmene kendini kanıtlama fırsatı vermelidir. Burada denetmen, yönetici ve öğretmenlerin yaptıkları çalışmaları inceleyerek, buradan hareketle ileriye dönük yapacakları çalışmaları yorumlar. Böylece, her öğretmenin programa, yönteme ve içeriğe karşı tutumu belirlenir. Bu aşamada öğretmenlerin olumlu tutumları desteklenirken, olumsuz tutumları olumluya dönüştürülmeye çalışılır. Böylece denetim işgörenin gelişime olumlu katkıda bulunmuş olur.

Denetim hizmeti, iş başında eğitim hizmeti olarak, çalışanların verimini arttırıcı etkinlikleri ortaya koymak durumundadır (Cengiz,1992: 22). Bu süreçte, denetlerken geliştirmek, eleştirirken öneride bulunmak, gerektiğinde uygulamalı olarak öğretim yapmak gereklidir (Pehlivan, 1998: 250). Burada denetmenin getirdiği önerilerin somut olması ve önerilerin yerine getirilmesinde yönetici ve öğretmenin gücünü aşan bir durumun bulunmaması gerekir. Diğer yandan denetmen, salt sözlü anlatımdan kaçınarak, yapılması gerekenlere ilişkin örnek uygulamalara yer vermelidir. Bu anlamda günümüz eğitimcilerinin pek çoğuna göre denetim, eğitim sürecinden daha iyi ürün alabilmek için, bu süreci oluşturan üyelere rehberlik etmek olarak nitelendirilmektedir.

Ne var ki, denetmenlerin, öğretmenlerin haklı görüş ve yakınmalarından kaçma eğiliminde oldukları, sürenin çoğunu, öğretimden çok, tekniklere ayırdıkları, araştırmalarla ortaya konmuştur (Blunberg, 1974: 4). Yine Memişoğlu (2004), yapmış olduğu araştırmada, denetmenlerin öğretmenlerin gelişimlerine yardım görevini "ara sıra" yerine getirdikleri bulgusunu elde etmiştir. Buradan da denetmenlerin işgöreni geliştirme işlevini yeterince yerine getiremediği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Oysa denetimin işgöreni geliştirme gibi önemli bir görevi vardır. Ancak yapacağı işlere ilişkin bilgi, beceri ve tutum yönünden yeterli hale gelmiş bir işgören, yararlı olabilir.

ÖRGÜTÜ GELİŞTİRME

Örgütler varlıklarını sürdürebilmek için içinde bulundukları ortama ve zamana uyum sağlamak durumundadırlar. Bunun için de örgütler, çevrede ve iç dinamiklerinde ne gibi değişmelerin meydana geldiğini/geleceğini ve bunlar için nelerin yapılması gerektiğini bilmek durumundadırlar. Ne var ki, bu çoğu kez süreçtekilerce görülüp, fark edilemeyebilir. Denetim sistemi bu konuda devreye girerek, yol gösterici rolü oynar. Denetim, bu anlamda bir örgütün yönetiminde birinci derecede önemlidir ve örgütün amaçlarını gerçekleştirmeye olumlu şekilde katkıda bulunmaları için, çalışanları teşvik etmekle ilgilenir (Rue ve Byars,1990: 6). Bir örgütün geliştirilmesinde en büyük pay işgörenlere düşmektedir. Dolayısıyla da işgörenlerin örgütün amaçlarını gerçekleştirecek ve örgütü geliştirecek şekilde motive edilmesi gerekmektedir. Denetim bu anlamda çalışanları motive edecek bir anlayışta gerçekleştirilmelidir.

Örgütlerin devamlılığını sağlayabilmesi için, varlığını sürdürmeye kararlı olması gerekir (Hicks, 1975: 124). Her örgüt belli bir amacı gerçekleştirmek üzere oluşturulmuş bir yapıdır. Bu nedenle, örgüt var olma nedeni olan amacını gerçekleştirme derecesini sürekli olarak bilmek ve izlemek durumundadır. Bu örgütsel olgu, sürekli bir izleme, inceleme, değerlendirme ve geliştirme etkinliğini kapsayan denetimin önem ve zorunluluğunu göstermektedir (Aydın, 1993). Bu durum, eğitim sisteminin kendi işleyişini amaçlar doğrultusunda yeniden düzenleyebilmesine, tutarlı ve fonksiyonel bir denetim mekanizmasına sahip olmasına bağlıdır (Kaya,1984: 148). Bu amaçla, sistemin alt sistemleri arasında bütünleşmenin sağlanması için, her birine amaçlar doğrultusunda rehberlik ve denetim yapılması zorunludur (Bilir,1998: 74). Denetimle örgütün genel bir panoraması çıkarılır, değerlendirme ile bu sonucun amaçlara uygunluğu test edilir ve rehberlik çalışmasıyla da varsa hatalardan nasıl dönüleceği, daha doğru işlerin nasıl yapılacağı belirlenir. Sonuçta, denetim ve rehberlik hizmetlerinin etkili kullanıldığı durumlarda örgüt güçlenir ve gelişir.

Denetim, işleyen süreci kontrol ederek, süreçteki sapmaları düzelterek ve süreci geliştirerek, örgütlerin sağlıklı olarak yaşamasına yardımcı olur. Amacı, sistemi daha iyi çalışır hale getirmek olan denetimin, verimlilik ve etkililik üzerinde büyük bir pay sahibi olduğu kuşkusuzdur. Dolayısıyla denetim birimi, eğitim kurumlarının amaç, hedef ve ilkeler doğrultusunda etkin ve verimli çalışmalarına rehberlik etmek, kurumlar arasında eşgüdümü sağlamak, işbirliğini geliştirmek ve değerlendirme yapma gibi işlevleri de yerine getirmektedir. Burada, denetmen, iyi yetişmiş ve seçkin bir alan uzmanı olarak, karar vererek değil, uygulamaya ilişkin doğru örnekler vererek yürütmeyi yönlendirir (Bilgen, 1990). Yani, yönetime önderlik ederek onun gelişmesine yardımcı olur (Tortop ve İsbir,1982).

Çağdaş ve bilimsel denetim anlayışına göre denetim, sadece kontrol amaçlı değil, aynı zamanda sistemi ve eğitim öğretim sürecini geliştirmek amacıyla yapılır (Lee, 1998: 87). Denetimin süreci geliştirme işlevi, denetim sürecinin olmazsa olmaz bir parçası olarak varlığını korumak durumundadır (Açıkgöz, 1990: 168). Denetim yoluyla kurum amaçları daha iyi anlaşılır, prosedürler izlenir, amaçlara ulaşılamadığı durumlarda da gerekli önlemler alınır (Seçkin,1991: 201). Böylece örgütler varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürme ve çağın gereklerine uygun geliştirme olanakları da yaratırlar.

Örgüt yöneticileri zaman zaman belirlenen örgüt ilke ve amaçları dışında değişik ilke ve amaçlar peşinde olabilir. Yani yönetim keyfi davranışta bulunabilir. Böyle durumlarda denetim, yönetimin keyfiliğine karşı, sistemi korumaya çalışır. Bu kurumlarda denetim etkinliğinin söz konusu olduğu durumlarda mümkün olabilmektedir. Denetimin yetersiz olduğu bir kurumda, kurumun etkililiğinden söz etme olanağı yoktur. Denetimin genel anlamda kurumlar, özelde bireyler üzerinde öemli sayılabilecek yönlendirici ve düzeltici etkileri bulunmaktadır. Uluğ (2004)'a göre Yönlendirici Etki: Denetimin varlığını hissetmek. Burada denetim adına bir iş yapılmasına gerek kalmaz. Denetimin olacağını hissetmek, görevlerin eksiksiz yerine getirilmesi anlamını doğurur. Bu, denetim süreci işletilmeden elde edilen bir sonuçtur. Düzeltici Etki: Sistemin normlarla uyumlu halde çalışması içindir. Bunun için de denetim sürecinin sürekli olarak işletilmesi gerekir. Burada denetim sisteminin varlığının ve bu sistemin işletilmesinin, örgütlerin dinamikliği ve etkililiği için önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Eğitim öğretimin gerçekleşmesi ve geliştirilmesine yönelik olarak kurulan eğitim örgütlerinin geliştirilmesi için, örgüt çalışanlarının örgüt amaçlarının gerçekleştirilmesi için organize olmaları gerekir. Bu anlamda, okul gelişimine hizmet edecek etkili bir gelişim planlanması için, personelin bireysel ve kolektif olarak hedeflerin uygulamalarına ve önceliklerine bağlılık geliştirmeleri gerekmektedir (Broadhead vd., 1998). Scheilke (2003), personel gelişiminin, örgütsel gelişimin ve öğretimin geliştirilmesinin okul gelişimini destekleyeceğini belirtmiştir. Earley (1998)'ın da belirttiği gibi, denetim birçok okulu geliştirmede bir araç olarak kullanılmıştır. Buradan hareketle denetimin, örgütlerin sağlıklı olarak varlıklarını sürdürmelerinde ve değişen dünyaya göre gelişimlerinde önemli bir yeri vardır denebilir. Unutulmamalı ki, örgütler dinamik ve işlevsel oldukları sürece yararlı olabilir ve varlıklarını sürdürebilirler.

EĞİTİM ÖĞRETİMİ GELİŞTİRME

Eğitim, insana dair tüm uygulamaların temel boyutunu oluşturmaktadır. Eğitim sisteminin işlevi, bir ülkedeki tüm sosyal sistemleri etkilemektedir. Bütün alanlarda yapılan başarılı veya başarısız uygulamaların temelinde, eğitim sisteminin etkili ve verimli çalışması yatmaktadır (Erdem ve Kocabaş, 2005). Eğitim sisteminin etkili ve verimli olarak çalışabilmesi için eğitim öğretimin belirlenen amaçlara uygun olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Eğitim öğretimin belirlenen amaçlara uygun olarak gerçekleştirilip, gerçekleştirilmediğinin belirlenebilmesi için sistemin kontrol edilmesi gerekmektedir. Buradaki kontrolün amacı, eğitim ve öğretimin geliştirilmesini sağlamaktır. Bu noktada denetim, öğrenme- öğretme ortamının analizini ve ortamın değerlendirilmesi yapma ve sürecin geliştirilmesini sağlama işlevlerini üstlenmiştir. Burada denetim, sürecin geliştirilmesinde öğretmene yardım eden, yani, doğrudan öğretmen davranışını, dolayısıyla da ürünü etkileyen etkinlikler olarak görülmektedir.

Eğitimde denetimin amacı, okul başarısını ve öğretimi geliştirmek, eğitimciler arasında demokratik çalışmaları tesisle, öğrenci başarısını artırmak ve eğitimsel eşitliği sağlamaktır (Blase ve Blase 2002: 12). Süreçte eğitim işgörenlerinin ve özellikle de öğretmenlerin bütün çabaları, eğitim öğretim etkinliklerini öğrencinin yararına olacak şekilde düzenlemek ve gerçekleştirmektir. Bu kapsamda denetimin ulaşmak istediği hedef, eğitim değişkenlerinin düzenli çalışmasını sağlayarak, eğitim öğretim gören öğrencilerin öğrenmeleri üzerinde olumlu etkiler yapmaktır. Burada denetim, eğitim ve öğretimin amaçlarına en uygun yöntemleri bulmak ve ürünün nitelik ve nicelik bakımından geliştirilmesini sağlamak amacını güder (Altıntaş, 1980 :14). Eğitim örgütlerinde, eğitimin amaçlarının ne derece gerçekleştirildiğinin, verilen emek ve yapılan harcama ile elde edilen sonuçların denk düşüp düşmediğinin tespit edilmesi için de denetime yer verilmesi gerekir (Sağlamer, 1975). Denetim, yönetici, öğretici ve yardımcı personelin mesleki gelişimlerini sağlama yoluyla, etkin ve verimli bir eğitim öğretim ortamı oluşmasına katkı sağlayarak, ürünün niteliğinin arttırılmasında önemli bir rol oynar. Eğitim örgütlerindeki denetimin en önemli amacı eğitim öğretimi geliştirmektir.

Okullarda öğretme-öğrenme sürecini geliştirme görevini üstlenmiş olan denetmen, yalnızca okulun iç öğelerini ve yapısı çözümlemekle kalmaz, okulun içinde bulunduğu toplumu da çeşitli boyutlarıyla tanımak ve çözümlemek ister ve bunu önemli bir görev olarak görür. Burada denetmen, eğitim öğretimi etkileyen değişkenlerin, ortama nasıl etki

edeceklerinin hesabını yapar ve öğretmeni bu yönde tutum ve davranış belirlemeye yöneltir. Bu anlamda denetmen, öğretmenin eğitim öğretim çalışmalarında karşılaştığı güçlüklerin giderilmesine yardım eden, yani öğretim yöntemlerini tanıtan, gerektiğinde öğretmenle birlikte okuldaki eğitim faaliyetlerinin daha verimli bir biçimde yürütülmesini sağlayan bir eğitim uzmanıdır.

Eğitimde denetim uygulamalarıyla, öğrenme, öğretme konusunda öğretmenlere rehberlik yapılmakta, yapılan rehberlik doğrultusunda öğretmenlerin davranış geliştirmeleri ve böylece amaçlanan nicelik ve nitelikteki ürüne ulaşılması sağlanmaktadır. Bu noktada denetmenler, öğretmenlere rollerini doğru oynayabilmeleri konusunda danışmanlık hizmetleri sağlamakta ve öğretmenlere öğretimsel gereksinimlerini karşılama konusunda hizmet içi eğitim programları düzenlemektedirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gittikçe karmaşık bir nitelik kazanan eğitim sistemi, işgörenlerin rolünü değiştirmekte ve zorlaştırmaktadır. Bu süreçte işgörenler görevlerini yaparken, yeterliklerine, bireysel eğilimlerine, örgütün içinden ve dışından gelen etkilere göre görevlerinin gerektirdiğinden değişik eylem ve işlemlerde bulunabilirler (Başaran, 1982 :104). Bu gibi durumlarda denetim, personelin birçok yönden geliştirilmesini, yeterli hale getirilmesini ve eksiklilerinin giderilmesini sağlamaktadır. Bu anlamda denetim, işgörenlerin mesleksel gelişmelerini teşvik eden, onları eğiten, çalışanların verimini arttırıcı etkinlikleri ortaya koyan ve değerlendiren bir süreç olarak görülür.

Varlığını sürdürme kararlılığında olan örgütler, var olma nedeni olan amacını gerçekleştirme derecesini sürekli olarak bilmek ve izlemek durumundadır. Bu örgütsel olgu sürekli bir izleme, inceleme, değerlendirme ve geliştirme etkinliğini kapsayan denetimin önem ve zorunluluğunu göstermektedir (Aydın, 1993 :1). Bu anlamda denetim, işleyen süreci kontrol ederek, süreçteki sapmaları düzelterek ve süreci geliştirerek örgütlerin sağlıklı olarak yaşamasına yardımcı olur. Denetim yoluyla kurumun amaçları daha iyi anlaşılır, süreçler izlenir, amaçlara ulaşmaya çalışılır, ulaşılamadığı durumlarda gerekli önlemlerin alınması sağlanır.

Eğitimde denetim anlayışı, öğrenme öğretme sürecini geliştirmeyi amaçlar. Denetim, öğrenme- öğretme ortamının analizi, ortamın değerlendirilmesi ve sürecin geliştirilmesi gibi işlevleri üstlenmiştir. Denetim, yönetici, öğretici ve yardımcı personelin mesleki gelişimlerini sağlama yoluyla, okulların başarısında ve ürünün niteliğinin arttırılmasında anahtar görev yapmaktadır. Burada denetimin ulaşmak istediği hedef, eğitim değişkenlerinin düzenli çalışmasını sağlayarak, eğitim öğretim gören öğrencilerin öğrenmeleri üzerinde olumlu etkiler yapmaktır.

Eğitim örgütlerinde işgöreni, örgütü ve eğitim öğretim sürecini geliştirmek için, denetim etkinliklerinin sürekli olarak yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

AÇIKALIN, A. (1977). “Milli Eğitim Müdürlerinin Teftiş Görevleri”, A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
AÇIKGÖZ, K. (1990). “İlköğretim Müfettişlerinin Çağdaş Denetim İlkelerini Uygulama Derecesi”. Eğitim Bilimleri Birinci Ulusal Kongresi Bildiriler III 24-28 Eylül 1990. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Bildiriler Kitabı, 167-181.
ALTINTAŞ, R. (1980).” Liselerde Kurum Teftişi”. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
AYDIN, M. (1993). Çağdaş Eğitim Denetimi, Ankara: Pegem Yayınları.
BAŞARAN, İ.E. (1982). Örgütsel Davranış. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
BAŞARAN, İ.E. (1993). Eğitim Yönetimi. Ankara: Kadıoğlu Matbaası.
BİLGEN, N.(1990). Örgüt İklimi. Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amma İdaresi Enstitüsü Yayınları.
BİLİR, M. (1998). “Çağdaş Denetçi Rolleri”. İlköğretim Müfettişleri Semineri 27 Temmuz-21 Ağustos 1998. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi, 74-98.

BLASE, J. and BLASE, J. (2002). "The Micropolitics of Instructional Supervision". Education Administration Quarterly, 38 (1): 6-44.
BLUNBERG, A. (1974). Supervisors and Teochers: A Private Cold. War. Berkeley California: McCutchan Publishingcorp.
BROADHEAD, P., HODGSON, J., CUCKLE, P. and DUNFORD, J. (1998). "School Development Planning: Mving From the Amorphous to Dimensional and Making it Your Own". Research Papers in Education, 13 (1): 3-18.
BURSALIOĞLU, Z. (1994). Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış. Ankara: Pegem Yayınları.
CENGİZ, C.(1992). Millî Eğitim Bakanlığı Bakanlık Müfettişlerinin Yetiştirlmesi ve Teftişin Geliştirilmesi. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
EARLEY, P. (1993). School Improvement After Inspection? London: Paul Chapman Publishing Ltd.
ERDEM, R. ve KOCABAS, İ. (2005)."Eğitim Denetçilerinin Kültürel Değerleri". F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (2), 199-207.
GLANZ, J. (1994). History of Educational Supervision: Proposals and Prospects. Paper Presented at the Annual Meeting of the Council of Professors of Instructional Supervision Chicago, March.
HİCKS, G. H. (1975). Örgütlerin Yönetimi: Sistemler ve Beşeri Kaynaklar Açısından. (Çev: O.Tekok, B. Aytek ve B. Bumin, B.), Ankara: San Matbaası.
KARAGÖZOĞLU, G. (1985). "Eğitimde Teftişin Yeniden Düzenlenmesi",Çağdaş Eğitim Dergisi, (104):.4-8.
KAYA, Y. K. (1984). Eğitim Yönetimi. Anakara: TODAİE Yayınları.
LEE, J. (1998). İmproving Student Learning.İstanbul: Kalder Yayınları.
MEMİŞOĞLU, S. P. (2004). "İlköğretim Müfettişlerinin Denetimsel Davranışlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri". Eğitim ve Bilim Dergisi, 29 (131): 30-39.
PEHLİVAN, İ. (1998). "Denetimde Personel Geliştirme". 27 Temmuz-21 Ağustos 1998. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi, s.242–261.
ROSENHOLTS, S. J. (1985). "Political Myth Education Reform: Lessons From Research on Teaching". Phi Delta Kappan, 66 (5): 349-355.
RUE, L. W. and BYARS, L. L. (1990). Supervision, Key Link to Productivity, the United States. Irwin Publishers.
SAĞLAMER, E. (1975). Eğitimde Teftiş ve Teknikler. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
SCHEILKE C.T. (2003). "Quality Teaching And School Development: Experiences With Religiously Affiliated Schools", International Journal of Education and Religion, 4 (1): 41-62.
SEÇKİN, N. (1991). "Eğitim Niteliğinin Geliştirilmesinde Müfettişin Rolü ve Teftişte Yeni Arayışlar". Eğitimde Nitelik Geliştirme, Eğitimde Arayışlar 1. Sempozyumu, İstanbul: Kültür Koleji Yayınları, 201–204.
SEÇKİN, N. (1998). "Teftişte Yeni Bir Yaklaşım: Sanatsal Teftiş", Türkiye'de Eğitim Yönetimi (Edit: M.Hesapçıoğlu ve H.Taymaz),209-217, İstanbul: Kültür Koleji Eğitim Vakfı Yayınları.
SERGİOVANNİ, T. J. and STARRATT, R. J. (1988). Supervision Human Perspectives Fourth Edition. NewYork:.McGraw-Hill Publishing Company.
TORTOP, N. ve İSBİR, E. G. (1982). Yönetim Bilimi. Ankara: Bilim Yayınları.
TRACY, S. (1995). "How Historical Concepts of Supervision Relate to Supervisory Practices Today", The Clearing House; May. 68, 5; ProQuest Education Journals, 320-325
TRESLAN, D. L. (2008).Educational Supervision in a Transformed School Organisation. Faculty of Education, Memorial Universty of Newfoundland, Şt.Jhon's.
ULUĞ, F. (2004). Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Millî Eğitim Teftiş Sisteminin Değerlendirilmesi, Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Millî Eğitim Teftiş Sisteminin Değerlendirilmesi Paneli (15 Mayıs 2004), 48-56. Ankara:Tem-Sen Yayınları.
WANZARE, Z. and COSTA, J. L.(2000). "Supervision and Staff Development: Overview of The Literature". National Association of Secondary School Principals. NASSP Buletin: Oct. 2000: 84, 618: ProQuest Education Journals, 47-54.

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİNDE DRAMA ETKİNLİKLERİNE YER VERME DURUMLARININ İNCELENMESİ

Serap UZUNER YURT
Öğr.Gör.,Erzincan Ü. Sağlık Hiz. MYO, Çocuk Gelişimi Programı, suzuner@erzincan.edu.tr

Bircan EYÜP
Arş.Gör.,KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü,bircaneyp@gmail.com

ÖZET: Araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin öğrenme-öğretme sürecinde drama etkinliklerine yer verme durumlarının belirlenmesidir. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Çalışma, 2010-2011 eğitim öğretim yılında Trabzon il merkezinde bulunan ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarında görev yapan 90 sınıf öğretmeni üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Verilerin analizinde frekans ve yüzde değerlerinden yararlanılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda sınıf öğretmenlerinin %55.6`sının drama ile ilgili herhangi bir eğitim almadığı, %96'sının derslerde drama etkinliğine, çoğunlukla da Türkçe ve Serbest Etkinlik derslerinde yer verdiği ortaya çıkmıştır. Araştırmada ayrıca, sınıf öğretmenlerinin araç-gereç olarak sıklıkla çocuk edebiyatı metinlerini kullandıkları, %78`inin drama etkinliğini sınıflarda yaptıkları, % 34.8'inin dramada bütün aşamaları kullandıkları ve dramada kullanılan teknikler konusunda genellikle yetersiz oldukları belirlenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda öğretmenlere çeşitli hizmet içi kurslar ve seminerler verilerek drama konusunda bilgi ve becerilerinin geliştirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır.
Anahtar Kelimeler: Drama, Sınıf Öğretmeni, Öğreme-Öğretme Süreci, İlköğretim.

THE STUDY OF CLASSROOM TEACHERS' USE OF DRAMA ACTIVITIES IN TEACHING-LEARNING PROCESS

ABSTRACT: The aim of this study is to determine how much the classroom teachers use drama activities in teaching-learning process. In our study, describtive model was used. The study was performed on 90 classroom teachers working in state schools affiliated to Ministry of National Education in Trabzon city center in 2010-2011 school year. Survey was used as a tool to obtain data. Frequency and percent value were used in data analysis. As a result of the study, it was concluded that 55.6% teachers did not take any drama courses, and 96% use drama acitivities in their courses especially in Turkish and free activity courses. Also, in the study it was revealed that classroom teachers often use children literature texts as their tools, 78% perform the drama activities in classrooms, 34.8% use all the phases of drama and generally they are not sufficient in terms of using all the techniques of drama. Therefore, teachers should be equipped with sufficient knowledge and ability by giving them various in-service courses and seminars.
Key Words: Drama, classroom teacher, teaching-learning process, elementary school

GİRİŞ

Dünyamızın bilgi çağını yaşadığı bu dönemde eğitimin asıl amacı düşünen, anlayan, yorumlayıp yeni bilgi üreten, bilimsel düşünerek sorun çözen insanlar yetiştirmektir. Bilginin büyük bir hızla tükenerek yeniden üretildiği çağımızda, bireyin ve toplumun geleceği; bilgiye ulaşma, ulaştığı bilgiyi kullanma ve yeni bilgi üretme becerilerinin düzeyine bağlıdır. Bu becerilerin edinilmesi ve ömür boyu devam ettirilmesi, ezberlemek yerine bilgi üretimine önem veren yenilikçi bir eğitim anlayışıyla mümkündür. Bu düşünceyle 2004 yılında 21. yüzyılın öğrencilerini yeni bir vizyonla yetiştirmeyi amaçlayan ilköğretim programı hazırlanmıştır.

Etkinliği temel alan 2004 ilköğretim programında öğrencinin bilgiyi kendi yaşantıları yoluyla yapılandırması önem kazanmaktadır. Bundan dolayı yeni programın başarısı için öğrenci katılımına önem veren aktif öğretim yöntemleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu yöntemlerden biri de dramadır.

Drama, bir sözcüğü, bir kavramı, bir davranışı, bir tümceyi, bir fikri, bir yaşantıyı veya bir olayı; doğaçlama, rol oynama gibi tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanarak, bir grup çalışması içinde oyun veya oyunlar geliştirerek, eski bilişsel örüntülerin yardımıyla yeniden yapılandırmaya yönelik etkinlikler sürecidir (San: 1990: 573). Önder`e (2010: 7) göre eğitici drama; önceden belirlenmiş açık ve net eğitim amaçları olan, tüm çocukların kendi öğretmenleriyle birlikte, daha çok büyük motor hareketlerle yaptıkları, ifade etmeye, rol oynamaya, canlandırmaya ve tartışmaya dayalı grup etkinlikleridir. Güneş (2007: 294) ise dramayı doğaçlama, canlandırma vb. tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanılarak, bir grup çalışması içinde, öğrencilerin bir yaşantıyı, bir olayı, bir düşünceyi, bir kavramı ya da beceriyi, ön bilgilerini kullanarak yapılandırması, anlamlandırması ve canlandırması şeklinde tanımlar.

Bir toplumda yeni ürünleri ortaya koyabilecek ve her alanda etkinliğini sürdürebilecek yaratıcı bireylere gereksinim durulmaktadır. Eğitimde drama alanı her zaman yaratan, kültürel etkileşimini çoğaltabilen, bilgiye doğrudan, aracısız ulaşma becerilerine sahip bireyleri yetiştirmeye yöneliktir. Drama ayrıca toplumdaki "çağdaş insan" gereksinimini karşılamada ve yaratıcı bireyi yetiştirmede etkili olabilecek bir alandır (Adıgüzel, 2000: 5).

Önder'in (2002: 71) aktardığına göre; eğitici dramadan, okul öncesi ve temel eğitim çağı çocuklarının eğitilmesinde elde edilebilecek yararlar konu ile ilgili uzmanların (Balton, 1988; Chambers ve diğerleri, 1997; Fein, 1981; Golomb ve Cornelius, 1977; Herng, 1981; Janzon ve Sjoberg, 1984; McCaslin, 1984; Rosenberg, 1984; Rowan, 1982; Slade, 1995) görüşleri çerçevesinde şunlardır: Çocukta yaratıcılığı ve hayal gücünü geliştirmesi, zihinsel kapasiteyi geliştirmesi, kendilik kavramının gelişmesine katkı, bağımsız düşünme ve karar verme, duyguların farkına varılması ve ifade edilmesi, iletişim becerilerine olumlu katkı, sosyal farkındalığın artması ve problem çözme yeteneğinin gelişmesi, grup içi süreçlere olumlu katkı, öğretmenle çocuklar arasında olumlu ilişkilere katkı, genel öğrenci performansına olumlu etki, özel niteliklere sahip çocukların eğitilmesidir.

Drama çalışmaları, eğitim sistemimizde hemen hemen bütün dersler için bir öğretim yöntemi olarak giderek daha da yaygınlık kazanmaktadır. Bu da beraberinde bu alanda öğretmenlerin eğitim alması gerekliliğini ortaya koymaktadır. 1998-1999 öğretim yılından itibaren, eğitim fakültelerinin programları yenilenirken, okulöncesi öğretmenliği programına "Okul Öncesi Eğitiminde Drama" ve sınıf öğretmenliği programına "İlköğretimde Drama" adı altında dersler konulmuştur (Şimşek, 2004: 47).

İlköğretimin birinci kademesini kapsayan 6-11 yaşlarında eğitim ve öğretim faaliyetleri yoğundur. Bu dönemde düşünme becerisi somut özellikler taşır. Çocuklar duyu organlarıyla algıladıkları durumlar içerisinde düşünüp akıl yürütebilirler. Sosyalleşme ve başarı arzuları ön plandadır. Bu dönemde aşırı hareketlidirler. İlköğretim yıllarında dil gelişimi hızlıdır. Kelime dağarcığı hızlı ve önemli biçimde zenginleşir. Bu dönem çocukları başarılı olmaz ve takdir edilmezlerse aşağılık ve yetersizlik duygusuna söz kapılabilirler. Eğitimde drama yöntemi, gerek hazırlık gerekse uygulama ve değerlendirme aşamalarında öğrenci merkezli eğitimi baz alır. Amaç çocukları öğrenme süreci boyunca etkin kılmak, bu süreç içerisinde neşeli vakit geçirmelerini ve öğretilenlerin kalıcılığını sağlamaktır (Selimhocaoğlu, 2004: 5). Ellington, Addinall, Percival; Harvard-Project-Zero; Wagner`a göre de, drama bilişsel, duyuşsal ve psikomotor hedefleri öğrenmede, özellikle de yüksek düzeyde analiz, sentez ve değerlendirme ile ilgili düşünme becerilerini geliştirme de önemli bir rol oynar (Aktaran: Dorion, 2009).

Eğitimde drama uygulamalarının ülkemizde ve yurtdışında İlköğretimde Fen Bilgisi, Matematik, Hayat Bilgisi, Dil öğretimi gibi farklı pek çok alanda etkili olduğu sonucuna ulaşan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda drama eğitiminin öğrencilerin dinlediğini anlamayı ve hatırlamayı kolaylaştırdığı, Matematik, Fen Bilgisi derslerinde bilgilerin kalıcılığı ve derse yönelik öğrenci tutumları üzerinde etkili olduğu (Kayhan, 2004; Yalım, 2003), sosyal bilgiler dersinin öğrenilmesinde ve benlik kavramı gelişimi üzerinde olumlu etkisi olduğu (Taşkıran, 2005) , ilköğretim dördüncü sınıf Türkçe dersinde okuduğunu anlama ve anladığını yazıyla anlatma temel dil becerilerinin gelişimini desteklediği görülmektedir (Yazkan, 2000).

Bu araştırmalar, dramanın öğrenme ürünleri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Drama yönteminin etkili bir şekilde derslerde kullanılabilmesi için öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının yöntem hakkında yeterli bilgi sahibi olması gerekmektedir.

Sınıf içindeki öğretme-öğrenme sürecinin etkili olabilmesi uygun yöntem ve tekniklerin seçimi ile olasıdır. Öğrencilerin düzeylerine, yaşlarına ve yeteneklerine uygun yöntem ve teknik seçerken öğretmenlerimizin zengin yöntem ve teknik bilgisine sahip olmaları gerekir (Demirel, 2008: 196). Çağdaş eğitim anlayışına göre öğretmenler; hem konu alanı ve alan eğitimine ilişkin hem de öğrenme-öğretme sürecine ilişkin yeterliklerini geliştirmek

durumundadırlar. Yetişme düzeyi, kendini geliştirme ve birikim; öğretmenlerin güncel, kültürel ve evrensel konularda bilgi sahibi, yeni yöntem ve tekniklerden haberdar olmalarını gerektirmektedir (Özdemir ve Üstündağ, 2007: 226).

Öğretmen ve öğretmen adaylarının drama konusundaki yeterliliklerinin tespiti ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır: Akyel (2011) okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin drama yöntemi (oyun) yeterliliklerini değerlendirdiği çalışmasında öğretmenlerin "Dramayı Planlama Yeterliği" boyutunda kendilerini ara sıra yeterli görürken; "Dramayı Gerçekleştirme Yeterliği" boyutunda, "Dramayı Değerlendirme Yeterliği" boyutunda ve "Drama Genel Yeterliği" olan ölçeğin genelinde kendilerini çoğu zaman yeterli gördüklerini tespit etmiştir.

Yıldırım ve Gürol (2010) ise, ilköğretim birinci kademe sınıf öğretmenlerinin yaratıcı drama yöntemine ilişkin yeterlilik ve uygulama düzeylerini belirlemeye yönelik araştırmalarında; öğretmenlerin, drama etkinliklerinin değerlendirilmesine yönelik yeterlilikleri, bilme ve uygulama
düzeylerinde yeterli olduklarını, buna karşın drama ve drama uygulamasına yönelik yeterlilikleri bilme ve uygulama düzeylerinde, yeterli olmadıklarını belirlemiştir.

Tutuman (2011) ise yapmış olduğu araştırmada Türkçe öğretmenlerinin drama ve drama uygulamasına yönelik yeterlilikleri bilme ve uygulama düzeylerinin, yaratıcı dramayla ilgili diğer yeterlilikleri bilme ve uygulama düzeylerine göre daha düşük seviyede olduğunu tespit etmiştir.

Türkçe öğretmenleri ile ilgili yapılan bir diğer çalışmada ise Türkçe öğretmeni adaylarının, tiyatro ve drama uygulamaları dersini mesleki hayatlarında işlevsel buldukları, ancak dersin içerik (konu, kapsam), kullanılan materyal ve teori-uygulama dağılımı açısından birtakım yetersizlikleri barındırdığı yönünde görüşler belirtmiştir. (Özkan vd. 2010).

İlköğretimde drama etkinliklerini planlarken ve uygularken sınıf öğretmenlerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Öğretmenlerin ve drama liderlerinin çocukların içinde bulundukları gelişim döneminin özelliklerini, bu çocuklarla çalışırken, drama etkinliklerini planlarken ve uygularken nelere dikkat edecekleri konularında kendilerini yetiştirmeleri gerekmektedir. Şimşek (2004: 73) drama uygulayacak öğretmenlerin eğitici dramanın niteliği, amaçları, tekniği konusunda kuramsal bilgiler edinmiş, drama uygulamalarına katılmış, etkinliği bizzat yaşamış olması gerektiğini vurgulamıştır.

Sınıf öğretmenlerinin dramayı etkili bir öğretim yöntemi olarak derslerinde kullanabilmeleri yukarıda değinilen yararlar bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle çalışma kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmaktadır:

1-Sınıf öğretmenlerinin öğrenme-öğretme sürecinde drama etkinliklerine yer verme durumları nedir?

2-Sınıf öğretmenlerinin drama etkinliği hakkındaki bilgi düzeyleri nedir?

YÖNTEM

Araştırmada, var olan bir durum belirlenmeye çalışıldığı için betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yöntemidir (Karasar, 2006: 77).

Araştırma Grubu

Araştırma grubunu, 2010-2011 eğitim öğretim yılında Trabzon il merkezinde bulunan ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarında görev yapan 90 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılacak anketin oluşturulması için öncelikle alan literatürü taranarak önemli kaynaklar incelenmiştir. Ayrıca Dalbudak ve Köksal Akyol'un (2008) anaokulu öğretmenlerinin drama etkinliklerine yer verme durumlarını incelemek amacıyla hazırladıkları anketten de yararlanılarak sınıf öğretmenlerine yönelik anket formu hazırlanmıştır. Anket formunda yer alan bazı sorularda sınıf öğretmenlerinin birden fazla maddeyi işaretlemelerine olanak sağlanmıştır. Ayrıca açık uçlu sorularla elde edilen verilerin niteliği artırılmak istenmiştir. Anket oluşturulduktan sonra drama alanında çalışan 3 öğretim üyesinin ve 5 sınıf öğretmeninin anketle ilgili görüşleri alınmıştır. Bu görüşler neticesinde anket formu yeniden düzenlenerek sınıf öğretmenlerine uygulanmak için hazır hale getirilmiştir. Anketin düzenlenmiş son halinde toplam 13 soru bulunmaktadır. Araştırmada ayrıca sınıf öğretmenlerinin demografik özelliklerini tespit etmek amacıyla 'kişisel bilgi formu' da kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Trabzon il merkezinde bulunan 26 ilköğretim okulunun idarecisinden izin alınarak okullarında görev yapan sınıf öğretmenlerine hazırlanan anketler dağıtılmıştır. Öğretmenlere anketin amacı ve nasıl doldurulacağı hakkında gerekli bilgiler verilmiştir. Öğretmenlerden gönüllü olanlar anket sorularını cevaplandırmıştır. Toplam 90 öğretmen anketi gönlü olarak doldurmuştur. Anket forumlarından elde edilen veriler SPSS 16.0 programına girilmiştir. Verilerin analizinde frekans ve yüzde değerleri kullanılmıştır. Anketteki bazı sorulara öğretmenler birden fazla cevap verme hakkına sahip olduğu için bu sorulara ait bulgulardaki yüzdelik (%) değerleri genel toplamdan elde edilen değerler üzerinden hesaplanmış (Tablo 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14) ve elde edilen verilerden hareketle yorumlanmışlardır.

BULGULAR

Sınıf öğretmenlerinin sınıf içi etkinliklerinde drama etkinliklerine yer verme durumlarının ve drama etkinliği hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu araştırmada elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. *Araştırmaya Katılan Sınıf Öğretmenlerinin Kişisel Bilgileri*

Öğretmenlere Ait Kişisel Bilgiler		**f**	**%**
Cinsiyet	Kadın	51	56.7
	Erkek	39	43.3
Mezun Oldukları Alan	Sınıf Öğretmenliği	55	61.1
	Eğitim Fakültesinde herhangi bir bölüm (Sınıf Öğretmenliği dışında)	12	13.3
	Diğer	23	25.6
Yaş	21-30 yaş arası	19	21.1
	31-40 yaş arası	33	36.7
	41 ve üzeri	38	42.2
Hizmet Süresi	1-5 yıl arası	10	11.1
	6-10 yıl arası	16	17.8
	11-20 yıl arası	36	40.0
	21 ve üzeri	28	31.1

Tablo 1'e bakıldığında araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin % 56.7'sinin kadın, % 43.3'ünün erkek olduğu görülmektedir. Yani araştırmaya 51 kadın 39 erkek sınıf öğretmeni katılmıştır. Öğretmenlerin mezun oldukları alanlara bakıldığında ise % 61.1'i eğitim fakültesinin sınıf öğretmenliği bölümünden, % 13.3'ü eğitim fakültesinin sınıf öğretmenliği hariç diğer alanlarından birinden ve % 25.6'sının eğitim fakültesi dışında dört yıllık herhangi bir fakülteden mezun olduğu belirlenmiştir. Sınıf öğretmenlerinin yaş durumlarına bakıldığında ise % 21.1'inin 21-30 yaş arasında olduğu, % 36.7'sinin 31-40 yaş arasında olduğu, %42.2'sinin ise 41 ve üzeri bir yaşta olduğu görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin hizmet süreleri incelendiğinde % 11.1'inin 1-5 yıl arası, % 17.8'inin 6-10 yıl arası, % 40'ının 11-20 yıl arası, % 31.1'inin 21 yıl veya üzeri çalıştığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. *Sınıf Öğretmenlerinin Drama Eğitimi Alma Durumuna Ait Bulgular*

Drama Eğitimi Alma Durumu	**f**	**%**
Evet	40	44.4
Hayır	50	55.6
TOPLAM	**90**	**100**

Tablo 2'de sınıf öğretmenlerinin drama eğitimi alma durumlarına bakıldığında öğretmenlerin % 44.4'ünün drama eğitimi aldığı fakat % 55.6'sının ise herhangi bir drama eğitimi almadığı ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan ve görevinin başında olan 90 öğretmenin yarıdan biraz fazlasının drama eğitimi almadığı görülmektedir. Ankete katılan öğretmenlerden hiçbiri şu an için drama eğitimi almamaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan 23 sınıf öğretmeni drama ile ilgili eğitim almak istediklerini belirtmişlerdir. Bu durum sınıf öğretmenlerinin meslekî anlamda kendilerini geliştirmek istediklerini göstermesi açısından önemlidir

Tablo 3. *Sınıf Öğretmenlerinin Drama Etkinliğini Planlarken Dikkat Ettikleri Unsurlara Ait Bulgular*

Drama Etkinliğini Planlarken Dikkat Edilen Unsurlar	**f**	**%**
Çocukların ilgisi	64	21.8
Çocukların bireysel farklılıkları	54	18.4
Çocukların gereksinimleri	49	16.7
Derslerin özellikleri	48	16.4
Okulun bulunduğu bölgenin özellikleri	29	9.9
Okulun fiziksel koşulları	29	9.9
Okulda bulunan materyaller	20	6.8
TOPLAM	**293**	**100**

Tablo 3 incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin drama etkinliğini planlarken en çok dikkat ettikleri unsurun çocukların ilgisi olduğu görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin % 21.8'i çocukların ilgi alanlarını dikkate alarak drama etkinliğini planladıkları ortaya çıkmıştır. En çok dikkat ettikleri diğer bir unsur ise çocukların bireysel farklılıklarıdır. Öğretmenlerin % 18.4'ü çocukların bireysel farklılıklarını dikkate alarak drama etkinliğini planlamaktadır. Bunların yanı sıra sınıf öğretmenlerinin % 16.7'si çocukların gereksinimlerine ve ihtiyaçlarına % 16.4'ü derslerin özelliklerine, içeriklerine dikkat ederek drama etkinliklerini planlamaktadır. Ayrıca sınıf öğretmenlerinin % 9.9'u drama etkinliğini planlarken okulun fiziksel koşullarına, imkanlarına dikkat ederken okulun bulunduğu bölgenin özelliklerine de dikkat edenlerin oranı % 9.9'dur. Öğretmenlerin % 6.8'i de okulda bulunan materyallere dikkat etmektedir.

Tablo 4. *Sınıf Öğretmenlerinin Drama Etkinliğini Planlarken ve Uygularken Gerçekleştirmek İstedikleri Amaçlara Ait Bulgular*

Drama Etkinliğini Planlamada ve Uygulamadaki Amaçlar	**f**	**%**
Çocukların kendilerini ifade edebilmelerini sağlamak	79	11.8
Yaratıcılıklarını geliştirmek	77	11.5
Özgüven duygusunu geliştirmek	75	11.2
İşbirliği, dayanışma ve paylaşma duygusunu geliştirmek	62	9.2
Sosyal duygusal gelişimini desteklemek	59	8.8
Sorumluluk duygusunu geliştirmek	52	7.8
Grup dinamiğini yakalamak	48	7.1
Dil gelişimini desteklemek	46	6.8
Çocukların değişik olaylarla ilgili deneyim kazanmasını sağlamak	42	6.2
Kendini ve başkalarını tanımalarını sağlamak	36	5.3
Bilgi aktarımı	34	5.1
Bilişsel gelişimini desteklemek	29	4.3
Psikomotor gelişimini desteklemek	28	4.1
TOPLAM	**667**	**100**

Tablo 4'te sınıf öğretmenlerinin drama etkinliğini planlarken ve uygularken öğrencilere kazandırmak istedikleri amaçlara ait bulgulara yer verilmiştir. Buna göre drama etkinliğini planlarken ve uygularken sınıf öğretmenlerinin % 11.8'i çocukların kendilerini ifade edebilmelerini sağlamayı, % 11.5'i yaratıcılıklarını geliştirmeyi ve % 11.2'si özgüven duygusunu geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçların yanında sınıf öğretmenleri öğrencilerin işbirliği, dayanışma ve paylaşma duygusunu geliştirmek (% 9.2), sosyal duygusal gelişimini desteklemek (% 8.8), sorumluluk duygusunu geliştirmek (% 7.8), grup dinamiğini yakalamak (% 7.1), dil gelişimini desteklemek (% 6.8), değişik olaylarla ilgili deneyin kazanmalarını sağlamak (% 6.2), kendini ve başkalarını tanımalarını sağlamak (% 5.3), bilişsel gelimini sağlamak (% 4.3) ve psikomotor gelişimini desteklemek (% 4.1) amacıyla drama etkinliğini planlamakta ve uygulamaktadır. Sınıf öğretmenlerin % 4.1'i de öğrencilere bilgi aktarımında bulunabilmek için drama etkinlikleri yapmaktadır.

Tablo *5.* *Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf İçi Uygulamalarda Drama Etkinliğine Yer Verme Sıklıklarına Ait Bulgular*

Drama Etkinliğine Yer Verme Sıklığı	**f**	**%**
Haftada bir defa	29	29
Haftada birkaç defa	29	29
Ayda bir defa	12	12
Günde bir defa	8	8
Günde birkaç defa	4	4
İki haftada bir defa	4	4
Hiç yapmıyorum	4	4
TOPLAM	**100**	**100**

Tablo 5'te sınıf öğretmenlerinin sınıf içi uygulamalarda drama etkinliğine yer verme sıklıkları incelendiğinde; öğretmenlerin çoğunluğu haftada bir defa (% 29) ve haftada birkaç defa (% 29) drama etkinliğine derslerinde yer vermektedir. Diğer öğretmenler ise ayda bir defa (% 12), günde bir defa (% 8), günde birkaç defa (% 4) ve iki haftada bir defa (% 4) ders içi uygulamalarda drama etkinliğine yer vermektedirler. Araştırmaya katılan öğretmenlerin % 4'ünün ise sınıf içi uygulamalarda drama etkinliği yaptırmadığı görülmektedir.

Tablo 6. *Sınıf Öğretmenlerinin Drama Etkinliğine En Çok Hangi Derslerde Yer Verdiklerine Ait Bulgular*

Drama Etkinliğinin En Çok Yapıldığı Dersler	**f**	**%**
Türkçe	60	20.1
Serbest Etkinlikler	60	20.1
Hayat Bilgisi	47	15.7
İlk Okuma Yazma	30	10
Sosyal Bilgiler	25	8.3
Trafik Güvenliği ve İlkyardım	21	7
Matematik	15	5
Fen ve Teknoloji Dersi	13	4.3
Beden Eğitimi	12	4
Müzik	8	2.7
Görsel Sanatlar	8	2.7
TOPLAM	**299**	**100**

Tablo 6 incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin en çok Türkçe dersinde (% 20.1), serbest etkinlik saatinde (% 20.1) ve Hayat Bilgisi dersinde (% 15.7) drama etkinliğine yer verdiği görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin % 10'u İlk Okuma Yazma derslerinde, % 8.3'ü Sosyal Bilgiler dersinde, % 7'si Trafik Güvenliği ve İlkyardım dersinde, % 5'i Matematik dersinde, % 4.3'ü Fen ve Teknoloji dersinde, % 4'ü Beden Eğitimi dersinde, % 2.7'si Müzik ve % 2.7'si Görsel Sanatlar dersinde drama etkinliklerine yer vermektedir. Genel olarak öğretmenlerin büyük bir kısmı ana derslerde ve serbest etkinlik saatlerinde drama yaptırırken Görsel Sanatlar, Müzik, Beden Eğitimi gibi derslerde drama yaptırmamaktadır.

Tablo 7. *Sınıf Öğretmenlerinin Drama Etkinliğinde Uyguladıkları Aşamalara Ait Bulgular*

Drama Etkinliğinde Uygulanan Aşamalar	**f**	**%**
Isınma	23	17.4
Esas çalışma	35	26.5
Rahatlama çalışması	11	8.3
Değerlendirme	17	12.8
Hepsi	46	34.8
TOPLAM	**132**	**100**

Tablo 7 incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin % 17.4'ü drama etkinliğinde ısınma aşamasını, % 26.5'i esas çalışma aşamasını, % 8.3'ü rahatlama aşamasını ve % 12.8'i değerlendirme aşamasını yaptırmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin sadece % 34.8'i drama etkinliğinin bütün aşamalarını yaptırmaktadır.

Tablo 8. *Sınıf Öğretmenlerinin Drama Etkinliğinin Isınma Aşamasında Önem Verdikleri Hususlara Ait Bulgular*

Drama Etkinliğinin Isınma Aşamasında Önem Verilen Hususlar	**f**	**%**
Çocukların kendilerini rahat ve güvenli hissetmeleri	66	27.1
Çocukların esas çalışma aşamasına hazır olmalarına	48	19.7
Çocukların birbirleriyle kaynaşması	41	16.8
Grup dinamiğinin oluşmasına	36	14.8
Çocukların yeni ve değişik şeyler keşfetmeye hazır olmalarına	36	14.8
Çocukların bedeninin ısınmasına	16	6.5
TOPLAM	**243**	**100**

Tablo 8'e bakıldığında sınıf öğretmenlerinin % 27.1'i drama etkinliğinin ısınma aşamasında çocukların kendilerini rahat ve güvenli hissetmelerine, % 16.8'i çocukların birbirleriyle kaynaşmasına, % 19.7'si çocukların esas çalışma aşamasına hazır olmalarına, % 14.8'i çocukların yeni ve değişik şeyler keşfetmeye hazır olmalarına, % 6.5'i çocukların bedeninin ısınmasına ve % 14.8'i grup dinamiğinin oluşmasına önem verdikleri görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin ısınma aşamasında en çok çocukların kendilerini rahat ve güvende hissetmelerine önem verdiği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 9. *Sınıf Öğretmenlerinin Esas Çalışma Aşamasına Neler Yaptıklarına Ait Bulgular*

Esas Çalışma Aşamasında Yaptıkları Faaliyetler	**f**	**%**
Canlandırma	65	50
Yaratıcılık aktiviteleri	43	33.1
Bilgilendirme	22	16.9
TOPLAM	**130**	**100**

Tablo 9'da görüldüğü üzere sınıf öğretmenlerinin % 50'si esas çalışma aşamasında canlandırma, % 33.1'i yaratıcılık aktiviteleri ve % 16.9'u bilgilendirme faaliyetlerinde bulunmaktadır. Esas çalışma aşamasında öğretmenlerin en çok canlandırma yaptırdıkları görülmektedir. Bilgilendirmenin sadece % 16.9'u tarafından yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 10. *Sınıf Öğretmenlerinin Değerlendirme Aşamasında Önem Verdikleri Hususlara Ait Bulgular*

Değerlendirme Aşamasında Önem Verilen Hususlar	**f**	**%**
Etkinlik sırasında çocukların neler hissettiklerini ifade etmelerine	69	44.2
Etkinlik sayesinde neler öğrendiklerine	63	40.4
Değerlendirme sırasında sorulan soruların açık uçlu olmasına	24	15.4
TOPLAM	**156**	**100**

Tablo 10'a bakıldığında sınıf öğretmenlerinin % 15.4'ünün drama etkinliğinin değerlendirme aşamasında sorulan soruların açık uçlu olmasına, % 40.4'ünün etkinlik sayesinde çocukların neler öğrendiklerine ve % 44.2'sinin etkinlik sırasında çocukların neler hissettiklerini ifade etmelerine önem verdiği görülmektedir.

Tablo 11. *Sınıf Öğretmenlerinin Drama Etkinliklerinde Kullandıkları Tekniklere Ait Bulgular*

Drama Etkinliğinde Kullanılan Teknikler	**f**	**%**
Rol oynama ve rol değiştirme	81	21.2
Öykü/olay canlandırma	76	19.9
Doğaçlama	62	16.2
Zihinde canlandırma	30	7.8
Kukla draması	30	7.8
Dans yoluyla drama	28	7.3
Müzik yoluyla drama	24	6.3
Resim yapma	22	5.7
Pandomim	22	5.7
Duyusal algı çalışmaları	5	1.3
Paralel çalışma	2	0.5
TOPLAM	**382**	**100**

Tablo 11'te sınıf öğretmenlerinin drama etkinliğinde kullandıkları teknikler gösterilmiştir. Buna göre sınıf öğretmenlerinin % 21.2'si rol oynama ve rol değiştirme tekniğini, % 5.7'si pantomim tekniğini, % 7.8'si zihinde canlandırma tekniğini, % 7.3'ü dans yoluyla drama tekniğini, % 19.9'u öykü/olay canlandırma tekniğini, % 0.5'i paralel çalışma tekniğini, % 5.7'si resim yapma tekniğini, % 7.8'si kukla draması tekniğini, % 16.2'si doğaçlama tekniğini, % 1.3'ü duygusal algı çalışmaları tekniğini ve % 6.3'ü müzik yoluyla drama tekniğini kullanmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin drama etkinliklerinde öncelikli olarak rol oynama ve rol değiştirme, öykü/olay canlandırma ve doğaçlama tekniklerini kullandıkları tespit edilmiştir

Tablo 12. *Sınıf Öğretmenlerinin Drama Etkinliklerinde Kullandıkları Araç Gereçlerle İlgili Bulgular*

Drama Etkinliklerinde Kullanılan Araç Gereçler	**f**	**%**
Çocuk edebiyatı metinleri (masal, şiir, öykü, vb…)	66	17.7
Giysiler	49	13.1
Afişler-resimler	31	8.3
Farklı yaşantıları, olayları ya da hayvanları konu alan film ya da cd'ler	29	7.8
Müzik aletleri	29	7.8
Maskeler	28	7.5
Kuklalar	25	6.7
Fotoğraflar	24	6.4
Aksesuarlar	23	6.2
Kostümler	17	4.6
Resim malzemeleri	17	4.6
Sözsüz müzik kasetleri	13	3.5
Makyaj malzemeleri	13	3.5
Çeşitli seslere ait efekt kasetler	9	2.4
TOPLAM	**373**	**100**

Tablo 12 incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin drama etkinliklerinde en çok kullandıkları araç gereçlerin çocuk edebiyatı metinleri (% 17.7) ve giysiler (% 13.1) olduğu görülmektedir. Bu araç gereçlerle birlikte afişler-resimler (% 8.3), farklı yaşantıları, olayları ya da hayvanları konu alan film ya da cd'ler (% 7.8), müzik aletleri (% 7.8), maskeler (% 7.5), kuklalar (% 6.7), fotoğraflar (% 6.4), aksesuarlar (% 6.2), kostümler (% 4.6), resim malzemeleri (% 4.6), sözsüz müzik kasetleri (% 3.5) ve makyaj malzemeleri (% 3.5) de sınıf öğretmenlerinin drama etkinliklerinde kullandıkları araç gereçler arasında yer almaktadır.

Tablo 13. *Sınıf Öğretmenlerinin Çalıştıkları Kurumda Drama Odasının Bulunma Durumuna Ait Bulgular*

Drama Odası Bulunma Durumu	**f**	**%**
Drama odası yok	83	83
Drama odası var	7	7
TOPLAM	**90**	**100**

Tablo 13'e bakıldığında araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin sadece % 7'sinin çalıştığı kurumda drama odası bulunmaktadır. Diğer % 83'ünün ise çalıştığı kurumda drama odası bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 14. *Sınıf Öğretmenlerinin Drama Etkinliklerini Yaptıkları Mekânlara Ait Bulgular*

Drama Etkinliğinin Yapıldığı Mekânlar	**f**	**%**
Sınıf	85	78
Etkinlik salonu	10	9.2
Okulun bahçesi	8	7.3
Spor salonu	4	3.7
Drama odası	2	1.8
TOPLAM	**109**	**100**

Tablo 14'te görüldüğü üzere sınıf öğretmenlerinin % 78'i drama etkinliklerini sınıf içerisinde, % 9.2'si etkinlik salonunda, % 7.3'ü okulun bahçesinde, % 3.7'si spor salonunda ve % 1.8'i drama odasında yapmaktadır. Bu tablodaki veriler gösteriyor ki sınıf öğretmenlerinin büyük bir kısmı drama etkinliklerini sınıf içerisinde gerçekleştirmektedir. Okulunda drama salonu bulunan öğretmenlerin bile sadece 2'sinin drama odasında drama etkinliği yaptığı ortaya çıkmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüz eğitim öğretim camiasında yeni yöntem ve tekniklerle öğrencinin dikkati derse çekilmek istenmekte, edindiği bilgilerin kalıcı olması amaçlanmaktadır. Sadece düz anlatım veya soru cevap yöntemleriyle eğitimde istenilen başarıya ulaşılamaması yeni yöntemlerin de sınıf içerisinde kullanılmasını gerekli kılmıştır. Bu amaçla sınıf içerisinde çeşitli yöntemler kullanılmaya başlanmıştır. Bu yöntemlerden birisi de öğrenciler üzerinde etkili ve yararlı olan dramadır.

Eğitim öğretimin her aşamasında kullanılmaya uygun olan drama etkinlikleri özellikle ilköğretim çağındaki öğrenciler için çok daha elverişli ve dikkat çekici bir yöntemdir. İlköğretimin birinci kademesindeki öğrencilerin hem kişilik, hem bilgi, hem de davranış kazanımında etkili olan drama etkinliklerinin sınıf içerisinde yönlendirilmesinde ve uygulanmasında öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Bu nedenle, bu araştırmada sınıf öğretmenlerinin öğretme-öğrenme sürecinde drama etkinliklerine yer verme durumları ve drama etkinliği hakkındaki bilgi düzeyleri belirlenmek istenmiştir.

Yapılan araştırma sonucunda sınıf öğretmenlerinin büyük bir kısmının drama ile ilgili herhangi bir eğitim almadığı ortaya çıkmıştır. Trabzon il merkezinde araştırmaya katılan 90 sınıf öğretmeninden sadece % 44.4'ü drama eğitimi almış diğer % 55.6'sı ise hiçbir drama eğitimi almamıştır. Çağın koşullarına uygun ve daha çağdaş yöntem ve tekniklerle derslerin işlendiği günümüz eğitim sisteminde öğretmenlerin de bu özelliklere ayak uydurabilecek donanıma sahip olması gerekir. Öğretmenin sınıf içerisinde çeşitli yöntem ve teknikleri kullanabilmesi ve bunları etkili bir biçimde uygulayabilme becerisine sahip olması önemlidir. Bu nedenle, öğretmenlerin bu yöntem ve teknikler hakkında ciddi bir eğitim alması bir mecburiyettir. Fakat yapılan araştırmada sınıf öğretmenlerinin çoğunun drama ile ilgili hiçbir eğitim almadıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum Yıldırım (2008)`ın ilköğretim birinci kademe sınıf öğretmenlerinin yaratıcı drama yöntemine ilişkin yeterlilik ve uygulama düzeylerini belirlemek amaçlı araştırmasının; öğretmenlerin yüzde 11.4'ü mezun olduğu programda drama yöntemine ilişkin ders aldığı, yüzde 5.6'sının drama ile ilgili hizmet içi eğitim programına katıldığı, yüzde 81.1'inin drama ile ilgili hiçbir eğitim almadığı ve yüzde 1.9'unun ise başka yollarla drama konusunda bilgi sahibi oldukları sonucuyla benzerlik göstermektedir.

Eğitim-öğretim ortamlarında drama etkinliği planlanırken birçok etkeni de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Yapılan çalışmada sınıf öğretmenleri drama etkinliği planlarken en çok çocukların ilgi alanlarına (% 21.8) ve bireysel farklılıklarına (% 18.4) dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, sınıf öğretmenlerinin çocukların gereksinimlerine (% 16.7), derslerin özelliklerine (% 16.4), okulun fiziksel koşullarına (% 9.9), okulun bulunduğu bölgenin özelliklerine (% 9.9) ve okulda bulunan materyallere (% 6.8) de dikkat ederek drama etkinliklerini planladıklarını belirtmişlerdir.

Sınıf içerisinde çeşitli amaçlarla drama etkinlikleri yapılır. Bu araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin drama etkinliğini planlarken ve uygularken en çok amaçladıkları şeyin çocukların kendilerini ifade edebilmelerini sağlamak (% 11.8), yaratıcılıklarını geliştirmek (% 11.5), özgüven duygularını geliştirmek (% 11.2) ve işbirliği, dayanışma ve paylaşma duygularını geliştirmek (% 9.2), sosyal duygusal gelişimlerine desteklemek (% 8.8) ve sorumluluk duygularını geliştirmek (% 7.8) olduğu ortaya çıkmıştır. Freeman, Sullivan ve Fulton (2003), drama eğitim programının öğrencilerde benlik kavramı ve sosyal beceriler konularında kontrol grubundakilere oranla daha yüksek düzeyde etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Bunlarla birlikte öğretmenler çocukların grup dinamiğini yakalamak (% 7.1), dil gelişimini desteklemek (% 6.8), değişik olaylarla ilgili deneyim kazanmalarını sağlamak (% 6.2), kendilerini ve başkalarını tanımalarını sağlamak (% 5.3), bilişsel gelişimlerini desteklemek (% 4.3) ve psikomotor gelişimlerini desteklemeyi (% 4.1) de amaçlamaktadırlar. Ayrıca öğretmenler bilgi aktarımında bulunmak (% 5.1) amacıyla da drama etkinliğini uyguladıkları ortaya çıkmıştır.

Derslerde drama etkinliklerine yer verme sıklığı açısından bakıldığında sınıf öğretmenlerinin % 96'sı derslerde drama etkinliğine yer verirken % 4'ünün derslerinde drama etkinliği yaptırmadığı belirlenmiştir. Drama yaptıran öğretmenlerin % 12'si ise sınıf içi çalışmalarında ayda bir kere drama etkinliğine yer vermektedir. Günümüz eğitim-öğretim ortamlarında drama tekniğine hiç yer vermeyen ya da ayda bir kere gibi oldukça yetersiz düzeyde drama etkinliği yaptıran öğretmenlerin bulunması önemli bir eksikliktir. Öğretmenlerin küçük bir kısmı haftada bir defa (% 29) ve haftada birkaç defa (% 29) drama etkinliği yaptırmaktadır. Bazı öğretmenler ise her gün sınıf içi çalışmalarında drama etkinliğine yer vermektedir. Bu öğretmenlerin bir kısmı günde bir defa (% 8) bir kısmı ise günde birkaç defa (% 4) drama etkinliği yaptırmaktadır. Sınıf içi çalışmalarında öğretmenlerin drama etkinliğine sıkça başvurarak öğrencilerin dikkatini çekmeye çalışmaları önemli bir tespit olarak düşünülmektedir.

Bütün dersler için rahatça planlanabilen drama etkinliğine sınıf öğretmenlerinin en çok serbest etkinlik ders saatlerinde (% 20.1) ve Türkçe derslerinde (% 20.1) yer verdiği belirlenmiştir. Ayrıca Hayat Bilgisi (% 15.7) ve İlk Okuma Yazma (% 10) derslerinde de drama etkinliğine yer verildiği tespit edilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin drama etkinliğine en az yer verdiği dersler ise Müzik (% 2.7) ve Görsel Sanatlar (% 2.7) olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç öğretmenlerin dramayı ayrı bir etkinlik olarak uygulamayı tercih ettiklerini ve Türkçe ile Hayat Bilgisi dersleri dışında pek fazla kullanmadıklarını göstermektedir. Ancak Kaya (2006) çalışmasında drama yöntemi ile 9 yaş öğrencilerinin derse olan ilgilerini arttırdığı, malzemelerini tam getirerek derse hazır olmalarına yardımcı olduğunu belirtmiştir. Yine bu araştırma sonucunda görülmüştür ki, drama ile resim düşünce bakımından resim yapmaya hazır hale gelmelerine, çalışma disiplini kazanmalarına, resme yoğunlaşmalarına, süreyi verimli kullanabilmelerine, hayal güçlerini, yaratıcılıklarını dışa vuran yorumlar yapabilmelerine katkıda bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu durum diğer derslerde de drama yönteminin etkili olduğu ve kullanılması gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Sınıf içi çalışmalarda drama etkinliği uygulanırken takip edilmesi gereken aşamalar vardır. Bunlar; ısınma, esas çalışma, rahatlama çalışması ve değerlendirme aşamalarıdır. Sınıf öğretmenlerinin sadece % 34.8'i bu aşamaların hepsini yaptırmaktadır. Diğer öğretmenler ise genelde bu aşamalardan birkaçını yaptırıp drama etkinliğini bitirmektedir. Sınıf öğretmenlerinin en çok yaptırdığı aşama esas çalışma (% 26.5) ve ısınma (%17.4) aşamasıdır. Rahatlama (% 8.3) ve değerlendirme (% 12.8) aşamasını ise çok az öğretmen yaptırmaktadır. Bu durumda sınıf içerisinde yapılan drama çalışmaları için öğrencilerin tam olarak hazırlanmadığı ve en önemli kısımlarından biri olan değerlendirme aşamasının amacına ulaşmadığı, yapılan dramanın etkili olup olmadığı üzerinde durulmadığı ortaya çıkmıştır.

Eğitim etkinliğinin sonunda değerlendirme yapıldığı gibi, eğitici drama etkinliğinin sonunda da değerlendirme yapılması gereği vardır. Çocuklar yaşantılarını ifade ederken, yapılan etkinlikten ne anlayıp ne anlamadıklarının, öğretmen tarafından değerlendirilmesi mümkün olur (Önder, 2010: 79). Isınma aşamasında öğretmenlerin en çok çocukların kendilerini rahat ve güvenli hissetmelerine (% 27.1), esas çalışma aşamasına hazır olmalarına (% 19.7) ve birbirleriyle kaynaşmalarına (% 16.8) önem verdiği tespit edilmiştir. Esas çalışma aşamasında sınıf öğretmenleri çoğunlukla canlandırma (% 50), yaratıcılık aktiviteleri (% 33.1) ve bilgilendirme (% 16.9) yapmaktadırlar. Sınıf öğretmenleri drama etkinliklerinde değerlendirme aşamasını çoğu defa yapmasalar da bu aşamada çocukların etkinlik

sırasında neler hissettiklerini ifade etmelerine (% 44.2), etkinlik sayesinde neler öğrendiklerine (% 40.4) ve bu sırada sorulan soruların açık uçlu olmasına (% 15.4) önem verdikleri ortaya çıkmıştır.

Sınıf içerisinde drama etkinliği gerçekleştirilirken çeşitli drama teknikleri kullanılmaktadır. Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin en çok kullandığı drama teknikleri rol oynama ve rol değiştirme (% 21.2), öykü/olay canlandırma (% 19.9) ve doğaçlamadır (% 16.2). Öğretmenler bu tekniklerin yanı sıra zihinde canlandırma (% 7.8), kukla draması (% 7.8), dans yoluyla drama (% 7.3), müzik yoluyla drama (% 6.3), pantomim (% 5.7) ve resim yapma (% 5.7) tekniklerini de kullanmaktadırlar. Öğretmenlerin en az kullandıkları teknikler ise duyusal algı çalışmaları (% 1.3) ve paralel çalışma (% 0.5) tekniklerdir. Sınıf öğretmenlerinin genel olarak drama etkinliklerinde iki üç teknik üzerinde yoğunlaştıkları, fakat diğer teknikleri çok fazla kullanmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum, Dalbudak ve Akyol`un (2008) çalışmasındaki anaokulu öğretmenlerinin drama etkinliğinde en çok rol alma ve canlandırma tekniklerini tercih ettikleri sonucu ile örtüşmektedir.

Drama etkinliklerinde çeşitli materyaller kullanılmaktadır. Sınıf öğretmenleri drama etkinliklerinde giysiler, kuklalar, sözsüz müzik kasetleri, maskeler, afişler-resimler, çeşitli seslere ait efekt kasetleri, çocuk edebiyatı metinleri, aksesuarlar, fotoğraflar, farklı yaşantılar, olaylar ya da hayvanları konu alan film veya cd'ler, kostümler, resim malzemeleri, makyaj malzemeleri ve müzik aletleri kullanmaktadırlar. En çok kullandıkları materyaller ise çocuk edebiyatı ürünleri (% 17.7) ve giysilerdir (% 13.1). Bunun sebebi olarak, okulların büyük bir kısmında drama odası bulunmadığı için öğretmenler en kolay ulaşılabilecek materyalleri drama etkinliklerinde kullanmak zorunda kalıyor diye düşünülebilir. Çünkü araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin sadece % 7'sinin çalıştığı kurumda drama odası vardır. Diğer % 83'ünün çalıştığı kurumda drama odası bulunmamaktadır. Günümüzde en yaygın kullanılan önemli tekniklerden biri olan drama için ve bugün Avrupa'da ve Amerika'daki okulların büyük bir kısmında bulunan drama odasının Türkiye'deki okulların çoğunda bulunmaması önemli bir sonuç olarak görülmektedir. Bu anlamda Türkiye'nin eğitim öğretim yapılan kurumlarında çağdaş eğitim anlayışlarının uygulanabilmesi için gerekli alt yapının halen daha eksik olduğunu göstermesi bakımından önemli bir tespittir. Benzer bir çalışmada Başçı ve Gündoğdu (2011) yaratıcı drama derslerinin etkili olması ve eğitimin işlevselliği açısından etkili bir şekilde uygulanabilmesi için çalışmaya elverişli fiziki ortamlar, araç-gereç ve materyaller sağlanmalıdır sonucuna ulaşmıştır.

Drama odalarının eğitim öğretim kurumlarında bulunmamasından dolayı öğretmenler genellikle drama çalışmalarını farklı mekânlarda yapmak durumunda kalmaktadır. Bu araştırmaya katılan öğretmenler ise drama etkinliklerini genellikle sınıf içerisinde (% 78) yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler sınıf haricinde etkinlik salonunda (% 9.2), okulun bahçesinde (% 7.3) ve spor salonunda (% 3.7) drama etkinliklerini yapmaktadırlar. Öğretmenlerin sadece % 1.8'i drama etkinliklerini drama odasında yapmaktadır. Fakat bakıldığında çalıştığı kurumda drama odası bulunan 7 öğretmenden sadece iki tanesi drama odasını kullanmaktadır. Diğer 5 öğretmenin okulunda drama odası olduğu halde drama etkinliklerini başka mekânlarda yaptıkları belirlenmiştir. Bu da öğretmenlerimizin drama odasını kullanma alışkanlığını daha kazanamadıklarını göstermektedir. Oruç (2004) Eğitim fakültelerinde "İlköğretimde Drama" dersini veren öğretim elemanlarının karşılaştıkları güçlükler ve çözüm önerileri isimli çalışmasında drama ortamı ile ilgili problemi şu şekilde dile getirmiştir: Bir drama dersliğinin bulunmaması uygulama yapmada güçlükler yaratmaktadır. Ancak öğretim elemanları yine de derslerde uygulamaya yer vermektedir. Uygulama yapabilmek için en azından sıraları hareket ettirip bir boş alan yaratabilecekleri derslikleri kullanmaktadırlar. Drama derslerinde kullanabilecekleri araç-gereçleri öğretim elemanları kendileri sağlamakta bazen de öğrencilerin sağlaması yoluna gitmektedirler.

Bu sonuçlardan hareketle öncellikle daha nitelikli bir eğitimin gerçekleşmesi için okulların fiziki koşullarının bir an önce iyileştirilmesi, gerekli materyallerin sağlanması ve alt yapının en iyi şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Öğretmenlerin ders içerisinde yaptıkları etkinliklerde en iyi verimi alabilmesi için gerekli materyallerin okullarda bulunması önemlidir. Özellikle drama gibi etkinliklerin amacına ulaşabilmesi için çalışma ortamının uygun olması gerekir, bunun için de drama odalarına ihtiyaç vardır. Bu nedenle okullarda drama odalarının mutlaka bulunması gerekmektedir.

Drama etkinliğinin amacına ulaşabilmesinde öğretmene önemli görevler düşmektedir. Bu konuda yeterli bilgiye sahip olmayan öğretmenler drama çalışmalarında istenilen başarıya ulaşamayabilir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında sınıf öğretmenlerinin büyük bir kısmının drama eğitimi almadığı belirlenmiştir. Bu eksikliğin giderilmesi için bir an önce çeşitli hizmet içi kurslar ve semineler verilerek öğretmenlerin drama konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip

olması sağlanmalıdır. Bu sayede öğretmenler drama etkinliklerinde önemli olan hususlara daha fazla önem verecekler, birkaç drama tekniği yerine çeşitli drama tekniklerine yer verebilecekler ve bütün dersler için drama etkinliklerinden yararlanabileceklerdir. Ayrıca eğitim fakültelerinde verilen drama dersleri, sınıf ortamlarından çıkarılıp öğretmen adaylarının rahatça uygulama yapabilecekleri drama odalarına taşınmalıdır.

KAYNAKÇA

ADIGÜZEL, H. Ö. (2000). "Yaratıcı Drama Öğretmeni Yetiştirmenin Önemi ve Gerekliliği", Eğitim ve Yaşam Dergisi. 1(1), 5-9.

AKYEL, Y. (2011). "Okul Öncesi Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin Drama Yöntemi (Oyun) Yeterliliklerinin Değerlendirilmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi: Kırşehir.

BAŞÇI, Z. VE GÜNDOĞDU, K. (2011). "Öğretmen Adaylarının Drama Dersine İlişkin Tutumları ve Görüşleri: Atatürk Üniversitesi Örneği", İlköğretim-Online, 10(2), 454-467, [Online]: http://ilkogretim-online.org.tr adresinden 10Ekim 2011 tarihinde indirilmiştir.

DALBUDAK, Z. Ve AKYOL, A. (2008). "Anaokulu Öğretmenlerinin Eğitim Programlarında Drama Etkinliklerine Yer Verme Durumlarının İncelenmesi", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (1), 169-188.

DEMİREL, Ö. (2010). Öğretme Sanatı-Öğretim İlke ve Yöntemleri, Ankara: Pegem A.

DORİON, K. R. (2009). "Science Through Drama: A Multiplecase Exploration Of The Characteristics Of Drama Activities Used In Secondary Science Lessons", International Journal of Science Education, 31 (16), 2247-2270.

GÜNEŞ, F.(2007). Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

FREEMAN, G. D., SULLİVAN, K. & FULTON, C.R. (2003). "Effects Of Creative Drama On Selfconcept,Social Skills, And Problem Behavior", Journal of Educational Research, 96, 131-139.

KARASAR, N. (2006). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

KAYA, Ö. (2006). "İlköğretim 3. Sınıf Görsel Sanatlar Dersinde Drama Destekli Eğitimin Yaratıcı Sürece Katkıları", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

KAYHAN, H. C. (2004). "Yaratıcı Dramanın İlköğretim 3.sınıf Matematik Dersinde Öğrenmeye, Bilgilerin Kalıcılığına ve Matematiğe Yönelik Tutumlara Etkisi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi: Ankara.

ORUÇ, S. (2004). "Eğitim Fakültelerinde "İlköğretimde Drama" Dersini Veren Öğretim Elemanlarının Karşılaştıkları Güçlükler Ve Çözüm Önerileri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.

ÖNDER, A. (2010). Yaşayarak Öğrenme İçin Eğitici Drama, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

ÖZDEMİR, P. VE ÜSTÜNDAĞ, T. (2007). "Fen ve Teknoloji Alanındaki Ünlü Bilim Adamlarına İlişkin Yaratıcı Drama Eğitim Programı". İlköğretim-Online, 6 (2), 226-233.

ÖZKAN, B., ŞAHBAZ, N. K. ve TÜFEKÇİOĞLU, B. (2010). "Türkçe Öğretmen Adaylarının Tiyatro ve Drama Uygulamaları Dersine Yönelik Görüşleri Üzerine Bir Araştırma", Education Sciences, 6 (4), 2436-2445.

SAN, İ. (1990). "Eğitimde Yaratıcı Drama", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 23(2), 573-582.

SELİMHOCAOĞLU, A. (2004). "Drama ve İlköğretimde Dramanın Önemi", XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Malatya: İnönü Üniversitesi.

ŞİMŞEK, T. (2004). İlköğretimde Drama-Kuramsal Bilgiler ve Uygulama Örnekleri, İstanbul: Suna Yayınları

TAŞKIRAN, S. (2005). "Drama Yöntemi İle İlköğretim Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin İşlenişinin Öğrenme Ve Öğrencilerin Benlik Kavramına Etkisi Yönünden Değerlendirilmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.

TUTUMAN, O. Y. (2011). "Türkçe Öğretmenlerinin Yaratıcı Drama Uygulama Yeterlilikleri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.

YALIM, N. (2003). "İlköğretim Dördüncü Sınıf Fen Bilgisi Dersinin Yaratıcı Drama Yöntemi İle Öğretiminin Öğrencilerin Akademik Başarına Etkisi" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.

YAZKAN, M. (2000). "İlköğretim Okullarının 1. Kademesinde Dinlediğini Anlama Davranışının Kazandırılmasına Dramatizasyonun Etkisi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi: İstanbul.

YILDIRIM, İ. N. (2008). "İlköğretim Birinci Kademe Sınıf Öğretmenlerinin Yaratıcı Drama Yöntemine İlişkin Yeterlilik Ve Uygulama Düzeylerinin Belirlenmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi: Elazığ.

YILDIRIM, İ.N. VE GÜROL, A. (2010). "Sınıf Öğretmenlerinin Yaratıcı Drama Yöntemine İlişkin Yeterlilik ve Uygulama Düzeylerinin Belirlenmesi", Education Sciences, 5 (3), 729-741.

20

İLKÖĞRETİM 5. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK KAYGILARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ*

Murat PEKER
Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, AFYONKARAHİSAR, E-mail: peker@aku.edu.tr

Burcu ŞENTÜRK
Sınıf Öğretmeni, Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü

ÖZET: Bu çalışmanın amacı, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının ilişkili olduğu bazı değişkenleri incelemektir. Bu amaçla Afyonkarahisar il merkezi ve kırsalında öğrenim gören 510 ilköğretim 5. Sınıf öğrencisi araştırmaya katılmıştır. Veri toplama aracı olarak İlköğretim Öğrencilerine Yönelik Matematik Kaygı Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde bağımsız örneklemler için t-testi ve Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayı Analizi kullanılmıştır. Sonuçlar; ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarında öğrenim görülen yerleşkenin, cinsiyetin, matematik dersine karşı duyulan ilginin ve öğretmenin etkili olduğunu göstermiştir. Araştırma sonucunda; a) Şehirde öğrenim gören öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin kırsal bölgede öğrenim görenlerinkine göre anlamlı düzeyde düşük olduğu, b) Kız öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin erkek öğrencilerinkine göre anlamlı düzeyde düşük olduğu, c) Matematiği sevdiğini ifade eden öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin matematiği sevmediğini ifade eden öğrencilerinkine göre anlamlı düzeyde düşük olduğu, d) Öğretmeninden memnun olduğunu ifade eden öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin öğretmeninden memnun olmadığını ifade eden öğrencilerinkine göre anlamlı düzeyde düşük olduğu, e) Öğretmeninden not tehdidi algılamadığını ifade eden öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin öğretmeninden not tehdidi algıladığını ifade eden öğrencilerinkine göre anlamlı düzeyde düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırma sonucunda öğrencilerin matematik kaygısı ile akademik başarıları ve matematik dersine yönelik tutumları arasında orta düzeyde, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

***Anahtar Kelimeler*:** Matematik kaygısı, tutum, yerleşke, cinsiyet, akademik başarı

AN INVESTIGATION OF 5TH GRADE STUDENS' MATH ANXIETY IN TERMS OF SOME VARIABLES

ABSTRACT: The aim of this study is to analyse some variables regarding mathematics anxiety of 5th grade students in primary schools. For this purpose, 510 5th grade students who study in rural areas and city centre of Afyonkarahisar attended the research. The Mathematics Anxiety Scale for Primary School Students was used as data gathering tool. To analyse the data, independent samples t-test and Pearson Product-Moment Correlation Coefficient analysis were used. Results indicate that the mathematics anxiety of 5th grade students in primary school depends on the location in which education was received, gender, interest to mathematics lesson and teacher. There are significantly low relations: in favour of the students who study in the city centre comparing the students who study in rural areas, in favour of female students comparing male students, in favour of the students who stated they like mathematics comparing the students who states they don't like, in favour of the students who are satisfied with their teachers comparing the students who are not satisfied with their teachers, in favour of the students who don't perceive marks threat from teachers comparing the students who perceive marks threat from teachers. Moreover, it was seen that there are medium level, negative and significant relations between mathematics anxiety of students and their academic success, attitudes towards mathematics lesson.

***Keywords*:** Mathematic anxiety, attitude, campus, gender, academic achieve

GİRİŞ

Öğrencilerin matematiği öğrenmede çektikleri güçlüklere neden olan pek çok faktör vardır. Yapılan araştırmalarda; öğrenme stilleri (Peker, 2005), cinsiyet (Altermatt ve Kim, 2004), ailelerin destek eksikliği (Engelhard, 1990; Uusimaki ve Nason, 2004), öğrencilerdeki öz-güven eksikliği (Uusimaki ve Nason, 2004; Brady ve Bowd, 2005),

* Bu çalışma ikinci yazarın Yüksek Lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

matematik kaygısı (Baloğlu, 1999;2001), matematiğe yönelik tutum (Peker ve Mirasyedioğlu, 2003), öğretmenlerin matematik hakkındaki inançları, çevre (Uusimaki ve Nason, 2004), öğretmenlerin matematik alan bilgisi (Yenilmez, 2007), pedagoji-öğretim bilgisi (Vinson, 2001; Iossi, 2007; Yenilmez, 2007), öğrencilerin problem çözme becerileri (Owen ve Fuchs, 2002) gibi etkenlerin öğrencilerin matematiği öğrenmesinde etkili olduğu iddia edilmektedir. Baloğlu (2001) matematik kaygısının matematik öğrenimi ve öğretimindeki en önemli problemlerin başında yer aldığını belirtmektedir. Delice, Ertekin, Aydın ve Dilmaç (2009), kaygının bireylerin sahip oldukları duyuşsal davranışlar arasında yer alan ve öğrenmeyi etkileyen faktörlerden biri olduğunu belirtmişlerdir.

Matematik kaygısı son yıllarda ilköğretim öğrencilerinden üniversite öğrencilerine kadar yaşanan yaygın bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Matematikçiler ve matematik eğitimcileri için ilgi çekici konu olan matematik kaygısı; Richardson ve Suinn (1972) tarafından "günlük hayatta ve akademik çalışmalarda sayıların kullanımını ve matematiksel problemlerin çözümünü engelleyen gerginlik ve kaygı duygusu" olarak tanımlanmıştır (s.551). Miller ve Mitchell (1994) tarafından matematik kaygısının, "öğrencilerin matematiği düşündüklerinde öylece kalakalmalarına neden olan, performanslarını düşüren dolayısıyla öğrenmelerini engelleyen mantık dışı korku hali" şeklinde tanımlandığı ifade edilmiştir (Aktaran: Bekdemir, 2007:133). Matematik kaygısının öğrenciler arasında onların matematik başarılarını engellediği gibi öğrenci olmayanlar arasında da para sayma, banka hesabını kontrol etme, satış fiyatlarını değerlendirme, iş yükünü paylaştırma gibi günlük işlerde gerginliklere neden olabildiği belirtilmektedir (Richardson ve Suinn, 1972). Matematik kaygısı, çok yönlü bir yapı olup korku, tasa, tedirginlik gibi kavramlarla iç içedir (Baloğlu, 2001). Davarcıoğlu (2008), matematik korkusu üzerine yaptığı araştırmasında, korkuyu anında hissedilen heyecan duygusu olarak açıklamış ve korkunun bedensel tepkilere dönüşüp titreme, kızarma, nefes alamama, kalp çarpıntısı, bayılacak gibi olma vb. durumlarla bedensel olarak da açığa çıkması ile matematik kaygısının oluştuğunu belirtmiştir. Aydın, Delice, Dilmaç, ve Ertekin (2009), kaygının tehdit altında hissedilen korku ve gerginlik durumu olduğunu, bireylerde bir çatışma ve engelleme sonucunda meydana geldiğini, çoğu kez de nedeni bilinmeyen bir iç gerginliği ve huzursuzluğu yansıttığını belirtmişlerdir. Öğrenciler üzerinde rahatsız edici bir durum olan matematik kaygısının öğrencinin dersten korkmasına, zamanla ders ile ilgili etkinliklere katılmamasına, panik ve tedirginlik oranının artmasıyla da öğrenme oranının düşmesine ve sürekli başarısızlık haliyle matematikten nefret etmesine neden olduğu ifade edilmektedir (Alkan, 2010).

Matematik kaygısı matematik dersindeki başarısızlıktan mı oluşur, yoksa matematik dersindeki başarısızlık matematik kaygısının mı bir sonucu mudur? Bunun net bir cevabını vermek mümkün değildir. Çünkü matematik dersindeki başarısızlığın tek nedeni matematik kaygısı değildir, matematik kaygısının tek nedeni de matematik dersindeki başarısızlık değildir. Ancak bilinen bir gerçek her iki durumun da birbirini etkilediğidir. Önceki yıllarda yapılan araştırmalar incelendiğinde, matematik kaygısı üzerinde etkili olduğu belirtilen başka değişkenlerin de var olduğu görülmektedir. Cinsiyet (Arı, Savaş ve Konca, 2010; Baloğlu, 2004; Dursun ve Bindak, 2011; Ergene, 2011; Şahin, 2008), matematik dersindeki başarı (Dursun ve Bindak, 2011; Ergene, 2011; Şahin, 2008; Yenilmez ve Özabacı, 2003), matematik dersine yönelik tutum (Şahin, 2008; Yenilmez ve Özabacı, 2003), öğretmen (Şahin, 2008) bunlardan bazılarıdır. Farklı sınıf seviyesindeki öğrencilerin matematik kaygısında cinsiyete ilişkin farklılıkların ortaya konduğu bazı araştırmalarda (Arı, Savaş ve Konca, 2010; Baloğlu, 2004; Ergene, 2011; Şahin, 2008) kızların, bazılarında (Dursun ve Bindak, 2011) ise erkeklerin kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Yine farklı sınıf seviyesindeki öğrencilerin matematik kaygısı ile matematik dersindeki başarıları ve matematik dersine yönelik tutumları arasındaki farklılıkların incelendiği yukarıda bahsedilen araştırmalarda, öğrencilerin matematik kaygısı ile matematik dersindeki başarıları ve matematik dersine yönelik tutumları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin matematik kaygılarında öğretmeninden memnun olup olmamaya göre anlamlı farklılık olduğu, öğretmeninden memnun olan öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin, öğretmeninden memnun olmayan öğrencilerin kaygı düzeylerine göre daha düşük olduğu ifade edilmektedir (Şahin, 2008). Ekizoğlu ve Tezer (2007), öğrencilerin ilköğretim 4. ve 5. sınıfta matematik dersindeki başarılarının ilköğretim 6. ve 7. sınıftaki başarılarını yüksek düzeyde etkilediğini belirtmişlerdir. Bu nedenle bu çalışmada da daha önce üzerinde çok az çalışmanın yapıldığı ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının bazı değişkenler (öğrenim görülen yerleşke, cinsiyet, derse ilgi, öğretmen memnuniyeti, öğretmeninden not tehdidi algılama, akademik başarı ve tutum) açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmada genel tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yöntemleridir. Tarama modeli ile araştırmaya konu olan olay kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Genel tarama modelinde de çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama

gerçekleşmektedir (Karasar, 2002). Bu araştırmada örnekleme yöntemi olarak da uygun örnekleme (convenience sampling) yöntemi seçilmiştir.

Katılımcılar

Araştırmanın çalışma grubu araştırmacıların kolay ulaşabilmesi amacıyla (McMillan, 2000) uygun örnekleme yöntemiyle seçilmiş toplam 510 ilköğretim 5. sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Bu örnekleme yönteminin seçilme nedeni, araştırmacıların uygulama izni, ulaşım ve maddi imkân noktasında zorlukları ortadan kaldırmayı istemeleridir. Katılımcıların % 46.1'i kırsal bölgedeki okullarda öğrenim gören, % 53.9'u şehirdeki okullarda öğrenim gören 5. sınıf öğrencileridir. Ayrıca, katılımcıların % 48.8'i kız, % 51.2'si erkektir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada iki ölçme aracı kullanılmıştır. Bunlardan birincisi, öğrencilerin matematik kaygı düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılan, Şentürk (2010) tarafından geliştirilen İlköğretim Öğrencilerine Yönelik Matematik Kaygı Ölçeği (İÖYMKÖ); diğeri ise öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla kullanılan, Aşkar (1986) tarafından geliştirilen Matematik Tutum Ölçeği (MTÖ)'dir.

İÖYMKÖ 22 maddeden oluşan, 5 faktörlü likert tipi bir ölçektir. Şentürk (2010) tarafından İlköğretim Öğrencileri için Matematik Kaygı Ölçeğinin alt faktörleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir: *1. Faktör;* tutumdan kaynaklanan kaygı (4 madde), *2. Faktör;* özgüvenden kaynaklanan kaygı (5 madde), *3. Faktör;* alan bilgisinden kaynaklanan kaygı (4 madde), *4. Faktör;* öğrenme kaygısı (4 madde), *5. Faktör;* sınav kaygısı (5 madde) şeklinde belirlenmiştir. İlköğretim Öğrencileri için Matematik Kaygı Ölçeğinin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0.93 olarak bulunmuştur. Alt faktörlerden 1. Faktörün güvenirlik katsayısı 0.84; 2. Faktörün güvenirlik katsayısı 0.86; 3. Faktörün güvenirlik katsayısı 0.82; 4. Faktörün güvenirlik katsayısı 0.85 ve 5. Faktörün güvenirlik katsayısı 0.80 olarak hesaplanmıştır. Ölçekte yer alan maddelerde ifade edilen duygu, düşünce ve davranışlar, bu ifadelerin kişide ne derece kaygı uyandırdığına bağlı olarak, "her zaman kaygılanırım", "sık sık kaygılanırım", "bazen kaygılanırım", "çok az kaygılanırım", "hiçbir zaman kaygılanmam" şeklinde derecelendirilmiş seçeneklerden birinin işaretlenmesi ile yanıtlanmıştır. Bu yanıtlar kodlanırken sırasıyla; "her zaman kaygılanırım=5", "sık sık kaygılanırım=4", "bazen kaygılanırım=3", "çok az kaygılanırım=2", "hiçbir zaman kaygılanmam=1" şeklinde kodlanmıştır. Öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin belirlenmesinde, her bir faktördeki ve kaygı ölçeğinin genelindeki aritmetik ortalama (toplam puan / madde sayısı) dikkate alınmıştır.

Araştırmada kullanılan diğer ölçek ise Aşkar (1986) tarafından geliştirilen, 20 maddeden oluşan 5'li likert türü tek boyutlu Matematik Tutum Ölçeğidir. MTÖ'nin güvenirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) 0.89 bulunmuştur. MTÖ'nin maddelerinde ifade edilen duygu, düşünce ve davranışlar, bu ifadelerin kişide nasıl bir tutum uyandırdığına bağlı olarak, "tamamen uygundur", "uygundur", "kararsızım", "uygun değildir", "hiç uygun değildir" şeklinde yanıtlanmıştır. Bu yanıtlar sırasıyla; "tamamen uygundur=5", "uygundur=4", "kararsızım=3", "uygun değildir=2", "hiç uygun değildir=1" şeklinde kodlanmış, olumsuz maddelerde bu kodlama ters çevrilmiştir. Öğrencilerin matematik dersine yönelik tutum düzeylerinin belirlenmesinde de aritmetik ortalama (toplam puan / madde sayısı) dikkate alınmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde; ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygısında yerleşkeye, cinsiyete, matematik dersini sevip sevmemeye, öğretmenden memnun olup olmamaya, matematik notunu tehdit olarak algılayıp algılamamaya ilişkin farklılıkların incelenmesinde bağımsız örneklemler için t-testi kullanılmıştır. Matematik kaygısı-matematik notu, matematik kaygısı-genel not, matematik kaygısı-matematiğe yönelik tutum arasındaki ilişkinin belirlenmesinde ise Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayı Analizi kullanılmıştır.

BULGULAR

Matematik Kaygısında Yerleşkenin Rolü

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının yerleşkeye (kırsal, şehir) göre farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan bağımsız örneklemler için t-testi sonucu tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının yerleşkeye göre farklılığı*

Alt Faktörler	*Yerleşke*	*N*	$\overline{x}$	*sd*	*df*	*t*	*p*
Matematik Dersine Yönelik Tutumdan Kaynaklanan Kaygı	Kırsal	235	2.30	1.28	508	5.875	.000
	Şehir	275	1.71	1.02			
Özgüvenden Kaynaklanan Kaygı	Kırsal	235	2.48	1.16	508	4.576	.000
	Şehir	275	2.04	1.02			
Alan Bilgisinden Kaynaklanan Kaygı	Kırsal	235	2.36	1.22	508	6.507	.000
	Şehir	275	1.72	1.01			
Öğrenme Kaygısı	Kırsal	235	3.06	1.12	508	1.692	.091
	Şehir	275	2.88	1.26			
Sınav Kaygısı	Kırsal	235	2.68	1.11	508	3.328	.001
	Şehir	275	2.37	1.01			
Genel Kaygı	Kırsal	235	2.58	1.00	508	5.203	.000
	Şehir	275	2.15	0.86			

Tablo 1 incelendiğinde, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının genelinde yerleşke değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmektedir [$t_{(508)}$= 5.203; p<0.05]. Bu farklılığın şehirde öğrenim gören öğrenciler lehine olduğu, şehirde öğrenim gören öğrencilerin matematik kaygılarının kırsalda öğrenim gören öğrencilerinkine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu belirlenmiştir.

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının yerleşkeye (kırsal, şehir) göre farklılığında alt faktörler dikkate alındığında, matematik dersine yönelik tutumdan kaynaklanan kaygının [$t_{(508)}$= 5.875; p<0.05], öz-güvenden kaynaklanan kaygının [$t_{(508)}$= 4.576; p<0.05], alan bilgisinden kaynaklanan kaygının [$t_{(508)}$= 6.507; p<0.05] ve sınav kaygısının [$t_{(508)}$= 3.328; p<0.05] yerleşkeye göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu alt faktörlerin her birinde şehirde öğrenim gören öğrencilerin kaygı düzeylerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Ancak öğrenme kaygısına ilişkin ortalamalar arasında yerleşkeye göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir [$t_{(508)}$= 1.692; p>0.05]. Öğrenme kaygısına ilişkin aritmetik ortalamalar arasında anlamlı farklılık olmamasına rağmen öğrenme kaygısında da şehirde öğrenim gören öğrencilerin kaygı düzeylerinin kırsalda öğrenim görenlere göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Matematik Kaygısında Cinsiyetin Rolü

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının cinsiyete göre farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan bağımsız örneklemler için t-testi sonucu tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının cinsiyete göre farklılığı*

Alt Faktörler	*Cinsiyet*	*N*	$\overline{x}$	*sd*	*df*	*t*	*p*
Matematik Dersine Yönelik Tutumdan Kaynaklanan Kaygı	Kız	249	1.84	1.12	508	-2.584	.010
	Erkek	261	2.11	1.23			
Özgüvenden Kaynaklanan Kaygı	Kız	249	2.16	1.07	508	-1.716	.087
	Erkek	261	2.33	1.14			
Alan Bilgisinden Kaynaklanan Kaygı	Kız	249	1.85	1.09	508	-3.135	.002
	Erkek	261	2.17	1.20			
Öğrenme Kaygısı	Kız	249	2.94	1.19	508	-0.497	.619
	Erkek	261	2.99	1.21			
Sınav Kaygısı	Kız	249	2.46	1.05	508	-1.107	.269
	Erkek	261	2.56	1.08			

Genel Kaygı	Kız	249	2.26	0.91	508	-2.120	.034
	Erkek	261	2.43	0.99			

Tablo 2'de de görüldüğü gibi ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının genelinde cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmış [$t_{(508)}$= -2.120; p<0.05], bu farklılığın da kızlar lehinde olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile kız öğrencilerin matematik kaygılarının erkek öğrencilerinkine göre anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu belirlenmiştir.

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının cinsiyete göre farklılığında alt faktörlerdeki ortalamalar dikkate alındığında, matematik dersine yönelik tutumdan kaynaklanan kaygının [$t_{(508)}$= -2.584; p<0.05] ve alan bilgisinden kaynaklanan kaygının [$t_{(508)}$= -3.135; p<0.05] cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu alt faktörlerin her birinde kız öğrencilerin kaygı düzeylerinin erkek öğrencilerinkine göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Ancak öz-güvenden kaynaklanan kaygıda [$t_{(508)}$= -1.716; p>0.05], öğrenme kaygısında [$t_{(508)}$= -0.497; p>0.05] ve sınav kaygısında [$t_{(508)}$= -1.107; p>0.05] cinsiyete göre anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu alt faktörlerdeki ortalamalarda cinsiyete dayalı anlamlı farklılık olmamasına rağmen, diğerlerinde olduğu gibi bu alt faktörlerin her birinde de kız öğrencilerin kaygı düzeylerinin erkek öğrencilerinkine göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Matematik Kaygısında Matematik Dersine Duyulan İlginin Rolü

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının matematik dersini sevmeye ilişkin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan bağımsız örneklemler için t-testi sonucu tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının matematik dersini sevmeye ilişkin farklılığı*

Alt Faktörler	*Dersi Sevme Durumu*	*N*	$\overline{x}$	*sd*	*df*	*t*	*p*
Matematik Dersine Yönelik Tutumdan Kaynaklanan Kaygı	Matematiği sevenler	469	1.93	1.18	508	-3.193	.001
	Matematiği sevmeyenler	41	2.54	1.04			
Özgüvenden Kaynaklanan Kaygı	Matematiği sevenler	469	2.19	1.09	508	-3.560	.000
	Matematiği sevmeyenler	41	2.83	1.12			
Alan Bilgisinden Kaynaklanan Kaygı	Matematiği sevenler	469	1.96	1.15	508	-3.924	.000
	Matematiği sevmeyenler	41	2.69	1.01			
Öğrenme Kaygısı	Matematiği sevenler	469	2.95	1.21	508	-1.126	.261
	Matematiği sevmeyenler	41	3.16	0.99			
Sınav Kaygısı	Matematiği sevenler	469	2.48	1.06	508	-2.246	.025
	Matematiği sevmeyenler	41	2.87	1.15			
Genel Kaygı	Matematiği sevenler	469	2.31	0.95	508	-3.357	.001
	Matematiği sevmeyenler	41	2.82	0.87			

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların yaklaşık % 92'sinin (469) matematik dersini sevdiğini, % 8'inin (41) de matematik dersini sevmediğini ifade ettiği görülmektedir. Yani ilköğretim 5. sınıf düzeyindeki öğrencilerin büyük çoğunluğu tarafından matematik dersinin sevildiği görülmüştür. Bununla birlikte, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının genelinde matematik dersini sevip sevmemeye ilişkin istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır [$t_{(508)}$= -3.357; p<0.05]. Bu farklılığın matematik dersini sevdiğini belirtenler lehine olduğu; yani, matematik dersini sevdiğini ifade eden öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin matematik dersini sevmediğini ifade eden öğrencilerinkine göre anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu belirlenmiştir.

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının matematik dersini sevmeye ilişkin farklılığında alt faktörler dikkate alındığında, matematik dersine yönelik tutumdan kaynaklanan kaygıda [$t_{(508)}$= -3.193; p<0.05], öz-güvenden kaynaklanan kaygıda [$t_{(508)}$= -3.560, p<0.05], alan bilgisinden kaynaklanan kaygıda [$t_{(508)}$= -3.924; p<0.05] ve sınav

kaygısında [$t_{(508)}$= -2.246; p<0.05] matematik dersini sevmeye ilişkin anlamlı farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu alt faktörlerin her birinde matematik dersini sevdiğini ifade eden öğrencilerin kaygı düzeylerinin matematik dersini sevmediğini ifade edenlerinkinden daha düşük olduğu görülmektedir. Ancak öğrenme kaygısındaki aritmetik ortalamalar arasında matematik dersini sevmeye ilişkin anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir [$t_{(508)}$= -1.126; p>0.05]. Buna rağmen öğrenme kaygısında, matematiği sevdiğini ifade eden öğrencilerin kaygı düzeylerinin matematiği sevmediğini ifade edenlerinkine göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Matematik Kaygısında Öğretmenin Rolü

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının öğretmenden memnun olup olmamaya ilişkin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan bağımsız örneklemler için t-testi sonucu tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının öğretmenden memnuniyete göre farklılığı*

Alt Faktörler	***Öğretmenden Memnun olma***	*N*	$\overline{x}$	*sd*	*df*	*t*	*p*
Matematik Dersine Yönelik Tutumdan Kaynaklanan Kaygı	Memnun olanlar	464	1.90	1.15	508	-4.744	.000
	Memnun olmayanlar	46	2.76	1.27			
Özgüvenden Kaynaklanan Kaygı	Memnun olanlar	464	2.19	1.09	508	-3.660	.000
	Memnun olmayanlar	46	2.81	1.13			
Alan Bilgisinden Kaynaklanan Kaygı	Memnun olanlar	464	1.96	1.13	508	-3.569	.000
	Memnun olmayanlar	46	2.59	1.27			
Öğrenme Kaygısı	Memnun olanlar	464	2.93	1.20	508	-2.199	.028
	Memnun olmayanlar	46	3.33	1.09			
Sınav Kaygısı	Memnun olanlar	464	2.46	1.05	508	-3.290	.001
	Memnun olmayanlar	46	3.00	1.11			
Genel Kaygı	Memnun olanlar	464	2.29	0.93	508	-4.177	.000
	Memnun olmayanlar	46	2.90	1.00			

Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların % 91'inin (464) öğretmeninden memnun olduğunu, % 9'unun (46) da öğretmeninden memnun olmadığını belirttiği görülmektedir. Genel olarak ilköğretim 5. sınıf düzeyindeki öğrencilerin büyük çoğunluğunun öğretmenlerinden memnun olduğu tespit edilmiştir. İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarında öğretmenden memnun olup olmamaya ilişkin istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır [$t_{(508)}$= -4.177; p<0.05]. Tablodan da görüldüğü gibi öğretmeninden memnun olduğunu belirten öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin öğretmeninden memnun olmadığını belirten öğrencilerinkine göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının öğretmenden memnun olmaya ilişkin farklılığında alt faktörler dikkate alındığında, matematik dersine yönelik tutumdan kaynaklanan kaygıda [$t_{(508)}$= -4.744; p<0.05], öz-güvenden kaynaklanan kaygıda [$t_{(508)}$= -3.660; p<0.05], alan bilgisinden kaynaklanan kaygıda [$t_{(508)}$= -3.569; p<0.05], öğrenme kaygısında [$t_{(508)}$= -2.199; p<0.05] ve sınav kaygısında [$t_{(508)}$= -3.290; p<0.05] öğretmenden memnun olup olmamaya ilişkin anlamlı farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu alt faktörlerin her birinde öğretmeninden memnun olduğunu ifade eden öğrencilerin kaygı düzeylerinin öğretmeninden memnun olmadığını ifade edenlerinkinden daha düşük olduğu görülmektedir. Öğrencilerin genel matematik kaygı düzeyleri ve tüm alt faktörlerdeki kaygı düzeyleri arasında öğretmenden memnun olmaya ilişkin anlamlı farklılık olduğu belirlenmiş, öğretmeninden memnun olan öğrencilerin daha az kaygı taşıdıkları görülmüştür.

Matematik Kaygısında Öğretmenin Davranışlarından Not Tehdidi Algılamaya İlişkin Farklılıklar

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik notlarının ve genel notlarının öğretmen davranışlarından not tehdidi algılayıp algılamamaya ilişkin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan bağımsız örneklemler için t-testi sonucu tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin notlarının öğretmenden not tehdidi algılamaya göre farklılığı*

	Notla Tehdit Durumu	*N*	$\bar{x}$	*sd*	*df*	*t*	*p*
Matematik Notu	Not tehdidi algılayanlar	53	54,72	19,55	508	-6,264	,000
	Not tehdidi algılamayanlar	457	71,33	18,76			
Genel Not	Not tehdidi algılayanlar	53	59,66	17,09	508	-6,974	,000
	Not tehdidi algılamayanlar	457	75,61	16,16			

Tablo 5 incelendiğinde, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin öğretmenlerinden not tehdidi algılamalarının matematik notlarında ve genel notlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklara neden olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile öğrencilerin matematik notlarının öğretmenden not tehdidi algılayıp algılamamaya göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği [$t_{(508)}$= -6.264; p<0.05], not tehdidi algılayan öğrencilerin matematik notlarının not tehdidi algılamayanlarınkine göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, öğrencilerin genel notlarının öğretmenden not tehdidi algılayıp algılamamaya göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği [$t_{(508)}$= -6.974; p<0.05], not tehdidi algılayan öğrencilerin genel notlarının not tehdidi algılamayanlarınkine göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının genelinde öğretmenden not tehdidi algılamaya ilişkin farklılığın incelenmesi amacıyla yapılan bağımsız örneklemler için t-testi sonucu tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının öğretmenden not tehdidi algılamaya göre farklılığı*

Alt Faktörler	***Notla Tehdit Durumu***	*N*	$\bar{x}$	*sd*	*df*	*t*	*p*
Matematik Dersine Yönelik Tutumdan Kaynaklanan Kaygı	Tehdit Algılayanlar	53	2.64	1.37	508	4.573	.000
	Tehdit Algılamayanlar	457	1.90	1.13			
Özgüvenden Kaynaklanan Kaygı	Tehdit Algılayanlar	53	2.89	1.20	508	4.769	.000
	Tehdit Algılamayanlar	457	2.16	1.07			
Alan Bilgisinden Kaynaklanan Kaygı	Tehdit Algılayanlar	53	2.79	1.31	508	5.488	.000
	Tehdit Algılamayanlar	457	1.92	1.10			
Öğrenme Kaygısı	Tehdit Algılayanlar	53	3.18	1.19	508	1.425	.155
	Tehdit Algılamayanlar	457	2.94	1.20			
Sınav Kaygısı	Tehdit Algılayanlar	53	2.95	1.05	508	3.363	.001
	Tehdit Algılamayanlar	457	2.45	1.06			
Genel Kaygı	Tehdit Algılayanlar	53	2.89	1.01	508	4.689	.000
	Tehdit Algılamayanlar	457	2.28	0.93			

Tablo 6 incelendiğinde, katılımcıların % 10.4'ünün (53) öğretmenden not tehdidi algıladığını, % 89.6'sının (457) da öğretmeninden not tehdidi algılamadığını ifade ettiği görülmektedir. Genel olarak ilköğretim 5. sınıf düzeyindeki öğrencilerin büyük çoğunluğunun öğretmenlerinden not tehdidi algılamadığı tespit edilmiştir. İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının genelinde öğretmenden not tehdidi algılayıp algılamamaya ilişkin istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır [$t_{(508)}$= 4.689, p<0.05]. Tablodan da görüldüğü gibi öğretmeninden not tehdidi algılamadığını ifade eden öğrencilerin matematik kaygı puanlarının öğretmeninden not tehdidi algıladığını ifade eden öğrencilerinkine göre anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu belirlenmiştir.

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının öğretmenden not tehdidi algılamaya ilişkin farklılığında alt faktörler dikkate alındığında, matematik dersine yönelik tutumdan kaynaklanan kaygıda [$t_{(508)}$= 4.573; p<0.05], öz-güvenden kaynaklanan kaygıda [$t_{(508)}$= 4.769; p<0.05], alan bilgisinden kaynaklanan kaygıda [$t_{(508)}$= 5.488; p<0.05] ve sınav kaygısında [$t_{(508)}$= 3.363; p<0.05] öğretmenden tehdit algılamaya ilişkin istatistiksel olarak anlamlı

farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu alt faktörlerin her birinde öğretmeninden not tehdidi algılamadığını ifade eden öğrencilerin kaygı düzeylerinin öğretmeninden not tehdidi algıladığını ifade edenlerinkinden daha düşük olduğu görülmektedir. Ancak öğrenme kaygısındaki aritmetik ortalamalar arasında öğretmenden not tehdidi algılamaya ilişkin anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir [$t_{(508)}$= 1.425; p>0.05]. Öğrenme kaygısına ilişkin ortalamalar arasında anlamlı farklılık olmamasına rağmen, öğrenme kaygısında da öğretmeninden not tehdidi algıladığını ifade eden öğrencilerin kaygı düzeylerinin öğretmeninden not tehdidi algılamadığını ifade edenlerinkine göre daha fazla olduğu görülmüştür. Genel olarak öğretmeninden not tehdidi algılamayan öğrencilerin daha az kaygı taşıdıkları tespit edilmiştir.

Matematik Kaygısı ile Akademik Başarı ve Tutum Arasındaki İlişki

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygıları ile akademik başarıları ve matematik dersine yönelik tutumları arasındaki ilişki hakkındaki bulgular tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygıları ile akademik başarıları ve matematik dersine yönelik tutumları arasındaki ilişki*

Değişkenler	*N*	*r*	*p*
Matematik kaygısı - Matematik Notu	510	-.383*	.001
Matematik kaygısı - Genel Not	510	-.415*	.001
Matematik Kaygısı - Matematik dersine yönelik tutum	510	-.430*	.001

**p<0.01*

Tablo 7 incelendiğinde, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygıları ile matematik dersinden almış oldukları notlar arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (r=-0.383; p<0.05). Buna göre, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik notları yükseldikçe matematik kaygılarının azaldığı söylenebilir. Determinasyon katsayısı (r^2=0.15) dikkate alındığında, matematik kaygısındaki toplam varyansın % 15'inin matematik notundan kaynaklandığı söylenebilir. Benzer şekilde, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygıları ile genel not ortalamaları arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (r=-0.415; p<0.05). Buna göre, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin genel not ortalamaları arttıkça matematik kaygılarının azaldığı söylenebilir. Determinasyon katsayısı (r^2=0.17) dikkate alındığında, matematik kaygısındaki toplam varyansın (değişkenliğin) % 17'sinin genel not ortalamasından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygıları ile matematik dersine yönelik tutumları arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (r=-0.430; p<0.05). Buna göre, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumları arttıkça matematik kaygılarının azaldığı söylenebilir. Determinasyon katsayısı (r^2=0.19) dikkate alındığında, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygısındaki toplam varyansın % 19'unun matematik dersine yönelik tutumdan kaynaklandığı söylenebilir. Büyüköztürk (2002)'e göre, teorik olarak açıklanan varyans diğer değişken için de yorumlanabilir. Diğer bir ifade ile, böyle bir analiz bize neden sonuç bağlamında bir yorumlama olanağı vermez, sadece değişkenlerin birlikte hangi düzeyde ve hangi yönde değiştikleri konusunda fikir verir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmanın bulgularından birincisinde ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının yerleşkeye göre farklılığı incelenmiştir. Bulgular, matematik kaygısında genel ortalamalar arası farklılığa bakıldığında şehirde öğrenim gören öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin kırsal bölgede öğrenim görenlerinkine göre anlamlı düzeyde düşük olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte matematik kaygısındaki alt faktörlerden matematik dersine yönelik tutumdan kaynaklanan kaygıda, öz-güvenden kaynaklanan kaygıda, alan bilgisinden kaynaklanan kaygıda ve sınav kaygısında da şehirde öğrenim gören öğrencilerin kaygı düzeylerinin kırsal bölgede öğrenim görenlerinkine göre anlamlı düzeyde düşük olduğunu, ancak öğrenme kaygısında her iki grubun kaygı düzeyi arasında anlamlı farklılık olmadığını görülmüştür. Bu sonuç farklı sınıf seviyelerinde yapılmış olan bazı araştırmalar tarafından da desteklenmektedir. Örneğin; Arı, Savaş ve Konca (2010), ilköğretim 7. Sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda benzer sonuçlara ulaşmışlar, il merkezinde öğrenim gören öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin kırsalda öğrenim gören öğrencilerin kaygı düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde düşük olduğunu belirlemişlerdir. Benzer şekilde; Ilgar, Uyanık ve Yıldız (2005), yaptıkları araştırmada köyde eğitim gören öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin ilçede eğitim gören öğrencilerin matematik kaygı düzeylerine göre yüksek olduğu ve ilçede eğitim gören öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin il merkezinde eğitim gören öğrencilerin

matematik kaygı düzeylerine göre yüksek olduğu sonucunu bulmuşlardır. Bu sonuçlar, araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında, kırsaldaki okulların sosyo-ekonomik koşullarından kaynaklanan eğitim yetersizliğinin, şehirdeki okullarda eğitim gören öğrencilerin kırsaldakilere göre eğitimde daha avantajlı konuma gelmesinin etkili olduğu, bu koşulların da matematik kaygısının kırsalda daha yüksek olmasına yol açtığı düşünülmektedir.

Araştırmanın bulgularından ikincisinde ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının cinsiyete göre farklılığı incelenmiştir. Bulgular, matematik kaygısında genel ortalamalar arası farklılığa bakıldığında kız öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin erkek öğrencilerinkine göre anlamlı düzeyde düşük olduğunu göstermektedir. Ayrıca matematik kaygısındaki alt faktörlerden matematik dersine yönelik tutumdan kaynaklanan kaygıda ve alan bilgisinden kaynaklanan kaygıda da kız öğrencilerin kaygı düzeylerinin erkek öğrencilerinkine göre anlamlı düzeyde düşük olduğunu, ancak öz-güvenden kaynaklanan kaygıda, öğrenme kaygısında ve sınav kaygısında her iki grubun kaygı düzeyi arasında anlamlı farklılık olmadığını göstermiştir. Bu sonuçlar farklı sınıf seviyelerinde yapılmış olan çok az araştırma tarafından kısmen desteklenmektedir. Örneğin; Dursun ve Bindak (2011), ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin matematik kaygılarında cinsiyetin önemli bir faktör olmadığını, ancak erkeklerin kaygı düzeyinin kızarınkine göre daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Ancak bazı araştırma bulguları ile araştırmamızın bulguları uyuşmamaktadır. Örneğin; Arı, Savaş ve Konca (2010), Baloğlu (2004), Ergene (2011) ve Şahin (2008) farklı sınıf seviyesindeki öğrencilerin matematik kaygısında cinsiyete ilişkin farklılıkların olduğunu ve kızların kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Araştırmamızda bu sonucun ortaya çıkmasında kızların daha başarılı olmasının ve son yıllarda kız öğrencilerin eğitimini ciddi anlamda destekleyen çalışmaların yapılmasının (örneğin “Haydi Kızlar Okula” kampanyası gibi) etkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın bulgularından üçüncüsünde ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarında matematik dersini sevip sevmemeye ilişkin farklılığın varlığı incelenmiştir. Bulgular, matematik kaygısında genel ortalamalar arası farklılığa bakıldığında matematiği sevdiğini ifade eden öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin matematiği sevmediğini ifade eden öğrencilerinkine göre anlamlı düzeyde düşük olduğunu, ayrıca matematik kaygısındaki alt faktörlerden matematik dersine yönelik tutumdan kaynaklanan kaygıda, öz-güvenden kaynaklanan kaygıda, alan bilgisinden kaynaklanan kaygıda ve sınav kaygısında da matematiği sevdiğini ifade eden öğrencilerin kaygı düzeylerinin matematiği sevmediğini ifade eden öğrencilerinkine göre anlamlı düzeyde düşük olduğunu, ancak öğrenme kaygısında her iki grubun kaygı düzeyleri arasında anlamlı farklılık olmadığını göstermiştir. Bu sonuçlar Şahin (2008) tarafından yapılmış çalışmanın sonuçları ile de desteklenmektedir. Şahin (2008), ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarında matematik dersini sevip sevmemenin etkili olduğunu, matematik dersini sevdiğini belirten öğrencilerin matematik kaygılarının matematik dersini sevmediğini belirten öğrencilerinkine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşük olduğunu belirlemiştir.

Araştırmanın bulgularından dördüncüsünde ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarında öğretmenden memnun olup olmamaya ilişkin farklılığın varlığı incelenmiştir. Bulgular, matematik kaygısında genel ortalamalar arası farklılığa bakıldığında öğretmeninden memnun olduğunu ifade eden öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin öğretmeninden memnun olmadığını ifade eden öğrencilerinkine göre anlamlı düzeyde düşük olduğunu, ayrıca matematik kaygısındaki her bir alt faktörde; matematik dersine yönelik tutumdan kaynaklanan kaygıda, öz-güvenden kaynaklanan kaygıda, alan bilgisinden kaynaklanan kaygıda, öğrenme kaygısında ve sınav kaygısında da matematiği sevdiğini ifade eden öğrencilerin kaygı düzeylerinin öğretmeninden memnun olmadığını ifade eden öğrencilerinkine göre anlamlı düzeyde düşük olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar Şahin (2008) tarafından yapılmış çalışmanın sonuçları ile de desteklenmektedir. Şahin (2008), ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarında öğretmen memnuniyetinin etkili olduğunu, öğretmeninden memnun olduğunu belirten öğrencilerin matematik kaygılarının öğretmeninden memnun olmadığını belirten öğrencilerinkine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşük olduğunu belirlemiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasında, öğretmenlerin farkında olarak ya da olmadan öğrenciler ile yanlış iletişim kurmaları sonucunda öğrencilerde matematik kaygısının oluşmasına yol açmalarının etkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın bulgularından beşincisinde ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarında öğretmenden not tehdidi algılamaya ilişkin farklılığın varlığı incelenmiştir. Bulgular, matematik kaygısında genel ortalamalar arası farklılığa bakıldığında öğretmeninden not tehdidi algıladığını ifade eden öğrencilerin matematik kaygı düzeylerinin öğretmeninden not tehdidi algılamadığını ifade eden öğrencilerinkine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu, ayrıca

matematik kaygısındaki alt faktörlerden matematik dersine yönelik tutumdan kaynaklanan kaygıda, öz-güvenden kaynaklanan kaygıda, alan bilgisinden kaynaklanan kaygıda ve sınav kaygısında da öğretmenden not tehdidi algıladığını ifade eden öğrencilerin kaygı düzeylerinin öğretmeninden not tehdidi algılamadığını ifade eden öğrencilerinkine göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu, ancak öğrenme kaygısında her iki grubun kaygı düzeyi arasında anlamlı farklılık olmadığını göstermiştir. Diğer sonuçlar da dikkate alındığında, öğrencilerin öğrenme kaygılarının öğretmen memnuniyeti değişkeni dışındaki değişkenlerden etkilenmediği görülmektedir. Bu değişkenler içinde öğrencilerin en fazla etkilenebileceği düşünülen not tehdidinin tutuma ilişkin kaygıyı, öz-güvene ilişkin kaygıyı, alan bilgisinden kaynaklanan kaygıyı ve sınav kaygısını olumsuz yönde etkilemesine rağmen öğrenme kaygısını etkilemediği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin öğretmenlerinden memnun olmaları durumunda öğrenme kaygılarının azalacağı, öğrenme becerilerinin artacağı söylenebilir.

Bununla birlikte, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin öğretmenlerinden not tehdidi algılamalarının matematik notlarında ve genel notlarında da istatistiksel olarak anlamlı farklılıklara neden olduğu, not tehdidi algılayan öğrencilerin genel notlarının ve matematik notlarının daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Notla tehdit, sınıf öğretmenlerinde görülmesi istenmeyen davranışlar arasında gösterilmektedir (Ada, Baysal ve Korucu, 2005; Alım, Doğanay ve Elikesik, 2007). Ayrıca, Bazı öğretmenlerin öğrencilerine not tehdidi yaparken bazılarının notu ön planda tutmamasının öğrenciler üzerinde olumsuz etkileri olduğu belirtilmektedir (Doğan, 2003). Bu bağlamda öğretmenlerin matematik dersinde öğrencilerine not tehdidi ile yaklaşmaları sonucunda, öğrencilerde yüksek matematik kaygısının oluştuğunu söyleyebiliriz.

Araştırmanın bulgularından altıncısında ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin matematik kaygıları ile akademik başarıları ve matematik dersine yönelik tutumları arasında orta düzeyde, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar farklı sınıf seviyelerinde yapılmış olan bazı araştırmalar tarafından da desteklenmektedir. Örneğin; ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin matematik başarılarındaki artışa göre istatistiksel olarak matematik kaygılarında azalma olduğunu (Şahin, 2008), ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin matematik kaygıları ile matematik başarıları arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğunu (Dursun ve Bindak, 2011; Erden ve Akgül, 2010), lise öğrencilerinin matematik kaygıları ile genel başarıları arasında istatistiksel olarak anlamlı, düşük düzeyde ve negatif yönlü bir ilişki olduğunu (Ergene, 2011; Yenilmez ve Özabacı, 2003), aynı zamanda lise öğrencilerinin matematik kaygıları ile matematik başarıları arasında da istatistiksel olarak anlamlı, orta düzeyde ve negatif yönlü bir ilişkinin var olduğunu, benzer şekilde lise öğrencilerinin matematik kaygıları ile matematik dersine yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı, yüksek düzeyde ve negatif yönlü bir ilişki olduğunu (Yenilmez ve Özabacı, 2003) belirleyen araştırmaların sonuçları ile bu araştırmanın sonuçları paralellik göstermektedir.

***Sonuç*:** Matematik kaygısında, matematik dersine yönelik tutum, öz-güven, alan bilgisi, öğrenme ve sınav önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte matematik kaygısında ve matematik kaygısının bu alt faktörlerinde önemli olan başka değişkenler de ortaya çıkmıştır. Bunlar; öğrencinin öğrenim gördüğü yerleşke (kırsal, şehir), cinsiyet, matematik dersini sevip sevmeme, öğretmenden memnuniyet, not tehdidi algısı matematik kaygı puanlarında farklılık görülen değişkenlerdir. Ayrıca; matematik notu, genel not ve matematik dersine yönelik tutum gibi etkenlerin de matematik kaygısıyla ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

ÖNERİLER

Araştırma sonuçları dikkate alındığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

Uygulamaya İlişkin Öneriler

- Şehir ve kırsalda eğitim gören öğrencilerin matematik kaygısındaki farklılığı azaltmak için; öğrencilere öğrenim gördükleri yerleşim yerini gözetmeksizin eşit eğitim-öğretim imkânları sağlanabilir.
- Öğrencilerin matematik kaygısında cinsiyete yönelik farklılıkların giderilmesi için; sınıf öğretmenleri cinsiyete ilişkin kıyaslamadan kaçınabilir, kız-erkek ayırt etmeksizin her öğrencinin soruları ile aynı titizlikte ilgilenebilirler.
- Matematik dersine duyulan ilgiye göre matematik kaygısındaki farklılıkların giderilmesi mümkün olmayabilir. Bu nedenle sınıf öğretmenleri, bütün öğrencilerinin matematik dersine ilişkin ilgili olmaları konusunda daha hassas olabilirler. Kısacası matematik dersini sevmeyen öğrenci sayısının azaltılması için gerekli önlemleri alabilirler.
- Matematik kaygısında öğretmen memnuniyetinden kaynaklanan farklılıkların giderilmesi için; sınıf öğretmenleri öğrencilerin memnuniyetini sağlayacak tedbirler alabilirler. Örneğin; matematik dersinde materyal kullanımına önem verebilir, konuları somutlaştırarak öğretmeyi tercih edebilir, öğrencilerine karşı güler yüzlü, sabırlı ve hoşgörülü yaklaşımda bulunabilir, öğrencileri ile etkili iletişim kurabilirler vb.

- Matematik dersini seven öğrencinin, matematik dersine yönelik olumlu tutum geliştirdiği, notlarının yükseldiği ve matematik kaygısının azaldığı dikkate alınırsa; öğrenme-öğretme ortamı öğrencilerin matematik dersini severek öğrenebilecekleri şekilde düzenlenebilir. Ayrıca, yine sınıf öğretmenleri matematik derslerini anlatırken öğrencileri merkeze alan eğitim-öğretim stratejilerini kullanarak, matematik derslerini daha eğlenceli hale getirerek sevdirebilirler.
- Matematik kaygısında not tehdidine ilişkin farklılıkların giderilmesi için; sınıf öğretmenleri, öğrencileri motive etmek amacıyla kullanılan not tehdidinin ters etki yaptığını dikkate alarak bu tür öğretmen davranışlarından kaçınabilirler.

İleri Araştırmalar için Öneriler

- Bu araştırma nicel bir araştırma olup, bundan sonraki araştırmalarda nitel yöntem kullanılarak ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin matematik kaygılarının nedenleri üzerinde derinlemesine araştırmalar yapılabilir.
- Bu araştırma sadece ilköğretim beşinci sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiş olup, bundan sonraki araştırmalarda daha önceki sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin matematik kaygıları incelenebilir.

KAYNAKÇA

Ada, S., Baysal, Z. N. & Korucu, S. (2005). Sınıf öğretmenlerinin sınıf içi olumsuz davranışlara gösterdikleri tepkilerin karakter eğitimi ve 2005 ilköğretim programı açısından değerlendirilmesi. Değerler Eğitimi Dergisi, 3(10), 7-18. © Değerler Eğitimi Merkezi

Alım, M. Doğanay, S. ve Elikesik, M. (2007). Sınıf öğretmenlerinin istenmeyen davranışlara ilişkin yeterliliklerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 15, 171-188.

Alkan, V. (2010). Matematikten nefret ediyorum! Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28, 189-199.

Altermatt, E. R. & Kim, M. E. (2004). Can anxiety explain sex differences in college entrance exam scores? Journal of College Admission, 183, 6-11.

Arı, K., Savaş, E. ve Konca, Ş. (2010). İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin matematik kaygısının nedenlerinin incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 29, 211-230.

Aşkar, P. (1986). Matematik dersine yönelik tutumu ölçen likert-tipi bir ölçeğin geliştirilmesi. Eğitim ve Bilim, 62, 31-36.

Aydın, E., Delice, A., Dilmaç, B. ve Ertekin, E. (2009). İlköğretim matematik öğretmen adayların matematik kaygı düzeylerine cinsiyet, sınıf ve kurum değişkenlerinin etkileri. İlköğretim Online, 8(1), 231-242.

Baloğlu, M. (1999). A comparison of mathematics anxiety and statistics anxiety in relation to general anxiety (Eric Document Reproduction Service No. ED436703).

Baloğlu, M. (2001). Matematik korkusunu yenmek. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, 1(1), 59-76.

Baloğlu, M. (2004). Üniversite öğrencilerinin matematik kaygı düzeyleri açısından karşılaştırılması. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.

Bekdemir, M. (2007). İlköğretim matematik öğretmen adaylarındaki matematik kaygısının nedenleri ve azaltılması için öneriler (Erzincan Eğitim Fakültesi Örneği). Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(2), 131-141.

Brady, P. & Bowd, A. (2005). Mathematics anxiety, prior experience and confidence to teach mathematics among pre-service education students. Teachers and Teaching: Theory and Practice, 11(1), 37-46.

Davarcıoğlu, P. (2008). Orta öğretim dokuzuncu sınıf öğrencilerinin matematik korkusu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Delice, A., Ertekin, E., Aydın, E. ve Dilmaç, B. (2009). Öğretmen adaylarının matematik kaygısı ile bilgibilimsel inançları arasındaki ilişki üzerine bir çalışma. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6(1), 361-375.

Doğan, İ. (2003). Liselerde alan seçmeli program uygulamaları üzerine bir değerlendirme: Ankara il merkezindeki liseler örneği. Milli Eğitim Dergisi, 159. [Online] http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/159/dogan.htm (2 Aralık 2011 tarihinde alınmıştır)

Dursun, Ş. ve Bindak, R. (2011). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin matematik kaygılarının incelenmesi. C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 35(1), 18-21.

Ekizoğlu, N. ve Tezer, M. (2007). İlköğretim öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumları ile matematik başarı puanları arasındaki ilişki. Cypriot Journal of Educational Sciences, 2(1), 43-57.

Engelhard, G. (1990). Math anxiety, mother's education, and the mathematics performance of adolescent boys and girls: evidence from the United States and Thailand. The Journal of Psychology, 124(3), 289-298.

Ergene, T. (2011). The relationships among test anxiety, study habits, achievement, motivation, and academic performance among turkish high school students. Education and Science, 160, 320-330.

Ilgar, M. Z., Uyanık, N. ve Yıldız, İ. (2005). Lise öğrencilerinde matematik kaygısı**.** [Online] www.psikodan.com/yazi/lise-ogrencilerinde-matematik-kaygisi (2 Aralık 2011 tarihinde alınmıştır).

Iossi, L. (2007). Strategies for reducing math anxiety in post-secondary students. In S. M. Nielsen & M. S. Plakhotnik (Eds.), Proceedings of the Sixth Annual College of Education Research Conference: Urban and International Education Section (pp. 30-35). Miami, USA: Florida International University.

Owen, R.L & Fuchs, L.S. (2002). Mathematical problem-solving strategy instruction for third-grade students with learning disabilities. Remedial and Special Education, 23(5), 268–278.

Peker, M. (2005). İlköğretim matematik öğretmenliğini kazanan öğrencilerin öğrenme stilleri ve matematik başarısı arasındaki ilişki. Eğitim Araştırmaları Dergisi, 21, 200-210.

Peker, M. ve Mirasyedioğlu, Ş. (2003). Lise 2. sınıf öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutumları ve başarıları arasındaki ilişki. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14, 157-166.

Richardson, F.C. & Suinn, R.M. (1972). The mathematics anxiety rating scale: Psychometric data. Journal of Counseling Psychology, 19(6), 551-554.

Şahin, F.Y. (2008). Mathematics anxiety among 4th and 5th grade Turkish elementary school students. International Electronic Journal of Mathematics Education, 3(3), 179-192.

Şentürk, B. (2010). İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin genel başarıları, matematik başarıları, matematik dersine yönelik tutumları ve matematik kaygıları arasındaki ilişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uusimaki, L. & Nason, R. (2004). Causes underlying pre-service teachers' negative beliefs and anxities about mathematics. Proceedings of the 28th Conference of the International Group for the Psychology of Mathematics Education, 4, 369-376. (ERIC Document Reproduction Service No. ED489664).

Vinson, B. M. (2001). A comparison of preservice teachers' mathematics anxiety before and after a methods class emphasizing manipulatives. Early Childhood Education Journal, 29(2), 89-94.

Yenilmez, K. (2007). İlköğretim matematik öğretiminde karşılaşılan zorluklar ve nedenleri. XVI. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 5-7 Eylül, Tokat-Türkiye.

Yenilmez, K. ve Özabacı, N.Ş. (2003). Yatılı öğretmen okulu öğrencilerinin matematik ile ilgili tutumları ve matematik kaygı düzeyleri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14(2), 132-146.

DIN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BILGISI ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇOK KÜLTÜRLÜ EĞITIME YÖNELIK TUTUMLARI (İLAHIYAT-EĞITIM DKAB KARŞILAŞTIRMASI)

Mehmet Kamil COŞKUN
Yrd.Doç.Dr., Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi, kamilcoskun@gmail.com

Özet: Arastırmanın amacı, İlahiyat Fakültesi ve Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) Eğitimi Bölümü ögrencilerinin çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarının belirlenmesi ve karşılaştırılmasıdır. Araştırmanın örneklemini 2010-2011 ögretim yılı Atatürk Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Selçuk Üniversitesi ve Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültelerinde ve aynı üniversitelerin Eğitim Fakültelerinin DKAB Eğitimi Bölümlerinde ögrenim gören 219 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma, tarama modelinde betimsel bir araştırma olarak planlanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçme aracı Ponterotto (1998) tarafından geliştirilen ve Yazcı, Başol ve Toprak (2009) tarafından Türkçeye uyarlanıp geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan Öğretmenlerin Çok Kültürlü Tutum Ölçeği (ÖÇTÖ) dir. Araştırmaya katılan ögrencilerin çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarının olumlu olduğu, tutum düzeylerinin cinsiyet, ailenin ekonomik düzeyi, anne babanın eğitim düzeyleri, bölüme girilen ÖSS puanı, en son AGNO puanının yanı sıra, öğrenim görülen eğitim kurumunun türüne ve öğrencilerin yaşantılarının geçtiği yerin niteliğine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı gözlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çok kültürlü eğitim, İlahiyat ögrencisi, Din kültürü ve ahlak bilgisi öğrencisi, Öğrenci tutumları

PROSPECTIVE RELIGIOUS CULTURE TEACHERS' ATTITUDES TOWARDS MULTICULTURAL EDUCATION (COMPARISON OF DIVINITY AND EDUCATION)

Abstract: The purpose of this study is to determine and compare attitudes of the students in the faculty of Divinity and the department of Religious Culture and Ethics towards multicultural education. The sample group was consisted of 219 students studying at Ataturk University, Ondokuz Mayıs University, Selcuk University and Uludag University in the 2010-2011 academic year. The research was designed as descriptive research. Teacher Multicultural Attitude Survey (TMAS) , developed by Ponterotto, Baluch, Greig, and Rivera (1998) and adapted to Turkish by Yazıcı, Başol and Toprak (2009), was employed as measurement tool. The students, participated in the research, show positive attitude towards multicultural education. On the other hand, students 'attitudes are not statistically significant in terms of gender, economic status of family, education level of parents, scores of the students during Student Selection and Placement (SSP) exam, ultimate General Weighted Average Grade (GWAG), types of educational institutions and attributes of the locations where students live in.

Key Words: Multicultural education, Divinity student, Religious culture and ethics department student, Student attitudes

Giriş

Eğitimle ilgili çalışmalarda, son yıllarda çok kültürlü eğitim (multicultural education) kavramının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Tarım toplumundan, sanayi toplumuna, ardından bilgi toplumuna geçişin, yaşanan göç olaylarının ve ülkeler arasında, ekonomik, sosyal vb. amaçlarla oluşturulan birliklerin, kavramın önemini artırdığı söylenebilir. Toplumlar, yerellikten evrenselliğe doğru bir geçiş yaşamaktadır. Bu süreç, eğitimde evrensel ilkelerin oluşturulmasını ve farklı kültürlerin tanınarak, kültürler arası etkileşimin ivme kazanmasını zorunluluk haline getirmiştir. Çağdaş toplumlarda, bireylerin farklı kültürel gruplarla etkileşim içerisinde olmaları ve etkileşimlerinde olumlu tutumlar geliştirmeleri beklenmektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkeler eğitimle ilgili sorunlarını belirleyip çözüm üretirken, politikalarında çok kültürlü eğitim çalışmalarına da yer vermektedirler. Bunun sonucu olarak da günümüz ulusal devletler vatandaşlık kavramını evrensel değerler çerçevesinde yeniden tanımlamak ve anlamlandırmak durumunda kalmaktadırlar (Cırık, 2008: 27).

Ülkelerin tarihsel ve sosyolojik yapıları, yürüttükleri eğitim anlayışının tespitinde önemli rol oynarlar. Ancak günümüzde evrensel değer ve ilkelerin ulusal programlarda daha fazla yer aldığını gözlüyoruz. Eğitim kurumlarını ve

programlarını daha demokratik hale getirmeye yönelik çalışmalarda insan hakları, farklılık, çoğulculuk, çok kültürlülük ve küresel eğitim gibi konular önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmanın ilişkili olduğu çok kültürlülük ve çok kültürlü eğitim konularında, Batı ülkelerinde yapılmış oldukça kapsamlı ve zengin bir literatür bulunmaktadır. Örneğin, "çok kültürlü eğitim" sözcüğü olarak bakıldığında Şubat 2009 itibariyle *ERIC* veritabanında 10655 yayın yer almaktadır. Buna karşın, Türkiye'de konuyla ilgili yapılan çalışma sayısı yok denecek kadar azdır (Yazıcı vd., 2009: 229).

Çok kültürlülük

Çok kültürlülük sosyolojiden siyaset bilimine, felsefeden eğitim bilimine çeşitli boyutlarıyla birçok farklı disiplinin konusu olan bir kavramdır. Bu boyutları olgusal ve normatif olmak üzere iki ana kategoride toplamak mümkündür. Kavramın olgusal boyutu; tarihsel ve sosyolojik olarak belli toplumların geçmişte veya günümüzde farklı etnik, dini, ahlaki, toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf ve kültürel gruplardan meydana gelmesini ifade eder. Günümüzde yalnızca İzlanda ve Kore'nin etnik bakımdan homojen bir yapıya sahip olduğu; çok kültürlülüğü etnik, dini, ahlaki, toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf, siyasi ideolojiler ve diğer kültürel farklılıklar açısından düşündüğümüzde tüm ülkelerin çok kültürlü yapıya sahip oldukları söylenebilir (Kymlicka, 1998; akt: Yazıcı vd., 2009: 230).

Çok kültürlülüğün normatif boyutu ise onun değer yargısı içermesinden kaynaklanmaktadır (Parekh, 2002). Çağdaş demokratik ülkeler çoğulculuğu ve çok kültürlülüğü demokratik toplumların olgusal bir durumunun yanı sıra önemli bir değeri olarak da görmekte ve buna ilişkin çeşitli politikalar geliştirmektedir. Çoğulculuk, Rawls ve Habermas gibi yirminci yüzyıl siyaset felsefecilerinin kuramsal temellendirmelerinde belirleyici bir ilke ve değer olarak yer almıştır (Yazıcı, 2004).

Çok kültürlülüğün siyasal ve felsefi yönüne ilişkin tanımlamalarda Will Kymlicka (1998, 2004) ve Charles Taylor'ın (2005) çalışmaları önemli bir yere sahiptir. Kymlicka, özgürlük ile kültür arasında içsel bir bağ olduğunu vurgulayarak klasik liberal demokratik anlayışta egemen olan "yansızlık" ilkesinin gerçekte kültür alanında geçerli olmadığını, tam tersine egemen kültürün dışında kalan gruplara önemli dezavantaj getirdiğini savunur. Taylor ise görüşlerini felsefi ve etik temel üzerine kurmaya çalışır. Ona göre, eşit tanınma biçimleri demokrasi kültüründe temel önem taşır, bu nedenle farklı yaşam pratikleri içinde oluşan kültürel farklılıkların siyasal düzeyde tanınması ve eşit biçimde saygıdeğer kabul edilmesi gerektiğini savunur (Yazıcı vd., 2009: 230)

Parekh'e (2002) göre de, çok kültürlü bir toplum, toplumu bir arada tutan bağları kuvvetlendirmeye çalışırken, farklılıkları tanıyan politik bir yapı geliştirmek zorundadır. Böyle bir politika "hem birliğin, hem de çeşitliliğin değerini kabul ederek aralarında tatmin edici bir ilişki kurmayı gerektirir". Çok kültürlü eğitimin önde gelen kuramcılarından Parker, farklılık ve birliğin birlikte sürdürülmesinin önemi üzerinde durur: "Farklılık olmaksızın birlik, kültürel baskı ve hegemonyayla sonuçlanır. Birlik olmaksızın farklılık ise Balkanlaşmaya (Büyük bir devletin, iç savaş sonrası küçük küçük devletlere bölünmesi) ve ulus devletin çatlamasına yol açar. Çok kültürlü demokratik bir ulus devletinde farklılık ve birlik, nazik bir dengede birlikte var olmalıdır" (Parker, 2002: 133; akt: Yazıcı vd., 2009: 230).

Çok kültürlü eğitim

Çok kültürlü eğitim çok kültürlülük politikalarının eğitimde yer almasını savunan düşünce ve yaklaşımları ifade eder ve dayanağını çeşitli demokratik ve epistemik temellerden alır. Örneğin, Hidalgo ve arkadaşlarına göre (1996), çok kültürlü eğitim genelde çoğulculuk ve farklılık esası üzerine kurulu olarak demokrasi, eşitlik ve adalet ilkelerine dayanır. Daha özelde ise çok kültürlü eğitimin demokratik temeli eğitimde imkân ve fırsat eşitliği düşüncesidir. Bu düşünce kültürel unsurların tüm öğrencilere eğitim olanaklarından aynı eşitlikte yararlanma fırsatı vermemesi gerçeğinden hareket eder. Bu anlamda çok kültürlü eğitimin amacı bu eşitsizliği en aza indirgemektir (Yazıcı vd., 2009: 230). Bu bağlamda çokültürlü eğitim; bir fikir, bir reform ve bir süreçtir. Farklı ırk, etnik yapı ve sosyal gruplardan gelen tüm öğrenciler için eşit eğitim fırsatları yaratmaya çalışır ve bunun için de tüm okul ortamını yeniden yapılandırmaya uğraşır (Banks vd., 2001).

Çok kültürlü eğitim, okullarda çoğulculuğu ve eşitliği desteklemek amacıyla yapılan önemli, eleştirel bir tartışma oturumudur. Bu türden bir eğitim, farklı gruplar arasında diyalog geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, çok kültürlü eğitim, okullardaki iyileştirme çalışmalarında, gruplar arası iş birliği süreci olarak görülebilir. Bu süreç içerisinde, okulların tüm bireyler için işlemesine gayret edilir (Bohn & Sleeter, 2000). Coşkun (2006) ise çok kültürlü eğitimin toplumsal bir süreç olduğunu vurgulayarak, ulusallaşma sürecinde tek dil, tek kültür ve tek dinin ön plana

çıktığını, toplumun eğitim ve refah düzeyi yükseldikçe, bireyin diğer dillere, kültürlere ve dinlere ilgi ve saygı duymaya başladığını belirtmektedir. Bütün bunların yanında çok kültürlü eğitim, sadece farklı etnik gruba, sosyal sınıf ve dine ait olan öğrencileri değil, aynı zamanda farklı cinsiyete, üstün yeteneklere ve zekâya sahip öğrencileri de kapsamaktadır (Banks & Banks, 1993; Slavin, 1994; akt: Herring & White,1995). Çok kültürlü eğitimle ilgili tanımlamalar bütünsel değerlendirildiğinde, insan haklarına saygı duyma, kültürel farklılıkları hoş karşılama, eğitimde fırsat eşitliği, kültürel çeşitliliği yansıtıcı eğitim ortamları düzenleme, farklı bakış ve fikirleri analiz etme öğelerinin ortak paydaşlar olduğu görülür (Cırık, 2008: 29).

Gezi (1981) çok kültürlü eğitime ilişkin beş ana yaklaşım olduğunu belirtir. Bunlar; kültürel olarak farklı öğrencilerin eğitim olanaklarının eşitlenmesine yardım etmeye odaklanan, kültürel farklılıkları anlamayı amaç edinen, kültürel çoğulculuğu korumayı hedefleyen, öğrencilerin farklı kültürlerde iş görmelerini kolaylaştıran ve çoklu sistemlerde yeterliliği geliştirmeyi esas alan yaklaşımlardır. Banks (1994) ise etkili bir çok kültürlü eğitimin içerik, bilginin yapılandırılması, önyargının azaltılması, eşitlikçi pedagoji ve güç kazandırma olmak üzere beş farklı boyutu olduğunu belirtir. Gay (1994) de, konuyla ilgili çalışmalarda çok kültürlü eğitimin 12 farklı anlamda kullanıldığını ve tanımlandığını belirtir. Bu tanımlarda geçen temel kavram, ilke ve değerler şunlardır: Tüm öğrencilerin akademik başarıya eşit şansının olduğu bir düşünce veya eğitimsel reform; kültürel ve etnik farklılığın önemini vurgulayan bir felsefe; kültürel çoğulculuğu yansıtan bir reform hareketi; eşitlik, karşılıklı saygı, anlama ve sosyal adalet ilkelerine dayalı bir anlayış; önyargıdan kurtulmuş, öğrencileri farklı yaşam biçimlerine, değişik deneyim ve fikirleri çözümleme modellerine duyarlı hale getirme; farklılık, insan hakları, sosyal adalet ve tüm insanlar için alternatif yaşam biçimlerine dayalı bir hümanizma; önyargı, kimlik, çatışma ve yabancılaşma kavramlarının çalışılması; çeşitli grup ve örgütlerin baskı ve sömürüsüne karşı çıkmaya ilişkin bilginin elde edilmesi; kültürel farklılığa saygı duyan yaklaşım ve uygulamaları içeren bir eğitim felsefesi; her tür ayrımcılığa karşı duran eğitimsel bir reform. Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi'nin (NCSS:1992) çok kültürlü eğitimin amaçları arasında da kültürel anlama, önyargıdan kurtulma, eleştirel düşünme becerisi kazanma, küresel eğitim ve birlik içinde çokluk gibi ilke ve değerlerin yer aldığını görmekteyiz.

Yukarıdaki tanım ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, çok kültürlü eğitim diğer eğitimsel ilke ve değerlerle yakından ilişkilidir. Lych (1989) çok kültürlü eğitimi küresel bağlamda insan hakları ve barış eğitimi ile ilişkilendirmiştir (Hidalgo, 1996: 765). Steele (2002) sınıf içinde farklılığı takdir etmeyi öğretmenin öğrencilerin kendi deneyimlerinden ve bakış açılarından farklı insanlarla birlikte çalışmanın ortak temelini öğrenmeleri ve öz-saygılarını artırması açısından önemli olduğunu belirtir. Parekh (2002), sadece kendi kültürünün çerçevesi içerisinde hapis kalan öğrencinin, değerlerdeki, inançlardaki, yaşam biçimlerindeki ve dünya görüşlerindeki çeşitliliğin insan olmanın ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul edemeyeceğini vurgular. Baker (1978), çok kültürlü eğitim programının küresel bir yaklaşımla ele alınarak farklı eğitim kademlerinde kavramsal içeriğinin farklı yapılandırılması gerektiğini savunur.

Çok kültürlü eğitim bilginin doğasına ilişkin kuram ve yaklaşımlardan da önemli destek almaktadır. Hidalgo ve arkadaşlarının da belirttiği gibi "çok kültürlü eğitim hareketinin özü sosyal yapılandırıcı kuramlara dayanır" (Hidalgo, 1996: 762). Bu yönüyle yapılandırıcı yaklaşımla çok kültürlü eğitim arasında kavramsal ve mantıksal ilişki söz konusudur. Her iki yaklaşım doğrunun bağlamsal olduğu, bilgi yapılandırmasının sosyo-kültürel çevrenin etkisinde olduğu, farklılıkların önemli ve değerli olduğu, dolayısıyla eşit saygıyı hak ettiği ilke ve değerlerini esas alır. Görüleceği üzere, çok kültürlü eğitimin temeli bilginin doğasından insan hakları anlayışına, küresel eğitim, farklılık ve çoğulculuk gibi etik ve demokratik değerlere dayanmaktadır. Ne var ki, birçok yeni eğitim yaklaşımı gibi çok kültürlü eğitim de çeşitli eleştirilere maruzdur. Bazı eleştirmenler çok kültürlü eğitimin etnik köken kültürünü desteklediği, ortak kültürü zayıflattığı, Babil Kulesi'ne neden olduğu, tarihi saptırdığı ve toplumsal birliği bozduğu, ayırıcı olduğu, programdaki ana konuları zayıflattığı, ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasi yapılarını değiştirdiğini iddia eder (Parekh, 2002; Berstein, 1992). Bu eleştirilerin birçoğunda belli bir haklılık payı vardır. Bu nedenle, çokültürlü eğitimin demokratik eğitim bakımından önemini görmemek kadar, ona diğer eğitimsel amaç ve değerlerden bağımsız olarak yaklaşmak da aynı oranda yanlıştır.

Çok kültürlü eğitim konusundaki en önemli önyargı veya bilgi eksikliği onu sadece etnik sorunlarla ilişkili bir konu olarak görmektir. Bu durum öğretmenlerle yaptığımız yüz yüze görüşmelerde ve açık uçlu sorulara verilen cevaplarda da gözlenmiştir. Oysa çok kültürlü eğitimin toplumsal kültür, din, sosyal grup ve cinsiyet farklılığından kaynaklanan boyutları vardır. Ülkemizde çok kültürlü eğitimin bu yönlerine ilişkin çalışmalar yok denecek kadar azdır. Altaş'ın

(2003) çok kültürlü din eğitimini amaç, ilke, yaklaşım ve eğitim programlarında yer alma durumu açısından ele aldığı kuramsal çalışması ile Cırık (2008) ve Köker'in (1997) kuramsal incelemeleri nadir yayınlar arasındadır.

"Her ülkenin kendine özgü tarihsel, sosyolojik ve siyasal yapısı vardır ve çok kültürlü eğitim gibi kuramı ve uygulaması Batı kaynaklı bir yaklaşım veya modelin tüm ülkelerde aynı biçimde uygulanamayacağı açıktır. Ancak yine de her demokratik eğitimin çok kültürlü eğitime duyarlılık göstermesi gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü ülkelerin sosyo-kültürel yapılarına uygun modeller geliştirildiğinde çok kültürlü eğitim, eğitimi etnikleştirmek yerine kültürleri ortak bir insanlık sermayesi haline getirmek; insanlara ve kültürlere saygıyı artırmak; eğitimde eşitlik sağlamak, sosyal ve kültürel anlamayı artırmak; eleştirel düşünme becerisi geliştirmek; önyargıları azaltmak gibi önemli eğitimsel işlevleri dolayısıyla ulusal birliğe, toplumsal barışa ve demokrasi kültürüne önemli katkı sağlar" (Yazıcı vd., 2009: 231).

Çok kültürlülük ve din eğitimi

Din eğitimi veya öğretimi vermekte olan ülkelerin programları incelendiğinde, çoğulculuğun iki şekilde yansıdığı görülmektedir: a) Geleneksel çoğulculuk: Çok dinli ve çok kültürlü toplumlarda çoğunluk dışındakilerin inandıkları dinlerin de din eğitimi içerisinde yer alması demektir. b) Modern çoğulculuk: Bir toplumun inandığı dinin içerisindeki yorum farklılıklarının din eğitiminde dikkate alınması demektir (Kutlu, 2010).

Geleneksel çoğulculuk, çok kültürlü ve çok dinli toplumlarda, birbirine karşı hoşgörü ve saygıyı güçlendirmek amacıyla uygulanmaktadır. Çoğulcu toplumlarda, dinler öğretime konu edildiğinde en itibar gören yaklaşım fenomenolojik yaklaşımdır. Örneğin dua veya kurban, dini bir fenomen olarak kabul edilir ve sınıftaki farklı din mensupları, kendi dinlerindeki dua ve kurban tecrübelerini sınıfa taşıyarak farklı tezahürleri paylaşırlar. Bu durumda dinlerin karşılaştırılmasına imkan tanınmakta, ancak inanç ve uygulamalarına yönelik eleştirel yaklaşım ihmal edilmektedir. Böylece birbirinin dinlerine ve uygulamalarına hoşgörü ve saygılı davranmayı öğrenmektedirler. Toplumsal yapımız, çok dinli ve kültürlü olmadığından böyle bir çoğulculuğun sınıf ortamına yansıtılması imkansızdır (Kutlu, 2010). Bu durumda farklı dinler hakkında bilgilendirme seçeneği gündeme gelmektedir ki, okullarımızda Hıristiyanlık ve Yahudilik başta olmak üzere bütün dinler hakkında ortalama bir bilginin verilmesi bu ihtiyacı karşılayacaktır. Böyle bir eğitim ülkemizde birlikte yaşama kültürümüzün daha da güçlenmesine ve diğer inanç gruplarına karşı hoşgörü ve saygının artmasına katkıda bulunacaktır.

Bir toplumun inandığı dinin içerisindeki yorum farklılıklarının din eğitiminde dikkate alınması anlamındaki modern çoğulculuğa gelince, modern çoğulculuk din öğretiminin daha başarılı olması açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Toplumsal gerçekliğimiz, İslam içi mezhep ve oluşumların öğretilmesini zorunlu kılmaktadır. Şu anda uygulanmakta olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programlarının böyle bir ihtiyacı belli ölçüde karşıladığı söylenebilir. (Kutlu, 2010).

Ülkemizde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarını yetiştiren İlahiyat Fakültesi ile Eğitim Fakültesi DKAB Eğitimi Bölümlerinde okuyan öğrencilerin yukarıda anlatılan kavramsal çerçeve doğrultusunda yetişmeleri, çok kültürlü toplumun gereklerinin karşılama açısından hayati önemi haizdir. Zira her iki kaynaktan mezun olanlar ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde söz konusu dersleri yürütmek üzere öğretmen olarak atanabilmektedir. Bu kurumlarda öğrenim gören Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarını belirlemek, hem mevcut durumu ortaya koymak hem de gelecek için öngörülen tedbirleri almak açısından önemli görünmektedir.

Problem

İlahiyat Fakültelerinin fiziki mekan bakımından, bağlı oldukları üniversitelerin diğer birimlerinden ayrı olarak konuşlandırılmış olması, program derslerine çoğunlukla aynı kültürel birikime sahip öğretim elemanlarının girmesi, alan derslerinin program içindeki yükünün fazla olması ve öğrencilerinin farklı toplumsal kesimlerden gelen akranlarıyla genelde muhatap olmamalarına bağlı olarak, Eğitim Fakültesi DKAB Eğitimi Bölümlerine göre daha kapalı bir yapı arzettiği söylenebilir. Söz konusu farklılıklardan ötürü bu iki kurumdan mezun olacak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumları arasında farklılık olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı

Bu araştırmayla, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarının saptanması; öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumları ile öğrenim gördükleri kurum (İlahiyat-Eğitim) arasında anlamlı ilişki olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Farklı öğretim programları uygulanan aynı branşın öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarında, öğrenim gördükleri kurumun türüne bağlı olarak bir farklılaşma olmakta mıdır? sorusu araştırmanın omurgası ve ana problem niteliğindedir. Bununla beraber çok kültürlü eğitime yönelik tutumlara ilişkin veriler; cinsiyet, akademik başarı, en çok çalışılmak istenen kurum, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzey gibi bağımsız değişkenlerle de ilişkilendirilecektir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır:

1. DKAB öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutum düzeyleri, öğrenim görülen ve çalışmak için tercih edilen kurumların türüne göre farklılık göstermekte midir?
2. DKAB öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumları demografik özellikleri, akademik başarıları, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Belirli bir konuda var olan durumu olduğu gibi ortaya çıkarmayı, tavırları ve davranışları açıklamayı, karşılastırmayı ve betimlemeyi amaçlayan araştırmalar tarama araştırmaları olarak tanımlanmaktadır. (Karasar, 1991; Gürsakal, 2001). DKAB öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarının belirlenmeye çalışıldığı bu araştırmada da var olan durum yansıtılmaya çalışıldığından, araştırma tarama modelinde betimsel bir araştırma olarak planlanmıştır. Araştırmanın gündemi de bu plana parelel olarak belirlenmiş ve uygulanmıştır.

Evren ve örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki İlahiyat Fakülteleri ve Eğitim Fakültesi DKAB Eğitimi Bölümlerinde okuyan 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Evren içerisinden doğru bir örneklem seçebilmek için öncelikle örnekleme çerçevesi belirlenmiştir. Bu çerçeveye göre Türkiye'nin beş coğrafi bölgesinde konuşlanan ve akademik birimleri arasında İlahiyat Fakültesi ve Eğitim Fakültesi DKAB Eğitimi Bölümü bulunan ve bu bölümlerde 4. sınıf seviyesine ulaşılan beş üniversite belirlenmiştir. Atatürk Üniversitesi (Doğu Anadolu Bölgesi), Marmara Üniversitesi (Marmara Bölgesi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Batı Karadeniz Bölgesi), Selçuk Üniversitesi (İç Anadolu Bölgesi) ve Uludağ Üniversitesi (Ege Bölgesi) İlahiyat Fakülteleri ile Eğitim Fakültesi DKAB Eğitimi Bölümlerinin 4. sınıf öğrencileri örneklem çerçevesini oluşturmaktadır. Bilindiği gibi 2006-2007 eğitim öğretim yılından itibaren geçerli olmak üzere DKAB Eğitimi Bölümleri Eğtim Fakültelerine aktarılmıştır. Bu bölümlerde 2010-2011 eğitim öğretim yılına kadar, alan bilgisi dersleri sayısının düşürüldüğü, buna karşın mesleki bilgi ve genel kültür dersleri sayısının arttırıldığı DKAB öğretim programı uygulanmıştır. Söz konusu fakültelerde çok kültürlülük bağlamında elde edilecek kazanımların 4. sınıf seviyesinde maksimum düzeye ulaşacağı düşüncesiyle, çerçeveye sadece 4. sınıf öğrencileri dahil edilmiştir. Bu çerçeveye bağlı olarak araştırmanın örneklemini 2010-2011 akademik yılında ilgili fakültelerde eğitim gören ve tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilen 54'ü erkek, 165'i kız olmak üzere toplam 219 gönüllü öğrenci oluşturmaktadır. Gerekli yasal izin alınamadığından Marmara Üniversitesi örnekleme dahil edilmemiştir.

Veri toplama aracı

Araştırmaya dahil edilen öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarını tespit etmek amacıyla Öğretmenlerin Çok Kültürlü Tutum Ölçeği (ÖÇTÖ) kullanılmıştır. Asıl adı Teacher Multicultural Attitude Survey (TMAS) olan ve Ponterotto, Baluch, Greig, ve Rivera (1998) tarafından geliştirilen bu ölçek, Yazıcı vd., (2009) tarafından Türkçeye uyarlandıktan sonra geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Doğrudan öğretmenlere yönelik bir ölçek olarak hazırlanmış olması, öğretmenlerin tutumlarını ölçebilecek yeterli sayıda maddeden oluşması, ve çok kültürlülüğü etnik temele göre değil, daha kuşatıcı bir unsur olan kültür temelinde ölçüyor olması, ÖÇTÖ'nin diğer ölçeklere tercih edimesini sağlamıştır. İki ana çalışmaya dayanılarak geliştirilen ölçek 13 pozitif ve 7 negatif ifadeli toplam 20 maddeden oluşmaktadır; ancak bu çalışmada ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmasını yapan Yazıcı vd.'nin (2009) önerisiyle 3, 16 ve 17. maddeler ölçekten çıkarılarak 12 pozitif, 5 negatif olmak üzere toplam 17 maddeli ölçek, örneklem üzerinde uygulanmıştır. Negatif maddeler ters puanlandıktan sonra her birey için toplam

puan alınmıştır. Buna göre yüksek değerler çok kültürlü eğitime karşı olumlu tutumu belirtirken, düşük değerler olumsuz tutumu ifade etmektedir (Yazıcı vd., 2009: 232). Çalışmada ölçeğin orjinalinde ve Türkçe'ye uyarlanmış halinde de görülmediği üzere toplam puanların sınıflanarak karşılaştırılması uygulamasına gidilmemiştir Ölçeğin özgün çalışmasında Cronbach alpha değeri .86, Türkçe'ye uyarlama çalışmasında .74, bu çalşmada ise .72 olarak bulunmuştur.

Verilerin analizi

Tüm veriler SPSS 17.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Öğretmenlerin Çok Kültürlü Tutum Ölçeğinin (ÖÇTÖ) tümünden ve tek tek maddelerden alınan puanlar, yukarıda geçtiği şekilde ölçeğin kendi hesaplama yöntemiyle ortaya çıkarılmıştır. Alınan puanların bağımsız degişkenlere göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek için bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yöntemi kullanılmış, karşılaştırmalarda anlamlılık düzeyi olarak 0.05 değeri esas alınmıştır.

Bulgular

Bu bölümde öğretmen adaylarına ait demografik özellikleri, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeyleri ile mesleğe yönelik tutumları ortaya konduktan sonra, değişkenler arasındaki ilişkiler tablolar eşliğinde yorumlanmıştır.

Öğrencilerin demografik özellikleri

Araştırmaya toplam 219 öğrenci katılmıştır. Bunların % 75'i kız, % 25'i erkek olup % 39'u İlahiyat Fakültesinde, % 61'i Eğitim Fakültesinde öğrenim görmektedir. Öğrencilerin üniversitelere göre dağılımları aşağıdaki tabloda yer aldığı şekildedir:

Tablo1: Öğrecilerin öğrenim gördükleri üniversiteler.

Universite	N	%	Birikimli %
Atatürk Üniversitesi	45	20.1	20.1
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	66	30.4	50.5
Selçuk Üniversitesi	50	22.7	73.3
Uludağ Üniversitesi	58	26.7	100.0
Toplam	219	100.0	

Öğrencilerin sosyo-ekonomik, sosyo kültürel seviyelerini tespit için; ailenin maddi geliri, anne baba eğitim düzeyi, anne baba mesleği ve yerleşim yerine ilişkin sorulara verilen yanıtlar puanlandıktan sonra oluşan cetvele göre, öğrencilerin % 14'ünün sosyo-ekonomik, sosyo kültürel düzeylerinin düşük, % 21'inin yüksek % 65'inin orta olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin çok kültürlü eğitime yönelik tutumları

Ölçek maddeleri, ölçeği geliştiren Ponterotto ve dğr, (1998) tarafından yapıldığı şekilde puanlandıktan sonra ortaya çıkan hesaplamaya göre öğrencilerin ölçeğin tümünden en yüksek 85, en düşük 38, ortalama 66 puan aldıkları görülmüştür. Madde bazındaki analizler dikkate alındığında ise, puan ortalamalarının 3.10 – 4.44 aralığında seyretteği, aritmetik ortalamanın 3.8 olduğu, dolayısıyla öğrencilerin çok kültürlü eğitime yönelik olumlu tutum içinde oldukları görülmüştür. Ölçeğin özgün versiyonunda (X=4.1) ve Türkçe'ye uyarlama çalışmasında (X=3.5) elde edilen aritmetik ortalamalar da orta noktadan (3.00) göreceli olarak yüksek bulunmuştur (Yazıcı vd., 2009).

Öğrencilerin aldıklar toplam ÖÇTÖ puanlarının, öğrenim gördükleri kurumun türüne göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı, bağımsız örneklem t-testi analizine ait aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 2: Öğrenim görülen kurumun türüne göre ÖÇTÖ puanları

	Fakülte	N	X	t	Sig.
Tutum Puanı	İlahiyat	84	65.71	-.606	.545
	Eğitim	135	66.27		

Yurkarıdaki tabloya göre Eğitim Fakültesinde okuyan DKAB öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumları İlahiyat Fakültesinde okuyanlara göre daha olumlu olsa da bu fark anlamlı görünmemektedir.

Öğrencilerin aldıklar toplam ÖÇTÖ puanlarının, cinsiyetlerine göre ne derece farklılaştığı ANOVA analizi sonuçlarına ait aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 3: Cinsiyet göre ÖÇTÖ puanlarının ANOVA çözümlemesi

Cinsiyet	N	X	F	Sig.
Erkek	54	65.17	1.298	.256
Kız	165	66.35		
Toplam	219	66.06		

Yukarıdaki tabloya göre kız öğrencilerinin çok kültürlü eğitime yönelik tutumları, erkek öğrencilere göre daha olumlu olsa da bu fark anlamlı ($F_{(1:217)}$=1.298, p>.05) görünmemektedir.

Öğrencilerin aldıklar toplam ÖÇTÖ puanlarının, ailelerinin ekonomik düzeylerine ve yaşantılarının geçtiği yerleşim birimlerine göre ne derece farklılaştığı ANOVA analizi sonuçlarına ait aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 4: Ailenin ekonomik düzeyi ve yerleşim birimlerine göre ÖÇTÖ puanlarının ANOVA çözümlemesi

Ekonomik Düzey	N	X	F	Sig.
Zayıf	10	67.30	1.122	.341
Yeterli	107	66.37		
İyi	99	65.43		
Çok iyi	3	71.33		
Toplam	219	66.06		
Yerleşim Birimi				
Şehir	95	66.19	.373	.828
Büyükşehir	64	65.94		
Köy	32	65.13		
Belde	26	67.15		
Yurt dışı	2	64.50		

Ekonomik Düzey	N	X	F	Sig.
Zayıf	10	67.30	1.122	.341
Yeterli	107	66.37		
Toplam	219	66.06		

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi, ailelerin ekonomik düzeyleri $F_{(3:215)}$=1.122; p>.05) ve öğrencilerin yaşantılarının geçtiği yerleşim birimleri de $F_{(4:214)}$=.373; p>.05) öğrencilerin çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarını anlamlı şekilde farklılaştırmamaktadır.

Anne ve baba eğitim düzeylerinin DKAB öğretmen adaylarının ÖÇTÖ puanları üzerindeki etkisi aşağıdaki tabloya çıkarılmıştır.

Tablo 5: Anne baba eğitim düzeyine göre ÖÇTÖ puanları

Eğitim Düzeyi	Baba Eğitim Düzeyi			Anne Eğitim Düzeyi		
	N	X	Sig.	N	X	Sig.
Okuryazar değil	3	61.67	.472	37	67.41	.870
Sadece okuryazar	11	67.91		46	65.74	
İlkoğretim mezunu	71	66.80		108	65.81	
Ortaokul mezunu	33	65.03		13	66.00	
Lise mezunu	39	66.44		12	65.67	
Üniversite mezunu	62	65.40		3	65.33	
Toplam	219	66.06		219	66.06	

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere, annenin eğitim düzeyi $F_{(5:213)}$=.368; p>.05) ve babanın eğitim düzeyi $F_{(5:213)}$=.915; p>.05) öğretmen adaylarının ÖÇTÖ puanlarını anlamlı şekilde farklılaştırmamaktadır. Benzer şekilde öğrencilerin bölümlerini kazandıkları ÖSS puanlarının ve eğitimleri sırasında aldıkları en son ağırlıklı genel not ortalama (AGNO) puanlarının da ÖÇTÖ puanları üzerinde anlamlı fark oluşturmadığı (p>.05) ilgili analizlerden anlaşılmıştır.

Tartışma

İlahiyat Fakültesi ve Eğitim Fakültesi DKAB Eğitimi Bölümü öğrencilerinin çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarını belirlemeye çalıştığımız bu araştırmada ilk olarak, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarının olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Swisher (1982) tarafından yapılan araştırmada ilköğretim okulu öğretmenlerinin, Titus (1992) tarafından yapılan araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin; Yazıcı vd., (2009) tarafından yapılan araştırmada da farklı branşlardaki öğretmenlerin çok kültürlü eğitime yönelik tutumları olumlu çıkmıştır. McInerney ve dğr. (2001) tarafından Avustralya'daki ortaöğretim öğretmenleri üzerinde yapılan araştırmada 14 soruluk çok kültürlü eğitime yönelik tutum ölçeği 1979 ve 2000 yıllarında ayrı ayrı uygulanmış ve çok kültürlü eğitime yönelik öğretmen tutumlarının 1979 yılında orta, 2000 yılında yüksek derecede olumlu olduğu belirlenmiştir.

İkinci olarak, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumları, eğitim görülen fakülteye göre farklılaşmamaktadır. Pettus (1999) tarafından yapılan araştırmada İngilizce beşeri bilimler branşındaki öğretmen adayları, matematik, sosyal bilgiler ve doğa bilimleri branşındaki öğretmen adaylarına göre daha olumlu tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Aynı şekilde Yazıcı vd., (2009) tarafından yapılan araştırmada

öğretmenlerin çok kültürlülük eğitimine yönelik tutumları arasında mezun olunan fakülte değişkenine göre anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Söz konusu araştırmaya katılan Eğitim Fakültesi mezunu 216 öğretmenin (X=71.69), Eğitim Enstitüsü mezunu 99 öğretmenden (X=68.54) daha olumlu tutum sahibi olduğu belirlenmiştir.

Üçüncü olarak, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumları; cinsiyet, ailenin ekonomik düzeyi, yaşantılarının geçtiği yer, anne babanın eğitim düzeylerine, ÖSS ve AGNO puanlarına göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Pettus (1999) tarafından yapılan araştırmada kız öğretmen adaylarının erkeklere göre daha olumlu tutuma sahip oldukları belirlenmiştir.Yazıcı vd., (2009) tarafından yapılan araştırmada ise öğretmenlerin çokkültürlü eğitim tutumlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı (t (413)= 1.93, p> .05), buna karşın eğitim yaşantılarının geçtiği yerin kültürel yapısına göre anlamlı olarak farklılaştığı (t(413)= 2.95 p < .01) gözlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarının olumlu düzeyde olduğu; bu düzeyin fakülte türü, cinsiyet, sosyo ekonomik seviye ve akademik başarı gibi değişkenlere göre anlamlı şekilde farklılışmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlardan hareketle daha sonraki çalışmalar için şu öneriler geliştirilebilir: Aynı ölçek DKAB öğretmenleri üzerinde uygulanıp kıdem, okul türü gibi çeşitli değişkenlerin, tutumlar üzerindeki etkisi araştırılabilir. Yabancı uyruklu öğrencilerin yoğun olarak yaşadığı illerde görev yapan DKAB öğretmenleri üzerinde aynı ölçek uygulanıp diğer illerde görev yapan DKAB öğretmenlerinin tutumları ile karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir. Aynı evren üzerinde bu konuya ilişkin farklı ölçekler uygulanıp sonuçlar karşılaştırılabilir. Bununla birlikte, DKAB öğretmenlerinin çokkültürlü eğitime ilişkin bilgi sahibi olmakla tutumlar arasında bir ilişki olup olmadığı ölçülebilir.

KAYNAKÇA

ALTAŞ, N. (2003). Çok Kültürlülük ve Din Eğitimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

BANKS, J. A. (1997). Educating Citizens In A Multicultural Society. New York: Teachers CollegePress.

BANKS, J. A., MCGEE BANKS, C. A. (1999). Multicultural education: Issues and perspectives. Boston: Ally&Bacon.

BAŞOL, G. (2008). "Validity and reliability of Multidimentional Scale of Perceived Social Support-Revisited, with a Turkish sample", Journal of Social Behavior and Personality, 36(1), 1303-1314.

BILGIN, B. (2001). Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi. Ankara: Gün Yayıncılık

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2002). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi Ders Kitabı. Ankara: Pegem Yayıncılık.

CIRIK, İ. (2008). "Çok Kültürlü Eğitim ve Yansımaları", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education) 34: 27-40.

GAY, G. (1977). "Curriculum For Multicultural Teacher Education. Case Studies (Klassen), American Association of College for Teacher Education, 31-62,

GAY, G. (2002). Culturally Responsive Teaching. New York: Teachers College Press.

GEZI, K. (1981). "Issues In Multicultural Education", Educaitonal Research Quarterly, 6: 1-14.

HIDALGO, F. ve CHÁVEZ, R. Ramage, J. (1996).Multicultural Education: Landscape For ReformIn The Twenty-First Century. Handbook Of Teacher Education, John Sikula (senior ed.). New York: Macmillan.

KÖKER, L. (1997). “Çok Kültürlülük ve Demokratik Meşruluk Sorunu”,(Editör: Bilgin, N.), Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, İstanbul: Bağlam Yayınları.
KUTLU, S. (2010). “Farklı Inanç Grupları ve Din Eğitimi”, http://forum.memurlar.net/konu/925826/ adresinden 10/01/2012 tarihinde indirilmiştir.

KYMLICKA, W. (1998). Çok Kültürlü Yurttaşlık. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

KYMLICKA, W. (2004). Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

MCINERNEY, V. ve MCINERNEY, D. M., Cincotta, M., Totaro, P., Willams, D. (2001). "Teacher Attitude to, and Beliefs about, Multicultural Education: Have There Been Changes over the Last Twenty Years”, Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association (Seattle, WA, April 10-14, 2001) http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED453212.pdf adresinden 23/02/2012 tarihinde indirilmiştir.

PAREKH, B. (2002). Çok Kültürlülüğü Yeniden Düşünmek. Ankara: Phoenix Yayınları.

PARKER, C. W. (2002). Teaching For Diversity and Unitity in a Democratic Multicultural Society,Education For Democracy. Connecticut: Information Age Publishing.

PETTUS, A. M., Allain, V. (1999). “Using a Questionnaire To Assess Prospective Teachers' Attitudes Toward Multicultural Education”, Education, (119) 4: 651-657.

PONTEROTTO, J.G., BALUCH, S., GREIG T., & RIVERA, L. (1998). “Development and Initial Score Validation of
the Teacher Multicultural Attitude Survey”, Educational and Psychological Measurement, 58(6): 1002-1016.

SWISHER, K. (1982). “Attitudes of Parents and Teachers of American Indian Children toward Multicultural Education” Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association (New York, NY, March 22, 1982)

TAYLOR, C. (2005). Çok Kültürcülük. İstanbul: YKY.

TITUS, C. (1992). “Social Studies Teachers and Multicultural Education:A Pilot Study of Attitudes,Practices, and Constraints”, http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED366516.pdf adresinden 23/02/2012 tarihinde indirilmiştir.

YAZICI, S. (2004). “Unity With(In) Plurality: Rawls’s Idea Of Public Justification Reinterpreted”, South African Journal of Philosophy, 23(2): 120-133.

YAZICI, S. Başol, G. Toprak, G. (2009), “Öğretmenlerin Çok Kültürlü Eğitim ,Tutumlari: Bir Güvenirlik Ve Geçerlik Çalışmasi”, H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 229-242.

Öğretmenlerin Çok Kültürlü Tutum Ölçeği (ÖÇTÖ) Maddeleri	**Hiç Katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Kararsızım**	**Katılıyorum**	**Kuvvetle Katılıyorum**
1. Kültürel olarak farklı öğrenci grubuna öğretmenlik yapmayı önemli buluyorum.					
2. Öğretim yöntemleri, kültürel olarak farklı öğrenci gruplarının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde uyarlanmalıdır.					
3. Öğretmenler, öğrencilerinin kültürel geçmişlerinin farkında olma sorumluluğuna sahiptirler.					
4. Öğrencileri kültürel olarak daha iyi tanımak için aile bireyleriyle sık sık görüşmek gerekir.					
5. Kişinin kendi kültürü içinde yapıp ettikleriyle gururlanmasını teşvik etmek öğretmenin sorumlulukları arasında değildir.					
6. Sınıf kültürel olarak farklılaştıkça öğretmenin işi daha çekici olur.					
7. Kültürel olarak farklı geçmişe sahip öğrencilerin ihtiyaçlarına hitap etmesi için, öğretmenin rolünün yeniden tanımlanması gerektiğine inanıyorum.					
8. İki dilli (ana dili farklı olan) çocuklarla ilgilenirken, iletişim stilleri sık sık davranış problemi olarak yorumlanır.					
9. Sınıf kültürel olarak farklılaştıkça öğretmenin işi daha değerli olur.					
10. Kültürel olarak farklı geçmişe sahip öğrencilerden çok şey öğrenebilirim.					
11. Öğretmenlerin çokkültürlülük eğitimi almaları gerekli değildir.					
12. Etkili bir öğretmen olmak için sınıfta var olan kültürel farklılıkların bilincinde olmak gerekir.					
13. Çokkültürlülük bilincine ilişkin eğitim kültürel açıdan farklı öğrenci topluluğu ile daha etkili çalışmama yardım edebilir.					
14. Öğrenciler sadece Türkçe iletişim kurmayı öğrenmelidirler.					

15. Sınıfın yapısı ne olursa olsun, öğrencilerin çok kültürlü farklılığın bilincinde olmaları önemlidir					
16. Çokkültürlülüğün bilincinde olmak öğreteceğim konularla ilgili değildir.					
17. Öğrencilere kültürel farklılığı öğretmek sadece sınıfta çatışma yaratır.					

KURUM İMAJI ANALİZİ: BİR ÜRETİM İŞLETMESİ ÖRNEĞİ

Mine Şenel
Dr.**,** Anadolu Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Endüstri Mühendisliği, [a]mines@anadolu.edu.tr

Bilgin Şenel
Dr., Anadolu Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Endüstri Mühendisliği, [b]bsenel@anadolu.edu.tr

Nazlı ATEŞ
End.Müh, Anadolu Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Endüstri Mühendisliği, [c]nates@anadolu.edu.tr

Gülten GÜMÜŞTEKİN
Doç. Dr.**,** İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Dumlupınar Üniversitesi,[d]ggumustekin@gmail.com

ÖZET: Özellikle Endüstri Devriminden sonra rekabetçi pazarda öne çıkma çabalarına paralel olarak meydana gelmiş olan imaj kavramı, günümüzde salt görsellikten ibaret bir kavram olmaktan çıkmıştır. Güvenilirlik, kalite, istikrarlılık gibi niteliklerin düzenleyicisi ve rekabet ortamında işletmelerin geleceğinin belirleyicisi olmuştur. Aynı zamanda, kurumun ürünlerini, hizmetlerini, yönetim tarzını, iletişim faaliyetlerini ve dünya çapındaki diğer faaliyetlerini destekleyerek, kurum yapısında örgütsel kültürde ve insan kaynakları yönetiminde gerçekleştirilecek bütün faaliyetler ile kurum politikasına göre şekillenen bir kavram halini almıştır. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmanın amacı, kurtuluş mücadelesinden çıkmış, kuruluş mücadelesine girmiş Cumhuriyet'in ilk yıllarında Marsilya'dan ithalata kadar giden kiremit yokluğunu çözmek için Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla 80 yıl önce Eskişehir'de 1927 yılında Kılıçoğlu Kiremit Fabrikası adı ile kurulan Türkiye'nin ilk kiremit fabrikası ve aynı zamanda ilk üretim tesisi olmasının yarattığı kurum imajının kurumun çalışanlarının gözündeki durumunun araştırılmasıdır. Bu çalışmada, kurum imajını oluşturan 3 ana boyut altında (kurum davranışı, kurum görünümü ve kurum iletişimi) altında hem katılımcıların beklentilerini hem de algılarını ölçerek kurumun imajının çalışanların beklentilerini karşılayıp karşılamadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla iki adet anket hazırlanmıştır. Anketlerden elde edilen veriler ile SPSS 16.0 paket programı kullanılarak sırasıyla; Güvenirlik Analiz, means ve ANOVA ve T Testleri yapılmıştır. Analizlerden elde edilen sonuçlara göre, çalışanların kurum imajı algıları ve beklentileri arasındaki farkın çok olmaması ve bu kurumun çalışanlar gözünde olumlu bir imaj yarattığı söylenebilinir.
Anahtar Kelimeler: Kurum İmajı, Kurum Kimliği, Kurum Görüntüsü, Kurum İletişimi, Kurum Davranışı.

CORPORATE IMAGE ANALYSIS OF FIRST FACTORY OF THE REPUBLIC OF TURKEY

ABSTRACT: Especially after the Industrial Revolution, concept of image, appeared to be ahead in the competitive market, are no longer a concept of pure visuality today. Corporate of image has been regulator of qualifications such as reliability, quality, sustainability and determinant of the future of business in competitive environment. At the same time, by supporting the organization's products, services, management style, communications activities and other activities around the world, it has been a concept shaped according to corporate policy with all activities carried out in corporate structure, organizational culture and human resource management. Accordingly, the aim of this study, Kılıçoğlu Tile Factory, which is first factory in Turkey, founded by order of Mustafa Kemal Ataturk 80 years ago to solve the lack of tile gone as far as imports from Marseilles in early year of republic having been out of the struggle for liberation and entered struggle of foundation and also corporate investigated status of corporate image created of being the first manufacturing facility in the eyes of employees. In this study,the image of the organization meets the expectations of employees has been tried to determine by measuring both the perceptions and expectations of participants under the image of corporate that make up three main dimensions (corporate behavior, corporate appearance, and corporate communications). For this purpose, two questions are prepared. Using the SPSS 16.0 package program with the data obtained from questionnaires respectively, Reliability Analysis, means, and ANOVA and T test was performed. According to the results obtained from the analysis, not to much difference between corporate image perceptions and expectations of employees has been determined. With this result, it creates a positive corporate image in the eyes of employees can be said.

Key Words: Corporate Image, Corporate Identity, Corporate Image, Corporate Communications, Corporate Behavior.

GİRİŞ

60'lı yıllarda W.P Marguiles tarafından ilk defa telafuz edilen kurum imajı kavramı pazarlama literatüründe 70'li yıllardan itibaren artan yoğun araştırmalar ile önemi artmıştır. Konu ile ilgili ilk önemli akademik araştırma E.Selame ve J. Selame'nin 1975 tarihli "Developing a Corporate Identity . How to Stand Out in the Crowd" adlı kitabı, w.p Marguiles'in 1977'de Harward Business'da yer alan "Maket he Most of Your Coperate Identity", S.H.Kennedy'nin yine 1977 tarihli, European Journal of MarkEting degisinde yayınlanmış "Nurturing Coporate Images: Total Communication or Ego Trip?" adlı makalelerdir. Daha sonra W.Olins, D.E.Carter, C.Chajet, G.Cheney, D. Bernstein, T.F.Garnet, G.R.Dowling, N.Ind, S.M.Downey, J.E. Dutton, j.m. Dukerich, R.Abratt, J.G.Gray gibi yazarlar bu konudaki teoriyi zenginleştirecek çalışmalara imza atmışlardır.

Daha sonraki çalışmalarda, kurumsal imajın çok faklı modelleri sunuldu (Abratt,1989; Balmer and Gray, 2000; Dowling, 1986; Kennedy, 1997; Markwick and Fill, 1997; Stuart,1999) ve kurum imajını artıran faktörler araştırıldı (Chattananon et al, 2004; Gotsi and Wilson,2001;Martine and Pina,2005; Melewar et al,2001).

Kurumsal imaj, sıcak-soğuk (Safir ve Tarranti1992), vahşi- korkunç (Schmitt,1995), yüksek kalitesi, yenilikçi, müşteri odaklı, çevreye duyarlı, sosyal sorumluluk bilinci taşıyan, katılımcı (Keller,2000), güçlü zayıf, fakir (Riordan vd.,1997), modern, güvenilir, cimri, kaliteli vb ifadelerle tanımlanabilir (Ak,1998).

Farklı hedef kitleler, kuruluş tarafından sunulan enformasyonel ipuçlarını ve sinyalleri seçici biçiminde yorumlanmakta, ayrıca bunların kendi ilgi ve ihtiyaçlarının tatmini noktasındaki etkinliğini yargılamaktadırlar. Hedef kitlenin örgüte ilişkin bütün algılaması olan kurumsal imaj, kısmen, onun kendi ilgi ve ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetine dayanmaktadır (Riordan vd.,1997).

Bir örgütün sahip olduğu imaj, belirli bir dizi elementin bileşiminin sonucudur veya üzerine odaklanan örğütün sahip olduğu değerlerin, inançların ve tutumların süzülmesidir denebilir. Kurumun imajı, kişilerin deneyimlerine bağlı olarak faklı bireyler tarafından faklı algılanmış olabilir. Örneğin, çalışanlar ve iş arayanlar tarafından paylaşılan firmanın "iş veren imajı, müşterilerce benimsenen "ürün ve hizmet sunan firma" imajından oldukça farklı olabilir. Bu imajlar, yönetimin sahip olduğunu düşündüğü imajdan farklıda olabilir. Bu durum, bir örgütün belirli tek bir imaja sahip olmadığı, aksine pek çok imaja sahip olabileceği anlamına gelir (Fill,1999; Riordan,1997). Öyleyse, kuruluşla girdikleri ilişkinin niteliğine bağlı olarak, onu farklı bakış açılarıyla değerlendiren çeşitli hedef kitle kesitlerinin varlığı kabul edilmelidir.

Kuruluş üyeleri nezdindeki kurumsal imaja dahili imaj, kuruluşun dışındaki kesimlerince ise harici imaj denilebilinir. Dahili imaj ile harici imaj birbirine karıştırılmamalıdır. Fakat yine de ikisi arasında bir ilişki vardır. Örneğin bir kuruluş olumsuz bir harici imaja sahipse (çevre kirliliğine yol açan veya düşük kalitede ürünler üreten bir kuruluş şeklinde algılanıyorsa), bu imaj dahili imaj üzerinde etki yapmaktadır (Moigeon ve Ramanantsoa, 1997). Dolayısıyla, iç hedef kitlelerinin zihninde olumlu izlenimler oluşturmak isteyen kuruluşların, dış hedef kitleleri tarafından beğenilmesi önemli bir avantaj sağlayacaktır.

Kurumsal imajın çoğunlukla organizasyon tarafından belirlendiği şeklindeki görüşlerin aksine, yakın dönemli bulgular imajın, hedef kitleyi oluşturan kişi ve grupların gerek çevresel, gerek kişisel faktörlerince de belirlendiği göstermektedir (Williams ve Moffitt,1999).

Kurum imajı oluşturulurken çalışanlarını marka yapabilmek yani çalışanların her girdiği ortamda mensubu olduğu kurumu temsil eden davranışlar sergilemesini sağlamak için yapılanmaya içten başlamak gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle, çalışan imajının hedeflenen kurum imajı ile örtüşüp örtüşmediği tespit edilmelidir. İşletmelerin dışa açılan yüzü çalışanlar olduğundan yöneticilerin ve özellikle dış müşteriler ile direkt ve/ veya sürekli temas halinde olan personelin kurumsal imaj çerçevesinde değişim yaşaması gerekebilir. Çalışanın kurumla görünür biçimde bir bağının olması, onun kendi kendisini tanımlarken örgüt üyeliğini belirtme olasılığını artıracaktır (Dutton and Dukerich, 1991).

Kurumsal imaj, **kurumsal görünüm, kurumsal iletişim ve kurumsal davranışın** toplamından oluşmaktadır. Yerine getirdiği önemli işlevi iç ve dış hedef kitle üzerinde inandırıcılık, güven yaratmak ve bunu sürdürmektedir. Hem kuruluş içinde, hem de dışında oluşturulacak imajın ise, tek ve inandırıcı olabilmesi için kuruluş gerçeğiyle uyum içinde firmanın logosu, yazı karakteri, kuruluş renkleri, basılı materyaller, ambalaj, satış geliştirme tedbirleri, ilanlar, sergi ve standlar yer almaktadır. Kurumsal iletişim ise, reklam ve halkla ilişkiler uygulamalarını da içine alan, kurumun bütün iç ve dış iletişimidir. Bu iletişimle, hedef kitleye kuruluşun sosyal ve ekonomik anlamını netleştiren mesajlar iletilmelidir. Kurumsal davranış, bir taraftan personelin müşterilerine davranış tarzlarını yönlendiren, diğer taraftan ise çalışanların kuruluşla bütünleşmelerini sağlayan çabaları içermektedir. Bu üç unsurun toplamından oluşan kurumsal imaj ise, sadece iletişim karmasının özel bir aracı olarak değil, üst düzeyde tüm iletişim politikası için önemli rol oynamaktadır (Peltekoğlu, 1997).

Bu çalışmada, kurtuluş mücadelesinden çıkmış, kuruluş mücadelesine girmiş, ihtiyaç duyduğu hammadde ve malları ülkenin dışından kıt kaynaklarla temin etmeye çalışan Türkiye'de ,Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından yeni kalkınma modelini oluşturmuş ve bu oluşturulan modelle uygun olarak kurulmuş ilk fabrika özelliğini taşıyan Eskişehir Kılıçoğlu Kiremit Fabrikası çalışanları hedef kitle seçilerek, çalışanlar gözünde firmanın dahili imaj araştırılması yapılmıştır.

KURUM İMAJI

Kurum imajı, kamuoyunun zihninde örgütle ilgili olarak oluşan deneyimlerin, inançların, duyguların, bilgilerin ve izlenimlerin bir bütünüdür (Leblanc, 2002; Andreassen, 1994; Abratt ve Mofokeng, 2001), bir birey için kurumdan ve kurumun ününden, halkla ilişkiler faaliyetlerinden ve benzerinden geçmişte edindiği deneyimlerin bir özetidir (Schukies,1998). Howard (1998)' a göre ise kurum imajı, işletmeyi oluşturan bütün görsel, sözel ve davranışsal öğeleri kapsamaktadır. Hofsoos'a göre ise kurum imajı; belirli bir grup insanın bir kurumu, yönetimi politikası ürün ve çalışanları ile algılama şeklidir biçimde yapılabilir. Her geçen gün daha fazla şirket veya kurum tanıtımına özen göstermeye, konu ile ilgili programlar oluşturmaya başlamıştır. Amaç kurumun ilişkide bulunduğu gruplara olumlu, güçlü ve sağlam bir görüntü vermektir.

Kurumsal imaj, tüketiciler üzerinde inandırıcılık ve güven duygusu yaratmaktadır. Bu imajın inandırıcılığı ve güvenilirliği için gerçekle uyum içinde olması gerekmektedir. Gerçekle uyum içerisinde olan bir imaj çelişkili düşünceler oluşturmaz; tek olur. Kurumsal dizaynın unsurları olan, logo, kuruluş renkleri, ambalaj vb. ile kurumun yararlandığı tüm kurumsal iletişim faaliyetleri birbiriyle uyum içerisinde hedef kitleye kurumun sosyal ve ekonomik anlamını netleştiren mesajlar iletmelidir. Kurumsal davranış ise, hem kurum çalışanlarının müşterilere karşı davranışlarını, hem de çalışanların kurumla bütünleşmelerini sağlama çabalarını içermektedir. Bu üç unsurun toplamının görüntüsü olan kurumsal imaj ise; tüm iletişim politikası için önemli rol oynamaktadır.[1]
Kurum imajı;

- İşletmenin uzun dönem amaçları ile ilgili olarak yöneticiler arasında bir duyarlılık yaratır.
- Hedeflere ve bunlara ulaşmak için izlenecek yollara açıklık kazandırır.
- İşletmeye faaliyet gösterdiği pazarda rekabet üstünlüğü kazandırır.
- İşletme içi ve dışı iletişimi güçlendirir.
- Müşterilere, işletmenin piyasadaki durumunu ve diğer işletmeler karşısındaki konumunu değerlendirebilme kolaylığı sağlar.
- Müşteri memnuniyetini ve tercihlerini olumlu yönde etkiler.
- Müşteri bağlılığını artırır.
- İşletmeye duyulan güveni artırarak, sermaye bulma konusunda kolaylık sağlar.
- İşletmenin amaçları ve bu amaçlara ulaşmak için kullanılacak stratejilerini işletme paydaşları tarafından anlaşılmasını kolaylaştırır.

Kurumsal imaj, **kurumsal görünüm, kurumsal iletişim ve kurumsal davranışın** toplamından oluşmaktadır (Peltekoğlu, 1997):

[1] PELTEKOĞLU, Filiz B. **"Halkla ilişkiler Nedir?",** Sayfa 359.

- *Kurumsal Görünüm*, yerine getirdiği önemli işlevi iç ve dış hedef kitle üzerinde inandırıcılık, güven yaratmak ve bunu sürdürmektedir. Hem kuruluş içinde, hem de dışında oluşturulacak imajın ise, tek ve inandırıcı olabilmesi için kuruluş gerçeğiyle uyum içinde firmanın logosu, yazı karakteri, kuruluş renkleri, basılı materyaller, ambalaj, satış geliştirme tedbirleri, ilanlar, sergi ve standlar yer almaktadır.
- *Kurumsal iletişim* ise, reklam ve halkla ilişkiler uygulamalarını da içine alan, kurumun bütün iç ve dış iletişimidir. Bu iletişimle, hedef kitleye kuruluşun sosyal ve ekonomik anlamını netleştiren mesajlar iletilmelidir.
- *Kurumsal davranış*, bir taraftan personelin müşterilerine davranış tarzlarını yönlendiren, diğer taraftan ise çalışanların kuruluşla bütünleşmelerini sağlayan çabaları içermektedir. Bu üç unsurun toplamından oluşan kurumsal imaj ise, sadece iletişim karmasının özel bir aracı olarak değil, üst düzeyde tüm iletişim politikası için önemli rol oynamaktadır (Peltekoğlu, 1997).

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, kurtuluş mücadelesinden çıkmış, kuruluş mücadelesine girmiş Cumhuriyet'in ilk yıllarında Marsilya'dan ithalata kadar giden kiremit yokluğunu çözmek için Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla 80 yıl önce Eskişehir'de 1927 yılında Kılıçoğlu Kiremit Fabrikası adı ile kurulan Türkiye'nin ilk kiremit fabrikası ve aynı zamanda ilk üretim tesisi olmasının yarattığı kurum imajının kurumun çalışanlarının gözündeki durumunun araştırılmasıdır.

Araştırma Örneklemi

Hedef ana kütle olarak belirlenen Eskişehir Kılıçoğlu Kiremit Fabrikasında çalışan 120 personelden çalışmaya katılmayı kabul eden 100 personel seçilmiştir. Örneklemi oluşturan çalışanların demografik özellikleri incelenmiş olup aşağıda Tablo 1'de verilmiştir.

Demographic Characteristics		**frequency**	**%**	**Demographic Characteristics**		**frequency**	**%**
Gender	Women	22	%22	Marital Status	Married	67	%67
	Men	78	%78		Not Married	33	%33
Age	18-24	23	%23	Education	Primary	1	%1
	25-34	38	%38		High School	27	%74
	35-44	25	%25		University	107	%25
	45-54	10	%10	Mesleki Statü	Mavi Yaka	72	%72
	55 ve üstü+	4	%4		Beyaz Yaka	28	%28

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı

Yapılan araştırma betimleyici bir araştırmadır. Araştırmada kullanılan veriler belirli bir zaman aralığında, çeşitli eğitim, cinsiyet, yaş ve statüden olan kiremit fabrikası çalışanlarına, Peltekoğlu'nun kurumsal imajı oluşturan üç boyutuna ve on iki alt yapıtaşlarına uygun olarak hazırlanmış ölçeğin uygulanmasıyla elde edilmiştir. Çalışmanın ana amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin sanayileşmede ilk adım olarak kabul gören fabrikasında çalışanlardan oluşan deneklerin cinsiyetlerine, yaşlarına, medeni hallerine, aldıkları eğitime ve fabrikadaki statülerine göre, kurumun bu önemli imajı arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemektir.

Çalışanların kurum imajı beklenti ve algılarını ölçebilmek için iki adet anket hazırlanmıştır ve her iki anket dört bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm Demografik Özelliklerini(cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim durumu, statüleri, ikinci bölüm *Kurumsal Görünüm*, üçüncü bölüm *Kurumsal iletişim*, dördüncü bölüm *Kurumsal davranış* incelemiştir.

Anketi cevaplayanlardan, ikinci, üçüncü, dördüncü bölümde yer alan soruları, Kesinlikle Katılmıyorum, Katılmıyorum, Kararsızım, Katılıyorum, Kesinlikle Katılıyorum biçiminde beşli Likert ölçeğinde değerlendirilmesi istenmiştir. Araştırmaya katılan 100 çalışan tüm soruları yanıtlamış olup, kayıp veriye rastlanmamıştır. Anket analizinde SPSS 16.0 paket programı kullanılmıştır. Araştırmada kullanılacak her iki anketin güvenilirlik testi için öncelikli olarak 50 kişi üzerinde değerlendirmeye alınmış ve ifadelerin alfa katsayılarına sırasıyla 0.901 ve 0.924 olarak bulunmuş ve güvenilir kabul edilen her iki anketle asıl çalışmaya girilmiş güvenirliliği kabul edilmiş anketler olduğu için, anketle uygulamaya geçilmiştir.

Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın konusuna uygun olarak hazırlanan 6 adet hipotez aşağıda verilmiştir.

H1: Kurum İmajı, katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık gösterir.
H2: Kurum İmajı, katılımcıların yaşlarına göre farklılık gösterir.
H3: Kurum imajı, katılımcıların medeni hallerine göre farklılık gösterir.
H4: Kurum imajı, katılımcıların eğitim durumlarına göre farklılık gösterir.
H5: Kurum imajı, katılımcıların statülerine göre farklılık gösterir.
H6: Kurumun iç hedef kitle üzerinde olumlu bir imajı vardır.

ANALİZLER VE BULGULAR

Güvenirlik Analizi

Cronbach Testi sonucunda elde edilen değerin %70 üzerinde olması güvenirlik göstergesidir. Doğrudan yapılan anketin güvenirliği ölçülmüş olup by değerler aşağıdaki tablo 1 de gösterilmiştir. Bu veriler incelendiğinde yapılan çalışmayı oluşturan değişkenlerin güvenilir olduğuna ve istatistiksel analizlerin yapılabileceğine karar verilmiştir.

Tablo 2. Güvenirlik Analizi Sonuçları

	Variable Number	Cronbach Alpha (α)
Beklenti	100	0.757
Algı	100	0.891

Araştırmanın Analizleri

H1: Kurum İmajı, katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık gösterir.

H1 hipotezi sonuçlarına göre; katılımcıların cinsiyetleri ile kurum imajı arasında yapılan T testi sonucunda hipotez red edilememiştir. %95 güven seviyesinde, alfa katsayısı 0.05 iken yapılan test ile; kurum imajı ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olduğu anlaşılmıştır. Bu farklılık, kadınların erkeklere göre; kurum imajı yaratmada daha etkili oldukları yönündedir.

Independent Samples Test

		F	Sig	t	df	Sig.(2-tailed)
IMAJ	Equal variances assumed	,865	,355	2,171	98	**,032**

Group Statistics

Group Statistics

	Sex	N	Mean
IMAJ	Women	22	**,2868**
	Men	78	,1136

H2: Kurum İmajı, katılımcıların yaşlarına göre farklılık gösterir.

H2 hipotezi sonuçlarına göre; katılımcıların yaşları ile kurum imajı arasında yapılan ANOVA testi sonucunda hipotez red edilmiştir. %95 güven seviyesinde, alfa katsayısı 0.05 iken yapılan test ile; iki grup arasında istatistiksel anlamda bir fark bulunmadığı anlaşılmıştır.

H3: Kurum imajı medeni hale göre farklılık gösterir.

H3 hipotezi, katılımcıların medeni halleri ile kurum imajı değişkeni arasında yapılan T Testi sonucunda red edilmiştir. %95 güven seviyesinde, alfa katsayısı 0.05 iken yapılan test ile; iki grup arasında istatistiksel anlamda bir fark bulunmadığı anlaşılmıştır.

H4: Kurum imajı eğitim durumuna göre farklılık gösterir.

H4 hipotezi, katılımcıların eğitim durumu ile kurum imajı arasında yapılan ANOVA testi sonucunda Kabul edilmiştir. %95 güven seviyesinde, alfa katsayısı 0.05 iken yapılan test ile; kurum imajı ile eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık olduğu anlaşılmıştır.

ANOVA

IMAGE					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig
Between Groups	1,706	3	,569	5,748	**,001**

H5: Kurum imajı statüye göre farklılık gösterir,

H5 hipotezi, çalışanların statüleri ile kurum imajı arasında yapılan T Testi sonucunda hipotez Kabul edilmiştir. %95 güven seviyesinde, alfa katsayısı 0.05 iken yapılan test ile; kurum imajı ile statü arasında bir farklılık olduğu anlaşılmıştır. Bu farklılık, beyaz yakalıların mavi yakalılara göre; kurum imajı yaratmada daha etkili oldukları yönündedir.

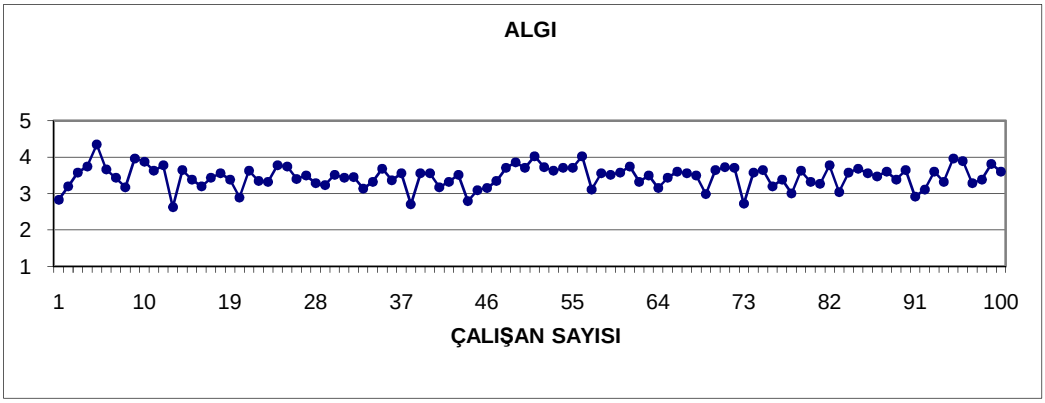
		F	Sig	t	df	Sig.(2-tailed)
IMAGE	Equal variances assumed	2,576	,112	-1,925	98	**,047**

IMAGE	Sex	N	Mean
	Mavi Yakalı	72	,1119
	Beyaz Yakalı	28	**,2542**

H6: Kurumun iç hedef kitle üzerinde olumlu bir imajı vardır.

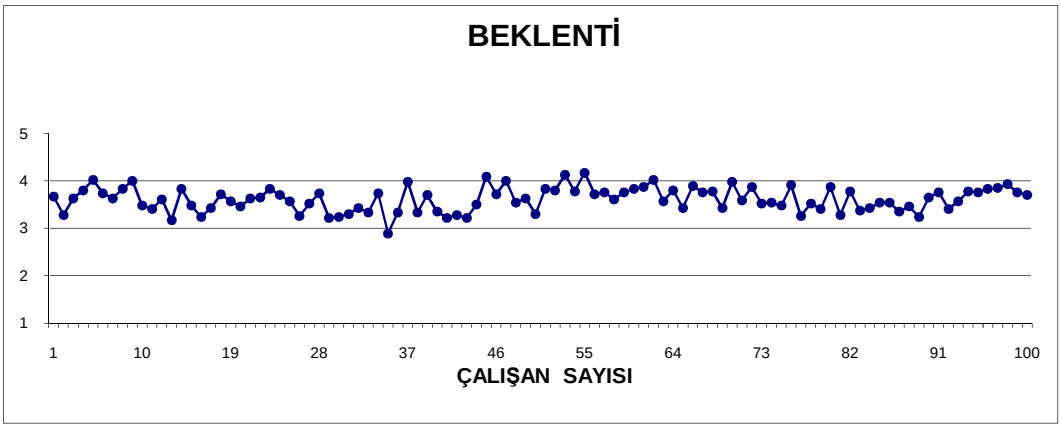
Kurulan bu hipotez; yapılan kurum içi algı ve kurum içi beklenti ölçümlerinden yararlanılarak değerlendirilmiştir. Kurumunun iç hedef kitleye ilettiklerinin algı dereceleri ile iç hedef kitlenin kurumdan beklentileri arasındaki fark, kurumun imajının olumlu veya olumsuz olduğunun göstergesi olmaktadır. İç hedef kitle beklentilerinden iç hedef kitle algıları çıkarıldığında kurum imajının ne yönde olduğu gözlemlenir. Çıkan bu değerin pozitif olması halinde kurumun iç hedef kitle gözünde, beklentiler ve algılara göre olumlu bir imajı olduğu; değerin negatif çıkması halinde ise, değerin sıfıra ne kadar yakın olduğu ölçüsünde imajın değerlendirilmesi yapılabilir. Bu değerlendirmeden ayrı olarak; soruların ölçeklendirilmesinde kullanılan 5'li Likert ölçeğine göre tanımlanan ve 1'den 5'e kadar anlamlandırılan değerler ışığında; çıkan algı ve beklenti ortalamalarının 3 olması halinde genel kurum imajı için ne olumlu ne olumsuz yorumu yapılabilirken; 3'ün altında olması durumunda genel kurum imajının düşük, 3'ten yüksek olması durumunda ise genel kurum imajının olumlu olduğu söylenebilir. (Parasuraman, Zeithaml and Berry, 1988). 100 adet çalışan üzerinde yapılan ilk anket değerlendirmesi sonucunda; kurumun çalışanlara ilettiklerinin çalışanlar tarafından algısının genel ortalaması, 5'li Likert ölçeği baz alınarak, 5 üzerinden **3,46** olarak hesaplanmıştır.

Şekil 1. Çalışanların kurum imajı algı dereceleri

100 adet çalışan üzerinde yapılan ikinci anket değerlendirmesi (beklenti anketi) sonucunda; kurum çalışanlarının kurumdan beklentilerinin genel ortalaması, 5 üzerinden **3,61** olarak hesaplanmıştır.

Şekil 2. Kurumun çalışanlarının kurum imajı beklenti dereceleri

Çalışmada, kurumun yaratmış olduğu imajının çalışanlarca algıları ile beklentileri arasındaki fark incelendiğinde (3,61-3,46=0,15) çok fazla olmadığı, bununda çalışanların beklentileri doğrultusunda algıladıkları ortaya konulmuştur. Ek olarak, 5'li likert ölçeğine göre 3 üzerinde olan sonucun olumlu olduğu, çalışanların kurumun imajından haberdar oldukları ve bu imajın çalışanlar gözünde olumlu bir intiba yarattığı bu çalışma ile ortaya konulmuştur.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Çalışmada, 1923 yılında kurtuluş mücadelesinden çıkmış, kuruluş mücadelesine girmiş Cumhuriyet'in ilk yıllarında Marsilya'dan ithalata kadar giden kiremit yokluğunu çözmek için Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla 80 yıl önce Eskişehir'de 1927 yılında Kılıçoğlu Kiremit Fabrikası adı ile kurulan Türkiye'nin ilk kiremit fabrikası ve aynı

zamanda ilk üretim tesisi olmasının yarattığı kurum imajının kurumun çalışanlarının gözündeki durumunun araştırılmıştır.

Araştırma konusuna uygun olarak yapılan analizlerin sonucunda, kurumun imajının çalışanların cinsiyetleri, bulundukları yaşları ve medeni hallerine göre ve medeni hallerine göre algıları dikkate alındığında farklılık göstermediği belirlenmiştir. Araştırmada gerek beyaz yaka gerekse mavi yakalı personelin kurumun imajını algısında aldıkları eğitimin ve bulundukları statüye göre farklılaştığı, statüsü ve eğitimi iyi olan çalışanların kurumun imajının diğer çalışanlara göre çok daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Buda fabrikanın geçmişte bırakmış olduğu ilk fabrika olma olgusunu algılanmasında eğitimin ve statünün önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Diğer taraftan, kurumunun iç hedef kitleye ilettiklerinin algılanış dereceleri ile iç hedef kitlenin kurumdan beklentileri arasındaki fark, kurumun imajının olumlu veya olumsuz olduğunun göstergesi olmaktadır. İç hedef kitle beklentilerinden iç hedef kitle algıları çıkarıldığında kurum imajının ne yönde olduğu gözlemlenir. Bu noktada çalışmada yapılan son analizde kurumun yaratmış olduğu imajının çalışanların algıları ile beklentileri arasındaki farkın (3,61-3,46=0,15) çok az oluşu ve elde edilen ortalamanın üzerinde olması, kurumun imajının çalışanlarca farkındalığı ortaya koymuştur. Bu farkındalığın olumlu bir yönde olması firma için gelecek planlarında kurumun imajını kullanabilir kılmaktadır. Sonuç olarak, kurumun Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla 80 yıl önce Eskişehir'de 1927 yılında Kılıçoğlu Kiremit Fabrikası adı ile kurulan Türkiye'nin ilk kiremit fabrikası olması, aynı zamanda değişime uygun olarak yeni kiremit tipleri üretiyor olmasının dış paydaşları gözündeki yerinin belirlenmesi ile çalışma tamamlanarak, gelecek stratejileri hem değişime hem de geleneklerine bağlı bir firma imajı yaratmasına imkan sağlayabilir.

KAYNAKLAR

Bolat, İ.O., "Konaklama İşletmelerinde İş görenlerden Yansıyan Kurumsal İmajın Analizi ve Bir Uygulama", Yayımlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi SBE.

Dutton, J.E and Dukerich, J.M.,(1991). "Keeping an Eye on the Mirror: Image and Identity in Organizational Adaptation", Academy of Management Journal, 34,3,p.p 517-554.

Fill, C.,(1999). Marketing Communications: Context, Contents and Strategies, London: Prentice Hall Europe

Hofsoos, E., (1994). "Reklam ve Tanıtım" Öteki Yayınevi, 126 Sayfa: 63.

Karpat, I,. "Bankacılık Sektöründe Örneklerle Kurumsal Reklam",Yayınevi Yayıncılık, İstanbul S:87.Keller K.L., (2000). Building and Managing Corporate Brand Equity, The Expressive Organization: Linking Identity, Reputation and the Corporate Brand, Eds. Majken Schultz, Mary Jo Hactch and Mogens Holten Larsen, New York:Ç Oxford University Press Inc., pp.115-137.

Markwick, N and Fill, C.(1997). Towards A Framework for Managing Corporate Identity, European Journal of Marketing, Vol:31, No:5-6, pp.396-403.

Melewar, T.C and Strorrie, T., (2001). Corporate Identity in the Service Sector, Public Relations Quarterly, Vol:46, No:2, pp.127-151..

Moingeon,B and Romanantsao, B., (1997). Understanding Corporate Identity: The French School of Thought, Eurepean Journal of Marketing, Vol:31, No: 5-6, pp.383-390.

Okay, A., (2000)."Kurum Kimliği" (Ankara: MediaCat yayınları), sayfa 242.

Parasuraman, Zeithaml and Berry,(1988). "SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Customer Perceptions of Service Quality," Journal of Retailing, Spring , ss. 12-40.

Peltekoğlu, F. B., (1995)."Kurumsal İletişim Sürecinde İmajın Yeri", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı:4, sayfa 125-145.

Riordan,J.C., Gatewood, R.D and Bill, J.B,.(1997). Corporate Images: Employee Reactions and Implıcations for Managing Corporate Social Performance, Journal of Business Ethics, Vol:16, No: 4, pp.401-412.

Sabuncuoğlu, E. T.,(2001). "Eğitim, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi", Ege Akademik Bakış, Cilt 2, Sayı 7, sayfa 57.

Schmitt, B.H., Simonson, A and Marcus, J,. (1995). Managing Corporate Image and Identity, Long Range Planing, Vol:28, No:5, pp.82-92

Taslak, S. Akın, M.,(2005). "Örgüt İmajı Üzerinde Etkili Olan Faktörlere Yönelik Bir Araştırma; Yozgat İli Emniyet Müdürlüğü Örneği", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 19, sayfa 263-294.

Williams, S.L. and Moffitt, M.A. (1999). Bir Empresyon/İzlenim Formasyonu Süreci Olarak Şirket İmajı: Kişisel, Organizasyonel ve Çevresel Hedef KitleFaktörlerine Öncelik Kazandırmak, Çev.Hülya Yengin, İstanbul University İletişim Faculty Press, Vol:9, pp.183-209.

BİLGİ EDİNME HAKKININ KURUMSALLAŞMASINDA BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULUNUN ROLÜ

Ramazan ŞENGÜL
Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi, İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

ÖZET: Bilgi edinme hakkının kabulüyle birlikte Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Türkiye'nin yönetim yapısına girmiştir. Bireyler bilgi edinme hakkına ilişkin uyuşmazlıklarda yargıya gitmeden önce Kurula başvurabileceklerdir. Çalışma 4982 sayılı kanun gereğince oluşturulan Kurulun bilgi edinme hakkının kurumsallaşmasına sağladığı katkıyı incelemektedir. Öncelikle Kurulun sorumluluk alanı olan bilgi edinme hakkının temel özellikleri ortaya konulmuştur. Daha sonra bilgi edinme hakkının işlerliğinin sağlanmasında Kurulun konumu araştırılmıştır. Kurulun organik yapısı açıklandıktan sonra kendisine verilen görevlerin bilgi edinme hakkının etkili şekilde kullanılmasına etkisi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Bilgi Edinme Hakkı, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu, Yönetsel Şeffaflık.

THE ROLE OF RIGHT TO INFORMATION ASSESSMENT COUNCIL IN INSTITUTIONALIZING THE RIGHT TO INFORMATION

ABSTRACT: With the acceptance of the Law of Right to Information, Right to Information Assessment Council has become a part of Turkey's administrative structure. Individuals would be able to consult the Council about disputes regarding to right to freedom of information, before taking the legal action. This study examines the contributions of the Council that has been established with the law No. 4982, to institutionalization of right to freedom of information. Initially, freedom of informations' basic characteristics, that are Council's responsibility area, have been introduced. Further, Council's position in providing functionality of freedom of right, has been investigated. After representing the organic structue of Council, effects of its duties on operating right to freedom of information efficiently, has been analyzed.

Keywords: Turkey, Right to Information, Right to Information Assessment Council, Administrative Transparency.

GİRİŞ

Şeffaflık, yükselen değer olarak kamu yönetimlerinin imajının olumlu şekilde değişmesine katkı sağlamaktadır. Kamu yönetimlerinin şeffaflaşmasında bilgi edinme hakkı önemli bir yer tutmaktadır. Bilgi edinme hakkı gerek ulusal gerekse de uluslararası mevzuatta temel bir hak olarak düzenlenmektedir.

Yönetimde gizlilik kültürünü değiştirici etkiye sahip bilgi edinme hakkının Türkiye'de kabulü 2003 yılında kanunla olmuştur. Doğrudan anayasal dayanağa sahip olmayan bilgi edinme hakkının anayasada benimsenen temel hak ve özgürlüklerinden hangisiyle ilişkili olduğu konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Tartışmaları sona erdiren gelişme 2010 anayasa değişikliğiyle bilgi edinme hakkının anayasal hak haline gelmesi olmuştur.

Bilgi edinme hakkının etkili şekilde kullanılmasında sadece bireylerin tutumları yeterli değildir. Bilgi edinme talepleri bireyler tarafından yapılmakla beraber sonuçlanması yönetimin takdiriyle gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bilgi edinme hakkına ilişkin yönetimle bireyler arasında uyuşmazlıkların çıkması kuvvetle muhtemeldir. Bu durumda bilgi edinme uyuşmazlıklarını çözümleyen ve hakkın etkili şekilde kullanılmasında yol gösteren kurumların varlığı kaçınılmaz hale gelir. 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunuyla sözkonusu ihtiyacı karşılamak üzere Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu (BEDK) oluşturulmuştur. Bilgi edinme hakkının kullanımından doğan sorunlar mevcut kamu kurum ve kuruluşlarından herhangi birisine bırakılmadığı gibi sadece yargı organlarına da bırakılmamıştır. Müstakil ve uzman bir kurul olan BEDK sayesinde bilgi edinme şikâyetlerinin yargı yoluna başvurulmaksızın çözüme kavuşturulması mümkün hale gelmiştir.
Yönetimin şeffaflaşma sürecinde önemli bir kilometre taşı olan bilgi edinme hakkının etkinliğinin sağlanmasında BEDK'nın rolü belirleyicidir. Bu bağlamda BEDK, yönetimin göstereceği dirençlerin aşılması ve bilgi edinme hakkının kurumsallaşmasında etkili bir konuma sahiptir.

BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULUNUN SORUMLULUK ALANI OLARAK BİLGİ EDİNME HAKKI

Kamu yönetimleri "kapalı" ve "girişi dışarıya yasaklanmış" bir çevrede faaliyet göstermemektedir (Moderne, 1990:15-16). Şeffaflık prensibini benimseyen gelişmiş demokratik ülkeler kamu yönetimleriyle vatandaşlar arasındaki ilişkileri yeniden biçimlendirmektedir. Kamu yönetimi ile birey ilişkilerinde paradigma değişikliğinin amaçlandığı bu süreçte yönetsel faaliyetler toplumun bilgisine açılmaktadır. Yönetimin eylem ve işlemleri üzerinde bilgi sahibi olma vatandaşlara yönetimin işleyişini anlama ve kararlarını etkileme imkanı vermektedir. Bireyler, kendilerine tanınan bilgi edinme hakkını kullanarak yönetim karşısında aktif bir konuma yükselmektedir.

Bilgi edinme hakkı klasik devlet anlayışını dönüşüme uğratan 20.yüzyıldan itibaren yaygınlaşan bir olgudur. Klasik yönetim anlayışında kişilerin devletteki bilgilere erişimi ancak bilgi ile ilişkileri olmaları ve bunu ispatlamaları şartıyla mümkün olabiliyordu. Yönetimde şeffaflık anlayışına kaynaklık eden bilgi edinme hakkı ile birlikte kişilerin talep ettikleri yönetsel bilgiyle ilişkilerini ispatlama yükümlülüğü ortadan kaldırılmaktadır. Bu hakkın neticesinde başvuru sahiplerinin taleplerini reddeden yönetim artık gerekçe göstermekle yükümlüdür (Önder, 2010: 99).

Bilgi edinme hakkı demokratik toplumlarda temel haklar arasındadır. Demokrasiler, halkın yönetime katılımını kurumsallaştıran ve teşvik eden rejimlerdir. Kamu yönetimine gerek bireysel gerekse de sivil toplum kuruluşlarıyla katılımın sağlanması bilgi edinme hakkının tanınmasıyla yakından ilişkilidir. Katılımın öncül koşulu kişilerin ilgili alanlarda bilgi sahibi olmasıdır. Yönetsel faaliyetlere değer katma ve denetleme bilgi edinme hakkı sayesinde olur (Zengin, 2012: 21; Yıldırım, 1998:228).

Bilgi edinme hakkının beslendiği uluslararası metinler arasında ön plana çıkanlar Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir. Bildirgenin 19.maddesi düşünce ve ifade özgürlüğünü düzenlemektedir (Eken, 2005: 65; Önder, 2010: 91). Sözleşmenin 10.maddesinde ise hak terimi kullanılmadan bilgilenme özgürlüğünden bahsedilmektedir (Galleouedec-Genuys, 1972:145). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), kişinin kendisiyle ilgili belgelere erişim hakkını 1990'lı yıllardan itibaren tanımaktadır. Kişisel bilgilere erişim hakkını adil yargılamanın gereği olarak görmektedir. AİHM daha yakın zamanlarda toplumun bilgilenme hakkı olduğunu kabul etmiştir (Flauss, 2011: 51). Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirgesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde kamu otritelerinden bilgi almak genel ilke olmakla beraber kamu düzeni nedeniyle sınırlamalar getirilmesi mümkündür (Akıllıoğlu, 1990:806).

Bilgi edinme hakkına yönelik çeşitli tanımlar yapılmıştır. Eken, bilgi edinme hakkını dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlamaktadır. Dar anlamda bilgi edinme hakkı "hakkında eylem, işlem yapılacak/yapılmış veya karar alınacak/alınmış kişilerin yönetimden ihtiyaç duydukları, bilgileri öğrenebilmeleri temeline dayanmaktadır." Geniş anlamda bilgi edinme hakkı ise "yönetimin elinde bulundurduğu her türlü bilgi, belge ve verilere ulaşabilmeyi" içermektedir (Eken, 2005:64).

Türkiye'de 2003 yılında kabul edilip 2004 yılında yürürlüğe giren 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile kişilere yönetimin bilgi ve belgelerine erişim imkanı sağlanmıştır. Kanun bilgiyi "kurum ve kuruluşların sahip oldukları kayıtlarda yer alan bu kanun kapsamındaki her türlü veri" olarak tanımlarken belgeyi "kurum ve kuruluşların sahip oldukları bu kanun kapsamındaki yazılı, basılı veya çoğaltılmış dosya, evrak, kitap, dergi, broşür, etüt, mektup, program, talimat, kroki, plan, film, fotoğraf, teyp ve video kaseti, harita, elektronik ortamda kaydedilen her türlü bilgi, haber ve veri taşıyıcılar" olarak tanımlamaktadır. Gerçek veya tüzel kişiler demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olarak kanunda tanımlanan bilgi ve belgeleri elde edebileceklerdir.

Kanun kapsamına giren kamu kurum ve kuruluşları ile meslek kuruluşları bilgi edinme hakkının yükümlüsüdür. Yükümlü kurum ve kuruluşlar, başvuru sahiplerinin taleplerini etkin şekilde karşılamak üzere yapısal ve işlevsel tedbirler alırlar. Bilgi veya belge taleplerinin onbeş işgünü içinde karşılanması gerekir. Başvuru sahiplerinin taleplerine verilecek olumsuz yanıtlar kanundaki gizlilik sebeplerinden birisine dayanmalı ve gerekçeli olmalıdır. Böylece yönetim, kişilerin bilgi edinme taleplerini keyfi şekilde reddedemeyecek ve kararlarını hukuki temele dayandıracaktır.

4982 Sayılı kanun, bilgi edinme hakkını mutlak bir hak olarak düzenlememiştir. Kanun, belli alanlardaki gizliliği kabul etmektedir. Kanunun dördüncü bölümünde düzenlenen konularda bilgi edinme hakkı sınırlanmaktadır. Yargı denetimi dışında kalan işlemler, devlet sırrına ilişkin bilgi veya belgeler, ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin bilgi veya belgeler, istihbarata ilişkin bilgi veya belgeler, idari soruşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler, adli soruşturma ve

kovuşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler, özel hayatın gizliliği, haberleşmenin gizliliği, ticari sır, kurum içi düzenlemeler, kurum içi görüş, bilgi notu ve tavsiyeler, tavsiye ve mütalaa talepleri bilgi edinme hakkının istisnalarını oluşturmaktadır.

Bilgi edinme hakkının mevzuatla düzenlenmesiyle birlikte yeni bir kamu özgürlüğü ortaya çıkmıştır. Bilgi edinme hakkının tam uygulanabilmesi için ek garantiler gerekmektedir. Kişilere hakkın kullanımında varolan veya yeni oluşturulacak denetim araçlarına başvurma imkanı sağlanmalıdır (Dibout, 1976:507). Gerçektende bilgi edinme kural olmakla beraber hakka ilişkin sınırlamaların öngörülmesi uygulamada sorunların çıkmasına sebebiyet verebilir. Talep edilen bilgilerin gizlilik kapsamına girip girmediğinin takdiri yönetime aittir. Yönetimin gizlilik değerlendirmelerinin başvuru sahipleri tarafından benimsenmemesi bilgi edinme hakkının kullanılmasında her zaman karşılabilecek bir sorundur. Bu hakkı benimsemiş bütün sistemlerde çözümlenmeye çalışılan temel sorun gizlilik alanları ile bilme hakkı arasındaki dengenin nasıl sağlanacağıdır. Gizliliğin olmadığı yönetim anlayışı mevcut olmadığına göre meşru çıkarların korunmasını sağlamak üzere gizlilik hangi seviyede tutulacaktır? Bilgi edinme kişilere hak olarak tanınmakla beraber bu hakkın gizlilik nedenleri öne sürülerek işlevsiz hale getirilmesi mümkündür. Korunan menfaatle orantılı şekilde düzenlenmesi gereken gizlilik alanlarıyla bilgi edinme hakkı arasındaki dengeyi sağlama görevi bağımsız idari otoritelere veya yargı organlarına bırakılmaktadır.

BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULUNUN OLUŞUMU

Bilgi edinme hakkını benimseyen kanuni düzenlemelerde hakkın kullanımıyla ilgili sorunları çözmek üzere bağımsız kurullar kurulmaktadır. Yargı benzeri kurulların oluşturulması yeni bir hakkın kurumsallaşmasını sağlamak içindir. Bağımsız kurulların hayata geçirilmesi hem yönetilenlere hem de yönetime yardımcı olur. Yönetilenlere haklarını kullanmasında destek olmak ve yönetimi yeni yükümlülükleri konusunda aydınlatmak bağımsız kurulların temel görevleri olarak düşünülmüştür (Lasserre vd., 1987:129). Ampirik çalışmalarda bilgi edinme hakkı konusunda aracı kurumların varlığının kamu görevlileri için güvence teşkil ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Kamu görevlileri yönetsel bilgi ve belge verilmesinde şüpheci davranmaktadırlar. Bilgi edinmeden sorumlu olan memurlar herhangi bir idari ve cezai yaptırımdan sakınmak için güvence arayışına girmektedirler. Bilgi edinme başvurusu olduğunda iki tür tutum takınmaktadırlar. Ya hangi yönetsel bilgilerin erişime açık olduğuna dair kendilerine liste verilmesini istemektedirler. Ya da bilgi edinme hakkı konusunda bağımsız kurulun görüşü doğrultusunda hareket etmektedirler (Rangeon, 1988: 97).

Türkiye'de benimsenen modelde bilgi edinme hakkının kullanımını gözetmek sadece yargı organlarına bırakılmamış ve BEDK, sürecin esaslı parçası haline getirilmiştir. Yargı öncesi başvuru yolu olan BEDK, yönetimin bilgi edinme taleplerini yerine getirmemesi, geciktirmesi veya tepkisiz kalması durumunda hakkın kullanıcılarının başvurabileceği bir otoritedir. Yönetimle olan ilişkilerinde destek alabilecekleri bir otorite olarak BEDK'nın varlığı başvuru sahiplerinin pozisyonunu güçlendirmektedir.

4982 Sayılı kanunun 14.maddesi "Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu" başlığını taşımaktadır. BEDK, birer üyesi Yargıtay ve Danıştay genel kurullarının kendi kurumları içinden önerecekleri ikişer aday, birer üyesi ceza hukuku, idare hukuku ve anayasa hukuku alanlarında profesör veya doçent ünvanına sahip kişiler, bir üyesi Türkiye Barolar Birliği'nin baro başkanı seçilme yeterliliğine sahip kişiler içinden göstereceği iki aday, iki üyesi en az genel müdür düzeyinde görev yapmakta olanlar ve bir üyesi de Adalet Bakanının önerisi üzerine bu bakanlıkta idari görevlerde çalışan hakimler arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek dokuz üyeden oluşur. Kurul üyelerinin görev süreleri 4 yıldır. Göreviyle bağdaşmaz bir tutum içinde olan üyelerin görevden alınmasına ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Kanuni yapılanma kurulun kendisi tarafından olumlu bulunmuş ve 2004 Genel Raporunda şu tespitler yapılmıştır. "Kurul üyelerinin geldikleri kurumların ve kimliklerinin farklılığı, bir çatışmaya yol açmayıp tersine üretici tartışmalara olanak vermekle, bir yıllık çalışmanın verimini artırmıştır. Bu sonuç, farklı kurum temsilcilerinin bir arada çalışmasını olanaksız ya da verimsiz bulan geçmişin idari anlayışına da bir cevap niteliğindedir" (www.bedk.gov.tr, 2012).

Kanunda BEDK'nın bağımsız idari otorite olduğuna dair herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Kurulun bağımsızlığıyla ilgili yapılan tartışmalarda Kaya, BEDK'nın bağımsız bir idari otorite olduğu görüşündedir. Bağımsızlık, organik ve fonksiyonel açılardan sağlanmıştır. Organik açıdan bağımsızlık kurul üyelerinin görev süresi ve azledilememeleriyle sağlanmaktadır. Fonksiyonel bağımsızlık ise kurulun eylem ve işlemlerinin yürütme

organının hiyerarşik ve vesayet denetimine tabi olmaması, kurula hiçbir organ, makam ve merci veya kişi tarafından emir ve talimat verilememesi, kurula tavsiye ve telkinde bulunulamaması yoluyla teminat altına alınmıştır (Kaya, 2005:283). Özkan ise kurulun bağımsız bir idari otorite olmadığını düşünmektedir (Özkan, 2004:76).

Kaya, kurul üyelerine ilişkin kanunda ek düzenlemelere ihtiyaç olduğunu söylemektedir. Kurul üyesinin atanmasına olanak veren görevin sona ermesiyle kurul üyeliğinin sona ermesi, kurul üyelerine görevleri süresince asli görevleri dışında tarafsızlıklarını sağlamak üzere özel ve kamu sektöründe çalışma yasağı getirilmesi, kurulun toplantı ve karar yeter sayısı ile başkanvekili konularının düzenlemesi hususlarını önermektedir (Kaya, 2005: 285). Kurulun toplantı ve karar yeter sayıları 2006 yılında çıkarılan Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Çalışma Esas ve Usulleri Hakkındaki Yönetmelikte düzenlenmiştir. Kurulun toplantı yeter sayısı altı, karar yeter sayısı beş olup üyelerin çekimser oy kullanması yasaklanmıştır. Başkan vekilliğine ilişkin açık düzenlemenin bulunmadığı çalışma yönetmeliğinde başkanın bulunmadığı toplantılarda kurula en yaşlı üyenin başkanlık edeceği ve başkanın yetkilerini kullanacağı öngörülmüştür.

Fransa'da belgelere erişim özgürlüğünü gözetmekle yükümlü olan CADA (Commission d'Accès aux Documents Administratifs) yargıçlar, seçilmişler ve memurlardan oluşan karma yapıya sahiptir. Bir nevi "akil adamlar topluluğu" olan CADA, bağımsız bir idari otorite olarak düzenlenmiştir. Hiçbir hiyerarşik ve vesayet denetimine tabi değildir (Lasserre vd., 1987:131).

BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULUNUN GÖREVLERİ

BEDK gibi yargı benzeri kurumlara kamu yönetiminde şeffaflığın sağlanmasında görevler düşmektedir. Bilgi edinme hakkının yeni bir hak olarak vatandaşlara tanınmasıyla BEDK bu hakkın kullanımında ve kanunla sağlanan garantilerin devamında temel bir işlev üstlenmiştir. Bilgi edinme hakkı uygulamasının başarılı olması BEDK'nın tutumuyla yakından ilişkilidir (TESEV, 2004). BEDK, bilgi edinme özgürlüğünü korumak üzere üç temel görev icra eder. BEDK, bilgi edinme hakkına ilişkin uyuşmazlıkları çözer, kurum ve kuruluşların bilgi edinme hakkındaki sorunları karşısında görüş belirtir ve reform önerilerinde bulunur.

Bilgi Edinme Uyuşmazlıklarının Çözümü

Bilgi edinme başvurusuyla ilgili yapılacak itirazları karara bağlamak BEDK'nın görevidir. Bu görev sayesinde yönetimdeki hukuka aykırılık ve adaletsizlikler ortaya çıkmakta ve kurulun verdiği kararlarla hukukun yenilenmesi ile gelişimi sağlanmaktadır (BEDK, 2004).

4982 Sayılı kanuna göre bilgi edinme talebi reddedilen başvuru sahibi, yargı yoluna başvurmadan önce kararın tebliğinden itibaren onbeş gün içinde BEDK'ya itiraz edebilir. BEDK, kendisine yapılan itirazlarda süreye raiyet edilip edilmediğini dikkate almaktadır. Sürenin aşılması durumunda BEDK, itiraz konusuyla ilgili herhangi bir işlem yapmamaktadır[1].

BEDK, itirazı otuz iş günü içinde sonuçlandırmalıdır. Bilgi edinme itirazlarının karara bağlanma süreci ayrıntılı şekilde kurulun çalışma yönetmeliğinde açıklanmıştır. Bilgi edinme uyuşmazlığına ilişkin şikayetlerin çözümlenmesi yazılı evrak üzerinden yapılır. Elektronik yolla yapılan başvurular kabul edilmemektedir. BEDK, itirazları öncelikle usulden inceler. Usule ilişkin eksikliklerin tespit edilmesi durumunda başvuru sahibine eksiklikleri gidermesi için on beş günlük süre verilir. Bu sürede başvurudaki eksikliklerin giderilmemesi itirazın reddine yol açar. Ayrıca itiraz sonuçlanmadan önce ilgilinin yargı yoluna başvurması durumunda itiraz başvurusu işlemden kaldırılır. Usulde herhangi bir eksiklik olmaması veya tespit edilen eksikliklerin zamanında tamamlanmasından sonra başvuru esastan incelenir. Kurul, esasa ilişkin değerlendirme sürecinde gerekli gördüğü incelemeleri yaptırabilir. Kanunun uygulama yönetmeliğinde başvuru sahibinin yazılı veya şifahi görüşlerine başvurulması hususu düzenlemişken çalışma yönetmeliğinde bu yönde açık bir ifade yeralmamaktadır. BEDK Çalışma Yönetmeliğinde başvuru konusunun içeriğine göre ilgili bakanlık ile diğer kurum ve kuruluşların ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin bilgi almak üzere kurul toplantılarına davet edebileceği belirtilmektedir. Dolayısıyla şikayetçilerin BEDK ile doğrudan yönetsel ilişki kurması sözkonusu değildir. Başvuru sahipleri kurula şikayetlerini doğrudan aktarma, çıkarlarını savunma ve yönetimi cevaplandırma hakkından yoksun kalmaktadırlar.

[1] BEDK Karar Sayısı : 2007/460 http://www.bedk.gov.tr/KurulKararlari/75.TOPLANTI.doc, 14.03.2012.

Uyuşmazlık konusuyla ilgili kurulun istediği her türlü bilgi veya belgeyi kurum ve kuruluşlar gizli dahi olsa onbeş iş günü içinde vermekle yükümlüdürler. BEDK, esasa ilişkin değerlendirmesini başvurunun reddine veya kabulüne karar vererek sonuçlandırır. Kurul kararları nihai olmayıp, yargı denetimine açıktır. Kurul kararlarından memnun olmayan ilgili kurum veya başvuru sahibi bilgi edinme sürecini yargı önüne taşıyabilmektedir. Nitekim BEDK'nın 2006 Genel Değerlendirmesinde belirtildiğine göre Kurulun faaliyete başladığı 07 Haziran 2004 tarihinden 31.12.2006 tarihine kadar kendisine yapılan itirazlar için aldığı toplam 2.485 karardan 82'ne karşı dava açılmıştır. Kurul kararları aleyhine açılan 82 davadan 13'ü başvuru sahipleri, 69'u kamu kurum ve kuruluşlarına aittir. Bu durum Kurul tarafından "Kurul kararlarına karşı direncin daha çok kamu kurum ve kuruluşlarından geldiği, itirazı Kurulca reddedilmiş olsa bile bilgi edinme hakkı sahibi gerçek ve tüzel başvuru sahiplerinin bu kararlardan tatmin olduğu anlaşılmaktadır" şeklinde yorumlanmıştır (www.bedk.gov.tr, 2012).

İtiraz yoluyla BEDK'ya başvurma yönetim ile birey arasında bilgi edinme hakkına ilişkin anlaşmazlık olduğunu gösterir (Şengül, 2008: 102-103). Kanun koyucu, bilgi edinme başvurularına ilişkin nihai kararın verilmesini yönetime bırakmamıştır. Yönetimin olası keyfi değerlendirmelerine karşı bireyleri koruyabilecek bir kurulun oluşumu bizzat kanun koyucunun iradesiyle gerçekleşmiştir.

Kurul, bilgi edinme sürecini tarafsız şekilde dışarıdan izleyen bir otorite olarak yönetimle başvuru sahibi arasında bir nevi arabuluculuk işlevi üstlenmektedir. Bilgi edinme mevzuatının nasıl yorumlanması ve uygulanması gerektiğine dair uzman merci olarak karar verir. Mevzuattaki esnek ifadelerin netleşmesi kurul kararlarıyla gerçekleşir. Uyuşmazlık konusunda kurulun verdiği karar, şikayet konusu bilginin erişime açık olup olmadığı sorununu çözüme bağlar. Dolayısıyla yönetimin bilgi edinme başvurusunu reddi yönünde verdiği kararının sonuç doğurabilmesi kurulun aynı görüşe sahip olmasına bağlıdır.

BEDK'ya yapılan kimi başvurular ise konusuz kalmaktadır. Bunun nedeni başvuru sahibinin BEDK'ya başvurmasıyla başlayan itiraz süreci sonuçlanmadan yönetimin ilgili bilgi ve belgeyi başvuru sahibine vermesidir[2].

Kurulun yönetim üzerinde uygulayabileceği kanuni yaptırım bilgi edinme hakkının kullanımında ihmali, kusuru ve kastı bulunan kamu görevlilerine yöneliktir. BEDK, sözkonusu kamu görevlileri hakkında ceza hükümleri saklı kalmak koşuluyla disiplin işlemi yapılmasını bağlı bulundukları kurum ve kuruluşlarından talep etmektedir. Bu konuda şikayetçiyi de bilgilendirerek sorumlu kamu görevliler hakkında yetkili ceza ve idari mercilere başvurması yönünde yol göstermektedir. Bilgi edinmeye ilişkin yönetimin duyarlılığının artmasını sağlamak üzere BEDK, 2005, 2006, 2007 yıllarına ait genel değerlendirmelerinde kamu kurum ve kuruluşlarında yönetici ve personelin eğitim ihtiyacına dikkat çekmiştir. Kurul ayrıca yayınladığı genel raporlarla yönetim üzerinde moral baskılar uygulamaktadır. Bilgi edinme hakkına ilişkin değerlendirmeler yaptığı yıllık raporlarında yetersiz gördüğü kamu kurum ve kuruluşlarını ifşa etmektedir.

Uyuşmazlık çözme göreviyle BEDK, idari yargıya yardımcı olmaktadır. Bilgi edinme uyuşmazlıklarını yargıya gitmeden çözülmesiyle idari yargı ek iş yükünden kurtulmaktadır. BEDK, 2008, 2009, 2010 yıllarına ait genel değerlendirmelerinde bu hususa dikkat çekmiş ve 2010 genel değerlendirmesinde "… Bu durum Kurul'un 2010 yılında da 4982 sayılı Kanunun uygulanması bakımından idari yargının yükünü önemli ölçüde hafifletmeye devam ettiğini göstermekle birlikte Kurul'un almış olduğu kararlar ile de toplum nezr(n)inde saygınlığının arttığını göstermektedir" tespitini yapmıştır. Nitekim, 2010 yılında BEDK'ya yapılan itiraz başvurularının sayısı 1 731 iken aynı yıl idari yargıya yapılan itirazların sayısı 716'dır (www.bedk.gov.tr, 2012).

Uyuşmazlık çözme görevine ilişkin BEDK'ya 2010 yılında yapılan itiraz başvurularının sayısı 2009 yılına göre yaklaşık % 40 oranında artış göstermiştir. 2010 yılında BEDK'ya yapılan 1 731 itirazdan 422'si kabul edilerek başvuru sahibi haklı görülmüştür. İtirazlardan 136'sı usulden kabul edilerek yönetimin cevap vermesi sağlanmıştır. İtirazlardan 314'ü kısmen kabul edilerek yönetimin başvuru sahibine verdiği olumsuz cevapların bir kısmı yerinde görülmemiş diğer kısmı ise yerinde görülmüştür. İtirazların 671'i hakkında yönetimin cevapları kanuna uygun görüldüğünden başvuru sahiplerinin itirazları reddedilmiştir. İtirazlardan 110'u hakkında "karar alınmasına yer olmadığı" sonucuna ulaşılmıştır (www.bedk.gov.tr, 2012).

[2] BEDK Karar Sayısı : 2007/455 **http://www.bedk.gov.tr/KurulKararlari/75.TOPLANTI.doc**, 14.03.2012.

Fransa'da idari yargıya başvurmadan önce CADA'ya başvurmak zorunlu bir ön koşuldur. Yönetsel şeffaflığı sağlamak üzere oluşturulan CADA "iğne batırma" rolü oynayarak yönetime bilgi edinme hakkı konusundaki yükümlülüklerini hatırlatmaktadır. CADA, belge talebinin reddedilmesi durumunda ön uyuşmazlık çözme yeridir. Uyuşmazlıkları bir ay içerisinde çözmesi gereken CADA'nın uygulamada bu süreye riayet edemediği ve uyuşmazlıkların karara bağlama süresinin ortalama olarak 40 günü aştığı tespit edilmiştir. CADA, tarafları kapsayan duruşma yapmaksızın yönetimin gönderdiği belgeler üzerinden kararlarını vermektedir (Chevallier, 2004:90). Prosedüral olarak duruşma yapılmaması CADA'nın yargı organı sıfatına sahip olmamasıyla açıklanmaktadır. Bilgi edinme hakkını kullananlar uyuşmazlık sürecinden dışlanmalarını ve yönetime göre CADA karşısında eşitsiz bir konumda bulunmayı olumsuz olarak değerlendiriyorlar. CADA, başvuranlar açısından "uzakta kalmış, karanlık, işleyişinin gizemle çevrelendiği, kısa görüşler veren" bir kurum olarak algılanmaktadır (Chevallier, 2004:93-96). Yönetim, büyük ölçüde CADA'nın görüşlerine uymaktadır (Puybasset, 2003:1308) .

Görüş Bildirme

Bilgi edinme hakkı gereğince kamu yönetimleri daha önce sahip oldukları tutumlarını gözden geçirmek zorunda kalıyorlar. BEDK'nın bu süreçte oynayacağı rol yönetimin çalışma alışkanlıklarını değiştirmesinde etkili olacaktır. Bürokrasilerin değişime karşı klasik olarak direnç gösterdikleri düşünüldüğünde BEDK'nın göstereceği pedagojik işlevin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

BEDK, sadece bilgi edinme konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözmekle görevli yönetsel otorite değildir. Bilgi edinmeye ilişkin itirazları karara bağlama görevi ön plana çıkmakla beraber BEDK ayrıca görüş bildirme işleviyle yönetime yol göstermektedir. Kamu kurum ve kuruluşları 4982 sayılı kanun hükümlerinin uygulanmasında tereddüte düştüklerinde kurula başvurmakta ve görüş istemektedirler. Bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin görüş ve değerlendirme istemini içeren başvuruları karara bağlamanın BEDK'nın görevlerinden olduğu kurulun çalışma yönetmeliğinde açıkça zikredilmiştir. BEDK uygulamada görüş bildirme konusunda sınır çizmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarının sorduğu tüm konularda değil, genel nitelikteki sorularda görüş açıklamaktadır. Kurul, kişilerle yönetim arasındaki uyuşmazlıklarda önceden görüşünü açıklama anlamına geleceğinden somut sorunlara ilişkin görüş bildirmemektedir[3]. Yönetimin, bilgi edinme hakkına ilişkin kurula danışması ortaya çıkabilecek hataların önlenmesi nedeniyle olumlu içeriğe sahiptir. Kurulun önerisi doğrultusunda kamu kurum ve kuruluşlarının tutum alması 4982 sayılı kanunda düzenlenen cezai yaptırım sürecini engelleyecek olması yönüyle de olumlu görülmüştür (Zengin, 2012: 45).

Kamu kurum ve kuruluşları gerektiğinde BEDK'ya görüş sormaktan çekinmemektedirler. BEDK'ya 2005 yılında 53, 2006 yılında 36, 2007 yılında 23, 2008 yılında 19, 2009 yılında 15 ve 2010 yılında 13 görüş başvurusu olmuştur (www.bedk.gov.tr, 2012).

BEDK, bilgi edinme hakkının kullanımında belirsizlik oluşturan durumları netleştirmek üzere ilke kararları almaktadır. İlke kararları, hem yönetime hem de başvuru sahiplerine bilgi edinme hakkının kullanımına ilişkin yol göstermektedir. İlke kararları sayesinde hakkın yükümlüsü kurum ve kuruluşlar bilgi ve belge yönetiminde standart tutum almaktadırlar. Başvuru sahiplerine sağladığı katkı ise onların hak kayıplarını önlemeye yöneliktir. BEDK 2005 yılında beş ilke kararı almıştır (www.bedk.gov.tr, 2012). Bu ilke kararları bilgi edinme başvurularında uygulanacak ücret tarifesi, kurula itiraz süresi, kurula itiraz usulü, devlet memurlarının kurula başvuruları ve itiraz dilekçelerinde yeralmayan eksik evrakın tamamlanması hakkındadır.

Görüş bildirme, Fransa'da CADA'nın işlevleri arasındadır. CADA, bakanlık genelgelerine ilişkin verdiği görüşlerle bakanlık içinde gizlilik ile açıklık arasındaki sınırların belirlenmesine müdahil olmaktadır (Lasserre vd., 1987:135). 2010 Yılı içerisinde CADA'dan en fazla görüş talep eden bakanlık İçişleri Bakanlığı olmuştur. İl valiliklerinin yoğun başvurları nedeniyle İçişleri Bakanlığı, diğer bakanlıklara nazaran daha yüksek oranda CADA'nın mütaalasını istemişlerdir (CADA, 2010: 67).

Reform Önerilerinde Bulunma

Çalışma yönetmeliğine göre bilgi edinme hakkına ilişkin yapılması gereken mevzuat değişikliklerini önermek BEDK'nın görevlerindendir. Bilgi edinme hakkı uyuşmazlıklarında verdiği kararlar ve oluşturduğu içtihatlarla BEDK önemli bir birikime sahip olmaktadır. Mevzuat kaynaklı sorunların aşılmasında sahip olduğu birikimiyle BEDK,

[3] Karar Sayısı : 2007/451, http://www.bedk.gov.tr/KurulKararlari/75.TOPLANTI.doc 14.03.2012.

yapıcı öneriler geliştirebilir. Kurula yasal ve idari düzenleyici işlemlerde değişiklik önerilerinde bulunabilme imkanının sağlanması BEDK'nın bilgi edinme hakkınına ilişkin rolünü güçlendirecektir. BEDK, Bilgi Edinme Hakkı Kanununa ilişkin yaptığı öneri ve değerlendirmelerle mevzuatın iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır. 4982 Sayılı kanunun ilk şeklinde kişiler ancak devlet sırlarına ilişkin 16.madde ve ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin 17.madde uyarınca verilen red kararlarına karşı kurula itiraz edilebiliyordu. Bilgi edinme hakkının diğer istisna alanlarına ilişkin itirazlara karşı kurula başvurma imkanı yoktu. 2004 Genel Raporunda kanundaki bu kısıtlamayı kaldıran ve BEDK'nın görev alanını genişleten kanun tasarısının kanunlaşması yönünde olumlu görüş belirterek kanuni değişikliğin bilgi edinme hakkına işlerlik kazandıracağı yönünde değerlendirme yapmıştır (www.bedk.gov.tr, 2012). Kurulun raporunda dikkat çektiği değişiklik 2005 yılında 5432 sayılı kanunla gerçekleşmiştir. Bilgi edinme hakkına ilişkin değişiklikle BEDK, kanunda belirtilen bütün nedenlere dayalı olarak yönetimin verdiği red kararlarına karşı itirazda yetkili hale gelmiştir.

Fransa'da CADA, belgelere erişim hakkını düzenleyen 17 Temmuz 1978 kanunu hakkında yıllık olarak yayınladığı raporlarda değerlendirmelerde bulunmaktadır. Kanunun iyileştirilmesine yönelik yaptığı öneriler kanun koyucu tarafından dikkate alınmaktadır (Puybasset, 2003:1308).

SONUÇ

Bilgi edinme hakkının kullanımında yargı benzeri kurumlar, bireylerin kamu yönetimi karşısında korunmasında önemli bir konuma sahiptir. Kamu yönetimlerinin uzun geçmişe dayanan gizlilik anlayışlarının salt hukuk kuralları konulmasıyla değişeceğini beklememek gerekir. Gizlilik geleneğinin kırılmasında ve bilgi edinme hakkının engellemesinin önüne geçilmesinde pedagojik işlev üstlenen kurumlara ihtiyaç vardır. Yönetimin bilgisizlik, kötü niyet, savsaklama şeklndeki tutumlarının değişmesinde arabulucu kurumlar öğretici ve destek sağlayıcı rol üstlenirler.

BEDK, bireylerin bilgi edinme taleplerinin reddedilmesi durumunda kolayca başvurabilecekleri yargı öncesi bir yönetsel otoritedir. Yargı mekanizmasıyla karşılaştırıldığında BEDK, bilgi edinme şikayetleri daha çabuk sonuçlandırmaktadır. BEDK'nın uyuşmazlıkların yargıya gitmesinin önünde bir nevi filtre görevi yapması ve böylece yargı yükünün artmasına engel olması öne çıkan olumlu yönlerindendir.

Bireylerin şikayetlerini iletebileceği bağımsız bir kurulun varlığı yönetsel diyaloğun sürekliliğinde teşvik edici unsurdur. Bilgi edinme taleplerinin reddilmesini takiben yönetimle başvuru sahipleri arasında ortaya çıkan kopukluğun giderilerek yönetsel diyaloğun yeniden tesisinin sağlanması BEDK aracılığıyla gerçekleşir. Bu süreçte kurul, bir yandan bireylere kendilerine tanınan hakları kullanmada yardımcı olurken diğer yandan yönetime mevzuattan kaynaklanan yükümlülüklerine saygı göstermesini hatırlatmaktadır. Bilgi edinme hakkına ilişkin değerlendirmeleriyle BEDK, direnç gösteren kurum ve kuruluşların kanunun genel felsefesi doğrultusunda tutum almalarını sağlama işlevini yerine getirir.

BEDK'nın kuruluşundan günümüze kadar yönetimin şeffaflaşmasında sağladığı katkı güçlendirilerek devam ettirilmelidir. Bilgi edinme hakkının vatandaşlar tarafından etkili şekilde kullanımını sağlamak üzere BEDK internet sitesi vatandaşların ihtiyaçlarına göre sürekli güncellenip onların ortak sorunlarına ilişkin açıklayıcı ve yönlendirici bilgilerle desteklenmelidir. Bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin hukuki hükümlerin herkes için aynı derecede anlaşılabilir olmadığı dikkate alındığında bu yöndeki bilgilendirmelerin önemi yadsınamaz. Ayrıca internet sitesinde bilgi edinme başvurularının durumunu izlemeye yönelik bir kısım ayrılabilir. Başvuruların son durumunu gösteren bilgiler sayesinde kişiler şikayetlerine ilişkin sürecin hangi safhada olduğunu görme imkanına kavuşurlar.

Başvuru sahiplerinin uyuşmazlık sürecine entegre edilmesi üzerinde durulması gereken bir husustur. Uyuşmazlıkların hakkaniyet temelinde sonuçlanmasını sağlamak üzere uygulama yönetmeliğindeki başvuru sahiplerinin görüşlerini alma hükmüne işlerlik kazandırılmalıdır. BEDK'nın iller düzeyinde örgütlenmesi bilgi edinme hakkının kurumsallaşmasına yönelik diğer bir önlemdir. Kurulun coğrafi anlamda yakınlaşması bilgi edinme hakkının kullanımında vatandaşları cesaretlendirici bir unsur olacaktır.

KAYNAKÇA

AKILLIOĞLU, T. (1990). "Yönetimde Açıklık-Gizlilik ve Bilgi Alma Hakkı", I.Ulusal İdare Hukuku Kongresi, Ankara: 801-819.

CADA (2010). Rapport D'Activité. http://www.cada.fr/IMG/pdf/Rapport2010.pdf, 30.03.2012.

CHEVALLİER, J. (2004). "Les Pratiques Administratives", Transparence et Secret, İFSA/CADA, Colloque pour le XXV eme anniversaire de la loi du 17 juillet sur l'accés aux documents administratifs, Paris, La Documentation Française: 83-98.

DİBOUT, P. (1976). "Pour Un Droit A La communication des Documents Administratifs", Revue Administrative, 173: 493-511.

EKEN, M. (2005). Yönetimde Şeffaflık Teori-Uygulama. Adapazarı: Sakarya Kitabevi.

FLAUSS, J.F. (2011). "L'Apport de la Jurisprudence de La Cour Européenne des Droits de L'Homme en Matiére de Démocratie", Revue Française d'Administration Publique, 137-138:49-58.

GALLEOUEDEC-GENUYS, F. (1972). "İnformatique et Secret Dans L'Administration", Revue İnternationale des Sciences Aministratives, 2:141-149.

KAYA, C. (2005). İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

LASSERRE, B. LENOİR, N. STİRN, B. (1987). La Transparence Administrative. Paris: PUF.

MODERNE, F. (1990). "La Transparence Administrative en Espagne", La Transparence Administrative en Europe (içinde), Charles DEBBASCH (Editör), Paris, Editions du CNRS:15-32.

ÖNDER, A. (2010). Şeffaf Devlette Bilgi Edinme Hakkı ve Sınırları. İstanbul: XII Levha.

ÖZKAN, Gürsel (2004). Demokratik Yönetimin Birinci Adımı: Bilgi Edinme Hakkı. Ankara: Türkiye Kamu-Sen.

PUYBASSET, M. (2003). "Le Droit A L'İnformation Administrative", AJDA, 25:1307-1309.

RANGEON, F. (1988). " L'Accés A L'İnformation Administrative", İnformation et Transparence Administrative (içinde), CURAPP, Paris, PUF: 79-109.

ŞENGÜL, R. (2008). Bilişim Çağında Şeffaf Yönetim. Ankara: Nobel Yayıncılık.

TESEV (2004), Bilgi Edinme Hakkı Değerlendirme Raporu, http://www.tesev.org.tr/etkinlik/Bilgi_Edinme_Hakki_%20Rapor.doc 02.12.2005.

YILDIRIM, R. (1998). "İdare Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hak ve Özgürlüğü", Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Sempozyumu Bildiriler, Ankara: 227-238.

ZENGİN, M.A. (2012). Türk Hukukunda Bilgi Edinme Hakkının Sınırları. Ankara: Adalet Yayınevi.

2004 BEDK Genel Raporu, http://www.bedk.gov.tr/genel-raporlar.aspx, 13.03.2012.
2005, BEDK Genel Değerlendirme http://www.bedk.gov.tr/genel-raporlar.aspx, 30.03.2012.
2006 BEDK Genel Değerlendirme http://www.bedk.gov.tr/genel-raporlar.aspx, 30.03.2012.
2007 BEDK Genel Değerlendirme http://www.bedk.gov.tr/genel-raporlar.aspx, 30.03.2012.
2008 BEDK Genel Değerlendirme http://www.bedk.gov.tr/genel-raporlar.aspx, 30.03.2012.
2009 BEDK Genel Değerlendirme http://www.bedk.gov.tr/genel-raporlar.aspx, 30.03.2012.
2010 BEDK Genel Değerlendirme http://www.bedk.gov.tr/genel-raporlar.aspx, 30.03.2012.
http://www.bedk.gov.tr/kurul-ilke-kararlari_83.aspx, 30.03.2012.

MODERN ULUS DEVLETLERİN DOĞUŞU

Abdulvahap AKINCI
Öğretim Görevlisi Doktor ,Kocaeli Üniversitesi Gazanfer Bilge MYO, abdulvahap.akinci@kocaeli.edu.tr

ÖZET: Modern ulus devletlerin doğuşu siyasal, ekonomik, kültürel vb. birçok alanda köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Bu süreçte kişilerin devletlerine karşı olan aidiyet duygularında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu çalışmada modern ulus devletlerin ortaya çıkışları irdelenmiş ve bu süreçte etkili olan faktörler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ulus Devlet, Ulus Devletlerin Ortaya Çıkışı, Milliyetçilik, Kimlik

THE BIRTH OF MODERN NATION STATES

ABSTRACT: The birth of modern nation states has resulted in radical changes in the fields of politics, economics, culture, etc. In this period of time there have been fundemenatal changes in people's feeliing of belonging to their states. in this study, the emerge of modern nation states has been explicated and the effective factors on this period of time have been emphasized.

Key Words: Nation State, The Birth of Nation States ,Nationalism, Identity

GİRİŞ

Modern ulus devletlerin ortaya çıkışı dünya tarihinde önemli etkiler oluşturmuştur. O zamana kadar hakim olan siyasi-toplumsal yapılar kökten değişikliğe uğramıştır. Devletler artık kendi meşrutiyetinin kaynağını millete dayandırmaya çalışırlarken, vatandaşlarda kendi aidiyetlerinin en ön planına milleti ve onu sembolize eden ulus devleti yerleştirmeye başlamışlardır. Bu süreçte hem yönetenlerin yönetilenlere hem de yönetilenlerin yönetenlere yaklaşımı ulusu merkeze yerleştiren bir çerçeveye oturtulmuştur.

Bu çalışmada Modern ulus devletlerin ortaya çıkışları ve bu süreçte etkili olan faktörler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Modern ulus devletlerin inşa süreci ortaya konularak günümüzün ulus devletlerinde yaşanmakta olan sorunlarının temelinde yatan nedenlerin neler olduğunun daha kolay anlaşılır kılınması amaçlanmıştır. Modern ulus devletlerin inşasına dönük literatür incelenerek makale kaleme alınmıştır.

MONERN VE MODERNİTE KAVRAMLARI

"Modern" kavramı Roma'dan itibaren farklı anlamlar ile kullanıla gelen bir kavramdır. Bu günkü kullanımında iki anlam taşımaktadır: İlki yaşadığımız çağa ait olan, bu çağda ortaya çıkmış olan anlamına gelirken diğeri eskiden yeniye geçişi simgelemektedir. Kendisini eskiyle kıyaslamakta ve kendisinin yeni olduğunu vurgulayan bir anlamda kullanılmaktadır. Modernite kavramı ise insanın aklını kullanarak kendi geleceğini belirleyebileceğini bunun yanında evrenin ve dünyanın akılcı yöntemlerle anlaşılabileceğini savunan bir yaklaşım tarzıdır. Eski ile yeni arasındaki bir tezatlığa modern terimi gönderme yapmaktadır. Felsefi alt yapısını Rönesans ve Reform Hareketleri ile Aydınlanma düşüncesi oluşturan modernite 17. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkmıştır (Beriş, 2008: 483-484).

Modernleşme de tıpkı kimlikde olduğu gibi kendi karşıtına veya "ötekine" ihtiyaç duyar. "…, insanları, modern olanı yalnız yeni değil, aynı zamanda temelde "iyi" bir şey olduğu için yüceltmeye yöneltmek amacıyla, geleneksel ve eski olanın nasıl "kötü" bir şey gibi sunulabileceği gösterilir" (Owen, 1998: 204).

En geniş haliyle modernitenin siyasi projesi demokrasiye dayanmaktadır ve laikliği de içermektedir. Modernite tarafından öngörülmemiş olmakla beraber, Modern Çağı tamamıyla tanımlayan temel unsur "Ulus-Devlet"tir. Modernizm, dünyayı bireyselcilik temeli üzerinde tek Pazar haline dönüştürmeti öngören evrenselci bir yaklaşımdı; Ulus-devleti öngörmemişti (Türköne, 2003: 34).

Habermas'a göre pozitif bilimlerin genel geçer doğrularını temel alarak oluşmuş olan modernleşme, bir söylem olarak geri kalmış toplumların bu durumlarına son verilmesinin ve gelişmesinin bir yolu olarak kapitalizmi sunarak, sömürgeciliğin meşrulaştırıcı söylemi olmuştur. Daha sonraki dönemlerde kuantum teorisi ve Einstein fiziğinin getirmiş olduğu rölativizm ile birlikte, kesinlik iddiası artık anlamını yitirmiş oldu. Modernizmin eleştirisi olarak ortaya çıkan postmodernizm, gerçeğin izafi olduğunu, o zamana kadar hakikat olarak sunulan şeylerin ise birer kurgudan ibaret olduğunu ortaya koymaktaydı. Postmodernizm farklılıkların ve melez kültürlerin varlığını sürdürmesinin gerekliliğinin altını çizmekteydi. Modern dönemin egemen birimi konumunda olan milli devlet yapısının erozyona uğramasına neden olmaktaydı. Modern devletlerde çimento vazifesi gören millet olgusu, postmodernizm ile birlikte ortaya çıkan "öteki" ve "çok-kültürlülük" söylemleri ile çözülmeye başlıyordu. Artık milletler üstü bir kimlik, sivil toplum söylemi ile birlikte oluşturulmaya çalışılıyordu. Bu kimlik insanların hangi millete ait oldukları anlamsızlaşmaya başlıyordu. Küreselleşme ulus-devlet yapılarının yıpratılmasına dönük kullanılan bir söylem haline gelmiştir (Habermas, 2002: 18-19).

MODERN ULUS DEVLETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ÖZELLİKLERİ

Kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi ile eş zamanlı olarak modern devletin ortaya çıktığı söylenebilir (Boztemur, 2006: 161). Ulus olgusunun meydana gelmesi sürecini ekonomik bağlılıkların gelişmesi ve merkezi devletlerin kuruluşu hızlandırmıştır. Ulus-devlet yapısı ilk olarak Avrupa'da feodal siyasal yapının son bulması ve onun yerine merkezi devlet yapısını esas alan siyasal düzene geçilmesinde kurgulanmıştır ve daha sonraki dönemlerde de dünyanın diğer yerlerine aktarılmıştır (Erözden, 1997: 10). İnsanlık tarihi genel olarak üç temel aşamadan geçmiştir. Bunlar tarım öncesi, tarım ve sanayi toplumları. Avcı ve toplayıcı topluluklar çok küçük oldukları için, uzmanlaşmış bir iş bölümünün gerçekleşmesi için zorlayıcı bir devlet aygıtına ihtiyaç duyulmamıştır. Tarım topluluklarının çoğunun kendi devletleri olmuştur. Sanayi toplumunda ise devletin varlığı bir zorunluluk haline gelmiştir. Hemen her toplumun kendi devleti ortaya çıktı. Her ne kadar anarşizm ve Marksizm sanayi toplumlarında bile devlete gerek olmadığını iddia etseler de, bu yaklaşım gerçekçi görülmemektedir. Sanayi toplumları çok büyük ve karmaşık bir iş bölümünü gerekli kılan bir yapıya sahiptir. Bu işbirliği kısmen piyasa koşullarında kendiliğinden oluşsa da, tamamı için böyle bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla devletin zorlama ve denetim gücü kaçınılmaz hale gelmiştir. Devletin olmadığı yerde ulusçuluk sorunu ortaya çıkmamaktadır (Gellner, 1992: 25-26).

Sarıbay'a göre Batı Avrupa'da ulus-devlet inşa süreci dört aşamada gerçekleşmiştir: 1. Aşama: 15-18 yüzyıl arasındaki dönemi kapsar ve bu dönemde devletin oluşumu meydana gelmiştir. Bu dönemde seçkinler arasında ekonomik, kültürel ve siyasal açılardan bir bütünleşme meydana gelmiştir. 2. Aşama: Bu dönemde halk kitlelerinin sisteme dahil olması hızlanmıştır. Bunun gerçekleşmesinde seçkinler ile halk kitlesi arasında iletişim kanalları olarak işlev gören okulun, asker ocağının ve gelişen yeni kitle iletişim araçlarının etkisi büyük olmuştur. Bu kanallar kişilerde yeni kimlik algılarının oluşmasına neden oldu. O zamana kadar egemen kimlikler olan kiliseler, mezhepler ve yerel seçimler tarafından oluşturulmuş olan kimlikle çatışmaya başlıyor. 3. Aşama: O zamana kadar tebaa olarak görülen insanlar, aktif yurttaşlar olarak ortaya çıkmaya başlıyorlar. Bu olgunun gelişmesinde muhalefete kurumsallaşması için gerekli olan güvencelerin tanınması, daha geniş katılımla temsili organların oluşmaya başlaması, siyasal partilerin farklı çıkarları ortak noktalarda birleştirmeyi başarmasının etkileri vardır. Bu süreç bütün bu olgularla paralel olarak ilerlemiştir. Bu dönemde toplumsal ve endüstriyel devrimler gerçekleştiriliyor ve bu bağlamda bir çatışma sürmüştür. Bu bağlamda hâkim kültür ile kenar bölgelerin azınlık kültürleri ve merkezi devlet otoritesi ile kilise arasında çatışma tüm hızıyla sürmüştür. Ekonomik bağlamda ise, o zamana kadar hakim konumda olan toprak sahipleri ile, yeni palazlanmaya başlamış olan burjuvazi arasında bir çatışma yaşanmıştır. Artık çatışmalar değerler bağlamından çıkarak ekonomik çıkar çatışmaları haline gelmiştir. 4. Aşama: Bu aşamada devletin idari ağı büyümeye başlar. Yeniden dağıtım araçlarının sayısında bir artış gerçekleşmiştir. Bir taraftan kamu refahının sağlanmasına dönük önlemler alınırken, diğer taraftan ulusal düzeyde ekonomik şartların eşitlenmesine dönük çalışmalar gündeme gelmiştir. Yani devletin etkisi büyük oranda artmıştır (Sarıbay, 1998a: 73-74).

Tönnies'e göre modern toplumların gelişmesi ile aynı paralelde hâkim olan topluluk (Gemeinschaft) ilişkileri yerini aşamalı olarak topluma (Gesellschaft) terk edecektir. Pre-endüstriyel toplumsal ilişkiler ağı olan Gemeinschaft'da insanlar cemaat duygusu çerçevesinde bir arada yaşarlar. Dayanışma ruhunun ve ortak bir iradenin mevcut olduğu yapıda toplumsal ilişkiler samimidir. Yaşamın temel birimi ailedir ve köylerdeki topluluklar kendilerini geniş bir aile olarak görürler. Durağan olan bu toplum yapısında statüler doğuştan gelmektedir. Bu nedenle sınırlı bir toplumsal değişmeden söz edilebilir. Gesellschaft'ta ise bu yapıların yerini hukuk, sözleşme, rasyonellik, para ekonomisi ve kamuoyu almaktadır. Kişilerin mekânlara olan bağımlılıkları azalır, özel yaşam değerli hale gelir, kişisel çıkar temel değer haline gelir. Modernleşme süreci ilerledikçe Gemeinschaft yerini Gesellschaft'a bırakmıştır (Bozkurt, 2009: 159-160).

Modernite ile birlikte iktidar ilişkilerinde ve siyasal alanda çok önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. İktidar ilişkileri bakımından kuramsal ve pratik alanlarda büyük değişiklikler ortaya çıkmıştır. Akla yakın tek yönetim şekli olarak demokrasi ortaya çıkmaya başlamıştır. İktidar merkezileşmeye başlar ve meşruiyet anlayışında büyük değişikliğe gidilir. Artık meşruiyetin yegane kaynağı olarak halk görülmeye başlanır. Modern devlet Weber'in diyişiyle yasal-akılcı otoriteye dayanmaya başlar. Weber'in ortaya koymaya çalıştığı yapı, modern hukuk devleti anlayışıdır. Modern-devletten kastedilen şey genelde ulus-devlettir. Ulus-devleti ortaya çıkaran Amerikan ve Fransız devrimleridir. Ulus-devletlerin ortaya çıkmasında 15. yüzyılın sonu ile 17.yüzyılın sonu arasında yaşanan savaşların sonucunda askeri ve siyasi otoritenin merkezileşmiş olmasının, bu merkezileşmenin bir sonucu olarak daha fazla verginin devletler tarafından toplanabilmesinin, devletlerin otoritelerini kullanabilmeleri için gerekli olan bürokratik mekanizmalara sahip olmaya başlamalarının etkileri olmuştur. Bu süreçte feodal yapı çözülmüş ve toplumsal gruplar kendi aralarındaki ilişkileri değişik sözleşmelere dayandırmak durumunda kalmışlardır. Feodalitenin çözülmesi sürecinde değişik birimler arasında meydana gelen savaşlar, Avrupa'daki değişik halklar arasında farklılıkların artmasına ve aralarında nefret duygusunun yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu durum daha sonraki dönemlerde milletlerin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerden biri olmuştur (Beriş, 2008: 492-493).

Avrupa'da modern devlet bürokrasisi feodalitenin yıkılışı ile onun külleri üzerine kurulmuştur. Daha önce derebeylerinin ve prenslerin kullandıkları hükümranlığın yerini bürokrasinin iktidarı ve nüfuzu almıştır. Devlet kavramını Fransız İhtilali gayrişahsîleştirdi. Geleneksel yönetim tarzında devlet ile kral arasında doğrudan bir egemenlik ve mülkiyet ilişkisi mevcuttu. Devletler yöneten kişiler tarafından bir kimliğe sahip oluyorlardı. Devrimle birlikte devlet artık kralın malı olmaktan çıktı. Millet ve örgütlenmiş kamu hizmetleri kralın yerini aldı. Kraliyet tarafından sunulan hizmet anlayışı yerine kamu hizmeti geçti. Böylece devlet kademelerinde çalışanlar kralın ya da prensin hizmetçisi (kulu) olmaktan çıktılar ve milletin ve devletin görevlisi konumuna geldiler. Artık kamu görevlileri yöneticilerin emirleri doğrultusunda değil, kanunların çizdiği çerçeve dahilinde çalışacaklardı. Kanunlar artık millet iradesinin bir yansıması olarak görülmeye başlandı (Eryılmaz, 2004: 75-77).

Her ne kadar Napoleon Bonaparte (1769-1821) döneminde devlettin merkeziyetçi ve otoriter yapısı devam etmiş olsa da, sadakat kavramında önemli bir değişiklik yaşandı. Artık kamu çalışanlarının sadakati krala karşı değil, kanunlara ve dolayısıyla millete oldu. Bu dönemde, Weberyen terminoloji kullanılacak olursa, patrimonyalizm terk edilerek yasal-rasyonel bürokratik yönetim anlayışına doğru bir evrim gerçekleşmiştir. Vatandaş kavramı genelleştirildi ve böylece her yurttaş ülkenin egemenliği ile direkt bağlantılı hale geldi. Artık vatandaşların tamamı kamu işlerine bir ayrım olmaksızın eşit bir şekilde katılmaya başladılar. Devlet ile bireyler arasında ilişkilerde etkili olan aracı yapılar ortadan kaldırıldı (Eryılmaz, 2004: 77).

Wallerstein, modern devletin kendine özgü bir yapı olduğunu belirtiyor. Ona göre modern devletin en belirgin kendine özgü özelliği, egemenlik iddiasında bulunmasıdır. Bu devletle ilgili olmaktan ziyade, devletlerarası sistemle ilgili bir iddia durumundadır ve içeriye ve dışarıya dönük olmak üzere iki yönlü bir iddiadır. İçe dönük olarak, devletin hiçbir kişi, kurum veya grubu dikkate almak zorunda olmaksızın gerekli gördüğü bütün düzenlemeleri yapabileceği ve sınırlar dahilinde yaşayan herkesin bunlara uymasının zorunlu olduğudur. Dışa dönük ise, hiçbir devletin başka bir devletin içişlerine dönük bir müdahalesinin olamayacağını kabul eder. Modern dünyada egemenlikten söz edebilmek için karşılıklı tanıma olgusunun gerçekleşmesi bir zorunluluktur. Wallerstein'e göre, uygulamada durum çok farklıdır. Hiçbir devlet uygulamada içe dönük olarak tam egemen olamamıştır, çünkü içten değişik şekillerde bir direnişle karşılaşmaktadır. Hatta birçok devlette anayasal çerçevede devletin egemenliği sınırlandırılmıştır. Ayrıca devletlerin dış egemenliğinin de uygulamada mümkün olmadığı görülmektedir. Uygulamada devletlerin birbir içişlerine müdahale ettikleri ve uluslararası hukukun da dışa dönük egemenlik konusunda birçok sınırlamalar getirdiği gözlemlenmektedir. Ayrıca güçlü devletlerin çok rahat bir şekilde diğer devletlerin içişlerine müdahale ettikleri de bilinmektedir. Devlet yapılarının çok güçsüz oldukları bir dönemde egemenlik kavramı oluşturulmuştur. Batı Avrupa'da devletlerin güçsüz bürokrasileri vardı. Bu devletler silahlı kuvvetlerini pek iyi kontrol edemedikleri gibi, yerel bazda da güçlü otoriteler vardı ve bunları kontrol etmekte zorluk çekiyorlardı. 15. yüzyılın sonlarında yeni güçlü monarşilerin kurulması ile denge kurulmaya başlandı. Bu dönemde monarkların mutlak hakları öğretisi geliştirilerek, zayıf yöneticilere arzuladıkları yapıyı oluşturmalarına dönük teorik bir yapıyı ortaya koydu. Asgari anlamda kurumsallaşmış olan devletlerarası sitem 1648'de imzalanan Westphalia Anlaşması ile birlikte gerçekleşti. Daha sonraki dönemlerde, kapitalist dünya ekonomisi çerçevesinde devletlerin iç iktidarları ve uluslararası kurumların gücünün ağır ağır arttığına şahit olunmuştur. Ama devletlerin iç egemenlikleri ile uluslararası kurumların güçleri hiçbir zaman mutlak iktidar olacak şekilde gerçekleşmemiştir (Wallerstein, 2009: 71-73).

Günümüzde modern devletlerin birer işlevi olan ordu, yargılama, para basma vergi, eğitim gibi konulardaki yetkiler kilise ve krallıklar tarafından da kullanılmaktaydı. Bu güçlerden birinin diğerlerine kendi üstünlüğünü kabul ettirmenin bir yolu olarak egemenlik kavramı kullanılmaktaydı. Uzun mücadeleler sonunda ancak monarşiler bu imtiyazı elde etmeyi başardılar. Machiavelli, egemenliği "güçler arasında en üstünü" (superanus) anlamında ilk kez kullanmıştır. Egemenlik kavramını siyaset literatürüne sokan ise Jean Bodin'dir (Çetin, 2008: 39). Bodin'in geliştirmiş olduğu egemenlik kuramı, ulus-devletin tam olarak gerçekleşmesi için merkezi hükümetin güçlenmesinin teorik alt yapısını oluşturmuştur (Beriş, 2008: 493). Hobbes, egemenliği "en üstün iktidar" şeklinde tanımlamıştır. Hobbes modern devletin egemenliğin tek temsilcisi olarak yerini alması gerektiğini savunmuştur (Çetin, 2008: 39-40). J.J. Rousseau "Toplum Sözleşmesi" adlı çalışmasında bireylerin tekil iradelerinin genel irade içerisinde gelişmesi ve bu iradenin toplumun ortak iyiliğinin ortaya çıkması olarak ortaya konması söz konusudur. Bu yaklaşım Fransız Devrimi'nin ilham kaynağı olmuştur. Tıpkı Hobbes'ta olduğu gibi Rousseau'da da egemenlik temsil yoluyla devredilmektedir. Bu yaklaşımlarda temsil kurumu ortaya konmaktadır ki bu modern devletin ilkelerinden biri haline geliyor (Beriş, 2008: 493). Bodin'e göre egemenlik sınırsız ve mutlak bir iktidar anlamına gelir. Bu bağlamda egemenlik tektir, devredilemez ve bölünemez (Kapani, 1997: 56). Modern ulus-devleti kendinden önceki devletlerden ayıran en önemli fark, daha önceden mevcut olan devletlerin çoklu ve bölünmüş iktidar yapılarının olmasıydı, halbuki ulus-devletlerde bu durum mevcut değildir (Özipek, 2008: 72). Kapani'ye göre egemenlik iç egemenlik ve dış egemenlik olmak üzere ikiye ayrılır. İç egemenlik dendiği zaman ülke içerisinde egemenliğin tek elde toplanmış olması, kilise ve feodal birimlerde olduğu gibi başka iktidar kaynaklarının olmaması anlaşılmaktadır. Dış egemenlikten ise devletin başka bir devlete bağlı olmaması, devletlerin eşitliği anlaşılmaktadır (Kapani, 1997: 57-58).

Laiklik olgusunun kuramsal alt yapısı Machiavelli ile başlamış olan çizgide hazırlanmıştır. Avrupa'da laikliğin ortaya çıkması, uzun yıllar süren din savaşlarının bir sonucudur. Bu savaşların sonuçlanması için bulunmuş uzlaşı formülüdür. Bu dönemde İngiltere'de azınlıkta bulunan Katoliklere ve Fransa'da azınlıkta bulunan Protestanlara dönük olarak katliama varan kıyımlar yaşanmıştı. Yapılan uzlaşıya göre (Westphalia Anlaşması) devletler kendi sınırları içerisinde yaşayanlara herhangi bir dinsel grubu gözetmeden eşit bir şekilde muamele edeceklerdi. Bu bağlamda 1648 tarihli Westphalia anlaşması'nın modern ulus-devletlerin ortaya çıkmasındaki etkisi önemlidir. Bu anlaşmaya göre hiçbir devlet diğerlerinden üstün değildi, yani hepsi eşitti. Devletler diğer devletlerin hükümranlık alanlarını kabul etmişlerdir. Bu şekilde birbirini karşılıklı olarak tanımaya dayanan uluslararası sistem ortaya çıkmış oldu (Beriş, 2008: 494-495).

Baumann'a göre ulus-devletler uzlaşmaz gibi görünen iki farklı felsefenin bir birleşimi durumundadır: amaç ve verimliliğe başvurmayı gerektiren "akılcılık" ve eylemlerin temeli olarak duygulara başvurmayı öngören "romantizm" (Baumann, 2006: 25). Ulus-devlet 19. ve 20. yüzyılın meşruiyet elde etmiş devletidir. Milliyetçilik ulus-devletin ideolojisidir. Milliyetçiliğin ortaya çıkışı ile ulus-devletlerin ortaya çıkışları aynı döneme denk gelmektedir. Ulus-devletler de ilk olarak Avrupa'da Fransa, Almanya ve İtalya gibi devletlerde ortaya çıkmış, daha sonradan ise doğu Avrupa'da ve dünya çapında görülmeye başlanmıştır. Ulus-devlette meşruiyet kaynağı, din, soy veya krallık olmaktan çıkmış ve laik, demokratik yapı içerisinde kendini ifade etmeye başlamıştır. Vatandaşlar arasında farklı sınıfsal yapıların olmaması bir zorunluluktu. Bu yolla bütün vatandaşlar birbirlerini eşit olarak kabul etmeye başlamışlardır. Bu tür bir eşitlik sağlanmadan ulusal dayanışmanın oluşturulması mümkün olamazdı (Gündoğan, 2002-3: 184). Devletler homojen bir vatandaşlardan oluşan toplumun oluşmasını talep etmeye başlarlar, bu durum milletlerin inşasına neden olmakta, millet palazlandıkça, demokrasiyi talep etmeye başlamaktadır (Türköne, 2003: 37). Bu değişimde aydınlarında önemli katkıları olmuştur. Hobbes, devleti temsil eden egemene kilisenin tabi olması gerektiğini savunmaktaydı. Ona göre devlet içerisinde farklı mezhepler arasında meydana gelen çatışmaların önlenmesi ancak bu yolla mümkün olabilirdi (Fetscher, 1999: 36-37). Bu çerçevede Batı toplumu kendi ihtiyaçlarına uygun olan dini ve kiliseyi yarattı (Maalouf, 2009: 54).

Genellikle kabul edilen görüşe göre ulus-devletler durmadan artan üretime yeni pazarlar bulmak saikiyle kurulmuşlardır. Eğer bu görüş doğru olarak kabul edilecek olursa ulus-devletlerin yalnız Avrupa'ya özgü bir olgu olduğunu ve diğer devletlerde kendini gösteren ulus-devlet modellerinin de Batı sömürgeciliğinin bir ihraç ürünü olduğunu kabul etmek gerekir. Dünyanın diğer bölgeleri de ulus-devletler olarak yapılandırılarak, daha kolay bir şekilde sömürülmek istenmiş olduğu söylenebilir (Bulaç, 1998: 45-46).

Ulus-devlet bireyselleşen yurttaşlar üzerinde hâkimiyetini kurmaya çalışır. Ulus-devlet, aile, cemaat, köy, aşiret gibi birincil toplumsallık alanlarının yerine devlet merkezli olan ikincil toplumsallaşma alanını geçirmeye çalışmaktadır. Yani devlet merkezli alanın daha üstün bir konum elde etmesi sürecinin hem kurulanıdır, hem de kuranı. Ulus-devlet tasavvuru, birçok yerde geleneklerin durağanlığını kırmayı, bölgesel güçlerin baskısına başkaldırmayı ve cemaatten

bireye geçişin bir sentezi durumundaydı. Bu süreç bireyi özgürleştirecekti. Bu tasavvurun taşıyıcısı ise orta sınıftı (İnsel, 2000-01: 59-61).

Katz'a göre ulus-devletin üç hayati fonksiyonu vardır: 1) İçte bütünleşme (entegrasyon): Devlet doğal kaynakların dağılımını sağlamanın yanı sıra, toplum içerisindeki değişik problemlerin de çözülmesine dönük olarak gerekli mekanizmaları kendi içinde barındırmalıdır. 2) Toplumun uygun şartlarda değişim ilişkilerini maksimize etmek: Devlet doğal kaynakların en iyi bir şekilde kullanılmasını sağlamanın yanı sıra, yeni doğal kaynaklar ve yeni dış pazarlar bulmak için girişimde bulunmalıdır. 3) Dış düşmana karşı güvenliği sağlamak (Katz, 1978: 70-71).

Habermas ulus-devletlerin oluşumunun üç farklı şekilde gerçekleştiğini belirtmektedir. Bunlardan ilki, birbirinden ayrı olarak yaşamakta olan etnik grupların tek tek barışçıl yollarla devletleşmesi ile değil de, etnik grupların komşu bölgelerde yaşayan topluluklara, alt-kültürlere, din ve dil topluluklarına sirayet etmeleriyle gerçekleşmiştir. Bu yöntem tarihsel olarak bir ilk durumundadır. İkinci olarak, yeni kurulan devletlerde asimile edilen, baskı altına alınan ve marjinalleştirilen halk kesimleri pahasına gerçekleşmektedir. Ulus-devletler homojen bir halka dayanmalıdır. Homojen bir toplum olmadığı halde, bu tarzdaki ulus-devletler homojen toplum oluşturmaya çabalarlar. Bu süreç doğal işlememektedir ve devlet anti demokratik yöntemlere başvurabilmektedir. Üçüncü olarak ise, etno-milliyetçi akımlar sayesinde oluşan ulus-devletler ise azınlıkları aşırı baskı altında tutarlar, bunları göçe zorlarlar. Irkçı yaklaşımı benimserler (Gündoğan, 2002-3: 185). Ulus-devletlerin homojen bir toplum inşa etmek amacıyla başvurdukları araçlardan biri de iskân politikasıdır (Yardımcı ve Aslan, 2008: 135).

Her ne kadar Ortaçağ kentlerinde eşit yurttaşlık olgusu ile karşılaşmak mümkünse de, bu yurttaşların hak ve sorumlulukları kentle sınırlıydı. Ancak ulus-devlet yapılarının ortaya çıkmasından sonra yurttaşlığın mahiyetinde değişiklik meydana gelmiş, hak ve sorumluluklar bölgesel olmaktan çıkmış ve ulusal bir özellik kazanmıştır ve gitgide evrenselleşmektedir. Ulusal-demokratik yurttaşlık veya modern yurttaşlık olgusu kapitalizmin gelişmesine paralel bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yurttaş, ulus inşasının temel öğesi konumundadır. Yurttaşın inşa edilmesi için, yurttaş olarak görülen kişilerin haklarının ve görevlerinin yasallaştırılması gerekmektedir. Kapitalizm bir taraftan mübadele ilişkileri bağlamında evrensel kültürün gelişmesini sağlarken, diğer taraftan da bireyin özerkliğini önemseyerek, bireyselliğin gelişmesine katkı sağlamıştır. İktisadi ilişkilerin sözleşme esasına dayanması, yönetimin de bir toplumsal sözleşmeye dayanması gerektiği fikrinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sarıbay, 1998: 72-73).

Ulus-devletler yaptıkları faaliyetleri ulusal bağımsızlık ve ulusal kimlik söylemleri yoluyla meşrulaştırmaya çalışırlar (Boztemur, 2006: 178). Milliyetçilik bir ideoloji olarak ulus-devleti meşrulaştırıcı rol oynar. İdeolojiler dünya düzeninin inşa süreci olarak yaratılmış olduğunu unuttururlar. Bu bağlamda milliyetçilik bir ideoloji olarak ulus-devletlerin bir inşa sonucu oluşturuldukları gerçeğini toplumlara unuttururlar. Bu yolla ulus-devletlerin doğal olduklarına dönük bir algının oluşmasını sağlamıştır (Karakaş, 2006: 57). Aslında inşa süreci devam etmektedir ve milliyetçilik durmadan yeniden, yeni bir formla inşa edilmektedir (Yücel, 2009: 33).

Ulus-devlet kültürel ve siyasal birlik ve bütünleşmesini sağlayabilmiş olan halkın devletidir. Kültürel birlik ve bütünleşmeden, ortak tarih, dil, yaşama biçimi anlaşılmalıdır. Bu durumda halkın homojen bir yapı oluşturduğu söylenebilir. Etnik olarak birlik sağlanması mecburiyeti yoktur. Son dönemlerde artan bir şekilde kendini gösteren etno-milliyetçi akımlar ulus-devletleri etnik bölünme tehlikesiyle karşı karşıya getirmektedir. Bu akımların sonucunda ulus-devletlerin küçülmesi söz konusu olabilmektedir. Etno-milliyetçi tehlikelere karşı ulus-devletlerin başvurabilecekleri iki yol mevcuttur. Ya etnik temizlik yöntemine başvuruyorlar, ya da siyasi birliği sağlamak için farklı seçenekler üzerinde durarak çareler bulma yoluna giderler. Siyasal kültür birliği ancak anayasaya bağlılık ile gerçekleşecek bir yurttaşlık anlayışı ile mümkün olabilir. Etnik temizlik yöntemleri küreselleşen dünyada pek başarılı olamamaktadır. Dünya çapında insan hakları ve hukukun üstünlüğüne dönük gelişmiş olan bilinç dolayısıyla, devletler istedikleri her şeyi rahatça gerçekleştirememektedirler. Diğer taraftan anayasal vatandaşlık ve bağlılık ise hiçbir zaman ulusal bilincin sağladığı dayanışmanın yerini tutamamaktadır (Gündoğan, 2002-3: 185-186).

Ulus-devletler üniter yapıya sahiptirler ve çoğulculuğu kolay kolay kabul etmeye yanaşmamaktadırlar. Burada üniterlikten kasıt, tek bloklu toplum yapısıdır. Ulus-devletlerin hemen tamamı demokratik ve parlamenter bir yapıdan yana olduklarını ileri sürseler de, uygulamada milliyetçi anlayışı devam ettirdikleri için söyledikleri ile uygulamaları örtüşmemektedir. Bundan dolayı dışlayıcı ve dayatmacı politikalardan ve uygulamalardan pek vazgeçemezler. Milliyetçiliğin devlet ideolojisi haline gelmiş olduğu ulus-devletler, bir taraftan ulusal tarih söylemine dayanırlarken, bunun doğal sonucu olarak da geleceği buna bağlı olarak kendisi şekillendirmek istemektedir. Ulusal kültür ve tarihe

dayalı bir yaklaşım tarzında ulusal kültür kutsallaştırılabilme tehlikesi potansiyeline sahiptir. Bu gerçekleştiğinde ise farklılıklara saygı ve hoşgörü son bulur ve özgür düşünmenin imkânı kalmaz. Böylece devlet ve onun varsayılan tarihi dünyevi birer olgu olmaktan çıkar ve halk nezdinde devlet ve tarihi birer mitos olarak algılamaya başlamış olurlar. Özellikle II. Dünya Savaşı tecrübesinde sonra Avrupa'da milliyetçilik oldukça yumuşatılmıştır. Artık milliyetçilik etnik olarak anlaşılmamaya başlanmıştır. Devlet daha ziyade yurttaşlık temeli üzerinde inşa edilmiştir. Bu dönemde gelişen sosyal devlet anlayışı ile toplumun bütün katmanlarının taleplerine cevap verilmeye çalışılmıştır. Eğer toplum çok kültürlü bir yapı arz ediyorsa, bütün katmanların taleplerine eşit karşılık bulmaları konusunda zorluk yaşanabilir. Milliyetçiliği politik bir malzeme olarak yoğun bir şekilde kullanan devletler daha ziyade geri kalmış devletler ile eski doğu bloğu ülkeleridir (Gündoğan, 2002-3: 186-187).

Milliyetçiliği bir ideoloji haline dönüştürmüş ve yoğun bir şekilde yaşayan devletler, ulus ile devleti özdeş olarak kabul etmektedirler. Önemli olan birey değil, ulus ve devlettir. Böyle azgelişmiş ülkelerde milletleşme aşamasında milli bağımsızlığı öngören bir milli ekonomi düzeni isteğini, milliyetçilik ortaya çıkarmaktadır. Bu talepler dışa kapalı bir yapıyı gerektirdiği için, bu tür devletler çağın gereklerine ayak uydurmakta zorluk çekerler. Her ne kadar devlet ile ulus özdeş görülse de, ulusu yaratan da devlettir, devletin okulu ve ordusudur. Devlet güçlü bir konumdadır, fakat halk devletin jakobenizmine maruz kalır. Devlet adeta bireylerin Tanrısı konumunda işlev görür. Liberal değerlerden uzak olan bu devlet yapısı için amaç devlettir, bireyler değil. Bu tür devletlerin günümüzde varlığını sürdürmeleri pek kolay olmayacaktır. Artık evrensel hukuk bütün devletleri bir ölçüde bağlar hale gelmektedir. Dolayısıyla iç hukuk yapıları ile evrensel normların birbirine uygun hale getirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Aksi takdirde bu tür devletler uluslararası toplum tarafından dışlanacaktır (Gündoğan, 2002-3: 187).

Ali Bulaç'a göre ulus-devletlerin tamamı baskı sonucunda yerleşmişler ve günümüze kadar gelebilmişlerdir. Etnik çatışmaların son dönemlere kadar görülmemesinin nedeni bu baskı politikalarıdır (Bulaç, 1998: 15-16).

Küreselleşme ile birlikte milliyetçi söylemin toplumsal yaşamdaki etkisi artmış olmakla birlikte, milliyetçiliğin siyasal meşruluk formu durumunda olan ulus-devlet olgusunun ağır bir krizle karşı karşıya geldiği söylenebilir. Küreselleşme ile birlikte ulusal sınırlar artık özellikle iletişim alanında etkisizleşmiştir. Sermayenin hızlı bir şekilde dünyadaki dolaşımı da ulus-devletlerin kontrol gücünü sınırlamaktadır. Sorunlar artık küresel bir boyut kazanmıştır ve ulus-devletlerin bu sorunlara demokratik bir çerçevede çözüm bulmada yeterli bir yapı olarak varlıklarını sürdürmeleri zorlaşmaktadır. Ulus-devlet olgusunu ilk gerçekleştirmiş olan Batılı devletlerde daha ağırlıklı olmak üzere ulus-devlet olgusu ve buna bağlı olarak ortaya çıkmış olan ulusal birlik ve ulusal kimlik gibi olgularda da bir erozyon kendini göstermektedir (Gökalp, 2007: 280). Artık ulus-devletler, politik bir varlık olarak, erimekte ve oluşturulmuş olan türdeş ulusal kimlikler ise çözülmeye başlamıştır (İnaç, 2006: 1). Ortaya çıkan bu karmaşık durum, aynı zamanda bazı tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Bu durumu Hall şu şekilde ifade etmektedir (Hall,1991.47):

> "İktidar varlıkları, yükselirken de düşerken de tehlikeli olurlar. İlkinde mi yoksa ikincisinde mi daha tehlikeli oldukları tartışmalıdır. Ama önemli olan, ulus-devletin düşüşünden ve erozyonundan söz ettiğimde, ulus devletin tarih sahnesine veda ettiğini sanmayın sakın… Küreselleşmeyle birlikte ulus-devletler çağı geriledikçe, ulusal kimliğin saldırgan ırkçılık tarafından yönlendirilen çok savunmacı ve çok tehlikeli bir biçimine dönülmektedir."

İnsanlığın son 500 yıldır iyi ve kötü şekilde hayatını etkileyen her şey Batı'nın eseridir; bütün ideolojilerde. Dünyanın neresinde yaşanırsa yaşansın, modernleşmenin her türü artık Batılılaşma anlamına gelmektedir. "Çinliler, Afrikalılar, Japonlar, Kızılderililer ya da Amerika yerlileri için, Yunanlılar ve Ruslar için, İranlılar, Araplar, Yahudiler ya da Türkler için modernleşme, sürekli olarak kendilerinden bir parçanın terk edilmesi anlamına geldi" (Maalouf, 2009: 61-62).

Sanayi toplumuna ait bir olgu olan ulus-devletler, küreselleşme ile beraber işlevsizleşmiştir. Artık güç ve iktidar merkezi devlet yönetiminden özerk ve yerel birimler ile sivil topluma doğru kaymaktadır. Diğer taraftan ise ulus-üstü örgütlenmeler devletlerin egemenliklerine sınırlamalar getirmektedirler. Bu gelişmeler sonucunda merkezi devletlerin otoriteleri hem üstten hem de alttan olmak üzere çift yönlü olarak daralmaktadır. Artık bütün ülkeyi kapsayan yerel politikalar çözüm üretmekte yetersiz kalmakta ve dolayısıyla yerel ve kısmı politikalar geliştirilmeye çalışılmaktadır. Çoğulculuk ön plana çıkmış ve insan merkezli yaklaşımlar anlam ifade etmeye başlamıştır. Artık kamusallın yerini sivil toplum almakta ve bireysel özgürlük alanları genişlemektedir (Eryılmaz, 2004: 79-80).

Ulus-devlet yapıları Habermas'a göre kısa vadede ortadan kalkmamakla beraber, orta ve uzun dönemde ulus-devlet yapılarında bir değişikliğin meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bu süreç sonunda devletin varlığını koruması kaçınılmazken, ulus feda edilecektir. Bu dönüşüm ise, devlet yapılarındaki değişimi beraberinde getirecektir (Habermas, 2002: 20).

MODERN ULUS DEVLETLERİN DOĞUŞUNDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Tarım döneminde çok önemli olan bir gelişme yaşanmıştır: Okuryazarlık ve uzmanlaşmış bir ruhban sınıfının ortaya çıkışı. Bazı tarım topluluklarında okuryazarlık mevcut değildi. Okuryazarlar ile ruhban sınıfının ortaya koyduğu kültür ile, halk kültürü arasında büyük bir uçurum ortaya çıkar. Okuryazarlık kültürel ve düşünsel birikime ve aynı zamanda bu birikimin merkezileşmesine olanak sağlar (Gellner, 1992: 31-32). Gellner'e göre ulusçuluk tarım çağında icat edilmiş olsaydı, kabul görme olasılığı çok düşük olurdu. Çünkü bu toplumlarda okuryazarların oranı çok düşüktü. Bu dönemde ayrıcalıklı üst tabakalar, kendi ayrıcalıklarını daha da belirginleştirmeye ve kendilerini geniş halk tabakalarından ayrıştırmaya özen göstermişlerdir. Bu bağlamda kiliselerdeki ayin dili, halkın anlayabileceği dilden ayrıştırılmıştır. Ayrıca anlaşılamaz bir yazı dili kullanılırdı. Okuryazar tarım toplumlarının görece istikrarlı bir yapıya sahip olmaları dolayısıyla, bu toplumlarda birbirinden oldukça farklı kast, tabaka veya Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi milletler arasında önemli bir çatışma çıkmazdı. Bu toplumlarda farklı tabakalar keskin ayrımlarla bölünmüşlerdi. Tarım toplumları eşitsiz bir yapı sonucu ortaya çıkan tabakalaşmaları mutlak, kaçınılmaz ve doğal birer olgu olarak göstermekteydi. Doğal olarak kabul edilen ayrıcalıklar, bu durumdan olumsuz etkilenenleri rencide etmemekte ve kabul edilebilir hale getirmekteydi (Gellner, 1992: 35-37).

Modern dünyanın şekillenmesinde en belirleyici kurumun devlet olduğu söylenebilir (Habermas, 2002: 8). Modern devletin en belirgin özelliklerinden birisi, kendinde toplumu yaratma güvenini ve gücünü bulmuş olmasıdır (Taşkın, 2007: 36). Balibar'a göre ulusal olmayan devlet aygıtları zamanla ulusal devletin elemanlarını oluşturmuşlar ya da kendi iradelerinin dışında devletin unsurları ulusallaşmış ve toplumu ulusallaştırmaya başlamışlardır (Balibar, 1993c: 111). Merkantilizm, ticaretin gelişmesini esas alan bir modeldi. Denizaşırı ticaretin maliyeti yüksekti ve güvenlik sorunlarını beraberinde getirmekteydi. Kendi güvenliği açısından en iyi örgütlenmiş yapı olan devlet ile birlikte hareket etmesi merkantilistlerin işine gelmekteydi. Devleti kendi yanına almak için, kendi çıkarları ile milli çıkarların aynı olduğunu, kendi güçlerinin ülkenin gücünü temsil ettiğini dile getirerek devletleri işbirliğine ikna etmeyi başardılar. Merkezi devlet ile merkantilistlerin çıkarlarının örtüşmesi sonucunda, kendi ekonomi anlayışlarını ulus-devletin ekonomi politikası haline getirmeyi başardılar (Habermas, 2002: 9).

Ulusun ortaya çıkmasında en etkili olan faktör teritoryal devletin, ekonomik ilişkilerin ve duygusal bağlılıkların kapsayıcılığıdır (Uzun, 2003: 132). Ulus-devlet anlayışının en temel felsefi alt yapısı 19. yüzyılda Hegel tarafından geliştirilmiştir. Millet bilincinin ve duygusunun devlet bilinci ile bütünleşmesi ile bir anlam ifade edeceğini, bu şuur ve bilincin ise ancak devletle mümkün olduğunu belirten Hegel, aksi durumda milletin bir anlamı olamayacağını savunmuştur. Bu yaklaşımı ile Hegel millet söylemini devlet merkezli olarak ifade etmektedir (Habermas, 2002: 9).

Modern çağda aydınlara millet inşa sürecinde önemli bir rol düşmektedir. Milletlerini tarif etme görevi aydınlara düşmektedir. Aydınlar, o zamana kadar "avam" veya "güruh" olarak isimlendirilen halkı millet haline dönüştürmek ve siyasi kimliği önde tutan yeni bir milli-topluluk inşa etmek durumundaydılar (Karpat, 2009: 52).

Modern ulus-devletlerin oluşmasında mutlak monarşilerin ortaya çıkması önemli bir aşamayı oluşturmakla beraber, kuvvetler ayrılığı ilkesinin zaman içerisinde geçerlilik kazanması da demokratik ulus-devletlerin ortaya çıkmasında belirleyici olan özelliklerden birisi olmuştur. Kralların mutlak egemenliklerinin azalmasında ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin ortaya çıkmasında bir iç savaş tehdidi dolayısıyla kral John'un 1215'te "Magna Carta"yı imzalaması ve bazı hürriyetleri garanti altına alması önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu doküman kiliseye de bağımsızlığını tanımıştır. Böylece kilisenin başı kral tarafından atanmayacaktı ve kurum kendi içerisinde yaptığı seçimle kendi başını belirleyecekti. Magna Carta'ya göre kralın kolluk güçleri mahkeme kararı olmaksızın hiçbir kimseyi sürgüne gönderemeyecek ve hapse atamayacaktı. Feodal beylere de bazı haklar tanındı. Bu beylerden 25'ine "guardians of the charter" ilan edildiler. Bu kişiler kralın vermiş olduğu sözlerin gereğini yerine getirip getirmediğini kontrol edeceklerdi. Eğer kralın verdiği sözlere uygun davranmadığı tespit edilirse, baronlar ile halkın birlikte krala karşı savaşmaları belgede bir hak olarak kabul edilmişti. Böylece kralın yetkileri ilk defa sadece kilise tarafından değil, ayrıca siyaset sistemi çerçevesinde ortaya çıkmış olan güçler tarafından da sınırlandırılmış oldu (Çizakça, 2002: 52-53).

14. yüzyılın sonunda üç farklı kişi papalık iddiasıyla ortaya çıkmışlar ve taraftar devletler bulmuşlardı. Bu şartlar altında bir iç savaş kaçınılmazdı. Geliştirilen bir fikre göre toplumun kilisenin üzerinde olduğu vurgulandı. Bu yaklaşıma göre nasıl ki halkı temsil eden bir genel konsey zalim bir kralı görevinden uzaklaştırabiliyorsa, aynı şekilde papayı da kovma yetkisine sahiptir. Böylece bütün Hıristiyanları temsil eden bir konsey oluşturuldu ve bu konseye kral adaylarının gerek görürse hepsini uzaklaştırma yetkisi verildi. Toplanan konsey üç adayı da kovdu ve başka birini papa olarak ilan etti. Bu aynı zamanda Avrupa'da bütün halkın oyları ile bir liderin atanması fikrinin ilk uygulanışıydı (Çizakça, 2002: 53).

Daha sonraki bir dönemde İngiltere'de çıkan bir iç savaşta Kral 1. Charles öldürülüyor ve 1688'de darbe gerçekleşiyor. Bu darbe ile yasamanın, yani Parlamentonun yürütmenin yani Kralın üzerindeki yetkileri teminat altına alınıyor. Ayrıca mahkemeler kralın kontrolünden çıkarılarak bağımsızlaştırıldılar. Bütün bu gelişmeler sonucunda yasama, yürütme ve yargı birbirinden ayrılmış oldular. Böylece sıradan vatandaşların mülkiyet hakları kral karşısında güvence altına alınmaları anlamına gelmekteydi. Bağımsız yargının varlığı ise hukuk devletinin ortaya çıkmasına neden oldu. İngiltere Merkez Bankası (Bank of England) kuruldu ve böylece kralların da tıpkı diğer vatandaşlar gibi aynı şartlar altında borç alırken banka tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde hareket etmeleri sağlanmış oluyordu. Bu gelişmeler görünüşte devletin gücünün azalmış olduğu şeklinde yorumlanabilir fakat realitede devlet daha güçlü bir konuma gelmiştir. Böylece vatandaşın devlete olan güveni artmıştır. Kendine vatandaşlarının güvenle yaklaştıkları bir devlet doğal olarak daha güçlüdür (Çizakça, 2002: 54).

Reformasyon da ulus-devletlerin ortaya çıkmasında etkili oldu. İncilin başka dillere tercüme edilmesi, Katolik Kilisesine tabi olmayanların da İncili yorumlayabilmelerinin yolunu açtı. Bu süreçte, kendi toprakları üzerinde tam hakimiyet kuramamış olan kralla burjuvazi birleşerek Katolik kilisesine karşı mücadeleye başladılar. Bu yolla kralların hüküm sürdükleri topraklar genişletildi. Burjuvazi, toplumsal hayatta hakim olan düzeni değiştirdi. Önceleri Katolik Kilise farklı krallıklarda yaşamakta olan Hıristiyan cemaatleri ve yerel kiliseleri kontrol etmekteydi. Bütün bu toprakların kendilerine ait olduğunu ileri sürüyorlardı. Kilise ile krallar arasındaki mücadeleyi krallar kazandı. Böylece kilise hem yerel gücünü hem de topraklarını kaybetmiş oldu (Bulaç, 1998: 46).

Kiliseden kurtarılarak dünyevi güç olan kralların kontrolüne topraklar girince, yaşayan halk ve toplumun yeniden tanımlanması bir zorunluluk haline geldi. Çizilmiş olan sınırlar dahilinde kalan topraklara "vatan", bu toprakların üzerinde yaşayan insan topluluğuna "ulus" dendi. Ulusu meydana getiren bireylere de "vatandaş" dendi. O zamana kadar evrensel Hıristiyan idaline sahip olan insanlar artık bir ulusun fertleri haline dönüştürülmüş oldular. Vatandaşlara, laik merkezi yönetimin amaçlarına uygun yeni bir kimlik verilmiş oldu (Bulaç, 1998: 46).

Ulusun inşasında okulun rolü çok belirleyicidir. Özellikle 19. yüzyılda Batıda çocuğun toplumsallaşmasında geleneksel kurumlar olan lonca, kilise ve ailenin yerine okulu yerleştirmiştir. Özellikle federal devletlerde merkezkaç kuvvetlerin merkez tarafından denetimini pekiştirmek ve ortak bir aidiyet duygusunun gelişmesini sağlamak amacıyla okul müfredatlarında yurttaşlık eğitimine yer verilmeye başlandı. Mesela Belçika'da 1860 ve 1878 tarihlerinde çıkarılmış olan yönetmeliklerde ilk ve ortaokullarda yurttaşlık eğitimi zorunlu hale getirildi. 1881'de Fransa'da parasız, laik eğitim zorunlu hale getirildi. Bu uygulama ile "Cumhuriyeti kurmak" düşüncesiyle hareket ederek radikal önlemler almış oldular. Bu gelişmeler "iki Fransa" arasında mevcut olan gerilimi çok daha üst noktalara taşımıştır. Cumhuriyetçiler için yurttaşlık eğitimi çok önemliydi. Bu sayede hem Cumhuriyetin daha sağlam temeller üzerinde yükselmesi hem de halkın laik bir eğitimle şekillendirilmesi amaçlanmıştı. Bu dönemde din eğitimi devlet okullarından dışlandı. Ahlak ve yurttaşlık bilgisi dersi 1883'te çıkarılan yasayla okul müfredatlarında yerini almaya başladı. Bu dersteki amaç Hıristiyan ahlakı anlayışının laik bir yorumunun temel alındığı yeni bir ahlak anlayışının yeni kuşaklara aşılanmasıydı. Bu dönemde coğrafya ve tarih derslerine de büyük önem verilmiştir. Coğrafya dersi ile güdülen gaye, öğrencilere Fransız topraklarının ne kadar değerli olduğunun aşılanmasıdır. Tarih dersleri ile ise cumhuriyetin yerleşmesinde belirleyici olan kahramanların anlatımı öne çıkarılarak, cumhuriyetin çok büyük bir değer olduğu aşılanmaya çalışılmıştır. Bu dersler vasıtasıyla ulus-devletin, Füsun Üstel'in ifadesiyle, "makbul vatandaşı" yaratılmış olacaktı. Yurttaşlık ve yurtseverlik sadece toprağa karşı duyulan sadakat ve aidiyet duygusundan daha öte, rejimin oluşturmuş olduğu temel kurum ve değerlere bağlılığı da kapsamaktadır. 1882'de Fransa'da kabul edilen eğitim yasaları ile öğretmenlere, özellikle ilkokul öğrencilerine Fransa, vatan, cumhuriyet ve devlet aşkını aşılamaları görevi yüklenmiştir (Üstel, 2009: 16-22)..

Milletlerin inşasında bütün ülkede geçerli resmi bir dilin yaratılması ve diğer dillerin marjinalleştirilerek zaman içerisinde yok olmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Nitekim Fransız Devrimi sırasında "Yerel Ağızların Yok Edilmesine ve Fransız Dilinin Evrenselleştirilmesine İlişkin Kanun" çıkarılmıştır (Kırca, 2003: 156).

SONUÇ

Modern ulus devletlerin doğuşu ortaya çıkan zihinsel ve teknolojik ve dolayısıyla ekonomik dönüşüm sonucunda mümkün olabilmiştir. Aydınlanma felsefesinin zihinlerde meydana getirmiş olduğu köklü değişiklikler sanayi devrimi ile taçlandırılınca modern ulus devletlerin inşası mümkün olabilmiştir. Bir taraftan toplumsal mobilitenin artması, diğer taraftan ise okuma yazma oranlarının hızla artması, laikliğin kendine yer edinmesi bu süreci hızlandırmıştır.

Bu süreçte devletler farklı etnik, kültürel ve dini topluluklara tektipleştirebilmek için büyük çabalar sarfetmiştir. Uzun uğraşılar sonucunda ulusların ve modern ulus devletlerin inşası mümkün olabilmiştir. Günümüzde modern ulus devletlerin yaşadıkları sorunların temelinde bütün vatandaşları tektipleştirme ve bu yolla ulusu inşa etme anlayışı yatmaktadır. Farklılıkları yok sayan devlet vatandaşların özel alanlarına bile büyük oranda müdahale etmiş ve dönüşümü sağlamak istemiştir. Bu süreç sonucunda arzu edilen "makbul vatandaş" anlayışının dışında kalma mücadelesi veren toplumsal gruplara karşı büyük baskılar uygulanmıştır. Postmodern anlayış ulus devletlerin bu tektipleştirici anlayışını sorgulamakta ve farklılıkların kendini ifade etme hakkını gündeme getirmektedir. Ulus devletler bir ölçüde de olsa bu farklılıkların varlıklarını sürdürmelerine alan açmak zorunda kalmışlardır.

KAYNAKLAR

ARSLAN, Ahmet (1999), İslam, Demokrasi ve Türkiye, Vadi Yayınları, Ankara

BALİBAR, Etienne (1993c), "Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji", Irk, Ulus, Sınıf; Belirsiz Kimlikler, Çev.: Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, s.109-133

BAUMANN, Gerd (2006), Çokkültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek, Çev.: Işıl Demirakın, Dost Kitabevi, Ankara

BERİŞ, Hamit Emrah (2008), "Moderniteden Postmoderniteye", Siyaset, Editör: Mümtaz'er Türköne, Lotus Yayınevi, 8. Baskı, Ankara, s.483-521

BOZKURT, Veysel (2009), Değişen Dünyada Sosyoloji, 4. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa

BOZTEMUR, Recep (2006), "Tarihsel Açıdan Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi", Doğu Batı, Yıl 9, Sayı 38, Ağustos, Eylül, Ekim, s. 161-179

BULAÇ, Ali (1998), Modern Ulus Devlet, 2. Baskı, İz Yayıncılık 105, İstanbul

ÇETİN, Halis (2008), "İktidar ve Meşruiyet", Siyaset, Editör: Mümtaz'er Türköne, Lotus Yayınevi, 8. Baskı, Ankara, s.35-69

ÇİZAKÇA, Murat (2002), Demokrasi Arayışında Türkiye: Laik-Dindar/Demokrat Uzlaşmasına Bir Katkı, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara

ERÖZDEN, Ozan (1997), Ulus-Devlet, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara

ERYILMAZ, Bilal (2004), Bürokrasi ve Siyaset; Bürokratik Devletten Etkin Yönetime, Alfa yayınları, 2. Baskı, İstanbul

FETSCHER, İring (1999), "Hoşgörü", İslam, Demokrasi ve Türkiye içinde, Der.: Ahmet Arslan, Vadi Yayınları, Ankara, s.32-47

GELLNER, Ernest (1992), Uluslar ve Ulusçuluk, Çev.: Büşra Ersanlı Behar/ Günay Göksu Özdoğan, İnsan Yayınları, İstanbul

GÖKALP, Emre (2007), "Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt/Vol.: 7, Sayı/No: 1, s.279-298

GÜNDOĞAN, Ali Osman (2002-3), "Devlet ve Milliyetçilik", Doğu Batı, Yıl 6, Sayı 21, Kasım, Aralık, Ocak, s. 181-193

HABERMAS, Jurgen (2002), Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti, Çev.: Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul

(Hall,1991.47):

HOBSBAWM, Eric (2005), İmparatorluk Çağı 1875-1914, Çev.: Vedat Aslan, Üçüncü Baskı, Dost Kitabevi, Ankara

İNAÇ, Hüsamettin (2006), AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri, Ekin Kitabevi, Bursa

İNSEL, Ahmet (2000-01), "Kimlikler ve Devletin Hukuku", Doğu Batı, Yıl 4, Sayı 13, Kasım, Aralık, Ocak, s. 59-64

KAPANİ, Münci (1997), Politika Bilimine Giriş, 9. Baskı Bilgi Yayınevi, Ankara

Sorunu, Derleyen: Sabahattin Şen, Bağlam Yayıncılık, Ankara, s.303-314

KARAKAŞ, Mehmet (2006), "Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği", Doğu Batı, Yıl 9, Sayı 38, Ağustos, Eylül, Ekim, s. 57-76

KARPAT, Kemal H. (2009), Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji, 2. Baskı, TİMAŞ Yayınları, İstanbul

KATZ, Daniel (1978), "Nationalismus als sozialpsychologisches Problem", in: Nationalismus, Hrsg.: Heinrich August Winkler, Königstein/ts.: Verlagsgruppe Athenäum, Hain, Scriptor, Hanstein, S. 67-84

KIRCA, A. Coşkun (2003), "Neden Milli Devlet? Neden Tekil Devlet? Karşılaştırmalı Bir Deneme", Türkiye Günlüğü, Sayı: 75, s.: 153-173

MAALOUF, Amin (2009), Ölümcül Kimlikler, Çev.: Aysel Bora, 29. Baskı, Yapı Kredi yayınları, İstanbul

OWEN, Roger (1998), "Ortadoğu Perspektifinde Modernleştirmeci Projeler", Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Derleyenler: Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, Çev.: Nurettin Elhüseyni, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.200-206

ÖZİPEK, Bekir Berat (2008) "Devlet", Siyaset, Editör: Mümtaz'er Türköne, Lotus Yayınevi, 8. Baskı, Ankara, s.71-102

SARIBAY, Ali Yaşar (1998), Siyasal Sosyoloji, 4. Baskı, Der yayınları, İstanbul

TAŞKIN, Yüksel (2007), Anti- Komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına Nilliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya, İletişim Yayınları, İstanbul

TÜRKÖNE, Mümtaz'er (2003), "Milli Devlet – Laiklik – Demokrasi", Türkiye Günlüğü, Sayı: 75, s.: 33-51

UZUN, Turgay (2003), "Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme", Doğu Batı, Yıl 6, Sayı 23, Mayıs, Haziran, Temmuz, S. 131-154

ÜSTEL, Füsun (2009), "Makbul Vatandaş"ın Peşinde, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul

WALLERSTEİN, İmmanuel (2009), Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim, Çev.: Tuncay Birkan, 3. Baskı, Metis, İstanbul

YARDIMCI, Sibel ve Şükrü Aslan (2008), "1930'ların Biyopolitik Paradigması: Dil, Etnisite, İskân ve Ulusun İnşası", Doğu Batı, Yıl: 11, Sayı: 44, Şubat, Mart, Nisan, s.131-149

YÜCEL, Harika (2009), "Psikanalitik Bir Perspektifin Milliyetçiliği Anlamaya Yönelik İmkânları", Eleştirel Psikoloji Bülteni, Sayı: 2, Ocak 2009, s. 32-47

SİYASİ PARTİ VE HÜKÜMET PROGRAMLARINDA GİRİŞİMCİLİK VE İNOVASYON[1]

Şaban ESEN
Yrd. Doç. Dr. Bartın Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Sabahattin ÇETİN
Arş. Grv., Bartın Üniversitesi, İİBF, Yönetim ve Org. ABD.

Özet: Bu çalışmanın amacı, girişimcilik ve inovasyon kavramlarına hükümet ve siyasi parti programlarında ne derece yer verildiğini araştırmaktır. Hükümet ve siyasi parti programlarında bu kavramların sıklıkla yer alması, girişimcilik ve inovasyon kavramlarına önem verildiği ve teşvik edileceği şeklinde yorumlanacaktır. Çalışmada yöntem olarak, soysal bilimlerde yaygın bir kullanım alanı bulan nitel araştırma yönteminden, veri elde etmede ise doküman analizinden yararlanılmıştır. Çalışma halen TBMM'de temsil edilen 4 siyasi parti (AKP, CHP, MHP, BDP) ile 1983 yılından sonra kurulan 16 hükümetin programlarını kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, inovasyon, siyasi partiler, hükümetler

ENTREPRENEURSHIP AND INNOVATION IN POLITICAL PARTIES AND GOVERNMENT PROGRAMS

Abstract: The aim of this study is to determine to what extent were the concepts of entrepreneurship and innovation included in political party programs. The fact that these two concepts were frequently included in the programs of governments and political parties signifies that these concepts are assigned importance and they will be supported. Qualitative research method, which is widely used in social sciences was made use of as the study method, and document analysis was used in obtaining data. The study covers the programs of four political parties represented in the parliament at present and 16 governments that have come to power since 1983.

Key words: Entrepreneurship, innovation, political parties, governments.

GİRİŞ

Türk insanının ticaret ile yakın teması, Cumhuriyet'in ilanından sonra olmuştur. Geçmişe bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu zamanında Türk tebaanın ticarete sıcak bakmadığı ve hatta küçümsediği ve bu işleri bir lütuf olarak gayri Müslimlere (Yahudi, Rumlar ve Ermenler) bıraktığı bir gerçektir (Esen, 109:2011; Akın, 32: 2003).

Ancak, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türkiye'de yaşayan azınlıkların ayrılmasıyla Türkler, önceden yapmak istemedikleri ticaret yapma zorunluluğuyla karşı karşıya kalmışlardır. Daha önceden gayri Müslimlerle ortak olarak iş yapan çok küçük bir kesim dışında Türklerin ne tecrübeleri ne de birikmiş sermayeleri vardı. Bu nedenle bu dönemde devletin bir üretici olarak piyasalarda önemli bir tüccar misyonu üstlendiği görülmektedir.

Bugün gelinen noktada, Türk müteşebbisler dünyanın dört bir yanına mal satmakta, hizmet üretmekte ve Türkiye ekonomisi büyüklük olarak dünyanın 17. Büyük ekonomisi konumuna ulaşmıştır.

Bütün bunların oluşumunda başlangıçta devlet yatırımlarının katkısı yadsınamamakla birlikte sonradan özel teşebbüsün yatırımları önemli bir rol oynamıştır.

[1] Bu çalışma 10-12 Mayıs 2012 tarihinde düzenlenen 11. Ulusal İşletmecilik Kongresinde sunulan özet bildirinin genişletilmiş şeklidir.

Bu çalışmada, girişimcilik ve girişimciliğe yakın bir kavram olan yenilik (inovasyon) kavramlarına, hükümet programlarında ve şu anda TBMM'de temsil edilen siyasi partilerin programlarında ne derece yer verildiği tespit edilmeye çalışılacaktır. Hükümet ve parti programlarında girişimcilik ve yenilik kavramlarına vurgu yapılması, hükümetin veya siyasi partinin bu alana ilgi duyduğu şeklinde değerlendirilecektir. Ancak bu değerlendirme mutlak bir doğru olarak algılanmamalıdır. Çünkü, sadece Türkiye'de değil diğer ülkelerde de siyasi parti ve hükümetlerin programlarıyla ortaya koydukları icraatlar çeşitli nedenlerle uyuşmayabilmektedir. Bir diğer ifade ile hükümetlerin ve siyasi partilerin bu konudaki değerlendirmelerini söyledikleri ile değil yaptıklarıyla değerlendirmek daha doğru olacaktır. Ancak girişimcilik ve yenilikle ilgili kavramları programlarında yer vermeleri, bu konuyu önemsedikleri ve ilerisi için bir ışık niteliğinde değerlendirilecektir.

SİYASİ PARTİ VE HÜKÜMET KAVRAMLARI

Siyasi partiler ve hükümetler demokratik hayatın en önemli unsurlarındandırlar. Bu kavramlar hakkında aşağıda kısaca bir bilgilendirme yapılmıştır.

Hükümet ve Hükümet Programları

Türk Dil Kurumu sözlüğünde hükümet; "Devlet işlerini yürütmekle görevli kuruluşlar ve kişiler, toplum bireylerinin iç ve dış güvencelerini ve birbirleriyle ilişkilerini sağladığı gibi onların her tür gereksinmelerini karşılayan bir ya da birkaç kişiden oluşan yasal ya da geleneksel yönetici güç" olarak tanımlanmıştır.

Hükümetler tek bir siyasi partinin yeterli çoğunluğu sağlamasıyla kurulabileceği gibi çoğunluğu sağlayamayan birden fazla siyasi partinin bir araya gelmesiyle (koalisyon hükümeti gibi) de kurulabilir.

Kurulan hükümetin göreve başlaması için ülkenin sorunlarıyla ilgili olarak hazırladıkları program TBMM'de okunur. Bu programda hükümetin genel olarak ülkenin tüm sorunlarıyla ilgili çözüm önerileri ve stratejilerin izini bulmak olasıdır. Bu nedenle hükümet programlarının içeriğinin iyi hazırlanması ve sonraki süreçlerde bu programın gereklerini yerine getirmesi hükümetlerden beklenir. Diğer bir ifade ile hükümet programı, belirli bir süre zarfında hükümetin yapacağı icraatların bir listesini sunmaktadır.

Siyasi Parti ve Siyasi Parti Programları

Siyasi parti; Halkın desteğini kazanmak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluktur (Özbudun,1979).

Siyasi partiler, günümüz siyasal yaşamında bireylerin oy verme yoluyla ülke siyasetini, kamu politikalarını belirleme konusundaki demokrasinin özünden gelen olağan yetkilerini kullanabildikleri birer mekanizmadırlar (Duveger,1993).

Siyasi partiler, bir program çerçevesinde siyasal kararları etkilemek ve bu amaçla siyasal iktidarı ele geçirmek üzere örgütlenmiş kuruluşlardır (Kışlalı, 2004).

2820 sayılı siyasi partiler yasasına göre, siyasi partiler, "Anayasa ve kanunlara uygun olarak; milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanan tüzelkişiliğe sahip kuruluşlardır " şeklinde tanımlanmıştır.

Parti programlarıyla ilgili tanım sayısı siyasi partilere göre daha sınırlıdır. Bir siyasi partinin programı onu diğerlerinden ayıran ve iktidara geldiğinde seçmenlerin hangi ihtiyaç, istek, arzu ve beklentilerini karşılayacağını ana hatlarıyla gösteren bir eylem planıdır. Bu eylem planı parti felsefesi, ideolojisi ve imajı ile tutarlı olmalıdır. Tutarsızlık partiye karşı güvensizlik yaratır (İslamoğlu, 2002:123).

İslamoğlu, Siyaset Pazarlaması adlı (2002) eserinde, parti programlarının siyaset pazarlaması bileşenleri içinde "siyasi ürün" olarak kabul etmekte ve hazırlanması konusunda aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

- Parti programı milli olmalıdır,
- Siyasi partinin felsefesi, ideolojisi ve kimliği ile tutarlı olmalıdır,
- Ülke sorunlarını, bunların öncelik sırasını dikkate almalıdır,
- Çözün önerileri ülke ve dünya gerçekleriyle uyumlu olmalıdır,
- Kendi içinde tutarlı olmalıdır,
- İnandırıcı ve güven verici olmalıdır,
- Partinin ürünü olmalıdır,
- Hedefleri gerçekçi ve ulaşılabilir olmalıdır,
- Bilimsel verilere dayanmalıdır.

Parti programları hazırlanırken yukarıdaki hususlara riayet edilmesi önem arz etmektedir.

GİRİŞİMCİ VE GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI

Girişimcilik ve girişimci terimlerinin genel kabul gören, tatminkar bir tanım ve açıklaması bugüne kadar yapılamamıştır. Çeşitli yazar ve kuramcılar tarafından verilmiş bulunan pek çok girişimcilik ve girişimci tanımlarının, farklı yaklaşım, anlayış ve deneyimler sonucu kavram ve içerik olarak benzer olmadıkları görülmektedir(Gürol,2006:3). Buna karşın girişimci ile ilgili tanımların ortak noktası, girişimcinin başkalarının göremediği fırsatları görüp, onları birer iş fikrine dönüştürebilmesi ve bir de risk almaya yatkınlığıdır (Çelik ve Akgemci,2010:15).

Tarihsel olarak bakıldığında girişimcilik diye Türkçe'ye çevrilen "entrepreneur", Fransızca kelime "entreprendre"den gelmektedir ve anlamı "bir şey yapmak"tır. Ortaçağda, aktif olan ve iş yapan kişi anlamında kullanılmıştır. Ekonomik teoride ilk kez 1730'lu yıllarda Fransız Richard Cantillon tarafından yazılan bir eserde yer almıştır. Cantillo bu kavramı " Henüz belirlenmemiş bir bedelle satmak üzere üretim girdilerini ve hizmetlerini bugünden satın alan ve üreten kişi" olarak tanımlamıştır(Çelik ve Akgemci,2010:15). İngiliz literatüründeki kullanımı ise John Stuart Mill ile 19'uncu yüzyılda başlamıştır. 20'nci yüzyılda ise girişimcilik terimi, sosyoloji, psikoloji, ekonomik teori ve ekonomik antropoloji çalışmalarında yer almaktadır (TÜSİAD,2002:33).

Fillis ve Rentschler (2010) girişimciliği, toplum ve iş çevresi için değer yaratma süreci(Fillis ve Rentschler, 2010:50), Garcia ve diğerleri (2007) yeni organizasyonlar kurmak yoluyla yeni ekonomik aktiviteler yaratmak ve fırsatları keşfetmek olarak açıklamaktadırlar (Garcia ve diğerleri, 2007:2).

Schumpeter (1961) girişimciliği iş dünyasına ilişkin kararlar alma düzeyinde beliren bir zihniyet biçimi olarak görmüştür. Bu zihniyetin en önemli özelliği, yenilik peşinde koşma ve yenilikler getirebilmedir. Girişimci var olan olanakları harmanlayarak yeni bileşimlere gidebilen, yeni bileşimler oluşturabilen kişidir. Ortaya atılan yenilikler ilgili sanayi dallarında var olan dengeleri ve durgunluğu kırarak kıpırdanmalar ve sıçramalar meydana getirirler (Özal,2009:5).

Girişimci halk arasında iş adamı, iş bilen, yönetici, patron, kendi işini kurmaya çalışan becerikli kişi ya da daima yeni ve riskli fikirleri gerçekleştirmeye çalışan öncü ve atılgan kişi gibi farklı isimlerle anılabilmektedir (Çelik ve Akgemci,2010;15).

Davis(1997) girişimciyi "Bir fırsatı algılayan, gerekli kaynakları bir araya getiren, riski üstlenen ve karı hedefleyen kişi", Frank(2000), " Üstlendiği veya sürdürdüğü faaliyetler nedeniyle bir risk-alıcı", Boone ve Kurtz(2000) ise "Kendi işini kuran ve geleceğini kendisi belirleyen kişi" olarak açıklamaktadırlar(Gürol,2006:4).

Şimşek(2002) girişimciyi, "Belirli bir mal veya hizmeti üretmek, üretip pazarlamak veya yalnızca pazarlama için, kendisine ait veya başkalarından temin ettiği sermayeyi üretim faktörlerine yatıran ve böylece kar veya zarar etme olasılığını göze alan özel veya tüzel kişi" şeklinde tanımlamaktadır(Şimşek, 2002;27).

Müftüoğlu ve Durukan(2004) ise girişimciyi "Üretim faktörlerini bir araya getirerek, iktisadi mal ve hizmet üretimi için gerekli finansman kaynaklarını ve üretimin değerlendirileceği pazarları bulan kişi" olarak tanımlamaktadır(Müftüoğlu ve Durukan, 2004:15).

Schumpeter'e göre iki tip girişimci vardır. Birinci gruptakiler dinamik girişimcilerdir. Dinamik girişimciler yeni buluşları ile üretim faktörlerini yeni bileşimler içinde üretim sürecine sokup, maliyetleri düşürerek karlarını yüksek seviyelere çıkaran kimselerdir. İkinci gruptakiler ise statik girişimcilerdir. Bunlar dinamik girişimcinin açtığı yoldan ilerleyen ve ancak onun gerçekleştirdiği buluşları uygulamakla yetinen girişimcilerdir. Ekonominin, durağan devreden kurtulup bir sıçrama ile üst düzeyde bir refahı gerçekleştirebilmesi ancak dinamik girişimcinin devreye girmesi ile mümkündür(Çelik ve Akgemci,2010:21-22).

Literatüre bakıldığında Rumelt, Mintzberg ve Vesper'in girişimci ve girişimciliği farklı açılardan tanımladıkları görülmektedir. Rumelt girişimciliği, "İçerisinde yenilik unsuru bulunan bir faaliyet türü yaratılması", Mintzberg ve Vesper ise girişimi sırasıyla " Değişim yoluyla örgütü geliştirmeyi amaçlayan kişi" ve " Kar elde edebilme amacıyla kaynakları koordine eden kişi" olarak açıklamışlardır(Gürol,2006:5).

Girişimci niteliğe sahip kişiler, davranış ve olaylara bakış açıları bakımından farklılık gösterirler. Bu özelliklerden en önemlileri kararlılık, yaratıcılık, kabul edilebilir riskleri alabilme, bağımsızlık, liderlik ve çalışkanlık olarak sıralanabilir. Özellikle yaratıcılık ve yenilik, girişimciliğin olmazsa olmazlarındandır (Fry, 1993:30).

Girişimcilerin en önemli özelliklerinden bir tanesi de toplumun ihtiyaçlarını hissederek bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla yaratıcı fikirler üretip müşterileri tatmin etmesini bilmeleridir (Hussain v.d, 2011:748). Girişimcinin sahip olduğu yaratıcılık özelliği karşılaştıkları herhangi bir sorunun çözümünde kullanılır. Bir girişimci başarılı olabilmek için devamlı yenilikleri takip etmeli ve gerekli durumlarda bunları uygulamalıdır.

Şimşek'e(2002) göre çağdaş bir girişimcinin yerine getirmesi beklenen bazı fonksiyonlar vardır. Bunlar;

- Yeni mal ve hizmet üreterek veya bilinen mal ve hizmetlerin nitelik ve kalitelerini yükseltmek
- Yeni üretim yöntemleri geliştirme ve uygulayabilme yeteneği
- Endüstride yeni organizasyonlar kurmak
- Yeni pazarlara ulaşmak
- Hammaddelerin ve benzeri maddelerin sağlanabileceği yeni kaynaklar bulmak(Şimşek,2002;28-29)

Sonuç olarak girişimci; "Çevresine bakmasını ve ihtiyaçlarını görmesini bilen, bu ihtiyaçları bir iş fikrine çevirebilen, risk alabilen, yaratıcı düşünebilen, iş yapabilmek için gerekli kaynaklara sahip olmasa da bunları bir araya getirmesini becerebilen kişi" olarak tanımlanabilir(Çelik ve Akgemci,2010;17).

Girişimciliğin Önemi

Girişimcilik son yıllarda ekonomik ve sosyal gelişimin lokomotifi olarak görülmekte ve Lazer'e göre girişimci modern ekonominin en önemli oyuncusu olarak kabul edilmektedir(Sanchez,2011:424). Girişimcilik kavramının önem kazanmaya başlamasının, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle başladığı söylenebilir. Bilgi çağına geçilmesiyle ise, üretimde insan emeğinin ağırlığı azalırken bilgiye dayanan emeğin ağırlığı artmıştır. Böylece, girişimciliğin önemi, yenilik, yaratıcılık ve yönetim faaliyetlerinin tamamlayıcısı olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanında bilgi toplumunda üretim, ulaşım, yönetim gibi faaliyetlerde gerçekleşen önemli değişimler ve küreselleşmenin etkisiyle hizmet sektörünün önem kazanması sonucu girişimciliğin önemi bir kat daha artmıştır (Soysal,2010:86).

Girişimcilik, ekonomik gelişmede çok önemli bir unsurdur(Cheng v.d., 2009:331,Hussain v.d., 2011:748). Porter'e göre girişimci ulusal anlamda avantaj sağlama konusunda kalp görevi görmektedir(Wennekers ve

Thurik,1999:49).Küçük girişimcilerin sayısındaki artış özellikle gelişmekte olan ülkelerin başarısını etkilemektedir. Robins ve Coulter'ın (2002) araştırmaları, girişimciliğin ekonomik gelişmedeki önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu araştırmaya göre, Amerika, İngiltere, Japonya, İtalya, Almanya, Fransa ve Kanada'nın da aralarında bulunduğu G-7 ülkelerinde ekonomilerin yıllık büyüme oranları ve girişimcilik düzeyi arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Girişimciliğin bu denli önemli olmasının nedeni, yenilik, yeni işletmelerin kurulması ve istihdam yaratma faktörlerinin oluşturdukları etkinin ekonomiyi olumlu yönde harekete geçirmesidir. Girişimci ekonomik alandaki gelişmeye yalnızca istihdam veya gelir yaratarak katkıda bulunmaz. Girişimci, tüketicinin istek ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak üretecekleri ürünü nicelik ve nitelik olarak belirler. Daha sonra üretim aşamasına geçer. Başka bir deyişle, girişimci arzı ve talebi yönlendirir(Özal,2009:6).

TÜSİAD tarafından hazırlanan Türkiye Girişimcilik Raporunda girişimcilik, ekonominin dinamosu olarak gösterilmekte ve özellikle, ekonomik büyümenin sağlanması, rekabet gücünün artırılması, endüstriyel gelişmenin hızlandırılması, istihdamın geliştirilmesi ve gelir düzeyinin yükseltilmesi için, ekonomik sistemin girişimci ve yenilikçi olması gereğine işaret etmektedir. Ayrıca, ekonomik canlanma ve sık sık tekrarlanan krizlerden kurtulmada bir çıkış yolu olarak girişimcilik önerilmekte ve girişici kültürün ikamesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır(Aytaç,2005:86).

Girişimcilik, sosyal açıdan incelediğinde girişimciler, insanlar için hayatı kolaylaştıran yenilikleri üreterek insanların hizmetine sunmaktadırlar. Bu yenilikler ürün ve hizmet çeşitliliklerinde olduğu kadar üretim, pazarlama ve finans alanlarında da gerçekleşebilir. Her bir girişimci kendi alanında toplumun ihtiyaçlarını gideren ürün ve hizmetleri üretmekte, bu amaçla yatırım yapmakta ve iş alanlarını genişletmektedir(Özal,2009:7).

Türkiye'de Girişimciliğin Gelişimi

Türkiye'de girişimciliğin tarihsel gelişimi, cumhuriyet öncesi dönem, cumhuriyet döneminin ilk yılları, 1950-1980 dönemi ve 1980 sonrası dönem olarak dört ayrı bölümde ele alınabilir.

Cumhuriyet öncesi dönem kapsamında Osmanlı devleti ve daha da öncesinde Selçuklular, Türk girişimciliği açısından değerlendirilebilir. O dönemlerde önemli bir yeri olan Ahilik teşkilatına dayalı Türk girişimciliği, sanayi devrimi ve sonrasında hızla artış gösteren kitle üretimi ve sosyo-ekonomik gelişmelere ayak uydurmakta güçlük çekmiştir. Ayrıca, Osmanlı Devleti döneminde girişimcilerin çoğunluğu, özellikle sanayi devriminden sonra batıyla sıkı ilişki içine giren yabancı asıllı vatandaşlar idi. Bu dönemdeki girişimcilik faaliyetlerinin, azınlıklar veya bunların iş birliğine gittikleri dışındaki yabancılar tarafından yürütülmesi Türk asıllı sanayicilerin sayısının oldukça az olmasına yol açmıştır(Çelik ve Akgemci,2010:23).

Yerli girişimci geliştirme politikalarının başlangıcı, Osmanlının son dönemlerine kadar geri gidiyor. İktisat tarihçisi Mehmet Genç'e göre Türkiye'de yerli girişimciliği geliştirme politikalarının başlangıcı 1829 yılındaki Hayriye tüccarlarına dayanıyor. Hayriye tüccarları batının rekabeti karşısında yerli sermayedar oluşturmanın ve onları korumanın girişimidir(Genç,2005:23).

Türk'ten iş adamı ve tüccar yapma cabaları, Osmanlı İmparatorluğu son bulduktan sonra kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde özellikle önem kazanmış ve yeni cumhuriyetin ekonomik alandaki başlıca stratejilerinden birini oluşturmuştur. Hatta daha Cumhuriyet ilan edilmeden 9 ay önce, 1923 Şubat ayında İzmir'de toplana İktisat Kongresi'nde alınan ilke kararlarından biri de bu konuda "Türk ve Müslüman ahaliden tüccar ve iş adamı insanlar oluşturma" konusundadır(Müftüoğlu ve Durukan, 2004:11). Yahya S. Tezel'in naklettiğine göre Mustafa kemal 1922 yılında Sovyet büyükelçisi Aralov'a şöyle diyor "Benim amacım, Anadolu tacirine yardım etmek, zenginleşmesini sağlamaktır."(Dolu,2005:16) Ve yine Cumhuriyet döneminde de Atatürk'ün "Kaç milyonerimiz var? Hiç. Binaenaleyh biraz parası olanlara da düşman olacak değiliz. Bilakis memleketimizde milyonerlerin hatta milyarderlerin yetişmesine çalışacağız"(Akyol,2005:24) şeklindeki beyanatları cumhuriyetin ilk yıllarında girişimciye ve girişimciliğe verilen önemi göstermektedir. Yeni cumhuriyetin bu politikası 1930lu yıllara kadar sürmüştür.

1929 Dünya Ekonomik Krizi, özellikle ABD ve Avrupa ülkeleri ile beraber genç Türkiye Cumhuriyeti'nde de ekonomik istikrar ve gelişmede devlet müdahaleciliğini ön plana çıkarmıştır. Sümerbank, Etibank, Merinos, v.b.

kuruluşların doğması geliştirilmesi bu anlamda değerlendirilebilir(Çelik ve Akgemci,2010:24). 1930'lu yıllarda başlatılan bu politika o dönem için isabetli bir politika olmuştur. Çünkü 1929 dünya ekonomik krizi ile birlikte klasik liberal iktisat düzeni son bulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti o yıllarda bu gelişmenin sinyalini fark ederek gerekli girişimlerde bulunan ilk birkaç ülkeden biridir. Ama daha sonraki yıllarda klasik iktisada göre farkı içerikli olan serbest piyasa ekonomisine dönüşüm ve bilgi toplumuna giriş ile globalizasyonun sinyalleri zamanında alınamamış, gerekli ekonomik düzenlemelere gidilmemiştir(Müftüoğlu,2004:11).

Yerli girişimci geliştirme isteği 1950lere gelindiğinde dönemin başbakanı Adnan menderes tarafından meşhur "Her mahallede bir milyoner yetiştireceğiz" sözüyle özetlenir olmuştur. Menderes bu söylemiyle sermayenin yaygınlaştırılması hedefini ifade etmektedir(Dolu,2005:16-17). 1950-1980 dönemlerinde, daha çok girişimciliğin desteklenmesi ve özel mülkiyetin tabana yaygınlaştırılması konusunda alt yapı oluşturulmuştur(Çelik ve Akgemci,2010:24).

Türkiye'de girişimcilik konusunun özellikle 1980 yılından itibaren önemi gelişmeler kaydetmeye başlamıştır. Bu gelişmede 24 Ocak 1980 kararlarıyla yürürlüğe konulan ekonomik gelişme konusundaki strateji değişikliği önemli bir yer tutmaktadır. 24 Ocak kararlarıyla ithal ikamesine yönelik kalkınma stratejisini terk edilerek serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde ihracata yönelik kalkınma stratejisine geçmeye karar verilmiştir. Bu strateji değişikliğine paralel olarak serbest piyasa ekonomisi sistemi ve bu sistemin en önemli aktörleri durumunda olan girişimciliği ve özellikle ihracata yönelik girişimciliği destekleme politikalara devreye sokulmuştur.

Girişimcilik konusunda 1980'den günümüze kadar geçen sürede Türkiye olumlu ve olumsuz, başarılı ve başarısız tecrübe ve gelişmelere sahne olduktan sonra, bugün belli bir yere gelmiş ve krizlerdeki başarılarıyla kendini göstermiştir(Müftüoğlu,2004:8).

İNOVASYON KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

Gelişen ve değişen günümüz ekonomisinde en önemli rekabet aracı haline gelen inovasyon (yenilik) kavramı hakkında çeşitli tanımlar yapılmaktadır. İnovasyon, "Bilimsel araştırmadan icada, geliştirmeye ve ticarileştirmeye kadar yeni bir ürün veya üretim süreci yaratmaktaki tüm faaliyetler", "Bir fikri satılabilir, yeni ya da geliştirilmiş bir ürün ya da mal ve hizmete dönüştürmek", "Yaratıcılığın toplumsal yaşama aktarılması", "Yaşam ile yeni bir ilişkinin meydana getirilmesi", "Teknik, endüstriyel ve ticari adımlar bütünü", ve "Teknolojik değişimin parçası" olarak tanımlamıştır (Özgün,2009:152).

İnovasyon (innovation), Latince 'innovatus' kelimesinden gelmekte olup toplumsal, kültürel ve idari ortamda yeni yöntemlerin kullanılmaya başlanması anlamını taşımaktadır. Türkçe literatürde ise; buluş, icat, yenilik, yenilenme, yenilikçilik ve son olarak da Türk Dil Kurumu tarafından türetilen "yenileşim" sözcüğüyle ifade edilmektedir. Anlam olarak yenileşim sözcüğü "değişen koşullara uyabilmek için toplumsal, kültürel ve yönetimsel ortamlarda yeni yöntemlerin kullanılmaya başlanması, inovasyon" olarak açıklanmaktadır(Yalçınkaya,2010:383).

İnovasyon kavramı OECD ve Avrupa Birliğinin ortaklaşa hazırladığı Oslo Kılavuzu'da "İşletme içi uygulamalarda, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün (mal veya hizmet) veya süreç, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yöntemin gerçekleştirilmesi" olarak tanımlanmaktadır (TÜBİTAK,2005:50). Bu tanıma göre yaratılan inovasyonun ortak özelliği pazarlanabilir olması ve ekonomik kazanımlar sağlamasıdır(Soylu ve Göl,2010:116).

İnovasyon "işletmenin çevrede meydana gelen değişimlere uyum sağlayabilmesi için örgüt kültürüne değer yaratması" seklinde tanımlanmaktadır. İnovasyon bir anlamda, örgüt kültürünün öncüsü olarak algılanmakta, işletmenin iç ve dış çevresindeki sürekli değişimlere uyum sağlayabilmesi için bir avantaj olarak kullanılabilmelidir. Örgüt kültürünün yapısı, aynı zamanda işletmenin inovasyon anlayışını da belirleyebilmektedir (Pervaiz,1998:34).

Drucker inovasyonu büyümeyi ve kalkınmayı sağlamak için yeni bir kapasite meydana getiren kaynakları kullanıma sunan bir eylem olarak nitelendirmektedir (Drucker, 1985:30).

Başka bir tanımda inovasyon yeni düşünme biçimleri, bir şeyleri yapmanın yeni yollarını üretme, üretileni deneme ve insanla ilgili ekonomik ve sosyal aktivitelerde kullanma ve benimseme eylemlerinin biri ya da tümüdür (Fischer, 2001:210).

Schumpeter inovasyonu "Girişimciye kar getiren ve teknolojik ilerlemeler sonucu ortaya çıkan her şey" olarak tanımlamaktadır. Schumpeter'e göre inovasyon birçok şekilde ortaya çıkabilmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir(Yavuz ve Diğ.,2009:67);

- Tüketicilerin daha önce alışkın olmadığı yeni bir ürünün/hizmetin ya da bunların yeni bir halinin piyasaya sunulması,
- Bilimsel yeni bir buluşla ortaya çıkan bir malın ticari olarak yeni bir üretim metodu ile sunulması,
- Daha önce hiç girilmemiş bir sektörde daha önce var olmayan yeni bir piyasanın açılması,
- Daha önce var olmayan yeni bir hammadde/yarı-ürün kaynağının piyasaya sunulması,
- Yeni bir tekelci pozisyonunun yaratılması ya da bir tekelci pozisyonunun bozulması gibi, herhangi bir sektörde yeni bir organizasyon sürecinin oluşturulması.

İnovasyon ile ilgili tanımlara bakıldığında inovasyonun önemi bir kaç açıdan ele alınabilir. İnovasyon, müşteriler açısından daha kaliteli ürünler ve daha kaliteli hizmet anlamına gelmektedir. İşletmeler açısından inovasyon sürdürülebilir büyüme, kar ve gelirlerinin artması anlamına gelmektedir. Çalışanlar açısında inovasyon yeni ve daha fazla akli meleke gerektiren iş ve dolayısıyla yüksek gelir anlamına gelmektedir. Ekonomik açıdan ise inovasyon verimlilik ve kalkınma anlamına gelmektedir(Ramadani ve Gerguri, 2011:269).

Literatüre bakıldığında inovasyon konusunda farklı uygulamalar ve isimlendirmeler yapılmakla beraber Oslo Klavuzu'nda dört tür inovasyon ayrımı yapılmıştır. Bunlar, ürün, süreç, pazarlama ve organizasyonel inovasyonlardır (TÜBİTAK,2005:52-55)

İnovasyon Yapma Nedenleri

İnovasyon, değişen ve gelişen günümüz yaşamında organizasyonlar ve toplumlararası giderek artan rekabette birbirine üstünlük sağlayabilmenin en sağlıklı ve sürekli bir alanıdır. Günümüzde, rekabet avantajının belirleyicisi yalnızca maliyetler değildir. Pazarın ihtiyaçlarına yanıt verme hızı, ürün ömürlerindeki kısalmalar, ürün ve hizmet kalitesi, tasarım, yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi, müşteri isteklerine göre ürün ve hizmet üretimi, yeni yönetim ve organizasyon modelleri gibi pek çok faktör rekabet avantajı sağlama konusunda maliyetten daha önemli olabilmektedir(Yılmaz,2010:19).

İnovasyon yapma nedenleri, işletme içi ve işletme dışı nedenler olarak ikiye ayrılabilir. İşletme içi inovasyon yapma nedenleri arasında; yenilikçi tanınmak ve bunu sürekli kılmak, seçim yapılabilecek geniş bir ürün yelpazesine sahip olmak, karı yükseltme arzusuna sahip olmak, yaratıcılığa elverişli örgütsel ortamlar oluşturabilmektir. Ayrıca yetenekli ve istekli iş görenleri işletmeye çekebilmek ve bunların işletmede kalmasını sağlamak, işletmede tüm iş görenlere işlerinden zevk almaları ve işlerine anlam kazandırma olanakları vermek ve işletmenin sorunlarının çözümünde onlardan yardım isteyerek onları işe karşı motive etmek gibi iş görenlerle ilgili sebepler de olabilir.

İşletme dışı nedenler, pazarla ilgili ve sosyal nedenler olmak üzere ikiye ayrılır: Pazarla ilgili nedenler öncü işletme olmak, öncülüğü korumak, rakipler karşısında teknik üstünlük sağlamak, pazarda bir ürünün tek satıcısı olmak gibi kaygılara dayanmaktadır. İkincisi sosyal nedenler ise, değişiklik bekleyen tüketicileri tatmin etmek, kamu organları karşısında işletmenin toplumsal yararlılığını kanıtlamak ve büyük işletmelerle ilgili olarak şüpheleri olan kamuoyu hakkında olumlu bir izlenim bırakmaktır(Özgün,2009:152-153).

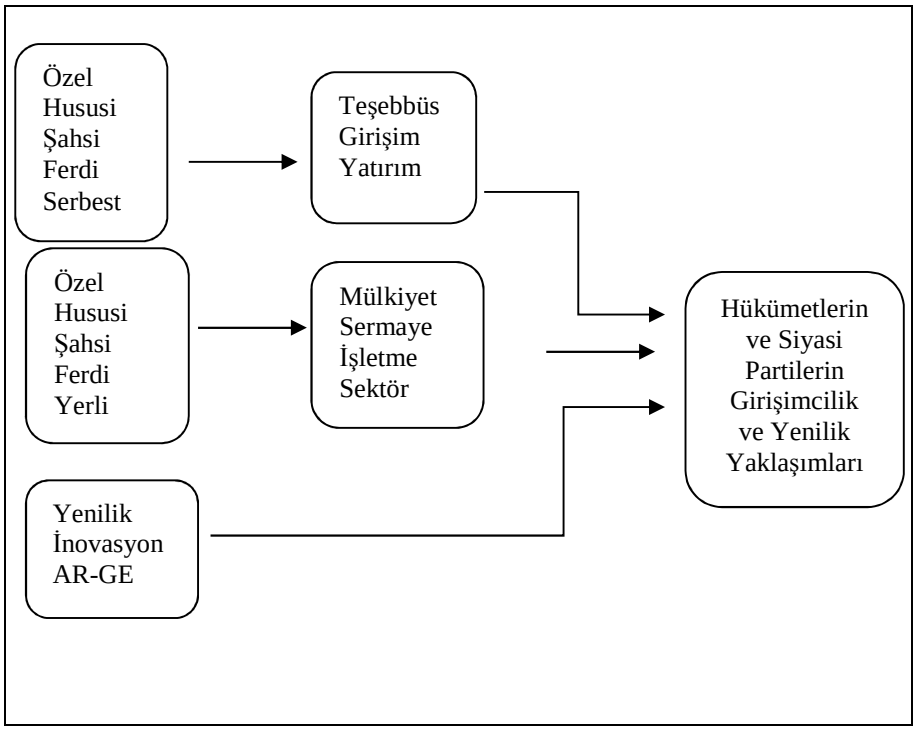
YÖNTEM

Bu çalışmada, sosyal bilimlerde önemli bir kullanım alanı olan nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Veri elde etmede içerik (doküman) analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizi, dokümanların, mülakat dökümlerinin ya da kayıtlarının karakterize edilmesi ve karşılaştırılması için kullanılan bir tekniktir (Altunışık vd., 2010). İçerik analizinde, kelimeler, cümleler, paragraflar ve temalar inceleme konusu yapılabilir.

Pozitivist yaklaşımda, katı bir deneycilik egemen olduğundan ve akıl önemli ölçüde geri plana atıldığından, gerçek bilgiye sadece gerçek ölçmeye dayalı yollarla ulaşılabileceği, dolayısıyla sayısal verilere dayalı analizler dışındaki yollarla yapılacak yorumlamalarla gerçek bilgiye ulaşılamayacağı kabul edilmektedir (İslamoğlu, 2009).

Bu durum, nitel araştırmaların geçerlilik ve güvenirliğini sorgulanır hale getirmektedir. Geçerliliği, araştırma sonuçlarının doğruluğu şeklinde; güvenirliği ise, araştırma sonuçlarının tekrar edilebilirliği şeklinde tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Aşağıdaki şekilde (Şekil 1) çalışma kapsamına giren siyasi partilerin ve hükümetlerin girişimcilik ve yenilik yaklaşımlarını ortaya koymayı amaçlayan bir model ileri sürülmüştür. Çalışma bu model çerçevesinde şekillenmiştir. Buna göre, teşebbüs, girişim, yatırımı, mülkiyet, sermaye, işletme kavramlarını niteleyen özel, ferdi, hususi, yerli ve şahsi kavramları bu kelimelerle eşleşen kavramlar belirlenmiştir. Yine yenilikle ilgili olarak öngörülen, yenilik, inovasyon ve ar-ge kavramları da parti ve hükümet programlarında taranarak mevcut tablolara ulaşılmış ve bu tablolar aracılığı ile siyasi partilerin ve hükümetlerin girişimcilik ve yeniliğe yaklaşımları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Şekil 1:Araştırma Modeli

Araştırmanın modeli Şekil 1'deki gibi ifade edilebilir. Çalışmada teşebbüs, girişim ve yatırım kavramlarını niteleyen özel, hususi, şahsi, ferdi ve serbest kelimelerinin bileşimi (özel teşebbüs, ferdi girişim vb. gibi) belirlenerek ilgili parti programında arama yapılmıştır. Aynı şekilde mülkiyet, sermaye, işletme ve sektör kavramları da kendilerini niteleyen özel, hususi, şahsi, ferdi ve yerli kavramlarıyla nitelendirilerek (ferdi mülkiyet, özel sektör, yerli sermaye vb. gibi) programlar taranmıştır.

BULGULAR

Yukarıdaki modelde yapılan eşleştirmeler sonucunda Tablo 1 ve Tablo 2'deki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 1:Hükümet Programlarında Girişimcilik ve Yenilik

HÜKÜMETLER 1983-2011	GİRİŞİMCİLİK VE YENİLİKLE İLGİLİ KAVRAMLAR											
	Özel	Hususi	Şahsi	Ferdi	Serbest	Özel	Hususi	Şahsi	Ferdi	Yerli	İnovasyon/Yenilik/ AR-GE	TOPLAM
	TEŞEBBÜS/GİRİŞİM/ YATIRIM					MÜLKİYET/SERMAYE/ İŞLETME /SEKTÖR						
45- I. Özal Hükümeti (13.12.1983-21.12.1987)	**21**					**21**					**0**	**42**
46- II. Özal Hükümeti (21.12.1987-09.11.1989)	**12**					**11**					**0**	**23**
47- Akbulut Hükümeti (09.11.1989-23.06.1991)	**11**					**11**					**0**	**22**
48- I. Yılmaz Hükümeti (23.06.1991-20.11.1991)	**9**					**10**					**0**	**19**
49- VII. Demirel Hükümeti (21.11.1991-25.06.1993)	**7**					**23**					**0**	**30**
50- I. Çiller Hükümeti (25.06.1993-05.10.1995)	**9**					**8**					**0**	**17**
51- II. Çiller Hükümeti (05.10.1995-30.10.1995)	**4**					**11**					**1**	**16**
52- III. Çiller Hükümeti (30.10.1995-06.03.1996)	**5**					**2**					**0**	**7**
53- II. Yılmaz Hükümeti (06.03.1996-28.06.1996)	**11**					**18**					**2**	**31**
54- Erbakan Hükümeti (28.06.1996-30.06.1997)	**4**					**5**					**2**	**11**
55- III. Yılmaz Hükümeti (30.06.1997-11.01.1999)	**15**					**19**					**0**	**34**
56- IV. Ecevit Hükümeti (11.01.1999-28.05.1999)	**0**					**0**					**0**	**0**
57- V. Ecevit Hükümeti (28.05.1999-18.11.2002)	**3**					**3**					**0**	**6**
58- Gül Hükümeti (18.11.2002-14.03.2003)	**15**					**22**					**1**	**38**
59- Erdoğan Hükümeti (14.03.2003-29.08.2007)	**7**					**19**					**2**	**28**
60- II. Erdoğan Hükümeti (29.08.2007-12.06. 2011)	**15**					**23**					**7**	**45**
61- III. Erdoğan Hükümeti (12.06.2011-)	**17**					**51**					**23**	**91**
TOPLAM	**165**					**257**					**38**	**460**

*Hükümet verileri, TBMM kütüphanesinden sanal erişimle sağlanmıştır.

Tablo 1'de de görüldüğü üzere, 1983 yılından sonra kurulan hükümetlerin programlarında yenilik veya ar-ge konusu çok fazla yer almamıştır. Bu kavram en fazla (23 kez) III. Erdoğan Hükümeti programında kullanılmıştır.

Girişimcilik konusunun ise tüm hükümetlerin programında yer aldığı görülmekle beraber sırasıyla, I.Özal Hükümeti, VII. Demirel Hükümet, III. Yılmaz Hükümeti, Gül Hükümeti, II. Erdoğan Hükümet ile III. Erdoğan Hükümeti programlarında daha fazla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 2:Parti Programlarında Girişimcilik ve Yenilik

TBMM TEMSİL EDİLEN SİYASİ PARTİLER (Partiler TBMM milletvekili sayısına göre sıralanmıştır)	GİRİŞİMCİLİK VE YENİLİKLE İLGİLİ KAVRAMLAR											
	Özel	Hususi	Şahsi	Ferdi	Serbest	Özel	Hususi	Şahsi	Ferdi	Yerli	İnovasyon/ Yenilik/AR-GE	TOPLAM
	TEŞEBBÜS/GİRİŞİM/ YATIRIM					MÜLKİYET/SERMAYE/ İŞLETME /SEKTÖR						
ADALAET VE KALKINMA PARTİSİ	**37**					**66**					**5**	**108**
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	**64**					**86**					**60**	**210**
MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ	**47**					**51**					**23**	**121**
BARIŞ VE DEMOKRASİ PARTİSİ	**3**					**12**					**0**	**15**
TOPLAM	**151**					**215**					**88**	**454**

Halen TBMM'de temsil edilen siyasi partilerin programları incelendiğinde ise, hem girişimcilik hem de yenilik kavramlarının en fazla (210 kez) Cumhuriyet Halk Partisi programlarında yer aldığı, Milliyetçi Hareket Partisi programında bu kavramların 121 kez kullanıldığı Adalet ve Kalkınma Partisinin programında 108 kez kullanıldığı ve son olarak ise Barış ve Demokrasi Partisinin programında ise 15 kez kullanıldığı tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle beraber rekabet kavramı daha da öne çıkmaktadır. 21. Yüzyılın iktisadi, siyasi ve askeri dinamiklerine bakıldığında rekabetin yeni paradigmasının inovasyona dayalı olduğu görülmektedir. Bu durum inovasyonların ortaya konulmasında büyük etkisi olan girişimciliğin de önemini arttırmaktadır.

Girişimcilik ve inovasyon, istihdamın sağlanması, ekonomiyi olumlu yönde harekete geçirmesi, insan hayatını kolaylaştırıcı yeniliklerin üretilmesi ve rekabet avantajı elde etme gibi önemli yararları nedeniyle sadece bireylerin çabalarına bırakılacak konular değildir. Bu nedenle devleti yöneten hükümetler ve devleti yönetmeye aday olan siyasi partilerin girişimcilik ve inovasyon ile ilgili politikalar üreterek girişimcilerin işlerini kolaylaştırmaları ve onları desteklemeleri gerekmektedir.

Bu çalışma ile, günümüzde kalkınmanın ve ilerlemenin en önemli iki kavramı olan "girişimcilik" ve "inovasyon/yenilik" kavramlarının hükümetlerin ve siyasi partilerin bu konuya bakışlarını yansıtacağı varsayımı ile bu kavramları programlarında ne derece sık kullandıkları araştırılmıştır. Hükümet programlarına bakıldığında girişimcilik ile ilgili kavramların hemen hemen tüm hükümetlerin programlarında yer verildiği görülmektedir. Ancak

inovasyon ile ilgili kavramların çok az kullanıldığı, en fazla kullanan hükümetin ise 61. III. Erdoğan hükümeti olduğu görülmektedir.

Parti programlarında bakıldığında girişimcilik ile ilgili kavramların tüm partilerin programlarında kullanıldığı görülmektedir. İnovasyon ile ilgili kavramın ise CHP parti programında en fazla kullanıldığı görülmektedir. BDP'nin parti programında ise inovasyon ile ilgili kavramlara rastlanmamıştır.

Sektörel bazda bakıldığında girişimcilik ile ilgili kavramların hem parti ve hem de hükümet programlarında tüm sektörlere hitap edecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. İnovasyon ile ilgili kavramların ise tüm sektörleri içermesine karşın katkı değeri yüksek jenerik teknolojiler olarak nitelendirilen biyoteknoloji, nanoteknoloji, mekatronik, yazılım ve genetik gibi alanlar için daha fazla kullanıldığı, bu alanlara vurgu yapıldığı görülmektedir.Böylesine önemli olan girişimcilik ve inovasyon konularının siyasi parti ve hükümetler tarafından daha fazla ele alınmaları kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenle siyasi partiler ve hükümetler girişimcilik ve inovasyon ile ilgili daha fazla politika üretmeleri gerekmektedir. Üretilecek olan politikalar bilimsel verilerden yararlanılarak üretilmesi politikaların gerçekçiliği ve sonuç odaklı olmaları konusunda daha yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

AKIN, H. B. (2003), "Türkiye'de Girişimcilik ve Memurluk Üzerine Mustafa Suphi ve Prens Sahahattin'den Mülhem Bir Analiz", Piyasa, Bahar/Yaz, Sayı: 6-7, Sayfa: 29-55.

AKYOL, T. (2005), "Değişimde İnisiyatif Girişimcilerde", Çerçeve Dergisi, Yıl:13, Sayı:35, Sayfa:24-25.

AYTAÇ, Ö. (2005), "İktisadi ve Sosyal Gelişim Açısından Girişimcilik", Akademik Araştırmalar Dergisi, ayı:26,Sayfa:79-102 .

ÇELİK, A. ve Akgemci T. (2010), Girişimcilik Kültürü ve Kobiler, 3. Basım, Gazi Kitapevi, Ankara.

CHENG, S., Roger R. S., and Randall W. J.(2009) "Measuring and building high-quality entrepreneurship: a research Prospectus", The European Journal of Social Science Research, Vol. 22, No. 3,329-340.

DOLU, Ş. (2005), "Dünün Özlemi, Bugünün Gerçeği Orta direk Girişimcilik", Çerçeve Dergisi, Yıl:13, Sayı:35, Sayfa:14-21.

DRUCKER, P. F.(1985), Innovation and Enterpreneurship, Harper Row Publishers, New York, New York.

ESEN, Ş. (2011), "Orhan Pamuk'un Cevdet Bey ve Oğulları Romanında Girişimcilik Olgusu (Türk Romanında Sosyal Meseleler içinde. Ed. Ensar Yılmaz)", Başka Yerler, s. 105-125.

FILLIS, I. ve Rentschlerthe, R. (2010), "Role Of Creativity In Entrepreneurship: Cosepts, Theory and Perspective", Journal of Enterprising Culture, Vol. 18, No. 1 Sayfa:49–81.

FISCHER, M. M. (2001), "Innovation, Knowledge Creation and Systems of Innovation", The Annals of Regional Science, Volume: 35 Number: 2, s.199-216.

FRY, F.L., (1993), Entrepreneurship: A Planning Approach, West Publishing Company, Mineapolis.

GARCIA, Á. C., Ribeiro, D. ve Roig, S. (2007), Entrepreneurship: Concepts, Theory and Perspective, Springer, New york.

GENÇ, M. (2005), "Yeni Girişimciliği Koruma ve Geliştirme 'Hayriye Tüccarları'yla Başlıyor", Çerçeve Dergisi, Yıl:13, Sayı:35, Sayfa:22-23.

GÜROL, M. A. (2006), Küresel Arenada Girişimci ve Girişimcilik, Gazi Kitapevi, Ankara.

HUSSAİN, M. F., Junaid S. ve Saqıb İ. (2011), "Entrepreneurship and Economic Growth", Institute of Interdisciplinary Business Research VoL 2, No 12(745-751).

İSLAMOĞLU, A. H. (2009), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Beta basım-yayım, İstanbul.

KIŞLALI, A. T. (2004), Siyaset Bilimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

MÜFTÜOĞLU, M. T. ve Durukan, T. (2004), Girişimcilik ve KOBİ'ler, Gazi Kitapevi, Ankara.

PERVAİZ, A. K. (1998), "Culture and Climate for Innovation", European Journal of Innovation Management, Vol: 1, No: 1, s. 30-34.

RAMADANİ, V. and Shqipe G. (2011), "Theoretical Framework of Innovation and Competitiveness and Innovation Program in Macedonia" European Journal of Social Sciences – Volume 23, Number 2 (268-276).

ÖZAL, P. H. (2009), Türkiye'de Girişimcilik Teşvikleri ve Yeterliliği Ankara'da Bir Araştırma, Basılmamış Yükseklisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya

ÖZGÜN, M. (2009), "Bir Rekabet Stratejisi Olarak Yenilik", Çerçeve Dergisi, Yıl:17, Sayı:52, Sayfa:152-158.

SANCHEZ, J. C.(2011), "Entrepreneurship: Introduction", Psicothema, Vol. 23, No:3, (424-426).

SOYLU, A. ve Öztürk, M. G. (2010), "Yönetim İnovasyonu", Sosyokonomi Dergisi, Yıl:6 Sayı:11, Sayfa:113-130.

SOYSAL, A. (2010), "Türkiye'de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi Cilt: 65 Sayı: 1 Sayfa: 083-114.

ŞİMŞEK, M. Ş. (2002), İşletme Bilimlerine Giriş, 9. Basım, Günay Ofset, Konya.

TÜBİTAK (2005), Oslo Kılavuzu: Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlaması İçin İlkeler, ISBN 975-403-362-5.

TÜSİAD (2002), Türkiye'de Girişimcilik, TÜSİAD Yayını, Yayın No. TÜSİAD-T/2002-12/340, İstanbul.

WENNEKERS, S., R. Thurik (1999), "Linking entrepreneurship and economic growth", Small Business Economics 13 (1), 27-56.

YALÇINKAYA, Y. (2010), "Bilginin Farkındalık ve Farklılığında Organizasyonların Gelecek Alanı: İnovasyon", Türk Kütüphaneciliği, Cilt:24, Sayı:3 ,373-403.

YAVUZ, A., Albeni, M. ve Kaya, G. (2009), "Ulusal İnovasyon Politikaları ve Kamu Harcamaları: Çeşitli Ülkeler Arasında Bir Karşılaştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:14, Sayı:3 Sayfa:65-90.

YILMAZ, T. (2010), Küçük ve Orta Ölçekli İmalat İşletmelerinde Yenilik (İnovasyon):İzmir Örneği, Basılmamış Yükseklisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

YILDIRIM, A. ve Şimşek, H. (2011), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 8. Basım, Seçkin Yayıncılık, İstanbul.
Adalet ve Kalkınma Partisi, Parti Programı
Milliyetçi Hareket Partisi, Parti Programı
Cumhuriyet Halk Partisi, Parti Programı
Barış ve Demokrasi Partisi, Parti Programı

TÜKETİCİLERİN YENİ ÜRÜNLERE YÖNELİK ADAPTASYON TUTUMLARI ÜZERİNDE TÜKETİCİLERİN VE FİRMALARIN YENİLİKÇİLİK DÜZEYLERİNİN ETKİSİ

Sertaç ÇİFCİ
Yrd. Doç. Dr. ,Abant İzzet Baysal Üniversitesi,İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,İşletme Bölümü, sertac@ibu.edu.tr

ÖZET: Değişen çevre koşulları, tüketicilerin beklentilerinde de değişime neden olmaktadır. Tüketiciler gün geçtikçe farklı ve yeni ürünlere daha fazla ilgi göstermektedir. Bu nedenle, işletmeler için tüketicilerin yeni ürünlere yönelik tutumlarını etkileyen faktörlerin bilinmesi oldukça önemlidir. Yapılan bu çalışmada firmanın ve tüketicilerin yenilikçilik düzeyinin, tüketicilerin yeni ürünlere yönelik adaptasyon tutumları üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılabilmesi amacıyla bir model önerilmiştir. Araştırma modelinin test edilebilmesi için 400 kişiyi kapsayacak bir biçimde nicel bir çalışma Bolu ilinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan yapısal eşitlik modeli analizleri sonucunda, tüketici yenilikçiliğinde hazcı tüketici yenilikçiliğinin ve firmanın algılanan yenilikçilik düzeyinin tüketicilerin yeni ürün adaptasyon tutumları üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüketici yenilikçiliği, firmanın algılanan yenilikçilik düzeyi ve tüketicilerin yeni ürünlere yönelik adaptasyon tutumları.

THE EFFECT OF CONSUMER INNOVATIVENESS AND PERCEIVED FIRM INNOVATIVENESS CAPACITY ON THE CONSUMERS' ADOPTION ATTITUDES TOWARDS NEW PRODUCTS

ABSTRACT: Environmental conditions lead to changes in consumers' expectations. With every passing day consumers' interest in different and new products is increasing. Therefore, it is very essential for the firms to learn consumers' adoption attitudes toward new products. In this research, a research model is proposed so as to reveal the effect of consumer innovativeness and perceived firm innovativeness on the consumers' adoption attitudes toward new products. In order to test proposed research model, a quantitative study which includes 400 samples was done in Bolu. The results of structural equation model showed that firm's innovativeness capacity and hedonistic consumer innovativeness positively affect consumers' adoption attitudes towards new products.

Keywords: Consumer innovativeness, perceived firm innovativeness capacity, consumers' adoption attitudes toward new products

GİRİŞ

Günümüz yoğun rekabet ortamında, rakiplerine kıyasla başarı ve rekabet avantajı yakalamak isteyen işletmeler, rakiplerinden farklılaşabilmek için yoğun çaba içerisindedir. İşletmenin başarılı olabilmesi için iki temel fonksiyonu yerine getirmesi gerekliliğini ifade eden Peter Drucker (1985), bu iki önemli fonksiyonun yenilikçilik ve pazarlama olduğunu söylemiştir. İşletmelerin sahip oldukları yenilikçilik düzeyi; mevcut müşterileri elde tutabilmeleri ve daha fazla müşteriye ulaşabilmeleri için çok önemlidir (Kunz ve diğerleri, 2011). Yenilikçilik kavramından kasıt; işletmenin yenilik yaratma kapasitesidir. Bu da işletmenin; pazara yeni ürünler, fikirler ve süreçler sunabilmesi ile ilgilidir (Hult ve diğerleri, 2004). Her yıl on binlerce yeni ürün pazara sunulmakta ve bunların çoğu çok kısa bir sürede başarısızlığa uğramakta ve pazardan çekilmektedir (Gourville, 2006). Yeni ürün başarısızlığından kaçınmak isteyen işletmeler, tüketicilerin yeni ürünlere yönelik tutum ve davranışının altında yatan nedenlerin bilmeleri önemlidir. Yapılan bu çalışmada tüketicilerin yeni ürün adaptasyon tutumları üzerinde, tüketicilerin ve firmanın yenilikçilik düzeyinin etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Firmaların yenilikçilik anlayışı, tüketici bakış açısıyla yaratıcılık, dinamizm ve pazarı değiştirme çağrışımları taşımalıdır. Kunz ve diğerleri (2011) bu yenilikçilik anlayışını, "firmanın algılanan yenilikçiliği" olarak kavramlaştırmış ve pazar için eşsiz, yaratıcı ve etkili fikirler ile sonuçlar sağlayan, firmanın algılanan kapasitesi şeklinde tanımlamışlardır. Yenilikçilik, sadece firmanın yeni ürün geliştirme kapasitesi değildir. Yenilikçilik aynı zamanda, ürünlerin tasarımında yenilikçilik, süreçte yenilikçilik, pazarlamada yenilikçilik şeklinde de olmaktadır (Kunz ve diğerleri 2011). Kısacası, firmanın algılanan yenilikçilik düzeyi, tek başına yenilik kavramından ayrılmaktadır. Yenilik kavramından kast edilen firmanın çıktıları, yani mal ya da hizmetlerdir. Yenilikçilik ise, firmanın, yeni fikirlere ve yeni çözümlere açık olma kapasitesidir (Crawford ve Di Benedetto, 2003; Hurley ve Hult, 1998; Kunz ve diğerleri, 2011).

Tüketiciler açısında yenilikçilik kavramını Midgley ve Dowling (1978), öncü bireylerin, adaptasyon için risk alma istekliliği ve bunun sonucunda da, diğerlerine kıyasla yeni mal/hizmeti satın almaya yatkınlığı olarak tanımlamıştır. Roehrich (2004), yenilikçilik kavramının farklı şekillerde ele alınarak tanımlarının yapıldığını belirtmiş ve Midgley ve Dowling (1978), Daneels ve Kleinsmith (2001), Hurley ve Hult (1998) gibi yazarların konuya yaklaşımlarına dikkat çekerek, firma yenilikçiliğini; hızlı bir şekilde yeni ürünler geliştirme ve sunma olduğunu ifade etmiştir. Roehrich (2004), tüketici yenilikçiliğinin ise, diğer insanlara kıyasla, daha sık daha hızlı bir biçimde yeni ürünleri satın alma eğilimi olduğunu belirtmiştir. Benzer biçimde, Rogers (1983)'da, tüketici yenilikçiliğini, kendi sosyal çevresi içerisinde yer alan diğer kişilere kıyasla, göreceli olarak yeniliğe daha erken bir şekilde uyum gösterme düzeyi olarak tanımlamıştır. Bu tanımlara göre tüketici yenilikçiliği, yeniliğe uyum sağlamayı, firma yenilikçiliği ise yeni ürün, süreç ve fikirler sunulmasını ifade etmektedir.

Yapılan bu çalışmada, hem tüketici yenilikçiliği hem de firma yenilikçiliği kavramları birlikte ele alınmış ve tüketicilerin yeni ürün adaptasyon tutumları üzerindeki etkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada, öncelikli olarak, konuyla ilgili literatür açıklanmış, ilgili literatür ışığında araştırma hipotezleri ve modeli geliştirilmiş, daha sonra geliştirilen model ve hipotezlerin test edilmesi amacıyla da yapısal eşitlik modelinin kullanıldığı nicel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Son olarak; tartışma ve sonuçlara yer verilmiş, araştırmacılar ve uygulamacılar için yenilikçilik ve tüketicilerin yeni ürün adaptasyon tutumları ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

İLGİLİ LİTERATÜR VE ARAŞTIRMA MODELİ

Literatürde, tüketicilerin yeni ürüne yönelik adaptasyon tutumları üzerine yapılan çalışmalarda öne çıkan temel faktörler; yeni ürünün fiyatı (Bearden ve Shimp, 1982; Kalish, 1985), yeni ürün için yapılan tutundurma faaliyetleri (Kalish, 1985; Hultink ve Gima, 2000), marka-kurumsal imaj-ün (Thompson ve Sinha, 2008; Bearden ve Shimp, 1982; Çifci ve Koçak, 2012), tüketicilerin sahip oldukları kişisel özelliklerdir (Im ve diğerleri, 2003; Lassar ve diğerleri, 2005; Lai, 1991). Yeni ürünün fiyatı, tüketicilerin yeni ürüne yönelik adaptasyonlarının temel belirleyicilerindendir. Kalish (1985) çalışmasında, fiyat, reklam ve belirsizlik faktörlerinin yer aldığı yeni ürün adaptasyon tutum modeli geliştirmiştir. Kalish (1985), yeni ürüne olan uyumun iki adımda gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bunlar, farkındalık ve uyumdur. Farkındalıktan kasıt, yeni üründen haberdar olmaktır ve önemli bir adımdır. Bu da ancak, tutundurma faaliyetleri ile gerçekleşmektedir. İkinci adım ise bireyin uyum süreci olduğu ve burada da mevcut algılanan riskin azaltmasında fiyatın önemini çalışmasında ortaya koymuştur. Bearden ve Shimp (1982), dış etkiler olarak ifade ettikleri; ürün garantisi, üreticinin ünü ve fiyatın, tüketicilerin risk algılamalarını düşürdüğü ve yeni ürünlere olan adaptasyonlarını artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Kalish (1985)'in çalışmasında ifade ettiği farkındalık için yapılacak olan tutundurma faaliyetlerinin önemi oldukça fazladır. Ancak bu şekilde tüketiciler yeni üründen haberdar olabilecek ve adaptasyon gösterebileceklerdir. Kalish (1985), tutundurma faaliyetlerinden reklamın önemli olduğunu çalışmasında ortaya koymuştur. Hultink ve Gima (2000), satış gücünün uyumun, yeni ürünün başarısı üzerindeki etkisini ele almışlardır. Satış gücünün uyumunu, satış elemanlarının yeni ürüne uyumu olarak ifade etmişler ve yeni ürünün satışı üzerindeki etkisini çalışma sonuçlarında saptamışlardır. Bu doğrultuda tüketicilerin yeni ürün adaptasyon tutumları üzerinde tutundurma faaliyetlerinden satış elemanlarının önemli etkisi ortaya konulmuştur.

Yeni ürüne yönelik adaptasyon tutumu üzerinde mevcut marka, kurumsal imaj ve ünün etkisi de literatürde yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur. Thompson ve Sinha (2008), marka toplulukları kavramını ele almışlar ve yeni ürün adaptasyon tutumu ile ilişkisini çalışmalarında incelemişlerdir. Marka topluluklarına katılımın yüksek ve uzun dönemli olduğu durumlarda sadece mevcut markanın yeni ürünlerine uyum sağlama oranının yükselmediği, aynı zamanda farklı markaların yeni ürünlerine uyum sağlama oranının düştüğünü saptamışlardır. Bu da markanın, yeni ürün adaptasyon tutumu üzerinde etkisini ifade etmektedir. Marka ile birlikte kurumsal imaj da tüketicilerin yeni ürün adaptasyon tutumları üzerinde etkilidir. Mevcut markanın kurumsal imajı ne derece yüksek olur ise, tüketicilerin adaptasyonu da o derede artmaktadır (Çifci ve Koçak, 2012). Bearden ve Shimp (1982)'da çalışmasında ünün yeni ürün adaptasyon tutumu üzerinde olumlu etkisinin olduğunu saptamışlardır. Tüketicilerin kişisel özellikleri ve ihtiyaçları da, yeni ürün başarısı veya yeni ürüne yönelik adaptasyon tutumu üzerinde etkilidir. Im ve diğerleri (2003), kişisel özelliklerin, yeni ürün adaptasyon tutumu üzerindeki etkisini çalışmalarına konu etmişlerdir ve bulgularında yaş ile gelirin çok güçlü bir etkisinin olduğunu saptamışlardır. Lai (1991), yaptığı çalışmada, tüketicilerin ihtiyaçları ile ürünün sundukları arasındaki uyumun derecesinin, bireyin yeni ürüne adaptasyonunu belirleyen temel değişken olduğunu belirtmiştir. Kısacası, yeni ürünün mutlaka tüketicinin ihtiyacını karşılayabilmesi gerekmektedir.

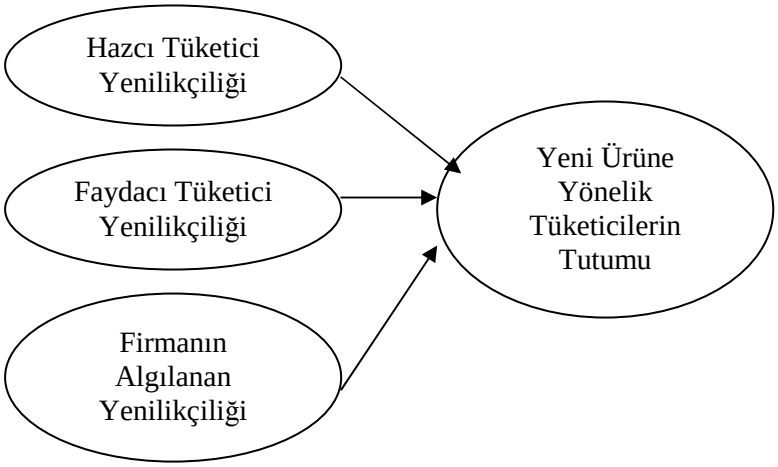
Bu faktörlerin yanı sıra, tüketici yenilikçiliği ve firmanın algılanan yenilikçilik düzeyinin, tüketicilerin yeni ürün adaptasyon tutumu üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. İşletmelerin, pazara sundukları yeni ürününü, hedef pazara adapte edebilmek için potansiyel müşterileri tanımlamaları gerekmektedir. Bu nedenle de, tüketici yenilikçilik düzeyinin belirlenebilmesi oldukça önemlidir (Goldsmith ve diğerleri, 1998). Literatürde yapılan pek çok çalışmada, tüketici yenilikçiliğinin, yeni ürün adaptasyon tutum ve davranışı üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir (Hirunyawipada ve Paswan, 2006; Lassar ve diğerleri, 2005; Citrin ve diğerleri, 2000; Im ve diğerleri, 2003).

Citrin ve diğerleri (2000), yaptıkları çalışmada tüketici yenilikçiliğinin, tüketicilerin internet alış-verişine uyumunu doğrudan etkilediğini saptamışlardır. Bireyin sahip olduğu yenilikçilik düzeyi, internetten alış-verişe olan uyumunu olumlu yönde etkilemektedir. Im ve diğerleri (2003), yeni ürün uyum sürecinde, tüketici yenilikçiliğinin rolünü çalışmalarında ele almışlar ve doğuştan gelen tüketici yenilikçiliğinin, yeni ürün adaptasyonunu olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak yapılan bir diğer çalışmada, Lassar ve diğerleri (2005), tüketici yenilikçiliğinin, kişisel özellikler ile birlikte, internet bankacılığına uyum üzerindeki etkisine bakmışlar ve internet bankacılığına uyum ile tüketici yenilikçiliği arasında olumlu bir ilişki olduğunu saptamışlardır. Hirunyawipada ve Paswan (2006), tüketicilerin ileri teknoloji ürünlerine adaptasyonunda tüketici yenilikçiliğini, algılanan risk ile birlikte ele almışlardır. Tüketici yenilikçiliği kavramına hiyerarşik bir bakış açısıyla yaklaşmışlar ve tüketici yenilikçiliği ile yeni ürün adaptasyonu arasında güçlü bir bağın olduğunu belirlemişlerdir. Literatürde yapılan bu çalışmalar göstermektedir ki, yenilikçilik düzeyi, bireyin yeni ürün adaptasyon tutumunu olumlu yönde etkilemektedir. Bu çalışmada tüketici yenilikçiliği Roehrich (1995)'in sınıflandırmasına bağlı olarak sosyal ve hazcı yenilikçilik olarak ele alınacaktır. Roehrich (1995) yenilikçiliğin, iki merkezi ihtiyacın ifadesi olduğunu söylemiştir. Bunlar; uyarılma ihtiyacı ve benzersizlik ihtiyaçlarıdır. Hazcı yenilikçilik, uyarılma ihtiyacını, sosyal yenilikçilik ise benzersizlik ihtiyacını yansıtmaktadır.

Literatürde, firmaların yenilikçilik düzeyi ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda, yenilikçiliğin firma performans ve rekabet edebilirlilik üzerindeki etkisi, tüketicilerin firmanın yenilikçilik düzeyini algılamaları ve bunun etkileri olarak ele alınmıştır (Tuominen ve diğerleri, 2004; Kunz ve diğerleri, 2011; Calantone ve diğerleri, 2002; Hult ve diğerleri 2004). Calantone ve diğerleri (2002), firmanın yenilik kapasitesinin; öğrenme odaklılık ile birlikte firma performansı üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmada, firma performansı ve rekabet avantajı elde etmede, firmanın yenilik yapma kapasitesinin etkisini belirlemişlerdir. Tuominen ve diğerleri (2004)'da benzer biçimde, firmanın yenilikçiliği ve üstün performans sağlamasını ele almışlardır. Firma yenilikçiliği ile firmanın adaptasyon yeteneği arasındaki ilişkinin varlığını ortaya koymuşlardır.

Hult ve diğerleri (2004)'de benzer şekilde işletme performansı üzerinde yenilikçiliği ele almış ve yenilikçiliğin belirleyicileri olarak; pazar odaklılık, öğrenme odaklılık ve girişim odaklılığı ele almışlardır. Kunz ve diğerleri (2011)'a göre, firmanın algılanan yenilikçiliği objektif değerlendirmeyi ifade etmektedir. Algılanan yenilikçilik sübjektif tüketici algılamasıdır ve tüketicinin bilgisine ve tecrübesine bağlıdır. Yani, tüketiciler, firmanın özelliklerini ve davranışlarını zaman içerisinde gözlemler ve bu gözlemlerini yenilikçiliği değerlendirirken kullanırlar. Aslında firmanın algılanan yenilikçilik düzeyi, tüketicilerin risk algılamalarını azaltan önemli bir faktördür. Bu nedenle firmanın algılanan yenilikçilik düzeyi, tüketicilerin yeni ürüne yönelik adaptasyon tutumlarını olumlu yönde etkileyecektir. Bu açıklamalar ışığında araştırma modeli ve hipotezler aşağıdaki gibidir. (Şekil 1)

Şekil 1: Araştırma Modeli

H1: Tüketicilerin sahip oldukları sosyal yenilikçilik düzeyi, yeni ürünlere yönelik adaptasyon tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir.

H2: Tüketicilerin sahip oldukları hazcı yenilikçilik düzeyi, yeni ürünlere yönelik adaptasyon tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir.

H3: Firmanın algılanan yenilikçilik düzeyi, tüketicilerin yeni ürünlere yönelik adaptasyon tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir.

YÖNTEM

Araştırma model ve hipotezlerinin değerlendirilebilmesi için nicel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme bölümünde öğrenim gören 450 kişiden yüz yüze anket yöntemi ile veriler toplanmıştır. Yapılan elemeler sonucunda, 50 anket araştırma kapsamından çıkartılmıştır. Araştırma modelini oluşturan dört yapıdan birisi olan tüketici yenilikçiliği boyutu, sosyal ve hazcı tüketici yenilikçiliği olarak ele alınmış ve ölçülmesinde Roehrich (1995) tarafından geliştirilen toplam 6 değişkenden oluşan ölçek kullanılmıştır. Firmanın algılanan yenilikçiliğinin ölçülmesinde Kunz ve diğerleri (2011)'un geliştirdikleri yedi sorudan oluşan ölçek ve tüketicilerin yeni ürün adaptasyon tutumlarını belirleyebilmek amacıyla da, Aaker ve Keller (1990) ile Keller ve Aaker (1992)'in yeni genişletmelere yönelik tutumlarının belirlenmesinde kullandıkları iki sorulu ölçek kullanılmıştır.

Yeni ürün olarak, şu anda kullanılan ve pazarda mevcut olan cep telefonlarına kıyasla, çok farklı özelliklere sahip olan ve bu şekilde tasarlanmış iki yeni cep telefonu konsepti kullanılmıştır. Bu yeni ürün konseptleri ve özellikleri, çalışmanın son kısmında yer almaktadır. Cevaplayıcılardan; sosyal ve hazcı yenilikçilik, firmanın algılanan yenilik düzeyi ve yeni ürün adaptasyon tutumları ile ilgili olan sorular 7'li Likert tipi ölçek şeklinde hazırlanmış ve Tablo 1'de yapılar ile değişkenler gösterilmiştir. 7'li Likert tipi ölçek kullanılarak, orta nokta ortadan kaldırılmakta ve cevaplayıcıların sosyal kabul edilebilirlik önyargısı (social desirability) sorununun çözülmesi amaçlanmıştır (Garland, 1991). Ayrıca, ölçeklerin yabancı dilden çevrilmesi veya hazırlanma esnasında yapılan hataların önlenebilmesi amacıyla, Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde öğrenim gören 10 lisansüstü öğrencisinden, anketleri cevaplandırmaları istenmiş ve anlaşılmayan ifadeler düzeltilmiştir. Bu şekilde içerik (content) geçerliliği sağlanmıştır. Araştırma modelinin ölçümü ve hipotezlerin test edilebilmesi için, yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Çalışma kapsamında kullanılan ölçeklerin geçerliliği ve güvenilirliğinin belirlenebilmesi amacıyla, SPSS ve Lirsel programları aracılığıyla iç tutarlılık ve yapı geçerliliği analizleri yapılmıştır.

Tablo 1: Araştırma Modelinde Yer Alan Yapılar ve Gözlemlenen Değişkenler

Yapılar	Gözlemlenen Değişkenler	
	Kısaltması	Açıklaması
Hazcı Yenilikçilik	HAZYEN1	Bilindik ürünlerden ziyade yeni ürünlere ilgi duyarım
	HAZYEN2	Yeni ve farklı ürünleri satın almaktan hoşlanırım.
	HAZYEN3	Yeni ürünler beni heyecanlandırır.
Sosyal Yenilikçilik	SOSYEN1	Çevremdekilere kıyasla, yeni ürünleri denemede genellikle ilk sıradayımdır.
	SOSYEN2	Son çıkan yeni ürünleri diğer kişilere kıyasla daha çok bilirim.
	SOSYEN3	Arkadaşlarımdan ve komşularımdan önce yeni ürünleri denerim.
Firmanın Algılanan Yenilikçilik Düzeyi	FAYD1	….dinamik bir firmadır.
	FAYD2	… çok yaratıcı bir firmadır.
	FAYD3	… her zaman yeni ürünler sunmakta ve pazar trendleri yaratmaktadır.
	FAYD4	… kendi kategorisinde öncüdür.
	FAYD5	… sürekli olarak yeni fikirler üretmektedir.
	FAYD6	… sundukları ile pazarı değiştirmektedir
	FAYD7	… modern ve geleceğe dönük bir firmadır.
Yeni Ürün Adaptasyon Tutumu	ADAPTA1	…..cep telefonuna karşı düşüncelerim olumlu olur.
	ADAPTA2	…..cep telefonunu satın alma ihtimalim yüksek olur.

BULGULAR

Araştırma bulguları kısmında, öncelikli olarak tüketicilerin sosyal yenilikçilik, hazcı yenilikçilik, firmanın algılanan yenilikçilik düzeyi ve yeni ürün adaptasyon tutumları yapılarına ilişkin olarak geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Çalışma kapsamında kullanılan dört boyutun ölçülmesinde, literatürde kullanılmış ve geçerlilikleri-güvenilirlikleri saptanmış yargılar kullanılmıştır. Bu yargıların, iç tutarlılık durumları Cronbach's Alpha değerlerine bakılarak incelenmiştir. Hazcı yenilikçilik, sosyal yenilikçilik, firmanın algılanan yenilikçilik düzeyi, yeni ürün adaptasyon tutumu A ve B ürünleri (çalışmada güvenilirliği artırabilmek amacıyla birden fazla yeni ürün konsepti için hesaplamalar yapılarak, yorumlanması doğru bulunmuştur) için sırasıyla; 0,834; 0,883; 0,931; 0,907; 0,898 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, literatürde çoğunlukla kabul edilen değer olan 0,70 üzerinde gerçekleştiğinden, yapıların altında yer alan değişkenler için iç tutarlılık oranları yüksek olarak saptanmıştır. Araştırmanın yapı geçerliliğinin belirlenebilmesi amacıyla, homojenliği ve her bir gözlemlenen değişkenin yapıyı ölçümünü ifade eden yakınsak (convergent) geçerlilik analizi yapılmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, her bir yapı altında yer alan gözlemlenen değişkenlerin anlamlı olduğu ($t>1,96$) ve standart değerlerinin de 0,50'den yüksek olduğu belirlenmiş ve yakınsak geçerliliğinin sağlandığını görülmüştür. Tablo 2'de yapılara ait güvenilirlik değerleri ile doğrulayıcı faktör analizi sonucundaki katsayı değerleri ile t değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 2: Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizleri Sonuçları

Yapılar	Cronbach's Alpha Değerleri	Değişkenler	Standardize Edilmiş Değerler λ	t Değerleri
Hazcı Yenilikçilik	0,834	HAZYEN1	0,78	15,73
		HAZYEN2	0,87	18,15
		HAZYEN3	0,73	14,58
Sosyal Yenilikçilik	0,883	SOSYEN1	0,88	19,32
		SOSYEN2	0,79	16,55
		SOSYEN3	0,88	19,34
Firmanın Algılanan Yenilikçilik Düzeyi	0,931	FAYD1	0,81	17,56
		FAYD2	0,89	20,57
		FAYD3	0,87	19,75
		FAYD4	0,76	16,17
		FAYD5	0,84	18,80
		FAYD6	0,71	14,72
		FAYD7	0,81	17,79
Yeni Ürün Adaptasyon Tutumu A	0,907	ADAPTA1	0,99	21,34
		ADAPTA2	0,84	17,33
Yeni Ürün Adaptasyon Tutumu B	0,898	ADAPTB1	0,91	19,43
		ADAPTB2	0,90	18,95

Yine değişkenler arasındaki korelasyon değerlerine bakıldığında, kendi içlerinde % 99 seviyesinde anlamlı ilişkilerin olduğu Tablo 3'de görülmektedir. Yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi uyum iyiliği değerleri sonuçlarına bakıldığında, değerlerin kabul edilebilir olduğu görülmektedir. (Ki-kare değeri; 302,60, sd, 109, ki-kare/sd; 2,77, RMSA; 0,073, NFI; 0,95, NNFI; 0,96, CFI; 0,97, IFI; 0,97, SRMR; 0,038, GFI; 0,90 ve AGFI; 0,86) SPSS ve Lisrel programları aracılığıyla hesaplanan değerlerin, yapılara göre dağılımı Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 3: Değişkenler Arasındaki Korelasyon Değerleri

FAYD	FAYD1	FAYD2	FAYD3	FAYD4	FAYD5	FAYD6	FAYD7
FAYD1	1	0,708**	0,682**	0,659**	0,630**	0,525**	0,679**
FAYD2	0,708**	1	0,829**	0,650**	0,717**	0,607**	0,693**
FAYD3	0,682**	0,829**	1	0,607**	0,718**	0,598**	0,655**
FAYD4	0,659**	0,650**	0,607**	1	0,703**	0,540**	0,592**
FAYD5	0,630**	0,717**	0,718**	0,703**	1	0,644**	0,693**
FAYD6	0,525**	0,607**	0,598**	0,540**	0,644**	1	0,640**
FAYD7	0,679**	0,693**	0,655**	0,592**	0,693**	0,640**	1
HAZYEN	HAZYEN1	HAZYEN2	HAZYEN3	SOSYEN	SOSYEN1	SOSYEN2	SOSYEN3
HAZYEN1	1	0,681**	0,550**	SOSYEN1	1	0,685**	0,770**
HAZYEN2	0,681**	1	0,648**	SOSYEN2	0,685**	1	0,690**
HAZYEN3	0,550**	0,648**	1	SOSYEN3	0,770**	0,690**	1
ADAPTA	ADAPTA1	ADAPTA2		ADAPTB	ADAPTB1	ADAPTB2	
ADAPTA1	1	0,829**		ADAPTB1	1	0,816**	
ADAPTA2	0,829**	1		ADAPTB2	0,816**	1	

**Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

Yapılar arasındaki korelasyonu temel alan ayrım (discriminant) geçerliliğine bakıldığında ise boyutlar arasındaki korelasyon oranlarının düşük olduğu ve ayrım geçerliliği açısından da tatmin edici sonuçlar verdiği görülmektedir. Bu sonuçlarda sadece, Adaptasyon tutumu boyutunun A ve B biçimleri arasındaki korelasyon değeri, 0,552 olarak nispeten fazla hesaplanmıştır. Ancak, bu sonucun model testi açısından herhangi bir olumsuzluğa yol açmaması, ayrım geçerliliğinin de sağlandığı şeklinde yorumlanmasını sağlamaktadır (Tablo 4).

Tablo 4: Yapılar Arasındaki Korelasyon Değerleri

	HAZYEN	SOSYEN	FAYD	ADAPTA	ADAPTB
HAZYEN	1	0,377	0,218	0,329	0,356
SOSYEN	0,377	1	0,097	0,169	0,170
FAYD	0,218	0,097	1	0,157	0,167
ADAPTA	0,329	0,169	0,157	1	0,552
ADAPTB	0,356	0,170	0,167	0,552	1

Yapılan geçerlilik ve güvenilirlik analizler neticesinde, yapılar ve yargılar açısından geçerlilik ve güvenilirlik kriterleri sağlanmış bulunmaktadır. Böylelikle, literatür incelemeleri ışığında geliştirilen kavramsal modelin test edilebilmesi ve hipotezlerin değerlendirilebilmesi amacıyla yapısal eşitlik modeli analizi gerçekleştirilmiştir. Her iki yeni ürün için ayrı ayrı yapısal eşitlik modeli çözümlemesi yapılmıştır;

*A ürünü için yapılan yapısal eşitlik modeli analizi sonucunda ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri şu şekildedir; Ki-kare değeri; 222,40, sd, 84, ki-kare/sd; 2,64, RMSA; 0,070, NFI; 0,95, NNFI; 0,96, CFI; 0,97, IFI; 0,97, SRMR; 0,039, GFI; 0,92 ve AGFI; 0,88.

*Benzer biçimde B ürünü için hesaplanan uyum iyiliği değerleri de; Ki-kare değeri; 233,49, sd, 84, ki-kare/sd; 2,78, RMSA; 0,073, NFI; 0,95, NNFI; 0,96, CFI; 0,97, IFI; 0,95, SRMR; 0,038, GFI; 0,91 ve AGFI; 0,88 şeklindedir.

Bu sonuçlara göre, kavramsal modelin uyum iyiliği değerleri oldukça iyidir. Tablo 5'de modelde yer alan ve hipotezler şeklinde belirtilmiş yapısal ilişkilere ait, standardize edilmiş değerler ve t değerlerine yer verilmiştir. Bu sonuçlara göre, sosyal yenilikçilik düzeyinin, yeni ürün adaptasyon tutumu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir (A ürünü için t değeri: -0,46; B ürünü için de -0,16) Bu da h_1 hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. Yeni ürün adaptasyon tutumu üzerinde, tüketicilerin hazcı yenilikçilik düzeyinin ise etkisini ifade eden h_2 hipotezi kabul edilmiştir. Standardize edilmiş katsayı değeri β, A ürünü için 0,34, B ürünü için ise 0,36; t değerleri ise A ürünü için 5,23, B ürünü için ise 5,26 şeklindedir. Tüketiciler tarafından algılanan firmaların yenilikçilik düzeyinin, onların yeni ürün adaptasyon tutumları üzerindeki etkisi ise anlamlı olarak saptanmış ve h_3 hipotezi de kabul edilmiştir. Yapılar arasındaki ilişkiye ait, standardize edilmiş katsayı değerleri A ürünü için 0,11, B ürünü için ise 0,13; t değerleri ise A ürünü için 2,09, B ürünü için ise 2,28 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 5: Yapısal Eşitlik Modeli Sonuçları ve Hipotezlerin Sınanması

Yapısal İlişkiler	**Standardize Edilmiş Değerler β**	**t Değeri**	**Hipotezler**
Sosyal Yenilikçilik-Yeni Ürün Adaptasyon Tutumu	-0,03 (A ürünü) -0,01 (B ürünü)	-0,46 (A ürünü) -0,16 (B ürünü)	Reddedildi
Hazcı Yenilikçilik-Yeni Ürün Adaptasyon Tutumu	0,34 (A ürünü) 0,36 (B ürünü)	5,23 (A ürünü) 5,26 (B ürünü)	Kabul Edildi
Firmanın Algılanan Yenilikçilik Düzeyi-Yeni Ürün Adaptasyon Tutumu	0,11 (A ürünü) 0,13 (B ürünü)	2,09 (A ürünü) 2,28 (B ürünü)	Kabul Edildi

TARTIŞMA VE SONUÇ

Tüketicilerin yeni ürünlere yönelik adaptasyon tutumlarını etkileyen faktörlerin ve yeni ürün adaptasyon başarısının altında yatan nedenlerin bilinmesi, işletmeler açısından oldukça önemlidir. Çünkü yapılan çalışmalar göstermektedir ki, yeni ürünler, kategorilerine bağlı olarak % 40 ila % 90 oranında pazara giriş aşamasında başarısızlığa uğramaktadır (Gourville, 2006) ve pazara sunulan her yeni ürünün başarısızlığı, işletmeler açısından büyük maliyetlere yol açmaktadır. Literatürde görüldüğü gibi fiyat, tutundurma faaliyetleri, marka gibi çeşitli faktörlerin

yanı sıra tüketici yenilikçiliği ve firmanın algılanan yenilikçilik düzeyinin, tüketicilerin yeni ürün adaptasyon tutumu üzerindeki etkisi bu çalışmanın konusu olmuştur.

Tüketici yenilikçiliği, sadece pazarlama teorisi ile ilişkili değildir. Aynı zamanda, pazarlama uygulamaları ile de ilişkilidir. Bunun nedeni olarak, işletmenin başarısının, yeni mal ya da hizmetlerin başarısına bağlı olması gösterilebilir (Steenkamp ve diğerleri, 1999). Tüketici yenilikçiliği bireyin çevresine kıyasla göreceli olarak yeniliğe daha erken bir şekilde uyum göstermesi (Rogers, 1983) ve risk almasıdır (Midgley ve Dowling, 1978). Yapılan bu çalışmada tüketici yenilikçiliğinin yeni ürün adaptasyon tutumu üzerindeki etkisi incelenmiş ve Roehrich'in (1995) yaptığı sosyal ve hazcı yenilikçilik düzeyi ele alınmıştır. Çalışma bulgularında, hazcı yenilikçiliğin tüketicilerin yeni ürün adaptasyon tutumlarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, literatürdeki çalışmaların sonuçları ile paralel olarak bulunmuştur (Im ve diğerleri, 2003; Hirunyawipada ve Paswan, 2006; Citrin ve diğerleri, 2000; Lassar ve diğerleri, 2005). Yeni ürünleri pazara sunan ve başarılı olmasını bekleyen firmaların, hefed Pazar seçimlerini yaparlarken özellikle hazcı yenilikçilik düzeyleri yüksek olan tüketicilere odaklanmaları oldukça önemlidir. Aslında bu bulgu işletmelerin tüm tüketicileri aynı gözle görmemeleri, yeni ürün sunarken tüketicilerin sahip oldukları yenilikçilik düzeylerinin önemini ortaya koymaktadır.

Algılanan risk, yeni ürünlerin tüketiciler tarafından kabulünde oldukça önemli bir faktördür. Tüketiciler yeni üründen risk algılamaktadır. Bu riski azaltabilmede firmanın algılanan yenilikçilik düzeyinin etkisi vardır (Kunz ve diğerleri, 2011). Firmanın yenilikçiliği, bir bütün olarak yeni fikirlere ve uygulamalara açık olması anlamına gelmektedir (Crawford ve Di Benedetto, 2003; Hurley ve Hult, 1998; Kunz ve diğerleri, 2011). Literatürdeki çalışmaları destekler nitelikte, yapılan bu çalışmada, algılanan firma yenilikçilik düzeyi ne derece fazla olur ise, tüketicilerin risk algılamalarının azalmasına paralel olarak, yeni ürün adaptasyon tutumları da o derece fazla olacaktır. İşletmeler için oldukça önemli olan bu sonuç, işletmelerin tüketicilerin gözünde yenilikçi olma imajını oluşturmasının önemini göstermektedir. Bu çalışmada iki yeni ürüne yönelik tüketicilerin adaptasyon tutumları üzerinde tüketici yenilikçiliğinin ve firmanın algılanan yenilikçilik düzeyinin etkisi incelenmiştir. İleride yapılacak olan çalışmalarda, hizmetlerde de bu etki incelenmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

AAKER, D. A. ve KELLER, K. L. (1990). "Consumer Evaluation of Brand Extensions", Journal of Marketing, 54: 27-41.

BEARDEN, W. O. ve SHIMP, T. A. (1982). "The Use of Extrinsic Cues to Facilitate Product Adoption", Journal of Marketing Research, 19(2): 229-239..

CALANTONE, R. J., ÇAVUŞGIL, S. T., ve ZHAO, Y. (2002). "Learning Orientation, Firm Innovation Capability and Firm Performance", Industrial Marketing Management, 31: 515-524.

ÇIFCI, S. ve KOÇAK, A. (2012). "The Impact of Brand Positivity on the Relationship Between Corporate Image and Consumers' Attitudes Towards Brand Extension in Service Businesses", Corporate Reputation Review, 15(2): 105-118.

CITRIN, A. V., SPROTT, D. E., SILVERMAN, S. N., ve STEM, D. E. (2000). "Adoption of Internet Shopping: The Role of Consumer Innovativeness", Industrial Management&Data Systems, 100(7): 294-300.

CRAWFORD, C. M. ve BENEDETTO, A. C. D. (2003). New Products Management, 7 ed. Burr Ridge, IL: Irwin/ McGraw-Hill.

DANEELS, E. ve KLEINSMITH, E. J. (2001). "Product Innovativeness from the Firm's Perspective: its Dimensions and Their Relation With Project Selection and Performance", Journal of Product Innovation Management, 18(6): 357-373.

DRUCKER, P. F. (1985). Innovation and Entrepreneurship, New York:Harper Collins.

GARLAND, R. (1991). "The Mid-Point on Rating Scale: Is It Desirable?", Marketing Bulletin, 2:66-70.

GOLDSMITH, R. E., D'HAUTEVILLE, F., ve FLYNN, L. R. (1998). "Theory and Measurement of Consumer Innovativeness: A Transnational Evaluation", European Journal of Marketing, 32(3/4): 340-353.

GOURVILLE, J. T. (2006). "Eager Sellers and Stony Buyers: Understanding The Psychology Of New-Product Adoption", Harvard Business Review, 84(6): 98-106.

HIRUNYAWIPADA, T. ve PASWAN, A. (2006). "Consumer Innovativeness and Perceived Risk: Implications for High Technology Product Adoption", Journal of Consumer Marketing, 23(4): 182-198.

HULT, G. T. M., HARLEY, R. F., ve KNIGHT, G. A. (2004). "Innovativeness: Its Antecedents and Impact on Business Performance", Industrial Marketing Management, 33:429-438.

HULTINK, E. J. ve GIMA, K. A. (2000). "The Effect of Sales Force Adoption on New Product Selling Performance", Journal of Product Innovation Managementi, 17(6): 435-450.

HURLEY R. F. ve HULT, H. T. (1998). "Innovation, Market Orientation, and Organizational Learning: An Integration and Empirical Examination", Journal of Marketing,, 62(3): 42–54.

IM, S., BAYUS, B. L., ve MASON, C. H. (2003). "An Empricial Study of Innate Consumer Innovativeness, Personel Charactaristics and New-Product Adoption Behavior", Journal of the Academy of Marketing Science, 31(1): 61-73.

KALISH, S. (1985). "A New Product Adoption Model with Price, Advertising, and Uncertainty", Management Science, 31(12): 1569-1585.

KELLER, K. L. ve Aaker, D. A. (1992). "The Effects of Sequential Introduction of Brand Extensions", Journal of Marketing Research, 29: 35-50.

KUNZ, W., SCHMITT, B., ve MEYER, A. (2011). "How Does Perceived Firm Innovativeness Affect The Consumer", Journal of Business Research, 64: 816-822.

LAI, A. W. (1991). "Consumption Situation and Product Knowledge in the Adoption of a New Product", European Journal of Marketing, 25(10): 55-67.

LASSAR, W. M., MANOLIS, C. ve LASSAR, S. S. (2005). "The Relationship Between Consumer Innovativeness, Personel Charactaristics and Online Banking Adoption", International Journal of Bank Marketing, 23(2): 176-199.

MIDGLEY, D. F. ve DOWLING, G. F. (1978). "Innovativeness: The Concept and Its Measurement", Journal of Consumer Research, 4(2): 229-242.

ROEHRICH, G. (2004). "Consumer Innovativeness: Concepts and Measurements", Journal of Business Research, 57: 671-677.

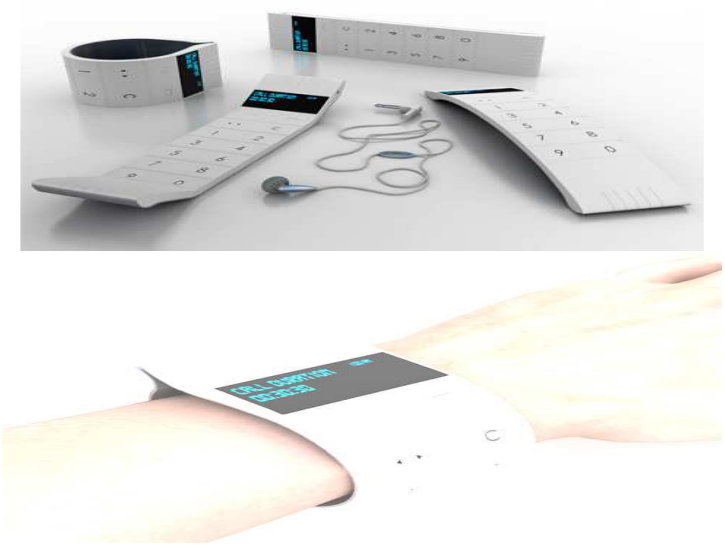
ROEHRİCH G. (1995). "Innovativite´S He´Doniste Et Sociale: Proposition D'une E´Chelle De Mesure", Rech Appl Mark, 9(2): 19-41. AKTARAN ROEHRICH, G. (2004). "Consumer Innovativeness: Concepts and Measurements", Journal of Business Research, 57: 671-677.
ROGERS, E. M. (1983). Diffusion of Innovation, 3rd edition, New York: The Free Press.

STEENKAMP, J-B. E. M., HOFSTEDE, F. T., ve WEDEL, M. (1999). "A Cross-National Investigation into the Individual and National Culture Antecedents of Consumer Innovativeness", Journal of Marketing, 63: 55-69.

THOMPSON, S. A. ve SINHA, R. K. (2008). "Brand Communities and New Product Adoption:The Influence and Limits of Oppositional Loyalty", Journal of Marketing, 72(6): 65-80.

TUOMINEN, M., RAJALA, A., ve MÖLLER, K. (2004). "How Does Adaptability Drive Firm Performance", Journal of Business Research, 57: 495-506.

A. Bileklik ve Esnek Tasarlanmış Cep Telefonu

B. Saydam ve Hava Durumuna Göre Görüntü Değiştiren Cep Telefonu

A: Designed by Shirley A. Roberts, by IDEA. B: Designed by Seunghan Song
http://www.toxel.com/tech/2010/01/07/10-futuristic-cell-phone-concepts/

TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIM STRATEJİLERİ VE BİR MODEL ÖNERİSİ

Ramazan KILIÇ
Doç.Dr. D.P.Ü.,İ.İ.B.F.,ramazan43@hotmail.com

Şahin ÇETİNKAYA
Dr., sahinc_kaya@ hotmail.com

ÖZET: Gelir dağılımında adaletin sağlanamadığı veya az olduğu ülkelerde yoksulluk olgusuyla tanımlanan bir kesim bulunacaktır. Her ülkede yoksulluk gelir dağılımında adil olmayan bir sistemin etkisi ile ortaya çıkmaktadır. Bu adil olma durumu geciktikçe, toplum da, zengin kesim ile fakir kesim arasında gelir farkı artacaktır. Sosyal devlet olgusu gereği, devlet vatandaşlarına, insana yakışır bir hayat sağlama yükümlülüğünü üstlenmiştir. Bu şartlara sahip olmayanlara sosyal yardım sistemi çerçevesinde destekler yapılır. Böylelikle, yoksullarla zenginler arasındaki gelir farkları azaltılmaya çalışılır. Ancak sosyal yardım sistemleri dünyada çok etkin bir şekilde uygulanamamaktadır. En büyük uygulama sorunu ise, sosyal yardım faaliyetlerinin öncelikli kamu görevleri arasında sayılmamasıdır. Ülkelerde, Maliye Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı gibi bakanlıklardaki teşkilatlanmalar ve gelişim takibi sosyal yardım sistemi için yapılmamaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'deki Sosyal Yardım Sistemi incelenerek, eksiklikleri ve sorunları tespit edilmeye çalışılmıştır. Sistemin yoksullukla mücadele alanında politika üreten ve sürekli gelişim kaydeden bir yapıya kavuşması için bir model önerisi hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler; Yoksulluk, Sosyal Yardım, Sosyal Risk, Sosyal Koruma, Sosyal Hizmet

GİRİŞ

Her ülke Sosyal Yardımı bir zorunluluk hissetmeden, sadece manevi duygularla karışık bir politika ile yapmaktadır. Oysa yoksullukla mücadele öncelikli hedefler arasında olmalıdır. Yoksulluğu önleme politikaları devletin tüm birimlerinin ortak destek verdiği bir kalkınma projesi olmalıdır. Çünkü bir toplum da tüm bireylerin refah düzeyi yüksek olursa toplumunda refah düzeyi yüksek olacaktır. Bu mücadelenin yapılmaması gelişmiş toplum olmayı engelleyecektir. Gelişmiş ekonomiler gelir düzeyi yüksek olanların ekonomilere sağladıkları katkılarla büyümektedirler. Gelir dağılımında da, katkı sağlama yeteneği olmayan yoksul kesimin ise payı az olmaktadır. Dolayısı ile buradan şu sonuç çıkarılabilir: "**Ülkeler zenginlerin gelirlerindeki artış ölçüsünde veya yoksullarla zenginler arasındaki gelir farkının küçülmesi oranında kalkınmaktadırlar."**

Türkiye'de gelir dağılımındaki adaletsizliği en aza indirme girişimi olarak adlandırabileceğimiz sosyal yardım uygulamaları sistemli bir şekilde yapılanmadığından, verimli sonuç alınamamaktadır. Mevcut uygulama da bazen kaynak israfı, bazen de kaynak yetersizliği görülmektedir.

Her ülkenin ortak sorunlarından biri olan; "**Büyümede Süreklilik**" esasının gerçekleştirilmesi yoksullukla ilgilidir. Yoksulluğun önlenmesi için "**Gelir Farkının Azaltılmasında Süreklilik**" esasının sağlanması gerekmektedir. Toplumların gelir düzeyine bağlı olarak kişi başı milli gelirden alınan paylar, bölgelere, sektörlere, meslek gruplarına göre ayrıldığında, yoksulluk oranı net olarak çıkacaktır. Yoksulluk düzeyi belirlenirken, asgari yaşam koşullarında nelerin olduğu güncellenerek tespit edilmelidir. Bu temel sorunlar çerçevesinde yoksullukla mücadele politikalarının üretilmesi için planlama yapılması esasına göre bir model amaçlanmıştır.

Çalışmanın amacı, Türkiye'de sosyal yardım sisteminin değerlendirilmesi ve finansal açıdan irdelenmesidir. Türkiye'de faal olan kurumlar sosyal yardım amaçlı görünmekle beraber farklı alanlarda da hizmet vermektedir. Bilimsel olarak incelenmek üzere ortaya konulan problem şudur; Türkiye'de yoksullukla mücadele devletin rolü nedir ve bu rolün icrası için gereken yapısal düzenlemeler var mıdır? Sorusu etrafında cevap arama ve çözüm önerisi çalışması amaçlanmıştır.

TEMEL KAVRAMLAR

SOSYAL YARDIM

Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sistemi içerisindeki primsiz programlar olup çoğunlukla vergiler ile finanse edilmektedir. Sosyal yardımları benzer programlardan ayıran en önemli özellik, sosyal yardımların karşılıksız olarak yapılması ve muhtaçlık koşuluna dayanmasıdır[1].Modern anlamda sosyal yardımlar sanayi devriminden sonra gelişmiştir. Ancak Aristo'nun sosyal yardım konusundaki sözlerinden, sosyal yardım kavramının çok eski dönemlere kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Aristo'ya göre, en iyi devlette bile mutlaka bazı fakir bireyler olacaktır[2]. Günümüzde sosyal koruma sisteminin bir parçası olarak kabul edilen sosyal yardımlar genel olarak, *yeterli gelire sahip olmayan kişiler için son mercide sağlanan maddi destek olarak tanımlanmaktadır*[3]. Sosyal Yardım, Muhtaç durumda olanlara yönelik olarak gerçekleştirilen ayni ve nakdi yardımlara verilen genel bir addır.[4].

SOSYAL HİZMET

Sosyal hizmetler, "insanların sağlık ve iyilik halinin geliştirilmesinde; insanların kendilerine daha yeterli hale gelmelerinde ve başkalarına bağımlı olma hallerinin önlenmesinde; aile bağlarının güçlendirilmesinde; bireylerin, ailelerin, grupların veya toplulukların sosyal işlevlerini başarıyla yerine getirmelerinde yardımcı olmak amacıyla sosyal hizmet uzmanları ve diğer meslek mensupları tarafından gerçekleştirilen etkinlik ve programlar bütünü" olarak, Sosyal yardımlar ise, "Toplumda yoksul veya muhtaç durumda bulunan kişi veya gruplara yönelik olarak ekonomik ve sosyal amaçla yapılan her türlü maddi destek" olarak tanımlanmaktadır[5].Dünyada yaygın olarak benimsenen yeni ekonomik politikalar, sosyal politika uygulamalarının kapsamının sınırlandırılmasını ve kontrol altına alınmasını gündeme getirmiştir. Devletin ekonomik ve sosyal alandaki görev ve sorumluluklarına ilişkin getirilen yeni yaklaşımların bir sonucu olarak, sosyal hizmet ve yardım uygulamaları da bu süreçten olumsuz etkilenmiştir[6].

SOSYAL RİSK

Sosyal risk, ne zaman gerçekleşeceği bilinmeyen, ancak ileriki bir zamanda gerçekleşmesi muhtemel veya kesin olan ve buna maruz kalan kişinin gelir düzeyinde eksilmeye neden olan olaydır. Sosyal risklerin ortak özelliği, bireylerin ekonomik gücünü sarsmalarıdır[7]. ILO 102 Sayılı Sözleşmesinde sayılan, sosyal risklere karşı güvence sağlanacak 9 sosyal sigorta kolu vardır. Sözleşmede sayılan dokuz faydadan en az üçünü sağlayan bir sosyal sigorta sistemi kurulması zorunludur. Son yıllardaki gelişmeler, ekonomik güvensizlik ortamı yaratan etkenlerin, yani sosyal risklerin, niteliklerini değiştirmiş ve yeni risklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur[8].

YOKSULLUK

Genel olarak yoksulluk, insanların temel gereksinimlerini karşılayamama durumudur. Yoksulluğu iki türlü tanımlamak olasıdır. Bunlardan dar anlamda yoksulluk; açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk; gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder[9]. Yapılan tanımlar genel olarak "mutlak yoksulluk" ve "göreli yoksulluk" tanımları etrafında toplanır.

MUTLAK YOKSULLUK

Bir kişinin veya hane halkının yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari temel ihtiyaçlarının tanımlanmasının ardından, bu temel ihtiyaçları karşılamak için gerekli gelirin belirlenmesiyle ortaya çıkan yoksulluk seviyesinin altındaki ayni ve nakdi geliri olanları içerir. Çok basitleştirilmiş yaklaşımlarda, temel ihtiyaçlar günlük asgari kaloriyi sağlayacak harcamalar olarak tanımlanır.

GÖRELİ YOKSULLUK

Ülke içindeki ortalama gelirin belli bir oranı altında geliri olanları içerir. Bu gün Avrupa Birliği üyesi ülkelerde, göreli yoksulluk seviyesi, kişi başı milli gelirin yüzde ellisinin altındaki geliri kapsamaktadır. Burada somut kişi

---

[1] Can, Tuncay.,"Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri", Beta, İstanbul, 1986
[2] Vaughan,S.,"Social Services, Population Control, and Individual Responsibility: Aristotle and the Problem of Poverty",Paper presented at the annual meeting of the Midwest Political Science Association, Apr 12, 2007.
[3] Demir Ş.S.,"Türkiye'de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri", DPT Uzm.Tezi, Ank., 2008.
[4] http://www.kamu-is.org.tr/pdf/946.pdf
[5] Can,Tuncay,"Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri", Beta, İstanbul, 1986
[6] http://www.tccb.gov.tr/ddk/ddk29.pdf
[7] http://ekutup.dpt.gov.tr/gelirdag/tez-hhande.pdf
[8] BOVENBERG, A.L., "The Life Course Perspective And Social Policies – An Overview Of The Issues", World Bank, Social Protection Discussion Paper, No. 0719, November,2007
[9] www.tuik.gov.tr

değil, tüketici birim hesabına dayanarak hane halkı ele alınmaktadır. "Hane halkı üyesi başına eşdeğer kullanılabilir gelir"in hesaplanmasında amaç, hane halkı üyelerinin bir arada yaşamaktan elde ettikleri ölçek ekonomilerini çözümlemeye dahil etmektir. Ayrıca göreceli yoksullukta toplumun yarattığı ortalama gelirin yarısı yoksulluk düzeyi olarak alınmakta, bu düzeyin altına düşen hane halkı yoksul olarak varsayılmaktadır[10].

SOSYAL DEVLET

Sosyal devlet, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini gerekli ve meşru gören bir anlayıştır. Sosyal Devlet anlayışı Türk anayasa hukukuna 1961 Anayasası ile birlikte "Cumhuriyetin Nitelikleri" başlığı altında sayılan temel bir unsur olarak girmiştir:[11]Ulusal gelir artışının sağlanması yoksulluğun azaltılmasında en etkin araçlardan birisidir. Ulusal gelir artışını gerçekleştirebilmek ekonomik gelişmeyle olasıdır. Çünkü, ekonomik gelişme olmadan sosyal bir gelişmeden söz etmek olanaksızdır. Ekonomik gelişme stratejileri, eğitim, sağlık hizmetlerine yatırım doğrultusunda olmalıdır. Böylece fiziksel kaynaklar ve insan kaynakları etkin olarak kullanılabilir. Ancak, ulusal gelir artışında gelir dağılımı eşitsizliği göz önüne alınmalıdır[12].

REFAH DEVLETİ

Refah devleti minimum düzey ötesinde vatandaşlarının refahı için birincil sorumluluk kabul eden devlet kavramı olup devletin vatandaşlarının iktisadi ve sosyal esenliklerinin korunması ve teşvik edilmesinde ana rol oynamasını önerir.[13].

SOSYAL KORUMA

Sosyal yardımlaşma ile beraber incelenebilecek bir başka kavram ise sosyal korumadır. Sosyal koruma temel risk ve gereksinimlerden kaynaklanan düşük yaşam standartlarına ya da yaşam standartlarının gerilemesine karşı koruma sağlamak için; toplumun kamusal ve toplu önlemler aracılığıyla bireylere ve ailelerine sağladığı yardımlar" olarak tanımlanabilir[14]. Toplumlar arasında sosyal koruma tanımı ve yaklaşımı bakımından önemli ayrımlar vardır. Farklı değerler, kültürler, gelenekler, kurumlar ve politik yapılar sosyal korumanın nasıl sağlanacağını ve tanımını etkilemektedir. Öğretide, sosyal koruma sosyal güvenliğin amacı olarak ifade edilmektedir[15].

TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIM SİSTEMİ

SOSYAL YARDIMIN TARİHSEL ARKAPLANI

Türkiye'deki sosyal yardım sisteminin tarihsel gelişimine bakıldığında Eski Türklerden beri devam eden bir yardım sistemi olduğu görülecektir. Zaten Türklerin İslamiyet'i kabulünden önce başlayan bir sosyal yardım sistemi bulunmaktaydı. MÖ 3000 yılında Orta Asya'da Türkler, insanları ve hayvanları korumak için, sosyal güvenlik kurumuna benzer, vakıflar kurmuşlardır. Türk tarihinde çocukların korunmasıyla ilgili alınan ilk resmi ve düzenli önlemlere ilk Müslüman şii kavimlerde rastlanıyor. Korunmaya muhtaç çocukların korunması ve bakımı için kurumlar açılmıştır. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması ile başlayan çağla birlikte insanı korumaya yönelik yasal ve kurumsal önlemler Anadolu'ya taşınmıştır. Selçuklularla sosyal hizmetler daha yaygın bir örgüt haline gelmiştir. Dinsel vakıflarla yardımlar örgütlenmeye başlanmıştır.

Vakıflarla dul, yetim, yoksul, düşkün ve sakatlara yardım edilmiştir. 18. yüzyıla değin önce "Ahilik" sonra "Gedik-Lonca" teşkilatı adı altında ticari birlikler kurulmuştur. Bugünkü meslek odalarının, sendikaların ve sosyal sigorta kurumlarının yerini tutan bu kuruluşların amacı üyelerini bir çatı altında toplamak, korumaktı. Yaygın bir İslami sosyal yardım ve dayanışma örgütü olan bu kuruluşlar zamanının ekonomik ve toplumsal gereksinmesinden doğmuştu. İslam'da sosyal yardım bir çeşit bireysel etkinlik ve ibadet olarak ele alınmıştı. Örneğin zekat bireysel boyutta örgütlenmiş bir sosyal yardımdır. Yoksula, kimsesize, öksüze, yetime dağıtılan fitre, sadaka gibi önlemlerde aynı kapsamda irdelenmelidir. İslamiyet'te bireye bağlı, örgütlenmemiş bir sosyal yardım vardır. Bu yardım sistemi, eşitlik ve sosyal dayanışma temelleri üzerine oturtulmuştur[16].

---

[10] Ethem Çengelci, Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu. Ankara, 1998
[11] Ergun, Özbudun,,Türk Anayasa Hukuku,Yetkin Kitabevi,Ankara,2005
[12] http://www.aeri.org.tr/PDF/119-PRYoksulluk.pdf
[13] http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/anasayfa-refah.htm
[14] Recep, Kapar, Sosyal Korumanın İşgücü Piyasasına Etkisi, Birleşik Metal İşçileri Sendikası Yay., İstanbul, 2005
[15] http://www.sosyalkoruma.net/pdf/bildiri.pdf
[16] http://www.osmanli-tr.org/Karargah/osmanlida-ve-loncalar-teskilati-t368.0.html

Türkler, Müslüman olmadan önce gösterdikleri toplumsal yardımlaşma ve dayanışmayı, İslâmiyet'i kabulden sonra da fazlasıyla göstermişlerdir.[17].Osmanlı İmparatorluğu döneminde, emeği ile hayatını kazanan kişilere ve bazı zümrelere yöneltilen sosyal yardım ile meslek kuruluşlarının sağladığı sosyal yardımlar görülmektedir.Günümüzde sosyal yardım sisteminin oldukça dağınık bir yapıda olduğu görülmektedir. Bu dağınıklık 2008 yılında Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu tarafından da tespit edilmiştir[18]. Kamu kurumlarında yardım dernekleri, özel kuruluş veya şahısların kurdukları yardım kurumu ve vakıflar sosyal yardımı sürdürmektedirler.

Türkiye'de 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı adıyla yeni bir bakanlık kurulmuştur. İlgili Bakanlık bünyesinde olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü devletin sosyal yardım politikalarını düzenleme ve uygulama görevini üstlenmiştir. Bunun dışında bir başka sosyal yardım kurumu da Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğüdür. Bu kurumların işleyişine bakıldığında her kurum bağımsız olarak çalışmaktadır. Ayrıca ismi şu anda yazılmayan, farklı sosyal yardım hizmet mantığı ile faal bir çok kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların harcamaları 2008 yılı itibarı ile, 14 milyar TL'ye ulaşmıştır[19]. Türkiye'de 2008 yılı GSYIH tutarı 937 milyar dolar[20] olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılı aralık ayı Merkez Bankası USD kuruna bakıldığında 1$=1,53 TL olduğu görülmektedir. Buna göre GSYIH toplamı TL olarak 1 424 milyar TL'dir. Sosyal Yardımın bu rakam içindeki oranı %1'dir. Bu oran oldukça düşük olmakla beraber bu kurumların sosyal yardım amaçlı faaliyet gösterip de, kaynaklarını yoksullukla mücadele dışında kullanan kurumlarda bulunmaktadır.Günümüzde Türkiye'de sosyal yardım sisteminin organize olması için çalışma başlatılmıştır. Ancak kamu kurumlarında sosyal yardım sistemi mevcut yapının korunması esasına göre reform edilmektedir. Bu nedenle mevcut yapıda ciddi bir değişiklik olmamaktadır.

TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIM UYGULAMALARI

Türkiye'de Sosyal Yardım sisteminde yer alan kuruluşlar ve bu kuruluşlar tarafından yürütülen yardım programları incelenirken, sosyal yardım programlarının konularına göre sınıflandırılması yapılabilir. Böylece, Sosyal yardım sisteminin muhtaç kişilere hangi alanlarda destek sağladığının görülmesine yardımcı olacaktır. Buna göre sosyal yardımların sınıflandırılması şöyledir[21]; Sağlık Yardımları, Gıda Yardımları, Barınma Yardımları, Eğitim Yardımları, Muhtaçlık ve İşsizlik Yardımları şeklindedir.

Türkiye'de yoksulluk olgusunun varlığı açık bir biçimde görülmekle birlikte bu sorun düşük eğitim düzeyi, işsizlik, kayıt dışı ekonomi, yetersiz sosyal güvenlik sistemi, ekonomik kriz, adil olmayan gelir dağılımı ve bölgesel eşitsizlikler gibi ülkenin yapısal sorunlarıyla beslenerek yaygınlaşmaktadır. Sosyal yardımlarla ilgili çok fazla sayıda yasa ve örgüt çokluğu bulunmaktadır. Sosyal yardım hizmeti sunan kurumların önemli bir bölümünde ise oldukça dar kapsamlı bir sosyal yardım uygulaması yapılmaktadır. Uygulama kapsamındaki sosyal yardımlara kısaca göz atılacak olursa şöyledir:

i) Sağlık Yardımları, genellikle kişilerin sağlık hizmeti masraflarının karşılanması amacını taşımaktadır. Bu anlamda yapılan sağlık yardımları ayni yardım niteliğindedir. Bunun yanı sıra, faydalanıcıların belli sağlık kontrollerine gitmelerini sağlamak amacına yönelik olarak para verilmesi şeklinde de sağlık yardımı yapılmaktadır. Bu tür sağlık yardımları da nakdi yardım niteliğindedir[22]. 2012 yılı itibariyle Türkiye'de de sosyal güvencesi olmayanlar genel sağlık sigortası kapsamına alındı. Bu kapsamda herkes sosyal ekonomik durumuna göre sigorta primi ödeyecektir. Geliri olmayanlar primden muaf tutulacak ve sağlık hizmetlerini karşılıksız olarak alacaktır. Böylelikle sağlık hizmetleri için ciddi bir parasal kaynak temini amaçlanmıştır. Sağlık Bakanlığı verilerine göre 9 milyon[23] civarında olan yeşil kartlılar, gelir testinden sonra sağlık hizmetinden primli veya primsiz olarak faydalanacaklardır.

ii) Gıda Yardımları; kişilere gıda maddelerini kendilerinin satın alabilmesini teminen gıda çeki verilmesi şeklinde olabileceği gibi, sıcak yemek veya gıda paketi verilmesi şeklinde de olabilmektedir. Gıda paketleri genellikle kuru gıda ve kahvaltılık gıda maddelerinden oluşturulmakta ve genel olarak bir kuruluştan gıda yardımı alan herkese aynı türde ve miktarda gıda maddelerinden oluşan paketler verilmektedir. Gıda yardımlarında amaç

---

[17] http://osmanli.darulerkam.altinoluk.com/iibolum-osmanli-devleti%E2% 80%99nin-kurulusunda- tasavvufun-rolu/osmanlida-vakif/

[18] http://www.tccb.gov.tr/ddk/ddk20.pdf

[19] http://www.tccb.gov.tr/ddk/ddk20.pdf

[20] http://ekutup.dpt.gov.tr/ueg/2008/2008.asp

[21] Sibel, Yılmaz., Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşım Politikaları, , Anadolu .Üniversitesi., S.B.Ens. ,Eskişehir,2006

[22] Sibel, Yılmaz,., a.g.m.

[23] http://sbu.saglik.gov.tr/sbyesil/

belirli malların, yani gıda maddelerinin, temini olduğu için gıda yardımı nakit olarak da verilse ayni nitelikte bir yardımdır. Gıda yardımları; SYDV, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Belediyeler ve çeşitli hayır kurumları tarafından yapılmaktadır.

iii) Barınma Yardımları, refah devletinin bireylere kalacak yer sağlama veya kalacak yer konusunda yardımcı olma amacını taşıyan faaliyetleridir. Bu faaliyetler muhtaç durumdaki bireylerin geçim masraflarının farklı yollarla azaltılması anlamına da gelebilmektedir. Bu masrafların düşürülmesi; barınma konusunda nakit yardımı verilmesi, kişilerin alacakları konut için kredi çektiklerinde ödeyecekleri kredi faizinin düşürülmesi ya da bu kişilere konut sağlanması şekillerinde olabilmektedir. Kısaca, barınma veya konut yardımı olarak adlandırılan yardımlar, kaldıkları konut için ödedikleri kiranın tamamının veya bir bölümünün faydalanıcılara verilmesidir[24]. Belli bir ihtiyacın karşılanmasına yönelik olduğu için, barınma yardımı ayni nitelikte bir yardımdır. SYDV'ler 'barınma yardımı' adı altında, bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan muhtaç durumdaki kişilere evlerinin bakım ve onarımı için yardım vermektedirler. Söz konusu yardım malzeme desteği olabileceği gibi para yardımı şeklinde de olabilmektedir. Bazı belediyeler de muhtaç durumdaki bazı kişilere konut sağlamakta veya bu amaçla para yardımı yapmaktadırlar. Ancak bu tür yardımlar barınma veya konut yardımı adıyla ve düzenli bir sosyal yardım programı şeklinde yürütülmemektedir.

iv) Yakacak Yardımı ayni nitelikte bir yardımdır. Genellikle muhtaç durumdaki kişilere kömür verilmesi şeklinde yapılmaktadır. Doğal gaz veya odun masrafının karşılanması gibi, muhtaç durumdaki kişinin özel durumuna göre farklı uygulamalar da olabilmektedir. Ancak bu tür uygulamalar çok seyrek görülmektedir. Yakacak yardımı; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) ve belediyeler tarafından yapılmaktadır. Verilen kömür Türkiye Kömür İşletmelerinden (TKİ) temin edilmekte ve yardımı yapan kuruluş tarafından dağıtılmaktadır. Yardım olarak verilen kömürün karşılığı Hazine tarafından TKİ'ye aktarılmaktadır[25].

v) Yaşlılara Yapılan Yardımlar, ayni ya da nakdi nitelikte olabilmektedir. Kişinin yaşlı olmasına bağlı olarak yapılmaları dolayısıyla kategorik nitelikli yardımlardır. Yaşlılara yapılan en geniş kapsamlı sosyal yardım, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından 65 yaş üstündeki muhtaç vatandaşlara verilen yaşlılık aylıklarıdır. SYDV'ler ve belediyeler tarafından da yaşlılara sosyal yardım verilmektedir. Ancak bu yardımlar belli bir yaş koşuluna bağlı değildir ve genellikle SGK tarafından bağlanan aylıklar kadar düzenli yapılmayabilmektedir. SGK tarafından yaşlılara verilen aylıklar nakdi nitelikte sosyal yardımdır. SYDV'ler ve Belediyeler tarafından yaşlılara verilen sosyal yardımlar ise ayni veya nakdi nitelikte olabilmektedir[26].

vi) Özürlülere Yapılan Yardımlar, ayni ya da nakdi nitelikte olabilmektedir. Kişilerin özürlülük durumuna özgü olarak yapılmaları dolayısıyla kategorik nitelikli yardımlardır. Özürlülere yapılan nakdi yardımlar arasında en kapsamlı olanı 2022 sayılı Kanuna istinaden muhtaç durumdaki özürlülere verilen özürlü aylığıdır. Ayrıca özürlülere SYDV'ler ve belediyeler tarafından çeşitli ayni ve nakdi yardımlar yapılmaktadır[27].

vii) Giyim ve Ev Eşyası Yardımları, SYDV'ler ve belediyeler tarafından yapılmaktadır. Giyim ve ev eşyası yardımları ayni nitelikte yardımlardır. Bu yardımların önemli bir bölümü (özellikle SYDV'ler tarafından yapılanlar), yardımı veren kuruluşa yapılan bağışlardan oluşmaktadır. Dikkate alınan tek ölçüt, kişinin muhtaç durumda bulunmasıdır. Yardımının bir sonraki yıl aynı dönemde yapılacağı yönünde bir düzenlilik bulunmamaktadır. Giyim yardımları son yıllarda bazı SYDV'ler tarafından kurulan sosyal marketler aracılığıyla da yapılmaktadır. Bu marketlerde vatandaşların bağışladıkları birinci ya da ikinci el giysiler ve ev eşyaları bulunmakta ve ihtiyaç sahibi kişilerin bedenlerine göre giysi yardımı yapılmaktadır[28].

viii) İşsizlere Yardım, Türkiye'de muhtaç durumdaki işsiz kişilere sosyal yardım niteliğinde düzenli gelir sağlanması yönünde bir yardım programı henüz mevcut değildir. Bunun yanı sıra, SYDGM ve SYDV'ler tarafından verilmekte olan proje destekleri, sosyal yardımların *bireylerin kendilerine yetebilir hale gelebilmeleri* amacını desteklemek üzere, sosyal yardımlarla birlikte yürütülen programlardır. Bu yardımlar özellikle işsiz kişilerin işgücü piyasasına entegrasyonunun sağlanması amacıyla, iş kurma desteği verilmesi, ilgili kurumlarla birlikte istihdam amaçlı eğitimler düzenlenmesi gibi konuları kapsamaktadır. Ancak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik

[24] Sibel, Yılmaz, a.g.m.
[25] Sibel, Yılmaz, a.g.e.
[26] http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/236
[27] www.ozida.gov.tr
[28] http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/236

Fonu (SYDTF) Kurulu, iş eğitimi verilmesi hususunun İŞKUR'un görev alanına girmesi dolayısıyla, SYDTF kaynakları kullanılarak bu tür eğitimlerin verilmesi uygulamasına son verilmesi yönünde karara varmıştır.

ix) Diğer Yardımlar, belirtilen yardım türlerinden herhangi birine girmeyen ancak kişinin muhtaç olması dolayısıyla yapılan nakdi yardımlar bulunmaktadır. Bu yardımlar kişilerin muhtaçlıkları dolayısıyla yapılmakta olup, kişinin herhangi bir özelliği ön planda değildir. SYDV'ler, Vakıflar Genel Müdürlüğü, SHÇEK ve belediyeler tarafından verilen yardımların bir kısmı bu niteliktedir[29].

SOSYAL YARDIM BİLGİ SİSTEMİ

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma genel müdürlüğü tarafından 2009 yılında sosyal yardım bilgi sistemi oluşturuldu. Bu sistem sayesinde; Sosyal yardım başvurusu yapan vatandaşlarımızın muhtaçlıklarını ve kişisel verilerini merkezi veri tabanlarından temin/tespit etmelerini ve İkinci defa Mükerrer yardımların önlenmesine yönelik olarak kurumlar arası (online) veri paylaşımını sağlamaktadır. Hali hazırda 10 ayrı kurumdan 24 ayrı sorgulama yapılmaktadır[30].

TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIM HİZMETİ İLE İLGİLİ KURUMLAR

Ülkemizde kamu kurumları kendi içlerinde sosyal hizmet amaçlı faaliyetler yürütmektedirler. Buna göre, bazı kamu kurumlarının başlıca sosyal yardım faaliyetleri şöyledir;Türkiye'de sosyal yardım hizmetleri kamu kurumları aracılığı ile yapılmakla beraber, özel kuruluşlar tarafından da yapılabilmektedir. Kamu kurumlarından amacı sosyal yardım ve sosyal hizmet olan kuruluşların başlıcaları şunlardır[31];

a) Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü,

b) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

c) İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı,

Bu kurumların faaliyetleri birbirinden ayrı olarak devam etmektedir. 2011 yılında yeni kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, bazı kuruluşları birleştirmiştir. Bundan dolayı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu gibi bazı kuruluşlar kapatılmıştır.Bu kurumları faaliyetlerine göre ayrıntılı olarak incelediğimizde benzer hizmetler yaptıkları aşağıda da görülecektir. Buna göre ilgili kurumların incelenmesi sonucu şu verilere ulaşılmıştır.

a) Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü

Medeni Kanun'la yapılandırılan vakıf müesseselerinin sevk ve idaresi bu kurum tarafından yapılmaktadır. İlk vakıf kuruluşunun 1048 yılında oluşturulması dikkate alınırsa, bu kurum geçmişten günümüze tüm vakıf müesseselerinin korunması ve amacı doğrultusunda hizmeti için faaliyet göstermektedir. Genel faaliyet alanlarından, araştırmamıza konu olan sosyal yardım hizmetleri olduğu için başlıklar sosyal yardım içerikli olanlardan oluşturulmuştur. Oysa Vakıflar genel müdürlüğü bunun dışında, kültürel faaliyetlerle de görevli bir kamu kurumudur.[32]

b) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

2011 yılında kurulan bu bakanlık Sosyal Yardım faaliyetlerini tek çatı altında toplamayı amaçlamaktadır. Daha önceden var olan Devlet Bakanlığının yerine ilgili faaliyetleri devam ettirmektedir. Bu çerçevede, SHÇEK ve SYDGM kurumlarını Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü adı altında birleştirmiştir. Bu birleştirme sonucunda SHÇEK feshedilmiştir. Sosyal yardımların dağıtım ve politika üretilmesinde kullanılan SHÇEK ve SYDGM yardımlarını ayni ve nakdi yardımlar şeklinde yapmaktaydı[33].

Özürlülere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini temin etmek için; ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, özürlüler ile ilgili ulusal politikanın oluşmasına yardımcı olmak, özürlülerin problemlerini tespit etmek ve bunların çözüm yollarını araştırmak üzere 571 sayılı Başbakanlığa bağlı Özürlüler İdaresi Başkanlığının kurulmasına, ilişkin Kanun Hükmünde Kararname 1997 yılında yürürlüğe girmiş ve Başkanlık Ankara'da faaliyete geçmiştir. Özürlülere ilişkin plan ve programlar ile ekonomik ve sosyal statülerini etkileyen tüm kararların alınması sırasında özürlülerin katılımlarının sağlanması amaçlanmıştır[34]

---

[29] www.ozida.gov.tr

[30] http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1282141110-AYild_ Sosyal _Yardımların_ Koordinasyonunda_ Sosyal_Yardim_Bilgi_Sistemi.pdf

[31] Pınar,Semerci,Yoksulluk, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.,İstanbul,2010

[32] www.vgm.gov.tr, a.g.s.

[33] www.sydgm.gov.tr

[34] http://www.ozida.gov.tr/?menu=haber&sayfa=ozuryapilanma

c) İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı

AB Müktesebatına uyum çerçevesinde hazırlanarak yürürlüğe konulan 03.08.2002 tarih ve 4771 sayılı Kanunun 3. maddesi ile 2908 sayılı Dernekler Kanunun 46. maddesinde yapılan değişiklikle; Dernekler ile ilgili hizmetleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığı bünyesinde Dernekler Dairesi Başkanlığının kurulması ve aynı Kanunun 73. maddesinde yapılan değişiklikle de; İçişleri Bakanlığınca, derneklere ilişkin iş ve işlemleri yürütmek, hizmetleri görmek üzere illerde valilikler, ilçelerde de kaymakamlıklar bünyesinde derneklerle ilgili bir birim oluşturulması hükmü getirilmiştir.

Bugüne kadar toplam 234240 adet dernek kurulduğu bunlardan 142380 adedinin feshedildiği görülmektedir.

2012 yılında elde edilen son verilere göre Türkiye'de faal olan 91860 adet dernek bulunmaktadır. Bu derneklerden 460 tanesi kamu yararına faal olan dernekler sınıfındadır. Yardım toplama için izin almasına gerek olmayan 18 dernek bulunmaktadır. Sosyal yardım amaçlı olduğu düşünülen derneklerin toplam sayısı ve sınıflandırması ise şöyledir;

– Din temelli dernekler 15821
– Yardımlaşma dernekleri 15040
– Toplumsal Hayat Dernekleri 6548
– Hayır işleri Dernekleri 632

Buna göre, yardım amaçlı toplam 38041 adet dernek bulunmaktadır[35].

TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIMLAŞMA SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRMESİ

Türkiye'de sosyal yardım sisteminin güçlü bir geçmişi olmasına rağmen, etkin ve verimli bir uygulama yapılamamaktadır. Bu nedenle aksaklıklar ve sorunlar bulunmaktadır. Klasik yönetim anlayışına göre kamu kurumlarında yapılan işler bir bürokratik sistem içinde yapılır. Bu sistemin, ekonomik, sosyolojik ve yasal boyutları olmalıdır. Alman sosyolog Max Weber, ideal bürokrasi teorisinde bu durumu açıklamıştır.

İdeal bir Sosyal yardım sisteminde de Max Weber yaklaşımına benzer bürokratik bir yapılanma bulunmalıdır. Ancak Türkiye'deki yapı son derece dağınık ve karmaşık bir şekildedir. Çok başlılık ve kontrol edilemeyen faaliyetler sistemin verimliliğini engellemektedir. Kamu otoritesi sürekli yenilikler yaparak sistemi iyileştirmeye çalışmaktadır. Fakat bu konuda hedeflenen başarı sağlanamamıştır. Bunu kalkınma planlarından anlayabiliriz. Örneğin 7. Beş yıllık kalkınma planında şu ifadeler yer almaktadır[36];

> *"-Sosyal hizmet ve yardımlar konusundaki dağınıklık ve yetersizlik devam etmektedir,*
> *- Sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin temel esaslarını belirleyecek Sosyal Güvenlik Temel Yasası çıkarılacaktır.*
> *- Sosyal güvenlik kurumlarının teşkilat yapıları merkeziyetçi yapıdan uzaklaştırılarak yerinden yönetim esasına uygun bir yönetim yapısına kavuşturulacak, kurumların idari ve mali özerklikleri sağlanacaktır."*

Ancak bu planlama hedefine ulaşmadığından 8. Beş yıllık kalkınma planında tekrar gündeme gelmiştir[37].

> *"-Ayni ve nakdi yardım yapan veya hizmet sunan kurum ve kuruluşlar arasında ortak bir kriter ve hizmet standardı oluşturulamamıştır.*
> *-Hedef kitlelere daha etkin bir hizmet sunmak amacıyla sosyal yardım ve hizmetler yeni bir sisteme kavuşturulacaktır.*
> *- Sosyal hizmet ve yardımların geliştirilebilmesi amacıyla, kamuya ait her türlü sosyal hizmet ve yardım programının düzenlenmesi, idaresi ve koordinasyonundan sorumlu yeni bir kurumsal yapılanma oluşturulacaktır."*

Buradan anlaşılan şudur ki, devlet kendi yapılanmasındaki etkinlik ve verimlilik sorununun farkındadır. Ancak gerekli köklü reformları yapamamaktadır. Bunun en temel nedeni ise, "sosyal yardım konusunun bilimsel anlamda ele alınarak milli bir politika oluşturma girişimi" henüz yapılmamıştır.

---

[35] http://www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view= category& layout =blog&id=52&Itemid=12&lang=tr
[36] http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/vii/
[37] http://plan8.dpt.gov.tr/

TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIM SİSTEMİNİN SORUNLARI

Türkiye'de sosyal yardım sisteminin temel sorunu, başlangıç bölümde de belirtildiği üzere ciddi olarak sosyal yardımı amaçlayan bakanlık düzeyinden sistemli bir hiyerarşi olmamasından kaynaklanmaktadır. Kaynakların miktarı ve kullanımları her an değişime uğrayabilmektedir.

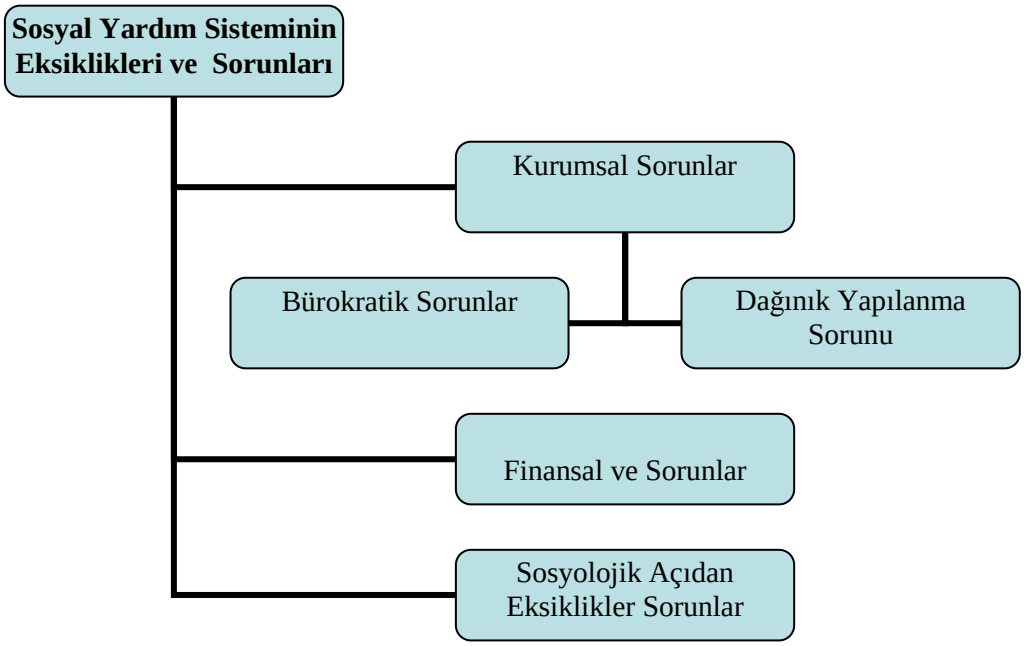
Oysa bu klasik yönetim anlayışında ideal bürokrasi hedefine ters bir durumdur. Alman sosyolog Max Weber'in **ideal bürokrasi** kavramının oluşum şartlarından biride, her şeyin yazılı kurallar çerçevesinde ele alınmasıdır ve bu kurallar şahıslara göre değişmemelidir[38].

Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığının taşımalı eğitim harcamalarını sosyal yardım fonundan yapması bunun ilginç bir örneğidir. Muhtaçlar için ayrılan fon, eğitim politikasının bir faaliyetinde kullanılmamalıdır. Bu yapısal düzenlemedeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır. 2008 yılında cumhurbaşkanlığı devlet denetleme kurumu tarafından yapılan tespitler bu gerçeği gözler önüne sermektedir. Rapora göre; dağınıklık, kontrolsüz istihdam, harcama yerlerinin tespitinde hatalar ve denetim eksiklikleri bu kaynakların amacına tam olarak ulaşmadan yok olduğunu göstermektedir.Türkiye'de sosyal hizmet kurumlarının eksiklikleri göz önünde bulundurulduğunda mevcut yapının reforma ihtiyacı olduğu görülmektedir. Öncelikle sosyal yardımın bir lütuf değil, anayasal bir hak olduğu hususu benimsenmelidir. Bu kurum yardımlarını karşılık beklemeksizin ve sadece ihtiyaç sahiplerine yapmalıdır.

Yukarıda bahsedilen **Max Weber'in ideal bürokrasi modeli** çerçevesinde bir öneri hazırlanması amaçlanmış olup, temel sorunlar sınıflandırılmıştır. Sorun başlıklarını inceleyecek olursak daha sağlıklı bir
öneri sunmuş oluruz. Buna göre sorunları aşağıdaki şema ile daha açık görmemiz mümkündür. Kurumun reformu için önerilerde bu eleştiriler doğrultusunda olacaktır.

[38] http://www.ekodialog.com/Konular/burokratik-yonetim-anlayisi.html

TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIM SİSTEMİNİN SORUNLARI

Türkiye'deki mevcut sosyal yardım sisteminde başlıca şu aksaklıklar olduğu söylenebilir:
a)Kurumsal açıdan sorunlar,
b)Finansal açıdan sorunlar,
c)Sosyolojik açıdan eksiklik ve sorunlar bulunmaktadır.
Bu başlıklar yukarıdaki şemaya göre incelendiğinde her başlığın alt başlıkları da olduğu görülecektir. Sosyal Yardımın sorunları kendi alt başlıklarına göre incelendiğinde durum şöyledir;

a) Kurumsal Sorunlar

Sosyal Yardım devlet politikası olarak birinci öncelikli faaliyetler arasında yer almadığından sistemli bir kurumsal yapılanmaya sahip değildir. Bu durum klasik yönetim anlayışına ters bir durumdur. Esasında bir hiyerarşi içinde kurumsal bir yapı olsa bile amaç açısından bu kurumsal yapı uyumsuzdur.

Günün şartlarına göre, her siyasi iktidar döneminde farklı şekilde düzenlenen bir yapıya sahiptir. 2011 yılında sosyal yardımların bağlı bulunduğu devlet bakanlığı "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı" adıyla yeni bir bakanlığa kavuşmuştur. Bu bürokratik yapılanmada önemli bir adım olmakla beraber, eski yapının aynen devamı özelliğini taşımaktadır. Örneğin bu bakanlığın 2012 yılı içinde üstlendiği "Şehitliklerin Onarımı" projesi vardır. Bu proje sosyal yardım ile ilgili hiçbir sonuç doğurmamaktadır. İlgili bakanlık sosyal politika üretme adına yaptığı bu faaliyetten Sosyal Yardımın yine ikinci planda bir iş olarak kaldığı görülmektedir.

Kurumsal sorunun bir başka önemli sonucu da kaynakların etkin ve verimli kullanımına engel teşkil etmesidir. Örneğin; Muhtaç aylığı, aşevi hizmetleri gibi bazı hizmetler Vakıflar Genel Müdürlüğü[39] ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu[40] tarafından ayrı ayrı verilmektedir. Bu kaynak kullanımında verimlilik ve etkinliği düşürmektedir. İsrafa da neden olmaktadır. Her kurum kendi kaynaklarının yettiği ölçüde hizmet vermeye çalıştığından kaynak yetersizliği durumu da ortaya çıkabilecektir. Kurumlar arasında iletişim noksanlıkları kaynak paylaşımını engellemektedir.

[39] Başbakanlığa Bağlı bir kurum
[40] Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı bir kurum

TUİK verilerine göre, Türkiye'de 2010 yılı yoksulluk oranı %17,11'dir. Türkiye nüfusu 73 milyon 722 bin 988[41] olduğuna göre, 12 milyon 490 bin kişilik bir yoksul nüfus vardır. Ancak 2010 verilerine göre vakıflar genel müdürlüğünden sosyal yardım talep edenlerin %62,67'lik kısmı karşılanmıştır[42]. Bu oran rakamsal baz da ele alındığında şöyledir;

Gıda yardımı	73000 kişi
Eğitim bursu	10000 kişi

Diğer yardımlar da göz önüne alındığında 100.000 civarında yoksula ulaşıldığı tahmin edilmektedir. Dolayısıyla vakıfların sosyal yardım faaliyetindeki etkisi %1'in altında kalmaktadır. Bu kontrolsüzlük kaynak israfına neden olmaktadır.

SYDF verilerine göre; özel sosyal yardım kurumları verilerine göre yardım alma kriterleri değişik olduğundan kimin ne oranda haklı olarak bu yardımlardan faydalandığı sorun olarak ortadadır. Çünkü bu kurumların hepsi yardım yapmakta ortak bir yoksul tanım ve profili olmadığından paylaşım adil olmamaktadır.

i) Bürokratik Sorunlar

Sosyal Yardım almak isteyenler kendilerinin muhtaç olduğunu ilgili kamu kurumuna ispatla yükümlü tutulmuşlardır. İspat işlemi içinde, hazırlaması gereken evraklar bulunmaktadır. Muhtaç durumda olmasına rağmen bu durumu ispatla uğraşamayanlar bu yardımlardan faydalanamamaktadırlar. Farklı kurumlar benzer yardımı verdiklerinden, aynı şahsa birden fazla kurumdan benzer yardımlar yapılabilmektedir. Bu bölüşümdeki adaleti engellemektedir.

ii) Dağınık Yapılanma Sorunu

Türkiye'de Sosyal Yardım hizmetleri, birden fazla kurum tarafından organize edilmekte ve bu kurumlar birbirinden bağımsız çalışmaktadır. Bu nedenle birbirine benzeyen hizmetler farklı kurumlar tarafından sistemli olmadan yapılmaktadır. Başbakanlığa bağlı vakıflar genel müdürlüğü, diğer kamu kurumlarındaki yardım kuruluşları, içişleri bakanlığına bağlı dernekler bunlardan bazılarıdır.

b) Finansal Sorunlar

Türkiye'de Sosyal Yardım Sisteminin finansal ihtiyacı bakanlıkların ayırdıkları bütçeler ve yardımlardan oluşmaktadır. Bu rakamlar sistemli olarak artırılmakta olup, tamamen sosyal yardım sınıfında olmayan giderleri de kapsamaktadır. Türkiye'de Sosyal Yardım Sisteminin finansal kaynak ihtiyacı faaliyette olan kurumlara ayrılan ödenekler ve bağışlarla giderilmektedir.

Her kurum diğerinden habersiz uygulamalar yapmakta olup esas kaynaklar amaç dışında da kullanılabilmektedir. Örneğin sosyal hizmet kurumu olan vakıflar genel müdürlüğü, müzelerin tefriş, bakım onarım gibi harcamalarını yaparken sosyal yardım amaçlı kaynakları kullanmaktadır. Oysa Kültür Bakanlığının vakıf eserlerini koruma kapsamına alması gerekmektedir. Sosyal yardım kaynaklarını esas amacı doğrultusunda kullanılması sağlamalıdır. Şu anda vakıflar genel müdürlüğü yurtiçi ve yurtdışında bulunan kültür varlıklarına sahip çıkmaya çalışmaktadır. Oysa vakıfların en temel amacı sosyal yardım hizmetleridir.

Sosyal hizmet ve yardım alanında, sürekli genişleyen ve büyüyen kamu finansmanı yoluyla, çok daha değişik alanlarda verilen hizmetler genişletilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Toplamı 14,3 Milyar TL'ye ulaşan kamu finansmanının yedi ayrı kurum tarafından vatandaşa ulaştırılması, verimsiz ve gereksiz bir merkezi yapılanmaya yol açmış bulunmaktadır. Bu kurumların çalışmaları ayrı stratejilerle yapıldığından, siyasal iradenin de etkili olduğu bazı uygulamalarında görülmesine neden olmaktadır.

Konuyla ilgili yapılan akademik çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar haricinde de, Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu ve DPT uzmanları tarafından da araştırmalar yapılmıştır. Her çalışma da öngörülen aksaklıklar birbirine benzerlikler göstermektedir. Bulgular çerçevesinde, Türkiye'de ve dünyada sosyal yardımlaşmanın dağınık yapıldığı kamu desteklerinin serbest ve yönetici iradesiyle yürütüldüğü tespit edilmiştir. Bu tespitlerden bazıları şöyledir;

[41] http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=39&ust_id=11,
[42] http://www.vgm.gov.tr/belgeler/faaliyet/2010_yili_faaliyet_raporu.pdf

Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulunca 2008 yılında yapılan bir çalışma sonucunda; "Sosyal Yardımlaşma hizmetleri son derece dağınık ve metotsuz bir şekilde yapılmaktadır. Bu durumun merkezi bir birim tarafından yapılması daha sağlıklı olacaktır."[43] ifadeleri yer almaktadır.

Sosyal Yardım Kurumlarının sayısı ve bağlı bulundukları bakanlık nezdindeki kurumlarda farklı olduklarından finansal kaynaklarda ve kullanımda çok başlılık ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığına bağlı yeşil kart uygulamaları, Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı eğitim burs ve yardımları çok başlılığın göstergeleridir. Bu kurumlar birbirinden bağımsız olarak harcamalar ve planlamalar yapmaktadırlar.

Sosyal Yardım Sisteminde yoksulluk ve muhtaçlıkla birebir ilgilenen iki kurumun harcamalarının oranı şu şekildedir. 2006 yılında 9.380.248.285 TL'lik toplam sosyal yardım harcamalarının ancak %19'luk kısmı bu kurumlar tarafından kullanılmıştır. 2007 yılındaki 12.091.821.442 TL'lik harcama içindeki pay %17 düzeyinde gerçekleşmiş ve 2008 yılında 14.261.397.433 TL'lik tutar içinde ise %20 düzeyinde gerçekleşmiştir[44].

c) Sosyolojik Açıdan Eksiklik ve Sorunlar

2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile sosyal yardım kurumları yeniden yapılandırılmaktadır. Ancak bu eski kurumları tek çatı altında toplamaktan daha öteye gitmemiştir. Günün siyasi şartlarına göre hükümet politikasına hizmet ön plandadır. Uygulanan politikaların günün şartlarına göre kendini yenileyememesi sorunu vardır. Türkiye'de "Sosyal Yardım Yasası" tam olarak düzenlenememiştir. Oysa bu yasanın düzenlenip günün şartlarına göre kendini yenileyebilmesi gerekmektedir.

Yoksul tanımı artık bilimsel olarak içeriği genişleyen bir kavram haline gelmiştir. Sadece gıda veya barınma yoksulluğunun dışında sosyal ihtiyaçları da içine alan tanımlar ortaya konulmalıdır. Günümüzde, sosyal risk, sosyal koruma ve sosyal hizmet kavramları artık yoksulluk tanımının genişlemesiyle, bu tanım içinde yerini almalıdır.

TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIM SİSTEMİNE BİR MODEL ÖNERİSİ

BİLİMSEL DAYANAĞI

Yapılan çalışmada Türkiye'de uygulanmakta olan sosyal yardım uygulamalarının yetersizlikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Aksaklıkların başında, Max Weber'in bilimsel olarak ortaya koyduğu ideal bürokrasi sisteminin uygulanamadığı gözlemlenmiştir. Bu çerçevede kamunun sevk ve idaresinde etkinliği artıracak başlıca unsurlardan biri olan bürokrasiyi öne çıkaran ve sonuçlarında değerlendirilmesini sağlayan bir model önerisi hazırlanmıştır.Max Weber'e göre klasik yönetim anlayışından biri de "**Bürokratik Yönetim"** yaklaşımıdır. Buna göre, yetersiz kalan küçük örgütlerin yerlerini kamu ve özel sektörlerde büyük çaplı örgütlere terk etmişlerdir. Bu örgütler rasyonel çalışan örgütler olarak planlanmışlardır.

Weber'in söz ettiği "**ideal bürokrasi modeli"** şu kurallar çerçevesinde uygulanmalıdır;

- İş bölümü ve uzmanlaşmaya gidilmiş olması
- Uyulması gereken yazılı kural ve düzenlemelerin olması,
- Kural ve düzenlemelere ayırım yapmadan, keyficilik ve kişisellikten uzak herkesin uymasının sağlanması,
- Örgütte ast-üstlerin ve bunlar arasındaki ilişkilerin, her makamın yetki ve sorumluluklarının belirlendiği,
- Hiyerarşide yetki ve sorumlulukların kontrol edildiği,
- İş görenlerin seçimi, ödüllendirilmesi ve yükseltilmesinin nitelik ve performanslarına dayandırılmasını öngörür[45].

Kaynak tahsisi ve kontrollü olarak ilgililere aktarılmasında yapılacak olan bürokratik düzenlemelerde ideal olana ulaşma çabaları bilimsel düzenlemelerle desteklendiği sürece amaca ulaşılabilecektir. Aksi taktirde, kaynak aktarılmasına rağmen istenen sonuca ulaşılamayacaktır.

ÖNERİLEN MODELİN AMAÇLARI VE AYRINTILARI

- Sosyal Hizmet kurumlarını tek çatı altında toplamak amacıyla, **Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı amaç olarak sosyal yardımlar bakanlığına uygun hale getirilmeli veya "Sosyal Yardımlar Bakanlığı"** adıyla bir bakanlık kurulmalıdır. Bu bakanlığın Sosyal Yardım dışında bir sorumluluğu olmamalıdır. Vakıflar, Sosyal Yardım

[43] Türkiye'de Sosyal Yardımlaşmanın Yasal dayanağının incelenmesi, DDK,inceleme Raporu,Ankara,2009
[44] a.g.m.
[45] http://www.ekodialog.com/Konular/burokratik-yonetim-anlayisi.html

amaçlı dernekler vb. tüm kamu yardım kurumları kurulacak bakanlığa bağlanmalıdır. Bilimsel olarak, “İdeal Bürokrasi Kuramı” gereği, kurumun işbölümü ve uzmanlaşma sağlaması için müstakil bir bakanlık olması önerilir.

- İllerde konuyla ilgili tüm birimlerin birleştirilmesiyle bu bakanlığa bağlı "İl Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Müdürlüğü" ile ilçelerde ve belediyesi bulunan her yerleşim yerine Sosyal Hizmet Müdürlükleri kurulmalıdır.

-Kurulması önerilen il müdürlüğünün özellikle uygulama sorumluluğunu belediyeler ve il özel idareleri ile paylaşabilme yeteneğine sahip olması ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar alanına daha etkin bir şekilde katılımının sağlanmasında etkin bir rol üstlenmesi gerekmektedir.

- Türkiye’de kamu kurumlarının birbirlerinden bağımsız yardım ve dayanışma hizmeti vermesi sonlandırılmalıdır. Faal olanlar “Sosyal Yardım Bakanlığına” bağlanmalı, tüm kamu kurumların da sosyal yardım nitelikli dernek ve vakıf kuruluşu teşvik edilmelidir. Bu yolla her kurumun sosyal yardıma katkısı sağlanmalıdır.

- Özel yardım kuruluşlarının, mevcut faaliyetlerini serbest bırakıp, mali açıdan yetersiz kalınan yerlerde (projelendirilmiş olanlar) destekleme yapılmalıdır. Yardım yaptıkları şahıslar kayıt altına alınmalı merkezi birim tarafından takip edilmelidir.

- Gönüllü kuruluşların tümü Sosyal Yardım Bakanlığına bağlanmalı ve faaliyetleri denetlenmelidir. Bu kurumların ideolojik, siyasi düşünce vb. lokal denebilecek faaliyetlerine izin verilmemelidir. Anayasada yer alan “eşitlik” ilkesi gereği herkesin kamu kurumu nezaretinde bu kuruluşlardan istifade etmeleri sağlanmalıdır.

- Yurtiçi ve Yurtdışı sosyal yardımları, “Sosyal Yardım Bakanlığı”nın denetimine tabi olmalıdır. Bu çerçevede yurt dışına yapılacak yardımlar sosyal yardım kaynaklarından bağımsız olarak yapılmalıdır. Ancak yurtdışından gelecek olanlar doğrudan gelir olarak bu kuruma aktarılmaldır.

- Fakir kimliğinin tam tanımının yapılabilmesi ve günün şartlarına göre kendini yenilemesi için, akademik eğitim kurumlarından destekler alınıp sosyal araştırmalar yaptırılmalıdır. Üniversiteler de, “Gelir Adaleti ve Yoksullukla Mücadele” başlıklı kürsüler kurulması için çalışma yapılmalıdır.

- Sosyal Yardım Bakanlığı, Yoksullukla Mücadele, Sağlıklı Yardım Dağıtımları, Sosyal Yardım Kaynak Temini, Afetlerle Mücadele, Sokak Çocuklarını Topluma kazandırma gibi Sosyal Yardıma ve Yoksullukla Mücadeleye hizmet edecek konularında araştırma yapacak Araştırma Enstitüleri açmalıdır.

- Üniversitelerle işbirliği yapılarak sosyal hizmet uzmanlık bölümleri alt sınıflara ayrılarak; Psikolojik Destek, İnsanların Topluma Kazandırılması, Sokak Çocuklarıyla İlgilenme gibi toplumun ihtiyacı olan alanlarda hizmet elemanı yetiştirmesini sağlamalıdır.

- Türkiye’de bir yoksulluk tanımı ve temel kriteri belirlenmelidir. Buna göre, "**Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Kütüğü**" oluşturulmalıdır. Kaydolan vatandaşlar belirli kriterlere göre sınıflandırılmalıdır. Kategoriler açlık sınırının altında bulunma ve başkasının yardımı olmaksızın hayatını idame ettirememe gibi tespitler esas alınmak üzere düzenlenmelidir.

- Devlet tarafından gerçekleştirilmesi zorunlu görülen sosyal hizmet ve yardımların kapsam ve sınırlarının tam olarak tanımlanması ve bu hizmet ve yardımların hangi kurumlar ve/veya mahalli idareler tarafından yapılacağının net bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri bu koordinasyonu yapacak şekilde donatılmalıdır. Her kurumun kendi isteği doğrultusunda rastgele yardım ve yoksul tanımlaması yapması önlenmelidir.

- Sosyal hizmet ve yardımların, kişilerin ikametgâhına en yakın yerlerde oluşturulacak birimler vasıtasıyla verilmesi, başvuru ve onay makamının aynı yerde olması, başvuruların makul sürelerde sonuçlandırılması, değerlendirme ölçütlerinin somut ve objektif şartlardan oluşturulması, bu hizmetlere ihtiyaç duyan kişilerin daha iyi bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.

- Yoksul kişilere verilecek sosyal yardımların miktar ve çeşidinin, kişilerin gıda dışında barınma, elektrik, temiz su, doğalgaz gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek düzeyde ve çeşitlilikte olması gerekmektedir.

- Sosyal yardımların insanları rencide etmeden çok merkezli olarak dağıtılması sağlanmalıdır. Sosyal hizmet ve yardımların vatandaşlara ulaştırılmasında eğitilmiş gönüllü vatandaşlardan yararlanılmasının yanında, eğitilmiş sosyal hizmet uzmanları görevlendirilmelidir.

- İyileştirici nitelikteki sosyal hizmetlerin yanı sıra koruyucu, önleyici, geliştirici ve değiştirici nitelikteki sosyal hizmetlerin de yaygınlaştırılması üzerinde önemle durulmalıdır.

- Hızlı ve sağlıksız kentleşme sorunlarının yoğun olduğu kentler ile kalkınmada öncelikli yörelerde “Sosyal Hizmet ve Yardım Merkezleri" (müdürlükler dışında) açılmalıdır.

- İnsanların yeniden üretime katılmasını destekleyen, imkân yaratan, teşvik eden istihdam artırıcı sosyal hizmet ve yardımların artırılması, sosyal yardımların bağımlılık yaratmaması amacıyla yardımlar ile istihdam arasında bir bağ kurulması gerekmektedir.

- Kamu kurumlarında istihdam oranının belli oranda sosyal yardım alanlar içinden seçilmesi sağlanmalıdır. Bu kişilerin maaşlarından belli oranda sosyal yardım fonuna kesinti yapılmalıdır.

- Asgari geçim düzeyi belirlenmeli ve bu sınırın altında kalanlara, ücretlerine ilave olarak "**gelir desteği**" yapılmalıdır. Bu yardımlar gelir düzeyi artıncaya kadar ilgililere ayrıca ödenmeli ve ücret bordrolarında gösterilmelidir.

- Muhtaç ailelerin barınma ihtiyaçlarının da sosyal hizmet ve yardımlar kapsamına alınması, bu çerçevede gerek TOKİ gerekse belediyelerin alt gelir gruplarına yönelik konut projeleri uygulanmalarına sosyal yardım ödeneklerinden destek sağlanmalıdır. Oluşturulacak kütüklerden yararlanılarak, gerçek ihtiyaç sahipleri belirlenmeli ve %100 bedelsiz konut tahsisi gerekenlere bu tahsisin yapılması sağlanmalıdır.

- Yoksulluk her geçen gün tanımı ve içeriği değişen bir kavram halini almaktadır. Bu bir sorun olmaktan çıkıp kamu adına sürekli talep ve araştırmalar doğrultusunda yenilenmelidir. Sosyal Yardım Bakanlığı uzman kişiler istihdam ederek, günümüzün değişen koşulları içerisinde yoksulluk kavramının gösterdiği gelişimi de takip etmelidir. Sadece açlık-barınma-eğitim olarak algılanan yoksulluk; ihtiyaçlar çerçevesinde, insani yaşam koşullarına sahip olma, insan hakkı ihlaline uğradığında hakkını müdafaa edebilme ve hukuki mücadelede yardım sağlama gibi farklılıklarla ihtiyaçların sınırsızlığına göre hizmet çeşitleri de ortaya koymalıdır.

-Yoksullukla belirli aralıklarla mücadele etmek yerine yoksulluğu yok edecek çözümler üretilmelidir. Yoksulluktan kurtarılan her birey sürekli olarak sosyal yardım fonuna katkı sağlamalıdır.

-ABD'de bölgesel farklılıklar göz önüne alınarak sosyal yardım programında özel statülü bölgeler belirlemiştir. Bu bölgelere özel sosyal yardım programları uygulamaktadır. Türkiye'de de benzer şekilde bölgesel tespitler yapılmalı ve öncelikli yardım türleri ve alt yapısı hazırlanmalıdır.

-Aileler de nüfus sayısına göre sosyal yardım tutarları düzenlenmelidir.

-Adli yardım birimi faaliyete geçirilmelidir. Sosyal yardım kütüğüne kayıtlı olanların hukuki sorunlarına çözüm üretecek birimler oluşturulmalıdır.

-Sosyal Yardım alanların mal edinmelerine izin verilmelidir. Edindikleri mallardan sağladıkları fayda, sosyal yardımdan düşülmelidir. Sağlık, eğitim ve insanca yaşamaya gerekecek diğer yardım konularını etkilememelidir.

-Sosyal hizmet eylem planları hazırlanmalıdır. Bu planlar da, sosyal hizmet çeşitlerine göre alt planlar oluşturulmalıdır. İstihdama ve üretim yapmaya yönelik projeler hazırlanmalıdır. Sosyal yardım alan ailenin çocuklarının %100 ücretsiz yüksek öğrenim görmeleri için imkan sağlanmalıdır. Meslek hayatına atıldığında sermaye temini ile iş kurma veya kamu kurumlarında, özel sektörde sosyal yardım kontenjanından iş bulması sağlanmalıdır.

- Sosyal Hizmetlerde gönüllü kuruluşlar ve yerel yönetimlere işlevsel yetkiler verilmelidir. Projelendirmek kaydıyla kamu kaynaklarından faydalanmalarına izin verilmelidir.

-Sosyal Yardım Bakanlığı kendine bağlı, kurullar oluşturmalıdır. Her kurul kendi görev sınırları dahilinde diğer bakanlıklarla koordineli çalışabilmelidir. Örneğin, "Sağlık Hizmetleri Üst Kurulu" Sağlık Bakanlığı ile koordineli çalışabilecek bir yapıda olmalıdır. Her bakanlık "Sosyal Yardım Bakanlığı" ile koordinasyonunu sağlayacak bir birim kurmalıdır.

- Sağlık Hizmetleri üst Kurulu
  - Acil Sağlık Hizmetleri Kurulu
  - Tedavisi Zor Hastalıklar Kurulu
  - Sürekli Takip Gerektiren Hastalar Kurulu
- Özürlülere Hizmet Üst Kurulu
  - Protez ve Araç Temin Kurulu

- Gelir destekleri ve Yoksullukla Mücadele Üst Kurulu gibi kurullar oluşturulmalıdır.
- Vergi kalemlerine "Sosyal Yardım Vergisi" adı altında bir vergi eklenmelidir.
- Sosyal Güvenlik Primlerinde "Sosyal Yardım Katkı Payı" adı altında bir gelir kalemi eklenmelidir.
- Eğlence, Lüks tüketim gibi belli sektörlere "Sosyal Yardım Vergisi" konulmalıdır.
- Kamu Bankalarının net karlarının belli bir yüzdesi "Sosyal Yardım Katkı Payı" olarak kesilip bu bakanlığa gelir kaydedilmelidir.
- Trafik para cezalarının tamamı ve diğer kurumlarca uygulanan para cezaları Sosyal Yardım Bakanlığına gelir yazılmalıdır.
- İnsanların zekatlarını vermeleri için yoksul kütükleri bilgi edinmeye açık olmalıdır. Yapılan katkılar kayıt altına alınmalı ve ödeyenlerin vergilerinden düşmesine imkan sağlanmalıdır.
- Sosyal Hizmetlerin yapılış şekli ve amaçları iletişim araçları kullanılarak anlatılmalıdır. Bunun için TV, Radyo, Gazete gibi yayın organları kurulmalıdır. TRT "Sosyal Hizmet Kanalı" oluşturmalı ve sürekli bilgilendirme ve eğitici yayınlar yapmalıdır. Bu kanal kurban derilerinin, zekatların vb yardımların nerelerde kullanıldığını anlatmalıdır. Bu yolla kaynak artışı hedeflenmelidir.

- Doğal afetler için merkezler kurulmalıdır. Doğal afet türüne göre yetişmiş eleman ve malzeme temini önceden planlanmalıdır. Sivil savunma ekiplerinden faydalanılmak üzere koordinasyon merkezleri kurulmalıdır. Afet sonrası bilinçsiz yardım dağıtılmaları ve yardım talepleri yasaklanmalıdır. Sosyal devlet olma özelliğinden ötürü devlet bu yardımları bizzat oluşturulan fonlardan karşılamalıdır. Kalıcı konut, işyeri kredisi gibi kaynaklar için bu yardım çağrıları yapılmalı ve tek merkezden koordine edilmelidir.
- Diyanet işleri başkanlığı aracılığı ile halkın zekat ve sadaka gibi dini ibadet olan yardımlarını, **Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Kütüğü** kayıtları çerçevesinde tahsil etmelidir. Böylelikle parasal anlamda sürekliliği olan bir kaynak temin edilmiş olur. Gönüllülük esasına göre yapılacak bu yardımlarda toplum kütükte bilgisi olmayanın yoksul olmadığının anlayabilmelidir. Bunun içinde tüm yoksulların bu kütükte bulunduğu herkese anlatılmalıdır.
- İnsanlar standart yaşam koşullarını yakalamak için kamu kaynaklarını rahatça kullanmalıdır. Böylelikle üretimde sürekli artış sağlayan bir durum ortaya çıkacaktır.

Türkiye'de yoksulluk olgusunun varlığı açık bir biçimde görülmekle birlikte bu sorun düşük eğitim düzeyi, işsizlik, kayıt dışı ekonomi, yetersiz sosyal güvenlik sistemi, ekonomik kriz, adil olmayan gelir dağılımı ve bölgesel eşitsizlikler gibi ülkenin yapısal sorunlarıyla beslenerek yaygınlaşmaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, kamusal sosyal yardım uygulayan kurumlar içerisinde kapsam yönünden en önemlisi olmasına karşın, gerek örgütlenme biçim ve yapıları gerekse sistemli ve standart olmayan sosyal yardım hizmetleri ile yaşadığımız dünyada yoksullukla savaşıma yönelik sosyal devlet tarafından oluşturulan modern sosyal güvenlik sistemi ve genel anlamda sosyal politikalar içerisinde nitelendirilemez.

Yoksullukla savaşımda sosyal yardımların daha verimli ve etkin bir yapıya kavuşturulabilmesi için yapılması gerekenler ise; temel bir sosyal yardım yasası oluşturmak ve bu yasanın uygulamasından sorumlu sosyal güvenlik sistemimiz içerisinde sosyal yardım birimi; buna bağlı yerel örgütlenmeyi gerçekleştirmektir. Şayet; yoksul ve yardıma muhtaç vatandaşlarımıza sosyal yardımların Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla sağlanmasına devam edilecekse söz konusu vakıfların yönetim ve kapasiteleri basta olmak üzere, ayrıntılı olarak gözden geçirilmeli ve sosyal yardım hizmetlerinde etkin ve sürdürülebilir bir yapılanma oluşturulmalıdır.Bu araştırma sonucunda, Dünya'da ve Türkiye'de sosyal yardımlaşma faaliyetlerinin bir sosyal devlet ve sosyal adalet ilkesi gereği yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ülkeler, gelir adaleti sağlamak, İnsan Hakları Bildirgesi, Avrupa Sosyal Şartı gibi uluslar arası sözleşmelere bağlı kalmak ve sosyal refahı sağlayan sosyal devlet olmayı temel ilke edinmişlerdir. Bundan dolayı sosyal yardım sistemini milli bir mesele olarak ele almaya çalışmaktadırlar. Ancak, kamu gücünün yeterince kullanılmadığı, dağınık bir kanun yapısıyla tam olarak desteklenmeyen bir sistemin varlığı görülmüştür.

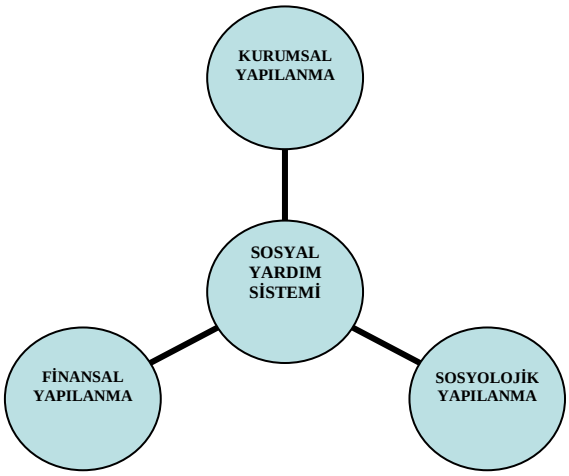
ÖNERİLEN MODELİN UYGULANMASI

Modelin uygulanması aşağıda gösterilmiştir. Buna göre Sosyal Yardım Sistemi için önerilen model üç kısımdan oluşmaktadır. Bunlar;

A)Kurumsal Yapılanma,
B)Finansal Yapılanma,
C)Sosyolojik Yapılanmadır.

Bu yapılanmaya göre üç farklı alanda çalışma yapılması gerektiği görülmektedir. Buna göre;

Bu model önerisinde kurumsal yapı, Finansal Yapı ve Sosyolojik yapı ele alındığında mevcut yapıdaki aksaklıklarda ortaya çıkmış olacaktır. Bu başlıklar ayrıntılı olarak aşağıda ele alınmıştır.

a) Önerilen Modelin Kurumsal Yapılanması

Öncelikle kurumsal yapılanma sağlanmalıdır. Mevcut yapı dağınık bir örgüt ve fazla sayıda yasal düzenlemeden oluşmaktadır. Önerilen yapılanma aşağıdaki gibidir. Kurumsal yapılanmada önerilen alt başlıklar detaylarıyla aşağıda açıklanmıştır.

i) Sosyal Yardım Bakanlığı

Türkiye'deki mevcut sistemin dağınık bir yapısının olması nedeniyle tek çatı altında birleştirilerek, yönetim ve kaynak kullanımı kontrol altına alınmalıdır. Bunun için "Sosyal Yardım Bakanlığı" adıyla bir Bakanlık kurulması gerekmektedir.

ii)Sosyal Yardım Yasası

Türkiye'deki mevcut sosyolojik yapıya uygun bir "Sosyal Yardım Yasası" hazırlanmalıdır. Öncelikle bir kamu otoritesine bağlı olarak sosyal yardımın sistemleştirilmesi gerekmektedir. Yukarıda da, söylendiği üzere, bir **"Sosyal Yardım Bakanlığı"** kurulmalı ve bu sistem gönüllü kuruluşları da kapsayacak şekilde ele alınmalıdır. Ülkemizde yaşanan yoksulluğun büyük ölçüde yapısal sorunlarla ilişkili olması, çözümüne yönelik sosyal politikaların yanı sıra etkin ve istikrarlı ekonomi politikalarına da ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir. Yoksulluğun azaltılabilmesi ve önlenebilmesine yönelik ekonomi alanında işlerlik kazandırılacak politikalar ayrık tutulacak olunursa sosyal alanda devletin uyguladığı kamusal sosyal yardım programları bu bağlamda büyük önem arz etmektedir. Oysa ki; Türkiye'de bir "sosyal yardım sistemi" nin varlığından söz etmek mümkün değildir. Sosyal yardımlarla ilgili çok fazla sayıda yasa ve örgüt bulunmaktadır. Sosyal yardım hizmeti sunan kurumların önemli bir bölümünde ise oldukça dar kapsamlı bir sosyal yardım politikası izlenmektedir. Türkiye'deki tüm yoksul ve yardıma muhtaç kişileri ilgilendiren geniş kapsamlı ilk kamusal sosyal yardım programı 1986 yılında 3294 sayılı yasa ile kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ve buna bağlı olarak sosyal yardım faaliyetlerinin ülke genelinde tüm il ve ilçelerde organize edilmesi suretiyle oluşturulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından uygulanmaktadır.

iii)Sosyal Yardım Bilgi Sisteminin kurulması

Türkiye'de yoksulluk, muhtaçlık, yaşlılık, hastalık gibi sosyal yardım türü belirlenerek herkesin sosyal durumuna uygun bir kütük oluşturulması gerekmektedir. Sosyal Yardımlaşma Kurumunun benzer bir çalışması olmasına rağmen, bu kayıtlar, ihtiyaç durumuna göre sınıflandırılarak reform edilmelidir. Bu kayıtlar sayesinde ihtiyaç sahiplerinin mevcut durumlarındaki değişiklikler gözlemlenebilecektir. Sosyal yardım çeşitlendirmesinde iş yeri kurma, işe yerleştirme ve eğitim yardımı gibi istihdama uygun durum değerlendirmeleri yapılabilecektir. Sınıflandırma sayesinde, geçici süre yardım alanların ileride gelire kavuşmaları halinde yardım sonlanabilecektir. Gelirine bağlı olarak aldığı yardımların uygun taksitlerle geri ödenmesi sağlanacaktır.

iv)Bürokratik işlemlerin düzenlenmesi

Sosyal yardım almak isteyenlerin müracaatları kolaylaştırılmalıdır. Sosyal Yardım Yasası ile her yardım alması gerekene kayıtlardan ulaşılabilecektir. TUİK aracılığı ile tüm vatandaşların gelir tespitleri yapılarak, yoksulluk sınırı altında kalanlara talep olmadan ulaşılabilecektir. Güncel yoksulluk sınırlarından yardım sınırları tespit edilerek talepte bulunan kişinin anında ek araştırmaya gerek olmaksızın yardım alması sağlanacaktır.

Tüm kamu kurumlarında mevcut yardım ve dayanışma dernekleri tek bir genel müdürlüğe bağlanacaktır. Toplanan tüm paralar merkez bütçeye aktarılacaktır.

Yurt dışında faaliyet gösteren Türk kökenli yardım kuruluşları da dahil olmak üzere, tüm gönüllü kuruluşlar yardım faaliyetlerini merkezi kayıt sistemi çerçevesinde yapacaklardır. Yani kayıtlı olmayan hiç kimseye yardım yapılamayacaktır.

b)Önerilen Modelin Finansal Yapılanması

Sosyal yardım sisteminde en önemli ikinci konu ise finansal düzenlemedir. Finansal yapıyla beraber finansal planlama sosyal yardımın esas amacı olan gelir adaletini sağlama özelliğine yardımcı olacaktır. Bu nedenle ekonomilerde sosyal yardım için finans temini oldukça önemlidir. Türkiye'de sosyal yardımın finansal yapısı üç aşamada planlanabilir.

- Sosyal Yardım Vergisi,
- Sosyal Yardım Fonu,
- Diğer Gelirler olarak 3 başlığı altında incelenecektir. Bu yapılanmanın detayları aşağıda gösterilmiştir.

Başlıklara göre, sosyal yardımın finansal yapılanmasının detayları şöyledir.

i) Sosyal Yardım Vergisi

Sosyal Yardım Bakanlığına aktarılmak üzere, mevcut finansal kaynakların dışında, "**Sosyal Yardım Vergisi**" adıyla bir vergi konulmalıdır. Alınan vergiler direk olarak "**Sosyal Yardım Bakanlığına**" aktarılmalıdır. Böylelikle parasal kaynağın farklı bir yerde kullanılması tamamen engellenmiş olacaktır. Oran %1 olarak ayarlanıp toplam vergiye esas gelirler üzerinden alınması planlanmalıdır. Böylelikle yıllık vergi gelirinin %1'lik kısmı Sosyal Yardım Bakanlığının bütçesini oluşturmuş olacaktır.

ii)Sosyal Yardım Fonu

Finansal Yapının ikinci önemli kaynağı bir "Soysal Yardım Fonu" oluşturulmasıdır. Fon, belli sektörlerden alınacak olan ek vergi niteliğinde olacaktır. Bunun için, ekonomik gelişimde lokomotif rol üstlenmiş olan sektörlerden başlamak üzere, belli oranlarda her sektörden kaynak temin edilmelidir. Örnek bazı sektörler ve yaklaşık katkı miktarları şu şekilde hesaplanmıştır;

- Eğlence sektörü, inşaat sektörü, spor kulüpleri, Turizm, Otelcilik ve Lokantacılık, Tarım vb. sektörlerin yıllık kazançları üzerinden "**Sosyal Yardım Fonu**" için belirlenen oranda katkı sağlanmalıdır. 2009 yılı verilerine göre %5 oranında fon kesintisi ile yaklaşık kaynak şöyle olmaktadır;

  - 2009 yılı için; Eğlence ve Medya Sektörünün ekonomik büyüklüğü, 5.3 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Bu büyüklükten alınacak olan %5'lik pay, 255 milyon dolar olur. Bu rakam yaklaşık 477 milyon TL'dir[46].
  - İnşaat sektörünün 2009 toplam büyüklüğü 59.8 milyar dolardır. Bu sektörden %5'lik pay 3 milyar dolar olur. Bu rakam yaklaşık, 5 milyar 382 milyon TL'dir [47].
  - Spor kulüplerinin 2009 yılı rakamlarıyla toplam ekonomik büyüklükleri, futbol kulüpleri 525 milyon € 'ya ulaşmıştır. Bu rakamdan alınacak %5'lik pay yaklaşık 25 milyon € olur. Yani, 62,5 milyon TL[48].

[46] http://www.pwc.com/tr/tr/press-releases/2011/pages/27june.jhtml
[47] http://www.tmb.org.tr/arastirma_yayinlar/bulten_ocak2011.pdf
[48] http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/13633309.asp

- Şans oyunlarından 2009 yılında Türkiye'de 2010 yılında 7,6 milyar $'a ulaşmış. Bu rakam yaklaşık 14 milyar TL'ye tekabül etmektedir. Bu sektörden alınacak %5'lik bir pay 700 milyon TL olmaktadır[49].

Tablo 1 Sosyal Yardım Fonu İçin Örnek Sektör Bilgileri (2011)

SEKTÖR	2010 YILI (TL)	%5 Fon Payı (TL)
Eğlence-Medya	9.500.000.000	477.00.000
İnşaat Sektörü	107.640.000.000	5.382.000.000
Spor Kulüpleri	1.312.000.000	65.650.000
Şans Oyunları	14.000.000.000	700.000.000
Otomotiv Sektörü[50]	49.590.000.000	929.580.000
Bilişim Sektörü[51]	16.000.000.000	804.000.000
TOPLAM	**198.042.000.000**	**8.358.230.000**

Bazı sektörlerden bu şekilde fon tedariki yapılması halinde, yukarıda incelenen eğlence-medya, inşaat, spor kulüpleri ve şans oyunları, otomotiv ve bilişim sektörlerinden 2010 yılı için 8 milyar 352 milyon TL kaynak sağlanabilir. Sektör sayısı bunlarla sınırlı olmadığından bu rakam çok yukarılara çıkabilecektir.

iii)Diğer Gelirler

- İslam dininde farz olarak sayılanlardan zekat müessesesi bu birim tarafından kontrol edilmelidir. Diyanet işleri başkanlığı kanalı ile halk bilinçlendirilip zekât tahsili için ihtiyaç sahipleri birebir gösterilmelidir.

-Merkez Bankası Başkanı Erdem Başçı'nın bir demecine göre, Türkiye'de altın birikiminin ortalama 300 milyar dolar civarında olduğu varsayılmaktadır[52]. Bu rakamın 1/40 oranı 7,5 milyar dolardır. Bunun tahsil oranı %50 olarak gerçekleşse bile 3,75 milyar dolara tekabül etmektedir. Bu rakam 1$=1,8 TL kuruna göre 6.750.000.000 TL olmaktadır.

- Kurban bayramlarında alınan kurban ve kurban derilerinin ziyan edilmeden alınması sağlanacaktır. Ankara Ticaret Odasının (ATO) yaptığı bir çalışmaya göre; Kurban bayramının 2011 yılı rakamları ile ekonomik görüntüsü şöyledir; Kurban satışları 1 milyar TL tutarında bir Pazar oluşturmaktadır. Ayrıca kurban derileri 50 milyon TL büyüklüğünde maddi değere sahiptir[53].

2011 yılı Kurban bağışları hakkında yaklaşık bir tutar tespit etmek için bazı hayır kurumlarının resmi internet sitelerinden alınan bilgiler şöyledir;

Tablo 2 - 2011 Yılı Kurban Bağışlarının Dağılımı

Kurum Adı	Fiyat	Kurban Sayısı	Tutar
Mehmetçik Vakfı[54]	460 TL	45.000	17.840.000 TL
IHH[55]	550 TL	35.000	19.250.000 TL
Kızılay[56]	600 TL	50.000	30.000.000 TL
Diyanet Vakfı[57]	500 TL	70.000	38.500.000 TL
TOPLAM		**200.000**	**105.590.000 TL**

Bu kuruluşların 1 milyar TL büyüklüğündeki bir ekonomik varlığın sadece %10'luk kısmını topladıkları görülmektedir. Oysa Vakıflar Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye'de faal 4556 vakıf kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşlardan cemaat vakfı niteliğinde olan 162 vakıf bulunmaktadır. Bu kurumların topladıkları kurbanlarda dikkate alındığında bu oranın çok daha fazla artacağı görülecektir. Toplanan kurbanlar ekonomik değer olara, para veya mal olarak kayıt altına alınmalı ve sosyal yardım gelirleri içine yazılmalıdır.

[49] http://www.devletana.com/tuik.htm
[50] http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/otomotiv_sektoru_strateji-230520 11142305.pdf
[51] a.g.s
[52] http://www.finansglobal.com/featured/cari-acigi-yastik-alti-altinlar-cozer-mi/
[53] http://www.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=294
[54] https://bagis.mehmetcik.org.tr/TSKMV_OnlineBagis/Kurban.jsp
[55] http://www.ihh.org.tr/kurban/(
[56] http://www.kizilay.org.tr/kurumsal/faaliyet_rap_,
[57] https://euygulama.diyanetvakfi.borg.tr/onlineislemler/?tur=3,

Tablo 3- Sosyal Yardıma Kaynak Olabilecek Diğer Gelirler

Yardım Türü	Yaklaşık Miktar	%	Fon için tutar TL
Kurban derileri	50 000 000 TL	100	50 000 000 TL
Kurban Bağışları	1.000.000.000 TL	20	200.000.000 TL

Kurban bağışları için ATO tarafından yapılan bir çalışmadan faydalanarak 2011 yılında kamuya bağlı yardım kurumları ile diğer yardım kuruluşlarının yaklaşık değerleri ele alındı. Çeşitli yardım kuruluşlarının resmi internet sitelerinden alınan bilgilere göre, Kızılay, Diyanet Vakfı gibi kurumlar 105 milyon TL tutarından bir kurban yardımı toplamışlardır. Diğer vakıf ve derneklerin de bu oranda topladıkları düşünülerek %20 rakamı tahmin edilmiştir.

c) Önerilen Modelin Sosyolojik Yapılanması

Sosyal yardım insanların temel haklarıdır. Önerilen modelde, sosyal yardım ihtiyacı olanlara istemelerine gerek kalmadan ulaştırılmayı amaçlamaktadır. Herkes için sosyal yardım devlet tarafından bir lütuf olarak görülmemelidir. Aynı zamanda sosyal yardım alanların yardım ihtiyacı bittiğinde kesilmelidir. Yardım sayesinde üretime geçen kişilerden yardım miktarı küçük miktarlar halinde geri alınmalıdır.

i) Sosyal Yardım Bir Haktır

Yasal düzenlemede sosyal yardımın amaçları açıkça belirlenmelidir. Sosyal yardım genellikle ülkelerde ikinci planda bir hizmet olarak görülmektedir. Bunu gelişmiş ülkelerde de görmek mümkündür. Yapılan çalışma da, Avrupa ülkelerinde ve ABD'de sosyal güvenlik harcamaları dikkate alınmazsa **"Sosyal Yardım"** amaçlı kaynaklar son derece yetersizdir. Ülkeler sosyal yardımı manevi duyguların kabardığı zaman yapılacak güzel işler statüsünde görmekte herkesi başının çaresine bakmaya bırakacak politikalar izlemektedirler. Bununla toplumlarda yoksul kesimler ortaya çıkmaktadır. Gelir adaletsizliği artmakta, fırsat eşitsizliği insanları insanca yaşama hakkından da mahrum bırakmaktadır.

Bu sistemin amacı, Sosyal Yardım'ın yöneticilerin içinden geldiği için değil, zorunluluk olarak yapılmasıdır. Eğitim, Sağlık, Kamu örgütlenmesi, Alt yapı hizmetleri gibi birinci önceliği olan bir görev kabul edilmesi amaçlanmalıdır.

ii) Sosyal Yardım İstenmeden Verilmelidir

Buna bağlı olarak da, ihtiyaç sahiplerine ihtiyaçlarını beyan etmelerine gerek kalmadan yardım ulaştırma amaçlanmaktadır. Nasıl askere gidecek kişi yaşının dolduğunu söylemesine gerek kalmadan askere çağrılıyorsa, burada da, duruma göre yardımın talep edilmeden de ulaştırılabilmesi amaçlanmalıdır.

Yoksulluk kütüğü, eğitim, sağlık, barınma, beslenme ve sosyal yaşam düzeni gibi başlıklar altında tutulmalıdır. Bunun için ilgili bakanlıklarda sürekli veri güncellemesi yapabilen bir bilgi paylaşım sistemi kurulmalıdır.

iii) Sosyal Yardım Tek Noktadan Yapılmalıdır

Gönüllü kuruluşlar da dahil, tüm yardımlar hazırlanan bilgi kütüğü çerçevesinde yapılacaktır. Bu nedenle yapılan düzenlemeler yasal açıdan faydalanacak kişileri açıkça tanımlamış olacaktır. Siyasal, ideolojik, akrabalık bağları gibi eşitliği bozacak düşünce yapısı engellenecektir.

iv) Sosyal Yardım İade Edilecek Bir Araç Olmalıdır

Sosyal Yardımlardan faydalananların bazıları geçici süre için faydalanacaktır. Bu kısımda olanlar sürekli bir gelire kavuştuklarında aldıkları yardımları tekrar sosyal yardım kurumuna iade ederler. Kurulacak takip sistemi ile sürekli geliri olan hizmet alıcısı %1-%10 arasındaki bir oranda yapılacak bir kesintiyle bakanlığa iade edilecektir. Bu kesinti SGK primiyle beraber yapılacağından ayrıca ödeme takibi gerekmeyecektir.

v) Sadece Sosyal Yardım Amaçlı Harcama Yapılması

Sosyal Yardım Yasası gereği, tüm kaynaklar sadece sosyal yardım ve hizmet çerçevesinde kullanılacaktır. Demirbaş, personel, kira vb. harcamalar tamamen yardım gelirleri dışında tahsis edilecek kaynaktan karşılanacaktır. Yani, yardım kaynakları ve geri dönüşleri sadece gerçek amacı için kullanılacaktır. Farklı hizmet alanlarına aktarılması yasaklanacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yapılan çalışma ile Türkiye'de Sosyal Yardım Sisteminin işlerliğindeki aksaklıklar ve noksanlıklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle önerilen çözüm önerilerine dayanaklar elde edilmiştir. Türkiye'de Sosyal Yardım Sistemi çok eski dönemlere dayanmakta olduğu görülmüştür. Eski Türklerden günümüze kadar Sosyal Yardım mekanizmasının var olduğu görülmüştür. Günümüzdeki yapısı Sosyal Devlet olgusu gereği sistematik hale getirilmeye çalışılmaktadır. Sistematik olmayan hali çok eski tarihlere dayalı olarak zaten görülmektedir.

Çalışmada karşılaştırma açısından dünyadaki sosyal yardım sistemleri de incelenmiştir. Ülkelerin ulusal bazda, Sosyal Güvenlik Sistemi paralelinde işleyen bir sistemlerinin var olduğu görülmüştür. Bu sistemlerin dışında uluslarüstü denilebilecek teşkilatların varlığı da görülmüştür. Bu teşkilatlar; Kızılay, Kızılhaç ve Birleşmiş Milletler gibi teşkilatlardır. Her ülkeye eşit mesafede bulunmayı amaçlayan bu kuruluşlar, özünde sadece insana hizmeti amaç edinmişlerdir. Ancak dünyada siyasal yapılar bu kuruluşları da etkileyebilmekte ve bazen insana belli amaçlar doğrultusunda hizmet etmektedirler. Örneğin, Birleşmiş Milletler Barış Gücünün bulunduğu eski Yugoslavya'da insanlar katledilmişler ve örgüt temsilcileri dinsel ve bölgesel amaçlar uğruna görev yapmamışlardır. Fakat dünyada bu kuruluşların sayısının artmasının çok faydalı olacağı kesindir.

Sosyal Yardım Sistemlerinde görülen ortak sorunların başında, Sosyal Devlet kavramı her ülke tarafından kabul edilmekte, ancak devlet politikalarında öncelik sıralamasında hiçbir yerde durmamaktadırlar. Sadece manevi duygularla bu soruna yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Ülkeler bu çalışmaya eğitim, maliye, sanayi, bilim ve teknoloji vb alanlara baktıkları gibi bakmamaktadırlar. Yasal düzenlemeler oldukça dağınık bir şekildedir. Sosyal Devlet olgusunda var olan "insan onuruna yaraşır" yaşam şartları tam olarak sınırı belirlenemeyen bir durumdur. Bu kavramın içini doldurmak adına, "açlık sınırı", "yoksulluk sınırı", "günlük 1$'ın altında bir gelirle yaşayanlar" gibi çeşitli kavramlara göre raporlar hazırlanmaktadır. Aslında, her ülke temel sorun olan gelir paylaşımındaki adaletsizliği çözmek adına politika üretmeyi birincil hedefler arasına koymayı düşünmelidir.

Türkiye'de yıllara göre açlık ve yoksulluk rakamları ortaya konuldu. Ancak yoksulluk sınırı olarak belirlenen rakamların her dönem asgari ücretin altında kaldığı görülmektedir. Bu yapılan hesaplamaların sosyolojik anlamda eksik kaldığını göstermektedir. Yani gelir adaleti sağlanamadığından, yoksullukla mücadele edecek bir sistemde kurulamamıştır demektir.

Yapılan çalışmada başlıca bulgular şunlardır;

- Türkiye'de Sosyal Yardım Sistemi ayrı bir "Sosyal Yardım Bakanlığı" kontrolünde idare edilmemektedir.
- Kapsamlı bir "Sosyal Yardım Yasası" bulunmamaktadır.
- Gelir Adaletini sağlamaya yönelik çalışmalar sistemli bir şekilde yapılmamaktadır.
- Sosyal Yardım amaçlı kurulan çok fazla sayıda ve dağınık bir teşkilatlanma bulunmaktadır. Bu teşkilatların çalışmaları, hedefleri ve harcamaları sadece bağlı bulundukları kurumlar ve teşkilat tüzüklerince belirlenmektedir. Dolayısı ile Sosyal Yardım kaynakları ihtiyacı olmayanlara da verilmektedir. Bu yolla kaynak israfına yol açılmaktadır.

Bu şekilde sayılabilecek çok fazla madde olduğu görülmüştür. Bu nedenle, sorunlar üç ana başlığa indirgenmiştir. Bunlar;

1-Kurumsal Sorunlar
2-Finansal Sorunlar
3-Sosyolojik Sorunlardır.

Bu çerçevede çözüm önerisi olarak sunulan modele göre aynı başlıklarla çözümler sunulmuştur.

Önerilen Modelden Beklenen Sonuçlar

Önerilen sosyal yardım modeli aynı zamanda uygulanmakta olan modelin eleştirisini de kapsamaktadır. Buna göre mevcut uygulamadaki finansal sorunların çözümü, kaynakların etkin kullanımı ve aynı zamanda kaynak tedariki gibi önemli sonuçlar doğuracaktır. Önerilen sosyal yardım modelinden beklenen sonuçlar, hem mevcut sistemin eleştirilen yanlarını ortadan kaldırmış hem de fayda sağladığı alanları ortaya çıkarmış olacaktır. Buna göre oluşturulan başlıklar aşağıda açıklanmıştır.

i) Kaynakların Etkin Kullanımına Katkısı

Sosyal yardım sistemindeki dağınıklık önlenmiş olacaktır. Bunun sonucu olarak birden fazla noktada aynı amaçla yapılan harcamalar tek noktada toplanmış olacaktır. Aynı hizmet için yapılan alt yapı, personel vb harcamalar bir defa yapılacaktır. Bu ciddi anlamda kaynak israfını önlemiş olacaktır. 2010 yılında sosyal hizmet kurumlarından vakıflar genel müdürlüğünün gıda toplama, dağıtım ve planlama tesislerinin benzerlerini SYDV'de kurmuştur. Alt yapı ve personel yatırımına ödenen bedel sosyal yardım amacı için temin edilen kaynak israf olmaktadır.

Türkiye'de yoksullukla ilgili kütükler sağlıklı tutulmadığından özel yardım kuruluşları yurtiçindeki yoksulları bırakıp, yurt dışında yoksul aramaya çıkmaktadır. Bu amaçla kurulan birçok yardım derneği dünya genelinde yardımlar organize etmektedirler. Oysa kamu gücü takibinde olması halinde bu kaynaklar önce Türkiye'de değerlendirilecektir. Fazla kalan kaynaklar mevcut halin daha da iyileştirilmesi için kullanılabilecektir.

ii) Finansal Problemlerin Çözümü

Kullanılmayan kaynaklar sınıfında sayılabilecek toplumun dini vazife sayılan zekat müessesesinin koordineli çalıştırılması yıllık 3,5 milyar dolar ek kaynak sağlayacaktır. Ankara Ticaret Odasının (ATO) yaptığı bir çalışmaya göre; Kurban bayramının 2011 yılı rakamları ile ekonomik görüntüsü şöyledir;

Kurban satışları 1 milyar TL tutarında bir Pazar oluşturmaktadır. Ayrıca kurban derileri 50 milyon TL büyüklüğünde maddi değere sahiptir[58]. İnsanların kurbanlarını hayır kurumlarına vermek suretiyle sosyal yardım amaçlı yüklü miktarda para ve gıda desteği sağlanmış oluyor. Burada denetimsizlikten ve kontrolsüz çalışmalardan dolayı bu kaynaklardan yeterince faydalanılamamaktadır. Bu yolla bu kaynaktan her yıl denetimli ve kontrollü hayır amaçlı finansal kaynak temin edilebilir. Yurt içinde ve yurt dışında yapılacak yardımlar bizzat organize edilip, gönüllülük esasına göre sosyal yardım bakanlığınca alınacaktır. Bu yolla hem kaynakların değerlendirilememesinden kaynaklanan verimlilik düşüşü engellenecek hem de hayır amaçlı kaynaklar gerçek sahiplerine bu yolla ulaşmış olacaktır.

Bu sayılanlar dışında sektörel bazda konulacak olan "Sosyal Yardım Vergisi" önemli bir kaynak oluşturacaktır. Ayrıca önerinin önemli başlıklarından biri olan, Sosyal yardım kurumu faaliyetleri için yapılacak harcamalar yardım kaynakları kullanılmadan devlet kaynaklarından sağlanacaktır. Dolayısıyla, bina, kira, taşıma, iletişim, personel gibi giderler sosyal yardım kaynaklarında kalacaktır. Kurumlardan bazılarının 2009-2010 yıllarındaki bu kalem harcamaları şöyledir;

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının, 2009 yılında bir hizmet binasının güvenliğinin sağlanması için 304.000 TL ödeme yapılmıştır. Temizlik hizmeti 387.796 TL, Kira harcamaları için 378.000 TL (lojman kirası) gibi harcamalar yapılmıştır[59].

Bu harcama kalemlerinden bazılarına ek kaynak aktarımı yapılmakta olup, bazılarına yapılmamıştır. Örneğin, sosyal yardım amaçlı konut projesine 2009 yılında 150.000.000 TL kaynak aktarılmış ve ödemeler o kaynaktan yapılmıştır. Ancak okullara ücretsiz kitap dağıtımı, taşımalı eğitime ücretsiz yemek verilmesi gibi muhtaçlığa dayanmayan kalemler için aynı aktarım yapılmamaktadır[60].

iii) Sosyal Devlet Anlayışının Uygulanması

Türkiye'de sendikaların yoksulluk sınırı hesaplaması ile TUİK'in hesaplaması arasında fark vardır. Bu fark çok yüksektir. Türk-iş sendikasının hesaplarına göre, insanca yaşamak için bir kişinin yoksulluk sınırı 3018 TL[61] olması gerekir. TUİK verilerine göre 820TL olmalıdır. Buna göre ülkede yaşayan kamu çalışanlarının ve özel sektör çalışanlarının büyük çoğunluğu yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır. Ancak TUİK verilerine göre de, asgari ücretle çalışanların tümü bu sınırın altında kalmaktadır.

iv) Ulusal Hesaplara Katkısı

Bu öneride yoksullukla mücadele kapsamında, istihdam sağlanması, iş kurma projelerinin uygulamaya konulması, kamu veya özel sektörde bu alanda çalışmaların yoğunlaşması sosyal yardım alanların zaman içinde aldıklarını iade eden bir konuma getirecektir. Zekat, kurban vb bağış organizasyonları ile kaynak sorunu büyük oranda çözülmüş olacaktır. Sosyal yardım kaynaklarını kullanarak üretim yapanlar üretime katkı sağlamış olacaklardır. Bu kurumların istihdam sağlamaları ve aynı zamanda kullandıkları kaynakları küçük miktarlar halinde iade etmeleri gibi yeni kaynak oluşturan, milli gelirde artışa neden olacak sonuçlar açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Bovenberg,A.L., (2007) ,The Life Course Perspective And Social Policies – An Overview Of The Issues, World Bank, Social Protection Discussion Paper, No. 0719, November

- Çengelci, Ethem.,(1998) Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kur.,Ankara

- Demir Ş.S.,(2008),Türkiye'de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri, DPT Uzm.Tezi, Ankara

- Hacımahmutoğlu,H., (2007),Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin değerlendirilmesi, www.dpt.gov.tr

- Kapar,R., (2005), Sosyal Korumanın İşgücü Piyasasına Etkisi, Birleşik Metal İşçileri Sendikası Yay.İstanbul

[58] http://www.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=294
[59] www.sydm.gov.tr/Sydm_2010_yili_faaliyet_raporu.pdf
[60] a.g.m.
[61] http://www.turkis.org.tr/?wslt=CD5EE825-6253-4E90-A592 -924CFE24A1F1&
wapp=52521E5F-FCA5-

- Özbudun,E.,(2005),Türk Anayasa Hukuku,Yetkin Kitabevi, Ankara
- Semerci,P.,(2010),Yoksulluk, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yay., İstanbul, 2010

- Şah,M.,(2008),Derneklerin Ülke Ekonomisindeki Yeri, Denetçilik Tezi,Ankara

- Tuncay, C.,(1986),Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, Beta, İstanbul

- TCDDK,(2009),Türkiye Sosyal Yardımlar Raporu 2008, Ankara

- Vaughan,S.,(2007),Social Services, Population Control, and Individual Responsibility: Aristotle and the Problem of Poverty,Paper presented at the annual meeting of the Midwest Political Science Association, Apr 12, 2007

- Yılmaz, S., (2006), Yoksullukla Savaşım Politikaları, Anadolu Üniversitesi, S.B.Ens. ,Eskişehir

- http://ekutup.dpt.gov.tr/gelirdag/tez-hhande.pdf 10.09.2011
- http://ekutup.dpt.gov.tr/ueg/2008/2008.asp 10.09.2011
- http://gwww.sp.gov.tr/documents/planlar/Sosyal%20Yardimlasma%20Gn. Md 20/10/2011
- http://okulweb.meb.gov.tr/58/01/311766/dokuman/meb_vakfi_kurulus.doc,20.09.2011
- http://okulweb.meb.gov.tr/58/01/311766/dokuman/meb_vakfi_kurulus.doc, 12/01/2012
- http://osmanli.darulerkam.altinoluk.com/iibolum-osmanli-devleti%E2% 80%99nin-k-rolu/osmanlida-vakif/,10/11/2011
- http://web.worldbank.org/wbsıte/external/countrıes/ecaext/, 15/03/2012
- http://www.aeri.org.tr/PDF/119-PRYoksulluk.pdf (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı/Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü/Agricultural Economics Research Institute),10.09.2011
- http://www.aeri.org.tr/PDF/119-PRYoksulluk.pdf (tarımsal ekonomi araştırma ens),10/10/2011
- http://www.alomaliye.com/5510_ana.htm/kanun_metni,01/03/2012
- http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/anasayfa-refah.htm,05/03/2012
- http://www.devletana.com/tuik.htm,05/02/2012
- http://www.finansglobal.com/featured/cari-acigi-yastik-alti-altinlar-cozer-mi/,02/04/2012
- http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/13633309.asp,05/03/2012
- http://www.kamu-is.org.tr/pdf/946.pdf,06/03/2012
- http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&No=719, 10/05/2012
- http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4447&Xml Search=,10/03/2012
- http://www.osmanli-tr.org/Karar/osmanlida-esnaf-ve-loncalar-ahi-teskilati t368.0.html,03/02/2012
- http://www.ozida.gov.tr/,18/09/2011
- http://www.pwc.com/tr/tr/press-releases/2011/pages/27june.jhtml,,20/01/2012
- http://www.shcek.gov.tr/userfile/06.05.2010%20%20Tarihlifaalıyet%20raporuson.pdf,23/08/2011
- http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ccukesirgemekurumu.htm,10/09/2011
- http://www.sosyalkoruma.net/pdf/bildiri.pdf,28/10/2011
- http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/236,01/09/2011
- http://www.sydgm.gov.tr/upload/mce/birimler/strateji/2009_faaliyet.pdf,01/09/2011
- http://www.tccb.gov.tr/ddk/ , 01/06/2011
- http://www.tccb.gov.tr/ddk/ddk29.pdf, 01.06.2011
- http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1282140-AYild_ Sosyal Yardımların_Koordi_Sosyal_Yardim_Bilgi_Sistemi.pdf, 15/09/2011
- http://www.tmb.org.tr/arastirma_yayinlar/bulten_ocak2011.pdf, 12/08/2011
- http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=23&ust_id=7, 10.01.2012
- http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/Turkiyedeki%20Vakiflarin%20Niteliksel%20Degerlen
- dirmesi.pdf, 01/09/2011
- http://www.vgm.gov.tr/04_SosyalHizmetler/001_Imaretler/imaretler.cfm, 05/12/2011
- http://www.vgm.gov.tr/04_SosyalHizmetler/002_MuhtacAyligi/muhtac_ayligi.cfm, 05/12/2011
- http://www.vgm.gov.tr/04_SosyalHizmetler/003_VakifGurebaHastanesi/gureba.cfm, 05/12/2011
- http://www.vgm.gov.tr/bursverenvakiflar.aspx, , 05/12/2011
- http://www.vgm.gov.tr/sayfa.aspx?Id=14 , 05/12/2011

- http://ykart.saglik.gov.tr/ykbs/ykbs_ilaktif.jsp,20.09.2011
- https://www.turkiye.gov.tr/portal/dt?channel=kurumlarList.,10/01/2012
- www.shcek.gov.tr/shcek-genel-mudurlugu-ayni-nakdi-yardim-yonetmeligi-(- degisiklik.asp), 05/12/2011
- www.sydgm.gov.tr, 08/10/2011
- www.tuik.gov.tr/tuketim_harcamaları_yoksulluk_gelir dagılımı_ istatistikleri 05/12/2011
- www.turk-is.org.tr, 09/10/2012
- http://www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view= category& layout =blog&id=52&Itemid=12&lang=tr 28/07/2012
- http://www.ekodialog.com/Konular/burokratik-anlayisi.html, 28/07/2012
- http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/vii/ 28/07/2012
- http://plan8.dpt.gov.tr/ 28/07/2012

GÖNÜLLÜDEN ZORUNLU BAĞIMSIZ DENETİME GEÇİŞİN AİLE İŞLETMELERİNDE KURUMSAL YÖNETİME ETKİLERİ

Durmuş ACAR
Prof. Dr.**,** Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, durmusacar@sdu.edu.tr

Ahmet AKTÜRK
Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Alanya İşletme Fakültesi, akturk@akdeniz.edu.tr

Ahmet COŞKUN
Öğr. Gör. Dr. Uşak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ahmet.coskun@usak.edu.tr

Özet: Temmuz 2012 itibariyle yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, ticaret yaşamına birçok yeniliği de beraberinde getirmektedir. 6102 sayılı TTK'da yer alan düzenlemeler, işletmelerde kurumsallaşma, sürdürülebilirlik, rekabet gücünün arttırılması, toplumda kamu güveninin oluşturulması ve şeffaflık açısından önem arz etmektedir. Kanun bağımsız denetim alanında da önemli değişiklikler getirmektedir. 2013 yılından itibaren bir başlangıç mahiyetinde de olsa, halka açık olmayan sermaye şirketlerinin bir kısmının zorunlu bağımsız denetime tabi olacağı bir döneme geçilmektedir. Bu süreçte yaşanan gelişmelerin işletmelerin kurumsallaşma sürecine önemli katkılar sağlayacağı ve bağımsız denetim kapsamının ileride daha da genişletileceği beklenmektedir. Bu çalışmada, 6102 sayılı TTK, bağımsız denetimde yaşanacak gelişmeler ve özellikle aile işletmelerinde kurumsal yönetime etkileri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Ticaret Kanunu, Bağımsız Denetim, Kurumsal Yönetim, Aile İşletmeleri
Jel Sınıflaması: M42

THE EFFECTS OF TURNING VOLUNTARY INDEPENDENT AUDIT INTO MANDATORY ON FAMILY FIRMS' CORPORATE GOVERNANCE

Abstract: The Turkish Commerce Code No: 6102 that came into force on July 2012, brings various changes in trade life. The TCC No: 6102 is an important regulation on behalf of the corporate governance, establishing public confidence, continuity, enhancing the competitiveness and transparency in business. In this contex, a new regulation will change the Turkish independent audit system as well. From the 2013, even as an starting point, a part of the non-publicly traded stock companies will be subjected to independent audit. It is supposed that, this new regulations will contribute to business's corporate governance duration. It is hoped that, in the future it's scope will be expanded as well. In this frame, the TCC, new regulations in independent audit and effects on corporate governance particularly in family firms is placed.

Keyywords: The Turkish Commerce Code, Independent Audit, Corporate Governance, Family Firms
Jel Classification: M42

GİRİŞ

Günümüzde bilgi teknolojilerindeki gelişmeler ile birlikte işletme bünyesinde üretilen birçok bilginin ya muhasebe sistemi tarafından doğrudan ya da sistem tarafından üretilen muhasebe bilgisi esas alınarak üretildiği görülmektedir. Muhasebe bilgi sistemi üretilen bu bilgilerin tarafsız, doğru ve güvenilir olması konusunda gerekli özeni göstermesine rağmen bu bilgilerin güvenirliliği konusunda gelişmiş ülkelerde dâhil olmak üzere zaman zaman bazı endişeler ön plana çıkmaktadır. Bu endişelerin temelinde işletme ile ilgili tarafların birbiriyle çatışan çıkarlarının yattığı görülmektedir. İşletme yönetimleri veya sahiplerinin kendi çıkarlarını korumak adına muhasebe bilgilerinde bazı manipülasyonlar yapabildikleri bilinmektedir. Son yıllarda yaşanan muhasebe skandalları da bunların göstergesi niteliğindedir.

Muhasebe bilgilerini kullanan taraflar arasındaki muhasebe bilgileriyle ilgili ortaya çıkan bu güvensizliği ortadan kaldırmanın yolu ise bağımsız denetimden geçmektedir. Yaygın ve etkin bağımsız denetimin önemi Türkiye'de de

---

Bu çalışma 4-7 Nisan 2012 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen 4.Ulusal Kurumsal Yönetim, Yolsuzluk, Etik ve Sosyal Sorumluluk Konferansı'nda bildiri olarak sunulmuştur.

görülmüş ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) ile zorunlu bağımsız denetim, bir başlangıç mahiyetinde, halka açık olmayan işletmelerin bir kısmını kapsayacak şekilde genişletilmiştir.* Bilindiği gibi bankalar, sigorta şirketleri ve halka açık şirketler zaten bağımsız denetime tabidirler. Aynı zamanda bu düzenleme ile bağımsız denetim sistemi halka açık veya değil tüm işletmeleri kapsayacak şekilde tek çatı altında toplanmış da olmaktadır.

Bu uygulamaların temelinde ilgili taraflara tarafsız, doğru ve güvenilir bilgi sunmak olsa da işletmelerin bu değişimi fırsat bilerek kurumsal yönetimin geliştirilmesine yapacağı katkıları görmeleri lehlerine olacaktır. Bu değişim, özellikle aile işletmelerindeki profesyonel yönetime geçişte yaşanan bazı sorunların kolaylıkla atlatılması noktasında bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Bu açıdan bakılarak çalışmada, bağımsız denetim kavramı, kurumsal yönetim ve aile işletmelerinde kurumsallaşma süreci, 6102 sayılı TTK'da yer alan bağımsız denetimle ilgili düzenlemelerle bağlantılı olarak incelenecektir.

BAĞIMSIZ DENETİM

Toplumun gelişmesi, ekonomik yapının karmaşıklık derecesinin artması, güvenilir bilgi elde etmenin önemini büyük ölçüde arttırmıştır. Çünkü alınacak ekonomik kararlar doğrudan doğruya karar alma sırasında elde bulunan geçerli bilgilere dayandırılır. İlgili tarafların amaçlara uygun ve tutarlı kararlar alabilmeleri için yararlanılacak bilgilerin tarafsız, doğru ve güvenilir olması gerekmektedir. Bu nitelikleri taşımayan bilgilere dayanılarak alınacak kararlar, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını engelleyerek hem topluma hem de karar alıcıların bizzat kendilerine zarar vermektedir. Bu bakımdan gerek yatırımcılar, gerekse karar alıcılar finansal bilgilerle işletme başarısının ölçülmesinde kullanılan bilgilerde bağımsız bir güvence ararlar (Sağlar ve Tuan, 2009: 349). Bu bilgilerin tarafsız, doğru ve güvenilir olduğunun saptanması konusunda en yaygın ve genel yöntem ise bu bilgilerin bağımsız ve güvenilir bir kişi veya kurum tarafından denetlenmesidir (Güredin, 1998:4).

Esasen Latince "*Contra Rotulus*" kelimelerine dayanan denetim, işletme içi ve dışı olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. İşletme içi denetim, işletmenin kendi personeli veya ilişkili kişiler tarafından yürütülen bir denetim şekli iken, işletme dışı denetim, bağımsız denetçiler tarafından uygulanan bir denetim şeklidir. Bu bağımsızlık denetim fonksiyonunun özelliği ile ilgili bir ayrım olmayıp, denetçi denilen kişi veya kurumun işletme içi yönetime bağlı olması veya olmaması ile ilgilidir (Pekiner, 1980:3).

"Bağımsız denetim, işletmenin mali tablolarının veya kamuya açıklanacak diğer bilgilerin, mali tablo düzenleme ve raporlama standartlarına uygunluğu hususunda makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, bağımsız denetim standartlarında öngörülen gerekli tüm bağımsız denetim tekniklerinin uygulanması ve değerlendirilerek rapora bağlanmasıdır. Mali tabloların ve bu tabloların dayanağını oluşturan kayıt, belge ve diğer ipuçları üzerinden yürütülen çalışmalara dayanan ve bulguları denetim raporunda özetleyen sistematik incelemedir (Kaval, 2008:10)."

Sermaye Piyasası Kurulu'na (SPK) göre bağımsız denetim; işletmelerin yıllık finansal tablo ve diğer finansal bilgilerinin, bu tablo ve bilgiler için belirlenen kriterlere (örneğin, halka açık işletmelerin finansal tabloları için Kurulca belirlenmiş veya kabul edilmiş finansal raporlama standartlarına) uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, genel kabul görmüş bağımsız denetim standartlarında öngörülen gerekli tüm bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak, defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanmasını ifade eder (http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=6&pid=9&subid=1. Erişim Tarihi: 01.02.2012).

Bağımsız denetimin içerdiği genel özellikler ise şöyle sıralanabilir (Bozkurt, 2010: 28);

---

* Ocak 2011 Tarih ve 27846 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 6102 sayılı TTK'nın ilk yayınlandığı tarihte tüm sermaye şirketleri bağımsız denetimin kapsamına alınmıştı. 30 Haziran 2012 Tarih ve 28339 Sayılı Resmi Gazete yayınlanan değişiklik ile kapsamı belirleme yetkisi Bakanlar Kurulu'nun uhdesine bırakılmıştır. Çalışmanın yapıldığı Temmuz 2012 tarihi itibariyle bağımsız denetimin kapsamının yapılan itirazlar doğrultusunda daraltılacağı beklenmekle beraber, Bakanlar Kurulu tarafından kapsam henüz kamuoyuna açıklanmamıştır. Yine aynı değişiklik ile sermaye şirketlerin TMS'ye göre defter tutma yükümlülüğü de kaldırılmıştır. Sadece bağımsız denetime tabi şirketlerin TMS'ye göre defter tutma yükümlülüğü olacaktır. Fakat tüm sermaye şirketlerinin TTK'nın 88. maddesine göre münferit ve konsolide sene sonu mali tabloları düzenlenirken TMS'ye göre hazırlanması zorunluluğu halen devam etmektedir.

- Amacı, işletmenin finansal tablolarındaki yanlış beyanları ortaya çıkararak finansal tablolarına güvenilirlik kazandırmak,
- Denetçinin, işletmeden veya herhangi bir gruptan ayrı olarak bağımsız bir kişiliğe sahip olması,
- Denetçi tarafından finansal tablolar hakkında bir bütün olarak tek bir görüş ortaya konulması, tek tek var olan hatalar üzerinde durulmaması,
- Denetçi finansal tabloların güvenilirliği hakkındaki görüşünü mantıklı bir temele oturtmasıdır. Fakat bu finansal tabloların % 100 güvenilir olduğu anlamına da gelmemektedir.

Bağımsız denetimin yararları oldukça fazladır. Bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz (http://www.ismmmo.org.tr/htmldergikonu.asp?id= 2359&did=2&dad=mali . Erişim Tarihi: 01.02.2012). Bunlar;

- İşletme kayıt ve belgelerine dayalı olarak düzenlenen finansal tabloların gerçeği yansıtıp yansıtmadığını saptar,
- İşletme faaliyetlerinin yasal düzenlemelere uygunluğunu araştırır.
- İşletme yönetimi ve işletme çalışanlarının sahtekârlık yapma eğilimlerinin azalmasına yardımcı olur,
- Denetlenmiş finansal tablolar vergi beyannamelerini oluşturacaklarından, bu tabloların güvenilirliği, devlet tarafından yapılacak bir vergi denetiminin riskini azaltır,
- Denetlenmiş finansal tablolar işletme yöneticilerinin alacağı kararlara ışık tutar,
- Finansal tablo ve raporlar üzerinde analizler yaparak, işletmenin ekonomik durumunu yetkili mercilere tam ve güvenilir olarak aktarır. Bu durum, işletmenin kredibilitesini arttırır,
- İşletme yönetimi ve çalışanlarının yaptıkları faaliyetlere yardımcı olarak, bu faaliyetlerin etkinliğini arttırır,
- İç kontrol sisteminin etkinliğini sağlar.

TÜRKİYE'DE BAĞIMSIZ DENETİM ALANINDA YAŞANAN GELİŞMELER

Türkiye'de bağımsız denetimin gelişimine bakıldığında ekonomideki gelişmelerle paralellik arz ettiği görülmektedir. Hukuki olarak, Türkiye'de bağımsız denetime ilişkin ilk zorunluluk, 1987 yılında önce bankalar için, daha sonra ise sermaye piyasası için oluşturulmuştur. Halka açık anonim şirketlerde bağımsız denetimin başlama tarihi ise 1989'dur. Daha sonra sigorta işletmeleri zorunlu bağımsız denetim kapsamına alınmıştır (Uzay, 2006: 196).

Türkiye'de denetim alanındaki önemli gelişmelerden biri de 13 Haziran 1989 tarihinde yayınlanan 3568 sayılı Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu ile bunu izleyen yönetmelik ve tebliğlerdir. 3568 sayılı Kanun, bağımsız denetimi tam anlamıyla düzenlememekle birlikte bağımsız denetçilerin serbest muhasebeci mali müşavir veya yeminli mali müşavir olması zorunluluğu bulunduğundan bu kanununda bağımsız denetimle iç içe girdiği görülmektedir (Dönmez ve Ersoy, 2006: 74).

2012 yılının önemli bir gelişmesi olan 6102 sayılı TTK'da ise madde 397 ile madde 406 arasında denetleme ve denetçiler ile ilgili düzenlemelere yer verilmektedir. Bu kanunla beraber Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek şirketlerin finansal tabloları denetçi tarafından, uluslararası denetim standartlarıyla uyumlu Türkiye Denetim Standartlarına göre denetlenecektir. Yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu içinde yer alan finansal bilgilerin, denetlenen finansal tablolar ile tutarlı olup olmadığı gerçeği yansıtıp yansıtmadığı da denetim kapsamı içinde yer alan konular arasındadır. Denetim, işletmenin varlığını ve geleceğini tehdit eden tehlikeleri teşhis sistemlerinin bulunup bulunmadıklarını ve gerekli önlemlerin alınıp alınmadığını da (risk denetimi) kapsayacaktır. Denetçinin denetiminden geçmemiş finansal tablolar ile denetimden geçmemiş yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporları düzenlenmemiş olarak kabul edilecek olup bu finansal tablolar üzerinden kar dağıtımı yapılamayacaktır.

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun (KGK) kurulması bağımsız denetimle ilgili yaşanan diğer bir gelişmedir. Bu kurum, uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak ve yayımlamak, bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak, denetim standartlarını belirlemek, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek, bunların faaliyetlerini denetlemek ve bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak amacıyla oluşturulmuştur (2 Kasım 2011 Tarih ve 28103 Sayılı Resmi Gazete, Madde 1). Bu kararname teknik olarak ele alındığında, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun Avrupa Birliği uygulamalarına ve 8.Yönerge'ye paralel bir şekilde düzenlendiği görülmektedir.

Kurum birçok yetki ve görevi üzerinde toplamaktadır. Bunlardan bazılarına aşağıda yer verilmiştir (Daha ayrıntılı bilgi için bakınız. 2 Kasım 2011 Tarih ve 28103 Sayılı Resmi Gazete);

- Kamu gözetimi görevinin yapılması,
- Muhasebe standartlarının belirlenmesi,
- Denetim standartlarının hazırlanması,
- Denetçinin belirlenmesi, sicili ve disiplini,
- Denetim kuruluşlarının listeye alınması,
- Etik ilkelerin belirlenmesi,
- Yabancı firmaların çalışmaları ile ilgili koşulların belirlenmesi,
- Bağımsız denetim yapacak meslek mensuplarına yönelik sınav, yetkilendirme ve tescil yapmak, disiplin ve soruşturma işlemlerini yürütmek.

Kurulduğu günden bugüne KGK'ndan ilgili kesimin beklentileri sürekli artmaktadır. Ancak, son dönemde yaşanan belirsizliğe son verilerek, ilave düzenlemelerin tamamlanması ve kamuoyuyla paylaşılması gerekmektedir.[*] Bu şekilde kurumun, 6102 sayılı TTK'daki "Dürüst Resim İlkesi"ne uygun olarak denetlenen bir ticari hayatın oluşması, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması, bilgi için muhasebe ilkesinin hayata geçmesi ve en önemlisi Türkiye'nin kalkınması yolunda çok önemli bir gerekliliği yerine getireceği beklenmektedir.

Sözkonusu gelişmelere paralel başka bir değişim ise sermaye piyasasında yaşanmaktadır. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) iki yıl süren bir çalışma sonucunda hazırladığı Sermaye Piyasası Kanun Tasarısı Taslağını, 2012 yılı başında ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşü alındıktan sonra, Mart 2012'de kamuoyuyla paylaşılmıştır. Kamuoyu tarafından iletilen görüşler doğrultusunda geliştirilerek 2012 yılı nisan ayında son halini alması planlanan Sermaye Piyasası Kanun Tasarısı Taslağı'nın beşinci bölümünde "Bağımsız Denetim, Derecelendirme ve Değerleme Kuruluşları" başlığı altında madde 62-64 arasında bağımsız denetim kuruluşlarının faaliyet esasları, sorumluluk ve yükümlülüklerine ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. SPK kendi faaliyet alanı ile ilgili olmak kaydıyla bağımsız denetim faaliyetini yürütecek denetçi ve denetim şirketlerinden ilave düzenlemeler yapabilmektedir.

Kanun, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun yetkilendirdiği bağımsız denetim kuruluşlarından istenilecek ilave şartları tespit etme hakkının SPK'da olduğunu belirtmektedir. Kanun, SPK'nın yetkilendirdiği bağımsız denetim kuruluşlarını ilan edeceğini ve yapacağı kalite kontrol çalışmaları ile listeyi değiştirme hakkının SPK'da olduğunu da beyan etmektedir (http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?pageid=859&action=displayfile&fn=859.pdf&submenuheader=null. Erişim Tarihi: 01.04.2012).

Bu düzenlemeler ile finansal raporlama standartlarının ve denetim standartlarının sermaye piyasasında tamamen, sermaye piyasası dışında ise kısmen uygulanacak olması önemli bir gelişmedir. Bu gelişmelerin, Türkiye'deki

[*] Çalışmanın yapıldığı Temmuz 2012 tarihinde Kurum önemle beklenen "Bağımsız Denetim Yönetmeliği Taslağını" kamuoyuyla paylaşmıştır. Yönetmeliğin amacı, bağımsız denetim ve bağımsız denetim kuruluşlarına ve denetçilere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. Kapsamı ise bağımsız denetim faaliyetlerine, denetim kuruluşları ve denetçilerin yetkilendirilmesine, sicil kayıtlarının tutulmasına, bunların yükümlülükleri ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esaslardır.

işletmelerin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü arttırıcı bir unsur olacağı düşünülmektedir. Bağımsız denetim aynı zamanda bir işletmede kurumsal yönetim unsurlarından biridir.

KURUMSAL YÖNETİM ve AİLE İŞLETMELERİ

Bu bölümde kurumsal yönetim kavramına ve önemine, Türkiye'de aile işletmelerine ve aile işletmelerinde kurumsal yönetimin bağlamında yaşanan sorunlara yer verilecektir.

Kurumsal Yönetim

Kurumsal yönetim, üzerinde yoğun araştırmalar yapılan ve halen bu çalışmaların devam ettiği bir sahayı oluşturmaktadır. Kavram, dünya çapında kurumsal yönetimi iyileştirme çalışmalarının yoğunluğu nedeniyle hükümetlerin, uluslararası örgütlerin ve iş dünyasının öncelikli gündem maddelerinden birisidir. Aslında kurumsal yönetimin temelleri, işletmelerin sahiplik ve kontrolü tam olarak örtüşmediğinde potansiyel çıkar çatışmalarının olacağını öngören Adam Smith'e kadar uzanmaktadır (Kıyılar ve Belen, 2005:2).

Kurumsal yönetim teriminin yaygın bir biçimde kullanımına ise 1980'lerde başlanmıştır. 1990'larda, kurumsal yönetim, bireysel ve kurumsal yatırımcılar, hissedarlar, yöneticiler ve finansal piyasalar ile finansla ilgili herkesin gündeminin başına yerleşmiştir. Almanya, Japonya ve ekonomileri 20. yüzyılın son çeyreğinde durgunluğa girince ABD'de gözlemlenen ekonomik performans kurumsal yönetim düzeyinin yüksekliği ile ilişkilendirilmiştir (Gürbüz ve Ergincan, 2004: 216).

Kurumsal yönetim, bir kurumun beşeri ve mali sermayeyi çekmesine, etkin çalışmasına ve böylece ait olduğu toplumun değerlerine saygı gösterirken uzun dönemde ortaklarına ekonomik değer yaratmasına imkân tanıyan her türlü kanun, yönetmelik, kod ve uygulamalar olarak tanımlanabilir. Kurumsal yönetim, evrensel olarak kabul gören ana ilkeleri adillik, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve sorumluluk ışığında, işletmenin en yüksek performansını göstermesini, en karlı, en başarılı ve en rekabetçi olmasını hedefler (Masatoğlu, 2006: 265; Onay ve Vezneli, 2011: 167-177).

Kurumsal yönetim, işletmenin ilişki içinde olduğu tüm kesimlere güven verici nitelikte olmalıdır. Çoğunlukla kurumsal yönetim, doğru yöneticileri iş başına getirmek, onların yaptıklarına nezaret etmek ve başarısız olduklarında yerlerine başkalarını getirmekten ibaret görülmesine rağmen aslında, kurumsal işletme yönetim, iktidar meselesi değil, etkili karar almayı garanti altına alma çabasıdır (Yıldırım, 2011: 187).

İşletmenin yönünü ve performansını belirlemede etkin olan farklı katılımcılar arasındaki ilişkileri konu alan kurumsal yönetim ile amaçlanan, ilgili tarafların karşılıklı hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi, yatırımcı güveninin sağlanmasıdır (İşsan ve Kayğın, 2009: 215).

Kurumsal yönetim anlayışının temelinde dört ana unsur yer almakta olup genel kabul gören tüm uluslararası kurumsal yönetim yaklaşımlarında; eşitlik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk kavramları temel kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada (SPK, Kurumsal Yönetim İlkeleri, www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=63&fn=63.pdf&submenuheader=nul. Erişim Tarihi: 01.02.2012);

- *Eşitlik*; işletme yönetiminin tüm faaliyetlerinde, pay ve menfaat sahiplerine eşit davranmasını ve olası çıkar çatışmalarının önüne geçilmesini,
- *Şeffaflık*; ticari sır niteliğindeki ve henüz kamuya açıklanmamış bilgiler hariç olmak üzere, işletme ile ilgili finansal ve finansal olmayan bilgilerin, zamanında, doğru, eksiksiz, anlaşılabilir, yorumlanabilir, düşük maliyetle ve kolay erişilebilir bir şekilde kamuya duyurulmasını,
- *Hesap verebilirlik*; yönetim kurulu üyelerinin esas itibariyle anonim şirket tüzel kişiliğine ve dolayısıyla pay sahiplerine karşı olan hesap verme zorunluluğunu,
- *Sorumluluk*; yönetimin işletme adına yaptığı tüm faaliyetlerin mevzuata, esas sözleşmeye ve işletme içi düzenlemelere uygunluğunu ve bunun denetlemesini ifade etmektedir.

Gelişmiş ekonomiler de dâhil olmak üzere pek çok ülke kurumsal yönetime ilişkin, mevcut düzenlemelerini gözden geçirmiş ya da geçirmektedir. ABD'de yaşanan skandallar sonucunda, ülkedeki kurumsal yönetim uygulamalarını iyileştirmek amacıyla son derece radikal hükümler içeren yeni bir kanun yürürlüğe konulmuştur. Benzer şekilde Almanya kurumsal yönetim ilkelerini yasalaştırarak uygulanmasını zorunlu hale getirmiş, Japonya şirketler hukukunu gözden geçirerek tamamen yenilemiş ve iyileştirmiş, Rusya da kurumsal yönetim ilkelerini kamuya açıklamıştır. Bu örneklerin sayısını arttırmak mümkündür. Birçok ülke ise yürürlükte olan mevzuatını, en iyi kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde yeniden şekillendirmektedir.

Türkiye'de kurumsal yönetim incelendiğinde, 2003 yılında SPK'nın kurumsal yönetim ilkelerini belirlemesi ve ilan etmesi önemli bir gelişme olarak görülür. Bu doğrultuda, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) 2007 yılında kurumsal yönetim endeksi hesaplanmaya başlanmıştır. İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi kapsamındaki işletmelerin derecelendirme notlarına, işletmelerin Kamuyu Aydınlatma Platformu'ndaki açıklamalarından ulaşılabilmektedir. İşletmelerin 2012 yılı itibariyle İMKB'de işletmelerin kurumsal yönetimi uygulamak gibi bir zorunlulukları olmasa da SPK tarafından açık şekilde teşvik edildikleri de görülmektedir.

6102 sayılı TTK'nın yürürlüğe girmesi de Türkiye'de kurumsal yönetim açısından önemli bir gelişmedir. Kanun incelendiğinde birçok somut düzenlemeler ile işletmelerde kurumsal yönetim uygulamalarının benimsenmesi ve bu doğrultuda hareket edilmesi istenmektedir. Bu düzenlemelerden bazı genel başlıklar şunlardır (13 Ocak 2011 Tarih ve 27846 Sayılı Resmi Gazete);

- Genel kurulun işleyişine dair düzenlemeler,
- Yönetim kurulunun oluşumuna ilişkin düzenlemeler,
- Finansal raporların paylaşımına ilişkin düzenlemeler,
- Bağımsız denetime ilişkin düzenlemeler,
- Muhasebe standartlarına ilişkin düzenlemeler,
- Profesyonelleşme ve uzmanlığın teşvikine ilişkin düzenlemeler.

Günümüzde kurumsal yönetim uygulamalarının işletmelere ve topluma önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Kurumsal yönetimin işletmeler açısından başlıca yararlarını şöyle sıralamak mümkündür (Sermaye Piyasası Kurulu, Kurumsal Yönetim İlkeleri,

www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=63&fn=63.pdf&submenuheader=nul. Erişim Tarihi: 01.02.2012);

- Kurumsal yönetim kalitesinin yüksek olması,
- Düşük sermaye maliyeti,
- Finansman imkânlarının ve likiditenin artması,
- Krizlerin daha kolay atlatılması,
- İyi yönetilen işletmelerin sermaye piyasasından dışlanmaması olarak sıralanabilir.

Kurumsal yönetimin ülkeye ve topluma sağlayacağı yararları ise şöyle sıralamak mümkündür (Sermaye Piyasası Kurulu, Kurumsal Yönetim İlkeleri,

www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=63&fn=63.pdf&submenuheader=nul. Erişim Tarihi: 01.02.2012);

- Ülkenin imajının yükselmesi,
- Sermayenin yurt dışına kaçmasının önlenmesi,
- Yabancı sermaye yatırımlarının artması,
- Ekonominin ve sermaye piyasasının rekabet gücünün artması,
- Krizlerin daha az zararla atlatılması,

- Kaynakların daha etkin şekilde kullanılması,
- Yüksek refahın sağlanması ve sürdürülmesi olarak sıralanabilir.

Türkiye'de Aile İşletmeleri

İşletmenin yönetiminde ve kontrolünde tek bir ailenin egemen olduğu aile işletmeleri, dünyadaki işletmelerin yaklaşık % 80'nini, Türkiye'de ise % 95'ini oluşturmaktadır. Aile işletmelerinin ekonomi içerisindeki ağırlıklarını dikkate alırsak bu tip işletmelerin varlıklarını devam ettirebilmeleri son derece önemlidir (Kiracı, 2009:169).

Aile işletmesi kavramı aslında hukuki bir kavram değildir. Genel olarak aile işletmesi, ailenin kontrolündeki işletme olarak tanımlanmaktadır (Ural, 2004: 27).

Genel anlamda aile işletmeleri, ailenin geçimini sağlamak veya mirasın dağılmasını önlemek için kurulan, ailenin geçimini sağlayan kişi tarafından yönetilen, yönetim düzeylerinin çoğunluğu aile üyelerinden oluşan, karar almada büyük ölçüde aile üyelerinin etkili olduğu ve genellikle aileden en az iki neslin istihdam edildiği işletmelerdir (Karpuzoğlu, 2003:7). Her ne kadar hukuki bir yapısı olmasa da, aile işletmelerini diğer işletme türlerinden ayırt edilmesini sağlayan bazı özellikler mevcuttur. Aile işletmelerinin kendine has özelliklerini aşağıda yer alan başlıklar şeklinde sıralamak mümkündür (http://www.kobifinans.com.tr/tr/bilgi_merkezi/020603/483. Erişim Tarihi: 01.02.2012).

- Genellikle aileden en az iki nesil işletme yönetimi ile ilgilenir.
- İşletme politikası çoğunlukla aile çıkarları ile uyumludur.
- Aile bağları, diğer faktörler yanında yönetimden sorumlu kişilerin belirlenmesinde önemli bir rol oynayabilir.
- Şu andaki veya daha önceki yöneticilerin çocukları çoğunlukla işletmenin yönetiminde görev alır.
- Genellikle işletmenin ismi ve itibarı, ailenin ismi ve itibarı ile birlikte gelişir.
- Aile bireylerinin işletmedeki görevleri, aile içerisindeki durumlarını da etkileyebilir.
- Bu tür şirketlerde doğal bir koruma söz konusu olabilir. Bir başka ifade ile çalışma koşulları aile üyelerinin sağlığını tehlikeye sokmayacak şekilde düzenlenebilir.
- Ailenin mevcut değerleri ve inançları, aile işletmelerinin büyük bir çoğunluğunda kullanılır. Aile değerleri ve inançları, işletme kültürünü önemli ölçüde etkiler.
- Aile bireyleri tarafından kurulduklarından, genellikle kapalı bir görünüm arz ederler. Dolayısıyla bu işletmeler finansal zorluğa düştüklerinde halka açılmaktan, ya da borçlanmaktan çok aile bireylerinin finansal desteğini almayı tercih eder.
- İdari personel genellikle aileden ve akrabalardan temin edilir.
- İşletme sahibi ile tepe yönetici çoğunlukla aynı kişidir.

Aile işletmelerinde girişimci (kurucu patron), işletmeyi bilfiil yönetme, bütün işleyişe hâkim olmayı isteyebilmektedir. Bu durum ise, profesyonellikten ve bilimsellikten uzak bir yönetim anlayışına yol açarak, bilgi, uzmanlık ve yetenek yerine, sadakatin, boyun eğmenin ve körü körüne bağlılığın ödüllendirildiği bir sisteme dönüşmektedir. Böyle bir tablo ise çalışanların doğru bildiklerini söylemelerini, yeteneklerini korkusuzca ortaya koymalarını engellemektedir. Aynı zamanda böyle bir tavır, işletme sahibinin gerçekleri görmesini zorlaştırmaktadır (Gümüştekin ve Adsan, 2006: 220). Bu gibi nedenlerle bir aile işletmesinin önemli bir kısmının ömrünün ortalama yirmi dört yıl ile sınırlı olduğu yapılan araştırmalarda görülmüştür (Kiracı, 2009:169).

Aile İşletmelerinde Kurumsal Yönetim Bağlamında Yaşanan Sorunlar

Aile işletmelerinde yönetim fonksiyonları diğer işletmelerle kıyaslandığında daha karmaşıktır. Çünkü aile işletmelerinde sadece işin değil, bazen oldukça karmaşık olabilen ve iş ile birbirine karışan aile ilişkilerinin de yönetilmesi söz konusu olmaktadır (Masatoğlu, 2006: 265). Aile işletmelerinde kurumsallaşamama sorunu yapılan

araştırmalarda görülmektedir. Bu araştırmalar aynı zamanda kurumsallaşmanın gerekliliğini ve kurumsallaşma isteğinin işletmeler tarafından da tercih edildiğini ortaya koymaktadır (Göker ve Üçok, 2006:54). Aile işletmelerinde kurumsal yönetim bağlamında yaşanan sorunları şöyle özetlemek mümkündür (Yıldırım, 2007: 20-21-22):

- Yanlış istihdam politikalarının uygulanması,
- Yetki ve sorumlulukların belirsizliği,
- Merkeziyetçi yönetim tarzı,
- Değişime karşı direnç gösteren aile kültürü,
- Çıkar çatışmalarının yaşanması,
- Verilere dayalı analize itibar edilmemesi,
- Girişimcinin (kurucu patron) tüm olaylara kendi penceresinden bakması,
- Devir planının olmayışı,
- Hissedarların sermaye paylarının nisbi ağırlığından fazla işletme karar mekanizmalarında yer alma arzuları.

ZORUNLU BAĞIMSIZ DENETİME GEÇİŞİN AİLE İŞLETMELERİNDE KURUMSAL YÖNETİME ETKİLERİ

İşletme ile ilgili taraflar, işletmenin finansal ve hukuki durumu ile ilgili olarak tarafsız, doğru ve güvenilir bilgiye erişim ihtiyacı duyarlar. Eğer finansal tablolar bu güveni sağlamak üzere bağımsız denetimden geçmemiş ise;

- Finansal bilgi kullanıcılarının yanlış kararlar almasına neden olabileceği için bazı kesimler haksız ve kasıtlı menfaat elde edecek ve kurumsal yönetimin *eşitlik* ilkesine aykırı davranılmış olacaktır. Değinildiği üzere, aile işletmelerinde çeşitli taraflar arasında çıkar çatışmaları yaşanması muhtemeldir. Bunu en aza indirmek noktasında bağımsız denetimin tarafsızlığına güvenilmelidir. Çünkü bağımsız denetim, işletmenin finansal tablolarının ve yıllık faaliyet raporunun denetimini üstlenmektedir.
- Finansal ve finansal olmayan bilgiler, zamanında, doğru, eksiksiz, anlaşılabilir, yorumlanabilir şekilde sunulmayabileceğinden kurumsal yönetimin *şeffaflık* ilkesine aykırı davranılmış olacaktır. Değinildiği üzere, bilgiler ilgili taraflar ile şeffaf bir şekilde paylaşılmadığında işletmedeki nisbi payı küçük pay sahiplerinin yönetimdeki etkilerinin azalması söz konusu olabilir. Bağımsız denetim, işletme ile ilgili tarafların, finansal bilgilere rahatlıkla ve güvenilir bir şekilde ulaşmasını sağlayacaktır. İşletmenin yönetim kurulunun, finansal tabloları ve yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunu gecikmeksizin denetçiye verme yükümlülüğü vardır.
- Yapılan yanlış uygulamalar neticesinde pay sahiplerine hesap vermek zorlaşacağından kurumsal yönetimin *hesap verilebilirlik* ilkesine aykırı davranılmış olacaktır. Girişimcinin diğer pay sahiplerine hesap verecek olması yani yanlış uygulamaların bağımsız denetim tarafından ortaya çıkarılacağını bilmesi, girişimciyi (kurucu patron) keyfi uygulamalardan uzak tutacaktır. Ayrıca işletmenin pay senetleri borsada işlem görmesi durumunda ise riskin erken saptanması ve yönetimine ilişkin olarak da bir komite oluşturulur. Bu komite yönetim kuruluna her iki ayda bir vereceği raporda durumu değerlendirir, varsa tehlikelere işaret eder ve çareleri gösterir. Rapor aynı zamanda denetçiye de yollanır.
- Faaliyetlerin bir kısmı mevzuata uygun olmayabileceğinden kurumsal yönetimin *sorumluluk* ilkesine aykırı davranılmış olacaktır. Bağımsız denetim sonucu ortaya çıkacak olumsuz durum, girişimcinin (kurucu patron) arzulayacağı bir durum olmayacağından ve kendisinin bütün mevzuatı takip edemeyeceğinden dolayı merkeziyetçi bir yönetimden uzaklaşarak yetki devrine yanaşması ve hatta işletmedeki yönetim organizasyon şemasının daha net bir şekilde oluşmasına vesile olacaktır.

SONUÇ

Son yıllarda dünyada yaşanan önemli ekonomik gelişmeler ve küreselleşmenin etkisiyle ekonomilerde sınırlar ortadan kalkmış, işletmeler yoğun bir rekabet ortamında faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalmışlardır. Bunun yanı sıra teknolojik gelişmeler ve özellikle internetin sağladığı olanaklar işletmeler açısından yeni fırsatlar da yaratmaktadır. Tüm bu gelişmeler olurken hukuki yapının da bu süreçleri desteklemesi ve gelişmenin önünü açması beklenmektedir.

Bu bağlamda hazırlanan ve kabul edilen 6102 sayılı TTK, Türk Ticari hayatına birçok yenilik getirmekte, çağın gereği olan birçok gelişme için hukuki bir altyapı hazırlamaktadır. Fakat büyük beklentilerle hazırlanan kanun, ilk çıktığı günden itibaren de kamuoyunun gündeminden düşmemiş ve eleştirilere maruz kalmıştır.

2008 yılında başlayan finansal krizin etkilerinin halen devam etmesi ve ülke içinden yapılan itirazlarında etkisiyle 6102 sayılı TTK'da çeşitli değişikliklere gidilmiştir. Değişikliğe gidilen konulardan birisi de bağımsız denetimdir. İlk çıktığında tüm sermaye şirketleri bağımsız denetim kapsamındaydı. Fakat sonrasında kapsamın belirlenmesi Bakanlar Kurulu'na bırakılmıştır. Kapsamı daralacak dahi olsa bağımsız denetimin yeni TTK ile eskiye nazaran daha çok işletmeyi ilgilendireceği açıktır. Bunun bir başlangıç olması ve kapsamının ileride Bakanlar Kurulu tarafından genişletilmesi de beklenmektedir. Bu adım geniş manada, dünya piyasaları ile entegrasyon, yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi, kamuoyunun tarafsız, doğru ve güvenilir bilgilerle aydınlatılması, tüm tarafların haklarının korunması, kurumsal yönetim desteklenmesi ve dolayısıyla ülkenin ekonomik kalkınması açısından oldukça önemlidir.

Dar kapsamda düşünüldüğünde bağımsız denetimin, aile işletmelerinde değişen dünya koşullarına uyum noktasında oluşan sorunların aşılmasında destekleyici bir unsur olarak görülebileceği düşünülmektedir. Çünkü aile işletmelerinde değişime direnen bir yapının olduğu ve ancak dışarıdan gelen zorlamalar ile değişime yönelebildiği görülmektedir.

Bu çerçevede, çağın gereklerine uygun bir yönetim yaklaşımı olan kurumsal yönetim ile örtüşen bir uygulama olarak bağımsız denetimi, işletmelerin yönetim kurullarının ve özellikle girişimcinin (kurucu patron) bir mecburiyet değil fırsat olarak görmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

BOZKURT, N. (2010). Muhasebe Denetimi, Beşinci Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.

GÜREDİN, E. (1998). Denetim. Beta Basım Dağıtım. İstanbul.

KARPUZOĞLU, E. (2003). Büyüyen ve Gelişen Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma, Hayat Yayınları, İstanbul.

KAVAL, H. (2008). Muhasebe Denetimi. Gazi Kitapevi. Ankara.

PEKİNER, K. (1980). İşletme Denetimi. İstanbul Üniversitesi. İşletme Fakültesi Yayınları.

URAL, A. (2004). Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma Sendromu. Sistem Yayıncılık. İstanbul.

Makaleler

ADSAN, E. ve GÜMÜŞTEKİN G.E. (2006). "Aile İşletmelerinde Kurumsal Yönetim ve Kurumsal Yönetim İlkelerinin Uygulanmasına İlişkin Bir Araştırma". 2. Aile İşletmeleri Kongresi. İstanbul Kültür Üniversitesi. İstanbul. 219-235.

ÇELEN, E. (2001). "Bağımsız Denetimin Önemi, Yararları Ve Kamuyu Aydınlatma İlkesi." http://www.ismmmo.org.tr/htmldergikonu.asp?id= 2359&did=2&dad= Mali Çözüm Dergisi. Sayı:55. Erişim Tarihi: 01.02.2012.

DÖNMEZ, A. ve A. ERSOY. (2006). "Bağımsız Denetim Firmaları Bakış Açısıyla Türkiye Bağımsız Dış Denetim Sisteminin Değerlendirilmesi." Ahmet Yesevi Üniversitesi. Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi Dergisi. 69-91.

GÖKER, A.Z. ve ÜÇOK, T. (2006). “Aile İşletmeleri ve Karar Verme Süreci. Köklü Aile İşletmelerinde Bir Uygulama.” 2. Aile İşletmeleri Kongresi Kongre Kitabı. İstanbul Kültür Üniversitesi. İstanbul. 45-58.

GÜRBÜZ, A. O. ve ERGİNCAN Y. (2004). “Dünya’da ve Türkiye’de Kurumsal Yönetim Düzeyinin ve Şirket Performanslarının Karşılaştırılmalı Analizi.” Geleneksel Finans Sempozyumu–2004 Bildirileri. Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü & Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu. İstanbul. 216-225.

İŞSAN, Ö.F. ve KAYGIN E. (2009). “Kurumsal Yönetişim Sürecinin Gelişimi Üzerine Bir Araştırma.” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 13 (2). 213-224.

KIYILAR, M. ve BELEN, M. (2005). “Kurumsal Yönetim Kavramı ve İlkeleri”. VII. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu. İSMMMO. Antalya.

KİRACI, M. ve ALKARA, İ. (2009). “Aile İşletmelerinde Kurumsallaşmaya Verilen Önem ve Turizm Sektöründeki Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma: Alanya-Eskişehir Örneği.” Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. C:XI, S:I. 167-197.

MASATOĞLU, H. (2006). “Aile Şirketleri ve Yönetim Tarzları,” 2. Aile İşletmeleri Kongresi Kongre Kitabı, İstanbul Kültür Üniversitesi. İstanbul. 268-271.

ONAY, M. ve VEZNELİ Z. (2011). “Aile Şirketlerinde Kurumsallaşamama ve İkinci Kuşağın Duyarsızlığı,” Yönetim ve Organizasyon Dergisi, C: 3, S: 2. 167-177.

SAĞLAR, J. ve TUAN, K. (2009). “İşletmelerde İç denetim Fonksiyonunun Bağımsız Dış Denetim Maliyeti Üzerindeki Etkileri.” Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt 18. Sayı 1. 343-358

UZAY, Ş. (2006). “Denetçilerin Denetiminde Yeni Bir Model Olarak Kamu Gözetim Kurulu ve Türkiye’de Uygulanabilirliği.” Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi. Cilt:8. Sayı 4. 175-210.

YILDIRIM, A.F. (2007). “Türk Aile İşletmelerinde Kurumsallaşmayı Engelleyen Aile Değerleri Üzerine Isparta İlinde Bir Araştırma.” Basılmamış Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.

YILDIRIM, S. (2011). “Kurumsallaşamayan Aile Şirketlerinde Pazarlama Sorunları Üzerine Nitel Bir Çalışma.” Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 185-202.

İnternet Kaynakları

http://www.ismmmo.org.tr/htmldergikonu.asp?id= 2359&did=2&dad=mali çözüm dergisi sayı:55 nisan-mayıs-haziran 2001. Erişim Tarihi: 01.02.2012.

http://www.kobifinans.com.tr/tr/bilgi_merkezi/020603/483. Erişim Tarihi: 01.02.2012.

http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?pageid=859&action=displayfile&fn=859.pdf&submenuheader=null. Erişim Tarihi: 01.04.2012.

http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=6&pid=9&subid=1. Erişim Tarihi: 01.02.2012.

http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpageHYPERLINK. Erişim Tarihi: 01.02.2012.

http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=6&pid=9&subid=1"&HYPERLINK. Erişim Tarihi: 01.02.2012.

http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=6&pid=9&subid=1"menuid=6HYPERLINK. Erişim Tarihi: 01.02.2012.

http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=6&pid=9&subid=1"&HYPERLINK. Erişim Tarihi: 01.02.2012.

ttp://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=6&pid=9&subid=1"pid=9HYPERLINK. Erişim Tarihi: 01.02.2012.

http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=6&pid=9&subid=1"&HYPERLINK. Erişim Tarihi: 01.02.2012.

http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=6&pid=9&subid=1"subid=1. Erişim Tarihi: 01.02.2012.

http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=63&fn=63.pdf&submenuheader=nul. Erişim Tarihi: 01.02.2012.

Resmi Gazeteler

13 Ocak 2011 Tarih ve 27846 Sayılı Resmi Gazete.

2 Kasım 2011 Tarih ve 28103 Sayılı Resmi Gazete.

30 Haziran 2012 Tarih ve 28339 Sayılı Resmi Gazete.

GÜNÜMÜZ SANAT ORTAMINDA ÇAĞDAŞ/GÜNCEL SANAT YAKLAŞIMLARINA İLİŞKİN SANATÇI, ELEŞTİRMEN VE SANAT GALERİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ*

Ayşegül KALKAN
Öğr. Gör. Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Edirne, aysegulkalkan82@gmail.com

Lale ALTINKURT
Doç.Dr. Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, Kütahya, laltinkurt@hotmail.com

ÖZET: Bu araştırmada Türkiye'de günümüz sanat ortamında çağdaş/güncel sanat yaklaşımlarına ilişkin sanatçı, eleştirmen ve çağdaş sanat galericilerinin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma tarama modelinde desenlenmiştir. Araştırma verileri nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, çağdaş sanat yaklaşımlarını benimseyen sanatçılar, konu ile ilgili yazıları ile dikkati çeken eleştirmenler ve galeri yöneticileri olmak üzere, araştırmaya gönüllü olarak katılan 10 kişiden oluşmaktadır. Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmada katılımcıların görüşleri doğrultusunda; genel olarak çağdaş sanat yaklaşımlarının, amacında, kullanılan malzemelerde, felsefesinde, sınırlılıkları bağlamında diğer sanat yaklaşımlarından ayıran özelliklerin var olduğu, Türkiye'de alternatif sanat mekânlarının yeterli olmadığı ancak, alternatif mekânların yeterli olup olmamasından daha çok bu mekânlarda sergilenen işlerin niteliğinin önemli olduğu ve gelecekte, sanatçı-alıcı buluşmasındaki rolün galeriler, fuarlar ve bienaller tarafından üstlenileceği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Sanat, Modern Sanat, Alternatif Mekânlar

OPINIONS OF ARTISTS, REVIEWERS AND ART GALLERY MANAGERS' ABOUT THE APPROACHES TO CONTEMPORARY ART IN TODAY'S ART SCENE

ABSTRACT: The aim of the research is to determine artists, reviewers and art gallery managers' opinions about the approahhes to contempory art in today's art scene. A survey research design was used and qualitative research methods. Data were collected using semi-structured interview forms. The research group consists of 10 volunteer persons who artists, reviewers and art gallery managers. Descriptive analysis technique is used for data analysis. Based on the participants' opinions, the general approaches to contemporary art in its aim, the materials used, the philosophy, there are limitations in the context that is distinguished from other approaches to art, alternative art venues in Turkey are not sufficient, however, is whether or not alternative spaces more than enough quality of the works on display in these venues is important and in the future, galleries' role of gathering between artist and buyer, fairs and biennials by the results achieved.

KeyWords: Contemporary Art, Modern Art, Alternative Art Places

GİRİŞ

Endüstri çağı, insanlık tarihinde topraktan koparak teknik dünyayı yaratan insanoğlu için yeni bir aşamayı tanımlamaktadır. Endüstri devriminden sonra, endüstriyel kapitalizmin gelişiminden doğan, kentlerin giderek büyümesi, yeni ulaşım ve iletişim araçlarının geliştirilmesi, yeni teknik buluşların endüstri başta olmak üzere her alana hizmet vermesi gibi olumlu görülebilecek yanları olduğu gibi; büyük yerleşim alanlarına göçlerin yarattığı yabancılaşma duygusu, fabrikalarda ağır çalışma şartları, rekabetin giderek artmasının birey üzerinde oluşturduğu baskı gibi olumsuz yanları da olmuştur. Endüstrileşmenin yarattığı bu yeni toplumsal yaşam biçiminin yansımaları,

* Bu araştırma, Ayşegül Kalkan'ın Doç.Dr. Lale Altınkurt yönetiminde gerçekleştirdiği yüksek lisans tezine dayalı olarak hazırlanmıştır.

sanatı da etkisi altına almıştır. 19. yüzyılda başlayan sanat alanındaki bu değişimler "modernizm" kavramı ile açıklanabilir.

Modern sözcüğü Latince'de "tam, şimdi" anlamına gelen "mode" ve ondan türetilen "modernus" sözcüğünden gelmektedir (Yılmaz, 2006: 13). Modernizm, kökü 16. yüzyıla kadar giden, aydınlanma dönemi düşünürlerinin geliştirdiği düşüncelerden derin ölçüde etkilenen bir dünya görüşüdür (Kahraman, 2007). Modernleşme, modern dünyayı oluşturan politik, ekonomik ve toplumsal değişimi ifade etmektedir. Modernitede, endüstrileşme, bilim ve teknolojideki gelişme, ulus-devlet düşüncesi, ekonomide kapitalist piyasa yaklaşımı varlık bulmuştur.

Yılmaz (2006: 12), modern sanatın sınırlarını belirlemeye çalışırken Larry Shiner'ın "Sanatın İcadı" adlı kitabında modernizmi 1890–1930 yılları arasında geçen bir dönemde sınırladığını belirtmiştir. Modernizm, 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'da ortaya çıkan, modernliğe karşı kültürel bir tavır olarak dikkatimizi çeker. Modernliğin akılcılığı temsil ettiği, modernizmin ise kültürel bir olgu olarak aklın karşısında duyguyu temsil ettiği ve başlangıcını romantizmle tarihlendirildiği belirtilir. Romantizm, kapitalist burjuva düzenine, yitirilmiş düşler düzenine, iş hayatı ve kazancın bayağılığına karşı bir ayaklanma hareketi olarak (Fischer, 1995), avantgart sanat yaklaşımları için çıkış noktası yönü olması açısından önemlidir.

19. yüzyılda Akademizmi eleştiren Gustave Courbet, Edouart Manet, Claude Monet gibi sanatçıların yapıtlarının "Salon" tarafından reddedilmesi, "Reddedilenler Salonu" başlığı altında yeni bir serginin düzenlenmesi ve akademizme alternatif sanatçıların giderek artması akademik-avangard çekişmesinin ilk örneklerini oluşturmuştur. 20. yüzyılın başında modernliğin temsilini kentsel temalarda ve endüstriyel süreçlerde arayan birçok sanatçının yanı sıra, hızlı kentleşmeye ve endüstrileşmeye tepki duyan birçok sanatçı da olmuştur.

Modernizmin oluşumunda etken olan birçok katalizörden biri de bağımsız bir alan olarak güzel sanatlardan haberi bile olmayan kültürler tarafından üretilen sanatların keşfi olmuştur (Shiner, 2004: 370). 20. yüzyıl başında Fransa'da Fovizm, Almanya'da Die Brücke ve Der Blaue Reiter gibi sanatçı gruplarının çalışmaları, izlenimcilik sonrasında yaygın bir eğilim olarak dışavurumcu bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Yüzyılın ilk yarısında görülen Kübizm, Dada, Kostrüktüvizm, Soyut Sanat gibi akımları yaratan avant-garde kavram ve düşünceler ise ürünlerini 1960'lı yıllarda vermeye başlamıştır (Germaner, 1996: 8)

20. yüzyılda iki büyük dünya savaşının yaşanması, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin yönetimlerce kötüye kullanılması, yaşanan soykırımlar ve nükleer silah teknolojileri insanlığa zarar vermiştir. Bu çerçevede, modernitenin akılcı, özgür, deneysel yaklaşımları, kapitalist toplumların güç gösterisi yüzünden, hayal kırıklıkları yaratması nedeniyle eleştirilmiştir. Bütün bu yaşanan sorunlar doğrultusunda modernizmin hala sürdüğü görüşünde olanlar (Antony Giddens, Jürgen Habermas gibi), ortaya çıkan sorunların modernist görüşün kendi içine arayacağı öneriler ve uygulamalarla çözülebileceği düşüncesindedirler. Postmodernizm ise modernitenin ortaya çıkan sorunlar karşısında artık kendi içinde çözüm oluşturamayacağını, büyük anlatıların sonlandığını belirtir.

20. yüzyılın son çeyreğinde modernizme tepki olarak geliştirilen, Postmodernizm, sözcük olarak bir dönemin geride kaldığı yeni bir dönemin ortaya çıktığını anlatmak için kullanılmaktadır. Postmodern söylem, eski aşamaya özgü her şeyin bittiğini, kuram, ideoloji, insancılık ya da avangart gibi kültürel değer ya da eğilimlerin son bulduğunu öne sürmektedir. Bu söylemde insan ve topluma yönelik her türlü düzenleme önerisi, bireyin özgürlüğünü kısıtlayacağı gerekçesi ile reddedilmektedir (Şaylan, 2009: 45-52). Postmodernizmde sanatta seçkinciliğin terk edilmesi, sanatla yaşamın birleştirilmesi, karşı-sanat, kurmaca gerçeklik, farklı sanat etkinlikleri ile sanat türlerinde görülen çeşitlilik gibi özellikler belirginlik gösterir.

Gerçekte Modernizmin Postmodernizme evrildiği tek disiplin olarak sanat gösterilebilir. Her ne kadar aralarında kopukluk olduğundan söz edilse de aslında, Modernizm ve Postmodernizm zannedildiği kadar birbirinden kopuk değildir. Çünkü Postmodernizm yeni bir durum gibi görünse de ortaya çıkışı yapısalcılık sonrası ile ilgilidir (Akay, 2002). Postmodernizmdeki negatif (sınırsız) özgürlük anlayışı, sanatın doğası gereği özgür olması düşüncesinden yola çıkılarak, sanatçının herhangi bir misyonunun olmayabileceği düşüncesi ile kabul edilebilir bir durumdur. Diğer disiplinler için ise negatif özgürlük düşüncesinin uygulanması, bir tür kaos durumudur. Postmodernizme eleştirel yaklaşan, postmodern dönemi, modernizmin küreselleşmesi ve radikalleşmesi olarak ifade eden Antony Giddens (2004) bile endüstri sonrası toplumun kültürü olarak postmodernizmin sanatta (edebiyat, plastik sanatlar ve mimari gibi) biçem ve akımlara işaret etmeyle sınırlandırılabileceğini belirtmiştir.

II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'yı terk eden birçok bilim adamı, düşünür ve sanatçının Amerika'ya göç etmesinin de etkisi ile sanat ortamının merkezi değişmiştir. Amerika'nın sanat ve kültür açısından etkinleşmesinde Amerikan sermaye ve endüstrisin devleri tarafından desteklenen MOMA'nın (Modern Sanatlar Müzesi) soğuk savaş yıllarındaki uluslararası çaptaki etkinlikleri de önemsenmelidir. Özellikle Amerika ve İngiltere'de hareketli soyut resim; toplumsal gerçekçiliğin karşıtı olarak, taze, yeni ve yaratıcı olması yönüyle, geleneksel resim anlayışının dışında olması bakımından önemsenmişti. Soyut-Dışavurumculuk akımının egemen olduğu dönemde İngiltere ve Amerika'daki çok sayıda genç sanatçı, savaş sonrasının düş kırıklıkları olarak nitelendirdikleri bu tutumu benimsememişlerdir. 1960'larda Pop Sanat, Op Sanat ve Yeni Gerçekçilik gibi akımlarla ortaya çıkan "resimsel olmayan" tavrın 1960 sonrası sanat eğilimlerine egemen olduğu ve bu dönemin sanatında belirleyici olduğu açıkça görülmektedir (Germaner, 1996). Yeni gerçekçilik, 1950'li yıllardan itibaren Batı dünyasında gözlenen modern tüketim kültürünün bir yansıması olarak gündeme gelmiş ve bu anlamda çağının bir tür tanıklığını yapmıştır (Antmen, 2008: 175). 1960'lı yıllarda İngiltere ve Amerika'da "popüler" sözcüğünün kısaltılması olan Pop Sanat, toplumun değişen değerlerine yönelik sanatsal bir inancı yansıtan bir akım olarak görülmüştür. Richard Hamilton, Andy Warhol, Robert Roushenberg, Jasper Johns, Roy Lichtenstein gibi İngiliz ve Amerikalı sanatçılar Pop Art'ın akademikleşmiş bir modernizm yerine deneyselliğin ön planda olduğunu vurgulayan anlayışında çalışmalar yapmışlardır. Chuck Close, Robert Bechtle, Audrey Flack gibi sanatçılar fotogerçekçi bir anlayışı benimseyerek resimsel bir veriyi fotografik imgeyle karşılaştırabilecek bir teknik ortaya koymuşlardır (Büyükişleyen ve Özsezgin, 1993: 125–143). 1960'lı yıllarda Minimalizm, bir akım olarak gündeme gelmiştir. Çoğu yapı-endüstri pazarından temin edilen Minimalist malzeme dağarcığı içinde tuğla, sunta, kontrplak, alüminyum, çelik, fiberglas ve pleksiglas gibi çeşitli malzemeler, çoğunlukla endüstriyel yöntemlerle sanat yapmak için kullanılmıştır (Antmen, 2008).

Eylemler (Actions), Yoksul Sanat (Arte Povera), Vücut Sanatı (Body Art), Kavramsal Sanat (Conceptual Art), Yeryüzü Sanatı (Earth Art), Fluxus, Oluşumlar (Happening), Gösteri Sanatı (Performance Art) ve Süreç Sanatı (Process Art) başlıkları altında sınıflandırılan sanatçıların tümü, yalnızca resim ve heykele karşı alternatif teknik ve malzemeler bulmakla kalmamış, bir yandan gelecek kuşaklar için sanatçının ve izleyicinin rolü ile sanat nesnesinin statüsünü yeniden biçimlendirirken bir yandan da, sanat tanımını genişletmişlerdir. Bu sanatçılar farklı sanat oluşumları altında sınıflandırılmış olsalar da, ortak bir amaç taşımaktadır. Bu amaç, biçimciliğe bir alternatif getirmek ve resim-heykelle ilgili süregelen önermeleri değiştirmektir (Atakan, 2008: 9).

Günümüzde modern, postmodern, çağdaş ya da güncel olarak yapıtları ayrımlamak çok kolay değildir. Modern ve postmodern sanat anlayışları arasında örtüşen yönler vardır. Türkiye de "Çağdaş Sanat" kavramı sıklıkla "Güncel Sanat" olarak da ifade edilmektedir. Ancak güncel kavramı kendi içerisinde sorunlu görülmektedir. Çünkü güncel, bu günü ifade etmektedir. Bu gün Güncel Sanat olarak açıklanan yapıtlar elli sene sonra yine Güncel Sanat olarak tanımlanabilecekler mi? Yılmaz (2006; 2011) da bu soruna dikkat çekerek, Türkiye'de modern sanat ve çağdaş sanat kavramlarının 1980'lere kadar ayrımlanmadığını, Türkçeye çevrilmesinden kaynaklanan bir sorundan dolayı Türkiye'de bu iki kavramın karışıklık yarattığını belirtmiştir. "Contemporary" sözcüğünün genel olarak "çağdaş" "aynı zaman diliminde olan" "yaşıt" olarak verildiğini, modern sözcüğüne verilen anlamların ise "yeni" "çağcıl" "çağdaş" "ilerlemeden yana olan" anlamına geldiğini belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'deki eğilimin "contemporary art"ı çağdaş sanat ya da günümüz sanatı olarak nitelendirilebileceği, Postmodern sanat deyiminin çağdaş sanat içinde eklektik (seçmeci) bir eğilimi belirtmek için kullanıldığını belirtmiştir. Bu gün sanat alanında estetik boyutun önemini yitirdiği daha çok içerik, kavram, anlamın önemsendiği görülmektedir.

Kavramsal Sanat, Pop Sanat, Minimal Sanat vb. oluşumların dünya ile eş zamanlı yaşanmadığı Türkiye'de, 1980'li yıllar, modern ve postmodern sanat pratiklerinin birlikte var olduğu bir dönemdir. 1960'ların ikinci yarısında nesneyi resimde ilk kez kullanan, tuval üzerinde basılı sözcüklere yer veren Altan Gürman, 1980'lerde birçok sanatçıyı etkileyerek Dada ve kavramsal sanat temelli çalışmalarında militarizm ve otorite kavramlarını sorgulamıştır. 1950'li ve 1960'lı yıllarda kemik parçaları, metal parçaları, dal gibi "buluntu" malzeme kullanarak heykel yapan, bu tarz heykelleriyle Paris'te Genç Sanatçılar Bienali'nde ödül alan Kuzgun Acar ve özgün geometrik formları ile İstanbul'dan sonra İsveç'te heykelleriyle etkin olan İlhan Koman, Akademi'de klasik heykel eğitimini aldıktan sonra 1980'lerde modernizmi sorgulayan Füsun Onur ve modernizmi evirerek olgunlaştıran Seyhun Topuz gibi sanatçıların farklı açılardan yollarını açmıştır (Duben ve Yıldız, 2008: 26). 1980'lerdeki politik dönemi yaşayan sanatçı, topluma olan sorumluluğu ile bireyselliği arasına sıkışmıştır. Sanatçı, bu siyasal, ekonomik sıkıntıların neden olduğu toplumsal bunalımların etkisini, kendisi ve toplumla hesaplaşma adına seçtiği dışavurumcu tavır ile yapıtlarına

aktarmıştır. Bedri Baykam, Fuat Acaroğlu, Emre Zeytinoğlu, Kemal Önsoy gibi sanatçılar bu dışavurumcu yaklaşımın öncüleri arasında yer almaktadır.

1980'lerin sonlarına doğru beliren, 1990'larda iyiden iyiye kesinlik kazanan, sanat-kültür-politika sahnesinde yaşanan dönüşüm, üçlü bir sarmal hareket olarak kendini doğurmakta ve bugüne akmaktadır. Bugün pek çok sanatçının düşünce yapısını ve üretim biçimini bu süreçte beliren düşünce ikliminin değiştirdiğini söylemek mümkündür. Türkiye sınırları içerisinde üretimde bulunan sanatçılar, toplum, gelenek, yerellik, otorite gibi değerlere karşı, biçimsel ve içeriksel "yenilik" anlayışını ve anarşist bir niyetle gerçek anlamda bir reddediş ilişkisini, 1980'li yılların sonunda belirgin bir şekilde yaşamaya başlamıştır (Çalıkoğlu, 2008: 8).

Küreselleşme olgusu ile birlikte özellikle metropollerde kendini gösteren insanın yalnızlığı ve çaresizliği postmodernistlerin sık sık öne sürdüğü bir hususturu. Ancak bu sorun modern sanatçılarca da işlenilen bir konudur. Bu anlayışlar arasındaki temel farklılık kullanılan teknik ve uygulama ya da aktarma şeklinden kaynaklanmaktadır. Bir diğer ayrım da postmodernistlerin modernizmin seçkinciliğini eleştirerek, sanatın estetik popülist bir çerçeveye oturtulması gerektiğini, sanatçının tam bir özgürlük içinde herhangi bir misyonu olmaksızın kitlenin beğenisinin sanatsal üretim için yeterli olduğu inancını taşımasıdır. Yani postmodern sanat herhangi bir toplumsal eleştiri iddiası taşımadan estetik ölçütlerini popülizm ve eklektizim üzerine kurmaktadır. Özellikle Türkiye'de çağdaş sanat içinde alternatif, güncel gibi kavramların yapılan sanat etkinliğinin modern, çağdaş, güncel, alternatif bir yaklaşım olup olmadığına dönük değerlendirilmesinde tedirginlik yarattığı düşünülmektedir. Daha çok kavrama dönük gerçekleştirilen sanatsal etkinlik ve uygulamaların güncel olanın gelip geçiciliğinden yola çıkılarak ortaya konuluşunda, geçmişi sorgulama yerine geçmiştekine öykünmekten kaynaklı olması yönüyle, içselleştirilmeden, kavramsal açıdan derin bir düşünce ürünü olmaktan uzak olması nedeniyle eleştirilmektedir. Ayrıca çoğu güncel çalışmanın, sponsorlukların büyük destekleri ile gerçekleştirilmesi de güncel sanatın bağımsızlığını ne şekilde etkilediği tartışılan konular arasındadır.

Alanyazın incelendiğinde 1950 sonrası Türkiye'de çağdaş sanat yaklaşımları konularında yapılmış az sayıda araştırma (Tan, 2003; Uysal, 2007; Süvari, 2007; Bulunday, 2008; Özcan, 2009; Gür, 2010; Tüzünoğlu, 2007) bulunmasına rağmen konu hakkında daha fazla araştırma yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmada 1950 sonrası sanat oluşumları ve bu oluşumların Türkiye sanat ortamına yansıması olarak; çağdaş sanat eserleri üreten sanatçıların, bu konuda yazılar yazan eleştirmenlerin ve çağdaş sanat eserlerinin sergilendiği sanat galerisi yöneticilerinin çağdaş/güncel sanat yaklaşımlarına ve uygulamalarına yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma tarama modelinde desenlenmiştir (Karasar, 2011). Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinin bütüncül bir yaklaşıma sahip olması, algıların ortaya konmasını sağlaması, araştırma deseninde esnekliği olması ve tümevarımcı bir analize sahip olması (Uzuner, 1997; Ekiz, 2003; Yıldırım ve Şimşek, 2005) yöntemin seçilmesinde etkili olmuştur.

Katılımcılar

Nitel araştırmaların genelleme kaygısının olmaması, kullanılan veri toplama araçları ve veri analiz yöntemlerinin özelliği nedeniyle çok sayıda kişiyi araştırma örneklemine almak gerçekçi değildir. Bu nedenle araştırmada amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Araştırmada çağdaş sanat yaklaşımlarını benimseyen sanatçıların, konu ile ilgili yazılarıyla dikkati çeken eleştirmenlerin ve galeri sahiplerinin görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunda; Prof. Dr. Ali Akay, Prof. Dr. Mehmet Yılmaz, Prof. Dr. Ferhat Özgür, Şükran Moral, Nezahat Ekici, Gül Ilgaz, MTAAR Galerisi kurucusu ve yöneticisi Sevil Tunaboylu, Kasa Galeri yöneticisi Aslı Çetinkaya, Proje 4L Elgiz Çağdaş Sanatlar Müzesi yetkilisi İdil Deniz Yalçın, C.A.M. Sanat Galerisi yöneticisi Sevil Binat olmak üzere toplam 10 kişi oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının geliştirilmesi ve sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması süreci, nitel araştırmalarda geçerliğin ve güvenirliğin sağlanmasında kullanılan önemli kanıtlardır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çerçevede araştırma verilerinin nasıl toplandığı, nasıl çözümlendiği ayrıntılı olarak sunulmuştur. Araştırma verilerinin toplanması için üç ayrı yarı yapılandırılmış veri toplama aracı geliştirilmiştir. Veriler e-posta aracılığı ile 12 Ekim

2010 – 12 Ocak 2011 tarihleri arasında toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış veri toplama araçları, sahip olduğu belli düzeydeki standartlığı ve esnekliği nedeniyle, belirli bir konuda derinlemesine bilgi edinmeye yardımcı olması nedeniyle araştırmacılar tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Yazılı olarak verilerin toplanmasının yüz yüze gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelere göre üstün ya da sınırlı yönleri bulunmaktadır. Daha çok katılımcıya ulaşılabilmesi, katılımcıların düşüncelerini istedikleri gibi yazıya dökebilmeleri, veri toplama ve çözümleme kolaylığı gibi üstünlükleri bulunmaktadır. Ancak katılımcıların eksik bıraktığı ya da açıklanmaya gereksinim duyulan noktalarda tekrar geriye dönülememesi ve sondaj sorularının sorulamaması en önemli sınırlılığı olarak görülebilir (Yılmaz ve Altınkurt, 2011). Araştırmanın amacı çerçevesinde hazırlanan yarı yapılandırılmış veri toplama araçlarının geçerliğinin sağlanması için, hazırlanan sorular uzman görüşüne sunulmuştur. Görüşme sorularının hazırlanmasında; soruların kolaylıkla anlaşılması ve yanıtlayıcıyı yönlendirici olmaması gibi ilkelere dikkat edilmeye çalışılmıştır. Uzmanlardan alınan görüşler doğrultusunda görüşme sorularında gerekli düzeltmeler yapılmış ve son hali verilmiştir. Buna göre veri toplama formu; sanatçılara dönük 11 soru, eleştirmenlere ve galeri yöneticilerine dönük 10 sorudan oluşmaktadır.

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz; elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlandığı, görüşülen bireylerin görüşlerinin çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla sık sık doğrudan alıntıların kullanıldığı analiz tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Araştırmada 41 sayfalık veri elde edilmiştir. Araştırmada elde edilen verilere göre temaların oluşturulması sürecinde araştırmacılar ayrı ayrı tüm dökümleri okumuşlar ve yine birbirinden bağımsız olarak katılımcıların görüşlerini belirli başlıklar altında birleştirmişler ve temaları oluşturmuşlardır. Daha sonra bir araya gelen araştırmacılar, farklı temalar altında değerlendirdikleri görüşler üzerinde tartışarak uzlaşıya varmışlardır.

BULGULAR

Bu bölümde sanatçıların, eleştirmenlerin ve galeri yöneticilerinin görüşleri belirlenen tema başlıkları altında sunulmuştur.

Çağdaş/ Güncel Sanat Yaklaşımlarına İlişkin Görüşler

Katılımcılar genel olarak çağdaş sanat yaklaşımlarının, amacında, kullanılan malzemelerde, felsefesinde, sınırlılıkları bağlamında diğer sanat yaklaşımlarından ayıran özelliklerin var olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle Ferhat Özgür, yapıtların formalist olarak birbirlerinden ayrılabileceğini ama onları çağdaş/güncel ya da değil gibi kategorilere ayrılamayacağına vurgu yapmıştır. Ferhat Özgür'e göre yapıtlara bu tip belirteçlerle önem atfetmek, güncellik üzerinden kategorize etmek hegomik ve otoriter bir sanat tarihi okuması yaratır. Bununla ilgili olarak katılımcılar aşağıdaki görüşleri dile getirmişlerdir:

Aslında yok gibi durmasına rağmen var. Çünkü öncelikle malzeme farkı var; daha sonra sanata bakış farkı var; bir de güncel sanatın periferi sonrası diyebileceğimiz sanata bakışındaki batı merkezcilikten çıkan bir yanı var. Ancak buna rağmen sanatın iletişimsel olarak devam etmesi sanatın bir iletişim olmadığı meselesine gölge düşürmekte (A. Akay).

Güncel sanat devamlı arayış peşinde olmayı gerektiriyor. Bu demek değildir ki, her yeni iş eskiden kopuk, tamamen özgün olabiliyor. Böyle bir şey mümkün değil, zaten o takdirde eskiyi inkâr etme durumu ortaya çıkar ki bu da hiç bir sanatçının düşmek istemeyeceği bir tuzaktır (S. Binat).

… güncel sanat üretimleri çok geniş ve hiyerarşisiz malzeme ve teknikle, yine çok çeşitli konuları ele alıyor: bunlar da daha çok politik, sosyal, ekonomik vs. eleştiriler oluyor. Eserler çok doğrudan referanslarla gerçek hayata bağlılar. Estetik yargılar, kısıtlamalar bağlayıcı değil (A.Çetinkaya).

…geleneksel sanat yaparsan belki onun felsefesi bu kadar ağır değildir, ama güncel sanatta daha çok felsefe düşüncesi olmalı bu yüzden konsept sanatta bir akıl, düşünce var, bunu ne için ve neden yapıyorsun, …. benim performans sanatımda da aynı, ben öylesine performans sanat yapmıyorum onun bir felsefesi bir düşüncesi var, anlamı, konsepti var ve nerede olup, nereye gidiyor, ne için yapıyorum, çeşitli anlamlar koymak istiyorum ve bir felsefeye yaklaşmak istiyorum (N. Ekici).

Güncel sanatı modern sanat ve türevlerinden ayıran en belirgin özellik limitlerinin olmaması, daha aktüel ve modern sanatla karşılaştırıldığında, artık batının hegemonyasından sıyrılmış oluşu olabilir (İ.D.Yalçın).

Ferhat Özgür güncel denilen sanatın terminolojisi ile ilgili de soruna da dikkat çekerek, "çağdaş sanat" olarak ifade edilmesi gerekliliğini, tuval resmine de video sanatına da güncel/çağdaş denileceğini belirterek, yapıtların temalar ve temaların dile getiriliş biçimleri doğrultusunda sınıflandırmaktan öteye gidilemeyeceğini belirtmiştir. Ferhat Özgür'e göre hem modern sanat üreten hem de çağdaş sanat üreten sanatçının sorunu aynıdır. Temel farklılık kullanılan malzeme ve sorunu ifade etme biçimindedir. Eğer bir sınıflama yapılacaksa, sınıflamanın bu bağlamda yapılması gerekmektedir. Ferhat Özgür konuya ilişkin görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

Genellikle güncel sanat terimini kullanırken ihtiyatlı davranmak gerektiğine inanıyorum. Yer yer yazılarımda ve konuşmalarımda güncel sanat terimini kullanmış olsam da artık 'çağdaş sanat' olgusunu tercih etmemiz gerektiğine inanıyorum. Batı terminolojisinde 'contemporary art' var ve o da büsbütün 'güncel' olana karşılık gelmiyor ve buna 'çağdaş sanat' diyoruz. Bugünkü sanat yani. Güncel terimini bire bir çevirdiğimizde ise 'actual art' dememiz gerekir ki, bu 'magazin', 'gelip geçicilik', 'gündelik', 'geleceği olmayan', 'sadece bugüne özgü' 'o ana yönelik' gibi anlamdaş açılımları içeriyor. Böyle olunca da 'güncel sanat', bugün olan ama yarın olmayanmış gibi algılanabilir. Böyle bir durum yok. Bir şey elbette güncel olabilir ama geleceği de içerebilir. Bir şey güncel olabilir ve üretildiği zaman dilimi içerisinde var olur ve aynı zamanda yok olabilir de. Yani özetle mutlaka güncel diyeceksek, güncelliğin söylemsel kalıcılığına da dikkat etmemiz gerekiyor. (F.Özgür)

…güncel olanı, diğer sanat dallarından .. ayıran özellikler yoktur. Yapıtları formalist olarak birbirlerinden ayırırsınız ama onları çağdaş/güncel ya da değil gibi kategorilere koyamazsınız. Yapıtlara bu tip belirteçlerle önem atfetmek, güncellik üzerinden kategorize etmek hegomik ve otoriter bir sanat tarihi okuması yaratır. Yapıtları ele aldıkları temalar, bu temaları dile getiriş biçimleri, kullanılan araç ve gereçler doğrultusunda olsa olsa 'sınıflandırabilirsiniz'. Böyle bir sınıflandırmada da otuz yıl önce yapılan bir boya resim ile bugün yapılan bir videoyu yan yana koyarsınız, ikisine de güncel/çağdaş diyebilirsiniz (F.Özgür).

Çağdaş/ Güncel Sanat Etkinlikleri ve Sergi Mekânlarına İlişkin Görüşler

Katılımcıların tümü alternatif sanat mekânların yeterli olmadığını ve daha fazlasına ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar, İstanbul için nispeten bu talebin karşılanmış durumda olduğunu ancak İstanbul dışındaki illerde neredeyse hiç alternatif sergi mekânlarının bulunmadığını belirtilmiştir. Hatta Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde bile yeterli sayıda ve uygun sergi mekânlarının olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcı görüşlerinin bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

1990'lı yılların başında biz çağdaş sergiler yapmaya başladığımızda bizim çalışmalarımızı sergileyecek galeri yoktu. Daha ziyade resim sergileniyor ve kabul görüyordu. Bu sebeple biz alternatif mekânlarda sergiler yaptık. Kendi Atölyemiz gibi, Teknik Üniversite sergi salonu gibi. Hatta AKM'yi kendimiz kiralayıp kendimiz sergi yaptık. Günümüzde de alternatif sanat mekânları olması yeni oluşumlar için gerekli (G.Ilgaz).

Türkiye'de sergileme mekânları epeyce arttı tabii ki. Doksanlı yıllarla mukayese edin, genellikle Teşvikiye ve Nişantaşı civarında konumlanan galeriler (Teşvikiye, Milli Reasürans, RH Sanat, Drimart vb) ağına şimdi İstiklal Caddesi, Tophane vb gibi yeni alanlar eklendi. Platorm, Depo, İstanbul Modern, Yapı Kredi, Arter, Pera Müzesi, Sabancı Müzesi, Kasa Galeri, Daire Sanat, Pi ArtWorks, Galerist, Pist, Non, Galeri Apel, Rampa, Art Sümer, CDA Projects vb gibi mekânlar İstanbul sanat ortamını tetikleyen enerjiler. Ankara'da Cer Modern, Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Merkezi, Alman Kültür Merkezi gibi yeni kurumsal mekânların yanı sıra, Nev, Siyah-Beyaz, Atlas, Helikon, Galeri Artist gibi özel galeriler nitelikli sergiler yapıyorlar (F.Özgür).

Yeterli değil tabii ki, daha fazlasına ihtiyaç var, çünkü genç sanatçı sayısında büyük bir artma var. Bir meslek olarak ciddiye alınmaya başlayan bir alan sanat ve özellikle güncel sanat. O bakımdan da alternatif mekânlara elbette ihtiyaç vardır (A. Akay).

Bazı katılımcılar alternatif sanat mekânlarının sayıca yetersizliğinin yanında, mekânların altyapı yetersizliğine, finansal sorunlara dikkat çekmişlerdir.

Son iki yılda basının ilgisiyle birlikte aynı market örneğinde gördüğümüz gibi, galeriler açılmaya başladı. Ama çağdaş sanat giysi ya da benzeri ürünleri satmaya benzemez. Ciddi, çok ciddi bir altyapı, iyi yabancı dil bilgisi, geniş çevre ve diğer sanat türleriyle yakın ilgiyi gerektiriyor (S. Binat).

Çok olumlu gelişmeler var ama finansman kaynakları çok az, olanlar da bilinçli ellerde değil (Ş.Moral).

Katılımcılar çağdaş sanat eserlerinin sadece müze ve galeri gibi kapalı yerlerde değil, sokakta, denizde, eski tarihi mekânlarda, elektronik ortamda da sergilendiğini ve sergilenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Nezahat Ekici, hem Türkiye'de hem de yurt dışında sanatçıların daha çok kapalı mekânları tercih ettiklerini, ancak galeri ve müze gibi kapalı mekanlar dışındaki alternatif mekânların kullanılmasının, çağdaş sanatı daha iyi yerlere götürebileceğine vurgu yapmıştır.

…mekândan mutlaka kapalı, steril mekânları algılamayalım. Sokak var, kent var, her şeyiyle dış mekân var. Sanatın buralara da kaydığı, kayması gerektiği bir dönem içindeyiz. Gündelik hayatın estetiği mekân kullanımı ve sergileme modellerini de değiştirdi. Bugünün sanatçısı artık mekânların sayıca yeterliliğine bakmıyor, var olan mekân ve alanlara göre sergileme modelleri geliştiriyor (F.Özgür).

Şuan çoğu alanları biliyorsunuz müzeler ve galerilerde açılıyor sergiler, ama alternatif mekânlar fazla kullanılmıyor, diyelim ki sergiler dükkânda, hastanede, hapishanede olsa, öyle yerlerde fazla gösterilmiyor işler. Normalde "White Cube" çoğunlukta. Bence o yönden de düşünülmeli bu alternatif mekânların daha çok kullanılması. Diyelim ki İstanbul'da deniz kullanılmalı, eski tarihi yerler kullanılmalı, … ama tek Türkiye'de değil Almanya'da da genelde galeri, müzeler ve spaceler kullanılıyor sergiler için. … İstanbul'da bir proje vardı, iki yaka arasında, küratörlüğünü Derya Yücel'in yaptığı, orada ben boğazda Kabataş İskelesinde bir performans yaptım. Bence daha enteresan bu tarz mekânlar kullanmak ve ona göre de daha çok güncel sanat, çünkü o mekâna niçin o işi yapıyorsun; onun bir felsefesi var, bir düşüncesi var ve daha iyi yerlere gidilebilir bu mekânlar düşünülebilirse (N. Ekici).

…kendini teşhir edebileceği her ortamda sergilenebilir. Bu bir galeri olur, bir inisiyatif olur ya da bir sokak, meydan, pazar yeri olabilir. Önemli olan karşılaşılmak istenilen seyirci kitlesini bilmek (S.Tunaboylu).

Kamusal alanda da olabilir, internette de olabilir. Herhangi bir kısıtlama koyulamaz. Ama tabii çoğu ziyaretçi ve sanatçı iyi aydınlatmalı, ulaşımı ve erişimi kolay, geniş mekânlar tercih edecektir. Sanatçı ve alıcı (izleyici mi satın alan kişi mi?) buluşması için de ideal bir yerden söz edilebilir mi bilmiyorum. Sanırım kapılarını ziyarete açabilen ve açık tutabilen her yerde olur (A.Çetinkaya).

Güncel sanat sergileri homojen bir kavram olmadığından her yerde açılabilecek sergiler var, serginin oluşumu mekâna göre uyarlanacaktır. Ama bir de, her yerde gösterilebilen eserler de vardır, bazıları ise mekâna göre değişmektedir. Mesela Seza Paker 'Changing İnstallation" diye bir kavram çıkarmıştı bundan 6 veya 7 sene önce. Mekâna göre değişecek olan eserin bazı elemanlarının farklılaşması üzerine hem de aynı iş için farklı mekânlardaki uyarlaması üzerine; kültürlere, mekanlara ve yerlere göre değişebilecek bir enstalasyon çalışması teorisi (A. Akay).

Her sergi, kavramsal çerçevesiyle uyumlu yerlerde açılmalıdır. Alışıldık galeriler bu tip sergilere sıcak bakmıyorlar. Son zamanlarda İstanbul'da bu tip mekânların sayısı hızla artmaktadır (M. Yılmaz).

Çağdaş/Güncel Sanat Sergisi İzleyicilerine İlişkin Görüşler

Katılımcılar Türkiye'de çağdaş sanat sergisi izleyicilerinin sayıca az olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca çağdaş sanat sergisi izleyicisiyle geleneksel sanat sergisi izleyicisi arasında farklılıklar olduğuna vurgu yapmışlardır. Bu konuda Nezahat Ekici her insanın farklı olduğu gibi izleyicilerinde farklı olduğunu ve bazı izleyicilerin sergilere bilinçli katıldıklarını, belli bir sanat tarihi birikimine sahip olduklarını ifade ederken; Şükran Moral kesinlikle aralarında fark olduğunu, "güncel sanat kitlesi bu sanat mı? Bunu ben de yaparım demiyor" şeklinde ifade etmiştir. Gül Ilgaz ise çağdaş sanat izleyicisinin ve alıcısının henüz bu konuda yeterince birikime ve kültüre sahip olmadığını ve yüzeysel bulduğunu, ancak çağdaş sanatı samimi olarak takip edenlerin de varlığından söz etmiştir. Ali Akay izleyicilerin daha az estetiğe baktığını, renkten, çizgiden ve ışıktan çok anlama doğru yöneldiklerini belirtmiştir. Sevil Tunaboylu ise diğer katılımcılardan farklı olarak sanat izleyicisini, geleneksel ve güncel olarak kategorize edemeyeceğini vurgulamıştır. Katılımcı görüşlerinin bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

Çok yeterli değil elbet. Eğer bir İstanbul Bienali'ni 25.000 kişi gezmişse, yirmi milyona yaklaşan İstanbul gibi bir metropolde bu başarı sayılıyor. Tek kişiyle biten güncel sanat sergilerini bildiğim gibi 1000 kişiyle bitenleri de var. Ya da Yapı Kredi Kazım Taşkent Galerisi'nde olduğu gibi günde 900 kişinin gezdiği sergiler de var. Bunlar sergi mekânının konumuyla da ilgili. Daha davetkâr olanlar daha çok geziliyor. Ama tümden bakıldığında yeterli bir ilgiden bahsedemeyiz elbet (F.Özgür).

… bazı izleyiciler önceden bilerek geliyor, bilinçliler sanata karşı, sanat tarihini biliyorlar, güncel sanatı bilerek geliyorlar, ilişki kurabiliyorlar ama bazılarının da hiç alakası yok (N. Ekici).

Geleneksel sergi izleyicisi/ alıcısını, güncel sanat seyircisinden ayıran demografik, sosyal, yaşla ilintili birçok dinamik vardır. Bizim sergilerimizi, sergi bitimize kadar yaklaşık 3000 kişi izliyor (İ.D.Yalçın).

Katılımcıların Türkiye'de çağdaş sanat etkinliklerinde izleyicilerin ilgisini artırmak için çeşitli önerileri bulunmaktadır. Özellikle Nezahat Ekici sanatçı izleyici etkileşiminin artırılması gerektiğini, bunun için de sergilerden sonra izleyiciye yönelik konferans ya da söyleşiler olabileceğini, çağdaş sanat sergilerinin hastane gibi izleyicilerin yaşam alanlarında yapılabileceğini ifade etmiştir. Sevil Tunaboylu ise temel sorunun devlet politikları olduğunu, sanatı destekleyici devlet politikaları olmadığı sürece sanatçı ve kurum çabalarının yeterli olmayacağını belirtmiştir.

…daha çok insanları, izleyicileri güncel sanata yaklaştırmak için çeşitli mekânlar çok önemli, belki bu insanların sanatla fazla ilgisi yok ama hastaneye gittiklerinde orda bir iş ya da bir sergi yapılırsa bu sanatla izleyiciyi birbirine yaklaştırır. (N. Ekici).

Çoğu zaman izleyici sergiye geliyor işe bakıyor ve sonra gidiyor. Ama bence bazı şeylerin daha iyi oturması için izleyici sanatçıyla konuşmalı iletişime geçmeli bence. Arada iletişim lazım bazen bu olmuyor. İzleyici bir tarafta, sanatçı bir tarafta ve ortada eleştirmen. Hepsi bir araya gelse sohbetle daha iyi olacağını düşünüyorum. Çünkü bu izleyicinin de bir düşüncesi var başka bir fikri olabilir. Hepsi birleşse belki daha başka düşüncelere gidilebilir. O yönden belki sergiden sonra sempozyumlar, konuşmalar, konferanslar olmalı. Sanatçıyla bir taraftan sohbet edip tanıştırmak, küratörle sohbet edip, eleştirmenle iletişime geçmek çok iyi olur bana göre. Ama sergide sadece açılış oluyor. Aslında açılış akşamı ya da başka bir gün güncel sanatla ilgili bir konferansın ya da söyleşinin olması izleyiciye daha çok yardım edebilir (N. Ekici).

Sanatsever dediğimiz kavram, aslında genel kültürel seyrin içerisinde yeşerir. Devlet politikası sanatı destekleyici bir eğilim göstermediği sürece sanatçıların ve sanat kurumlarının çabaları kısıtlı bir kitleyi beslemekle yetinmek zorunda kalacaktır (S.Tunaboylu).

Bazı katılımcıların çağdaş sanat uygulamalarının geleceğine ilişkin bazı kaygıları bulunmaktadır. Bu kaygılar da sanatın metalaşması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle Ferhat Özgür, geleceğe güvenerek bakmadığını, dünyada kötüye giden olayların sürekli değişim halinde olması sanatın durumunu etkileyeceğini ve sanatın karşılıksız bir haz alanı olmaktan çıkıp değerinin parayla ölçülebilir bir meta haline geldiğini dile getirmiştir. Şükran Moral ise sanatçı alıcı buluşmasının geleceğinin tekellerin elinde olacağını düşünmektedir. Katılımcılar kaygılarını şöyle ifade etmişlerdir:

Şimdi tabii çağdaş/güncel sanatın hızlı bir piyasası oluşmaya başladı. Ana akım artık çağdaş sanata yatırımdan geçiyor. Bienallere alternatif olarak büyük uluslararası fuarlar ve müzayedeler devreye giriyor. Sanat karşılıksız bir haz alanı olmaktan çıktı ve değeri parayla ölçülebilir bir meta alanına doğru sürükleniyor … Sanat aracılar yoluyla bir biçimde hep pazar arayışına girecektir. Nasıl bir gelecektir bu söylemek zor (F. Özgür).

Tekellerin elinde olacak maalesef (Ş. Moral)

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmada 1950 sonrası sanat oluşumları ve bu oluşumların Türkiye sanat ortamına yansıması olarak; çağdaş sanat eserleri üreten sanatçıların, bu konuda yazılar yazan eleştirmenlerin ve çağdaş sanat eserlerinin sergilendiği sanat galerilerin yöneticilerinin çağdaş sanat yaklaşımları ve uygulamalarına yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Katılımcılar genel olarak çağdaş sanat yaklaşımlarının, amacında, kullanılan malzemelerde, felsefesinde, sınırlılıkları bağlamında diğer sanat yaklaşımlarından ayıran özelliklerin var olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle Ferhat Özgür, yapıtların formalist olarak birbirlerinden ayrılabileceğini ama onları çağdaş/güncel ya da değil gibi kategorilere ayrılamayacağına vurgu yapmıştır. Ferhat Özgür'e göre yapıtlara bu tip belirteçlerle önem atfetmek, güncellik üzerinden kategorize etmek hegomik ve otoriter bir sanat tarihi okuması yaratır. Ferhat Özgür güncel denilen sanatın terminolojisi ile ilgili de soruna da dikkat çekerek, "çağdaş sanat" olarak ifade edilmesi gerekliliğini, tuval resmine de video sanatına da güncel/çağdaş denileceğini belirterek, yapıtların temalar ve temaların dile getiriliş biçimleri doğrultusunda sınıflandırmaktan öteye gidilemeyeceğini belirtmiştir. Ferhat Özgür'e göre hem modern sanat üreten hem de çağdaş sanat üreten sanatçının sorunu aynıdır. Temel farklılık kullanılan malzeme ve sorunu ifade etme biçimindedir. Ferhat Özgür'ün dikkat çektiği çağdaş/güncel sanat kavramlarının kullanımı konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Mehmet Yılmaz'a (2005) göre İngilizce hem "Modern Art" ve hem de "Contemporary Art" kavramları 1980'lere kadar Türkçeye Modern Sanat olarak çevrilmekteydi. 1980'lere gelindiğinde ise 1950'den öncesine Modern Sanat, sonrasına ise çağdaş (ya da postmodern) denmeye başlandı. Ancak çağdaş sanat kavramı yerine güncel sanat kullanımı da yaygındır. Bu yaygın kullanımın temelde iki farklı nedeninin olduğu söylenebilir. Birincisi güncel ya da çağdaş kelimelerinin aynı anlama geldiğinin düşünülmesidir. Çünkü "contemporary art" ifadesinin bir sanatsal eğilimi ya da anlayışından çok zamansal bir anlamı vardır (Yılmaz, 2005). Yani "contemporary art" ifadesi zamansal olarak belirli bir dönemde yapılan çalışmaları ifade etmektedir. Çağdaş sanat yerine güncel sanat ifadesinin kullanılmasının diğer nedeni bu ifadeye zamansal anlamı dışında yeni bir sanat anlayışı kavramının yüklenmesidir. Özellikle Ali Akay, Vasıf Kortun gibi eleştirmen ve kuratörler bu kavramı özellikle tercih etmektedirler. Vasıf Kortun (Akt. Yılmaz, 2005), çağdaş kavramının içinin devletçilik, elitizm ve zoraki laiklik koktuğunu, ayrıca İngilizcedeki "contemporary" ve "actual" gibi kavramları karşılamadığı bu yüzden de güncel sanat kavramını tercih ettiğini ifade etmektedir.

Bazı katılımcıların çağdaş sanat uygulamalarının geleceğine ilişkin kaygıları bulunmaktadır. Bu kaygılar da sanatın metalaşması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu anlamda özellikle Ferhat Özgür'ün aşağıda ifade edilen sözleri bu konudaki genel eleştirleri ve kaygıları çok iyi özetlemektir.

Önem verilmekten kasıt medyada görülür olmaktan geçiyorsa, duyuru stratejileri eski ahlakını kaybetti. Daha güvensiz bir ortamda yaşıyoruz artık. Dolayısıyla pek de artık itibar etmek istemediğim ve güvenmediğim bir 'medya' ortamı söz konusudur. Batı'daki kültürel çalışmalar alanında medyanın bugünkü durumu bu anlamda çokça sorgulanır oldu. Bugün bir serginin medyalaşmasının belirli yolları vardır. Öncelikle ya bir tanıtım ajansıyla çalışacaksınız ki bu iyi bir para ödemekten geçer, ya da serginizi zengin bir holdingin sponsorluğundaki bir mekânda açacaksınız, ya da böyle yerlerde sergileneceksiniz. Bağımsız, bireysel çıkışlarınızı kendi gayretlerinizle duyurmanız ve medyada görünür olmanız neredeyse imkânsızdır. Güçlü bir sponsorun olduğu bir serginin medyatikliği örneğin şöyle işlemektedir: Önce tek tek basın mensupları telefonla aranır, basın açılışı düzenlenir, iyi içkiler ve iyi bir yemek partisi verilir, dağıtılan hediyeleri saymıyorum, yani medya yazarlarına bu stratejiler üzerinden bir 'değer' atfedilir. Ertesi gün bakın o serginin çıkmadığı yer yoktur. Çağdaş sanatın piyasalaşması dediğimiz süreç tam da bu noktada başlar ki artık burada neyin kalıcı ve iyi olduğu neyin kötü ve geçici olduğunu ayırt etmek de gittikçe zorlaşır. Ortada kimsenin içinden çıkamadığı bir değerler yanılsaması vardır (F.Özgür).

Ferhat Özgür'ün bu eleştirisi, Adorno'nun (2009) *kültür endüstrisi* olarak kavramlaştırdığı, sanatın bir propaganda aracı olarak (Clark, 2004), popüler kültürün tüketim ve insanları biçimlendirme aracı olarak kullanılması konusundaki ortak kaygıları vurgulamaktadır.

Katılımcıların tümü alternatif sanat mekânların yeterli olmadığını ve daha fazlasına ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir. İstanbul için nispeten bu talebin karşılanmış durumda olduğunu ancak İstanbul dışındaki illerde neredeyse hiç alternatif sergi mekânlarının bulunmadığını belirtilmiştir. Hatta Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde bile yeterli sayıda ve uygun sergi mekânlarının olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca alternatif sanat mekânlarının sayıca yetersizliğinin yanında, mekânların altyapı yetersizliğine, finansal sorunlara dikkat çekmişlerdir. Katılımcılar çağdaş sanat eserlerinin sadece müze ve galeri gibi kapalı yerlerde değil, sokakta, denizde, eski tarihi mekânlarda, elektronik ortamda da sergilendiğini ve sergilenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Katılımcılar Türkiye'de çağdaş sanat sergisi izleyicilerinin sayıca az olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca çağdaş sanat sergisi izleyicisiyle geleneksel sanat sergisi izleyicisi arasında farklılıklar olduğuna vurgu yapmışlardır. Bu konuda Nezahat Ekici her insanın farklı olduğu gibi izleyicilerinde farklı olduğunu ve bazı izleyicilerin sergilere bilinçli katıldıklarını, belli bir sanat tarihi birikimine sahip olduklarını ifade ederken; Şükran Moral da kesinlikle aralarında fark olduğunu, "güncel sanat kitlesi bu sanat mı? Bunu ben de yaparım demiyor" şeklinde ifade etmiştir. Gül Ilgaz ise çağdaş sanat izleyicisinin ve alıcısının henüz bu konuda yeterince birikime ve kültüre sahip olmadığını ve yüzeysel bulduğunu, ancak çağdaş sanatı samimi olarak takip edenlerin de varlığından söz etmiştir. Ali Akay izleyicilerin daha az estetiğe baktığını, renkten, çizgiden ve ışıktan çok anlama doğru yöneldiklerini belirtmiştir. Sevil Tunaboylu ise diğer katılımcılardan farklı olarak sanat izleyicisini, geleneksel ve güncel olarak kategorize edemeyeceğini vurgulamıştır.

Katılımcıların Türkiye'de çağdaş sanat etkinliklerinde izleyicilerin ilgisini artırmak için çeşitli önerileri bulunmaktadır. Özellikle Nezahat Ekici sanatçı izleyici etkileşiminin artırılması gerektiğini, bunun için de sergilerden sonra izleyiciye yönelik konferans ya da söyleşiler olabileceğini, çağdaş sanat sergilerinin hastane gibi izleyicilerin yaşam alanlarında yapılabileceğini ifade etmiştir. Sevil Tunaboylu ise temel sorunun devlet politikları olduğunu, sanatı destekleyici devlet politikaları olmadığı sürece sanatçı ve kurum çabalarının yeterli olmayacağını belirtmiştir.

Belirtilen sorunlar sadece çağdaş sanatın değil, Türkiye'de tüm sanat alanlarının ortak sorunlarıdır. Özellikle İstanbul dışındaki illerde sanat ortamının kısırlığı herkes tarafından kabul edilen bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Ancak son yıllarda Türkiye'nin pek çok ilinde kurulan güzel sanatlar fakülteleri varolan sorunlarına rağmen bulundukları bölgelere önemli katkılar sağlamaktadır. Araştırmada görüşleri alınan katılımcıların da ifade ettiği gibi çağdaş sanat etkinlikleri yeterli sayı ve nitelikteki izleyici ile buluşamamaktadır. Bu anlamda çağdaş sanatlar konusunda özellikle üniversitelerin katkısı ile üretilen sanat eserlerinin daha fazla ve nitelikli izleyici kitlesine ulaşacağı söylenebilir. Bu çerçevede sanatçılara ve bu sanat etkinliklerini düzenleyenlere de önemli görevler düşmektedir. İstanbul'da gerçekleştirilen çağdaş sanat sergilerinin Anadolu'daki diğer kentlere taşınması, etkinliklerin halkın yaşam alanlarında (şehir meydanı, hastane, sokak vb) gerçekleştirilmesi, bu etkinliklerin konferans, panel vb. etkinliklerle desteklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ADORNO, T.W. (2009). Kültür Endüstrisi-Kültür Yönetimi. İstanbul: İletişim.

AKAY, A. (2002). Postmodern Görüntü. İstanbul: Bağlam.

ANTMEN, A. (2008), 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel.

ATAKAN, N. (2008), Sanatta Alternatif Arayışlar. İstanbul: Karakalem.

BULUNDAY, S. (2008). "1975-2005 Arası Türkiye Sanat Üretiminde Toplu Sergiler ve Kavramsallaştırma", Yayınlanmamış Doktara Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BÜYÜKİŞLEYEN, M. Z. ve ÖZSEZGİN, K. (1993). Sanat Eserlerini İnceleme. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

CLARK, T. (2011). Sanat ve Propaganda: Kitle Kültürü Çağında Politik İmge. İstanbul: Ayrıntı.

ÇALIKOĞLU, L. (2008). Çağdaş Sanat Konuşmaları-3, 90'lı Yıllarda Türkiye'de Çağdaş Sanat. İstanbul: Yapı Kredi.

DUBEN, İ. ve YILDIZ, E. (2008). Seksenlerde Türkiye'de Çağdaş Sanat: Yeni Açılımlar. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

EKİZ, D. (2003). Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metotlarına Giriş. Ankara: Anı.

FISCHER, E. (1995). Sanatın Gerekliliği. Çev: Ç. Çapan, İstanbul: Payel.

GERMANER, S. (1996). 1960 Sonrası Sanat: Akımlar, Eğilimler, Gruplar, Sanatçılar. İstanbul: Kabalcı.

GIDDENS, A. (2004). Modernliğin Sonuçları. İstanbul: Ayrıntı.

GÜR, H. (2010). "Türkiye'de Güncel Sanatın Yeri ve Önemi Üzerine Sanatçı Uzman-İzleyici ve Alıcı Görüşleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KAHRAMAN, H. B. (2007). Postmodernite ile Modernizm Arasında Türkiye. İstanbul: Agora Kitaplığı.

KALKAN, A. (2011). "1950 Sonrası Sanat Oluşumlar ve Türkiye'deki Alternatif Sanat Mekânlarına Dair Sanatçı, Eleştirmen ve Galerici Görüşleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARASAR, N. (2011). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel.

ÖZCAN, Ş. (2009). "Güncel Sanatta Dilsel Göstergeler", Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara: Hacattep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SHINER, L. (2004). Sanatın İcadı. Çev: İ. Türkmen, İstanbul: Ayrıntı.

SÜVARİ, G. (2007). "Postmodernist Süreç İçerisinde Güncel Sanatta Retro-Romantik Yaklaşımlar". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

ŞAYLAN, G. (2009). Postmodernizm. Ankara: İmge.

TAN, P. (2003). "Kürselleşme ve 1990 Sonrası Güncel Sanat", Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜZÜNOĞLU, A. (2007). "Sosyoloji Paradigmasında 1990'larda Türkiye'de Güncel Sanatın Dönüşümü (1990-1999)", Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

UYSAL, Ş. (2007). "AB Uyum Sürecinin Türkiye Güncel Sanat Ortamına Etkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

UZUNER, Y. (1997). "Niteliksel Araştırma Yöntemlerinin Özellikleri", IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 10-12 Eylül, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin.

YILMAZ, K. ve ALTINKURT, Y. (2011). "Öğretmen Adaylarının Türk Eğitim Sisteminin Sorunlarına İlişkin Görüşleri". Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8 (1): 942–973.

YILMAZ, M. (2006). Modernizimden Postmodernizme Sanat. Ankara: Ütopya.

YILMAZ, M. (2011). Sanatın Günceli Güncelin Sanatı. Ankara: Ütopya.

136

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SAĞLIĞI GELİŞTİRİCİ YAŞAM BİÇİMİ DAVRANIŞLARINA ETKİ EDEN SOSYAL FAKTÖRLER

Hülya YÜKSEL
Yrd. Doç Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, eposta: hulya.yuksel@gmail.com

ÖZET: Sağlığın korunması ve geliştirilmesi sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir sorundur. Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin sağlığı destekleyen davranışlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada öğrencilerin sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerinin sağlığı destekleyen davranışları üzerindeki etkisi de araştırılmıştır. Araştırma tarama modelinde desenlenmiştir. Araştırmanın örneklemini, Dumlupınar Üniversitesi Sosyoloji bölümünde öğrenim gören ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 456 öğrenci oluşturmaktadır. Verileri toplama aracı olarak, Walker ve Hill-Polerecky tarafından geliştirilen (1997) Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeği kullanılmıştır (SGYBDÖ). Verilerin analizinde, betimsel istatistikler, t-testi, ANOVA ve Pearson's korelasyonu tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; öğrencilerin sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışları orta düzeydedir. Öğrencilerin üniversitede geçirdikleri yıl arttıkça sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışları olumsuz biçimde etkilenmektedir. Ayrıca, sağlık davranışı cinsiyet, sosyoekonomik düzey ve annenin eğitim durumundan etkilenmektedir. Sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının yaygınlaşmasını amaçlayan ve sosyal politikalarla desteklenen, toplum düzeyindeki kapsayıcı programların ülke çapında uygulanması ve sürekliliği sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık davranışları, sosyal etkiler, üniversite öğrencileri, sosyolojik perspektif

SOCIAL FACTORS THAT INFLUENCE UNIVERSITY STUDENTS' HEALTH PROMOTING LIFESTYLE BEHAVIORS

ABSTRACT: Protecting and promoting health is not only an individual issue but also a social one. The aim of this cross-sectional study was to determine health-promoting behaviors among university students and the sosyo-economic and demographic factors that might influence them. The study sample of, consisted of sociology students at Dumlupınar University (n=456) who participated on a voluntary basis. We used a Health- Promoting Lifestyle Profile II, an instrument developed by Walker ve Hill-Polerecky (1997). Data were analyzed using descriptive statistics, t-test, ANOVA, and Pearson's correlation. Our results show that overall health-promoting lifestyle behaviors among these students were at a moderate level. The longer students spend at the university, the more their health-promoting lifestyle behaviors decreased.. We found that health behavior is influenced by gender, socioeconomic status, and education of students' mothers. To spread health-promoting lifestyle behaviors, comprehensive programs at the national level supported by social policies should be implemented and maintained.

Key Words: Health behaviors, social influences, university students, sociological perspective

GİRİŞ

Geçmişte, gençlik sağlıkla özdeşleştirilirdi. Ancak günümüzde modern toplumlarda şeker, kalp, tansiyon ve kanser gibi kronik hastalıklar genç yaşlardaki nüfusu da tehdit etmeye başlamıştır. Bu nedenle, genç bir nüfusa sahip olan Türkiye'de, gençlerin sağlığının korunması ve geliştirilmesi toplum sağlığı açısından büyük öneme sahiptir. Sosyologların, sağlık konusuna ilgisi bu noktada önemlidir. Oysa genelde sağlık denilince, sadece tıp uzmanlarının ilgi alanıymış gibi algılanması, sağlığa etki eden sosyal faktörlerin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Sağlığı koruma ve geliştirmeye dair çalışmaların başarılı olması için, toplum yapısının, toplumsal kurumların işlev ve işleyişlerinin anlaşılması gerekir (Adak, 2002: 7). Sağlık ve hastalık kavramları, tıbbi bir terim olduğu kadar psikolojik, antropolojik ve sosyolojik bir kavramdır. Bunun için, toplumun sağlık sorunlarının çözümü de disiplinler arası bir yaklaşımı gerektirir (Cirhinlioğlu, 2001: 9).

Sosyolojik yaklaşıma göre, hastalık ve sağlığın oluşumunda sosyal faktörlerin önemli bir etkisi söz konusudur (White, 2002, Giddens, 2008). Buna karşın genetik ve biomedikal yaklaşımda hastalığın nedeni diğer etkenlerden yalıtılarak ele alınır. Genetik ve biomedikal yaklaşımda vurgu, bireyin esenliğinden ziyade, hastalığın iyileştirilmesi üzerinedir (Giddens, 2008: 302-305). Hastalık ve sağlığın nedenleri konusunda diğer yaygın bir açıklama da

bireylerin yaşam tarzı tercihleri sonucunda hasta olduğudur. Yani bireyler, kötü beslenme, sigara içme, egzersiz yapmama gibi tercihleri sonucunda oluşan hastalıklarından sorumludur. Amerika'da 40 yıl boyunca yapılan araştırmaların sonucunda, bilim adamları, bütün ölümlerin % 50'sinden sigara içme, diyet, alkol kullanımı ve hareketsiz yaşam tarzı gibi sosyal ve davranışsal faktörlerin sorumlu olduğunu belirlemiştir (Auerbach ve Krimgold, 2001: 13). Yaşam tarzı önemli olmakla birlikte, sosyolojik perspektif, yaşam tarzı yaklaşımının yalnızca bireyin davranışına odaklanmasını eleştirir ve bireylerin tercihlerinin sosyal yapı içinde üretildiğini ve toplumdaki eşitsizliklerin bir sonucu oluştuğunu vurgular (White, 2002: 3). Sosyal, kültürel ve fiziki çevrenin koşullarına rağmen, bireylerin davranışlarını sağlığı destekleyici yönde değiştirmelerini beklemek gerçek dışıdır. Araştırmalar, sağlıklı besin tüketimi oranının yüksek gelir gruplarına mensup insanlar arasında daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Giddens, 2008: 318). Bu nedenle, sosyoloji, hastalık ya da sağlığın politik, ekonomik, sosyal ve kültürel çevre içinde, bireysel ve sosyal faktörlerin etkileşmesi sonucunda oluştuğunu tartışır (Green, 1984: 230; Conrad, 2001: 1-5, Weitz, 2001: 5-6). Benzer bir şekilde Kasapoğlu da (1999), sağlığın bütüncül kavramlaştırılmasının önemine vurgu yapmaktadır.

Sosyo-ekonomik etkenlerin sağlık üzerindeki belirleyici gücü, sağlıkta eşitsizlikler üzerine yapılan araştırmalar sayesinde anlaşılmıştır (Marmot ve Wilkinson, 2009). Böylece, yalnızca bireysel davranışlara değil, toplumun sosyal ve ekonomik yapısının sağlığı nasıl şekillendirdiğine odaklanan bir sağlık anlayışı ortaya çıkmıştır. Buna göre bireyler (bizim çalışmamız açısından üniversite öğrencileri), sağlık davranışlarına yönelik tercihlerini içinde yaşadıkları toplumun sosyal ve ekonomik koşulları içinde gerçekleştirmektedirler. Bandura'ya (2004: 159) göre de, insan sağlığı yalnızca bireysel değil aynı zamanda sosyal bir sorundur. İnsan sağlığı geliştirilmek isteniyorsa bireysel düzeyde sağlığı geliştirici yaklaşımların ötesine geçip, geniş kapsamlı yaklaşımlarla sosyal sistemin insan sağlığı üstündeki etkisine de vurgu yapılmalıdır. Ancak Bandura, bu yaklaşımların birey ya da sosyal sisteme odaklanma gibi düalist bir tutum içinde olmaması gerektiğini belirtir. İdeal olan hem mikro hem de makro düzeyde sağlığa etki eden faktörleri bir arada ele almaktır.

Bireyin davranışına ve makro düzeyde yapısal değişkenlerin hastalık ve sağlığa etkisine odaklanan yaklaşımları kısaca ele aldıktan sonra günümüzde gençlerin sağlık davranışlarını anlamamıza katkı sağlayacağını düşündüğümüz, Türkiye'nin son 50-60 yılda geçirdiği dönüşümlere dikkat çekmek de gerekmektedir. Türkiye'de özellikle 1950'li yıllarda başlayan kırdan-kente göç hareketleri, gecekondulaşma ve hızlı kentleşmenin sonucunda günümüzde nüfusun % 75.5'i kentlerde yaşamaya başlamıştır (TÜİK, 2009). Özellikle 1980'lerden itibaren, dünyadaki gelişmelere paralel olarak uygulanan politikalarla Türkiye'de neoliberal politikaların ve küreselleşmenin etkisi hissedilmeye başlanmış bu politikalar toplumun yapısını her anlamda dönüştürmede etkili olmuşlardır (Doğan, 2002). Neoliberal politikaların uygulanması ile birlikte, ülke içindeki eşitsizlikler derinleşmiş ve bunun sağlık alanındaki yansıması sağlık hizmetlerinin giderek özelleştirilmesi olmuştur (Yıldız, 2008). Kırdan-kente göç ile birlikte, artan bireyselleşme, toplumdaki sosyal destek ağlarının bozulması, sosyal izolasyon, kent yoksulluğu ve işsizliği gibi kavramlardan daha çok söz edilir olmuştur (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001; Buğra ve Keyder, 2003; Yılmaz, 2004; Şenses, 2009; Uğurlu vd., 2010). Sosyal, ekonomik ve politik anlamdaki bu değişimler bireylerin sağlık davranışlarına da yansımıştır. Sağlığın en önemli belirleyicilerinden olan beslenme davranışı da kentleşme, endüstrileşme, küreselleşme gibi faktörlerden etkilenmiştir (Labonte vd., 2011: 260). Küreselleşme, artan endüstrileşme ve kentleşme ile birlikte fast-food, işlenmiş ve paketlenmiş hazır gıdaların tüketimi de artmıştır. Özellikle, gençler arasında Mc Donald's tarzı yerlerde yemek moda haline gelmiştir (Yüksel, 2010, Popkin vd., 2011). Bunun yanında artan ulaşım olanakları, endüstrileşme, olumsuz çalışma koşulları, sağlıksız kentleşme sonucunda insanlar daha hareketsiz bir yaşam sürmeye başlamışlardır. 2012 yılında yayınlanan, bugüne kadar Türkiye'de yapılan en kapsamlı "Gençlik Profili" araştırmasında (Setav, 2012), katılımcıların % 56.8 boş zamanlarında en sık yaptıkları etkinliğin televizyon izlemek olduğunu, % 29.6'sı ise spor yaptığını belirtmiştir. Aynı çalışmada, gençlerin % 35.7 sigara, % 21.7 alkol kullandığını ifade etmiştir. Erkeklerin sigara içme oranı % 49.6, kadınların ise % 23.1'dür.

Dünya Sağlık Örgütünün başlattığı "21. Yüzyılda Herkes İçin Sağlık" programında, bireyleri ve sosyal grupları daha sağlıklı yaşamaları için desteklemenin ve güdülemenin en iyi yolu olarak, çalıştıkları, yaşadıkları ve eğitim aldıkları yerlere odaklanılması gerektiği belirtilmiştir. Bu programa göre bütün çocukların, sağlığı destekleyen ortamlarda eğitim alma hakkı vardır. Okullar, öğretmen, öğrenci, aileler ve içinde yaşanılan toplumun fiziksel, sosyal ve duygusal sağlığını geliştirmeye katkı sağlamalıdır. Ayrıca, sürdürülebilir çevre ve bunun sağlığa olan etkisine vurgu yapılmıştır (Health 21, 1998).

Türkiye'nin 75 milyon nüfusunun % 16.8'i 15-25 yaş grubu gençlerden oluşmaktadır (TÜİK, 2011). Üniversitede eğitim alan gençlerin sayısı ise 2 milyonun üzerindedir. Bu çalışmada, Türkiye'deki üniversite nüfusu öğrencilerinden bir kesit alarak, gençlerin sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışlarına etki eden faktörler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Genel olarak nüfusun genç bir yapıya sahip olması avantaj olarak vurgulanmaktadır. Ancak

nüfusun niteliğini yükseltmedikçe niceliksel üstünlük sınırlı bir öneme sahiptir. Bu anlamda, Türkiye'deki genç nüfusun sağlık davranışları büyük önem arz etmektedir. Özellikle, obezite ile mücadele ve fiziksel aktivitenin arttırılması gibi konuların sıklıkla tartışılmaya başlandığı günümüz Türkiye'sinde gençlerin beslenme, sigara kullanma ve fiziksel aktivite gibi alanlardaki davranışlarının ortaya konulması önemlidir. Gençlik yıllarında oluşan sağlık davranışları yaşamın diğer yıllarında da belirleyici olmaktadır.

Türkiye'de sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışlarına ilişkin olarak literatürde çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Sağlık davranışları konusundaki araştırmalardan bazıları sağlık çalışanları (Özkan ve Yılmaz, 2008), öğretmenler (Tokuç ve Berberoğlu, 2007) ve göçmenler (Topçu ve Beşer, 2011) üstüne odaklanmıştır. Üniversite öğrencilerinin sağlık davranışları üzerine çalışmalar olmakla birlikte (Hacıhasanoğlu vd., 2011, Peker ve Bermek, 2011, Bektaş vd., 2010, İlhan vd., 2010, Karadağ vd., 2010, Alpar vd., 2008, Can vd., 2008, Karadeniz vd., 2008, Tuğut ve Bekar, 2008, Ayaz vd., 2005) bu çalışmalar genelde sağlık alanında eğitim alan öğrencilere odaklanmıştır. Bu araştırma, sosyal bilimler alanında eğitim alan öğrencilere odaklanması bakımından ve üniversite eğitiminin sağlık davranışları üzerindeki etkisini ortaya koyması açısından önemlidir. Bunların ötesinde bu araştırmanın en önemli katkısı, daha önceki çalışmalardan farklı olarak sosyolojik bir bakış açısı ile konuyu ele almasıdır. Araştırmada, sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışlarının yalnızca bireysel bir tercihe indirgenemeyeceği; bireylerin sağlık davranışlarının içinde yaşadıkları toplumun sosyal, ekonomik ve politik koşullarından etkilendiği gerçeğine dikkat çekilmiştir.

Araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin sağlığı geliştiren yaşam biçimi davranışlarını belirlemektir. Bu genel amaç doğrultusunda öğrencilerin sağlığı geliştiren yaşam biçimi davranışlarının; cinsiyet, sınıf düzeyi, sigara içme durumları, anne-babalarının eğitim düzeyi ve sosyoekonomik düzey değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği belirlenmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma tarama modelindedir. Araştırmada üniversitede öğrenim gören öğrencilerin Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi davranışlarının var olduğu haliyle betimlenmeye çalışılması modelin seçilmesinde etkili olmuştur.

Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini 2011–2012 eğitim öğretim yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyoloji bölümünde eğitim alan 587 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmacının bölüm öğrencilerinin sağlık profillerini ortaya çıkarma isteği ve bu öğrencilere ulaşma kolaylığı sosyoloji bölümünün araştırma evreni olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Evren ulaşma güçlüğü olmadığı için örneklem alma yoluna gidilmemiştir. Gerekli izinler alındıktan sonra ölçek evrendeki araştırmaya katılmaya gönüllü olan tüm öğrencilere dağıtılmış ve 456 öğrenci ölçeği yanıtlamıştır. Veriler 2012 yılı Mayıs ayı içinde toplanmıştır. Yapılan inceleme sonucunda yönergeye uygun doldurulmayan (birden fazla madde işaretleyen, bazı maddeleri boş bırakılan vb.) 21 ölçek değerlendirme dışı bırakılmıştır. Buna göre 435 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin % 87.1'i kız (n=379), % 12.9'u erkek (n=56); % 23.2'i birinci sınıf (n=101), % 25.1'i ikinci sınıf (n=101), % 26.7'si üçüncü sınıf (n=116) ve % 25.1'i dördüncü sınıf öğrencisidir (n=109). Öğrencilerin, babalarının ve annelerinin eğitim düzeyleri incelendiğinde babaların % 59.6'sını ilkokul ya da daha az eğitime sahipken, % 27.1'i lise ve % 13.3'ü üniversite mezunudur. Annelerin ise, % 12.4'ü okur-yazar, % 70.8'i ilkokul, % 3.6'sı lise ve % 3.2'si üniversite mezunudur. Hane halkı gelirleri incelendiğinde, % 16.8'i 1000 , % 35.9'u 1001-1500, % 22.8'i 1501-2000, % 24.6'sı 2001 TL ve üzeri gelire sahiptir. Katılımcılara kendilerini gördükleri Sosyo-Ekonomik Düzey (SED) sorulduğunda % 8.7'si alt, % 87.1'i orta, % 4.1'i de üst SED'de olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin % 17.2'si sigara içmektedir.

Veri Toplama Aracı ve Özellikleri

Araştırmada, Walker ve Hill-Polerecky'in (1997) geliştirdiği (HPLP-II) (1997), Pınar, Çelik, Bahçecik'in (2009) Türkçeye uyarladığı "Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeği (SGYBDÖ)" kullanılmıştır. Ölçeğin orijinal adı "Health Promoting Lifestyle Profile (HPLP-II)"dir. İlk versiyonu Walker, Sechrist ve Pender (1987) tarafından geliştirilen ölçek, Walker ve Hill-Polerecky (1997) tarafından revize edilmiştir. Ölçek, bu alanda önemli bir ölçektir. Ölçek, Walker, Kerr, Pender ve Sechrist (1990) tarafından İspanyolcaya, Tajik ve arkadaşları (2008)

tarafından Portekizceye, Haddad ve arkadaşları tarafından (1998) Arapçaya uyarlanmıştır. Ölçek Türkçeye ilk defa Esin (1999) tarafından kazandırılmıştır.

Pınar, Çelik, Bahçecik (2009) ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını yapmışlardır. Ölçeğin geçerliliği için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçek boyutları toplam varyansın % 42'sini açıklamaktadır. Ölçek maddelerinin faktör yük değerleri 0.33 ile 0.74 arasında değişmektedir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeksleri ise şöyledir: GFI=0.87, AGFI=0.71, RMSEA=0.22, CFI=0.89. Ölçeğin iç tutarlılığı Cronbach Alpha katsayısı ile hesaplanmıştır. 6 boyutlu ölçekte bu değer 0.71 ile 0.92 arasında değişmektedir.

Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi Ölçeği 52 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, Sağlık Sorumluluğu (9 madde), Fiziksel Aktivite (8 madde), Beslenme Alışkanlığı (9 madde), Ruhsal Gelişim (9 madde), Kişilerarası İlişkiler (9 madde) ve Stres Yönetimi (8 madde) olmak üzere 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Katılımcıların ifadelere katılma düzeyleri için "Hiçbir zaman, Bazen, Sık Sık ve Düzenli Olarak" seçeneklerinden oluşan Likert tipi dörtlü derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Ölçekten ve alt boyutlarından alınan puanın yükselmesi olumlu bir sağlıklı yaşam profili anlamına gelmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada evren üzerinde çalışılmasına rağmen evrenin tamamından veri toplanamadığı için, verilerin analizinde tahmin (kestirisel) istatistiklerinden yararlanılmıştır. Araştırmada katılımcıların sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışlarını belirlemek amacıyla betimsel istatistikler, ikili karşılaştırmalarda t-testi, üç ve daha fazla boyutu olan karşılaştırmalarda tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Anlamlı çıkan F değerleri için, farkın kaynağını belirlemek için, çoklu karşılaştırma testlerinden LSD testi kullanılmıştır. Dağılımın normal olmadığı durumlarda F testinin nonparametrik karşılığı olarak Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Anlamlı çıkan Kruskal Wallis H testi değerleri için farkın kaynağını belirlemek için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Araştırmada ölçeğin boyutları arasındaki ilişkinin belirlenmesi için ise Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Korelasyon katsayısının mutlak değer olarak, 0.70–1.00 arasında olması yüksek; 0.69–0.30 arasında olması orta; 0.29–0.00 arasında olması ise düşük düzeyde ilişki olarak yorumlanmıştır (Büyüköztürk, 2002).

BULGULAR

Bu bölümde üniversite öğrencilerinin Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi Davranışları (SGYBD) hakkındaki görüşlerine; ardından cinsiyet, sınıf, anne-babanın eğitim düzeyi ve sosyoekonomik düzey değişkenlerine ilişkin karşılaştırmalara yer verilmiştir. Tablo 1'de Öğrencilerin Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi Davranışlarını gösterme düzeyleri yer almaktadır.

Tablo 1. ***Öğrencilerin Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi Davranışları***

Yaşam Biçimi	n	$\bar{x}$	S
Sağlık Sorumluluğu	435	2.35	0.47
Fiziksel Aktivite	435	2.05	0.53
Beslenme Alışkanlığı	435	2.51	0.40
Ruhsal Gelişim	435	3.20	0.49
Kişilerarası İlişkiler	435	3.20	0.41
Stres Yönetimi	435	2.55	0.43
Toplam	435	2.66	0.31

Üniversite öğrencileri, sağlıklı yaşam biçimi davranışlarından en yüksek puanı kişilerarası ilişkiler ($\bar{X}$ =3.20, S=0.49) ve ruhsal gelişimden almışlardır ($\bar{X}$ =3.20, S=0.41). Daha sonra sırasıyla, stres yönetimi ($\bar{X}$ =2.55, S=0.43), beslenme alışkanlığı ($\bar{X}$ =2.51, S=0.40), sağlık sorumluluğu ($\bar{X}$ =2.35, S=0.47) gelmektedir. Öğrenciler fiziksel aktivite ($\bar{X}$ =2.05, S=0.53) davranışını ise en az düzeyde göstermektedirler.

Sağlık sorumluluğu boyutunda katılımcıların en düşük katılım gösterdiği madde "sağlığımı ilgilendiren konularda yapılan eğitim toplantılarına katılırım ($\bar{X}$ =1.87, S=0.77)", en yüksek katılım gösterdiği madde ise "sağlığımla ilgili kaygılarımı uzman kişilerle görüşür/tartışırım ($\bar{X}$ =2.78, S=.81)" maddesidir.

Fiziksel aktivite boyutunda katılımcıların en düşük katılım gösterdiği madde "egzersiz yaparken nabzımı kontrol ederim ($\overline{X}$=1.73, S=0.78)", en yüksek katılım gösterdiği madde ise "günlük hayatımdaki faaliyetlerde egzersiz yapmaya çalışırım ($\overline{X}$=2.43, S=0.92)" maddesidir.

Beslenme alışkanlığı boyutunda katılımcıların en düşük katılım gösterdiği madde "günde 2-4 porsiyon meyve yerim ($\overline{X}$=2.02, S=0.74)", en yüksek katılım gösterdiği madde ise "günde 2-3 porsiyon süt içerim, yoğurt ya da peynir yerim ($\overline{X}$=3.34, S=0.87)" maddesidir.

Ruhsal gelişim boyutunda katılımcıların en düşük katılım gösterdiği madde "her günü ilginç ve mücadele değer bulurum ($\overline{X}$=2.85, S=0.77)", en yüksek katılım gösterdiği madde ise "hayatımın bir amacı olduğuna inanırım ($\overline{X}$=3.58, S=0.66)" maddesidir.

Kişiler arası ilişkiler boyutunda katılımcıların en düşük katılım gösterdiği madde "sevdiğim insanlara dokunmayı ve bana dokunmalarını önemserim ($\overline{X}$=2.65, S=0.79)", en yüksek katılım gösterdiği madde ise "dernekler, aile ve arkadaş grupları vb toplumsal yardımlaşma ve dayanışma kaynaklarından destek alırım ($\overline{X}$=3.46, S=0.72)" maddesidir.

Stres Yönetimi boyutunda katılımcıların en düşük katılım gösterdiği madde "günde 15-20 dakika gevşeme egzersizleri ya da meditasyon yaparım ($\overline{X}$=1.75, S=0.86)", en yüksek katılım gösterdiği madde ise "iş ve eğlence zamanlarımı dengelerim ($\overline{X}$=2.99, S=0.82)" maddesidir.

Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi Davranışlarının Sosyo-Ekonomik ve Demografik Değişkenlere Göre Karşılaştırılması

Araştırmada öğrencilerin sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışlarının, cinsiyet, sigara kullanımı, sınıf düzeyi, sigara içme durumları, anne ve babalarının eğitim düzeyi ve sosyoekonomik düzey değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Tablo 2'de cinsiyet değişkenine göre karşılaştırmalar yer almaktadır.

Tablo 2. ***Cinsiyet Değişkenine Göre Öğrencilerin Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi Davranışları***

Yaşam Biçimi	Cinsiyet	n	$\overline{x}$	S	sd	t	p
Sağlık Sorumluluğu	Kadın	379	2.37	.46	433	2.80	.00*
	Erkek	56	2.19	.48			
Fiziksel Aktivite	Kadın	379	2.03	.52	433	2.08	.03*
	Erkek	56	2.18	.57			
Beslenme Alışkanlığı	Kadın	379	2.53	.40	433	3.39	.00*
	Erkek	56	2.34	.34			
Ruhsal Gelişim	Kadın	379	3.21	.49	433	1.13	.25
	Erkek	56	3.13	.50			
Kişilerarası İlişkiler	Kadın	379	3.22	.40	433	3.75	.00*
	Erkek	56	3.00	.44			
Stres Yönetimi	Kadın	379	2.56	.43	433	1.39	.16
	Erkek	56	2.48	.42			
Toplam	Kadın	379	2.67	.31	433	2.39	.01*
	Erkek	56	2.56	.31			

*p < *0.05*

Tablo 2'de de görüldüğü gibi öğrencilerin Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi Davranışları puanları, ruhsal gelişim ve stres yönetimi boyutları dışında tüm boyutlarda cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Fiziksel aktivite boyutu dışında tüm boyutlarda, kızlar erkeklere göre daha olumlu sağlıklı yaşam biçimi davranışı göstermektedir. Sağlık sorumluluğu [$t_{(433)}$=2.80; p<.05; $\overline{X}_K$=2.37, S_K=0.46; $\overline{X}_E$=2.19, S_E=0.48], beslenme alışkanlığı [$t_{(433)}$=3.39; p<.05; $\overline{X}_K$=2.53, S_K=0.40; $\overline{X}_E$=2.34, S_E=0.34], kişiler arası ilişkiler [$t_{(433)}$=3.75; p<.05; $\overline{X}_K$=3.22, S_K=0.40; $\overline{X}_E$=3.00, S_E=0.44] boyutlarında ve toplam puanda [$t_{(433)}$=1.91; p<.05; $\overline{X}_K$=2.67, S_K=0.31; $\overline{X}_E$=2.56, S_E=0.31] kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha sağlıklı bir yaşam biçimine sahiptir. Fiziksel aktivite [$t_{(433)}$=2.08; p<.05;

$\overline{X}_K$=2.03, S_K=0.52; $\overline{X}_E$=2.18, S_E=0.57] boyutunda ise erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha aktif bir yaşam biçimine sahiptir. Tablo 3'te sigara kullanımı değişkenine göre karşılaştırmalar yer almaktadır.

Tablo 3. ***Sigara kullanımı Değişkenine Göre Öğrencilerin Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi Davranışları***

Yaşam Biçimi	Sigara Kullanımı	n	$\overline{x}$	S	sd	t	p
Sağlık Sorumluluğu	Evet	75	2.24	.519	433	2.14	.03*
	Hayır	360	2.37	.461			
Fiziksel Aktivite	Evet	75	2.06	.572	433	.196	.84
	Hayır	360	2.05	.523			
Beslenme Alışkanlığı	Evet	75	2.43	.373	433	2.04	.04*
	Hayır	360	2.53	.405			
Ruhsal Gelişim	Evet	75	3.08	.480	433	2.35	.02*
	Hayır	360	3.22	.491			
Kişilerarası İlişkiler	Evet	75	3.12	.478	433	1.64	.10
	Hayır	360	3.21	.405			
Stres Yönetimi	Evet	75	2.50	.48	433	1.15	.25
	Hayır	360	2.56	.420			
Toplam	Evet	75	2.58	.330	433	2.16	.03*
	Hayır	360	2.67	.309			

**p < 0.05*

Tablo 3'de görüldüğü gibi öğrencilerin sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışları fiziksel aktivite, kişilerarası ilişkiler ve stres yönetimi boyutları dışında, tüm boyutlarda sigara içmeyenler, içenlere göre daha olumlu sağlıklı yaşam biçimi davranışları göstermektedir.. Sağlık sorumluluğu [$t_{(433)}$=2.14; p<.05; $\overline{X}_H$=2.37, S_H=0.46; $\overline{X}_E$=2.24, S_E=0.51], beslenme alışkanlığı [$t_{(433)}$=2.04; p<.05; $\overline{X}_H$=2.53, S_H=0.40; $\overline{X}_E$=2.43, S_E=0.37], ruhsal gelişim [$t_{(433)}$=2.35; p<.05; $\overline{X}_H$=3.22, S_H=0.49; $\overline{X}_E$=3.08, S_E=0.48] boyutlarında ve toplam puanda [$t_{(433)}$=2.16; p<.05; $\overline{X}_H$=2.67, S_K=0.30; $\overline{X}_E$=2.58, S_E=0.33] sigara içmeyen öğrenciler içen öğrencilere göre daha sağlıklı bir yaşam biçimine sahiptir. Tablo 4'te sınıf değişkenine göre karşılaştırmalar yer almaktadır.

Tablo 4. Sınıf Değişkenine Göre Öğrencilerin Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi Davranışları

Yaşam Biçimi	Sınıf	n	$\overline{x}$	S	sd	F	p	Fark
Sağlık Sorumluluğu	1. Sınıf	101	2.53	.446	3–431	7.11	.00*	1–2 1–3 1–4
	2. Sınıf	109	2.34	.480				
	3. Sınıf	116	2.29	.428				
	4. Sınıf	109	2.26	.499				
Fiziksel Aktivite	1. Sınıf	101	2.17	.480	3–431	2.31	.07	-
	2. Sınıf	109	2.02	.532				
	3. Sınıf	116	2.02	.553				
	4. Sınıf	109	2.00	.543				
Beslenme Alışkanlığı	1. Sınıf	101	2.51	.371	3–431	1.48	.21	-
	2. Sınıf	109	2.50	.387				
	3. Sınıf	116	2.57	.402				
	4. Sınıf	109	2.46	.437				
Ruhsal Gelişim	1. Sınıf	101	3.34	.630	3–431	5.68	.00*	1-2 1-3 1-4 2-4
	2. Sınıf	109	3.24	.388				
	3. Sınıf	116	3.13	.454				
	4. Sınıf	109	3.10	.441				
Kişilerarası İlişkiler	1. Sınıf	101	3.24	.408	3–431	3.21	.02*	2-3 2-4
	2. Sınıf	109	3.28	.375				
	3. Sınıf	116	3.14	.441				
	4. Sınıf	109	3.14	.435				
Stres Yönetimi	1. Sınıf	101	2.70	.426	3–431	8.16	.00*	1-2 1-3 1-4 2-4
	2. Sınıf	109	2.55	.422				
	3. Sınıf	116	2.55	.408				
	4. Sınıf	109	2.42	.430				
Toplam	1. Sınıf	101	2.76	.301	3–431	6.78	.00*	1-2 1-3 1-4 2-4
	2. Sınıf	109	2.67	.288				
	3. Sınıf	116	2.63	.311				
	4. Sınıf	109	2.57	.330				

*$p < 0.05$

Tablo 4'de görüldüğü gibi öğrencilerin sağlığı geliştiren yaşam biçimi davranışları, fiziksel aktivite ve beslenme alışkanlığı dışında tüm boyutlarda sınıf değişkenine göre farklılık göstermektedir. Farklılığın kaynağını belirlemek için Tukey HSD istatistiği yapılmıştır. "Ruhsal gelişim [$F_{(433)}$=5.68; p<.05]", "stres yönetimi [$F_{(433)}$=8.16; p<.05]" ve "toplam puanda [$F_{(433)}$=6.78; p<.05]" sağlıklı yaşam davranışları arasındaki farklılık, birinci sınıf öğrencileri ile diğer öğrenciler arasında ve ikinci sınıf ile dördüncü sınıf öğrencileri arasındadır. Sağlık sorumluluğu boyutunda farklılık yine birinci sınıf öğrencileri ile diğer öğrenciler arasındadır. Kişilerarası iletişim boyutunda ise ikinci sınıf öğrencileri ile üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerin davranışları arasında farklılık bulunmaktadır. Birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinin sağlıklı yaşam davranışları daha olumludur. Genel olarak değerlendirildiğinde, sınıf düzeyinin artışı öğrencilerin sağlıklı yaşam davranışlarını olumsuz etkilemektedir.

Tablo 5. Annenin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi Davranışları

Yaşam Biçimi	Sınıf	n	Sıra Ort	sd	χ^2	p	Fark
Sağlık Sorumluluğu	1. Okuryazar	54	199.0	3–431	12.361	.00*	1-3 2-3 4-3
	2. İlköğretim	308	214.0				
	3. Lise	59	266.8				
	4. Üniversite	14	172.4				
Fiziksel Aktivite	1. Okuryazar	54	228.8	3–431	8.961	.03*	2-3
	2. İlköğretim	308	208.4				
	3. Lise	59	260.1				
	4. Üniversite	14	207.6				
Beslenme Alışkanlığı	1. Okuryazar	54	206.9	3–431	11.102	.01*	1-3 2-3
	2. İlköğretim	308	210.7				
	3. Lise	59	268.4				
	4. Üniversite	14	207.7				
Ruhsal Gelişim	1. Okuryazar	54	205.8	3–431	1.502	.68	-
	2. İlköğretim	308	216.8				
	3. Lise	59	233.7				
	4. Üniversite	14	224.0				
Kişilerarası İlişkiler	1. Okuryazar	54	186.5	3–431	6.664	.08	-
	2. İlköğretim	308	218.3				
	3. Lise	59	247.1				
	4. Üniversite	14	209.1				
Stres Yönetimi	1. Okuryazar	54	193.1	3–431	5.692	.12	-
	2. İlköğretim	308	217.2				
	3. Lise	59	247.9				
	4. Üniversite	14	203.9				
Toplam	1. Okuryazar	54	201.8	3–431	11.855	.00*	1-3 2-3 4-3
	2. İlköğretim	308	212.5				
	3. Lise	59	268.5				
	4. Üniversite	14	187.1				

**p < 0.05*

Tablo 5'te annenin eğitim düzeyi değişkenine göre karşılaştırmalar yer almaktadır. Araştırmada babanın eğitim düzeyi değişkenine göre de farklılıklar incelenmiştir. Ancak, bu değişkene göre hiçbir boyutta farklılık bulunamamıştır.

Tablo 5'e göre katılımcıların sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışları, "sağlık sorumluluğu [$\chi^2_{(3)}$=12.361, p<0.05]", "fiziksel aktivite [$\chi^2_{(3}$=8.961, p<0.05]" "beslenme alışkanlığı [$\chi^2_{(3)}$=11.102, p<0.05]", ve toplam puanında [$\chi^2_{(3)}$=11.855, p<0.05] anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Farkın hangi gruptan kaynaklandığını test etmek için "Mann Whitney U" testi yapılmıştır. Sağlık sorumluluğu boyutunda ve toplam puanda sağlıklı yaşam davranışları arasındaki farklılık, annesi lise eğitimi almış öğrenciler ile diğer gruplar arasındadır. Fiziksel aktivite boyutunda farklılık annesi ilköğretim mezunu ile lise mezunu öğrenciler arasındadır. Beslenme alışkanlığı boyutunda ise annesi lise eğitimi almış öğrenciler ile annesi okuryazar olan ve annesi ilköğretim mezunu öğrencilerin davranışları arasında fark vardır. Tablo 6'da katılımcıların sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışları sosyoekonomik düzey değişkenine göre karşılaştırılmıştır.

Tablo 6. Sosyoekonomik Düzey Değişkenine Göre Öğrencilerin Sağlığı Geliştirici Yaşam Biçimi Davranışları

Yaşam Biçimi	SED	n	Sıra Ort	sd	χ^2	p	Fark
Sağlık Sorumluluğu	1. Alt SED 2. Orta SED 3. Üst SED	38 379 18	205.24 217.05 265.03	2	2.94	.22	-
Fiziksel Aktivite	1. Alt SED 2. Orta SED 3. Üst SED	38 379 18	189.75 219.47 246.58	2	2.92	.23	-
Beslenme Alışkanlığı	1. Alt SED 2. Orta SED 3. Üst SED	38 379 18	191.71 218.28 267.50	2	4.48	.10	-
Ruhsal Gelişim	1. Alt SED 2. Orta SED 3. Üst SED	38 379 18	164.08 221.82 251.31	2	8.66	.01*	1-2 1-3
Kişilerarası İlişkiler	1. Alt SED 2. Orta SED 3. Üst SED	38 379 18	175.12 219.72 272.39	2	7.90	.01*	1-2 1-3
Stres Yönetimi	1. Alt SED 2. Orta SED 3. Üst SED	38 379 18	190.05 217.33 291.11	2	8.05	.01*	1-3 2-3
Toplam	1. Alt SED 2. Orta SED 3. Üst SED	38 379 18	174.17 219.23 284.72	2	9.73	.00*	1-2 1-3 2-3

**p < 0.05*

Katılımcıların sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışları, "ruhsal gelişim [$\chi^2_{(2)}$=8.66, p<0.05]", "kişilerarası ilişkiler [$\chi^2_{(2)}$=7.90, p<0.05]" "stres yönetimi [$\chi^2_{(2)}$=8.05, p<0.05]" ve toplam puanında [$\chi^2_{(2)}$=9.73, p<0.05] anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Farkın hangi gruptan kaynaklandığını test etmek için "Mann Whitney U" testi kullanılmıştır. Tabloda da görüldüğü gibi sosyoekonomik düzey arttıkça öğrencilerin sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışları daha iyileşmektedir. Araştırmada sağlığı geliştirici yaşam biçimi ölçeğinin alt boyutları arasındaki ilişkiler de araştırılmıştır. Buna ilişkin analiz sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. *Sağlıklı Yaşam Profilinin Boyutları Arasındaki İlişkiler*

Yaşam Biçimi	Sağlık Sorumluluğu	Fiziksel Aktivite	Beslenme Alışkanlığı	Ruhsal Gelişim	Kişilerarası ilişkiler	Stres Yönetimi
Sağlık Sorumluluğu	-					
Fiziksel Aktivite	0.47*	-				
Beslenme Alışkanlığı	0.43*	0.39*	-			
Ruhsal Gelişim	0.31*	**0.22***	0.31*	-		
Kişilerarası ilişkiler	0.30*	**0.08**	0.30*	0.58*	-	
Stres Yönetimi	0.51*	0.49*	0.31*	0.45*	0.38*	-
Toplam	0.74*	0.65*	0.65*	0.70*	0.63*	0.75

**p < 0.05*

Sağlıklı yaşam profiline ilişkin korelasyon katsayıları incelendiğinde kişilerarası ilişkiler dışında tüm boyutlar arasında anlamlı düzeyde ilişkiler bulunmaktadır. Boyutlar arasında ilişki ruhsal gelişim ile fiziksel aktivite arasında

düşük (r=0.22), diğer tüm boyutlar arasında orta düzeydedir (r=0.30 ile 0.58 arasında). Hesaplanan korelasyon katsayıları, boyutlar arasında doğru yönde ve orta düzeyde ilişkiye işaret etmektedir. Dolayısıyla katılımcıların sağlığı geliştirici yaşam biçimi boyutlarından birinde olumlu davranışlarının artması diğer boyutlardaki olumlu davranışlarını da artırmaktadır. Sonuç olarak, bir boyuttaki olumsuz davranışın diğer boyutlardaki davranışları olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Bu da bize sağlığa bütüncül olarak bakmamız gerçeğini hatırlatmaktadır.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışlarının belirlenmesi ve bu davranışlarının içinde yaşadıkları toplumsal sistemden ayrı düşünülemeyeceği vurgulanmaya çalışılmıştır. Araştırmamıza katılan öğrenciler, sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışlarını "ruhsal gelişim" ve "kişilerarası ilişkiler" dışında orta düzeyde gerçekleştirmektedirler. Yani katılımcılar, sağlığı geliştirici davranış biçimlerine katılım düzeylerini 'bazen' ile 'sık sık' arasında ifade etmişlerdir. Üniversite öğrencileri, sağlıklı yaşam biçimi davranışlarından en yüksek puanı kişilerarası ilişkiler ve ruhsal gelişimde almışlardır. Türkiye'de daha önce yapılan araştırmalarda da üniversite öğrencilerinin ruhsal gelişim ve kişilerarası ilişkiler puanları yüksektir (Altun, 2008, Karadağ ve Yıldırım, 2010, Hacıhasanoğlu vd., 2011). Daha sonra sırasıyla, stres yönetimi, beslenme alışkanlığı, sağlık sorumluluğu gelmektedir. Öğrenciler fiziksel aktivite davranışını ise en az düzeyde göstermektedirler. Bu sonuçlar, daha önce yapılan çalışmaların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Peker ve Bermek (2011: 416), Karadağ ve Yıldırım (2010. 47), Can vd.'nin (2008: 275) çalışmasında da benzer bir şekilde fiziksel aktiviteye katılım oranları düşük bulunmuştur. Bu durum, Türk toplumunda genel olarak, fiziksel aktiviteye gösterilen ilginin azlığı ile de paralellik göstermektedir. 2012 yılında yayınlanan, Türkiye'nin Gençlik Profili Araştırmasının sonuçlarına göre de gençlerin % 40.8'i spor yapmadığını belirtmiştir. Bu çalışmada, gençlere sadece fiziksel aktiviteye dair davranışları sorulmuştur. Bu davranışların nedenleri araştırılmamıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, spora olan ilgisizliğin nedenleri daha detaylı araştırılabilir. İnsanların spor yapmaması yalnızca bireysel ve kültürel nedenlerle açıklanabilir mi? Yoksa spor yapmak için olanakların sınırlı olması, pahalılığı, tesislerin yetersizliği ya da sadece belirli bölgelerde toplanması gibi etmenlerin etkisinin olup olmadığı araştırılabilir. Bunun yanında, üniversitelerin spor tesisleri öğrencilere ücretsiz kullanıma açılmalı ve üniversite kampüslerindeki spor olanakları arttırılmalı ve gençleri spora teşvik etmek için kampanyalar yürütülmelidir.

Kadın ve erkeklerin toplumsal açıdan farklı cinsiyet rolleri vardır. Bu açıdan, toplumsal etkiler, kadın ve erkeklerin sağlık davranışını da farklı yönde etkileyebilir. Araştırmada, öğrencilerin sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışları, ruhsal gelişim ve stres yönetimi boyutları dışında tüm boyutlarda cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Fiziksel aktivite boyutu dışında tüm boyutlarda, kızlar erkeklere göre daha sağlıklı bir yaşam biçimi davranışına sahiptirler. Fiziksel aktivite açısından karşılaştırdığında ise erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre daha çok spor yapmaktadır. Cinsiyete dayalı benzer farklılıklar daha önce yapılan çalışmalarda da bulunmuştur (Karadeniz vd., 2008; Hacıhasanoğlu vd., 2011). Literatürdeki araştırmalar, bu durumun sadece Türk toplumuna ait olmadığını göstermektedir. İsveç ve Alman üniversitelerince yapılan çalışmalarda da cinsiyete dayalı farklılıklar bulunmuştur (Stock et al., 2001, Von Bothmen and Fridlund, 2005). Bu bulgu bize, üniversite öğrencileri arasında fiziksel aktivitenin arttırılması yönünde geliştirilecek programlarda, özellikle kız öğrencilere odaklanmak gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, kız öğrencilerin fiziksel aktivite azlığının altında yatan toplumsal ve kültürel nedenler hakkında niteliksel bir araştırma yapılabilir. Çünkü Sağlık Bakanlığı verilerine göre, kadınlarda obezite görülme sıklığı (%41.5) erkeklere (%21.2) göre daha yüksektir (Sağlık Bakanlığı, 2011).

Sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışları fiziksel aktivite, kişilerarası ilişkiler ve stres yönetimi boyutları dışında tüm boyutlarda sigara içme değişkenine göre farklılık göstermektedir. Sağlık sorumluluğu, beslenme alışkanlığı, ruhsal gelişim ve toplam puan üzerinden değerlendirmede sigara içmeyen öğrenciler, içen öğrencilere göre daha sağlıklı bir yaşam biçimine sahiptir. Son yıllarda Türkiye'de yürütülen aktif sigara karşıtı kampanyalar sonucunda, yetişkin sigara içme oranları azalmakla birlikte geçlerin sigara içme oranları artmaktadır. Akpınar vd.'nin (2010) araştırmasına göre, Ufuk üniversitesi öğrencilerinin % 38'i halen sigara içmektedir. Ankara Üniversitesi yurtlarında kalan öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada öğrencilerin sigara içme oran % 10.7'dir. Başka bir çalışmada (Bedir vd., 2011), Atatürk Üniversitesi öğrencilerinin sigara içme oranı %29.5 bulunmuştur. Araştırmamızda, Sosyoloji bölümü öğrencilerinin sigara içme oranları % 17.2 ile diğer üniversitelerdeki sigara içme oranlarına göre orta düzeyde görünmektedir. Ancak, bu oranın daha fazla yükselmemesi için tedbirlerin alınması gerekir. Bunlardan biri, Dumlupınar Üniversitesinin sigarasız kampüsler hareketine katılması olabilir.

Eğitim yıllarının artması ile birlikte, öğrencilerin daha olumlu sağlık davranışları geliştirmeleri beklenebilir. Ancak, araştırmamızda, sınıf düzeyinin artışının öğrencilerin sağlıklı yaşam davranışlarını olumsuz etkilediği görülmüştür. Bu bulgu, üniversite eğitiminin bireylerin sağlık bilinci ve davranışlarına olumlu yönde katkı sağlamadığı şeklinde

yorumlanabilir. Öğrencilerin sağlığı geliştiren yaşam biçimi davranışları, fiziksel aktivite ve beslenme alışkanlığı dışında tüm boyutlarda sınıf değişkenine göre farklılık göstermektedir. Birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinin sağlıklı yaşam davranışlarının daha olumlu olduğu görülmüştür. Bu sonuç, gençlerin çoğunun üniversite eğitimi almak için ailelerinin ikamet ettiği yerlerden başka illerde yaşamaya başlamaları sonucunda oluşan barınma sorunları, sosyal destek ağlarının zayıflaması, daha çok enerjisi yüksek besin değeri düşük gıdaları tüketmeye başlamaları ve sınırlı maddi olanakları ile açıklanabilir. Üniversite eğitimi, gençlere, daha sağlıklı davranış biçimleri, özellikle, sağlıklı beslenme alışkanlığı, fiziksel aktivite ve stres yönetimi konusunda özyeterlilik kazandırmalıdır. Burada önemle vurgulanması gereken nokta sosyal ekolojik çevrenin de sağlıklı davranışları destekler biçimde kurgulanması gerektiğidir. Örneğin, üniversite kantinlerinde sağlıksız ürünlerin satılmasına izin verip, öğrencilerden sağlıklı beslenmelerini bekleyemeyiz.

Aile bireyin davranışlarının şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir bu nedenle anne ve babanın eğitim düzeyine göre öğrencilerin sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışları da incelenmiştir. Babanın eğitim düzeyi ile öğrencinin sağlık davranışı arasında bir fark bulunmamıştır. Türkiye'de çocukların yetiştirilmesinde, annelerin babalardan daha fazla sorumluluk üstlenmesi bu bulgunun nedeni olabilir. Annelerin ekonomik durumu ve eğitim düzeylerinin çocuk sağlığı üstündeki etkisi, bilim çevrelerinde yaygın olarak bilinen bir gerçektir. Bu çalışmanın önemli katkısı, annenin eğitiminin yalnızca çocuk sağlığı üzerinde değil, gençlerin sağlığı üzerinde de etkili olduğunu göstermesidir. Annelerin eğitim düzeyi ile öğrencilerin sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışı arasında bazı boyutlarda (sağlık sorumluluğu, fiziksel aktivite, beslenme alışkanlığı ve toplam puanda) farklılık bulunmaktadır. Annesi lise mezunu olan öğrencilerin, sağlıklı yaşam profilleri daha olumludur. Genel olarak değerlendirildiğinde, annenin eğitim düzeyinin artışı öğrencilerin sağlıklı yaşam davranışlarını olumlu etkilemektedir. Ancak etki, üniversite eğitimi ile birlikte kaybolmaktadır. Annesi üniversite mezunu olan öğrenci sayısının (n=14) azlığı, bu bulgunun nedeni olabilir. Araştırma sonuçları aynı zamanda, kadın ve erkeğin eğitim fırsatlarından yararlanmadaki eşitsizliğinin giderilmesinin de önemini ortaya koymaktadır. Çalışmada görüldüğü gibi, kadının eğitimini arttırma yönündeki çabalar, aynı zamanda toplum sağlığının gelişmesine de birebir kaktı sağlayacaktır.

Katılımcıların sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışlarına etki eden diğer önemli bir sosyal değişken, sosyoekonomik düzeydir. Sosyoekonomik düzey arttıkça, öğrencilerin sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışları olumlu yönde etkilenmektedir. Bu sonuç, toplumdaki gelir dağılımı dengesinin, sağlıkla olan ilişkisini göstermesi açısından önemlidir. Literatür de bu veriyi destekler niteliktedir (Auerbach ve Krimgold, 2001; Giddens, 2008: 315). Sosyoekonomik düzey olarak toplumsal piramidin alt basamaklarında yer alan kişilerin, sağlık çıktılarının daha kötü olduğu bilinen bir gerçektir. Bir ülkenin zenginliğinin artmasından daha çok, ülke gelirinin sınıflar arasında adaletli paylaşımı, sağlık göstergelerine daha olumlu yansır (Auerbach ve Krimgold, 2001). Ayrıca, çok sayıda çalışma, gelir düzeyleri arasındaki farklılıkları arttıkça insanların birbirlerine daha az güven duyduklarını ve şiddet eğiliminin arttığını da ortaya koymuştur (Wilkinson, 2009: 394-396). OECD'nin (2011) "Bir Bakışta Toplum" raporuna göre, Türkiye en yüksek gelir eşitsizliğine sahip ülkeler içinde, Şili ve Meksika'dan sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'de toplum sağlığı alanında yapılacak en önemli girişimlerden biri, gelir dağılımındaki bu adaletsizliği bir an önce çözmek olmalıdır. Bunun yanında, sosyoekonomik düzey ve sağlık arasındaki ilişkinin mekanizmalarını ortaya koyacak çalışmaların sayısı artmalıdır. Türkiye'deki bütün üniversite öğrencilerinin, sağlığı geliştirici davranışlarını inceleyen bir çalışma Sağlık ve Milli Eğitim Bakanlıklarının katkısı ile gerçekleştirilmelidir. Bugüne kadar yapılan çalışmalar, farklı illerdeki üniversite öğrencilerine odaklanmıştır fakat bu konuda ulusal düzeyde kapsamlı veriler yoktur. Bunun yanında, üniversite öğrencileri ile yapılacak odak grup çalışmaları ve derinlemesine görüşmeler ile sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışlarına dair daha detaylı veriler elde edilebilir. Bu tür çalışmaların sonucunda, Türkiye'de gelecekte yapılacak sosyal ve ekonomik politikaların bilimsel temellere dayandırılarak şekillenmesi mümkün olabilecektir.

Sosyoekonomik düzey ve eğitim değişkenleri ile öğrencilerin sağlığı destekleyici davranışları arasındaki anlamlı farklılık, sağlığın aynı zamanda sosyolojik bir konu olduğu yönündeki varsayımımızı destekler niteliktedir. Sağlığı geliştirici yaşam biçimi davranışlarının yaygınlaşması, sadece bireysel davranışı değiştirmeye hedeflenerek ve sağlığı bireysel bir sorunmuş gibi ele alarak gerçekleşemez. Bireyin davranışına odaklanan programların yanında, aynı zamanda sosyal politikalarla desteklenen toplum düzeyindeki programlarla, sosyal ve fiziki çevre de sağlığı destekleyecek bir hale getirilmelidir. Bu konuda atılacak adımlardan biri, Dünya Sağlık Örgütünün başlattığı Sağlıklı Kentler Projesine daha çok kentin üye olması olabilir (WHO, 1986). Ayrıca, tarım ve gıda politikaları da çok uluslu sermayenin çıkarlarını değil, kamu sağlığını gözeterek hazırlanmalıdır. Üniversite kampüslerinde, öğrencilere etkili

rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi de önemlidir. Ayrıca, öğrencilerin ders programına, sağlıklı beslenme, sigarayı bırakma, stres yönetimi, problem çözümü ve uzlaşma gibi seçmeli dersler eklenerek isteyen öğrencilerin yararlanması sağlanabilir. Böylece üniversite eğitimi, öğrencilerin yaşamında yalnızca akademik boyutta değil, yaşam becerileri kazanma ve sağlık boyutunda da fark yaratabilir. Devletin genel olarak eğitim politikalarının özelde de yükseköğretim politikalarının belirlenmesinde, gençlerin sağlığı geliştirici davranışlarını arttırıcı politikalar önemlidir. Bu politikaların neler olması gerektiği konusunda, Türkiye genelinde üniversitelerde araştırmalar yapılabilir. Son olarak, sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının yaygınlaşmasını amaçlayan ve sosyal politikalarla desteklenen, toplum düzeyindeki kapsayıcı programların ülke çapında uygulanması ve sürekliliği sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

ADAK, N.Ö. (2002). Sağlık Sosyolojisi Kadın ve Kentleşme, İstanbul: Birey.

ALPAR, Ş. E. ŞENTURAN, L. KARABACAK, Ü., SABUNCU, N. (2008). "Change in the health promoting lifestyle behaviour of Turkish University nursing students from beginning to end of nurse training", Nurse Education in Practice, 8: 382–388.

ALTUN, İ. (2008). "Effect of a Health Promotion Course on Health Promoting Behaviors of University Students", Eastern Mediterranean Health Journal, 14(4): 880-887.

AKPINAR, E. E. AKPINAR, S. GÜLHAN, M. (2010). "Üniversite Öğrencilerinin Tütün Kullanımı ve Konu ile İlgili Bilgi Düzeyleri", Solunum Dergisi,12(1):1-6

AUERBACH, J.A., ve KRİMGOLD, B.K. (2001). Income, Socioeconomic Status, and Health: Exploring the Relationships, Washington DC: National Policy Association.

AYAZ, S. TEZCAN, S. AKINCI, F. (2005). "Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Sağlığı Geliştirme Davranışları", C.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 9 (2):26-34.

AYDIN, T., ÇALIŞKAN, D., İÇLİ, F., SUNGUROĞLU, K. (2011). "Ankara Üniversitesi Yurtlarında Kalan Öğrencilerin Sigara İçme Konusundaki Tutum ve Davranışları", IV. Sigara veya Sağlık Sempozyumu, Ankara.

BANDURA, A. (2004)."Health Promotion by Social Cognitive Means", Health Education ve Behavior, 31 (2): 143-164.

BUĞRA, A., KEYDER, Ç. (2003). Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporu için Hazırlanan Proje Raporu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, www.undp.org.tr/publicationsDocuments/new_poverty.pdf, Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2012.

BEDİR, S., POLAT., D., DİKMEN, A.T. (2011). "Atatürk Üniversitesi Narman Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Sigara Kullanımını Etkileyen Faktörler", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 25 (2): 237-248.

BEKTAŞ, M., MALAK, A. T.,YUMER, A.S., KORKMAZ, M. ve ÖZKAN, A . (2010). "Turkısh University Students Nutritional Habits Regarding Cancer Prevention and Healthy Lifestyles", Asian pasific Journal of Cancer Prevention, 11: 1347-1350.

BUĞRA, A. Ve KEYDER, Ç. (2003). Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Raporu.

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2002). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı, Ankara: Pegem A.

CAN, G., ÖZDİLLİ, K., EROL O., ÜNSAR S., TULEK, Z., SAVAŞER, S. (2008). "Comparison Of The Health-Promoting Lifestyles of Nursing and Non-Nursing Students in Istanbul, Turkey ", Nursing Health Sciences 10(4):273–80.

CİRHİNLİOĞLU, Z. (2001). Sağlık Sosyolojisi, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

CONRAD, P. (2001). The Sociology of Health and İllnes Critical Perspectives, New York: Woth Publishers.

DOĞAN, A.E. (2002) Birikimin Hamalları: Kriz, Neoliberalizm ve Kent, İstanbul: Donkişot akademi

ESİN, N. (1999). "Sağlıklı yaşam biçimi davranışları ölçeğinin Türkçe' ye uyarlanması", Hemşirelik Bülteni, 12(45): 87-95.

GİDDENS, A. (2008). Sosyoloji, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

GREEN, L.W. (1984). "Modifying and Developing Health Behavior", Annual Review of Public Health, 5: 215-36.

HACIHASANOĞLU, R., YILDIRIM, A., KARAKURT, P., ve SAĞLAM, R. (2011). "Healthy lifestyle behaviour in university students and influential factors in eastern Turkey", International Journal of Nursing Practice,17: 43–51.

HADDAD, L.G., AL-MA'ATİAH, R.A., CAMERON, S., ARMSTRONG-STASSEN, M. (2001). "Arabic Language Version of Health Promotion LifeStyle Profile", Public Health Nursing, 15(2): 74-82.

HEALTH 21 (1998) HEALTH21: an introduction to the health for all policy framework for WHO European Region, WHO:European Health for All Series;No. 5http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/109759/EHFA5- E.pdf, Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2012.

İLHAN, N., BATMAZ, M. Ve AKHAN, L. U. (2010). "Üniversite Öğrencilerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları", Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanat Dergisi, 3(3):34-44.

IŞIK, O. ve PINARCIOĞLU, M.M. (2001). Nöbetleşe Yoksulluk Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği, İstanbul: İletişim Yayınları.

KARADAĞ, M. ve YILDIRIM, N. (2010). "Health behaviors in health sciences university students in Turkey." Social Behavior and Personality: an İnternational Journal, 38(1): 43+

KARADENİZ, G., UÇUM, E. Y., DEDELİ, Ö., ve KARAAĞAÇ, Ö. (2008). "Üniversite Öğrencilerinin Sağlık Yaşam Biçimi Davranışları", TAV Preventive Medicine Bulletin, 7(6):497-506.

KASAPOĞLU, M.A. (1999). Sağlık Sosyolojisi: Türkiye'den Araştırmalar, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.

LABONTE, R., SCHRECKER, T., PACKER, C., RUNNELS, V. (2011). Küreselleşme ve Sağlık, İstanbul: İnsev Yayınları.

MARMOT, M. Ve WİLKİNSON, R.G. (2009). Sağlığın Sosyal Belirleyicileri, İstanbul: İnsev Yayınları.

OECD (2011), Society at a Glance 2011 - OECD Social Indicators (www.oecd.org/els/social/indicators/SAG). Erişim tarihi 14 Ağustos 2012.

ÖZKAN, S., YILMAZ, E. (2008). "Hastanede Çalışan Hemşirelerin Sağlıklı Yaşam Biçimleri'', Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 3(7):89-105.

PEKER, K., BERMEK, G. (2011). "Predicdors Of Health-Promoting Behaviors Among Freshman Dental Studens, At İstanbul University" Journal Of Dental Education:413-420.

PINAR, R., ÇELİK, R., ve BAHCECİK, N. (2009). "Reliability and Construct Validity of the Health-Promoting Lifestyle Profile II in an Adult Turkish Population", Nursing Research, 58 (3): 184–193.

POPKİN, B. M. ADAİR, L. S. ve SHU WEN, Ng (2011). "Global nutrition transition and the pandemic of obesity in developing countries", Nutrition Reviews, 70(1):3–21.

SAĞLIK BAKANLIĞI (2011). Türkiye'de Obezitenin Görülme Sıklığı, http://www.beslenme.gov.tr/index.php?lang=tr&page=40, Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2012.

SETAV (2012). Türkiye'nin Gençlik Profili Araştırması, http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=111670&q=turkiye-nin-en-buyuk-genclik-arastirmasi, Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2012.

STOCK, C., WİLLE, L. ve KRAMER, A. (2001). "Gender-specific health behaviors of German university students predict the interest in campus health promotion", Health Promotion International, 16, 145–154.

ŞENSES, F. (2009). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İstanbul: İletişim Yayınları.

TAJİK, M., GALVA, H.M. ve SİQUEİRA, E. (2008). "Health Survey Instrument Development Through a Community-Based Participatory Research Approach: Health Promoting Lifestyle Profile (HPLP-II) and Brazilian Immigrants in Greater Boston", Journal of İmmigrant and Minority Health, 12: 390-397.

TOKUÇ, BERBEROĞLU, (2007) "Edirne merkez ilçe ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlerde sağlığı geliştirici davranışlar" ,TSK Koruyucu Hekimliği Bülteni, 6(6):421-426.

TOPÇU, S., BEŞER, A. (2011). "Health Promoting Life-styles Among Immigrant And Nonimmigrant Women", Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu, 4(2):56-62.

TUĞUT,N., BEKAR M. (2008). "Üniversite Öğrencilerinin Sağlığı Algılama Durumları İle Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Arasındaki İlişki", Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 11:3.

TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu (2009) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2009,Online at: http://tu ikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/ adnks.zul, Erişim tarihi: December 29, 2011.

TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu (2011) http://tuikapp.tuik.gov.tr/ Erişim tarihi: 6 Ağustos 2012

UĞURLU, Ö., PINARCIOĞLU, N.Ş., KANBAK, A., ŞİRİNER, M. (2010). Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları, İstanbul: Örgün Yayınevi.

VON BOTHMEN, M. ve FRİDLUND, B. (2005). "Gender differences in health habits and in motivation for a healthy lifestyle among Swedish university students", Nursing ve Health Sciences, 7: 107–118.

WALKER, S. N., HİLL-Polerecky, D. M. (1997).Psychometric Evaluation of Health Promoting Lifestyel Profile II. Unpublished manuscript, University of Nebraska Medical Center, College of Nursing, Lincoln.

WALKER, S. N., KERR, M. J., PENDER, N. J., ve SECHRİST, K. R. (1990). "A Spanish language version of the Health-Promoting Lifestyle Profile", Nursing Research, 39(5), 268-273.

WALKER, S. N., SECHRİST, K. R., ve PENDER, N. J. (1987). "The Health-Promoting Lifestyle Profile: Development and psychometric characteristics", Nursing Research, 36(2), 76-81.

WEİTZ, S. (2001). The Sociology of Health and İllness and Health Care A Critical Approach, California: Wadsworth/Thomson Learning

WHİTE, K. (2002). An Introduction to the Sociology of Health and İllness, London: Sage Publications.

WHO (1986). Healthy Cities, http://www.euro.who.int/en/what-we-do/health-topics/environment-and-health/urban-health/activities/healthy-cities

WİLKİNSON, R.G. (2001). "Why Is Inequality Bad for Health?" In:Income, Scoioeconomic Status, and Health: Exploring the Relationships. Editors: Auerbach, J.A. & Krimgold, B.K., Washington DC: National Policy Association.

YILDIZ, Ö. (2008). "Küreselleşme, Sağlık ve Toplum", Gaziantep Tıp Dergisi, 30-34.

YILMAZ, A. (2004). İkinci Küreselleşme Dalgası: Kavram, Süreç ve Sorunlar, İstanbul: Vadi.

YÜKSEL, H. (2010) Turkey, In: Food, Cuisine, and Cultural Competency for Culinary, Hospitality and Nutrition Professionals (Editör) Sarı Edelstein, Massachusetts: Jones and Bartlett Publishers.

ÜRETİM-PAZARLAMA KOORDİNASYONUNUN İŞLETME PERFORMANSINA ETKİSİ: DÜZCE'DE BULUNAN KOBİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Kahraman ÇATI
Doç. Dr.**,** Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi, kahramancati@yahoo.com

İsmail DURAK
Arş. Gör. **,**Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi, ismaildurak.br@gmail.com

Önder KETHÜDA
Arş. Gör. **,**Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi, dr.onder.kethuda@gmail.com

Abdülhamit EŞ
Arş. Gör. **,**Abant İzzet Baysal Üniversitesi İşletme Bölümü, es_a@ibu.edu.tr

ÖZET: İşletmeler, varlıklarını devam ettirebilmek için hedef kitlelerinin beklentilerine uygun ürünler/hizmetler geliştirmelidir. Bu süreçte, üretim ve pazarlama birimlerinin koordineli şekilde çalışmaları başarıya ulaşmak için büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, KOBİ'lerdeki pazarlama ve üretim birimlerinin koordinasyon düzeyini ve birimlerin koordinasyon düzeylerinin işletme performansına olan etkisini belirlemektir. Araştırma için gerekli veriler anket yöntemi ile elde edilmiştir. Araştırmanın sonucu olarak; Pazarlama-Üretim koordinasyonun finansal performansa doğrudan etkisi bulunamazken, finansal olmayan performansı doğrudan etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

THE IMPACT OF PRODUCTION-MARKETING COORDINATION ON BUSINESS PERFORMANCE: A RESEARCH ON SMALL AND MEDIUM SIZED ENTERPRISES IN DÜZCE

ABSTRACT: Business should develope proper products and services for the expectations of the target groups in order to survive. In this process, the coordination between marketing and production departments is critically important to achieve success. The purpose of this study is to identify the effect of the coordination of marketing and production departments in small and medium-sized enterprises on business performance, and the level of coordination between departments. In the research, questionnaire method had been utilized.. As a result of research, while coordination of marketing and production doesn't have any effect on financial business performance directly, it has a direct effect on non-financial business performance.

GİRİŞ

Firmalar, stratejilerini geliştirirken, müşteri ve rakiplerini göz önünde bulundurması ve stratejilerin işletme fonksiyonları arasındaki koordinasyonu sağlayacak nitelikte olması, firmaya rekabet üstünlüğü sağlayacak unsurlardır (Demirhan, 2002; Naktiyok, 2003; Bayrak ve Özdil, 2003). İşletmelerin başarılı olmasında, önemli etkenlerden birisi, işletme içindeki birimlerinin koordinasyonlu bir şekilde çalışmasıdır (Hausman vd., 2002). Koordinasyon ve iletişimin işletme içinde sağlıklı bir şekilde yürütülememesi, işletme içi çatışmalara, işletme süreçlerinin aksamasına, müşteri memnuniyetinin ve sadakatinin azalmasına, işletmenin finansal krize girmesine ve hatta iflas etmesine neden olabilmektedir (Öncül vd., 2003; Ayers vd., 1997).

İşletmelerin bütün birimleri arasında koordinasyonsuzluğun yaşanması muhtemeldir. Bunun yanında, yapılan çalışmalar, işletme birimlerinden birbirleri ile koordinasyonu ve entegrasyonu en zor olan iki birimin, pazarlama ve üretim birimleri olduğunu ortaya koymuştur (Sezen vd., 2002). Bu iki birim arasındaki koordinasyon zorluğunun temel nedeni bu işletme birimlerinin amaç farklılıkları olarak gösterilmektedir (Bayrak ve Özdil, 2003; Jerath vd.,2007). Pazarlama birimi, işletme gelirlerinden sorumluyken, üretim birimi ise, işletme giderlerinden sorumludur (Bayrak ve Özdil,2003; Jerath vd., 2007). Bununla birlikte bu iki işletme biriminin koordinasyonunun sağlanmasının, işletme performansını pozitif yönde etkileyeceği bir çok çalışmanın sonucunda gösterilmiştir (Erens ve Hegge, 1994; (Hausman vd., 2002; Sezen vd., 2002;Bayrak ve Özdil, 2003; Bharadwaj vd., 2007).

Pazarlama birimi, hedef tüketicileri tanımlamak, onların yaşam biçimlerini ve düşüncelerini anlamak ve karlı bir şekilde tüketici gereksinmelerini tatmin için tüm işletme kaynaklarını yönlendirmekle görevlidir (Sezen ve diğ., 2002). Pazarlama birimince gerçekleştirilen pazarlama yönetim süreci, pazarlama faaliyetlerini yönlendirecek pazarlama stratejilerinin ve planlarının oluşturulmasını kapsamaktadır. Pazarlama birimi, iyi tanımlanmış bir pazarda müşteri ihtiyaç ve isteklerini araştıran, hedef pazarın bölümlerinin uzun dönemdeki karlılık durumuna göre pazarlama faaliyetlerini belirleyen, her bir hedef pazar bölümünde pazar payını artırmaya yönelik öneriler getiren, sürekli olarak müşteri memnuniyetini ve firma imajını ölçen, sürekli olarak yeni mal ve hizmet oluşturma ve geliştirmeye yönelik fikirler toplayan ve firmanın tüm birimlerini müşteri yönlülük konusunda motive eden işletme birimidir (Kotler ve Keller, 2009). Diğer bir ifadeyle, pazarlama birimi, firma için üstün müşteri değeri oluşturma yönünde faaliyet gösteren işletme birimidir (Guenzi ve Troilo, 2007). Pazarlama birimi, rekabet analizi, pazar araştırması, pazar bölümlendirme, ürün geliştirme, ürün konumlandırma, fiyatlandırma, paketleme ve reklam faaliyetlerinden sorumludur (Rouzi'es ve diğ., 2005). Pazarlama birimi, düzenli ve sistemli şekilde pazar hakkında bilgi toplayıp diğer birimlerle paylaşan işletme birimidir (Biemans ve diğ., 2009).

Üretim birimi ise, işletmenin kendisine sağladığı unsurlardan hammadde, teçhizat, enerji, insan kaynakları gibi değerleri kullanarak müşteriye istediği ürünü mümkün olan en kısa sürede, en düşük maliyetle ve istenilen kalitede üretmekten sorumlu işletme birimidir. (Sezen vd, 2002). Firmaya rekabet üstünlüğü sağlayan düşük fiyat, kalite, esneklik ve lojistik performans gibi özellikler aynı zamanda firmanın üretim performansını belirleyen etkenler arasında yer almaktadır (Ward vd., 1996). Üretim birimi, kendi performansını ve dolayısıyla işletme performansını artırabilmesi için talep edilen ürünün hangi nitelikte olması gerektiğini bilmesi ve pazarın beklentileriyle uyumlu bir şekilde hareket etmesi gerekmektedir (Voss, 1995). Bu da pazarlama biriminden müşteriler ve rakipler hakkında alınan bilgiler paralelinde çalışmayla mümkündür. Diğer bir ifadeyle, iki birim arasındaki koordinasyon işletme performansını pozitif yönde etkilemektedir. Koordinasyon, iletişimde bulunacak farklı kişi veya grupların, ortak ve kendi işlevinden daha önemli bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya gelip entegre ve uyum içinde beraber çalışmaları olarak tanımlanmıştır (Malone and Crowston, 1990). Bunun paralelinde pazarlama-üretim koordinasyonu "bu iki birimin birbirlerinin yeteneklerini anlamaları için ortak bir değersel anlayış geliştirmeleri ve kendi amaç ve aktivitelerini bu anlayışa uygun şekilde ayarlamaları" olarak ifade edilmiştir (Bharadwaj vd., 2007). Wind (1981) ise, pazarlama ve diğer işletme fonksiyonları adlı çalışmasında birimler arası koordinasyonu, iletişimin, birimler arasında sağlıklı bir şekilde akması, olarak tanımlamıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZİ

Araştırmanın amacı, KOBİ'lerde pazarlama ve üretim birimleri koordinasyonunun işletme performansına olan etkisini belirlemektir. Bu temel amacın yanı sıra, Düzce'de bulunan KOBİ'lerde bu iki birim arasındaki koordinasyon düzeyinin ölçülmesi, araştırmanın alt amacıdır.

Daha önce yapılan çalışmalardan hareketle, işletmelerin pazarlama ve üretim birimleri arasındaki koordinasyonun işletme performansını etkilediği sonucuna varılmaktadır. İşletmeler, varlıklarını devam ettirebilmek için hedef kitlelerinin beklentilerine uygun ürünler/hizmetler geliştirmelidir (Harrison, 2001; Gray ve Hooley, 2002). Bu süreçte üretim ile pazarlama birimlerinin koordineli şekilde çalışmaları başarıya ulaşmak için büyük önem arz etmektedir. İşletmeler, müşterilerin talep edebileceği ürünü geliştirebilmek için müşteri ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçları karşılayan benzer rakip ürünlerini iyi analiz etmelidir (Voss, 1995). Bu görev pazarlama birimine aittir. Müşteri ihtiyaçlarına uygun ürün tasarımı üretim ve pazarlama birimlerinin ortak görevidir. Burada yaşanabilecek koordinasyonsuzluk işletmenin başarısızlığını doğurabilecektir.

Üretim birimi, gerçekleştirdiği üretim neticesinde işletme finansal tablolarına yansıyacak gelire dönüşebilmesi için pazarda talep edilen ürünün hangi nitelikte olması gerektiğini bilmesi ve pazarın beklentileriyle uyumlu bir şekilde üretim yapmalıdır. Bu da pazarlama biriminden, müşteriler ve rakipler hakkında alınan bilgiler paralelinde üretim yapmayla mümkün olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu iki birim arasındaki koordinasyon işletme performansını pozitif yönde etkilemektedir (Sezen ve diğerleri,2002; Ömürgönülsen ve Sürücü, 2008).

İşletme performansının artırılmasında üretim ve pazarlama fonksiyonlarının birlikteliğinin işletme performansına olan etkisinin tarafların ayrı ayrı çalışmalarıyla yapacakları etkiden güçlü olduğu sonucu yapılan farklı çalışmalarla ortaya konmuştur (Wind ve Robetson,1983; Sezen ve diğerleri,2002). Bu sinerji etkisi, konuyla ilgili çalışma yapan Morash ve arkadaşlarının (1996) belirttiği "işletme için daha iyi bir performans, koordinasyon ve sürekli iletişimden

geçer" düşüncesiyle de örtüşmektedir. Konuyla ilgili yapılan diğer bir çalışmada pazar payı ve ürün-hizmet kalitesi ile ilgili konularda, fonksiyonların işbirlikçi davranmalarının işletme performansını arttıracağına yönelik bulgular elde edilmiştir (Bayrak ve Özdil, 2003).

Tütek ve Ay (2000) tarafından yapılana çalışmada, üretim ve pazarlama biriminin koordinasyon ürün/hizmet kalitesini, pazar payını, müşteri memnuniyetini etkilediği sonucunu elde etmişlerdir. Ayrıca çalışma sonucunda üretim ve pazarlama birimlerinin her ikisi de birbirlerinden bir şeyler öğrenmeleri gerektiği, aksi takdirde, aralarında oluşacak çatışmanın işletme performansını olumsuz etkileyeceği bulgusuna ulaşmışlardır (Tütek ve Ay, 2000). Bu durumun KOBİ'lerde de geçerli olup olmadığını test etmek üzere iki hipotez geliştirilmiştir.

H_1: Pazarlama-üretim birimleri koordinasyonu ile işletmenin finansal performansı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H_2: Pazarlama-üretim birimleri koordinasyonu ile işletmenin finansal olmayan performansı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın evreni, Düzce'de organize sanayi bölgelerinde (OSB 1 ve OSB 2) faaliyet gösteren 60 KOBİ'den oluşturmaktadır. Evrenin tamamının ulaşılabilir büyüklükte olduğundan dolayı örneklem belirlenmemiş ve tam sayıma gidilmiştir. Büyük ölçekli sanayi işletmelerinde profesyonel yönetim anlayışının hâkim olduğu ve bundan dolayı birimler arası koordinasyonun zaten sağlandığı düşüncesiyle, bu çalışmada nispeten daha az profesyonel yönetim anlayışına sahip olan KOBİ'ler evren olarak belirlenmiştir.

Nicel bir tasarıma sahip olan bu çalışmada veriler, yüz yüze anket teknikleriyle firmaların müdürlerinden toplanmıştır. İlk olarak, firma yöneticilerine telefonla ulaşılmış ve çalışma hakkında bilgi verilerek randevu alınmıştır. 14 firma yöneticisi ile görüşülememiş ve bu süreçte 46 firmadan veriler toplanılabilmiştir.

Araştırmada kullanılan anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, anketi cevaplandıran yöneticilerin demografik özelliklerini öğrenmeye yönelik sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise, sanayi işletmelerinde performansı ölçmek için Sezen vd. (2002) tarafından geliştirilen ölçekten faydalanılarak hazırlanan 7 adet Likert tipi dereceleme sorusuna (1=kesinlikle katılmıyorum … 5=kesinlikle katılıyorum) yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, pazarlama birimi ile üretim biriminin koordinasyonunu ölçmek için Bharadwaj vd. (2007) tarafından geliştirilen 7 sorulu Likert tipi dereceleme ölçeğine (1=kesinlikle katılmıyorum … 5=kesinlikle katılıyorum) yer verilmiştir. Bharadwaj vd. (2007) tarafından geliştirilen ölçek, biri İngilizce okutmanı, biri pazarlama alanında akademisyen ve biri de üretim alanında akademisyen olmak üzere birbirinden bağımsız 3 kişi tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Sonrasında çeviriler kıyaslanarak fikir birliği sağlanmıştır. Araştırmanın amacına ulaşabilmek için anket tekniği kullanılarak elde edilen veriler, SPSS 18.0 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde, faktör analizi, güvenilirlik analizi ve regresyon analizi kullanılmıştır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmaya katılanların %30.5'i 35 yaş ve aşağısı; %45.7'si 36-44 yaş; %19.6'sı 45-53 yaş; %4.3'ü ise 54-62 yaş aralığında olan kişilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların %2.2'si ilköğretim; % 17.4'ü lise; %65.2'si üniversite; %15.2'si lisansüstü eğitimini tamamlamıştır. Araştırmaya katılanların % 6.5 u 1-5 yıl; %23.9 u 6-10 yıl; %34.8 i 11-15 yıl; %13.0 ı 16-20 yıl; ve %21.7 si ise 21 ve üstü yıl aralığı çalışma tecrübesine sahiptir.

Faktör ve Güvenilirlik Analizi

Araştırmada, pazarlama-üretim birimleri koordinasyonunu ve işletme performansını ölçmek için kullanılan ölçeklerin içsel tutarlılığını ve kullanılan ölçeğin problemi ne derece ölçtüğünü öğrenmek için güvenilirlik analizi

uygulanmıştır. Güvenilirlik analizinde Cronbach Alpha katsayısının pozitif ve 0.60'ın üstünde olması arzulanır (Nakip, 2006:189). Pazarlama-Üretim koordinasyonunu ölçmek için kullanılan ölçeğin Alfa katsayısı 0.95'tir. İşletme performansını ölçmek için kullanılan ölçeğin Alfa katsayısı ise, 0,82'dir. Bu değerlerden hareketle, koordinasyon ölçeğinin, çok iyi derecede güvenilir ve performans ölçeğinin ise, oldukça güvenilir olduğu söylenebilir. Yani, ölçeklerin her ikisinin de içsel tutarlılıkları oldukça yüksektir.

Faktör analizi, birbiriyle ilişkili çok sayıdaki değişkeni az sayıda, anlamlı ve birbirinden bağımsız faktörler haline getiren ve yaygın olarak kullanılan istatistik tekniğidir(Nakip, 2006: 423). KMO Testi ve Barlett Testi sonuçları veri setinin faktör analizine uygunluk derecelerini göstermektedir. KMO testi, örneklem büyüklüğünün ölçütüdür ve 0,60'ın üzerinde olması arzulanır (Nakip, 2006:469). Araştırmada kullanılan koordinasyon ölçeğinin KMO değeri, 0,83 ve işletme performansı ölçeğinin KMO değeri ise, 0,75'tir. Bu değerlerden hareketle, ulaşılan örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli büyüklükte olduğu anlamına gelmektedir. Barlett testinde her iki ölçekte de p=0.000<0,05 olduğundan dolayı korelasyon matrislerinin birim matris olmadığı ve faktör analizinin uygulanabilir olduğu söylenilebilir.

Tablo 1: Pazarlama – Üretim Koordinasyonu Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

	Faktör	Ortalama	Alfa Sayısı	Öz değer	Açıklanan Varyans
Koordinasyon	1	3,62	0,95	5,426	77,51
Pazarlama ve üretim birimi birbiriyle uyumlu bir şekilde çalışmaktadır.	,936				
Pazarlama birimi üretim biriminin işletme açısından öneminin farkındadır.	,896				
Pazarlama birimi planlarımız/çözümlerimiz üretim birimiyle uyumludur.	,896				
Üretim biriminin fikirleri pazarlama planlarının/çözümlerinin geliştirilmesinde kullanılır.	,884				
Üretim birimi pazarlama biriminin işletme açısından öneminin farkındadır.	,882				
Pazarlama biriminin fikirleri üretim planlarının/çözümlerinin geliştirilmesinde kullanılır.	,839				
Üretim birimi planlarımız/çözümlerimiz pazarlama birimiyle uyumludur.	,825				
Faktör çıkarma metodu: Temel bileşenler analizi; Döndürmemetodu: Verimax KMO Örneklem Yeterliliği: %83; Bartlett's KüresellikTestiiçin Ki-Kare: 352,400, p=0,000<0.001; (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum					

Pazarlama – Üretim departmanları arası koordinasyonu ölçmeye yönelik 7 sorudan olaşan ölçeğe uygulanan faktör analizi sonucunda, özdeğeri 1'den büyük olan tek faktör ortaya çıkmıştır. Bu faktör, toplam varyansın % 77,51'ini açıklamaktadır. Oluşan bu faktöre "Koordinasyon" ismi verilmiştir.

Pazarlama ve üretim arasındaki koordinasyon düzeyini oluşturan değişkenlerin ortalamaları (3,62) olarak belirlenmiştir. Bhorodway ve diğ., (2007) ve Hausman ve diğ. (2002) tarafından sanayi işletmelerinde yapılan çalışmalarda belirlenen koordinasyon düzeyine göre daha düşük çıktığı görülmektedir. Bu durumun, araştırma örnekleminde yer alan KOBİ'lerin profesyonel yönetim anlayışına sahip olmadığından kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 2: İşletme Performansı Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

	Faktör		Ortalama	Alfa Sayısı	Öz değer	Açıklanan Varyans
	1	2				
Finansal Olmayan Performans			3,21	88,4	3,282	46,88
Ürün kalitemiz sürekli artış eğilim içindedir.	,904					
Piyasada müşteri memnuniyeti temin edebiliyoruz.	,902					
Pazar payında rakiplere göre sürekli artış sağlayabiliyoruz.	,863					
Satışlarımızda sürekli artış gözlenmektedir.	,763					
Yeni ürün geliştirme konusunda rakiplerden daha hızlıyız.	,561					
Finansal Performans			3,40	54,5	1,709	24,41
Hammadde, işçilik vb. maliyetlerimizde düşüşler sağlayabiliyoruz.		,811				
Karlılığımız rakiplere göre sürekli artmaktadır.		,778				
Faktör çıkarma metodu: Temel bileşenler analizi; Döndürmemetodu: Verimax KMO Örneklem Yeterliliği: %75; Bartlett's KüresellikTestiiçin Ki-Kare:173,750, p=0,000<0.001; Açıklanan toplam varyans: .%71,291; Ölçeğin tamamı için güvenirlik katsayısı: 0,82 (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum						

İşletme performansı ölçeğine uygulanan faktör analizi sonucunda öz değer katsayısı 1'den büyük iki faktör ortaya çıkmıştır. Bu iki faktör toplam varyansın %71.3'ünü açıklamaktadır. Bu ölçekte 5 adet ifade 1. faktörün altına, 2 adet ifade ise 2. faktörün altına toplanmıştır. Faktörler incelendiğinde 1. faktör altında işletmenin finansal olmayan performansı dışında kalan sorular toplandığı için 1. faktöre "finansal olmayan performans" ismi verilmiştir. Finansal olmayan işletme performansı, çalışan, müşteri, ürün, fiyatlandırma ve hizmet teslimi gibi kavramlarla ilişkilidir (Albayrak ve Erkut, 2005). Bu bağlamda, çalışmada, finansal olmayan performans, ürün kalitesi, müşteri memnuniyeti, pazar payı, satışlar ve yeni ürün geliştirme kavramlarıyla ilişkilidir. 2. faktör altında ise, işletmenin finansal performansını ölçen değişkenler toplandığı için 2.faktöre "finansal performans" ismi verilmiştir. Finansal performans, firmanın karlılık ve risk alma düzeyiyle ilişkili bir kavram olup işletme performansının bir başka boyutunu göstermektedir (Albayrak ve Erkut, 2005). Finansal performans faktörünün altında maliyetlerin azaltılması ve karlılığın artırılması değişkenlerinin yer aldığı görülmektedir.

Pazarlama-Üretim Koordinasyonun İşletme Performansına Etkisi

Pazarlama-üretim koordinasyonunun işletme performansına etkisini ortaya koymak amacıyla geliştirilen hipoteze doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Doğrusal regresyon analizi, biri bağımlı, diğeri bağımsız değişken arasında nedensellik ilişkisi arayan bir analiz olup, değişkenler arasındaki ilişkiyi tahmin etmeye yarar (Nakip, 2006:310). Doğrusal regresyon analizinde bağımsız değişken Pazarlama-Üretim birimleri arasındaki koordinasyon iken, bağımlı değişkenler firma finansal ve finansal olmayan işletme performanslarıdır.

Pazarlama-üretim koordinasyonu ile işletmenin finansal performans boyutu arasındaki ilişki düzeyini ölçmek için uygulanan regresyon analizi sonucunda, hipotezin bağımlı değişkeni olan finansal performansın açıklama gücünü gösteren determinasyon katsayısı 0.029 çıkmıştır. Determinasyon katsayısı, bağımsız değişkenin, bağımlı değişken tarafından ne ölçüde açıklandığının göstergesidir (Çatı ve Koçoğlu, 2008). F değeri 1,31 olup, modelin bir bütün

olarak anlamlılık düzeyi 0.258'dir. Bu da modelin bir bütün olarak istatistiksel olarak anlamlı olmadığı anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, işletme finansal performansını, pazarlama-üretim birimleri koordinasyonu yeteri kadar açıklamamaktadır. Bu modelle ilgili elde edilen Parametre Tahminleri Tablosu'nda da bağımsız değişken olan koordinasyonun (β=0,170, p=0,256) ve sabit değerin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle, "pazarlama-üretim koordinasyonu ile işletmenin finansal performansı arasında bir ilişki vardır" hipotezi reddedilmiştir.

Pazarlama-üretim koordinasyonunun işletme finansal olmayan performansa etkisi olup olmadığını test etmek amacıyla doğrusal regresyon gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda, bağımsız değişken olan koordinasyonun, bağımlı değişken olan finansal olmayan performansı açıklama gücünü gösteren determinasyon katsayısı 0.755 olarak çıkmıştır. Bu değer, finansal olmayan performansta meydana gelen değişimin %75,5'lik kısmı pazarlama üretim arasındaki koordinasyon ile açıklanabilir anlamına gelmektedir. F değeri 135.768 olup, modelin bir bütün olarak anlamlı (p=0.000) olduğu söylenebilir.

Tablo 3: Parametre Tahminleri Tablosu

	B	Std. Hata	Beta	t	Sig.
Sabit Değer	1.064E-16	.074		.000	1.000
Koordinasyon	0, 869	.075	.869	11.652	.000
Bağımlı Değişken: Finansal Olmayan Performans					

Tabloda gösterilen sonuçlardan hareketle, bağımsız değişken olan koordinasyonun, bağımlı değişken olan finansal olmayan performansla aralarında istatistiksel olarak anlamlı ve kuvvetli bir ilişki (β=0.869; p<0.01) olduğu söylenebilir. Bu sonuç, "Pazarlama-üretim koordinasyonu ile işletmenin finansal olmayan performansı arasında ilişki vardır." hipotezini doğrulamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, pazarlama üretim koordinasyonun işletme performansına olan etkisi ortaya konmaya çalışılmış ve veriler Düzce'de bulunan 46 sanayi işletmesinden toplanmıştır. Araştırmaya katılanların çoğunluğu 36-44 yaş grubunda yer alan lisans düzeyinde öğrenim görmüş ve 6-10 yıl iş tecrübesine sahip kişilerdir.

Örneklemde yer alan işletmelerinin pazarlama ve üretim birimleri arasındaki koordinasyon düzeyi beklenildiği kadar iyi düzeyde çıkmamıştır. Bunda, Örneklemde yer alan KOBİ'lerin profesyonel yönetim anlayışına sahip olmayan küçük işletmeler olmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu iki birim arasındaki koordinasyonun işletme için çok önemli olmasından dolayı, işletmeler koordinasyon düzeyini artırmalıdır. Bayrak ve Özdil (2003), bu iki birim arasındaki koordinasyonun artırılması ancak ortak anlayışın geliştirilmesinden geçtiği ve ortak anlayışın pazar payı ve ürün-hizmet kalitesi odaklı olması gerektiğini ifade etmektedir. Ömürgönülsen ve Sürücü (2008) ise, bu iki birim arası koordinasyonu sağlamak amacıyla geliştirilen ortak anlayışın bireylerarası iletişimle sağlanabileceğini vurgulamışlardır. Tütek ve Ay (2000) ise, birimler arası çatışmayı azaltmak ve koordinasyonu sağlamak için iletişimin yanında eğitimin gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Pazarlama–Üretim birimleri arasındaki koordinasyonun işletme performansı üzerindeki etkisini test etmek amacıyla doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Analiz sonucuna göre, pazarlama-üretim koordinasyonun, karlılık artışı ve maliyetlerin azaltılması değişkenlerinden oluşan firma finansal performansını, beklenenin tersine, istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemediği saptanmıştır. Ancak, pazarlama-üretim birimleri koordinasyonun, firmanın finansal olmayan performansı üzerinde pozitif etkisinin olduğu belirlenmiştir. Pazarlama-Üretim birimleri koordinasyonun işletmenin finansal olmayan performansına olan etkisi, finansal performansını da dolaylı olarak etkilediği anlamına gelmektedir. Çünkü işletmenin finansal olmayan performans göstergelerinden olan yeni ürün geliştirme, ürün kalitesi, müşteri memnuniyeti vb. değişkenleri firma finansal performansını pozitif yönlü etkilemektedir (Kaplan ve Northon, 1992). Bundan yola çıkarak, pazarlama-üretim birimleri arasındaki koordinasyonun işletme finansal olmayan performansını doğrudan ve finansal performansı da dolaylı olarak etkileyeceği söylenebilir. Literatür de bunu desteklemektedir. Hausman vd. (2002) ve Özdilek ve Bayrak (2003) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda, pazarlama-üretim birimleri koordinasyonunun işletme performansına etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Finansal

olmayan performans göstergeleri, sürdürülebilir rekabet avantajı sağlama noktasında büyük öneme sahiptir (Öncü ve Kethüda, 2012). İşletmelerin varlıklarının sürdürebilmesi, sadece finansal performansla ilgili değil, aynı zamanda finansal olmayan performansın artırılmasıyla mümkün olmaktadır (Uygur, 2009). Bu bilgilerden hareketle, firma finansal performansını dolaylı ve finansal olmayan performansı doğrudan pozitif yönlü etkileyen pazarlama-üretim birimleri koordinasyonu işletme geleceği ve sürdürülebilir rekabet avantajı noktasından büyük öneme sahiptir. Her geçen gün biraz daha yoğunlaşan rekabet ortamında varlığını devam ettirmek ve rakiplerinden bir adım öne geçmek isteyen işletmelere, pazarlama–üretim birimleri arasındaki koordinasyonu geliştirmeleri önerilebilir.

Koordinasyon, işletme birimlerinin kendi fonksiyonlarının işleyişinin daha başarılı olmasını sağlayacak ve birimler arasında gereksiz çatışmaların çıkmasını engelleyecektir (Wind, 1981). Literatürde, pazarlama ve üretim birimleri arasında çatışmayı engellemek ve koordinasyonu sağlamak için yapılması gerekenler şu şekilde belirlenmiştir;

- Pazarlama ve üretim birimlerinin paralel stratejiler geliştirmeleri (Wind, 1981)
- Pazar payı ve ürün hizmet kalitesi ile ilgili ortak anlayış geliştirmeleri (Bayrak ve Özdil 2003),
- İletişimi artırmaları (Tütek ve Ay, 2000; Ömürgönülsen ve Sürücü, 2008) ve
- Eğitimin (Tütek ve Ay, 2000) gerekliliğine vurgu yapmalarıdır

Shapiro (1977) ise, üretim pazarlama koordinasyonunun, üretim biriminin kendini hedef pazara uyumlu şekilde ayarlamasıyla ve üst düzey yöneticilerin pazarlama-üretim entegrasyonuna önem vermesiyle sağlanabileceğini ifade etmiştir. Gerçekleştirilen başka bir araştırmada ise, pazarlama üretim birimleri arasında bir koordinasyonsuzluk çıktığında, en çok başvurulan ortak çözüm şekli, kişilerarası iletişim olduğu saptanmıştır (Ömürgönülsen ve Sürücü 2008). Bu bilgiler doğrultusunda, pazarlama-üretim birimleri arasında koordinasyonu sağlamak isteyen firma yöneticilerine, bu iki birimde çalışan kişiler arası iletişim düzeyini artırmaları, ortak strateji geliştirmeleri, üst yönetimin entegrasyona önem vermesi ve bu birimde çalışan kişilerin konuyla ilgili eğitilmesi önerilebilir.

Bu çalışma sürecinde, verilerin sadece fabrika müdürlerinden alınması ve bunun yanında pazarlama ve üretim birimleri yöneticilerinden veri alınmaması çalışmanın en büyük kısıtı olarak belirlenmiştir. Bunun yanında, çalışmanın ikinci kısıtı veri sayısının az olmasıdır. İleride, bu alanda araştırma yapacak kişilere, KOBİ'lerin üretim ve pazarlama birimleri yöneticilerinden de veri toplamaları ve veri sayısının daha fazla olacak şekilde araştırmalarını tasarlamaları önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Albayrak, Y.E. Erkut H. (2005). "Banka Performans Değerlendirmede Analitik Hiyerarşi Süreç Yaklaşımı". İTÜ Dergisi/d, Mühendislik, 4(6), 47-58.

Ayers, D., Dahlstrom, R. and Skinner, S.J. (1997). "An Exploratory Investigation of Organizational Antecedents to New Product Success". Journal of Marketing Research 34, 107–116.

Bayrak,A., ve Özdil, T. (2003). "İşletme performansının arttırılmasında pazarlama-üretim işbirliğinin önemi". Celal Bayar Üniversitesi S.O.B.E. Dergisi 1(2), 31-44.

Bharadwaj, S., Bharadwaj, A., Bendoly, E. (2007). "The performance effects of complementarities between information systems, marketing, manufacturing, and supply chain processes". Information Systems Research, 18(4), 437–453.

Biemans, W. G., Brencic, M. M. ve Malshe A. (2009). " Marketing-sales interface configurations in B2B firms", Industrial Marketing Manament, 39 (2), 183-194.

Cortina, J.M. (1993). "What is coefficient alpha? An examination of theory and applications". Journal of Applied Psychology , 78, 98–104.

Çatı, K., ve Koçoğlu, C. M. (2008). "Müşteri Sadakati İle Müşteri Tatmini Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19, 167-188.

Demirhan, D. (2002). “İşletmelerde Stratejik Bilgi Sistemleri Yönetimi ve Rekabet Üstünlüğü Elde Edilmesindeki Rolü”. Ege Akademik Bakış, Ekonomi, İşletme, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimleri Dergisi, 2 (2), 117-124.

Erensa, F.J., ve Hegge, H.M.H., (1994). “Manufacturing and sales co-ordination for product variety” . Journal of Production Economics, 37, 83-99.

Gray, B.J. ve Hooley, G.J. (2002). “ Market orientation and service firm performance – a research agenda”. European Journal of Marketing 36(9/10), 980–88.

Guenzi, P., ve Troilo, G., (2007). “The joint contribution of mar keting and sales to the creation of superior customer value”. Journal of Business Research, 60(2), 98-107.

Harrison-Walker, L. Jean (2001), “The Measurement of a Market Orientation and Its Impact on Business Performance”. Journal of Quality Management, 6, (2) , 139-172.

Hausman, W. H., Montgomery, D. B., Roth., A. V. (2002). “Why should marketing and manufacturing work together? Some exploratory empirical results” . J. Oper. Management, 20(3), 241–257.

Jerath, K., S. Netessine, Z.J. Zhang. (2007). Can we all get along? incentive contracts to bridge the marketing and operations divide.

Kaplan, R.S. ve Norton, D.P. (1992), “The Balanced Scorecard-Mesures That Drive Performance”. Harward Business Review, 70 (1), 71-79.

Kotler, P. ve Keller, K. L. (2009), Marketing Management, 13. Baskı, Pearson Prentice Hall, New Jersey.

Malone, T. W., ve Crowston, K.,(1994). “The interdisciplinary study of coordination” .ACM Computing Surveys, 26(1), 1-33.

Mehrabi, M.G., Ulsoy, A.G., Koren,Y (2000). “Reconfigurable manufacturing systems: key to future manufacturing”. Journal of Intell Manuf, 11(4), 403–419.

Morash, E. A., Droge, C., Vickery, S., (1997). “Boundary-spanning interfaces between logistics, production, marketing and new product development”. International Journal of Physical Distribution and Logistics Management, 27, 350–369.

Mucuk, İ. (2001). Modern İşletmecilik. 13. Basım. Türkmen Kitabevi: İstanbul.

Nakip, M. (2006). Pazarlama Araştırmaları: Teknikler ve SPSS Destekli Uygulamalar. 2. Basım. Seçkin Yayıncılık: Ankara.

Naktiyok, A. (2003). “Yönetici Değerleri ve Pazar Yönlülük: Bir Uygulama”. Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, 20, 95-116.

Next Generation Manufacturing (NGM) Project, (1997).Next-Generation Manufacturing: A Framework forAction, Agility Forum, Leaders for Manufacturing, and Technologies Enabling Agile Manufacturing,Bethlehem, PA.

Öncü, M. A. ve Kethüda, Ö. (2012). “Otel İşletmelerinin Dağıtım Kanalı Bağımlılık Düzeyine Göre Performanslarının Değerlendirilmesi”. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 9,(1), 34-45.

Öncül, M. S., Tağraf, H., Filizöz, B. ve Ekici, S. (2003). “Sivas Sanayi İşletmelerinin Şubat 2001 Ekonomik Krizine Genel Yönetsel Tepkileri”. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(1), 99-120.

Rouzi`es, D., Anderson, E., Kohli, A.K., Michaels, R.,Weitz, B.A.,&Zoltners, A.A. (2005). “Sales and marketing integration: A proposed framework”. Journal of Personal Selling and Sales Management, 25(2), 113–122.

Sezen, B., Yılmaz, C., Gezgin,G.,(2002). “Lojistik işlevinin pazarlama ve üretim birimleri arasındaki bağlayıcı rolü ve işletme performansı üzerindeki etkileri”. D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi 17(2), 133-146.

Shapiro ,B.P., (1977). “Can marketing and manufacturing”. Harv. Bus. Rev. 55(5), 104-114.

Sürücü, P., Ömürgönülsen, M., (2008). “Manufacturing/marketing interface and conflict: an investigation in the turkish manufacturing industry”. Journal of Problems and Perspectives in Management, 6(1), 48-55.

Tütek, H., ve Ay, C. “Resolving conflict between marketing and engineering: a quest for effective integration”. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 535-546.

Uygur, A. (2009). "Çok Boyutlu Performans Değerleme Modeli Olarak Dengeli Başarı Göstergesi Uygulaması". Doğuş Üniversitesi Dergisi, 10(1), 148-159.

Uzunoglu, E., (2007). "Muşteri Odaklı Pazarlama Anlayışına Gore Değer Yaratma: Bir Model Olarak Değer İletim Sistemi". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İibf Dergisi, 2(1),11-29.

Voss, C. (1995). "Alternative paradigm for manufacturing strategy". International Journal of Operations & Production Management, 15(4), 5-16.

Ward,P., Bickford, D., Leong, K. (1996). " Configurations of manufacturing strategy, business strategy, environment, and structure". Journal of Management, 22(4), 597-626.

Wind, Y. (1981). "Marketing and the other business functions . Journal Of Research in Marketing, 5, 237-264.

Wind, Y., ve Robetson, T.S.,(1983). "Marketing Strategy:New Directions for theory and research". Journal of Marketing, 47, 12-25.

160

REASSESSING THE 1948 ECONOMY CONGRESS

Ali TARHAN
Dr., Uzman, The Central Bank of the Republic of Turkey [*]

ABSTRACT: During the single party regime in Turkey (1923 – 1950) two economy congresses were convened. The first was in Izmir in 1923 and followed by the second one in Istanbul in 1948. Dissimilar to the first one, second congress was highly unsuccessful due to the different and irreconcilable views of the participants on major issues. Consequently, this last congress escaped the attentions of the most economists and historians and remained too little examined. Contrary to the common outlook, it is deemed that the second congress actually aimed to manifest the strength of the Turkish private capital and the changing paradigms to the government. Therefore, the idea rests behind this study is to discuss this congress within the framework of this approach.

Keywords: Turkish economy, congress, statism, single party, Modernity.

1948 İKİNCİ EKONOMİ KONGRESİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET: Türkiye'deki tek parti döneminde (1923 – 1950) iki ekonomi kongresi toplanmıştır. İlki 1923 yılında İzmir'de, ikincisi ise 1948 yılında İstanbul'da toplanmıştır. İlkinin aksine ikinci kongre, katılımcıların önemli başlıklardaki çeşitli ve uzlaşmaz görüşleri nedeniyle başarılı sayılmamıştır. Sonuç olarak bu kongre, çoğu iktisatçı ve tarihçinin dikkatinden kaçarak neredeyse analiz edilmeden kalmıştır. Genel görüşün aksine, bu kongrenin Türk özel sermayesinin gücünü ve savaş sonrası değişen paradigmaları hükümete göstermeyi hedeflediği düşünülmektedir. Bu nedenle, çalışmanın ardında yatan ana fikir söz konusu kongreyi bu yaklaşım çerçevesinde analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye ekonomisi, kongre, devletçilik, tek parti, Modernite.

INTRODUCTION

The purpose of this study is to discuss and asses Turkey Economy Congress, convened in Istanbul in November 22 – 27, 1948. This discussion aims to build links between economy political roots of early republican policies and the disinterestedness of Turkish government on this congress. There were two important congresses on economic conditions of the Turkish Republic during the single party years (1923 – 1950). The first one convened in Izmir in 1923. The first congress was especially important since the young Republic's economic problems were enormous, and need for the fast solutions were crucial. Second congress privately organized in Istanbul by entrepreneurs and renowned academicians in 1948. The post-war economic conditions for Turkey once again were not favorable in terms of a war weary world. Therefore, this congress aimed to discuss and find solutions for these pressing problems.

There are always some difficulties in establishing a network of interrelations among the historical procedures. Therefore, the first step should be establishing a macro view around the questions. If the questions could be surrounded enough, it would be relatively easier to spot the relative significance of this problem through a historical perspective. This journey enlightens not only the past but also gives some clues for a better understanding of present and future. Therefore, discovering seemingly unimportant or uninteresting turning points of history may bring invaluable consequences. Based on this fundamental, this study could claim that the single party dominance and statist economic approaches were parts of a bigger scheme called "the modernity project" of the young republic. This project certainly did not start with the Republic of Turkey. Catching the modernity was a formal policy of the Ottoman Empire in most part of the 19th century. However, these early attempts were limited by adopting military techniques and technology of the Western countries in order to counteract the expanding Western imperialistic invasions (Anscombe, 2010: 159), and they were nevertheless not in the framework of predetermined holistic projects except during the reigns of Mahmud II and Abdulhamit II. Other institutional and technical innovations were often blocked by political and economic elites of the Empire (Acemoğlu and Robinson, 2002: 35-36). However, this

[*] All the views expressed in the paper belong to the author and do not represent those of the Central Bank of the Republic of Turkey, or its staff.

evolution ignores the imperialistic pressures on Ottoman Empire came from the powerful European states and Russian Empire.

Unlike the under examined reign of Mahmud II, the reign of Abdulhamit II is still one of the most discussed and controversial eras in the history of Ottoman Empire. Most of the scholars and historians are divided in heavily conflicting two parts on the evaluation of this period. According to first group of these scholars Abdulhamit II was the initiator of modernity in Ottoman Empire (Özemre, 2009: 47 and Davutoğlu, 2009: 41). These writers illustrate that basic institutions of modern society, such as military, education, transportation, agriculture, administration and public finance were either established from scratch or reformed by Abdulhamit II. Pears (1917: 191 – 192) adds the post office and medical school reforms as main successes of the emperor. Abdulhamit II himself states the schooling and agricultural education as his most important priorities (Abdulhamit II, 1999/1918: 141 – 142). On the other hand, the second group of academics that mostly followed the Young Turks and the Committee of Union and Progress (CUP) tradition tends to attribute the collapse of the empire to Abdulhamit II. It should also be noted that both approaches are generally biased by prejudices and normative judgments of the ideological tendencies of these historians and politicians. Dramatically, suppression of the intelligentsia in Ottoman Empire was also suppression of the intellectual and industrial development of the empire since Enlightenment and industrialization had been the conquest of skepticism and rebellion against authority (Mokyr, 2005: 341)

The modernity project of the Republic of Turkey had four characteristics. The first one was the economic dimension that was to turn the whole society into an industrialized community from a pre-capitalist Polanyian structure. Second aspect was to re-establish the society on the grounds of knowledge, ethics and arts. Third one was to create enlightened individuals who cut their relations with their old traditional roots and the old regime (Van Het Hof, 2010: 554). On the other hand, the state itself paradoxically continued to keep its ties with this old regime, and these roots have always been the hidden obstacle before modernity (Kılıçbay, 1999: 87). The last one was the institutional structure, which was to establish all institutions necessary for a nation state (Tekeli, 2002: 19-20). In order to understand how this project was implemented, corresponding institutional structure of these aspects should be examined. Economic statism was clearly the corresponding institution of the first aspect. A mixture of organizational structures realized second and third aspects, but most important ones were "People's Houses" (Halk Evleri) and "Village Institutes" (Köy Enstitüleri). The former was in charge of the enrichment of civic culture.

People's Houses were one of the most important tools of the Enlightenment project of the Republic. In order to secure the social and cultural development in line with the political progress, they were not organized as independent institutions, but components of the single party mechanism (Şimşek, 2002: 91). The duties of the Village Institutes were to transform and integrate the rural areas into the modern society. The last aspect, an all encompassing organizational structure, was represented by the single party authority. As a natural consequence of this project, it was a "top-down" and rationalistic implementation process. More clearly, the most rational ways and institutions, from factories to architecture, to transform the society should be discovered and engineered by the political elites and later implemented by their subordinates[1]. Therefore, this way was not pluralistic and democratic by modern terms. It should be added that these four instruments - statism, single party authority, People's Houses, and Village Institutes- were not merely implementation tools, but also tools for controlling the whole bureaucratic cadre in order to secure all the course of realization process of this modernity project[2].

The main reason of this conclusion is based on the intense bureaucratic state mechanism of the Ottoman Empire mainly reformed by Abdulhamit II and later strengthened and broadened by CUP. While Abdulhamit II was establishing new and modern schools in the capital, he was also aware of that the pupils of these schools were at the center of the political oppositions to his throne. Consequently, he wanted to keep these institutions under his strict control. Later developments proved his rightfulness by terms of keeping his authority in a safe place (Özcan, 2009: 1 – 3). It is unproblematic to comprehend that in a developing country well educated strata is always ready to carry the

[1] This implementation process was highly successful due to the single party administration. The reason behind this success lies within the separation of the bureaucratic and political powers. Working under a powerful single party authority the bureaucracy cannot create different policies other than the administration and works solely on implementation projects or procedures (Riggs, 1965: 76).

[2] This approach reflects a Gramscian rationale. In Gramscian sense, society is divided in two parts. First part consists of a strong power center. Second part is the periphery which are not allowed to access to this powerful center (Birchfield, 1999: 41). Consequently, all state organs (the government, the army, the police, the courts, the prisons, education, etc.) turn into ideological state apparatuses in order to re-generate the official ideology during the actual production process of the goods (Althusser, 1993: 17 – 23).

enlightenment torch to different ideological paths. Rulers – whether an emperor, strong man or a single party – are either to cooperate with this intelligentsia or suppress them. In 19th century ethnical and religious center – periphery conflicts in the Ottoman Empire had reached its peak. In order to keep their throne safe, Ottoman sovereigns also had to keep their authority in a patrimonial framework (Çavdar, 1973: 16 – 17).

In this hectic atmosphere and with the aid of his suspicious personality, Abdulhamit II seemed to pick up the last alternative. It is not surprising to see that this tradition was inherited by the early republican leaders (Dodd, 1983: 80). Karpat (2007: 71) indicates that, especially after the 1931 congress of Republican People's Party (RPP; Cumhuriyet Halk Partisi), the Turkish state gained a more authoritarian stance in order to protect the already realized reforms and the pathway of the other prospective projects. In this structure, RPP played the necessary intermediary role between the state mechanism and the society which is an indispensable bridge between development organizations and the client systems (Kaplan, 1968: 485). Ottoman and Turkish bureaucracies had always been the central figures of these development projects. Republic of Turkey's modernity project consisted of a series of revolutions. Consequently, this "state of constant revolutions" (Alexander: 2002: 43) should be safeguarded by military, bureaucracy and intelligentsia.

The second economy congress convened during this economic and political framework. Turkish government's stance against this congress is difficult to analyze at first sight. There were signs that the government was well aware of the dilemmas stemmed from statism. On the other hand, it became apparent that it was almost impossible to exist with a statist economic policy within Western world in the post-war era. Under the circumstances, it would be expected that the government should support these private activities in order to find better and widely accepted solutions. On the contrary, Turkish government unexpectedly and totally ignored the congress. It is deemed that the extremely liberal atmosphere of this congress and its political repercussions scared the Turkish government in some way.

Methodological approach of this investigation follows a Polanyian logic that is the economy is considered embedded in the social structures of pre-capitalist states (Polanyi, 2001: 59 – 61). Therefore, the narrative of the study consists of politico-historical clarifications regarding to modernity. Our argument is that the modernity project of Turkish Republic derived and transformed from the late stages of Ottoman Empire, and this project was suspicious against the private capital in its single party period. In this period private capital was tolerated as long as it was articulated with the state's political stance (Yılmaz, 2005: 189). This study comprises of three parts. In the first part, the economic and political conditions of post-war era, which is deemed those conditions gave way to the congress, have been discussed. The narrative of the congress is the subject of the second part. The study ends with an appraisal.

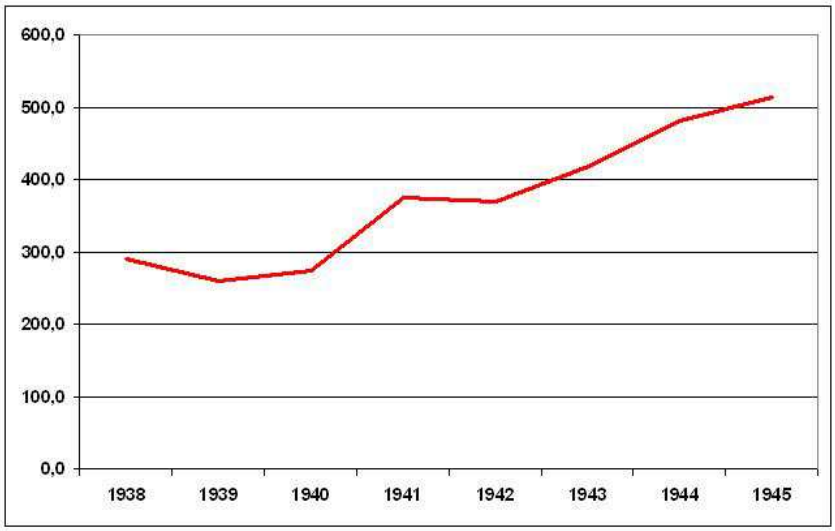
ECONOMIC AND POLITICAL CONDITIONS OF TURKEY DURING THE WAR AND POST-WAR YEARS

Statist economic policy had been chosen in the early years of Turkish Republic. Planning activities were inseparable and natural parts of these policies. Therefore, "The First Five Year Plan", prepared in 1934, was an outcome of this necessity. "The Second Five Year's Industrialization Plan" was not fully realized because of the approaching world war (Fry, 1971: 306). During the course of the Second World War, Turkey had to keep a strong army of one million soldiers. Withdrawing this huge work force from the rural areas made a negative impact on economic development. On the other hand, world wide rising food and raw material prices financially compensated the negative effects of the economically destructive years (Lewis, 1974: 134). Moreover, food and consumer goods shortages and their mounting prices also made massive contributions to the capital accumulation of the private sector.

It is widely accepted that during the war years, black marketing was one of the main contributors of the domestic capital accumulation. There is no solid statistical data to support this argument. However, some writers who had close links with the government officials gave reliable credits to this judgment. Former ambassador and one of the close observers of those years, writer Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1968: 169) in his memoirs states that it was not unusual to witness, almost in every corner of the capital, cabinet ministers, governors and other high ranked government officials who had close ties with war-rich black marketers. Tezel (2002: 263) also supports this view especially for 1943 – 1945 episodes. In 1943 Saraçoğlu government liberated the wheat prices. Consequently, wheat prices sky doomed from 0,135 Turkish lira per kilogram to 1 Turkish lira (Avcıoğlu, 1968: 225). A capital levy on non-Muslim citizens (Varlık Vergisi) in 1943 also contributed to asset accumulation of Turkish entrepreneurs

(Alexander, 1960: 357). Rising private deposits in commercial banks and in Central Bank during this period, as can be seen in Graph 1 and 2, also support this argument. Graph 1 shows the course of private savings during the war years.

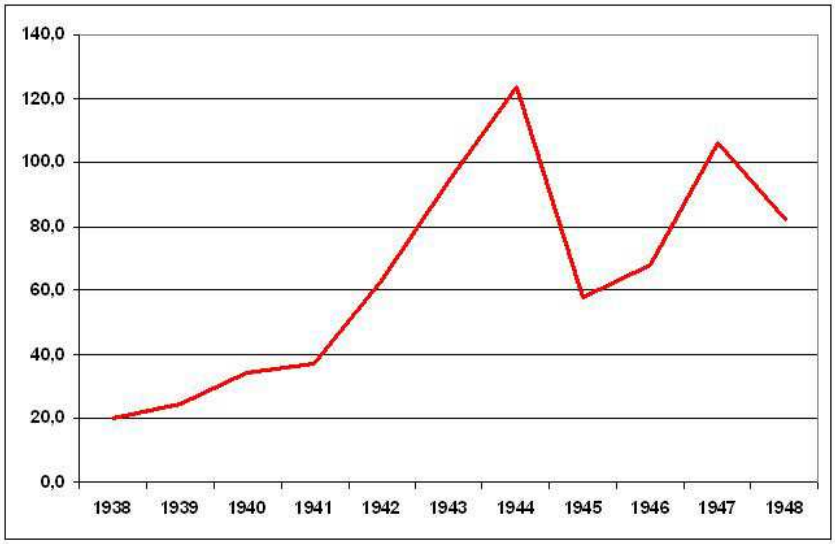
Graph 1: Deposits at Private Banks (Million TL).

Source*: İdare Meclisi ve Murakıplar Raporları 1946*, Central Bank of the Republic of Turkey

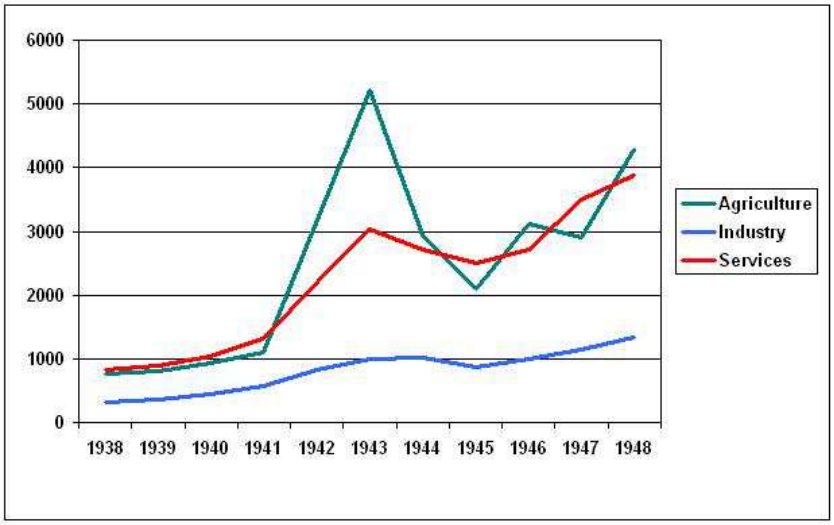
Graph 2 also gives more evidence for this condition.

Graph 2: Private Deposits at Central Bank of the Republic of Turkey (Million TL).

Source: *İdare Meclisi ve Murakıplar Raporları, 1939-1949*, Central Bank of the Republic of Turkey

Graph 3: Gross National Product by Kind of Economic Activity (at current prices – Million TL).

Source: *Statistical Indicators 1923-2002*, Turkish Statistical Institute, 2003.

During this period, with the pressures of increasing prices in agriculture and service sectors showed a sizeable progress. However, industrial sector realized a slow improvement as expected in those catastrophic years. Graph 3 illustrates this movement.

The Turkish government did not stop its planning activities during and after the war. During the Second Plan, priority had been given to develop the state enterprises, as it was envisaged in the First Plan. In this era, planning works were held by "Industry Research Department" (Sanayi Tetkik Heyeti) within the Economy Ministry, and its chairman was Şevket Süreyya Aydemir.

The main purpose of this department was to prepare economic policies for and after the World War II era. Department primarily consisted of statist bureaucrats, and their basic concern was to strengthen the state's position within the society as a whole (Tezel, 2002: 313). Aydemir prepared an "Essence Report" (Öz Rapor) in May 1945. This report's subject was the predicaments of the post-war era. According to Aydemir there would be two major economic orders after the war. The first order would be the capitalist one, which later would turn into a "super capitalism." The other one would be "the socialistic economic order" in northern countries, which would affect the Eastern and Central Europe, and the Balkans. Turkey would take its place within these two different worlds. Therefore, the country had to choose a third and better way between these two handicapped positions. In order to that, Aydemir offered, to increase the state's proportion in the national economy. One of the leading opponents of statism, Prof. Mükerrem Hiç, later interpreted this report as "a transition plan through the socialist economy" (Hiç, 1981: 105).

Aydemir went too far to offer that this scheme should cover all industries, including mining, manufacturing and banking. The state should also take a strong stance in foreign trade by proposing a new foreign trade bank. Consequently, Turkish Republic should become both a border patrol for the Western countries and a trading partner for the Northern countries at the same time. Naturally, this plan should be orchestrated by a strong state, which appears in almost every aspect of life. As for the private enterprise, they could find some working areas in industry provided they could afford to fund them. However, best investment the private sector should do was small and medium size enterprises. Report even suggested that to nationalize all transportation activities excluding local hauling realized with trucks, cars and carriages (Tezel, 2002: 315). This report also highlighted the character of the republic. According to report, "Republic of Turkey is a statist republic and state endeavor is the dominant factor in industry. Therefore, it is neither possible to talk about an exploiting capitalism in Turkey, nor bourgeoisie." Aydemir also

envisaged that the workers should become civil servants. This last view was in parallel with the state capitalism. If the major capitalist were state itself, the workers of this machine should become civil servants instead of potentially exploited workers.

Economy Ministry also prepared a “Post-War Plan" or "Broad Plan” (“Savaş Sonrası Planı”, “Geniş Plan”) proposal. This plan covered major mining and energy projects, which would be realized by Etibank, and industrial projects by Sümerbank. The plan consisted of all projects non-realized during the First Five Year’s Industrialization Plan. The essence of this plan was an economic autarchy. According to the plan, every imported material should eventually be produced in the country. This plan was so broad that the Economy Ministry prepared an “Urgent Plan” in June 1945, and submitted it to the Prime Ministry. The cabinet accepted this plan in August 1945. This last plan primarily covered the urgent projects, which would be realized by Sümerbank and Etibank. Many amendments were made on this plan, and its last form was finally ratified by the cabinet in April 1946.

However, these statist proposals were not very appropriate for a state that was looking for a seat in the Western world. These realities forced the single party authority to give priorities for a more liberal political structure. Consequently, in August 1946 Mr. Şükrü Saracoğlu was succeeded by Mr. Recep Peker as the new prime minister. Mr. Peker gathered a purely new cabinet without taking any of the members of the former cabinet. The new cabinet devalued the currency in September 1946. The devaluation of currency was accepted as a sign of more liberal foreign trade. A couple of days later new government blocked the new allowances for Urgent Plan. Economy Ministry made additional works on the Urgent Plan and revised the budget. The final sum revised as 301 million Turkish liras, and the Ministry required this fund from the Prime Ministry.

However, these funds were hard to receive. 202 million Turkish liras of this budget should be in foreign currency, and this should also be received as foreign credit. In the post-war era, the only creditor state was the United States, and it was very difficult to think that the U.S. would support a statist or a socialist government. Therefore, the need for a new and more liberal plan was eminent. Upon this reality, the government demanded a new plan from the Economy Ministry in February 1947, and the Head Advisor of this Ministry Kemal Süleyman Vaner and the members of the liberal “Turkish Economy Association” were asked to prepare a new plan. The new plan came as “Economic Development Plan”, however, the single party authority did not find these measures strong enough. Consequently, in September 1947, its prime minister was replaced by even more liberal Mr. Hasan Saka. One of the first jobs of Mr. Saka’s in the office was to put the Urgent Plan on a shelf. This date could be considered as a turning point of Turkish economic history, since then no leading political party dared to speak loudly for statism after that day.

During this period, one of the other important developments was the membership of the country to the “European Recovery Program” within the framework of "Marshall Plan". Turkey and the United States also signed an “Agreement for Economic Cooperation”. Turkish government applied to the “European Economic Cooperation Committee” in July 1947 for a credit of 615 million Turkish liras for the realization of industrial projects, which covered by Urgent Plan and Vaner Plan. However, this application was refused by the United States government in January 1948.

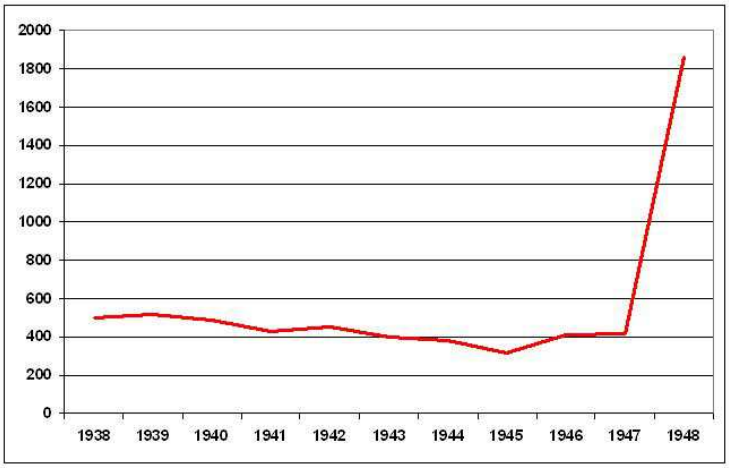
In those days, Turkey had a notable visitor from the United States. This visitor was economist Max Thornburg. Thornburg took a strong stance against the statist policies of the Turkish governments. According to him, the industrialization plans were a mere explanation of state socialism. Thornburg reported that, “the state industrialization program, combined with taxation and the legal system, has inhibited the development of private enterprise, both domestic and foreign. Turkish savings have gone largely into the purchase of government bonds” (Thornburg, 1968: 180). What Thornburg recommended to the Turkish government was to encourage both domestic and foreign private capital to make more industrial investments. These views were seriously considered by the Turkish Government as if they were coming from an official of the United States government. Thornburg’s views might play a crucial role in the refusal of credit demands of Turkish Government in 1948. To sum up, Turkish Republic made serious attempts in becoming an industrialized country during the period of 1930-1939. In this period, annual industrial growth was 11.6% (Boratav, 1999: 76). This growth realized by statist policies, and tried to be sustained during and after the World War II. However, rising liberalism after in the post-war era did not allow statist policies to live on within the Western political sphere.

On the other hand, debates against statism were not new and did not start in the post-war epoch. These debates started as early as in the 1930's. One of the eminent figures on these debates was the Director of Istanbul Port Authority Ahmet Hamdi Başar. Başar had an opportunity to accompany Atatürk during one of his long travels in the country. He prepared a report after one of these travels by the orders of Atatürk. However, in the end, he could not find an opportunity to submit this report to Atatürk, and published it as *Economic Statism* in 1931. He attempted one more time in order to submit it to Atatürk when he was in Yalova – Turkey, but his efforts were not paid off again. According to Başar, statism is a temporary position of the state when the times private capital could not effort large investments. Başar supported the agricultural industrialization and free foreign trade. For Başar, the state should support the private enterprise. What statism meant for him was transforming the society into a modern one by the hands of the state. He accepted existing statism as "bureaucratic statism" or "governmentalism" (Tunçay, 1999: 294-297). He was also opposed to the economic autarky defended by "Kadro" movement[3]. Başar later would play an important role in the 1948 Economy Congress.

THE CONGRESS

The Economy Congress convened in Istanbul in November 22, 1948. Primary purpose of the congress was to discuss overall economic conditions of the country in the post-war period with academicians and businessmen. The congress was organized by "Istanbul Tradesmen Association" (Istanbul Tüccar Derneği), and his chairman Ahmet Hamdi Başar. The most remarkable characteristic of the congress was the absence of government representatives. Congress was opened by the Organization Committee chairman İzzet Akosman. He stressed in his speech that the congress was purely technical, and no political view should be expressed. In his opening address, Başar suggested the total abolition of statism. According to him, the Turkish businessmen were mature enough to survive without a caring state (Kılıçdaroğlu, 1997: 4 - 6). Economic conditions of post-war Turkey were justifying Başar's approach. Graph 4 highlights the post-war progress. As can be seen in the Graph 4, in the eve of the congress Turkey's economic performance was remarkable and far from its war years' weakness.

Graph 4: Per Capita Gross National Product (at constant producers' prices – TL).

Source: *Statistical Indicators 1923-2002*, Turkish Statistical Institute, 2003.

The congress consisted of three parts. First part was devoted to statism, second to taxation and the third to foreign trade. During the statism sessions, Başar made explicit his views once more and he re-suggested his individualistic and liberal attitude again. Moreover, he also demanded the state should leave all industrial investments to the private sector. Having been not satisfied with the simplicity of his first proposal, he also suggested that the ownership of state

[3] This movement was represented by *Kadro* monthly. Kadro was the ideological and political supporter of the statism (Avcıoğlu, 1968: 214). The main idea of this movement was to create an elitist cadre to carry out the economic and political reforms (Okyar, 1965: 100). This approach is still defended by elitist theorists. According to these theorists, masses should be eliminated from decision making process since their knowledge on vital issues and their ability to act harmoniously are limited (McAllister, 1991: 237 – 240). Ideologically, it was not a socialist but a rather eclectic movement (Türkeş, 1999: 99).

enterprises should be transferred to the private sector free of charge. He even could not contain himself from making extra demands: The state should guarantee the minimum profits of these transferred enterprises for the private sector. Probably, the fundamental nature of the congress lies in these demands.

In his speech, Feridun Ergin (later, Prof. Ergin) defined statism as an unnecessary mind game and classified it side by side with socialism and collectivism. According to Ergin the real reason of economic statism was the desires of the authorities to enlarge their area of political hegemony, therefore, the use of statism as a development tool would be nothing more than a "comedy of errors."

Prof. Muhlis Ete drew attentions to two important issues. First the places of state economic enterprises were mostly chosen without using economic reason. These handicaps caused the high production costs for state enterprises. Consequently, these deficits must inevitably be funded by the central government's budget. This situation turned the pricing mechanism of the goods into a hidden taxation. This view was also supported by Prof. Ömer Celal Sarc. Prof. Ete also gave a detailed list of state enterprises, which might be kept in the state ownership (Kılıçdaroğlu, 1997: 60 - 76).

There was almost a consensus during the sessions on cursing the statism and abolishing the state enterprises. No attended party in the congress truly supported the existing system. The broad consensus against the statism marked the end of an era (Tokgöz, 1995: 75). The only diverse voices came from the press. Vala Nureddin in *Akşam* claimed that what went wrong was not the statism but its misapplication. Şevket Süreyya Aydemir, as the architect of "The Essence Report", accused the congress of another comedy of errors in *Ulus*. Bahadır Dülger in *Tasvir* also accused the ruling party of its ignorance on such an important congress (Kılıçdaroğlu, 1997: 336 - 412).

In the end of the congress, three committee reports discussed. First report was on statism. This report was clearly anti-statist and pro private venture. Second report was on foreign trade and brought concrete proposals, such as cutting of the budget deficits, stopping the depreciation of the value of money, opening the doorway for foreign investments. These two reports were accepted almost unanimously. However, the congress did not reach a consensus on tax issues. This divergence caused for a chaotic end of the congress (Sever, 2009: 93 – 96). Akosman and Başar defended different taxation methods, and Akosman abruptly cut the last session and the cord of the microphone in the end of the congress. Strangely enough, most members agreed on the continuity of state existence in foreign trade. This view was defended by the relative weaknesses of domestic firms against their foreign competitors.

AN APPRAISAL

The progress of the congress generates two fundamental questions. First question is whether the government was really so ignorant of this congress? It is difficult to say, "Yes" to this question. First of all, most of the university lecturers in the congress were also members of the "Turkish Economy Association" in Ankara, which was a semi-official think-tank for the government. These academicians also held positions as advisors at different offices of the government. Therefore, it cannot be assumed that the government totally ignored this congress. On the contrary, it can be safely claimed that the government rather preferred to take an indirect stance. Second question is whether the statism was a mere technical issue for government, i.e. could it be simply changed by more liberal policies upon the advices of this congress? A second negative answer should be given to this question. In order to answer this question, statism should be considered with other aspects of the state. Then, it could find its place in the puzzle. As it stated in introduction, statism was also a part of the other tools of the state with single party rule, People's Houses, and Village Institutes to control the politics and society as a whole in order to secure the republican revolutions. In single party regimes, governments tend to keep their power at upmost levels to ensure a rapid economic development (Apter, 1959: 132).

Single party rule was essential for controlling the political life. People's Houses were for the cultural elevation and control of civic life. Village Institutes played the same role in rural areas. As for the statism, it grasped almost the whole economic life. Therefore, before and during the congress the government had a dilemma. Government had to give way to more liberal economic policies in order to receive foreign credits and to gain the sympathy of the United States to defend the country against the openly threatening Soviet Union (Truman, 1956: 118 – 120). On the other hand, the bill the government had to pay by abolishing the statism seemed too much to the ruling party. Therefore, it could be claimed that the government took a passive stance for the congress and adopted a "wait and see" policy in order to better see the powers of the liberals. Shortly, the government was not willing to give the liberals much more

breathing space than they could ask for, so it could secure its remaining political power. On the other hand, in the late 1940s the war rich Turkish entrepreneurs would like to enjoy more political power than the single party authority allowed them (Alexander, 1960: 358). Consequently, the government had to stick with its economic privileges. If the collapse of two important cultural projects is taken account with the trembling single party system, it can be better understood the government's position that it had only one tool to keep controlling the political arena. Therefore, statism was not merely an economic, or rational choice, but a political one. The actual project was the total control of the societal development via state organizations as Feridun Ergin indicated the situation during the congress[4].

Historically, almost all authoritarian or totalitarian states during the first half of the 20th century had strong political and administrative controls over their economies. Especially, after the 1929 crisis Nazi Germany, and with the Five Year's Plans after 1928 the Soviet Union gained enormous successes in their economies with intensive state interventions and investments. If the political structures of both these states were ignored, state intervention in the economy was legitimized at the expense of liberal economics (Van Der Wee, 1991: 32, 33). The Nazi Germany promoted industrial conglomerates (*konzerne*), in Japan the same accomplished by *zaibatsu* system. State interventions became popular among the other European countries in the 1930s. Most of these countries had adopted a corporatist approach. These countries either directly or indirectly controlled their national production. In Germany, Italy and Portugal, industrial and agricultural production was indirectly controlled by the states. During the "Front Populairé" era in France, in the period of 1936 – 1938, railways, Banque de France and some branches of the military industry were nationalized. After a banking crisis in 1933, the Italian government established a state enterprise named "Istituto per la Ricostrizione Industriale" (IRI) and this conglomerate became a major actor within the economy. Socialist Party in Belgium accepted a plan as its party program in 1933, which was named as "Plan De Man." This plan envisaged the total control of the economy. This plan was partially implemented when Socialists were in the office after 1935. In Netherlands, a similar plan was accepted. Its name was "Plan van de Arbeid." After the 1932 and 1933 elections, ruling Social Democratic parties in Sweden and Norway put into operation similar plans (Van Der Wee, 1991: 283, 284). Probably the most famous of these plans was "the New Deal" of Roosevelt in 1933. The common denominator of these corporations, institutions or organization systems was their centrally planned, monopolistic and bureaucratic structure. Therefore, it was very easy to control the crucial part of the gross national product via their top managers or owners of these institutions. According to Maurice Duverger, Turkey's statist model was also a very promising alternative for the third world countries, which were squeezed between the powerful capitalist and socialist countries. Duverger also indicates that this model had strong political repercussions on the countries, which were independent of Moscow or Peking (quoted in Ülken, 1981: 100).

On the other hand, after the World War II, allied occupation forces, especially The United States occupation authorities, smashed the powerful conglomerates of Germany and Japan, and the remaining countries were discouraged adopting such plans. Turkey was not also immune to these kinds of discouragements. Consequently, during the turmoil of post-war epoch, namely between 1945 -1950 period, the Turkish government gradually lost its direct control over its controlling instruments. However, these tools were transformed into other forms. A more authoritarian gendarmerie, common primary education and irritation projects took the place of Village Institutes; but, this was a retreat from the cultural elevation project of the rural areas, and consequently peasantry remained as a stable social problem. Large scale state industrial projects were abolished due to the lack of adequate foreign credits. As a result of these advancements, statism slowly but surely declined, but rising capitalism has also been blocked by "bureaucratic statism" as Başar prophetically envisaged. Single party rule disappeared, but a strong political establishment with its well-built institutions (the army, later National Security Council, army-backed presidents and other governmental organizations) fulfilled its vacuum (Trimberger, 1978: 121). This rationale proves the existence of a discriminatory and bureaucratic rule in Turkey since the disappearance of statism.

[4] This tendency of the single party government was later proved by political movements of the multi-party regimes. After 1950, taking the office by an overwhelming popular vote, the Democratic Party administration acted like a single party government and did not change the RPP's import-substitution policies (Hershlag, 1988: 20). It is obvious that the Democrats found useful to keep the single party years' "privileged entrepreneur" system (Buğra, 2005: 386) in order to maintain a single hand control over the economic and political life.

These political regressions of the ruling single party also gave the re-shaped state a defensive role[5]. Economic development was no longer a primary issue under the newly formed exaggeratedly suspicious and self-protective state[6]. This new form of the state was merely a bureaucratic appliance to control the free parts of the social and political life. In later periods, especially in the multi-party era, the governments which over-trusted their popular vote had to face with this defensive establishment, in the forms of "coup d'états", in their weakest periods. Consequently, it is more comprehensible the government's open unwillingness to accept the liberal prescriptions of the 1948 Economy Congress. This unwillingness can be more easily seen in the 1960 coup. After the coup, RPP and the bureaucratic establishment reached a compromise between statism and liberalism in the form of "planned economy" and the liberals were temporarily purged from the political arena under the rule of "National Union Committee" (Milli Birlik Komitesi) and during the coalition governments of Inönü in the period of 1960 – 1965. Even after that date, liberal parties had to govern under the strict economic planning provisions of the constitution despite their vast popular vote. After the 1960 coup, in almost every ten years period, the deviations from the official substance of the state were rigorously penalized in the forms of open or covered coups. Shortly, this transformation indicates the existence of a defensive state mechanism which gives excessive priorities to security issues before the development projects.

Therefore, it is deemed that the 1948 Congress was the first round of the game among the conflicting interest parties. However, this round produced no apparent victor. The congress was simply a chance for these conflicting parties to check their powers in front of the public opinion. Having created by the state, it was very difficult for domestic entrepreneurs going too far than what happened in the Congress since legitimating of their wealth was always a problem up until the 1980's (Buğra; 2003: 39)[7]. The liberal entrepreneurs and academicians had to wait for the 1950 elections for the second round. Consequently, 1948 Congress produced two significant end results. First, it was a breaking point in the history of Turkish private enterprise that Turkish private capital has never been less powerful, both economically and politically, after that day. Second, it was the first open manifestation of the rent-seeking entrepreneur prototype who will become a major player in domestic markets in coming decades due to the lack of a well established commercial culture.

REFERENCES

ABDULHAMIT II, (1999/1918). Siyasi Hatıratım. 6th ed. İstanbul: Dergâh

ACEMOĞLU, D. and ROBINSON, J. (2002). "Economic Backwardness in Political Perspective". NBER Working Paper Series, No: 8831.

ALEXANDER, A. P. (1960). "Industrial Entrepreneurship in Turkey: Origins and Growth". Economic Development and cultural Change. 8 (4): 349 – 365.

ALEXANDER, C. (2002). Personal States; Making Connections Between People and Bureaucracy in Turkey. Oxford: Oxford University.

ALTHUSSER, L. (1993). Essays on Ideology. London – New York: Verso. (Originally published in 1971).

ANSCOMBE, F. (2010). "Islam and the Age of Ottoman Reform". Past and Present, 208: 159 – 189.

APTER, D. E. (1959). "Natonalism, Goverbment, and Economic Growth". Economic Development and Cultural Change. 7 (2): 117-136.

AVCIOĞLU, D. (1968). Türkiye'nin Düzeni. Ankara: Bilgi.

BIRCHFIELD, V. (1999). "Contersting the Hegemony of Market Ideology: Gramsci's 'Good Sense' and Polanyi's 'Double Movement'". Review of International Political Economy, 6 (1): 27 – 54.

[5] The crucial question of Ottoman Empire "How can we save the state?" turned into "How can we defend the state?" in the Republic of Turkey (Coşar, 1999: 60).

[6] Self-protection and suspicion have been mutually shared by both the state and society due to the top-down reforms (Erdoğan, 2005: 3- 38).

[7] For a detailed study of Turkish entrepreneurs see Buğra, 1995.

BORATAV, K. (1999). "Korumacı-Devletçi Sanayileşme: 1930 – 1939," 75 Yılda Çarklardan Chip'lere. İstanbul: Tarih Vakfı: 71 – 76.

BUĞRA, A.(2005). "Türk İşadamları ve Liberalizm". Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Liberalizm, Tanıl Bora, Murat Gültekingil, (Eds.), İstanbul: İletişim: 385 – 388.

-------, (2003). "İşadamları, Devlet ve Demokrasi". Radikal İki.http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklerDetayV3&ArticleID=869850&Date=23.12.2011&CategoryID=42, (January 23, 2011).

-------, (1995). Devlet ve İşadamları. İstanbul: İletişim.

CENTRAL BANK OF THE REPUBLIC OF TURKEY, (1933- 1949). İdare Meclisi ve Murakıplar Raporları. Ankara.

COŞAR, S. (1999). "Türk Modernleşmesi: 'Aklileşme', 'Patoloji', Tıkanma". DOĞU BATI, 8: 59 – 71.

ÇAVDAR, T. (1973). "Cumhuriyet Dönemi Başlarken Türkiye Ekonomisinin Görünümü ve Yapısal Kökenleri". Türkiye Ekonomisinin Elli Yılı, Bursa: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi: 11 – 165.

DAVUTOĞLU, A. (2009). Interview, İmparatorluğun Yüzük Taşı II. Abdülhamid. Mehmet Tosun, (Ed.), İstanbul: Yeditepe, 39 – 44.

DODD, C. H. (1983). The Crisis of Turkish Democracy. North Humberside: The Eothen.

ERDOĞAN, M. (2005). "Liberalizm ve Türkiye'deki Serüveni". Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Liberalizm, Tanıl Bora, Murat Gültekingil, (Eds.), İstanbul: İletişim: 23 – 40.

FRY, M. (1971). "Turkey's First Five – Year Development Plan: An Asssessment". The Economic Journal, 322: 306 – 326.

HERSHLAG, Z. Y. (1988). The Contemporary Turkish Economy. London and New York: Routledge.

HİÇ, M. (1981). "Atatürk'ün Devletçilik Rejimi". İktisat Fakültesi Mecmuası, 39 (1–4): 103 – 107.

KAPLAN, B. H. (1968). "A Commentary on Organizations and Social Development". Administrative Science Quarterly, 13 (3): 484 – 490.

KARAOSMANOĞLU, Y. K. (1968). Politikada 45 Yıl. Ankara: Bilgi.

KARPAT, K. (2007). Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi. İstanbul: İmge.

KILIÇBAY, M. A. (1999). "Türk Modernleş (eme) mesi, Türk Post-Modernleşmesi. DOĞU BATI, 8: 85 – 88.

KILIÇDAROĞLU, K. (1997). 1948 Türkiye İktisat Kongresi. 2nd ed., Ankara: SPK.

LEWIS, G. (1974). Modern Turkey. New York-Washington: Praeger.

MCALLISTER, I. (1991). "Party Elites, Voters and Political Attidudes: Testing Three Explanations for Mass-Elite Differences". Canadian Journal of Political Science, 24 (2): 237 – 268.

MOKYR, J. (2005). "The Intellectual Origins of Modern Economic Growth". The Journal of Economic History, 65 (2): 285 – 351.

OKYAR, O. (1965). "The Concept of Statism". The Economic Journal, 297: 98 – 111.

ÖZEMRE, A. (2009). Interview, İmparatorluğun Yüzük Taşı II. Abdülhamid. Mehmet Tosun, (Ed.), İstanbul: Yeditepe: 45 – 50.

ÖZCAN, A. (2009). Interview, İmparatorluğun Yüzük Taşı II. Abdülhamid. Mehmet Tosun, (Ed.), İstanbul: Yeditepe: 1 – 10.

PEARS, Edwin, (1917). Life of Abdul Hamid. New York: Henry Holt.

POLANYI, K. (2001). The Great Transformation. Boston: Beacon. (Originally published in 1944).

RIGGS, F. (1965). “Relearning an Old Lesson: The Political Context of Development Administration. Public administration Review, 25 (1): 70 – 79.

ŞİMŞEK, S. (2002). Halkevleri 1932 – 1951. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

TEKELİ, İ. (2002). “Türkiye’de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı”. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık, Tanıl Bora, Murat Gültekingil, (Eds.), 2nd ed., İstanbul: İletişim: 19 – 42.

TEZEL, Y. (2002). Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923–1950). 5th. Ed. İstanbul: Tarih Vakfı.

THORNBURG, M. (1968). Turkey, an Economic Appraisal. New York: Greenwood.

TOKGÖZ, E. (1995). Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

TRIMBERGER, E. K (1978). Revolution from Above. New Brunswick: Transaction.

TRUMAN, H. S. (1956). 1946 – 1952 Years of Trial and Hope. New York: The New American Library.

TUNÇAY, M. (1999). Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması. İstanbul: Tarih Vakfı.

TURKISH STATISTICAL INSTITUTE, (2003). Statistical Indicators 1923 – 2002, Ankara.

TÜRKEŞ, M. (1999). Kadro Hareketi. Ankara: İmge.

ÜLKEN, Y. 1980). “Atatürk ve Ekonomide Devlet Müdahalesi”. İktisat Fakültesi Mecmuası, 39 (1– 4): 91 – 102.

VAN DER WEE, H. (1991). Prosperity and Upheaval: The World Economy 1945–1980. London: Penguin.

VAN HET HOF, S. D. (2010). “Türk Milli Kimliğinin Kuruluşunda Osmanlı’nın Reddi: On Beşinci Yıl Kitabı”. Journal of Humanities and Social Sciences, 7/2: 551 – 567.

YILMAZ, M. (2005). “Tek-Parti CHP, Kemalizm ve Liberalizm”. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm, Tanıl Bora, Murat Gültekingil, (Eds.), İstanbul: İletişim: 188 – 196.

BELEDİYELERİN ÇEVRE YÖNETİMİ ÜZERİNE AÇIK KAYNAK KODLU BİR KENT BİLGİ SİSTEMİ UYGULAMASI

Uluç ÇAĞATAY
Yrd. Doç. Dr. ,Celal Bayar Üniversitesi Salihli Meslek Yüksekokulu Emlak ve Emlak Yönetimi Programı, uluc.cagatay@cbu.edu.tr

Hakan YILDIZ
Harita Mühendisi, Ankara Defterdarlığı Milli Emlak Dairesi Başkanlığı, hakan_yildiz@milliemlak.gov.tr

ÖZET :Özellikle 20. Yüzyılın ortalarından itibaren artan çevre problemlerinin kentleşme süreçlerine paralel olarak büyüdüğünün ortaya konulmasıyla birlikte belediyelerin çevre yönetimi konularındaki yetkileri arttırılmıştır. Bunun yanında, günümüzde mekansal bilginin giderek artan önemi ve kentle ilgili karar alma süreçlerinde anahtar bir konuma gelmesi, Coğrafi Bilgi Sistemlerinin kentlerdeki uygulama biçimi olan Kent Bilgi Sistemi teknolojilerinin kullanımını zorunluluk haline getirmiştir. Bu çalışmada belediyelerin kuracakları bir Kent Bilgi Sistemi projesi içerisinde yer alması gereken Çevre Yönetim Sistemi modülünün açık kaynak kodlu bir konumsal bilgi sistemi uygulaması ile nasıl yapılabileceği gösterilmiş ve bu uygulamaların çevre yönetimi açısından neler ifade edebileceği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Belediyeler, Çevre Yönetimi, Kent Bilgi Sistemleri, Açık Kaynak Kodlu Yazılımlar, Çevre Yönetimi Bilgi Sistemi

AN APPLICATION OF THE OPEN SOURCE URBAN INFORMATION SYSTEM ON MUNICIPALITIES ENVIRONMENTAL MANAGEMENT

ABSTRACT: Power of municipalities in the environmental management issues has been increased with the presence of environmental problems increments parallel to urbanization period which is increased especially since the middle of 20th century. Besides, increasing importance of spatial information system at the present time and becoming a key factor in the decision-making process about cities has necessiated the usage of urban information systems technologies which is an application type of Geographic Information Systems in cities. In this study; how to create an Environmental Management System module which needs to be in the urban information system what would be installed by municipalities with a spatial information system with open source code and it has been emphasized what this applications indicate from the side of environmental management.

Keywords: Municipalities, Environmental Management, Urban Information Systems, Open Source Software, Environmental Management Information System

GİRİŞ

İnsanlığın ilk dönemlerinden bu yana üzerinde yaşanılan doğal çevrenin özellikle sanayileşme süreci ile birlikte kirletilmesi ve tahrip edilmesi sonucunda çevrenin korunması ve çevre sorunlarının en aza indirilmesini amaçlayan çevre yönetimi kavramı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, çevre sorunlarının küresel olmasının yanı sıra çıkış kaynağı olarak yerel özellik taşıması ve son dönemlerde düşünsel açıdan ön plana çıkan yerelleşme kavramının etki alanını genişletmesi ile birlikte çevre yönetimi konusunda yerel yönetimlere verilen görevlerin sayısı artmıştır. Etkin bir çevre yönetimi için çok sayıda bilgiye ihtiyaç bulunmakta ve toplanan bu bilgilerin bir bilgi sistemi projesi içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. İşte bu noktada, son yasal düzenlemelerle belediyelerin kurmak durumunda oldukları Kent Bilgi Sistemi projelerinin içerisinde Çevre Yönetim Sistemi uygulamalarının yer alması, belediyelerin çevre konusundaki görevlerini daha verimli bir biçimde yerine getirmelerini sağlayacaktır. Bu çalışmada açık kaynak kodlu bir konumsal bilgi yönetimi platformu üzerinden belediyelerin çevre yönetimi uygulamalarını nasıl gerçekleştirebilecekleri üzerinde durulmuş ve kullanım alanları gösterilmiştir.

BELEDİYELER VE ÇEVRE YÖNETİMİ

Çevre kavramı, genel olarak insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da zaman içerisinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamını ifade etmektedir. (Keleş ve Hamamcı, 2002:28) İnsanların canlı varlıklarla veya hava, su, toprak, yer altı zenginlikleri ve iklimle olan karşılıklı ilişkilerini ve bu ilişkiler etrafında şekillenen etkileşimlerini de ifade eden (Keleş ve Hamamcı, 2002:28) çevre konusunun toplumların gündeminde daha fazla yer etmeye başlaması ise özellikle 1950'li yıllarla birlikte sanayileşmiş ülkelerin izlediği ve çevreyi göz ardı eden büyüme politikalarının çevre kirliliğini yadsınamaz boyutlara ulaştırmasıyla birlikte olmuştur. (Keleş vd., 2009:155) Sanayileşme ile birlikte hız kazanan kentleşme olgusu daha önce görülmemiş büyüklüklerde bir nüfus birikme sürecine yol açarak kentleri geniş alanlara yaymış ve kentsel hizmetlerin karşılanmasına yönelik faaliyetlerin çevreyi kirletmelerine neden olmuştur. (Keleş vd., 2009:156) Kentsel alanda sürdürülen faaliyetler bugün de doğal kaynakların etkin ve verimli kullanılamaması, büyük miktarlarda atık üretimi ve doğaya boşaltımı ile insan ve diğer canlı yerleşimlerine yönelik tahribatlarına devam etmekte olup, toplumun ve yöneticilerin gündemlerine ekolojik dengenin bozulması gibi hem küresel ekosistemi hem de sanayinin gelişmesini tehdit eden sorunları getirmiş bulunmaktadır. (Ökmen, 2003:2)

Sorunların ülke ölçeğini aşarak tüm dünyayı etkilemesi ve diğer tüm ekonomik ve sosyal faaliyetleri de kapsar şekilde gelişmesi sonucunda (Toprak, 2003:147) önemli çevre sorunları ile karşı karşıya kalan dünya ülkeleri, ortaya çıkan durum karşısında geçmişin muhasebesini yapmak zorunda kalmış ve sınır tanımaz bir biçimde insanlığı tehdit eden boyutlara ulaşan çevre sorunları karşısında bu sorunun üstesinden tek başlarına gelemeyeceklerini anlamışlardır. (Bozkurt, 2010:1) Bu kapsamda çevre konusunda düzenlenen ulusal ve uluslararası etkinliklerde ülkelere önemli sorumluluklar yüklenilmiş ve bu faaliyetlerin sonucunda çevrenin korunması ve çevre sorunlarının en aza indirilmesini amaçlayan çevre yönetimi kavramı ortaya çıkmıştır. Genel olarak ekolojik dengenin sağlanması amacıyla kaynakların rasyonel kullanımına yönelik olarak yönetim sürecinin aşamaları olarak da ifade edilen planlama, örgütleme, personel alma, eşgüdüm-iletişim, fayda-maliyet hesaplamaları, yürütme ve denetim işlevlerinin bütünü olarak tanımlanabilecek çevre yönetimi kavramı (Toprak, 2003:147) daha genel bir söylemle çevrenin taşıma kapasitesi ile insan gereksinimleri ve bu gereksinimleri karşılamaya yönelik etkinliklerin etkileri arasında denge sağlama uğraşısının belirli bir yönetimsel bütünlük ile gerçekleştirilmesi süreci olarak da görülebilmektedir. (Şengül, 1999:91)

Çevre politikalarının temelini oluşturan çevre yönetimi (Ökmen, 2003:84) konularında dünya ülkelerinin yaptıkları örgütlenmelere göz atıldığında bazı ülkelerde çevre sorunlarından sorumlu bakanlık düzeyinde bir yapılanmanın var olduğu görülmekte, bazı ülkelerde ise çevre ile ilgili konuların bakanlık statüsünde olmayan bazı merkezi kuruluşların sorumluluğuna verildiği bilinmektedir. (Keleş ve Hamamcı, 2002:294) Bununla birlikte değişen kamu yönetimi yaklaşımlarının etkisiyle çevre yönetimi konularında yerinden yönetim kuruluşlarının giderek daha fazla yetkilendirildiği görülmektedir. (Ökmen ve Parlak, 2010:21) Bu değişimin yaşanmasının temelinde çevre sorunlarının etkilerinin global olmasının yanında çıkış noktalarının yerel odaklı olması gelmektedir. Böylelikle çevre yönetimi konularında yetkileri arttırılmış yerel yönetimlerin, çevre sorunlarının henüz çıkmadan kaynağında önlenmesi ya da oluşmuşsa en kısa sürede çözülmesi noktasında merkezi yönetim kuruluşlarıyla karşılaştırıldığında göreceli üstünlüklerinin bulunduğu düşünülmektedir. (Şengül, 1999:91)

Türkiye'de çevre yönetimi konusunda merkezi yönetim düzeyinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı başta olmak üzere bakanlık seviyesinde yapılan örgütlenmelerin yanı sıra son yıllarda özellikle belediyelerin bu konuda daha fazla yetkilendirildiğine şahit olunmaktadır. Nitekim, 5393 sayılı Belediye Kanununa göre belediyelerin görev ve sorumlulukları içerisinde su ve kanalizasyon, çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık, ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar gibi çevre yönetimi açısından önemli hususlar yer almaktadır. (Ökmen ve Parlak, 2010:213) Ayrıca Belediye Kanununun 15. maddesine göre belediyelere verilen yetki ve imtiyazlara göz atıldığında; katı atıkların toplanması, taşınması, ayrıştırılması, geri kazanımı, ortadan kaldırılması ve depolanması ile ilgili bütün hizmetleri yapmak ya da yaptırmak, halk sağlığına ve çevreye etkisi olan işyerlerini kentin belirli yerlerinde toplamak ve bu yerlerin çevre kirliliği oluşturmaması için gerekli tedbirleri almak gibi kapsamlı birçok yetkinin de belediyelere verildiği görülmektedir. (Ökmen ve Parlak, 2010:214-215)

BELEDİYELER VE KONUMSAL BİLGİ YÖNETİMİ

Günümüzde bilgiye sahip olmak ve üretebilmek ne kadar önemliyse onu etkin bir biçimde kullanabilmekte en az onun kadar önemlidir. Bilgiyi etkin bir biçimde kullanabilmenin yolu da onu sistemli bir şekilde değerlendirmekten geçmektedir. Bu kapsamda, verilerin belirli bir amaç dahilinde toplanması, depolanması ve işlenmesini sağlayan sistemlere bilgi sistemleri adı verilmektedir. Daha genel bir ifadeyle, belirli bir amaca yönelik olarak değişik kaynaklardan elde edilen verileri işleyerek analiz edip yeni bilgiler üreten ve çoğunlukla bu işlevi bilgisayar desteği ile sağlayan sistemlere bilgi sistemleri denilmektedir. (Tecim, 1999:2) Bilgi sistemleri yardımıyla çok değişik kaynaklardan üretilen ve büyük hacimlere ulaşan veriler etkin bir biçimde yönetilerek kurumsal hedeflere yönelik olarak en üst düzeyde faydalar sağlanabilmektedir. Bilgi sistemleri, içerik açısından sınıflamaya tabi tutulduğunda konumsal olmayan bilgi sistemleri ve konumsal bilgi sistemleri olarak iki gruba ayrılmakla birlikte son dönemlerde konumsal bilgi sistemlerinin çok daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun temelinde bilgi yönetimine konu olabilecek toplam bilgilerin büyük çoğunluğunun konum referansı içermesi ve konumsal bilgilerin diğerlerine nazaran daha fazla stratejik öneme sahip olması bulunmaktadır. Günümüzde konumsal bilgi sistemleri denildiği zaman çoğunlukla Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) anlaşılmaktadır.Harita tabanlı bir karar destek sistemi olarak da adlandırılabilen Coğrafi Bilgi Sistemleri; bilgisayar sistemlerinin sunduğu yazılım ve donanım özellikleriyle, insan aklının birleşerek uygun yöntemlerin belirlenmesi suretiyle, konum referanslı olan yada olmayan verilerin toplanması, saklanması, analiz edilmesi ve kullanıcıya sunulmasını sağlayan sistemler olarak tanımlanabilmektedir. (Çağatay, 2008:16-17) Coğrafi Bilgi Sistemleri; kent yönetiminden ulaştırma hizmetlerine, doğal kaynak yönetiminden emlak yönetimine, sağlık hizmetlerinden asayiş ve güvenlik hizmetlerine kadar çok değişik alanlarda uygulama imkanı bulabilmektedir. (Tecim, 2008:109-156)

Öte yandan özellikle 2000'li yıllardan sonra hızla gelişen CBS teknolojileri ve bu sistemlerin kentlerdeki uygulama biçimi olan Kent Bilgi Sistemleri (KBS), yerel yönetimler bünyesinde uygulama alanları bularak kent yönetimiyle ilgili karar alma süreçlerinde kullanılmaya başlanmış ve bazı belediyeler yaptıkları projelerle bu sistemlerden yararlanmaya çalışmışlardır. Buna ek olarak daha sonradan çıkartılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (Tortop vd., 2008:264) ve 5393 sayılı Belediye Kanunu (Tortop vd., 2008:338) Coğrafi Bilgi Sistemlerini kurma işlevini ihtiyari olmaktan çıkartarak belediyelere görev olarak vermiştir. Belediyelere Coğrafi ya da Kent Bilgi Sistemlerini kurma zorunluluğu getirilmesinin ardında kentin sorun ve ihtiyaçlarını doğru ve zamanında tespit edebilmek, kentliye hızlı, çağdaş ve etkin hizmet sunabilmek, yapılacak yatırımlarda doğru karar verebilme kapasitesini geliştirmek gibi belediyelerin görevlerini daha iyi yapabilme potansiyellerini arttıracak sebepler bulunmaktadır. (Çete, 2002:1) Çünkü belediyelerin kent yönetimi için ihtiyaç duyduğu imar verilerinden altyapı verilerine, kadastral verilerden numarataj verilerine kadar birçok veri konum referansı içermektedir.

Coğrafi Bilgi Sistemlerinin kentlerdeki uygulama biçimi olan Kent Bilgi Sistemleri tanım olarak, kentsel faaliyetlerin yerine getirilmesinde optimum karar verebilmek adına ihtiyaç duyulan planlama, altyapı, mühendislik, temel hizmetler ve yönetimsel bilgileri hızlı ve sağlıklı bir şekilde irdelemek amacıyla oluşturulan bir CBS uygulaması olarak düşünülebilir. (Yomralıoğlu, 2002:440) Kent Bilgi Sistemleri de Coğrafi Bilgi Sistemlerinde olduğu gibi yazılım, donanım, personel, veri ve yöntemler olmak üzere beş farklı bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenlerden organize edilmesi en zor ve zahmetli olanı veri bileşeni olmakla birlikte geliştirilecek KBS projesinin başarılı olabilmesi aynı zamanda yazılım bileşeninin doğru seçilmesine de bağlıdır. Coğrafi ya da Kent Bilgi Sistemi yazılımları kişilerin veya kurumların ihtiyaçlarını karşılamak için bilgisayar ortamında geliştirilen programlardır. Bu programlar genel olarak veritabanı yönetim sistemine sahip ve gerektiği durumlarda kullanıcı arayüzlerinin geliştirilmesine imkan sağlayan yazılımlardır. CBS yazılımlarından faydalanılarak analiz, istatistik ya da modelleme gibi uygulamalar gerçekleştirilebilmektedir. (Çağatay, 2008:21-22) Günümüzde CBS yazılımlarının en yaygın olanları belirli firmalar tarafından üretilen ticari özelliği olan yazılımlardır. Bu ürünlerin belediyelere maliyetleri sadece ürün satın almakla kalmamakta, ayrıca proje geliştirme hizmetleri de önemli meblağlar tutmaktadır. Söz konusu yazılımlar yasal olarak satın alma lisansları ile kullanılmakla birlikte yazılım geliştirme süreci çoğunlukla programların bünyesinde yer alan kod sistemleri ile sınırlı kalmaktadır.

Bu tür yazılımlara alternatif olarak geliştirilen açık kaynak kodlu yazılımlar ise lisans ücreti bulunmayan, sınırsız sayıda kullanıcı tarafından kullanılabilen, kullanıcıların yazılımları kendilerine göre özelleştirebildikleri, güncelleme konusunda herhangi bir zorlamanın olmadığı ve açık standart desteği olan yazılımlardır. (Beyhan vd., 2010:46) Bu özelliklerinden dolayı açık kaynak kodlu CBS yazılımlarının kullanımı giderek yaygınlaşmakta ve dünyanın dört bir

yanında merkezi ve yerel hükümetler tarafından desteklenmekte, üniversiteler ve bilim adamları bu konu üzerine araştırma yapmaya teşvik edilmektedir. (Beyhan vd., 2010:45) Son zamanlarda geliştirilen açık kaynak kodlu yazılımlardan bir tanesi de Google firmasının ürettiği ve uygulama geliştirme sürecinin kendi API'leri üzerinden gerçekleştirildiği Google Maps yazılımdır. Tamamen ücretsiz olarak kullanılabilen Google Maps teknolojisi, kullanıcılarına dünyanın dört bir yanında bulunan sokak haritaları, doğal kaynaklar, binalar, arazi şekilleri gibi kendi tarafından hazırlanan mekansal unsurları kullanarak yazılım geliştirme ortamı sağlayabilmektedir. Bu avantajlarından dolayı Google Maps teknolojisi birçok kurum tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Ülkemizde Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, yatırım için uygun yer seçimi analizlerini (http://www.invest.gov.tr/en-US/Maps/Pages/InteractiveMap.aspx, 2012), Demiryolları, Limanlar ve Havameydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü; rıhtımlar, balıkçı barınakları gibi yerlerin bilgilerini (http://gis.dlh.gov.tr/silver/page.aspx?WS=DLH, 2012), Orman Genel Müdürlüğü ise ormanlarla ilgili birçok harita katmanını (http://orbisgenel.ogm.gov.tr/, 2012) Google Maps üzerinden gerçekleştirilen yazılımlar üzerinden sunmaktadırlar. Ayrıca, Bakersfield Belediyesinin belediye hizmetlerine yönelik uygulamaları (http://maps.forum.nu/bakersfield, 2012), ABD Çevre Koruma Ajansının sera gazları ölçüm düzeyleri uygulaması (http://ghgdata.epa.gov/ghgp/main.do, 2012), Avustralya Queensland Hükümetinin Kent Bilgi Sistemi uygulamaları (http://www.qsic.qld.gov.au/advice/google_maps_data_source.html, 2012), Kolumbiya Bölgesi Kent Bilgi Sistemi uygulamaları (http://map.data.dc.gov/, 2012), Ulusal Okyanus ve Atmosfer Yönetimi durum haritaları (http://www.ndbc.noaa.gov/, 2012) gibi dünyanın çeşitli yerlerinde de bu yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiş birçok uygulama bulunmaktadır.

İzleyen bölümde açık kaynak kodlu bir uygulama geliştirme aracı olan Google Maps yazılımı kullanılarak belediyeler için geliştirilen bir çevre yönetim sistemi uygulaması üzerinde durulacaktır.

ÇEVRE YÖNETİMİ BİLGİ SİSTEMİ UYGULAMASI

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Belediyelerin kurmak zorunda oldukları Kent Bilgi Sistemleri içerisinde en önemli modüllerden bir tanesi de çevre yönetimi için geliştirilecek uygulamalardır. Çevre yönetimi için yapılacak mekânsal yönetim uygulamaları çevre sorunlarının çıkmadan önlenmesine ya da çıkmışsa zararlarını en aza indirilmesine önemli katkılar sağlayacaktır. Bu çalışmada amaçlanan en önemli husus, bir kent bilgi sistemi uygulamasının içerisinde yer alması gereken çevre yönetim modülünün, açık kaynak kodlu bir uygulama geliştirme aracı kullanılarak hem çözüm odaklı hem de sıfır maliyetli olarak nasıl gerçekleştirilebildiğini göstermektir.

Geliştirilen uygulama; çevre açısından tehdit oluşturabilecek ya da çevre sorunlarına çözüm oluşturması düşünülen nokta veya kapalı alanların sözel bilgileriyle birlikte görüntülenmesi, sorgulanması ve analiz edilmesi yaklaşımı çerçevesinde ele alınmıştır. Bu kapsamda, tespit edilen nokta ve alanlar veritabanına kaydedildikten sonra bireysel ya da toplu olarak gösterilebilmekte veya oluşturulan taşınmaz listesinden yerleri belirlenebilmektedir. Ayrıca program dahilinde uzaklık-yakınlık ve eğim bilgilerinin hesabı yapılabilmekte, taranmış imar planları gibi raster katmanlar eklenerek seçilen nokta ya da alanların imar planlarında hangi kullanıma ayrılmış alanlara isabet ettiği belirlenebilmektedir. Son olarak üretilen haritalar ekran haritası olarak kullanılabileceği gibi çıktı da alınabilmektedir.

Çalışmanın Metodolojisi

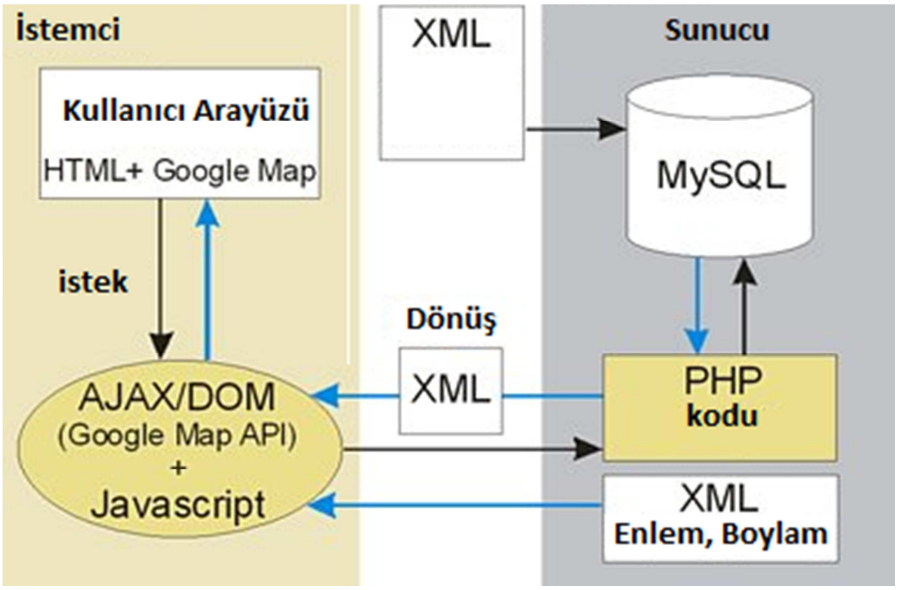
Proje içerisinde harita tabanlı olarak gösterilen alanlar İstanbul ve İzmir illerinden seçilmiş pilot bölgelerdir. Bu bölgelerden seçilen noktaların koordinatları harita üzerinden ya da arazi ölçümleri ile elde edilmiştir. Kapalı alanlar ise köşe koordinatları bulunan imar ya da kadastral parseller olabildiği gibi, koordinat değerleri haritalar üzerinden belirlenen çevresel uygulamalara konu olabilecek (çevre kirliliğinin etkilediği alan, en uygun büyüklükteki çöp depolama alanı gibi) alanlardır. Google Maps uygulamaları WGS84 (World GeodeticSystem 1984) datumunu kullandığından, farklı sistemlerde elde edilmiş bulunan koordinat değerleri program içerisinden dönüşüme tabi tutulmaktadır.

Bu projede parsellere ait tüm veriler tablolar halinde ilişkisel veri tabanında tutulmuştur. İlişkisel veritabanı olarak Sybase Ase 11 kullanılmıştır. Sistemde temel olarak iki tablo kullanılmıştır. Bu tablolardan birincisi, parsellerin veya kapalı alanların kimlik numarası, ada-pafta bilgileri, yüzölçümü, çevresel uygulama kodları ve duruma göre şekillendirilen konumsal bilgi içermeyen alanlardan oluşmuştur. Ayrıca Taşınmazlara ait resim bilgileri de blop veri tipinde yine bu tablo üzerinden veritabanına gömülmüştür. İkinci bir tabloda ise, bu uygulamada farklı bir veritabanı üzerinde birincil alan (primarykey) olan kimlik numarası ile konumsal bilgiler tutulmaktadır. Her bir kimlik

numarasına ait köşe koordinatları coğrafi enlem, boylam ve diğer parametreler ile kaydedilmektedir. Ayrıca tüm parsellere ait kırık noktalar da bu tablo üzerinden söz konusu dinamik ilişkisel veri tabanında tutulmaktadır.

Uygulama yazılımı web tabanlı olarak hazırlandığı için ASP, HTML, Javascript, Google Maps API, Ajax, KML ve KMZ programlama dilleri kullanılmıştır. Bu uygulamada önemli olan noktalardan biri javascript içinden çağrılan ve iç içe çalışan sql kodları ile veritabanlarının birleştirilmesidir. Öncelikle asp sayfaları içinde veritabanlarına bağlantı, ODBC üzerinden ve adodb.connection ile yapılmıştır. Bu kapsamda bir sql sonucu dönen koordinat bilgileri ve nitelik bilgileri ilişkilendirilerek Google Maps üzerinde farklı bir alan olarak şekillendirilmiştir. Ayrıca değişen ve görüntülenen bilginin çok hızlı bir şekilde görüntülenebilmesi için AJAX'dan yararlanılmıştır. Uygulamada kullanılan Google Maps mimarisi özetle Şekil 1'de gösterildiği gibidir.

Şekil 1: Uygulamada Kullanılan Google Maps Mimarisi

Çevre Yönetimi Bilgi Sistemi Uygulamaları

Nokta Atma ve Alan Kapatma

Belediyelerin çevre yönetimi ile ilgili yaptıkları işlemler çoğunlukla konum referanslıdır. Yani çevre yönetimine konu olabilecek katı atık bertaraf ve depolama tesislerinin yerleri, hava veya su kirliliğinin yoğun olduğu yerler, gürültü miktarının az ya da çok olduğu yerler, kanalizasyonu yetersiz olan bölgeler, çevreyi kirleten kuruluşların yerleri, haşere üreten alanlar, GSM, akaryakıt ya da LPG istasyon alanları, kent ormanları ve yeşil alanlar gibi kullanımlar yeryüzü üzerinde belirli bir konumda gerçekleşmektedir. Bu uygulama, söz konusu kullanımların noktasal ya da kapalı alan olarak yerlerinin tespit edilmesi, veritabanına kaydedilmesi ve sözel bilgileri ile sunulması esasına dayalıdır. Aşağıda nokta atma ve alan kapatma işleminin kod dizini örnekleri gösterilmektedir.

```
<markers>
<marker lat="36.99977495" lng="30.8204261797" />
<marker lat="36.95839679" lng="30.891237258" />
</markers>
```

GPolygon(latlngs:GLatLng[], strokeColor?:String, strokeWeight?:Number, strokeOpacity?:Number, fillColor?:Number, fillOpacity?:Number, opts?:GPolygonOptions)

Yukarıda bahsedilen kullanımlara konu olabilecek bir taşınmazın konumsal ve sözel bilgileri Şekil 2'de bir arada gösterilmektedir. Burada belirtilen kapalı alanların imar parseli ya da kadastral parsel olması zorunluluğu yoktur. Çevre açısından önem taşıyacak her türlü kullanım, alan formatında projeye dahil edilebilmektedir. Örneğin hava kirliliğinin etkilediği alanlar, kanalizasyon sistemi zayıf olan bölgeler ya da arıtma tesisi olması düşünülen yerler de koordinatları belirlenerek sisteme aktarılabilmekte ve Şekil 2'de olduğu gibi gösterilebilmektedir. Bununla birlikte bazı işlemler için kapalı alan tanımlama zorunluluğu bulunmamaktadır. Örneğin hava kirliliğinin ölçüm noktaları gibi. Bu tip çalışmalar için ölçüm noktasının koordinatları tespit edilerek tek bir nokta koordinatı sisteme girilmekte ve sorgulama sırasında harita üzerinde yalnızca o noktanın konumsal ve sözel bilgileri yine Şekil 2'de olduğu gibi görülebilmektedir.Bu uygulama ile gerçekleştirilmesi düşünülen temel amaç; çevre yönetimine konu olan bütün kullanımların yerlerinin belirlenmesi ve sözel bilgileriyle birlikte sorgulanabilmesidir.

Şekil 2: Kapalı Alan Olarak Belirlenmiş Bir Alanın Harita ve Sözel Bilgilerinin Gösterimi

Toplu Gösterim Uygulaması

Yukarıdaki bölümde çevre açısından önem taşıyan yerler belirlenerek sorgulanabilecek bir duruma getirilebilmekle birlikte özellikle günümüzde orta ölçekli bir belediyede bile bu tip yerlerin sayısı yüzlerle hatta binlerle ifade edilebilecek rakamlara ulaşabilmektedir. Bu durumda istenilen kayıtlara ulaşabilmek için defalarca sorgulama yapılması gerekmektedir. Bu zorluğu ortadan kaldırabilmek adına, proje içerisine kayıtlı nokta ya da alanların hızlı bir şekilde bulunmasına yönelik bir uygulama geliştirilmiştir. Şekil 3'de gösterilen uygulamada veritabanına kaydedilen tüm kullanımlara bir kimlik numarası verilmekte ve bunların tümü şeklin sol tarafında görüldüğü gibi liste halinde ekran üzerinde gösterilebilmektedir. Programın kullanımı sırasında bu listede kayıtlı her bir kaydın üzerine gelindiğinde o kayıtla ilgili coğrafi objelerin konumsal bilgilerine ulaşılabilmektedir. Böylelikle çevre yönetimine konu olabilecek arazi kullanımlarına hızlı bir şekilde ulaşılabilmesi sağlanmaktadır. Toplu gösterim yapılabilmek için program içerisinde kullanılan kod dizini aşağıdaki gibidir:

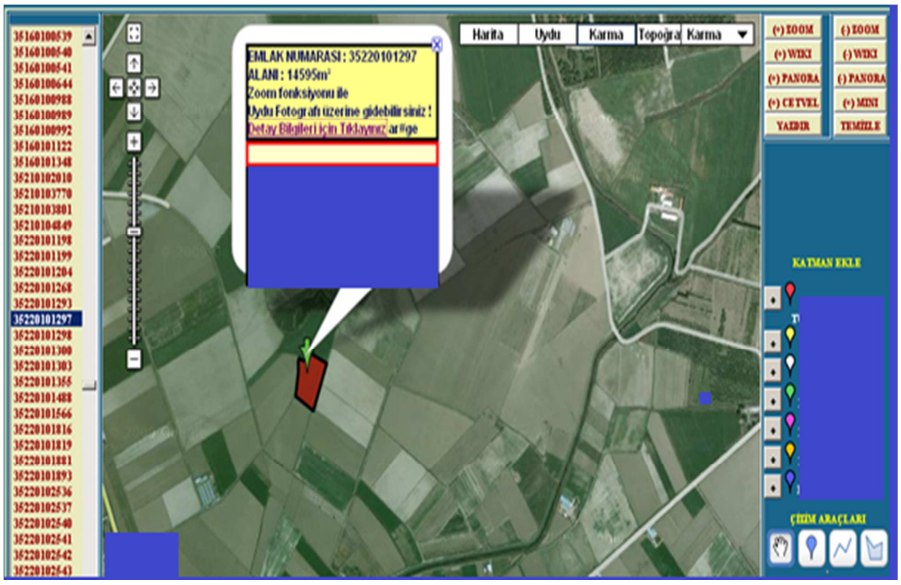
<cop_depolamaalanı_yersecimi>

<UYGUNYER name="ALAN1" colour="#ff0000">
<pointlat="36.986100060204095" lng="30.82042694091797"/>
<pointlat="36.999776543538495" lng="30.82042694091797"/>
<pointlat="36.999810817349321" lng="30.838966369628906"/>
<pointlat="36.98613434017884" lng="30.83890199661255"/>
</UYGUNYER>

<UYGUNYER name="ALAN2" colour="#ff0000">
<pointlat="36.958671" lng="30.88917732"/>
<pointlat="36.95839679" lng="30.891237258"/>
<pointlat="36.9540758" lng="30.8902502059"/>
<pointlat="36.954212997" lng="30.888104438"/>
</UYGUNYER>

</cop_depolamaalanı_yersecimi>

Şekil 3: Taşınmazların Liste Üzerinden Toplu Gösterim Uygulaması

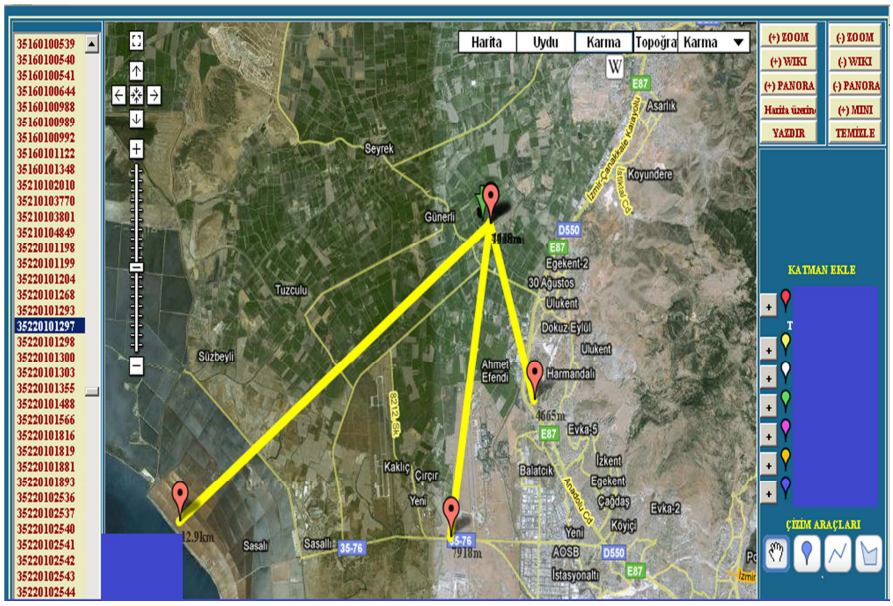
Renklere Göre Gruplama ve Mesafe Analizi Yapma

Kayıtları gruplandırma uygulaması, sisteme kayıtlı bulunan kullanımların sorgulanması sırasında onları farklı renklere göre sınıflandırarak sunulmasını amaçlamaktadır. Bu uygulama ile hava kirliliğinin çok, orta veya az olduğu yerler, çevre kirliliği için 1. 2. 3. 4. ve 5. derecede risk oluşturacak yerler gibi kademeleme yapılabilmeye imkan sağlayacak sorgulamalar yapılabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle sistemden hava kirlilik ölçümleri yapılan yerler getirilmesi istendiğinde bunların tümü harita üzerinde gösterilmekle birlikte her bir noktada bulunan kirlilik değerleri verilen değer aralıklarına göre farklı renkler ile sunulabilmektedir. Böylelikle hangi bölgelerin havası daha kirli hangilerinin daha temiz olduğu öğrenilebilmektedir. Şekil 4'te sağ tarafta gösterilen "Katman Ekle" yazısının altındaki renk baloncuklarının her birisi belirli değer aralığına karşılık gelen grupları göstermekte ve harita üzerindeki noktaların üzerindeki baloncuklar ise o noktaya ait değer grubunu ifade etmektedir.

Bununla birlikte yapılabilecek diğer bir uygulama da çevre yönetimi ile ilgili karar vericilere önemli kolaylıklar sağlayacak olan mesafe analizleridir. Bu uygulama ile harita üzerinde belirlenen herhangi bir noktadan belirli uzaklıktaki noktalar işaretlenmektedir. Örneğin yeni bir hava kirliliği ölçüm istasyonunun mevcut istasyona belli bir mesafeden daha yakın olmaması düşünüldüğünde bu uygulamadan yararlanılmaktadır. Yine Şekil 4'te mevcut ölçüm istasyonlarına üç ayrı mesafe uzaklığında bulunan en uygun ölçüm istasyonlarının yerleri gösterilmektedir. Mesafe analizi uygulaması ayrıca belli bir noktadan itibaren çizgisel ve dairesel tampon bölgeler oluşturarak farklı analizleri de yapabilmektedir. Baz istasyonunun etkilediği 100 metrelik çapındaki bir alanda tahmini kaç kişinin yaşadığı, gürültünün en çok etkilediği bölgelerin nereleri olduğu gibi analizler bu kapsamda düşünülebilir. Bu uygulamanın kod dizini de aşağıda gösterildiği gibidir.

```
functionmeasure(){    if(marker1&&marker2)
line = [marker1.getPoint(),marker2.getPoint()];    dist=marker1.getPoint().distanceFrom(marker2.getPoint());
dist=dist.toFixed(0)+"m";
if(parseInt(dist)>10000){dist=(parseInt(dist)/1000).toFixed(1)+"km";}  }
```

Şekil 4: Renklere Göre Gruplama ve Mesafe Analizi Yapımı Uygulaması

RasterKatman Ekleme Uygulaması

Uygulamada kullanılan grafik veriler Google tarafından sunulan uydu görüntüleri, topoğrafik haritalar, sokak haritaları ve bunların karma biçiminden oluşmaktadır. Çevre düzeni planları, nazım ve uygulama imar planları gibi çevre yönetimi açısından önemli olan katmanlar Google Maps platformunda bulunmamaktadır. Raster ekleme uygulaması ile taranmış ve koordinatlanmış her türlü raster harita sisteme eklenebilmekte ve Google Maps uygulaması içerisinde paylaşıma açılmış bulunan uydu görüntüleri ve haritalar ile bütünleşik bir biçimde kullanılabilmektedir. Şekil 5'te İstanbul ilinde tarihi yarımada üzerinde taranmış imar planının projeye eklenmiş hali gösterilmektedir. Bu uygulama ile çevre yatırımları yapılacağı zaman yatırıma ayrılmış alanın imar planlarında hangi kullanımlara ayrılmış olduğu gibi bilgiler elde edilebilmektedir.

Şekil 5: Raster Katman Ekleme Uygulaması Gösterimi

Uydu fotoğrafları üzerine ilgili raster görüntüler, Google api'sinin desteklediği image formatlarında, başlangıç noktalarının (x1,y1) koordinatı ile yine aynı köşegen üzerindeki x3,y3 koordinat çifti tanımlanarak yeni bir katman olarak gösterilebilmektedir. Raster görüntülerin "saydamlık" özelliğinden faydalanarak görüntülerin üst üste bindirilmesi, çakıştırılması ve altlıklar arasında geçiş yapılması sağlanabilmektedir. Özellikle imar planları, kullanım kararları , nazım planlarının bindirilmesi ile karar vericiye çok yönlü kullanım olanağı sağlanmaktadır. Katman ekleme uygulaması aşağıdaki kod dizinine göre gerçekleştirilmiştir.


```
var pointSW = newGLatLng(40.98570524462606,28.91429901123047);
var pointNE = newGLatLng(41.046880312127165, 29.015514850616455);
groundOverlay = newProjectedOverlay ( "metropol.png", newGLatLngBounds(pointSW,pointNE)) ;
//groundOverlay.setOpacity(50);
//document.getElementById("sonuc").value="İstanbul İmar Planı yüklendi!";
map.addOverlay(groundOverlay);
```

Harita Üzerine Çizim Yapma Uygulaması

Çevre Yönetimi Bilgi Sistemi uygulaması için önemli olan nokta ve alanlar yalnızca yukarıda bahsedildiği gibi veritabanı üzerine üretilen program kodlarıyla kaydedilmemekte ayrıca kullanıcı tarafından nokta atma , çizgi çizme, çokgen çizme, silme, güncelleme ve kullanıcı tarafından infowindowlar kanalıyla veri girilmesi ve kaydetme işlemleri yapılması sağlanabilmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Son yıllarda çevre ile ilgili konuların ülkelerin gündemlerinde daha fazla yer işgal etmesi, sanayileşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte çevreyi dikkate almayan büyüme politikalarının çevre kirliliğini sürdürülemez boyutlara ulaştırmasıyla birlikte olmuştur. Çevre sorunlarının azaltılmasına yönelik olarak düzenlenen ulusal ve uluslararası etkinliklerdeçevrenin korunması ve çevre sorunlarının en aza indirilmesini amaçlayan çalışmalar yapılmış ve bunların sonucunda çevre yönetimi kavramı ortaya çıkmıştır.Bununla birlikte, çevre sorunlarının etkilerinin global olmasının yanında çıkış noktalarının yerel odaklı olması ve henüz çıkmadan kaynağında önlenmesi ya da oluşmuşsa en kısa sürede çözülmesi noktasında merkezi yönetim kuruluşlarıyla karşılaştırıldığında göreceli üstünlüklerinin bulunduğu düşünüldüğünden dolayı yerel yönetim kuruluşlarının çevre yönetimi konularında faaliyet alanları gün geçtikçe artmaktadır. Nitekim, 5393 sayılı Belediye Kanunu su ve kanalizasyon, çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık,

ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar gibi çevre yönetimi açısından önemli hususları Belediyelerin görevleri arasında saymıştır. Öte yandan, çevre yönetimine konu olacak bilgilerin çoğunlukla konum referansı içermesi,farklı kaynaklar tarafından üretilmesi ve dağınık bir yapı arz etmesi sonucunda belediyelerin etkin bir çevre yönetimi politikası uygulayabilmeleri için konumsal bilgi sistemlerinden yararlanmaları artık bir zorunluluk halini almıştır. Bu kapsamda özellikle 5216 ve 5393 sayılı kanunların belediyelerin görevleri arasında saydığı Coğrafi ya da Kent Bilgi Sistemleri kurulması sürecinin sonucunda artık belediyelerin bu teknolojiyi kullanmaya başladığı ve KBS uygulamalarının Çevre Yönetim modüllerini de içermekte olduğu görülmektedir.

Ülkemizde belediyelerin geliştirmeye çalıştıkları KBS projelerine göz atıldığında çoğunlukla ticari özelliği olan yazılımların kullandığı görülmektedir. Bu yazılımlar, üretici firmalar tarafından belediyelere ücret karşılığı verilmekte, aynı zamanda belediyelerin konumsal bilgi yönetimi projeleri konusunda yeterli personelin olmaması nedeniyle uygulama geliştirme işlemleri de ilgili firmaya bırakılmaktadır. Bu yöntemin en önemli dezavantajları, belediyelerin hem yazılıma hem de uygulama geliştirme işlemlerine önemli meblağlar ödemeleri, ayrıca her bakımdan yazılım satın aldıkları firmaya bağımlı kalmalarıdır. Ayrıca, uygulama geliştirme sürecinde ilgili yazılıma bağlı kalınmakta ve geliştirilen uygulamaların paylaşımında kısıtlamalara rastlanmaktadır. Son dönemlerde bu tür yazılımlara alternatif olarak açık kaynak kodlu yazılımlar geliştirilmeye başlanmıştır. Kullanımı giderek yaygınlaşan, merkezi ve yerel hükümetler tarafından desteklenen, üniversitelerin üzerine araştırma yapmaya teşvik edildiği bu yazılımların lisans ücreti bulunmamakta, sınırsız kullanıcı tarafından kullanılabilmekte, kullanıcılar yazılımları kendilerine göre özelleştirebilmekte ve açık standart desteği sağlanmaktadır. Özetle, açık kaynak kodlu programların uygulama geliştirme yazılımları ücretsiz olarak edinilmekte, yapılmış uygulamaların kaynak kodları açık tutulduğundan ilgili herkes tarafından kullanılabilmekte ve paylaşılabilmekte dolayısıyla üretilen projeler sıfır maliyetle ve söz konusu ticari yazılımlarla benzer kalitede gerçekleştirilmektedir.

Günümüzde açık kaynak kodlu konumsal bilgi sistemi uygulamalarından bir tanesi de Google Maps tekniğinin kullanıldığı uygulamalardır. Bu çalışmada yerli ve yabancı birçok kurum ve kuruluşun uygulama geliştirdikleri bu platform ile belediyelerin çevre yönetimine yönelik bir çalışma yapılmıştır. Yapılan uygulama, Google'nin ürettiği uydu görüntüleri, sokak haritaları ve arazi durumu gibi mekânsal bilgileri kullandığından edinilmesi çok güç olan konumsal veri temin edilmesi işlemini en aza indirgemiştir. Ayrıca yazılım geliştirirken kullanılan kodlar açık kaynak özelliği taşıdığından farklı platformlardan benzer uygulamalarla karşılaştırmalı olarak kullanılabilmiş, böylelikle en uygun analizlerin seçilmesine zemin hazırlanmıştır. Yapılan uygulama mevcut haliyle 3. Bölümde bahsedilen uygulamaları kapsamakla birlikte çevre yönetimi için yapılacak farklı analizleri de gerçekleştirilebilecek şekilde tasarlanmıştır. Bununla birlikte, bu proje ile üretilen yazılım ve veri setleri açık kaynak kodlu olarak üretilecek diğer Kent Bilgi Sistemi uygulamalarında da kullanılabilecek yapıdadır. Örneğin adres bilgi sistemi, taşınmaz yönetimi bilgi sistemi, ulaşım bilgi sistemi gibi KBS uygulamaları ile eşgüdüm halinde çalışabilme özelliğine sahiptir.

Sonuç olarak; belediyelerin etkin çevre yönetimi politikaları için konumsal bilgi sistemi uygulamalarını kullanmaları kaçınılmazdır. Çevre Yönetimi Bilgi Sistemi adıyla da ifade edilebilecek bu teknolojiler Kent Bilgi Sistemi şemsiyesi altında olmalı ve diğer KBS uygulamalarıyla bütünleşik olarak kullanılabilmelidir. Bu çalışmada bir KBS projesi içerisinde yer alması gereken çevre yönetim modülünün, açık kaynak kodlu bir uygulama geliştirme aracı kullanılarak hem çözüm odaklı hem de sıfır maliyetli olarak nasıl gerçekleştirilebildiğini gösterilmiştir. Bu tip uygulamaların yaygınlaştırılması, belediyelere hem maliyet avantajı sağlayacak hem de bir belediye tarafından üretilen bir uygulamanın eş zamanlı ve paylaşımlı olarak çok sayıda belediye tarafından kullanılabilmesi sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

BAKERSFIELD, http://maps.forum.nu/bakersfield, (09.08.2012)

BAŞBAKANLIK YATIRIM DESTEK VE TANITIM AJANSI, http://www.invest.gov.tr/en-US/Maps/Pages/InteractiveMap.aspx, (10.07.2012)

BEYHAN, B, BELGE, B. ve ZORLU, F. (2010). "Özgür ve Açık Kaynak Kodlu Masaüstü CBS Yazılımları Üzerine: Karşılaştırmalı ve Sistemli Bir Değerlendirme", Harita Dergisi, Ocak 2010, Sayı: 143

BOZKURT, Y. (2010). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Çevre Politikalarının Dönüşümü. Bursa: Ekin Yayınevi

ÇAĞATAY, U. (2008). "AB Sürecinde Türkiye'de Bilgi Yönetimi ve Konumsal Bilgi Sistemleri ile Taşınmaz Piyasalarının Analizine Yönelik Bir Model Tasarımı" (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

ÇETE, M. (2002). "Kent Bilgi Sistemi Tasarımı ve Uygulaması: Pelitli Belediyesi Örneği" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon

DEMİRYOLLARI, LİMANLAR VE HAVA MEYDANLARI İNŞAATI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, http://gis.dlh.gov.tr/silver/page.aspx?WS=DLH
(19.07.2012)

KELEŞ, R. ve HAMAMCI, C. (2002). Çevrebilim. Ankara: İmge Kitabevi

KELEŞ, R. HAMAMCI, C. ve ÇOBAN, A. (2009). Çevre Politikası. Ankara: İmge Kitabevi

NATIONAL OCEANIC AND ATMOSPHERIC ADMINISTRATION'S http://www.ndbc.noaa.gov/, (21.08 2012)

ORMAN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, http://orbisgenel.ogm.gov.tr/, (03.03.2012)

ÖKMEN, M. (2003). Kent, Çevre ve Globalleşme. İstanbul: Alfa Yayınları

ÖKMEN, M. ve PARLAK, B. (2010). Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler - İlkeler, Yaklaşımlar ve Mevzuat. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları

QUEENSLAND GOVERNMENT, http://www.qsic.qld.gov.au/advice/google_maps_data_source.html, (20.08.2012),

ŞENGÜL, M. (1999). "Yerel Düzeyde Çevre ve Belediyeler", Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt: 8, Sayı: 3

TECİM, V. (1999). "Bilgi Teknolojilerinde Yeni Bir Gelişme: Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Bilgi Sistemleri Arasındaki Yeri", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, Sayı:1

TECİM, V. (2008). Coğrafi Bilgi Sistemleri. Ankara: Renk Form Ofset Matbaacılık

THE DISTRICT OF COLUMBIA http://map.data.dc.gov/, (15.08.2012)

TOPRAK, Z. (2003). Çevre Yönetimi ve Politikası. İzmir: Anadolu Matbaacılık

TORTOP, N. AYKAÇ, M. YAYMAN, H. ve. ÖZER, M.A. (2008). Mahalli İdareler. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

US ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY, http://ghgdata.epa.gov/ghgp/main.do, (18.08.2012)

YOMRALIOĞLU, T. (2002). Coğrafi Bilgi Sistemleri, Trabzon: Akademi Kitabevi

184

EBEVEYN-ÇOCUK İLİŞKİSİ ENVANTERİNİN 60–72 AYLIK ÇOCUKLARIN ANNE VE BABALARINA UYARLANMASI[1]

Murat BARTAN
Arş.Grv. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Fatma TEZEL ŞAHİN
Doç.Dr. Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi

ÖZET: Bu çalışma, 5-6 yaş çocukların ebeveynlerinin birbirleri ve çocukları ile olan ilişkisini değerlendirmek üzere geliştirilmiş olan "Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri-EÇİE (Parents-Children Relationship Inventory [PCRI])"ni Türk ebeveynlerine uyarlamak amacıyla yapılmıştır. Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Örneklemi, Kütahya İl merkezinde bulunan anaokulları ile resmi ilköğretim okullarının anasınıflarına devam eden 60-72 aylık çocukların 780 anne ve babası oluşturmuştur. Verilerin analizinde, ilk aşamada Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri (EÇİE)'nin kapsam geçerliği yönünden dokuz uzman görüşüne başvurulmuştur. Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri (EÇİE)'nin orijinal faktöriyel yapısının Türk örnekleminde geçerliliğini test etmek amacıyla açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizine başvurulmuştur. Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri (EÇİE)'nin güvenirliğini tespit etmek amacıyla Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı ve McDonald güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır. Tüm faktörler için güvenirlik katsayısı 0.70'den büyük olduğu görülmüştür. Yapılan analizler sonucunda, 7 alt boyutlu 41 maddelik haliyle orijinal formuyla faktöriyel geçerliğinin sağladığı ve ebeveyn çocuk ilişkisi yapısını tanımladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn, ilişki, geçerlilik, güvenirlik

THE ADAPTATION OF PARENTS-CHILDREN RELATIONSHIP INVENTORY TO THE MOTHERS AND FATHERS OF 60-72 MONTHS OLD CHILDREN IN KÜTAHYA

ABSTRACT: The present study was carried out to adapt "Parents-Children Relationship Inventory (PCRI)" which was developed to evaluate the relations of the parents with 5-6-year old children with each other and with their children to Turkish parents. Descriptive survey model was used in the study. The study group was composed of 780 parents who have 5 or 6 year old children attending the preschools or kindergarten classes in primary schools.For the analysis of the data, nine experts were consulted about the concept validity. To test the validity of the original factorial structure of parent-children relationship inventory in the Turkish study group, exploratory factor analysis and confirmative factor analysis were done. To find out the reliability of the PCRI , Cronbach Alpha reliability coefficient and Mc Donald reliability coefficient were calculated. It is found that reliability is higher than .70 for each of the factors.At the end of analyzes made; the PCRI which is origin 7 subtitle and 41 items, at satisfied factorial validity and at also identified structure of parent-child relationship.

Key Words: Parent, relationship, validity, reliablity

GİRİŞ

Toplumlar ekonomik düzen, yönetim, dinsel tutum, gelenek-görenek gibi birçok konularda farklılık göstermektedirler. Bu farklılıklara rağmen toplumların evrensel olarak kabul ettikleri konu aile konusudur, ailenin temel bireyleridir. Aile, tarih boyunca bütün toplumlar tarafından vazgeçilmez olarak kabul gören ve ortak değer olarak benimsenen bir kurumdur (Ozankaya, 1991: 357, Güler ve Ulutak, 1992: 51). Aile; bireylerin doğumdan önce ve ilk gelişim özellikleri gösterdiği andan ömrünün sonuna kadar etkisini sürdüren bir kurumdur. Aile çocukların

[1] Bu çalışma Doç. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN danışmanlığında yürütülen Murat BARTAN'ın "Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanterinin 60–72 Aylık Çocukların Anne Ve Babalarına Uyarlanması(Kütahya Örnekleminde)" isimli yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

kişisel, sosyal uyumunun olumlu ya da olumsuz yönden şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır (Tezel-Şahin, 2003: 459).

En geniş tanımıyla aile, bünyesinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve en önemli şekilde ortaya çıktığı, bazı kurallarla cinsel ilişkilerin düzenlendiği, eşlerin kendileri ve çocukları ile aralarındaki sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yaptıkları ekonomik etkinliklerle bulundukları toplumun yapısına göre belli bir ölçüde yer aldıkları toplumsal bir yapı olarak tanımlanır (Ozankaya, 1991: 357).

Çağımızdaki sanayileşme ve toplumdaki hızlı değişim ve kentleşme aile yapısında hızlı değişikliklere neden olmuştur. Aileler geniş aile tipinden daha çekirdek aileye doğru küçülmüştür (Arcus, 1995:336 Özdemir, 2007: 191, Çağdaş, 2009: 36). Aile sistemindeki bu değişimler eşler arasındaki ilişkileri ve çocuk yetiştirmedeki yöntemleri de etkilemiştir (Özgüven, 2001: 86).

Anne-baba ve çocuk arasındaki ilişkinin sağlıklı olması için başta eşler arası ilişkinin sağlıklı olması gerekmektedir. Aile içinde eşler arası iletişim çocuğu, çocukla anne arasındaki iletişim babayı, çocukla baba arasındaki iletişim de anneyi etkilemektedir. Anne baba arasındaki sağlıklı ve sıcak ilişkiler çocuklarına yansıyacaktır. Anne ve babanın çocuklarına karşı sergileyecekleri demokratik tutum ve davranışlar ise çocuklarıyla sağlıklı ve etkili bir iletişim kurmalarını sağlayacaktır (Akyol, 2003:10-11, Çağdaş, 2003: 40-41). Çocuklar, gelecekteki yaşantılarında gösterecekleri işbirliği ve sosyal ilişkilere ait davranışları anne babaları ile etkileşimleri ve onların gözlemledikleri davranışları sonucu kazanırlar. Anne ve babasıyla sağlıklı iletişimi olan çocuklar, karşılaşacakları sorunları sürtüşmeye girmeden çözme yolunu seçmektedirler (Çağdaş, 2003:42-43).

Türkiye' de okulöncesi dönemi çocukların ebeveynleriyle olan ilişkilerini ölçen araçların eksikliği nedeniyle bu alanda ölçme araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araştırma; bu ihtiyacı karşılaması ve alana katkı sağlaması yönüyle önemli olduğu kadar aynı zamanda, aile içi ilişkileri hem eşlerin birbirleri ile hem de anne babanın okulöncesi eğitimi alan 60-72 aylık çocukları ile olan ilişkisini belirlemesi açısından önemlidir. Bu araştırma 5-6 yaş çocukların ebeveynlerinin birbirleri ve çocukları ile olan ilişkisini değerlendirmek üzere geliştirilmiş olan "Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri"ni Türk ebeveynlerine uyarlamak amacıyla planlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş çocukların ebeveynlerinin birbirleri ve çocukları ile olan ilişkisini değerlendirmek üzere Gerard (1994) tarafından geliştirilen "Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri(Parents-Children Relationship Inventory-PCRI)"nin Türk ebeveynlerine uyarlanması amacıyla yapılan bu araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2002: 77). Tarama modeli, davranış bilimi ve disiplinlerine daha uygun düşmektedir(Kaptan, 1999: 60).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2008-2009 eğitim-öğretim yılında Kütahya İl merkezinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ve özel anaokulları ile resmi ilköğretim okullarının anasınıflarına devam eden 5-6 yaş çocuklarının anne ve babası oluşturmuştur. Örneklem okul öncesi eğitimi alan çocukların 450 anne 330 babası olmak üzere toplam 780 anne ve babadan oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak; anne baba ve çocuk hakkında bilgi içeren "Genel Bilgi Formu", anne-babaların sosyo-ekonomik düzeylerini belirlemek için "Sosyo-Ekonomik Düzeyi Belirleyici Ölçek" ve anne babalara uygulanmak üzere "Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri" kullanılmıştır. Orijinal adı Parent-Child Relationship Inventory (PCRI) olan ve Gerard (1994) tarafından geliştirilen likert tipi bu ölçek; ebeveyn çocuk arasındaki ilişkinin boyutlarını ölçen 78 maddeden oluşmaktadır. Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri toplamda yedi alt faktörden oluşmaktadır.

"Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri"nin alt faktörleri şunlardır;

Ebeveyn Desteği: (Destek) Ebeveyn Desteği faktörü 9 maddeden oluşmaktadır. Anne babaların ebeveyn olarak aldığı pratik yardım ve duygusal desteği ölçer.

Ebeveynlikten Tatmin Olma: (Memnuniyet) Ebeveynlikten tatmin olma faktörü 10 maddeden oluşmaktadır.

Sınır Koyma: (Disiplin) Sınır koyma faktörü 12 maddeden oluşmaktadır. Ebeveynin disiplin tekniğinin karakterini ve etkililiğini ölçer.

Özerklik: Özerklik faktörü 10 maddeden oluşmaktadır ve deneğin çocuğunu bağımsız bırakması durumunu ölçmeyi amaçlayan maddelerden meydana gelmektedir.

Rol Oryantasyonu: (Rol) Bu faktör 9 maddeden oluşmaktadır. Maddeler ebeveynler arasında iki farklı durumu ölçmeyi amaçlamıştır.

Katılım: Katılım faktörü 14 maddeden oluşur ve deneğin çocuğunun arkasından neler yaptığıyla ilgilendiğini ve onun hareketlerine göz kulak olduğunu gösterir.

İletişim: Bu faktör 9 maddeden oluşmaktadır. İletişim ölçeği ebeveynlerin çocuklarıyla ne kadar iyi iletişim kurdukları konusunda ebeveynlerin farkındalıklarını temsil eder

Güvenilirlik Soruları: Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanterinin güvenilirliğini tespit amaçlı 5 madde bulunmaktadır.

Verilerin Toplanması

Öğretmenlerin yardımıyla okulda veli toplantıları düzenlenerek araştırmacı tarafından anne babalara ölçeklerin uygulanma amacı, nasıl doldurulacağı konusunda bilgi verilmiş ve uygulama yapılmıştır. Toplantılara katılamayan anne babalara ise çocukların geliş gidiş saatlerinde bire bir görüşülerek ölçek uygulanmıştır.

"Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri"ni Türkçe'ye Uyarlama Çalışmaları

Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri'ni Kütahya örnekleminde Türk çocuklarının anne babalarına uyarlanması çalışması ile ilgili olarak ilk aşamada Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri, üç İngilizce dil uzmanı tarafından İngilizce'den Türkçe' ye ve üç İngilizce dil uzmanı tarafından da Türkçe'den tekrar İngilizce'ye çevrilmiştir. Orijinal İngilizce formu ile çevrilen İngilizce formu arasında anlamsal farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Türkçe'ye çevrilen araç, Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü hocaları tarafından anlam ve imla yönünden değerlendirilmiş ve her iki dili çok iyi bilen bir uzman tarafından yeniden incelenmiş ve uzman önerileri doğrultusunda tekrar düzenlenmiştir.

"Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri" ile ilgili Uzman Görüşlerinin Alınması

"Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri"nin kapsam geçerliğine bakılmıştır. Kapsam geçerliği için ölçek; dört profesör, bir doçent ve dört yardımcı doçent toplam dokuz uzman görüşüne sunulmuştur. Uzmanlara verilen formda maddeleri uygun, uygun değil ve düzeltilmeli şeklinde işaretlemeleri ve gerekli gördükleri maddeleri düzeltmeleri istenmiştir. Yapılan istatistiksel analiz sonucunda;

Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri'nde 'Memnuniyet' faktörü içinde bulunan 3. madde *'Çocuk sahibi olmaktan diğer anne babaların memnun olduğu kadar memnunum'* ile 19. madde *'Çoğu kez çocuk yetiştirmenin ödüllerinin ne olduğunu merak ediyorum'* maddelerinin ölçekten çıkartılmasına karar verilmiştir. 'Katılım' faktörü içinde bulunan 14. madde *'Ebeveyn olmak bana çok doğal geliyor'* ile 16. madde '*Çocuğumu olduğu gibi seviyorum'* maddeleri ölçekten çıkartılmıştır. 'Özerklik' faktörü içinde bulunan 32. madde '*Ebeveynler kendilerinin asla sahip olmadığı şeyleri çocuklarına vermeliler*' ile 50. madde '*Ergenlik dönemindeki çocuklar kendi başlarına karar verecek kadar büyük değiller*' maddeleri toplamda 6 madde uzman görüşü doğrultusunda hem kapsam geçerliğini ölçmeyeceği hem 5-6 yaş çocuklarına uygun olmadığı belirlenerek ölçekten çıkartılmıştır. Buna göre okul öncesi eğitimine devam eden

çocukların anne babası için "Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri"nin kalan tüm maddelerinin uygun olduğuna karar verilerek toplam 72 maddeden oluşan ölçek uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Okul Öncesi Çocuklarının Anne Babaları "Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri"nin Ön Uygulaması

Ölçeğin anlaşılabilirliği ve süre ile ilgili geri bildirim almak için örnekleme alınan 20 okuldan birinin anasınıfına giden 50 çocuğun anne babasına , araştırmacı tarafından ön uygulama yapılmıştır. İstatistiksel analizler sonucu ölçeğin anlaşılabilirliği ve süresi ile ilgili bir soruna rastlanmadığı için ön uygulama kapsamına alınan çocukların anne babaları da örnekleme dahil edilmiştir. Daha sonra Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri ön uygulama yapılan okulun anasınıfı dışında kalan okullardaki anasınıfına devam eden çocukların anne babalarına uygulanmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırmaya katılan örneklem grubunun demografik bilgileri incelendiğinde; ebeveynlerin %57,7'sini anneler, %42,3'ünü babalar oluşturmaktadır. Anne babaların %51,7'sinin orta sosyo-ekonomik düzeyde, %25,4'nün alt sosyo-ekonomik düzeyde ve %22,9'nun ise üst sosyo-ekonomik düzeyde olduğu belirlenmiştir. Annelerin %37,8'i 31-35 yaş grubunda, %35,8'i 26-30 yaş grubunda, %13,1'i 36-40 yaş grubunda, babaların ise %33,9'u 31-35 yaş grubunda, %29,1'i 36-40 yaş grubunda, 16,7'si 26-30 yaş grubunda, %14,2'si 41-45 yaş grubundadır. Araştırmaya katılan annelerin %34,4'ü ilkokul mezunu, %30,0'u lise mezunu, %23,8'i üniversite mezunu, babaların ise %34,2'si lise mezunu, %30,3'ü üniversite mezunu, %17,3'ü ilkokul mezunudur. Ebeveynlerin meslekleri incelendiğinde, annelerin % 75,7 sinin çalışmadığı, % 14,1'nin işçi olarak çalıştığı, %5,6'sının serbest bir meslekte çalıştığı, % 4,2'sinin memur olarak çalıştığı babaların ise %52,4'nün işçi olarak çalıştığı, % 19,3'nün memur olarak çalıştığı, %18,6'sının serbest bir meslekte çalıştığı, %6,9'nun çalışmadığı görülmüştür. Araştırmaya alınan ebeveynlerin çocuklarının, %51,0'i erkek, %49,0'u kız çocuğudur. %79,2'i 6 yaşında, %20,8'i 5 yaşındadır. Çocukların %58,5'i ilk çocuk, %34,9'u ikinci çocuk, %6,6'ı üçüncü çocuk ve üstüdür.

Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri(EÇİE)'nin Açımlayıcı Ve Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Açımlayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin yapı geçerliğini saptamak amacıyla açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) kullanılmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda oluşan faktör yapılarının EÇİE ile eşleşmediği, ayrıca oluşan faktör yapılarının isimlendirilemediği görülmüştür. Bu nedenle ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) kullanılmasına karar verilmiştir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Doğrulayıcı faktör analizi 6 madde uzman görüşüne göre çıkartıldıktan sonra ve 5 madde de güvenilirlik maddeleri olmaları sebebiyle analizlere alınmamıştır. Toplam 68 madde ve 7 faktörden oluşan teorik yapının ampirik yapıyla uyuşup uyuşmadığını tespit etmek amacıyla; ilk olarak modele hiçbir sınırlama yapılmadan ve yeni bağlantılar eklenmeden, modelin uyum istatistikleri ve modifikasyon indeksi sonuçları incelenmiştir.

EÇİE'nin düzeltilmemiş birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre hiçbir düzeltme yapılmadan elde edilen uyum indekslerinin [(χ^2 (df=2123, N = 780) =11792.41, p<.000,) RMSEA= 0.076, S-RMR = 0.083, RMR=0.060>0.05; GFI =0.69, AGFI = 0.67, CFI =0.69, NNFI= 0.68, NFI= 0.65<.90;] veri-model uyumu için yeterli olmadığı görülmüştür. Ayrıca χ^2/df oranının üçten fazla olması da bu bulguyu doğrulamaktadır. Bu nedenle sınanan faktör yapısının ampirik verilerle daha iyi uyum sağlaması için modifikasyon indeksleri değerlendirilmiştir. Modifikasyon indeksleri sabit bir parametrenin serbest bırakılması sonucunda χ^2 değerinde elde edilecek azalmalarla modelin uyum indekslerinin iyileşmesi için kullanılmaktadır(Sümer,2000).

Tablo-1

Ki-Kare Düşüşüne Sebep Olan Madde Modifikasyon İndeksleri

				Faktörler			
Madde	Destek	Memnuniyet	Katılım	İletişim	Disiplin	Özerklik	Rol
2		11.3				14.2	
5	-	12.0	-	41.9	29.1	64.3	21.3
8		16.2	48.8	79.2	26.2	-	18.6
9		13.7					8.4
15	22.3	13.6	12.5	27.2			
17				13.3	53.4	26.3	17.9
22				23.6	10.7	8.7	
23		23.2	18.0		17.4	19.3	
33				37.9			
35				131.9	46.5	50.9	13.5
36				41.3	55.2	9.8	9.6
42		8.9		56.6	35.4		
44	9.4	20.1	45.3	63.0		30.0	
45	16.7		113.4	103.6	17.6		21.2
48			43.4	81.3	11.1		8.9
56			28.3	11.1		31.4	12.6
57			24.0		28.3	26.8	16.2
58				39.7	58.5	34.1	8.9
61		27.0	13.0		28.8	24.9	
65		16.0		11.0	19.9	12.7	
66			8.3			17.3	14.3
68	16.4	23.8	57.2	90.2		32.6	
71			80.2	78.4	23.7		11.8
72				14.0			
74				47.7			
				24.3	29.0	9.4	

Tablo 1 incelendiğinde, EÇİE'nin tüm maddeler ve faktörler arasında düşüşe sebep olan madde modifikasyon indekslerinin değerlendirilmesi sonucunda en sık geçen düzeltmelerin "2, 5, 8, 9, 15, 17, 22, 23, 33, 35, 36, 42, 44, 45, 48, 56, 57, 58, 61,65, 66, 68,71, 72, 74 ve75." maddelerde olduğu, bu maddelerin birden fazla faktörde yer aldığı, bu maddelerin ölçekten çıkarılması gerektiği görülmüştür. Bu nedenle ilgili maddeler EÇİE' den çıkarılarak model tekrar test edilmiştir.

Tablo 2

EÇİE İlişkin Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları Ve *t* Değerleri

Alt Faktörler	Maddeler	λ	*t*	R^2
Destek	6	0.48	9.85	0.23
	12	0.49	10.13	0.24
	13	0.43	8.84	0.19
	29	0.44	9.10	0.20
	34	0.41	8.44	0.17
Memnuniyet	7	0.30	6.15	0.08
	24	0.62	13.77	0.38
	27	0.59	13.13	0.35
	55	0.58	12.69	0.33
	67	0.59	13.08	0.35
İletişim	1	0.51	10.46	0.26
	11	0.37	7.45	0.14
	20	0.36	7.21	0.13
	28	0.38	7.56	0.14
	39	0.41	8.20	0.17
	46	0.69	14.25	0.48
	62	0.27	5.30	0.07
Katılım	41	0.17	3.57	0.02
	53	0.48	10.87	0.23
	60	0.59	13.69	0.35
	63	0.56	12.86	0.31
	64	0.62	14.44	0.38
	77	0.57	13.01	0.32
Disiplin	4	0.56	12.69	0.31
	10	0.41	8.87	0.16
	21	0.50	11.10	0.25
	26	0.49	10.93	0.24
	31	0.29	6.16	0.08
	40	0.52	11.75	0.27
	54	0.32	6.90	0.10
	70	0.53	11.97	0.28
Özerklik	25	0.15	3.03	0.22
	38	0.38	7.73	0.14
	51	0.38	7.89	0.15
	59	0.44	9.10	0.20
	76	0.44	8.95	0.19
Rol	49	0.71	15.49	0.51
	52	0.55	11.67	0.30
	69	0.65	14.11	0.42
	73	0.27	5.49	0.07
	78	0.47	9.92	022

Ölçekten çıkarılması gereken maddelerin çıkarılması ve gerekli düzeltmelerin yapılmasının ardından tespit edilen indekslerin [(χ^2 (df=758, N = 780) =1682.88, p<.000,) RMSEA= 0.048, S-RMR = 0.055, RMR=0.042<0.05; GFI =87, IFI=0.90, AGFI = 0.85, CFI =0.90, NNFI= 0.90, NFI= 0.83 ≥.90;] veri-model uyumu için yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uyum indekslerinde NFI'nın yeterli sonucu ulaşılamamıştır ancak NFI uyum indeksinin örneklem büyüklüğünden etkilendiği belirtilmektedir ve bu nedenle büyük örneklemlerde NNFI uyum indeksleri geliştirilmiştir (Yılmaz ve Çelik, 2009:43). Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri'nin büyük örnekleme uygulanması nedeniyle NNFI uyum indeksi dikkate alınmıştır.

Tablo 2 incelendiğinde Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri'ne ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları ve *t* değerlerine göre her bir maddenin kendi boyutuyla ilişkili olup olmadığını gösteren t değerlerinin ölçüt değer olarak alınan 1.96'nın üzerinde olduğu ve bu duruma bağlı olarak her bir maddenin kendi boyutuyla anlamlı ilişki gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca standardize regresyon katsayılarının da .15 ile .71 arasında değiştiği görülmektedir. Buna göre birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi t değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve 7 faktörlü yapıyı desteklediği görülmektedir.

Yapılan işlemler sonucunda modelin birbirinden bağımsız fakat birbirleriyle ilişkili birer temel bileşen olan "Destek (5), Memnuniyet (5), Katılım (6), İletişim (7), Disiplin (8), Özerk(5) ve Rol (5)" değişkenleri tespit edilmiştir. Fakat henüz 7 faktörün EÇİE açıklayıp açıklamadığı bilinmemektedir. Yurdugül ve Aşkar (2008) tarafından yapılan çalışma sonucunda; maddeler görgül olarak birinci sıralı faktör modelinde belirli alt faktörler altında toplansalar bile, bu alt faktörlerden bazılarının ölçülmek istenen genel yapı ile ilişkili olmayabileceği görülmüştür. Bu nedenle DFA çalışmalarında ikinci sıralı doğrulayıcı faktör analizi çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

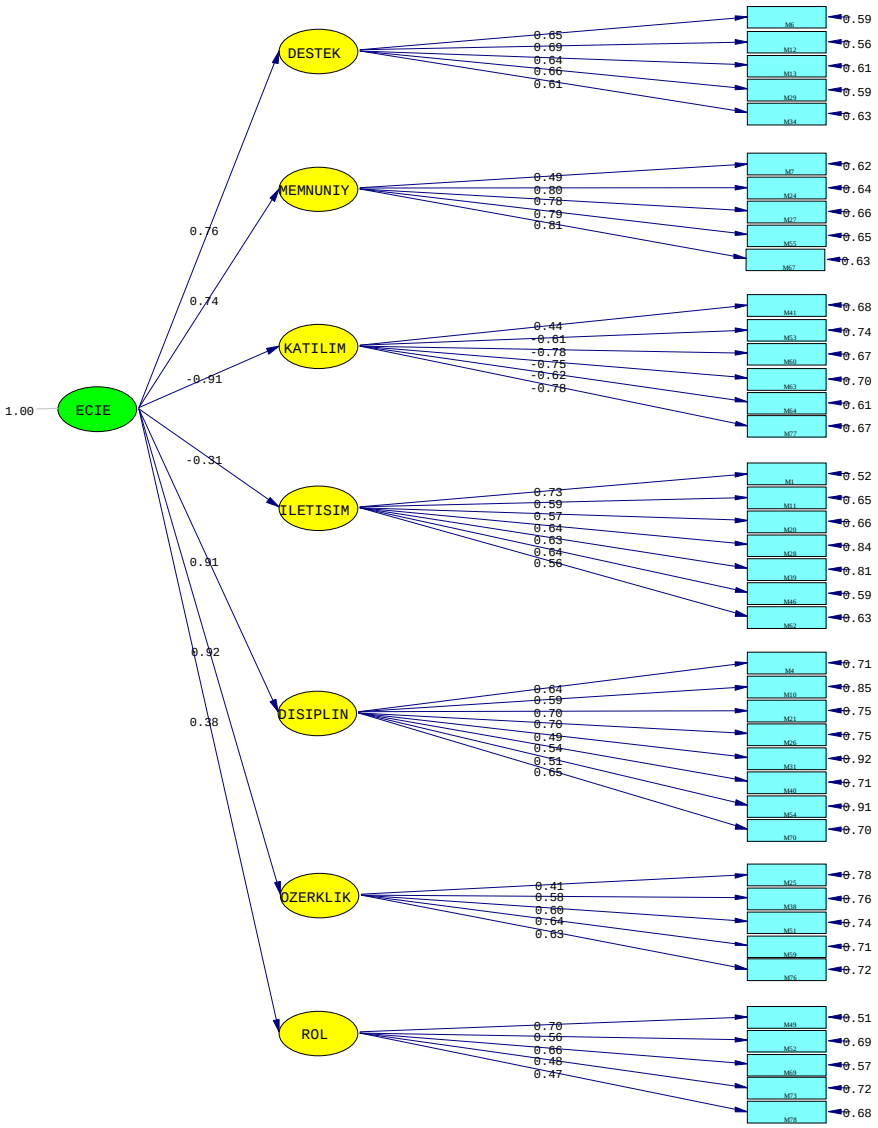
EÇİE 'nin alt faktörlerinin genel yapıyla ilişkili olup olmadığını belirlemek, faktöriyel geçerliğini ortaya koymak ve anne baba çocuk ilişkisinin yapısını tanımlamak amacıyla ikinci sıralı doğrulayıcı faktör çözümlemesine başvurulmuştur. Elde edilen bulgular tablo 3 ve diyagramda verilmiştir.

Tablo 3

İkinci Düzey EÇİE İlişkin Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları Ve *t* Değerleri

Alt Faktörler	Maddeler	λ	*t*	R^2
Destek	6	0.65	7.22	0.21
	12	0.69	7.56	0.24
	13	0.64	7.08	0.19
	29	0.66	7.24	0.21
	34	0.61	6.79	0.17
Memnuniyet	7	0.49	5.63	0.08
	24	0.80	10.71	0.36
	27	0.78	10.45	0.34
	55	0.79	10.60	0.35
	67	0.81	10.82	0.37
İletişim	1	0.73	10.33	0.28
	11	0.59	7.48	0.15
	20	0.57	7.19	0.14
	28	0.64	7.82	0.16
	39	0.63	8.43	0.19
	46	0.64	12.37	0.41
	62	0.56	5.02	0.06
Katılım	41	0.44	2.70	0.020
	53	0.61	5.94	0.26
	60	-0.78	6.12	0.33
	63	-0.75	6.05	0.30
	64	-0.62	6.22	0.39
	77	-0.78	6.12	0.33
Disiplin	4	0.64	5.76	0.29
	10	0.59	5.20	0.15
	21	0.70	5.66	0.25
	26	0.70	5.65	0.25
	31	0.49	4.52	0.08
	40	0.54	5.77	0.29
	54	0.51	4.65	0.09
	70	0.65	5.79	0.30
Özerklik	25	0.41	2.75	0.11
	38	0.58	2.86	0.14
	51	0.60	2.87	0.16
	59	0.64	2.89	0.19
	76	0.63	2.89	0.18
Rol	49	0.70	14.39	0.49
	52	0.56	11.59	0.31
	69	0.66	13.57	0.43
	73	0.48	5.52	0.07
	78	0.47	9.61	022

EÇİE' nin İkinci Düzey İndirgenmiş Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Diyagrama göre EÇİE' nin ikinci düzey indirgenmiş doğrulayıcı faktör analizi sonucu elde edilen indekslerden [(χ^2 (df=772 N = 780) =1825.55, p<.000,) RMSEA= 0.050, S-RMR = 0.058, RMR=0.044<0.05; GFI =0.86, IFI=0.90,

AGFI = 0.85, CFI =0.91, NNFI= 0.90, ≥.90;] veri-model uyumu için yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca χ^2/df oranının üçten az olması da bu bulguyu doğrulamaktadır.

Tablo 3'e göre her bir maddenin kendi boyutuyla ilişkili olup olmadığını gösteren t değerlerinin ölçüt değer olarak alınan 1.96'nın üzerinde olduğu ve bu duruma bağlı olarak her bir maddenin kendi boyutuyla anlamlı ilişki gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca standardize regresyon katsayılarının da .14 ile .70 arasında değiştiği görülmektedir. Buna göre ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi t değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve 7 faktörlü yapıyı desteklediği görülmektedir.

Buradan EÇİE' nin 7 alt boyutlu 41 maddelik haliyle faktöriyel geçerliğinin olduğu ve ebeveyn çocuk ilişkisi yapısını tanımladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4

Alt Faktörler İle Genel Yapı Arasındaki Standardize Edilmiş Regrasyon Katsayıları

	DES	MEM	KAT	İLET	DİSİ	ÖZE	ROL	EÇİE
DES	1.00							
MEM	0,56	1,00						
KAT	-0,69	-0,67	1,00					
İLET	-0,24	-0,23	0,28	1,00				
DİSİ	0,69	0,67	-0,88	-0,29	1,00			
ÖZE	0,70	0,67	-0,83	-0,29	0,83	1,00		
ROL	0,29	0,28	-0,35	-0,12	0,35	0,35	1,00	
EÇİE	0,76	0,74	-0,91	-0,31	0,91	0,92	0,38	1.00
P ≤ 0,01								

Tablo 4 incelendiğinde anne babaların çocuklarıyla olan ilişkisi üzerindeki en etkili boyutun; "Özerklik faktörü" (ξ=0,92) olduğu görülmüştür. Bu faktör ebeveyn çocuk ilişkisini en iyi temsil eden faktör olarak görülmektedir. Bu faktörleri sırasıyla "Katılım faktörü" ile "Disiplin faktörü" (ξ=0,91)daha sonra "Destek faktörü" (ξ=0,76), "Memnuniyet faktörü" (ξ=0,74), "Rol faktörü" (ξ=0,38) alt boyutlarının takip ettiği görülmektedir. Genel yapı üzerinde en az etkiye sahip olan alt boyut ise "iletişim faktörü" (ξ=-0,31) olduğu görülmektedir.

Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri'nin Güvenirlik Analizine İlişkin Bulgular

"Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri(EÇİE)"nin güvenirliğini tespit etmek amacıyla Cronbach Alfa güvenirlik istatistiği yapılmıştır. Yapılan istatistiklere göre ölçeğin tamamının Cronbach Alfa değeri .82 olarak belirlenmiştir. Tezbaşaran (1997: 47), likert tipi bir ölçekte yeterli sayılabilecek bir güvenirlik katsayısının olabildiğince 1'e yakın olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu sonuçlara göre ölçeğin güvenirliğinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilmektedir.

Maddelere ilişkin standartlaştırılmamış faktör yük değerleri ve özgül varyansların farklılaştığı ölçmeler ise konjenerik ölçmeler olarak tanımlanmakta ve konjenerik ölçmelerde α katsayına oranla McDonald tarafından geliştirilen ώ katsayısı daha fazla tercih edilmektedir. Çünkü McDonald tarafından geliştirilen ώ katsayısı özellikle konjenerik ölçmeler için tasarlanmıştır ve standartlaştırılmamış faktör analizi terimleri ile ifade edilmektedir. McDonald'ın ώ katsayısı aynı zamanda "yapısal güvenirlik" (construct reliability) olarak adlandırılır ve doğrulayıcı faktör analizi yöntemiyle elde edilir. (Akt: Yurdugül, 2006:29)

EÇİE'yi oluşturan alt ölçeklerin güvenirlik katsayıları Mc donals iç tutarlılık katsayısı kullanılarak hesaplanmış elde edilen sonuçlar "destek faktörü " için 0.779, "memnuniyet faktörü " için 0.807, "katılım faktörü " için 0.795,

"iletişim faktörü " için 0.807, "disiplin faktörü " için 0.786, "özerklik faktörü " için 0.702 ve "rol faktörü " için 0.719 bulunmuştur. Bütün ώ katsayılarının .70'den büyük olması EÇİE'ni oluşturan alt ölçeklerin güvenirlik katsayılarının yeterli olduğu sonucuna ulaşılmasını sağlamıştır.

Ölçeğin yapı geçerliği sonucu kalan 41 madde ile güvenirlik çalışması yapılmıştır. Güvenirlik testi için ölçeğin test toplam puanlarına göre oluşturulan alt %27 ve üst %27 'lik grupların madde ortalama puanları arasındaki farkların anlamlılığı için t testi sonuçlarına, madde toplam korelâsyonu kullanılarak test maddelerinin birbirleri arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

Tablo 5

Madde Analizi ve Madde Toplam Korelâsyon Sonuçları

Madde	t-testi (alt%27üst%27)	Madde Toplam Korelasyonu	Madde	t-testi (alt%27üst%27)	Madde Toplam Korelasyonu
M-1	3,882	,3351	M-40	-10,701	,4101
M-4	-12,710	,4413	M-41	-10,225	,3136
M-6	-12,177	,3652	M-46	-1,046	,3199
M-7	-6,387	,1977	M-49	-11,199	,3042
M-10	-8,439	,2814	M-51	-7,034	,2610
M-11	1,284	,1935	M-52	-9,448	,3139
M-12	-11,509	,3828	M-53	-9,225	,3236
M-13	-8,702	,3197	M-54	-8,767	,3006
M-20	3,699	,2150	M-55	-12,387	,4276
M-21	-10,633	,4068	M-59	-12,489	,3894
M-24	-8,021	,3638	M-60	-14,428	,4116
M-25	-2,976	,1350	M-62	-1,863	,3266
M-26	-10,012	,3766	M-63	-10,262	,3536
M-27	-9,875	,3743	M-64	-11,225	,4594
M-28	-3,814	,2469	M-67	-9,326	,3950
M-29	-11,581	,3282	M-69	-10,948	,2644
M-31	-7,652	,2530	M-70	-13,920	,4429
M-34	-9,417	,3154	M-73	-4,978	,1507
M-38	-8,085	,3004	M-76	-10,174	,3579
M-34	-9,417	,3154	M-77	-13,441	,4439
M-39	-3,364	-,3138	M-78	-9,654	,2447

[1]n=420 [2]n1=n2=210 sd: 419 [***]p<.001

Tablo 5'e göre ölçekteki maddelerin madde toplam korelasyonu değerleri .13 ile .44 arasında değişmektedir. Üst %27 ile alt %27'lik grubun puanları arasında yapılan t testi sonuçları tüm maddeler için anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Bu durum "Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri"nin her bir maddesinin aile içi ilişkilerin boyutlarını ayırt edecek nitelikte olduğunu göstermektedir. Test tekrar test tekniği, güvenirliğin zamana göre değişmezlik

ölçütünü ortaya koymak için yapılır. Zamana göre değişmezlik ölçütü herhangi bir şeyin aynı(benzer) koşullar altında ve belli bir zaman aralığı ile ölçümler sonucu elde edilen veri grupları arasındaki ilişkidir (Karasar, 2000).

Tablo 6

Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri'nin Alt Faktörlerinin Test Tekrar Test Yöntemi Korelasyon Katsayıları

Alt Faktörler	R
Destek	0.89
Memnun	0.90
Katılım	0.86
İletişim	0.84
Disiplin	0.88
Özerk	0.87
Rol	0.84

Tablo 6'da görüldüğü gibi ölçeğin test tekrar test yöntemi ile elde edilen korelasyon puanları Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri(EÇİE)'nin test tekrar test yöntemi ile elde edilen korelasyon puanları Destek faktörü için 0.89, Memnuniyet faktörü için .90, Katılım faktörü için 0.86, İletişim faktörü için 0.84, Disiplin faktörü için 0.88, Özerklik faktörü için 0.87 ve Rol faktörü için 0.84 arasında olduğu görülmektedir. Bu sonuç ölçeğin kararlı sonuçlar verdiğini göstermektedir.

Sosyo-ekonomik düzeylerin faktörler toplam puanları ile karşılaştırılması Manova sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 7

Sosyo Ekonomik Düzeylerin Alt Faktörler Toplam Puanları İle Karşılaştırılması

Alt Faktörler	Değişken	n	x	S	sd	F	p
Destek	Alt Sed	198	13,0101	2,54501	2-777	266,641	,000
	Orta Sed	403	16,0000	2,12776			
	Üst Sed	179	18,4804	2,42492			
Memnuniyet	Alt Sed	198	17,8485	3,56908	2-777	138,811	,000
	Orta Sed	403	20,2407	2,29300			
	Üst Sed	179	22,2067	1,55670			
Katılım	Alt Sed	198	13,3081	2,66030	2-777	182,897	,000
	Orta Sed	403	15,3648	2,11332			
	Üst Sed	179	17,7318	2,00999			
İletişim	Alt Sed	198	15,1263	3,35984	2-777	5,853	,003
	Orta Sed	403	15,9901	3,10511			
	Üst Sed	179	15,3073	3,29120			
Disiplin	Alt Sed	198	20,8485	3,52760	2-777	327,312	,000
	Orta Sed	403	25,0918	2,82649			
	Üst Sed	179	28,8212	2,88183			
Özerklik	Alt Sed	198	12,6061	2,44874	2-777	143,200	,000
	Orta Sed	403	14,3102	1,65886			
	Üst Sed	179	16,0335	1,99972			
Rol	Alt Sed	198	10,8737	2,60402	2-777	123,977	,000
	Orta Sed	403	13,1787	2,68640			
	Üst Sed	179	15,2067	2,73487			

Tablo 7 incelendiğinde, Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri(EÇİE)'nin tüm faktörlerinin araştırmaya katılan anne babaların alt, orta ve üst sosyo ekonomik düzeylerine göre anlamlı farklılıklar verdikleri görülmüştür. Wilks Lambda (λ)=0,249, F(2, 777)=110,377, p<.01. Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri'nin alt faktörlerinin tüm sosyo ekonomik düzeylere göre anlamlı farklılık vermesi ölçeğin farklı özelliklere sahip gruplar arasında ayırt edici bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu durumda Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri'nin genel yapısının ayırt edicilik düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanterinin Geçerliğine İlişkin Sonuçlar

Kapsam geçerliliği: Kapsam geçerliği için ölçek; dört profesör, bir doçent ve dört yardımcı doçentin görüşüne sunulmuş. Uzmanlardan alınan veriler doğrultusunda "Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri"nde 3,14,16,19,32 ve 50. maddeler toplam 6 maddenin uzman görüşü doğrultusunda uygun olmadığı belirlenerek ölçekten çıkartılmıştır.

Yapı geçerliliği: Ölçek uyarlamalarında daha çok, ölçekteki maddelerin yapısı hakkında var olan bir hipotezi sınadığı için doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır.

Doğrulayıcı faktör analizi çalışmasında EÇİE' nin ikinci düzey indirgenmiş doğrulayıcı faktör analizi sonucu elde edilen indekslerden [(χ^2 (df=772 N = 780) =1825.55, p<.000,) RMSEA= 0.050, S-RMR = 0.058, RMR=0.044<0.05; GFI =0.86, IFI=0.90, AGFI = 0.85, CFI =0.91, NNFI= 0.90, ≥.90;] veri-model uyumu için yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan işlemler sonucunda modelin birbirinden bağımsız fakat birbirleriyle ilişkili birer temel bileşen olan "Destek (5), Memnuniyet (5), Katılım (6), İletişim (7), Disiplin (8), Özerk(5) ve Rol (5)" değişkenleri tespit edilmiştir.

EÇİE' nin 7 alt boyutlu 41 maddelik haliyle faktöriyel geçerliğinin olduğu ve ebeveyn çocuk ilişkisini yapısını tanımladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanterinin Güvenirliğine İlişkin Sonuçlar

"Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri"nin güvenirliğini tespit etmek amacıyla Cronbach Alfa güvenirlik istatistiği yapılmıştır. Yapılan istatistiklere göre ölçeğin tamamının Cronbach Alfa değeri .82 olarak belirlenmiştir.

Ölçeğin test tekrar test yöntemi ile elde edilen korelasyon puanları Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri'nin test tekrar test yöntemi ile elde edilen korelasyon puanları Destek faktörü için 0.89, Memnuniyet faktörü için .90, Katılım faktörü için 0.86, İletişim faktörü için 0.84, Disiplin faktörü için 0.88, Özerklik faktörü için 0.87 ve Rol faktörü için 0.84 arasında olduğu bulunmuştur. Ebeveyn Çocuk İlişkisi Envanteri'nin, alt, orta ve üst sosyo ekonomik düzeylere göre anlamlı farklılıklar verdiği görülmüştür.

Öneriler

Ailenin başlıca işlevinin çocukların biyolojik, psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarının karşılanması olduğu düşünüldüğünde aile içi ilişkilerin yeni yetişecek nesillerin tüm gelişim yönlerine ve doğal olarak tüm yaşamlarına etki edeceği unutulmamalıdır. Çocukların ihtiyaçlarının ve beklentilerinin sağlıklı aile ortamlarında karşılanması gerekmektedir.

Bu kapsamda gerek anne babalara gerekse eğitimcilere aşağıdaki önerilerde bulunulabilinir:

- Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri'nin sadece 60-72 ay arasındaki çocukların anne babaları için geçerlik-güvenirlik çalışması yapılmıştır. 36-60 ay arasındaki çocukların anne babaları için de geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılabilir.
- Türkiye genelinde uygulanarak ölçeğin norm çalışması yapılabilir.
- Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri aile eğitimi programları hazırlamada anne babalar arasında ilişkileri ölçmek amaçlı veri toplama aracı olarak kullanılabilir.
- Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri, özel eğitim, ilköğretim, aile sosyolojisi, psikoloji, rehberlik ve danışmanlık, eğitim ve sosyal hizmetler alanlarında yapılacak yeni araştırmalarda kullanılabilir.
- Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Envanteri aile içi ilişkileri, annelerin çocukları, babaların çocukları ile ilişkilerini tespit amacıyla yapılacak yeni araştırmalarda veri toplama aracı olarak kullanılabilir.
- Okul öncesi dönemde, ebeveyn çocuk ilişkisini değerlendirecek yeni ölçme araçlarının geliştirilmesinde temel oluşturabilir.

KAYNAKÇA

AKYOL, K. A. (2003). Anne-Baba-Çocuk İlişkisi. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi. Yıl:3 Sayı:36

ARCUS, E. M. (1995). Advances İn Family Life Education: Past, Present, And Future. Family Relations, 44,(4)

ÇAĞDAŞ, A. (2003). Anne Baba Çocuk İletişimi. Eğitim Kitapevi Yayınları Konya

ÇAĞDAŞ, A. (2009). Anne Baba Çocuk İletişimi. Kök Yayıncılık (2.baskı) Ankara

GÜLER, D., ULUTAK, N. (1993). Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile. Anadolu Üniversitesi iletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 689

KAPTAN, S. (1999). Bilimsel Araştırma Teknikleri. Ankara: Gazi Büro Yayınları

KARASAR, N. (2002) . Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

OZANKAYA, Ö. (1991). Aile Kurumu, Cem Yayınları, İstanbul.

ÖZDEMİR, Ç, M. (2007). Toplumsal Değişme Karşısında Aile Ve Okul. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 5(2), 185-198

ÖZGÜVEN, İ. E. (2001). Ailede İletişim ve Yaşam, PDREM Yayınları, Ankara

ŞAHİN, T. F. (2003). "Çocuğun Gelişimi ve Eğitiminde Babanın Rolü". Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar. (Yay.Haz. Müzeyyen Sevinç). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları

TEZBAŞARAN, A. ATA. (1997). Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu (ikinci Baskı). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

YURDUGÜL, H. (2006). Paralel, Eşdeğer ve Konjenerik Ölçmelerde Güvenirlik Katsayılarının Karşılaştırılması. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi. cilt:39, sayı: 1,15-37

200

FEN VE TEKNOLOJİ DERSİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME: İLKÖĞRETİM 4 VE 5. SINIF ÖRNEĞİ

İsmail KENAR
Yrd. Doç. Dumlupınar Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fen Eğitimi Bölümü, KÜTAHYA. E-mail: fizikkenar@mynet.com

Melek BALCI
Dumlupınar Üniversitesi, İlköğretim Sınıf Öğretmenliği Doktora Öğrencisi

ÖZET: Bu makale de, ilköğretim 4. ve 5.sınıf öğrencilerinin Fen ve Teknoloji dersine yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla bir ölçme aracı geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla literatür taramasından sonra, 20 maddeden oluşan 5'li likert tipi bir ölçek oluşturulmuş ve uzmanların değerlendirilmesine sunulmuştur. Daha sonra ölçeğin güncellenmesi için 60 kişilik ilköğretim öğrencisine pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulamanın sonuçları ve uzmanların önerisi ile ölçek üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Değiştirilen ölçek Kütahya merkez Atatürk İlköğretim Okulunda okuyan I. kademe öğrencileri arasında tesadüfî örnekleme yöntemiyle seçilen 144 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulama sonunda ölçek 12 maddeye indirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda, ölçeğin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin 0.81, Barlett testi anlamlılık değerinin ise 0.00 olduğu görülmüştür. Ölçeğin toplam varyansın % 60'ını açıklayan üç faktöre sahip olduğu bulunmuştur. Ölçeğin güvenirlik katsayı (Cronbach alpha) değeri α=0.83 olarak elde edilmiştir. Bu değerler, ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Fen ve Teknoloji, Öğrenci, Tutum Ölçeği.

THE DEVELOPMENT OF ATTITUDES TOWARD SCIENCE AND TECHNOLOGY LESSON SCALE: THE CASE OF 4th AND 5th GRADE PRIMARY SCHOOL STUDENTS

ABSTRACT: In this paper, it has been aimed to be develop a scale to measure 4th and 5th. grade students' attitudes toward science and technology. For this purpose, after reviewing the literature, the scale consisting of 20 Likert-type items was created and presented to the experts to get their opinions. Then the scale was administered to 60 primary school students as a pilot implementation to revise the scale. With the results of the pilot implementation and expert opinions, changes have been made on the scale. Revised scale was administered to randomly selected 144 primary education 4th and 5th grade students in central Kutahya. The scale was then set down to 12 items at the end of the implementation. Factor analysis was conducted to determine the construct validity of the scale. Kaiser-Meyer-Olkin(KMO) value that was referred to for structural validity was found to be 0.81 and Barlett's test significance value was established to be 0.00. It was found to have three factors explaining 60 % of the total variance of the scale. The internal consistency coefficient (Cronbach's alpha) value estimated for the reliability analysis of the scale was observed to be α=0.83. These values show that the scale is a valid and reliable scale.

Key Words: Science and Technology, Student, Attitude Scale.

GİRİŞ

Donanımlı ve çağın gereksinimlerinin bilincinde olan, bilimsel bilgiye açık, düşünen, eleştirebilen ve soruşturan bireylerin yetiştirilmesine duyulan ihtiyacın giderek arttığı günümüzde diğer faktörlerin yanında özellikle fen bilgisi öğretimi önemli bir yer tutmaktadır. Fen bilimleri, fiziksel ve biyolojik dünyayı tanımlamaya, doğayı ve doğa gerçeklerini bulmaya, olayları açıklamaya, kontrol etmeye ve önceden tahmin etmeye çalışır. Doğa olaylarına ve olgulara neden-sonuç ilişkisi içerisinde yaklaşır ve olaylar hakkında önceden kestirimlerde bulunulmasını sağlar. Bu ise üst düzey zihinsel süreç beceriler ile gerçekleştirilebilir. Bu becerilerin kazandırıldığı derslerin başında ise fen ve teknoloji dersi gelmektedir. Fen ve teknoloji dersi sayesinde öğrenciler araştırma-sorgulama, eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme becerilerini geliştirebilirler. Bu bağlamda, Fen bilimlerinin yaratıcı düşüncenin ve zihinsel gelişimin temellerini oluşturduğu söylenebilir (Gürdal, 1997). Feni Hurd (1975), "Fen, dünyayı tanımlar." şeklinde ifade etmiştir. Fen sadece dünya hakkındaki gerçeklerin toplamı değil aynı zamanda deneysel ölçütleri,

mantıksal düşünmeyi ve sürekli sorgulamayı temel alan bir araştırma ve düşünme disiplinidir. Bu sebepten dolayıdır ki fen ve teknoloji öğretiminde hedef, bireylerin doğru bilgiye ulaşabilmeyi öğrenmesini sağlamak olmalıdır.

Fen Bilgisi, ilköğretimde çocuğun fiziksel çevresini tanımasını, doğadan etkin bir biçimde yararlanmasını, bilimsel düşünme yeteneğini geliştirmesini sağlayan bir derstir (Çoban, 2003). Bu anlamda öğrencilerin günlük hayat ile ilişkilerini kolayca kurabilecekleri bir ders olduğu söylenebilir. Çünkü günlük hayatta kullandığımız birçok alet, makine ve sistem fen ve teknoloji dersinin kazanımlarına ve literatürüne girmektedir. Ayrıca fen bilimleri, öğrencilere beceri kazandırmanın yanı sıra iyi bir fen okur-yazarı olmalarını da sağlar (Temizyürek, 2003). Fen ve teknoloji okuryazarlığı, bireylerin araştırma-sorgulama, eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme becerileri geliştirmeleri, yaşam boyu öğrenen bireyler olmaları, etraflarındaki dünya hakkındaki merak duygusunu sürdürmeleri için gerekli olan fenle ilgili beceri, tutum, değer, anlayış ve bilgilerin kombinasyonudur (Taskın ve Koray, 2006). Bu sayede öğrenciler, bilimin ve bilimsel bilginin doğasını anlayıp, problemleri fen ve teknolojinin temel ilke, kavram, yasa ve kuramlarına göre çözmeyi, bilimsel yöntemleri kullanmayı öğrenirler.

Günümüzde ekonomik anlamda önlerde olan ülkelerin bilim ve fen alanında dolayısıyla teknoloji sahasında da önlerde bulunmaları manidardır. Tüketen değil de üreten toplum olabilmenin şartlarından biri de fen ve teknolojiye hâkim olmaktan geçmektedir. Ülkelerin başarısı da ancak fen bilimleri dallarında ulaşılabilecek başarıya bağlıdır (Akgün, 2000). Çocukların tutumları erken yaşlarda şekillenmeye başladığı için, ilköğretim döneminin fene yönelik olumlu tutum geliştirilmesinde önemli bir yeri bulunmaktadır (Jewett, 1996). Çevrenin yanlış bilgilendirmeleri sonucu birçok öğrenci fen ve teknoloji dersini anlaşılması zor, karmaşık bulmaktadır. Bu yanlış bilgilendirmeler öğrencilerin fen ve teknolojiye yönelmelerini dolayısıyla akademik başarılarını da etkilemektedir. Bu nedenle öğrencilerin fenle tanışmaları ve feni sevmeleri, fene yönelik olumlu tutumlar geliştirebilmeleri önem kazanmaktadır (Harlen, 1990). Fen bilimlerine karşı öğrencilerde olumlu tutum geliştirilerek hem bu alana ilgileri artırılabileceği gibi hem de ileride fen bilimleri ile ilgili mesleklere de yönlendirilmeleri sağlanabilir (George, 2006). Yine bu alanda yapılan Parker ve Gerber (2000); Mattern ve Schau (2002) çalışmaları, öğrencilerin öğrencilik yıllarında kazandıkları olumlu tutumların ileride fen bilimleri alanında çalışmaya, araştırma yapmaya etkisinin olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin fen bilgisi dersine yönelik tutumlarının olumlu olmasıyla birlikte tutum ile başarının birbiriyle pozitif ilişkili olduğu da ortaya konulmuştur (Dieck, 1997; Martinez, 2002; Altınok, 2005).

Bu açıdan tutumlar öğrenmede etkili öğelerden biridir. Tutum; bireyi belli insanlar, nesneler ve durumlar karşısında belli davranışlar göstermeye iten öğrenilmiş eğilimler olarak ele alınmıştır (Demirel,1993). Bu anlamda tutumun öğrenci başarısını tahmin etmede kullanılabilecek en iyi kestirici oldukları belirlenmiştir (Hendrickson, 1997). Bir derse karşı olumlu tutum geliştirme; derse katılma isteği, karşılık vermekten tatmin olma, bir değeri olduğunu kabullenme ve bir değer olarak kabulüne taraftar olma şeklindeki davranışları içerir (Özçelik, 1998). Tutum, öğrenmeyle kazanılan, bireyin davranışlarına yön veren ve karar verme sürecinde yanlılığa neden olabilen bir olgudur (Ülgen, 1996). Öğretme-öğrenme sürecinde tutumların ölçülmesi, öğrenenin belirli bir zaman dilimindeki tutumlarını saptayarak ilerideki davranışlarına ilişkin kestirimde bulunmak, tutumlarını değiştirmek ya da yeni tutumlar oluşturmak üzere öğrenenlerin var olan tercihlerini öğrenme açısından yararlıdır (Nuhoğlu, 2008). Öğrencilerin fene yönelik tutumları "feni sevme ya da sevmeme" gibi duygularının belirleyicisi olarak betimlenmektedir (Shringley ve ark., 1988; Simpson ve ark.,1994). Bir derse, objeye veya bireylere yönelik tutumların ölçülmesi çeşitli yollarla gerçekleştirilebilir. Bunlar, kişilerin davranışlarını yordama, tepkilerini ölçme veya ölçek geliştirme şeklinde yapılabilir. Bu çalışmada ise ölçek geliştirme çalışması tercih edilmiştir.

Araştırmanın Amacı:

Literatür taramasında yapılan araştırmalara göre, hem öğrenciler hem de öğretmenler açısından Fen ve Teknoloji dersinin verimli bir şekilde işlenebilmesi için öğrencilerin bu derse yönelik tutumlarının net bir şekilde bilinmesi gerekmektedir. Gerçekleştirilen bu çalışma ile öğrencileri çok fazla soruya boğmadan açık ve net bir şekilde, Türkiye'de pilot il çalışmaları kapsamında ilköğretim okullarında tablet PC'lerin kullanımıyla beraber ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin Fen ve Teknoloji dersine yönelik tutumlarını ölçmeye yarayan geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Geliştirilen bu fen ve teknoloji dertsine yönelik tutum ölçeği ile mevcut tutum ölçeklerine yenilikçi bir bakış açısı kazandırmak hedeflenmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli
Araştırma da gözlemsel bir çalışmayla öğrencilerden verilerin toplanması ve sınıflandırılması amacıyla betimsel yöntem kullanılmıştır.

Çalışma Grubu
Bu çalışma bir ölçek geliştirme çalışması olduğu için model, evren-örneklem seçimine gidilmemiş, çalışma grubu belirtilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2011-2012 eğitim-öğretim yılında Kütahya merkez Atatürk İlköğretim Okulunda birinci kademesinde okuyan öğrenciler arasında tesadüfî örnekleme yöntemiyle seçilen 144 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden 64'ü kız, 80'i erkek öğrencidir. Bu çalışmanın izni Kütahya ili il Milli Eğitim Müdürlüğünden alınmıştır.

Ölçme Aracının Geliştirilmesi
Ölçme aracının geliştirilmesi için öncelikle literatür taraması yapılmış, fen ve teknoloji dersine yönelik tutum konusunda gerçekleştirilmiş araştırmalar incelenmiştir (Bıkmaz, 2001; Bindak, 2005; Büyüköztürk, 2008; Ekici, 2002; Kan ve Akbas, 2005; Kocabas, 1997; Özyürek ve Eryılmaz 2001; Sezgin ve digerleri, 2002; Simsek, 2002; Tavsancıl, 2006). Bu araştırmalardan yola çıkılarak özgün 20 maddeden oluşan deneme ölçeği oluşturulmuştur. Oluşturulan maddeler yazılırken kolay anlaşılır olmasına, sade bir dil kullanılmasına dikkat edilmiştir.

Ölçme Aracının Yapısı
Öğrencilerinin fen ve teknoloji dersine yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla tasarlanan ölçme aracı 5'li Likert tipi bir ölçektir. Ölçekte yer alan maddelerin cevap seçenekleri, "Kesinlikle Katılıyorum", "Katılıyorum", "Kararsızım", "Katılmıyorum", "Kesinlikle Katılmıyorum" şeklinde düzenlenmiştir. Olumlu maddeler "Kesinlikle Katılıyorum" kategorisinden başlayarak sırayla 5,4,3,2,1 olarak, olumsuz maddeler ise"Kesinlikle Katılmıyorum" kategorisinden başlayarak 5,4,3,2,1 olarak puanlanmıştır. Ölçekteki puanlar, 1.00 ile 5.00 arasında olduğundan, puanlar 5'e yaklaştıkça öğrencilerin önermeye katılım düzeyleri yüksek, 1.00'e yaklaştıkça ise düşük olduğu kabul edilmiştir. Bir öğrenci tarafından işaretlenen cümlelerin madde puanlarının toplamını işaretlenen cümle sayısına bölerek (Turgut ve Baykul, 1992) elde edilecek olan puan, öğrencilerin Fen ve Teknoloji dersine yönelik tutumu hakkında araştırmacılara fikir verebilecektir. Dolayısıyla Fen ve Teknoloji dersine yönelik tutum ölçeğinden 2.60 puan değerinin altında puan alan bireyler olumsuz tutuma, 2.60 ve üstünde puan alan bireyler ise olumlu tutuma sahip olacaklardır.

Ölçek Seçenekleri İle Puan Aralıkları

Seçenekler	**Verilen Puanlar**	**Puan Aralığı**
Kesinlikle Katılıyorum	5	4.20–5.00
Katılıyorum	4	3.40–4.19
Orta Derecede Katılıyorum	3	2.60–3.39
Katılmıyorum	2	1.80–2.59
Kesinlikle Katılmıyorum	1	1.00–1.79

Ölçekten alınabilecek en düşük puan 12 en yüksek puan 60'tır. Ölçekteki maddelerin 5 tanesi olumlu (1, 3, 9, 10, 18), 7 tanesi olumsuz (2, 7, 8, 11, 17, 19, 20) ifadeleri içermektedir.

Uzman Görüşüne Başvurma
Getirilen taslak ölçek maddelerinin anlaşılırlık ve yeterlilik dereceleri hakkında, alan eğitim uzmanlarının görüşleri alınmıştır. Uzman görüşlerinden elde edilen dönütlere göre gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra, ön uygulama yapılmak üzere toplam 20 maddeden oluşan deneme ölçeği hazırlanmıştır.

Ölçme Aracının Deneme Aşaması
Ölçme aracı, uzman görüş ve önerileri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılıp ön uygulaması yapılmak üzere toplam 20 maddeden deneme ölçeği hazırlanmıştır. Hazırlanan "Fen ve Teknoloji Dersine Yönelik Tutum Ölçeği"nin deneme ölçeği güncellenmesi için Kütahya merkez İlköğretim Okullarının birinci kademesinde okuyan öğrenciler

arasından tesadüfî örnekleme yöntemiyle seçilen 60 kişilik bir öğrenci grubuna ön uygulama yapılmıştır. Uygulama sırasında öğrencilere anlamakta güçlük çektikleri maddeler sorulmuş ve sonrasında boş bıraktığı maddeler işaretlenmiştir. Bu maddeler üzerinde gerekli düzeltmeler yapılmış ve esas uygulama öncesi son şekli verilmiştir. Bir ölçeğin geliştirilmesi aşamasında yapılacak ön uygulama için kişi sayısının 50'nin altında olmaması gerektiği belirtilmiştir (Karasar, 1995).

Ön uygulaması yapılan 20 maddelik ölçeğin, son deneme aşaması Kütahya merkez Atatürk İlköğretim Okulunda okuyan birinci kademe 4. ve 5. sınıf öğrencileri arasında tesadüfî örnekleme yöntemiyle seçilen 144 öğrenciye uygulanmıştır. Yapılan geçerlik çalışmalarının sonucunda geçerliği düşük olan bazı maddeler elenerek ölçek 12 maddeye indirilmiştir.

Ölçme ***Aracının Faktör Analizi ve Güvenilirlik Belirleme Aşaması***
Bu uygulama sonuçlarına bakılarak ölçeğin faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi, geliştirilen ölçeğin yapı geçerliliğini ortaya koymak ve ölçekte yer alan maddelerin faktör yüklerinin belirlenerek boyutlandırılması amacıyla yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin bilgi toplamak amacıyla "Döndürülmüş Temel Bileşenler Analizi" yapılmıştır. Ayrıca ölçekten alınan toplam puanlarla ölçüt olarak alınan üç alt boyutun puanları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak açısından pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Verilerin temel bileşenler analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Testi (Bartlett's Test of Sphericity) ile incelenmiştir. KMO katsayısının .60'dan yüksek çıkması, verilerin ve örneklem büyüklüğünün seçilen analize uygun ve yeterli olduğunu gösterir (Sünbül, 2004). Parametrik yöntemi kullanabilmek için, ölçülen özelliğin evrende normal dağılım göstermesi gerekir. Bu bakımdan çalışmada, Barlett Testi, verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğini kontrol etmek amacıyla kullanılmıştır. Barlett testi sonucu ne kadar yüksek ise manidar olma olasılığı da o kadar yüksektir (Tavşancıl, 2006:51).

Ölçeğin ve alt boyutlarının güvenirliğinin tespiti için ise Cronbach Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Uygulama sonunda veriler SPSS 15.0 programı ile analiz edilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Ölçeğin Geçerlik Çalışması
Araştırmadan elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğunu belirlemek için yapılan ön analiz çalışmaları neticesinde; KMO Kaiser-Meyer-Olkin(Örneklem Oluşturma Uygunluğu Ölçümü) değeri 0.81 ve Barlett testi(Bartlett Bütünlük Testi) sonucu anlamlı p= .00 olarak bulunmuş (p< .05), ki kare değeri χ^2 =589.48 Sd:66 elde edilmesi verilerin açımlayıcı faktör analizine uygunluğunu göstermiştir.

Ölçek maddelerinde faktör analizi üzerinde bozucu etki gösterebilecek değişkenlerin analizden çıkartılması için anti-image korelasyon tablosunda, köşegenlerde yer alan örneklem yeterlik ölçütlerine bakılmalıdır. Anti-image korelasyon matrisinin köşegen elemanları örneklem yeterliliğini gösterir. Makul büyüklükteki değerler (Tablo 2'de ifade edilmiştir) iyi faktör analizi için geçerlidir. Bu değerlerin 0.5'ten büyük olması ölçekteki söz konusu maddenin faktör analizinin uygunluğunu göstermektedir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2005). Bu araştırmada anti-image korelasyon matrisindeki köşegen değerleri .64-.86 arasında değişmektedir. Sonuç olarak bu anlamda son haliyle ölçekten çıkartılacak madde bulunmamaktadır. Varimax rotasyonu sonucunda maddelerin üç faktörde toplandığı görülmüştür.

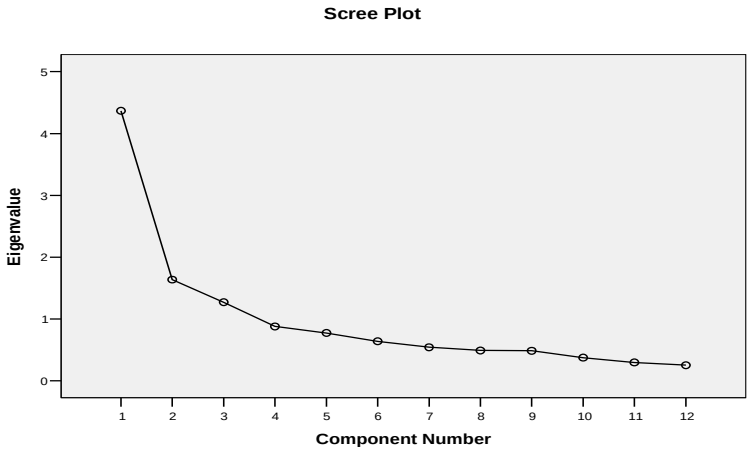
Tablo 1: Maddelerin Anti Image, Ortalama, Standart Sapma ve Madde-Alt Ölçek (r) Değerleri

		Anti Image	Ortalama	Standart Sapma	r değeri
fts7		.73	3.98	1.42	.48
fts8		.83	4.44	1.20	.69
fts11	**FAKTÖR 1**	.86	4.38	1.06	.58
fts17		.81	4.09	1.32	.60
fts19		83	4.68	.67	.58
fts20		.86	4.05	1.31	.62
fts1		.70	4.70	.81	.44
fts2	**FAKTÖR 2**	.81	4.40	1.08	.61
fts3		.73	4.59	.82	.34
fts9		.64	3.98	1.24	.31
fts10	**FAKTÖR 3**	.68	4.35	1.25	.30
fts18		.79	4.23	1.34	.33

Ölçek maddelerinin analiz çözümlemesi ve Varimax Faktör Analizi ile yapılan işlem sonunda, faktör yükü en az 0.53 ve üzeri olarak alındığından toplam 8 maddenin ölçekten çıkarılması sonucunda 12 maddeden oluşan ölçekte, özdeğeri (eigenvalue) 1' den büyük üç faktör bulunmuştur. Ölçeğe, madde-toplam korelasyonları katsayısı (r), .33'den yüksek olan maddeler dâhil edilmiştir. Genel olarak madde-toplam korelasyonu .30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri iyi seviyede ayırt ettiği söylenebilir (Büyüköztürk, 2008). Maddeler seçilirken olumlu ve olumsuz maddelerin yakın dağılımda bulunmasına dikkat edilmiştir.

Bu durumu net olarak görmek için "Scree" sınaması yapılmış ve faktör sayısı ile ilgili olarak Şekil 1'deki grafik elde edilmiştir.

Şekil 1: Scree Sınama Grafiği

Şekil 1 incelendiğinde, "Scree" sınaması grafiğinde, grafik eğrisinin hızlı düşüş gösterdiği nokta üçüncü faktörün olduğu yerdir. Üçüncü faktörden sonra eğrinin aynı doğrultuda ilerlediği görülmektedir. Buradan ölçekteki faktör sayısının üç olduğu kabul edilmiştir. Bulunan üç faktöre ilişkin özdeğerler, varyans yüzdeleri ve toplam varyans yüzdeleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Ölçeği Oluşturan Faktörlerin Yapısı

	Faktör Özdeğeri	Varyans Yüzdesi(%)	Toplam Varyans(%)
Faktör 1	4.37	36.39	36.39
Faktör 2	1.64	13.63	50.02
Faktör 3	1.27	10.59	60.61

Tablo 2'de görüldüğü gibi, ölçekte yer alan 3 faktörün özdeğerleri sırasıyla, 4.37, 1.64 ve 1.27 olduğu görülmektedir. Bu değerlerin hepsinin 1'in üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca tabloya bakıldığında, 3 faktörün varyans yüzdeleri sırasıyla 36.39; 13.63 ve 10.59'dir. Üç faktörün tümü toplam varyansın % 60.61'ini açıklamaktadır. Bu varyans değeri üç faktörlü bir ölçek için iyi seviyede kabul edilebilir. Açıklanan varyansın yüksek olması, ilgili kavram ya da yapının o denli iyi ölçüldüğünün bir göstergesi olarak yorumlanabilir (Büyüköztürk, 2008). Faktör analizi sonucunda ölçekte kalmasına karar verilen maddelerin faktörlere dağılımı ile faktör yükleri Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Ölçekte Yer Alan Maddelerin Döndürülmüş Faktör Yükleri

	Ölçek Alt Faktörleri		
	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3
Madde 8*	.80		
Madde 7*	.77		
Madde17*	.76		
Madde 19*	.72		
Madde 11*	.67		
Madde 20*	.57		
Madde 1		.86	
Madde 2*		.68	
Madde 3		.62	
Madde 10			.83
Madde 9			.72
Madde 18			.53

* Olumsuz maddeleri gösteren bu maddeler ölçeğin tersten okunmasıyla puanlanmıştır.

Tablo 3'de görüldüğü gibi, 12 maddeye ilişkin faktör yükleri 0.53 ile 0.86 arasında değişmektedir. Yapılan istatistiksel çözümleme sonucunda maddelerin üç faktörde toplandığı görülmektedir. Ölçekte yer alan maddelerin 6 tanesi birinci faktörde, 3 tanesi ikinci faktörde ve 3 tanesi de üçüncü faktörde toplanmıştır. Çözümleme sonucunda elde edilen değerlere göre maddelerin ölçekte yer almasında bir maddenin yalnızca bir faktörde yer alması ilkesi benimsenmiştir. Yüksek iki yük değeri arasındaki farkın en az .10 olmasına dikkat edilmiştir. Birden çok faktörde yüksek yük değeri gösteren madde, binişik bir madde olarak görülüp ölçekten çıkartılmıştır. Bu özellikler sonucu 12 maddenin ölçekte yer alacak nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır.

Faktörlerde toplanan ölçek maddelerinin içeriklerine göre ölçek boyutları aşağıdaki gibi anlamlandırılabilir:
Birinci faktör: İlgi: Fen ve teknoloji dersine karşı duyulan korku, hoşnutsuzluk, isteksizlik ve ilgisizliği
İkinci faktör: Zevk Alma: Fen ve teknoloji dersine çalışırken ve konuşurken hissedilen duyguları
Üçüncü faktör: Çalışmayı Devam Ettirme: Fen ve teknoloji dersini öğrenmek için geçirilen zamanı ve bu zaman diliminin öğrenciye kazandırdığı faydaları ifade etmektedir.

Ölçekte yer alan maddelerin toplamı ile faktörler arası ilişkiyi belirlemek için yapılan korelasyonel çalışmada ölçeğin toplamı ile faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, 1 faktör arasında pozitif yönde, 2 faktör arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: Ölçek Puanları İle Ölçüt Arasındaki Korelasyon Analiz Sonuçları

		Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Toplam
Faktör 1	Pearson Correlation	1 -	.50** .00	.30* .00	-.75** .00
Faktör 2	Pearson Correlation	.50** .00	1 -	.30** .00	-.16 .05
Faktör 3	Pearson Correlation	.30* .00	.30** .00	1 -	.20* .02

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).
* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Korelasyon katsayısının, mutlak değer anlamında, 0.70-1.00 arasında değer alması yüksek; 0.69-0.30 arasında değer alması orta; 0.29-0.00 arasında olması ise, düşük düzeyde bir ilişki olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk, 2008). Birinci faktör için (r= -.75) yüksek düzeyde negatif bir ilişki, ikinci faktör için (r=-.16) düşük düzeyde negatif bir ilişki ve üçüncü faktör için (r= .20) düşük düzeyde pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Fen ve Teknoloji Dersi Tutum Ölçeğinin Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Bulgular

İç Tutarlılığı Belirlemeye Yönelik Çalışmalar (Cronbach α Katsayısı)
144 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen geçerlik çalışması sonucunda toplam 12 maddeye indirgenen ölçek için belirlenen Cronbach α güvenirlik katsayısı 0.83 olarak bulunmuş olup alt boyutlar için gerekli güvenilirlik değerlerinin de iyi seviyede olduğu görülmüştür. Elde edilen bu güvenirlik katsayısı eğitim ve sosyal bilimler alanında güvenirliği iyi seviyede olan bir ölçek olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, ölçeği oluşturan maddelerin birbirleriyle tutarlı olduğu ve ölçmek istediği tutumu yansıttığı söylenebilir.

Tablo 5: Ölçeğin Alt Boyut Ve Cronbach alpha(α) Güvenililirliği

	Alpha Cronbach
Birinci alt boyut için güvenirlik katsayısı	0.84
İkinci alt boyut için güvenirlik katsayısı	0.70
Üçüncü alt boyut için güvenirlik katsayısı	0.56
Tüm ölçek için güvenirlik katsayısı	0.83

SONUÇ

Eğitimde duyuşsal özellikler referans alındığında, bu özelliklerin ölçülmesine ilişkin ölçeklerin geliştirilmesi ve bu özelliklerin doğru olarak ölçülmesi son derece önemlidir. Bu çalışmada alan yazında öğrenmeyi etkileyen önemli duyuşsal faktörlerden biri olarak ifade edilen tutum üzerinde çalışılmış ve ilköğretim I. kademede 4. ve 5. sınıflarda öğrenim gören öğrenciler için fen ve teknoloji dersine yönelik geçerli ve güvenilir bir tutum ölçeği geliştirilmiştir.

Fen bilimlerinde eğitimin istenilen düzeye ulaşabilmesi için öğrencilerin, ilköğretimin birinci kademesinden başlayarak fene yönelik olumlu tutum geliştirmesi gerekir. Fene yönelik olumlu tutumların başarıyı etkilediği (Dieck, 1997; Martinez, 2002; Altınok, 2005) de düşünüldüğünde duyuşsal özelliklerin ölçülmesine ilişkin ölçeklerin geliştirilmesi ve bu özelliklerin doğru olarak ölçülmesi büyük önem taşır. Bu bağlamda alan yazında tutum üzerinde çalışılmış, fen ve teknoloji dersine yönelik bir tutum ölçeği geliştirilmiştir.

Geliştirilen ölçek 12 maddeden oluşmaktadır. Yapılan çözümlemeler sonucunda ölçeğin üç faktörden oluştuğu görülmüştür. Birinci faktörde altı madde, ikinci faktörde üç madde ve üçüncü faktörde ise geri kalan üç madde yer almaktadır. Birinci faktörde yer alan maddeler, öğrencilerin fen ve teknoloji dersine karşı duyulan korku, hoşnutsuzluk, isteksizlik ve ilgisizliğini; ikinci faktörde yer alan maddeler, öğrencilerin fen ve teknoloji dersine çalışırken ve konuşurken hissettiği duygularını; üçüncü maddede yer alan maddeler ise öğrencilerin fen ve teknoloji dersini öğrenmek için geçirilen zamanı ve bu zaman diliminin öğrenciye kazandırdığı faydalarına ilişkin tutumları yansıttığı söylenebilir. Benzer şekilde araştırma kapsamında geliştirilen ölçeğin alt boyutları ile Altınok ve Açıkgöz'ün (2006) ölçeğinin hoşlanma, katılma ve çalışmayı sürdürme alt boyutlarının da birbirleri ile paralellik gösterdiği ifade edilebilir.

Genel olarak literatürdeki benzer ölçekler incelendiğinde; Sarıtaş ve Süral'in (2008) fen ve teknoloji öğretimi dersine yönelik tutum Ölçeğine bakıldığında faktör yüklerinin .53 ile .82 arasında değişen 11 maddenin yer aldığı; iç tutarlık katsayı (Cronbach alpha) değerinin α=0.88 olduğu belirlenmiştir. Balım vd.'nin (2009) fen ve teknolojiye yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi çalışmasına bakıldığında faktör yüklerinin 0,40 ile 0,71 arasında değiştiği; iç tutarlık katsayı (Cronbach alpha) değerinin α=0.94 olduğu görülmüştür. Geliştirilen ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin fen ve teknoloji dersine yönelik tutum ölçeğinin faktör yüklerinin. 0.53 ile 0.80 arasında değiştiği, iç tutarlık katsayı (Cronbach alpha) değerinin α=0.83 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar adı geçen diğer çalışmalarla kıyaslandığında benzer sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre araştırmaya konu edilen ölçeğin faktör dağılımları ve geçerlik-güvenirlik değerleri açısından kullanılabilecek bir yapıda olduğu ifade edilebilir. Ancak ölçeğin yeni gerçekleştirilecek çalışmalarda da geçerlilik ve güvenirlik analizlerinin yapılması ölçeğin daha da geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun dışında ölçekten alınan toplam puanlarla ölçüt olarak alınan üç alt boyutun puanları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak açısından pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin toplamı ile faktörler arası ilişkiyi belirlemek için yapılan korelasyonel çalışmada ölçeğin toplamı ile faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, bu ilişkinin 1 faktör arasında pozitif yönde, 2 faktör arasında negatif yönde bir ilişki şeklinde oluştuğu görülmüştür. Birinci faktör için (r= -.75) yüksek düzeyde negatif bir ilişki, ikinci faktör için (r=-.16) düşük düzeyde negatif bir ilişki ve üçüncü faktör için (r= .20) düşük düzeyde pozitif bir ilişki belirlenmiştir.

Ayrıca verilerin temel bileşenler analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Testi (Bartlett's Test of Sphericity) ile incelenmiştir. KMO Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0.81 ve Barlett testi sonucu anlamlı p= .00 olarak bulunmuş (p< .05), ki kare değeri χ^2 =589.48 Sd:66 elde edilmesi, verilerin açımlayıcı faktör analizine uygunluğuna işaret etmektedir.

Öğrencilerin fen ve teknoloji dersine yönelik tutumları ile dersteki başarıları arasındaki ilişki bu ölçek ile değerlendirilebilir. Geliştirilen bu ölçek ile, yeni öğretim programının önemli amaçlarından olan fen ve teknoloji dersini çalışırken ve konuşurken hissedilen duygular ve bu dersi öğrenmek için geçirilen zaman, bu zaman diliminin öğrencilere kazandırdığı faydalar kolaylıkla anlamlandırılabilir. Fen ve teknoloji tutum ölçeği yeni öğretim programının hem amaçlarına hem de içeriğine hitap etme noktasında bir yenilik sağlayabilir.

Geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmalarına ait bulgular, ilköğretim I. kademede öğrenim gören öğrencilerin fen ve teknoloji dersine yönelik tutumlarını belirlemek üzere kullanabilecek nitelikte olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, öğrencilerin fen ve teknoloji dersine yönelik tutumlarını ölçme amaçlı geliştirilen bu ölçeğin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AKGÜN, Ş. (2000). Öğretmen ve Adaylarına Fen Bilgisi Öğretimi. 6. Baskı Giresun.

ALTINOK, H. (2005). Cinsiyet ve Başarı Durumlarına Göre İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Fen Bilgisi Dersine Yönelik Tutumları. Eurasian Journal of Educational Research, 17, 81-91.

ALTINOK, H. VE AÇIKGÖZ, K. (2006). İşbirlikçi ve bireysel kavram haritalamanın Fen Bilgisi dersine yönelik tutum üzerindeki etkileri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30, 21-29.

BALIM A.G., SUCUOĞLU, H. VE AYDIN, G. (2009). Fen ve Teknolojiye Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (1), 25. Sayı 33.

BIKMAZ, H. F. (2001). İlköğretim 4 ve 5. sınıf örgencilerinin Fen Bilgisi dersindeki başarılarını etkileyen faktörler. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BİNDAK, R. (2005). Tutum ölçeklerine madde seçmede kullanılan tekniklerin karşılaştırılması, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6 (10), 17-26.

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2008). Veri Analizi El Kitabı, İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları Ve Yorum, 9. Baskı, Pegem-AKADEMİ, 31-37; 167-182.

ÇOBAN, A. (2003). Fen Bilgisi Dersinin _İlköğretim Programları ve Liselere Giriş Sınavı Açısından Değerlendirilmesi, Eğitim Araştırmaları Dergisi, Sayı, 10, 60–65.

DEMİREL, Ö. (1993). Eğitim Terimleri Sözlüğü. Usem Yayınları-10, Ankara.

DIECK, A. P. (1997). Dieck, A. P., "An effect of a newsletter on children's interest in an attitude toward science". Unpublished master's thesis, Arizona State University.

EKİCİ, G. (2002). Biyoloji öğretmenlerinin laboratuar dersine yönelik tutum ölçeği (BÖLDYTÖ), Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22, 62-66.

GEORGE, R. (2006). A Cross-domain analysis of change in students' attitudes toward science and attitudes about the utility of science, International Journal of Science Education, Vol. 28, No. 6, 571–589.

GÜRDAL, A. (1997). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin fene karşı tutumları ve fen öğretiminde entegrasyonun önemi, M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 9, 237-253.

HARLEN, W. (1990). Primary Science; Taking The Plunge, Heinemann Books, London.

HURD, P. D. (1975). Science, Technology and Society: New Goals for interdiciplinary Science Teaching, The Science Teacher, 27-30.

JEWETT, T. O. (1996). "And They Is Us": Gender Issues in the Instruction of Science. ERIC. ED402202.

KAN, A. VE AKBAS, A. (2005). Lise öğrencilerinin kimya dersine yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 1 (2), 227-237.

KARASAR, N. (1995). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler ve Teknikler. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti.

KOCABAS, A. (1997). Temel eğitim II. kademe öğrencileri için müziğe ilişkin tutum ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13, 141-145.

MARTINEZ, A. (2002). Student achievement in science: A longitudinal look at individual and school differences. İnernetten20 Haziran 2012'de http://wwwlib.umi.com/dissertations/ fullcit/3055869 adresinden alınmıştır.

MATTERN, N. AND SCHAU, C. (2001). Gender difference in attitude-achievement relationships over time among white middle school students, Journal of Research in Science Teaching, 39, 324-340.

NUHOĞLU, H. (2008). İlköğretim Fen ve Teknoloji dersine yönelik bir tutum ölçeğinin geliştirilmesi, İlköğretim Online, 7(3), 627-638.

ÖZÇELİK, D. A. (1998). Ölçme ve Değerlendirme. ÖSYM Yayınları, Ankara.

ÖZYÜREK, A., ERYILMAZ, A. (2001). Öğrencilerin fizik derslerine yönelik tutumlarını etkileyen Etmenler, Eğitim ve Bilim, 26 (120).

PARKER, V. AND GERBER, B. L. (2000). Effects of a science intervention program o middle grade student achievement and attitudes, School Science and Mathematics, 100, 236-42.

SARITAŞ, E VE SÜRAL, S. (2008). Fen ve teknoloji öğretim, dersine yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1/2, 201-213.

SEZGİN S. G., ÇALIŞKAN, S. VE EROL, M. (2002). Fizik eğitiminde projeye dayalı laboratuar çalışmalarına yönelik öğrenci tutumları. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 14, 59-63.

SHRIGLEY, R. L., KOBALLA, T.R. JR AND SIMPSON, R. D. (1988). "Defining attitude for science educators", Journal of Research in Science Teaching. 25, 8: 659-678.

SIMPSON, R.D., KOBALLA, T.R.JR., OLIVER, J.S,, AND F.E. CRAWLEY. (1994). "Research on the affective dimension of science learning". D. White (Ed). Handbook of Research on Science Teaching and Learning. New York: MacMillan Publishing Company; 211-235.

ŞİMŞEK, N. (2002). Kimya eğitimine yönelik bir tutum ölçeği hazırlanması ve buna yönelik çeşitli değerlendirmelerin yapılması, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

TASKIN, Ö. VE KORAY, Ö. (2006). Fen ve Teknoloji Öğretimi. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

TAVŞANCIL, E. (2006).Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

TEMİZYÜREK, K. (2003). Fen Öğretimi ve Uygulamaları. Ankara: Nobel Yayıncılık.

TURGUT, F. VE BAYKUL, Y. (1992). Ölçekleme teknikleri. Ankara: ÖSYM Yayınları.

ÜLGEN, G. (1996). Eğitim Psikolojisi. Lazer Ofset, Ankara.

EK: ÖLÇEK FORMU

ŞUBE KODU **YAŞINIZ** **O 11** **O 12**

OKULUNUZ		
AİLENİZİN GELİR DURUMU	**O Orta** **O İyi** **O Çok iyi**	
CİNSİYETİNİZ	**O KIZ**	**O ERKEK**

	FEN VE TEKNOLOJİ DERSİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
	• **1.FAKTÖR**					
8	Fen ve teknoloji dersinin gereksiz bir ders olduğunu düşünüyorum.					
7	Fen ve teknoloji dersi okul dışında beni ilgilendirmiyor.					
17	Fen ve teknoloji dersi çalışmak yaratıcı düşünmemi engelliyor.					
19	Fen ve teknoloji dersi ile ilgili bir alanda çalışmak istemem.					
11	Fen ve teknoloji dersi ile ilgili öyküler dikkatimi çekmez.					
20	Fen ve teknoloji dersinden korkuyorum.					
	• **2.FAKTÖR**					
1	Fen ve teknoloji dersiyle uğraşmaktan hoşlanırım.					
2	Fen ve teknoloji dersi çalışırken çok sıkılırım.					
3	Fen ve teknoloji dersiyle ilgili konuları tartışmaktan hoşlanırım.					
	• **3.FAKTÖR**					
10	Fen ve teknoloji dersi ile ilgili güncel gelişmeleri takip etmek isterim.					
9	Boş zamanlarımda fen ve teknoloji dersi problemleri çözerim.					
18	Fen ve teknoloji dersiyle ilgilenmek zihnimi geliştirir.					

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE YURT DIŞINDAKİ TÜRKLERİN ÖNEMİ

Vahap ÖZPOLAT
Dr., Milli Eğitim Bakanlığı Müşaviri, vahapozpolat@gmail.com

ÖZET: Bir toplumsal olgu olarak küreselleşme, ekonomiden siyasete kadar hayatın bütün alanlarını etkilemektedir. Bu süreçte yaşanan küresel-yerel ikileminde çoğunlukla baskın çıkan taraf birincisi olmuştur. Bu durumda yerel için tek çıkar yol, kurumsal bağlamda her alanda, küreselleşmenin tehditlerini fırsata dönüştürebilecek esnek modellere sahip olabilmektir. Son yıllarda dünya siyasetinde etkisi artan Türkiye için de bu durum geçerlidir. Gelecekte, günümüzdekinden farklı olarak bilgi, mal ve sermayeden daha ziyade küreselleşmenin niteliğini ve galiplerini tayin eden olgu, emek ve hizmet dolaşımı olacaktır. Bu süreçte Türkiye'nin önemli soysal sermaye ve stratejik destek unsurlarından biri, başta yurt dışındaki Türk vatandaşları olmak üzere, Türk devletleri ve akraba topluluklardır. Bu kitlenin iş ve beyin gücünü küresel pazarın ve rekabetin gerektirdiği düzeye çıkarmak Türkiye'nin stratejik hedefleri açısından önem arz etmektedir. Literatür tarama yönteminin kullanıldığı bu çalışmanın amacı, küreselleşme süreci açısından başta Avrupa'daki vatandaşlarımız olmak üzere yurt dışındaki Türk varlığının içerdiği fırsatlara dikkat çekmek ve bu bağlamda öneriler sunmaktır.

Anahtar kelimeler: küreselleşme, yurt dışındaki Türkler, sosyoloji, eğitim.

THE IMPORTANCE OF FOREIGN TURKS IN THE PROCESS OF GLOBALISATION

ABSTRACT: Globalization as a social phenomenon affects all areas of life from economy to politics. In this process, the first part has mostly been dominanat with respect to global-local dilemma. In this case, the only way for the local is to have the flexible models to turn threats of globalization in to an opportunity in all areas in the respect of institutional context. In recent years, this is also true for Turkey which has the increasing influence in world politics. In the future, as distinct from present-day the phenomenon which assesses the nature and the winners of globalization rather than knowledge, goods and capital will be the movement of labor and services. In this process, one of Turkey's most important components of social capital and strategic support, especially to Turkish citizens abroad is Turkish states and communities. It is important in terms of Turkey's strategic objectives to maximize work and brain power of this mass to a level of global market and competition. In this study literature review method is used and the purpose of this study is to point out the opportunities of Turkish presence abroad especially in Europe and to provide advice in this regard.

Key words: globalisation, Turks abroud, sociology, education.

GİRİŞ

Hayatın her alanında yaşanan baş döndürücü değişme ve gelişmeler, umut ile endişe arasında gidip gelen bir algı skalasında bireylerin ve toplumun hayatını derinden etkilemektedir. Kültürümüzde "Komşu komşunun külüne muhtaçtır." atasözünde ifadesini bulan karşılıklı bağımlılık ilişkisine benzer bir ilişki biçimi, günümüzde artık ülkeler, uluslar, kıtalar ve hatta medeniyetler arasındaki ilişkiler boyutunda da cereyan etmektedir. Küreselleşme olarak kavramlaştırılan bu olgu, bilişim teknolojileri sayesinde, neredeyse bireylerin özel alanına girecek kadar hepimizin hayatını bir kültür, bir zihniyet ve bir paradigma şeklinde kuşatmıştır.

Küreselleşme, dünya ölçeğinde ekonomik, siyasal ve kültürel bütünleşme; fikirlerin, görüşlerin, pratiklerin, teknolojilerin küresel düzeyde kullanılması, sermaye dolaşımının evrenselleşmesi, ulus-devlet sınırlarını aşan yeni ilişki ve etkileşim biçimlerinin ortaya çıkması, mekânların yakınlaşması, dünyanın küçülmesi, sınırsız rekabet, serbest dolaşım, pazarın dünya ölçeğinde büyümesi ve ulusal sınırların dışına çıkması, kısaca dünyanın tek pazar haline gelmesidir (Kaçmazoğlu, 2002: 49). Amin (1997: 64-70)'e göre küreselleşme birbiriyle bağlantılı birçok alanı kapsıyor olmasına rağmen, yaygın literatürde bu kavram, piyasa ekonomisini esas alan liberal ideolojinin tekelindeymiş gibi görünmektedir.

Küreselleşme, ekonomik olduğu kadar siyasal, teknolojik ve kültürel boyutlu bir süreçtir; hiçbir şekilde tek boyutlu veya tek merkezli bir süreç olmamıştır. Karmaşık süreçlerin bir araya geldiği olgular kümesi özelliğini hep koruya

gelmiştir (Vatandaş, 2002: 6). Meriç (2004: 349)'in "Bugün ulusal kültürlerin, ekonomilerin ve sınırların ortadan kalkmaya yüz tuttuğu, liberal ekonomilerin güç kazandığı, teknolojinin akıl almaz bir hızla geliştiği ve toplumsal hayatın büyük bir kısmının global süreçler tarafından belirlendiği bir çağda yaşıyoruz. Bu süreçte sermaye, iş gücü, teknoloji ve bilgi sınır tanımaz hâle geldi. Bir saç teli kalınlığındaki elyaf aynı anda bir milyon konuşmayı taşıyabiliyor. "Büyük birader" uzaydan hangi parkta, kimin, hangi gazetedeki hangi makalenin kaçıncı satırını okuduğunu dikizleyebiliyor." şeklinde boyutlarını ve etkilerini tasvir ettiği küreselleşme, içerdiği fırsatlar ve tehditler açısından tartışılması gereken önemli ve güncel konulardan biridir.

Birçok farklı bağlamın yanında yerel ve millî olanın varlık alanını giderek daraltması nedeniyle küreselleşme, ciddi ve haklı eleştirilere maruz kalmaktadır. Ancak bütün eleştirilere rağmen bir olgu ve süreç olarak hayatımızı etkilemeye ve tartışmanın sonucunu önemli ölçüde belirlemeye devam etmektedir. Durum böyle olunca hemen hemen bütün ülkeler, onun tehditlerinden kendilerini korumak ve içerdiği fırsatlardan maksimum düzeyde yararlanmak için ulusal plan, program ve stratejilerini gözden geçirmekte, ulusal kaynaklarını da yeniden organize etmektedir.

Küreselleşmenin rekabetçi karakteri dikkate alındığında, bu süreçte her ülke için önemli kaynaklardan birinin de nüfus olduğu söylenebilir. Bu, özellikle eğitimli ve küresel ölçekte sosyal hareketliliğe katılabilen nüfustur. Zira ülkeler, sahip oldukları nüfusun genç, dinamik, eğitimli olma ve bu potansiyeli küresel dolaşıma sunma imkânları oranında küreselleşme sürecinin fırsatlarından yararlanmakta; aksi durumda ise tehditlerinden etkilenmektedir. Bu tespit doğal olarak Türkiye için de geçerlidir. Türk dünyası, İslam ülkeleri, AB, Balkanlar, ABD ve dünyanın diğer ülkeleri ile ilişkilerinde son yıllarda izlediği aktif dış politika ve kurmaya çalıştığı işbirliği, Türkiye'nin küresel görünürlüğünü artırmakta ve onu küreselleşmenin bölgesel ölçekte de olsa aktörlerinden biri hâline getirmektedir. Bu süreç açısından Türkiye'nin sahip olduğu önemli beşeri sermaye kaynaklarından biri de yurt dışındaki Türklerdir.

Büyük çoğunluğu Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyanın dört bir yanına dağılmış ve gittikleri ülkelerde çeşitli sektörlerde başarısını kanıtlamış yurt dışındaki Türk nüfusun küreselleşme sürecinde bir stratejik kaynak olarak değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Küreselleşmenin mevcut ve olası biçimlerinin nasıl olabileceği; bu süreçte yurt dışındaki Türklerin temsil ettiği potansiyelin ne ifade ettiği sorularına cevap aramayı amaçlayan bu çalışmada literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın küreselleşme ve yurt dışındaki Türkler ile ilgili tartışmalara katkı sağlaması umulmaktadır.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KÜRESELLEŞME

Küreselleşmeyi dünya ölçeğinde ekonomik, siyasi ve kültürel etkileşimin artmasına bağlı olarak ülkeler ve uluslararası karşılıklı bağımlılık ilişkisinin artması; buna bağlı olarak bu taraflar arasındaki coğrafi ve kültürel sınırların belirsizleşmesi süreci olarak tanımlamak mümkündür.

Bir olgu olarak çeşitli şekilleriyle yüzyıllar öncesine kadar gidebilmekle birlikte; sosyal bilimciler arasında küreselleşmenin, temelde kapitalizmin ve ulus devletin tarihiyle denkleştirilebilecek bir geçmişe sahip olduğu konusunda yaygın bir görüş vardır (Anderson, 1974: 41; Tilly, 1984: 142). Ancak küreselleşmenin çıkış noktasının insanoğlunun ticaret, göç, savaş, eğitim, bilim, turizm vb. amaçlarla yeryüzünde hareketlilik içinde olma çabasına dayandığı söylenebilir.

Karpat (2009: 93)'a göre esas olarak küreselleşme**;** çeşitli sosyopolitik birimlerin ekonomik, kültürel ve siyasal olarak daha geniş bir oluşum içinde erimesi sürecidir. Bu süreç Amerika'nın ve yeni bir Asya geçidinin keşfedilmesinin merkantilist bir ekonominin coğrafi koşullarını yarattığı on altıncı yüzyılda başladı. On sekizinci yüzyılın sonu ve on dokuzuncu yüzyılın başında kapitalizm ve emperyalist-sömürgecilik sayesinde İngiltere, Fransa ve Hollanda'nın Asya ve Afrika üzerindeki siyasi hâkimiyetini genişletmesiyle birlikte ivme kazandı. Bu hâkimiyet, sonunda, Batı medeniyetini diğer bütün medeniyetlere üstün görüp yücelten ve onun dünyanın geri kalanı tarafından gıptayla takip edilmesi gereken evrensel değerleri temsil ettiğini ima eden belli kültürel görüş ve değerlerin aktarılmasını kolaylaştırdı.

İçinde bulunduğumuz çağda millî hiçbir ürün veya teknoloji, millî şirket ve millî endüstriler olmayacağı düşüncesi, geleneksel tarzda düşünmeye alışmış olan herkesi hayretler içinde bırakmaktadır (Kennedy, 1999: 65). Küreselleşme, klasik ulus devlet söylemlerini reddeder. Klasik ulus devletin dayandığı; kırmızı çizgilerle belirlenmiş sınırlar, üniter yapı, ulusal çıkar, devlet gibi kavramlardan beslenmez; tam tersine, devlet yerine piyasa kurallarının hâkim olmasını yerinde bulur. Burada aktör, devletin yerini almış olan çok uluslu şirketlerdir. Küreselleşme sürecinde zaman ve mekân kavramından soyutlanarak her şeyin ve her olgunun birbiriyle yakınlaştığını, iç içe geçtiğini söylememiz

olanaklıdır. Bu duruma *uzakların yakınlaşması* olarak da bakabiliriz. Son dönemde, özellikle teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, ülkeler de birbirlerine fiziksel olmasa da fikirsel açıdan komşu olmuş ve birbirlerini etkiler hâle gelmiştir (Durul, 2008: 20-59).

Etkileri bakımından irdelendiğinde, küreselleşme olgusunun çok boyutlu ve karmaşık bir yapı arz ettiği görülür. Tarihî derinliği yüzyıllar önceye uzanmakla birlikte; 1960'lardan sonra etkisi giderek artan küreselleşme sürecinin siyasi, ekonomik ve kültürel sonuçları bazı toplumlar için büyük fırsatlar içerirken, diğer bazıları için de önemli riskler ifade etmektedir. Bununla birlikte ülkelerin bölgesel ve küresel ölçekli siyasi, askerî, ticari örgütlerde yer alma çabası hemen hemen her ülkenin bu sürecin içerdiği fırsatlardan yararlanmak istediğini göstermektedir. Bu bağlamda, ülkeler ya bu sürecin etkili birer aktörü ya da bunun edilgen birer nesnesi olacaktır. Hayatın birçok alanında varlığını gösteren küreselleşmenin, hiç şüphesiz ki rekabet alanlarından biri de dil ve kültür meselesidir. Bu alanlarda başarılı olmak veya olmamak durumuna bağlı olarak önümüzdeki yüzyıllarda küreselleşmenin galipleri ve mağlupları belli olacaktır.

İlk Çağ'dan günümüze kadar insanlık tarihine bir bütün olarak bakıldığında, küreselleşme olgusunun, birbirinden kesin çizgilerle ayrılmayan, farklı zamanlarda oluşan dalgalar biçiminde geliştiği görülür. Buna göre küreselleşmenin ilk şeklinin, İlk Çağ'da ticari nedenlerle ortaya çıkan Kral Yolu, Baharat Yolu, İpek Yolu gibi kıtalar arası ticaret yollarının güzergâhlarında oluşan ticari-kültürel zenginlik ve buna bağlı olarak meydana gelen hareketlilik biçiminde görüldüğü söylenebilir. Buna bağlı olarak geçmişten günümüze kadar küreselleşmenin en etkili nedeninin zenginlik kaynaklarını elde etmek olduğu da söylenebilir. Yüzyıllarca ticaret yollarının imkân verdiği ölçüde gelişen tarihteki biçimiyle küreselleşme olgusu, dar sınırlar içinde kalmış olsa da günümüze kadar uzanan temel nedenleri açıklamak açısından önem arz etmektedir.

Küreselleşmenin etki ve kapsamını yine ticaret faktörü bağlamında genişleten ikinci önemli gelişme coğrafi keşiflerdir. Coğrafi keşifler; küreselleşme sürecinin niteliğini değiştirmemiş olsa da denizcilikte gelişen ülkeleri sürecin aktif unsuru, bu yollar üzerinde bulunan zayıf ulusları ise sürecin edilgeni ve yeni sömürü kaynakları hâline getirmiştir. Batı'nın aşırı zenginleşmesini sağlayarak dünyadaki güç dengelerinin bozulmasına ve menfi bir sonuç olarak sömürgeciliğin yayılmasına neden olan bu durum, günümüz küreselleşme süreci açısından da olumsuz ve ürküntü verici bir sicil kaydı olarak önümüzde durmaktadır.

Toplumların örgütlenme biçiminin baskın faktörünün ne olduğuna bağlı olarak biçim değiştiren küreselleşme olgusu, Aydınlanma Çağı'nda ve sonrasında *bilgiye* yapılan güçlü vurguya bağlı olarak yeni bir boyut kazanmıştır. Böylece insanlık tarihinde küreselleşmenin yeni boyutu veya aşaması olarak nitelendirebileceğimiz *bilginin küreselleşmesi* süreci başlamıştır. Bu dönemde felsefi ve bilimsel bilginin artış göstermesi ve çeşitli nakil vasıtalarıyla dolaşıma çıkması, bilginin küreselleşmesi sonucunu doğurmuştur. Günümüze kadar baş döndürücü hızda etkisi ve kapsamı büyüyen küreselleşmenin bu boyutunun aktörü olarak Batı dünyası; temel kodlarını elinde tutmak ve ürettiği bilgiyi olabildiğince geniş bir coğrafyaya yaymak suretiyle onu, güç ve egemenlik ilişkilerinin aracı olarak kullanmıştır.

Küreselleşmenin yeni boyutu: Emeğin küreselleşmesi

Hâlâ devam etmekte olan bilginin küreselleşmesi süreci, Sanayi Devrimi ve yakın geçmişte patlama gösteren bilişim ve iletişim teknolojileri sayesinde farklı bir küreselleşme boyutu olarak *sermayenin ve malların küreselleşmesine* zemin hazırlamıştır. Bu boyut, küreselleşmeye anlam derinliği kazandırmış ve kapsamına istisna bölgeleri hariç olmak üzere dünyamızın tamamını dâhil etmiştir. Küreselleşmenin bu boyutunda, ülkelerin yanında, sermayeye dayalı tüzel kişiliklerin de aktörlüğü gündeme gelmeye başlamıştır. Ulus aşırı bazı şirketler bu sürecin yönünü belirlemede etkili olmuşlardır. Küreselleşmenin bu boyutu; coğrafi ve kültürel sınırları zayıflatarak çok sayıda ulusal kültürü, dili, inancı yok olma ve/veya melezleşme tehlikesiyle karşı karşıya getirmiştir.

Günümüzde *küresel kaynak arama (global sourcing)* olarak tanımlanan süreç yardımı ile işletmeler, gereksinim duydukları malları ve hizmetleri dünyanın dört bir yanından sağlayabilmektedir. Bu tercihte kimi yerde ücretler, kimi yerde çalışanların eğitim düzeyi ya da toplumsal barış, belirleyici rol oynamaktadır. Bu değişiklikler sonucunda uluslararası planda yeni bir iş bölümü ortaya çıktı. Bu iş bölümü üretim masrafları, sermaye ve iş alanları açısından daha keskin bir uluslararası rekabetle sonuçlanmaktadır (Abadan-Unat, 2006: 7). Ortak bir kültür, ortak değerler, ortak bir düşünce yaratma çabası olarak da değerlendirilen küreselleşmenin bu biçimi, *kültürel küreselleşme* olarak

nitelendirilebilir. Toplumsal bütünlük oluşturma, dünyayı yeniden yapılandırma, yeniden inşa etme, tüketimleri birbirine benzeyen bir dünya tasarımı, kültürel küreselleşmenin temelini oluşturmaktadır (Durul, 2008: 17).

Homojen bir dünya tasarımına hizmet eden kültürel küreselleşme; insanlığın çoğulcu sosyokültürel ve tarihsel birikimini riske ederek, millî ve mahalli olanı küreselin lehine dönüşme ya da içe kapanarak izole olma seçeneklerinden birine zorlamaktadır. Bu riski bertaraf etmek amacıyla UNESCO gibi kimi uluslararası kuruluşlar ortaya çıkmış olsa da bunların, söz konusu tehlikeyi karşılama imkânının çok az olduğu görülmektedir.

Günümüzde ise devam etmekte olan bilgi ve sermayenin küreselleşmesine yeni bir boyutun daha eklendiği görülmektedir. Emek ve hizmetin küresel dolaşıma çıkması şeklinde görülen küreselleşmenin bu dalgasında küresel entegrasyon ve bağımlılık daha da derinleşecek; özellikle eğitimli bireylerin yatay ve dikey hareketliliği için yeni fırsatlar doğacaktır. Bu, özellikle gelişmiş ülkelerde genç ve üretken nüfusun göreceli olarak azalması, dünyanın her yerinde prim yapan yeni mesleklerin ortaya çıkması, mesleki sertifikasyon için gerekeli olan bilgi, beceri ve değerlerin küresel ölçekte kabul görmesi gibi sonuçları beraberinde getirecektir. Bu kompozisyon, önümüzdeki on yıllarda küresel rekabetin hizmet üretimi ve bu hizmeti verecek emeğin dolaşımı alanında yaşanmasını gerektirecektir. Sosyal ve kültürel boyutunun en az ticari ve bilgi boyutu kadar etkili olması beklenen küreselleşmenin bu aşaması da misyonuna uygun olarak kendi aktörlerini doğuracaktır. Bu süreçte artık devletler ve ulus aşırı şirketlerin yanı sıra ulus ötesi gönüllü kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları da yeni aktörler olarak ortaya çıkacaklardır. Ülkemiz adına çeşitli ülkelerde hizmet yürüten Yunus Emre Enstitüsü, dünyanın birçok ülkesinde faaliyet gösteren Almanların Goethe Enstitüsü ve İngilizlerin British Council kurumunun çalışmaları bu duruma örnek gösterilebilir.

Emeğin küreselleşmesi aşamasında rekabete katılan ülkeler için artık beşerî sermaye, maddi sermayeden daha önemlidir. Bu nedenle birçok ülkenin esas alacağı temel strateji; küresel ölçekte etkileşimde bunarak ve hizmet üreterek kendi dilini, kültürünü ve değerlerini tanıtabilen, yani kültürel zenginlik sağlayabilen insana yatırım yapmak olacaktır. Bilginin, sermayenin ve malların küreselleşmesi süreçlerine hazırlıksız yakalanan Türkiye şimdiye kadar bu sürecin çoğunlukla edilgeni ve mağduru olmuştur. Sözü edilen yeni küreselleşme dalgasında da aynı duruma düşmemesi ve bölgesel-küresel ölçekte küreselleşmenin bir aktörü haline gelebilmesi için insan kaynaklarını küresel emek pazarına hazırlaması gerekmektedir.

Ulusların kendi kültür ve değerlerini farklı toplumlara tanıtmaları bağlamında küreselleşme, ulusların beyin gücü ve emek ihracı yapabilme kapasitesini gerektirmektedir. Bu nedenle mümkün olduğu kadar çok sayıda insanımıza yüksek öğrenim düzeyinde, küresel hizmet standartlarının gerektirdiği yeterlikleri kazandırmalı ve onların emeğini küresel pazara sunmalıyız. Zira günümüzde, "İşlerin % 52'sinin yükseköğrenim görmüş olmayı gerektireceği hesaplanmaktadır" (Doğan, 2009: 368).

Emeğin serbest dolaşımı şeklindeki küreselleşme olgusu, bilginin, sermayenin ve malın dolaşımından daha etkili olacaktır. Mal, sermaye duygusal zeminden yoksun olarak küresel dolaşımda bulunurken, emeğin dolaşımı ise doğrudan insanın işe karışmasını gerektirdiği için duygusal etkileşimler de içerecektir. Küresel ölçekte tanınmış ve markalaşmış kimi şirketlerin ürettikleri cihaz ve mamuller birer nesne olarak küresel dolaşıma katılırken; emeğin serbest/esnek dolaşımı sürecinde bunları üreten mühendislerin, doktorların, öğretmenlerin, tasarımcıların, ekonomistlerin, sosyal çalışmacıların vb. meslek erbabının bizzat kendileri küresel dolaşıma katılacak, dünyanın farklı yerlerine gidebilecek ve gittikleri yerlere kendi kültür ve değerlerini de taşıyabileceklerdir. Öyle ki geçmişte yetişmiş insan kaynağının yetersizliği nedeniyle ülkeler beyin göçü için tedbirler alırken, küreselleşmenin bu aşamasında ülkeler beyin gücü ve hizmet ihracı için yarışacaklardır. Çünkü beyin gücü ve hizmet ihracı, aynı zamanda kültürün de ihracı anlamına gelecektir. Nihayetinde küreselleşmenin esas galipleri de kültürlerini en çok yayabilen uluslar olacaktır. Zira küresel dolaşıma sunulan beyin gücü, âdeta bir öncü kuvvet gibi gittiği yerlerde hem bilgi ve emeğe dayalı hizmet verebilir hem de kendi kültürünü ve değerlerini temsil edebilir.

Başlangıçta iptidai iş göçü şeklinde görülen emeğin küreselleşmesi süreci, giderek profesyonel emeğin devreye girmesiyle yeni bir boyut kazanacaktır. Kaldı ki, geçmişte yaşanan iş göçü akımları da Durugönül (2003: 591-617)'ün Weiner'den aktardığına göre, göç alan ülkelere geçici olarak düşünüldü ise de misafir işçilerin çoğu, gittikleri ülkelerde kalmış ve ev sahibi ülkelerin etnik ve dinî yapılarında değişmelere neden olmuştur. Nihayet, Göksu (2000: 248)'nun Almanya'daki Türk göçmen işçiler üzerinden yaptığı bir araştırmaya göre de üniversite düzeyinde eğitim görenlerin %20'si hâlen çifte vatandaşlık statüsünde olduklarını, %50'si Alman vatandaşlığına geçmek istediklerini, %25'i de çifte vatandaşlık verilmesi hâlinde bu ülkenin vatandaşlığına geçeceklerini belirtmiştir.

Dünyanın birçok ülkesinde inşaattan eğitime kadar birçok alanda ürettikleri hizmetle hem para kazanan hem de Türkçe ve Türk kültürünün yayılmasını sağlayan çeşitli eğitim kurumları; yurt dışında eğitim, sağlık, inşaat, tekstil, turizm ve diğer alanlarda faaliyet gösteren Türk şirketlerinin çalışmaları, emeğin küresel dolaşımına bir örnektir. Bu, aynı zamanda Türk kültürünün de küresel dolaşıma katılması demektir. Zira bu insanlar gittikleri yerlere sadece mallarımızı ve tecrübemizi değil, aynı zamanda dilimizi, kültürümüzü, tarihimizi, merhamet ve muhabbetimizi, insanlık ve uygarlık anlayışımızı da götürmektedirler. Kültürümüzün, dünyanın gittikleri her bucağına erişimi; temas kurdukları her ülkeye, topluma, insana biraz daha yakın oluşumuz, emektarlarımızın küresel dolaşıma katılmasının kazancı olacaktır.

Tarihte büyük insanların uygarlık binasına birer taş koyma iradesi gibi büyük milletlerin de insanlık için yapabileceği önemli hizmetleri olmalıdır. Gelecekte bu hizmetin en etkili yolu, emeğin serbest dolaşımı bağlamında küreselleşme sürecine aktif bir şekilde katılmak olacaktır. Bunu başaramayan toplumların içe kapanmacı yöntemlerle çağın nimetlerinden mahrum kalmaları ya da maruz kalacakları kültürel şoklarla başkalaşmaları kaçınılmaz olacaktır. Çünkü emeğin küreselleşmesi, güçlü bir kültürel etkileşimi de beraberinde getirecektir. Her etkileşim biçiminde olduğu gibi bu sürecin de özneleri ve nesneleri olacaktır. Bu durumda sürece aktif katılanların özne, pasif kalanların ise nesne durumuna düşmeleri kaçınılmaz olacaktır.

Emeğin küreselleşmesi sürecinde mallar yerine hizmetler markalaşacaktır. Belli işler için belli kültürlere ve/veya şirketlere mensup uzmanların tercih edilmesi şeklinde eğilimler gelişecektir. Bu, emeğin markalaşmasının ifadesi olacaktır. Bu nedenle diyebiliriz ki geleceğin küreselleşme sürecinde en etkili milletler, marka niteliğinde hizmet üretebilenler olacaktır.

Hizmet ve emeğin serbest dolaşımı bağlamında yaşanmaya başlayan küreselleşme sürecinde Türkiye'nin güçlü yönlerinin neler olabileceği hususuna bakıldığında: 1- Sahip olduğumuz dinamik ve genç nüfusun, 2- Geçmiş yıllarda çeşitli nedenlerle yurt dışına göçmüş ve orada kalıcı hâle gelmiş Türk vatandaşların, 3- Diğer Türk devletleri ile Türk ve akraba toplulukların stratejik açıdan önemli birer sosyal sermaye unsuru olduğu görülür. Ülkemizin yeni küreselleşme dalgasına hazırlıklı olabilmesi için bu potansiyeli iyi değerlendirmesi gerekmektedir.

YURT DIŞINDAKİ TÜRKLERLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Dünyanın herhangi bir yerinde kullanılan, dilimizdeki bir kelimenin, kültürümüzdeki bir ögenin, patentimizi taşıyan bir markanın ve emeğimize dayanan bir hizmetin küreselleşme sürecinde birer taşıyıcı öge olduğu bilincinden hareketle, var olan potansiyelimizi iyi değerlendirmemiz önem arz etmektedir. Bu bağlamda, başta yurt dışındaki vatandaşlarımız olmak üzere bütün Türk dünyası, akraba topluluklar, Osmanlı bekası milletler ve İslam dünyası Türkiye için birer kaldıraç rolü oynayabilir.

Küreselleşme sürecinin içerdiği önemli fırsatlar, özellikle dünyanın güçlü ülkeleri arasında katı bir rekabetin yaşanmasına neden olmaktadır. Ekonomiden eğitime kadar bütün toplumsal kurumlarını küreselleşmenin gerekleri bağlamında yeniden yapılandırmaya çalışan bu ülkeler; emeğin küresel ölçekte serbest dolaşımı aşamasında, hiç şüphesiz ki dünya üzerinde kendi dillerini konuşan insan sayısı, dünya coğrafyasına yayılmış nitelikli vatandaş sayısı ve kalifiye iş gücü durumu, ülkelerine gelen yabancı turist ve yabancı ülkelere gönderdikleri turist sayısı gibi unsurları da birer rekabet unsuru olarak kullanmakta ve bu bağlamda kaynaklarını yeniden organize etmektedirler.

Bilindiği üzere Türkler ana hatları ile batıda, Balkanlardan doğuda Büyük Okyanusa; kuzeyde, Kuzey Buz Denizi'nden güneyde Tibet'e kadar olan sahada yaşarlar. Yaklaşık 12 milyon kilometrekarelik bir sahaya yayılmış olan Türklerin toplam nüfusu takriben 250 milyon civarındadır. Dünya Türkleri arasında hem politik hem demografik konumu yönünden, birinci sırayı Türkiye Türkleri almaktadır (Can, 2002).

AB'ye üyelik girişimleri devam eden, bölgesinde İslam ve demokrasiyi uzlaştırmış olmanın başarılı bir örneğini göstermeye çalışan, Orta Doğu'dan kuzey Afrika'ya, Balkanlar'dan Kafkaslar ve Orta Asya'ya kadar uzanan siyasi ve kültürel bir coğrafyada, küreselleşmenin etkili bir aktörü olmaya aday bir ülke olarak; Türkiye'nin de bu süreçte başarılı olabilmesi için diğer Türk cumhuriyetleri, akraba topluluklar ve yurt dışındaki vatandaşları her açıdan birer sosyal ve stratejik sermaye olarak değerlendirmesi gerekmektedir.

Kadim medeniyetlerin kesişim bölgesinde sosyokültürel ve tarihî bağlarla birbirine bağlı toplumların ve devletlerin bulunduğu önemli bir coğrafyada yer alan Türkiye'nin, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının

verilerine göre, 5 kıtada dünyanın 192 ülkesinde 5 milyonu aşkın vatandaşı yaşamaktadır (http://www.ytb.gov.tr, 2012). Ne var ki Türkiye'nin şimdiye kadar bu müthiş potansiyelden yeteri kadar yararlandığını söylemek zordur. Bu sonucu doğuran nedenlerden biri olarak Türklerin içinde bulunduğu toplumların ötekileştirici uygulamalarına maruz kalması elbette birinci dereceden önem arz etmektedir. Ancak bunun yanında, devletin de uzun yıllar bu vatandaşlarımızın bulunduğu ülkelerdeki varlığını, küresel ve stratejik öncelikler boyutunda ele alma hususunda başarılı politikalar geliştiremediği gerçeği de dikkatten kaçmamaktadır. Özellikle Avrupa'daki işçi ailelerinin eğitim, kültür, dinî hizmetler ve istihdam sorunlarıyla ilgilenmek için devletin farklı kurumlarında daire başkanlığı veya genel müdürlük düzeyinde açılan birimlerin varlığı 1960'lara kadar gitse de, bunların çalışmalarının küresel rekabetin gerektirdiği kapsamda olmadığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'de küreselleşmenin gerekleri bağlamında ilk kurumsal örgütlenme, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türk Cumhuriyetleri'nin yeniden yapılanma, uyum ve kalkınma ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla 1992'de kurulan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) (http://www.tika.gov.tr, 2012) ile Türk dilini konuşan halklar ve ülkeler arasında dostane ilişkiler kurarak ortak Türk kültürünü, dilini, tarihini, sanatını, gelenek ve göreneklerini gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın ortak girişimiyle 1993 yılında uluslararası bir kuruluş olarak kurulan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY)'dır (http://www.turksoy.org.tr, 2012).

Dış İşleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, TRT Genel Müdürlüğü gibi kurumların yurt dışındaki Türklere yönelik kamu hizmetlerini yürütmekle görevli birimlerinin yanında; özellikle küreselleşme sürecinin içerdiği riskler ve fırsatlar açısından son yıllarda ülkemizde en stratejik hizmetleri yürüten kurumlardan biri de, 2007 yılında kurulan Yunus Emre Vakfı ve bu vakfa bağlı çalışan Yunus Emre Enstitüsü'dür. Bu kurumun amacı, Türkiye'yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; bu hususlarda eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini artırıp dostluğunu geliştirmektir (http://yunusemreenstitusu.org, 2012). Başbakanlığa bağlı olarak 2010 yılında kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı da Türkiye'de söz konusu hedef kitleye yönelik çalışmaları koordine eden ve bu konuda stratejik hedeflere odaklanan önemli kurumlarımızdandır.

Sovyetler Birliğinin dağılması ve soğuk savaş döneminin sonra ermesinden sonra 8. Cumhurbaşkanı merhum Turgut Özal'ın *21. yy.ın Türklerin ve Türkiye'nin yüzyılı olacağı* şeklindeki tezi; geleceğe ilişkin projeksiyonlarıyla ünlü yazar George Friedman (2012)'ın 2020'lerde *Türkiye'nin önemli bir bölgesel güç ve küresel aktör olacağı* şeklindeki görüşleri ile Türkiye'nin dünyadaki mevcut imajı birlikte değerlendirildiğinde yukarıda sayılan kurum ve kuruluşların önem ve misyonunu anlamlandırmak daha kolay olacaktır.

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE AVRUPA TÜRKLERİ

İçinde bulunduğumuz uluslararası konjonktür, dünya ve bölge siyasetinde Türk devletlerinin her birinin etkililik derecesi dikkate alındığında, bu aşamada söz konusu devletlerden küreselleşme bağlamında inisiyatif alabilecek en etkili ülkenin Türkiye olduğu söylenebilir. Türkiye'nin küreselleşme sürecinde bütün Türk dünyası, İslam dünyası ve hatta Osmanlı bekası olan toplumlara karşı tarihi ve kültürel sorumluluğu vardır. Aynı zamanda bütün bu bölgeler, söz konusu süreçte Türkiye için doğal bir güvenlik bölgesidir. Ancak reel politik açısından bakıldığında Türkiye'nin küreselleşme sürecinde üzerinde öncelikle durması gereken kitlenin yurt dışındaki Türk vatandaşları olduğu muhakkaktır. Zira bu kitlenin varlığı Doğu-Batı, İslam-Hıristiyanlık, Türkiye-Avrupa ikilemlerinin diyaloğu ve birbirini tanıma fırsatları açısından önemli bir fırsattır. Ayrıca bu nüfus, Türkiye'nin kültürel açıdan Avrupa'yı etkilemesi ve AB'ye üyelik süreci açısından da katalizör rolü oynamaktadır. Ancak Avrupa'daki Türklerin bu misyonu etkili bir şekilde üstlenebilmesi için; onların kültürel aidiyetleri ile bilgi ve beceri düzeylerinin küreselleşme konseptinin gerektirdiği rekabet, katılım, dolaşım, üretim, tüketim ilişkileri bağlamında desteklenmesi gerekmektedir. Zira bu stratejik kitlenin sahip olduğu bilgi, beceri ve değerlere ilişkin yeterliliklerin artırılması, bunların, küreselleşmenin *emeğin serbest/esnek dolaşımı* aşamasında ülkemizi daha iyi temsil etmesi, bulundukları ülkelerde Türk kültürünün tanıtımına daha çok katkıda bulunmalarını mümkün kılacaktır.

1960'lı yıllarda işçi göçüyle başlayan ve artık üçüncü ve dördüncü neslin yaşamaya başladığı Avrupa'daki Türklerin nüfusu, hemen hemen orta büyüklükteki bir devletin nüfusu kadardır. Küreselleşme sürecinin kızıştırdığı kültür politikaları karşısında, bu kitlenin desteklenmesi devlet için bir ulusal öncelik, her Türk vatandaşı için de bir sosyal sorumluluk meselesi olmalıdır.

Yurt dışındaki Türklerin; kendi kimlik ve kültürlerini koruma ile yaşadıkları ülkelerin sosyoekonomik gelişmelerine beklenen düzeyde katkıda bulunma ikilemi arasında sıkışmaları ve bu nedenle de beklenen düzeyde kitlesel bir güce dönüşememeleri, yıllarca çözülemeyen bir sorun olarak devam etmektedir. Bunun başarılabilmesi için söz konusu vatandaşlarımızın: 1- Kişisel donanımlarının, içinde yaşadıkları toplumun ortalamasının üzerinde olması, 2- Temsil ettikleri kültüre ilişkin bir ülkülerinin olması, 3- İçinde bulundukları topluma bir değer katma hedeflerinin bulunması gerekmektedir. Belirtilen toplumun ne kadarının bu yeterliliklere sahip olduğuna ilişkin genellenebilir veriler bunmamakla birlikte, genel algı, henüz beklenen düzeyin çok altında olunduğudur. Zira daha üçüncü ve dördüncü kuşak Türklerin maruz kaldığı kültürel çözülmenin yaşanmadığı yıllarda bile Türkdoğan (1984) tarafından yapılan bir araştırmada Türkiye'nin başkenti, İstiklâl Marşının şairi, Atatürk'ün doğum yeri, Türkiye'nin ilk cumhurbaşkanı gibi konularda deneklere sorulan sorulara verilen cevapların pek tatmin edici olmadığı tespit edilmiştir.

Kimi olumlu gelişmelere rağmen sonraki yıllarda yapılan araştırmalarda da Avrupa'daki Türk nüfusun hayattan beklentisinin ve kültürel farkındalığının hâlâ düşük olduğu anlaşılmaktadır. Değer (2008: 105)'in Fransa'daki Türkler hakkında yaptığı bir araştırmada ailelerin çocukları için arzu ettikleri eğitimin çoğunlukla orta öğretim düzeyi olduğu; alacakları eğitimin sonucunda 22 denekten sadece 3'ünün saygınlık kazanmayı hedeflediği görülmüştür. Avrupa'daki Türklerin çocuklarını düşük ücretli işlerde çalıştırma eğilimi, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yurt dışındaki Türkler hakkında araştırma yapmak üzere görevlendirilen Martin (1991: 94), tarafından da tespit edilmiştir.

Avrupa'daki Türk nüfusun hayata dair beklentisinin bu denli düşük olmasına ilişkin olguyu, Kolat (2009; 341-347), Türk toplumunun %75'inin sınıfsal olarak alt katmanlardan gelmiş olmasıyla açıklar. Gitmez (1979: 198), bu durumu, Batı'nın gelişmiş ekonomilerinin, konuk işçi çocuklarının, gelecekte babalarının bugün yaptıkları işleri devralmalarını baştan beri planlamış olabilme ihtimaline bağlar. Küçükcan (2009: 303-310) ise sorunun kaynağını, ilgili ülkelerin, Türkleri ve diğer yabancı işçileri katı bir şekilde öteki/başkaları kategorisine sokup sosyal ve politik hayatın dışına iten ve kültürel farklılıkların görmezden gelinmesine neden olan ekonomik karalarında görür. Ancak neden her ne olursa olsun sonuçta önemli ve üzüntü verici olan; söz konusu vatandaşlarımızın küreselleşme sürecinde Türkiye için bir kaldıraç olabilme potansiyelinin uzun süre dikkate alınmamış olması ve bu insanlarımıza oy ve döviz penceresinden bakılmış olmasıdır.

Oysa günümüzde 2.800.000'i AB vatandaşı olmak üzere 5.216.000 Türk, Avrupa ülkelerinde yaşamaktadır. AB vatandaşı olan insanlarımız az da olsa Avrupa parlamentosunda temsil edilmekte, içinde yaşadıkları ülkelerin parlamentolarında veya eyalet parlamentolarında başarılı politik sınavlar vermektedirler. 2009 yılında yalnız Almanya'da üniversite düzeyinde yüksek eğitim alan Türk kökenli öğrenci sayısı 39 bini aşmış durumdadır. Günümüzde Avrupa'daki 220.000 Türk ailesi kendi evlerinde oturmakta; AB'nin sınırları içinde 131.500 Türk girişimci yer almakta ve bunların yatırımları 12 milyar Euro sınırını aşarak yıllık toplam ciroları 45 milyar sınırına gelmiştir (Şen, 2009: 63-65). Bu tablo, yurt dışındaki Türk nüfusun; üretim kapasitesi, küresel bilgi ve becerilere sahip olabilme ve bu konuda rekabet edebilme açısından bütün yetersizliklere rağmen bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Martin (1991), Almanya'da profesyonel mesleklerde başarılı olan doktor, mühendis, şirket yöneticisi gibi uzmanlaşmış Türk iş gücünü, *görünmez Türkler* olarak tanımlamaktadır.

Almanya'daki Türklerin son zamanlarda kaydettikleri niteliksel gelişmeleri ve kazandıkları kimi sosyal ve siyasal hakları Brecher'in *aşağıdan küreselleşme* teziyle ilişkilendiren Kaya ve Kentel (2005: 23-24)'e göre Almanya ve Türkiye arasındaki yaygın iletişim ve ulaşım ağları ulusötesi cemaatler arasında diasporik kimliğin oluşumu ve korunması açısından oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Modern dolaşım ağı, diasporik özneleri hem anavatana hem de dünyanın geri kalanına bağlamaktadır. Almanyalı-Türkler için aynı anda *nehrin her iki yakasında* yaşamanın daha kolay hale gelmesinin nedeni budur. Bu kurucu ilişki, modern diaspora ağlarının karakteristik bir özelliği haline gelmiştir. Diaspora ve anavatan arasında ekonomik, kültürel ve siyasal ağların genişlemesi bu büyüyen dalgaya işaret eder. Genel diasporik durum bağlamında, *aşağıdan küreselleşme;* ulusötesi göçmenlerin ve onların devamı niteliğindeki kuşakların, Alman ulus-devleti tarafından kendilerine dayatılan dışlayıcı koşulları aşmalarını sağlayan sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik mekanizmalara ulaşma olanaklarının gelişmesine işaret etmektedir. Diasporik kimlik diasporik öznelerin ikamet ettikleri ülkelerde karşılaştıkları sınırlamaların ve baskıların üstesinden gelmelerine sembolik olarak olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, geleneksel ulusal yurttaşlık söylemi, günümüz diasporik özneleri için doğruluğunu ve meşruluğunu yitirmektedir. Bu nedenle, çifte yurttaşlık, çoğul yurttaşlık, ulusötesi yurttaşlık ya da diasporik yurttaşlık gibi yeni yurttaşlık biçimleri, devrini tamamlamış eski retoriğin yerini almalıdır.

Türk göçmenlerin Avrupa'daki zorlu hayat mücadelesinde ulaştıkları düzey Dışişleri Bakanlığına ait bir bilgi notunda da şöyle açıklanmaktadır: "Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşların çoğu, artık sadece işçi konumunda olmayıp, akademisyen, bilim adamı, doktor, mühendis, avukat, gazeteci iş adamı, sanatçı, politikacı, sporcu gibi çeşitli alanlarda meslek sahipleri olarak göç alan ülkelerin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatına katılmaktadır. Ekonomik alanda, birçok Türk vatandaşı, işçi konumundan çıkarak işveren konumuna geçmiş bulunmaktadır" (www.mfa.gov.tr, 2012). Benzer tespitlerde bulunan Erdoğan (2009: 185-196)'a göre de: "Artık yeni bir "Göçmen Türk Orta Sınıfı"nın ortaya çıktığı ve bunun klasik "misafir işçi"den çok farklılaştığı rahatlıkla söylenebilir. Eskiden sadece işçi olarak görülen ve kendilerini ifade edecek entelektüel kapasiteden uzak olan göçmenlerin yerine evrensel hukuku, yasaları, demokrasiyi, insan haklarını, göçmen haklarını, çok kültürlülüğü, inanç özgürlüğünü bilen, bu konularda yazılar yazan, politikada aktif rol alan yeni göçmenlerin geçmesi tartışma ortamını da değiştirmiştir. Türk göçmenlerinin ulaştığı entelektüel, politik ve ekonomik seviye artık bambaşka bir göçmen kitlesi ile karşı karşıya olunduğunu ortaya koymuştur."

Bazı kültürel, eğitsel, ekonomik ve örgütlenme sorunlarına rağmen Avrupa'daki Türklerin her biri Küreselleşme süreci açısından Türkiye için birer öncü kuvvet, birer kültür temsilcisidir. Yüreği Türkiye sevgisiyle çarpan bu insanların ürettikleri emek ve verdikleri hizmetin kalitesinin uluslararası standartlara çıkarılması için gerekli girişimlerin desteklenmesi, Türkiye'nin küresel aktör olma hedefleri açısından stratejik önem arz edecektir. Ancak, küreselleşme sürecinde Türkiye için bir risk faktörü değil, bir avantaj ifade edebilmesi için bu kitlenin eğitim ve kültür sorunlarının çözülmesi gerekir. Günümüzde Avrupa'daki Türklerin bu ihtiyaçları yurt dışındaki elçilikler, konsolosluklar, müşavirlikler ve ataşelikler üzerinden ikili anlaşmalar kapsamında karşılanmaya çalışılmaktadır. Son yıllarda özellikle Türklerin eğitim sorunları için; özellikle Türkçe ve Türk kültürü dersinin okutulması için program hazırlama, ücretsiz ders kitabı dağıtma, internet üzerinden öğretmenlere uzaktan destek sağlama gibi önemli çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Fakat bu, yeterli değildir. Türkiye, bu vatandaşlarının eğitim sorunlarıyla, bu insanların önüne bir vizyon koyma hedefiyle ilişkili olarak ilgilenmelidir. Onların sosyal ve demokratik katılım, istihdam ve üretim açısından eğitilmeleri için politikalar üretilmelidir. Ne var ki uzun yıllar bu talepler devlet tarafından geliştirilen politikalarla karşılanmak yerine, bu görev genellikle söz konusu hedef kitlenin bulundukları ülkelerde kendi imkânlarıyla kurdukları sivil toplum kuruluşları üzerine yıkılmıştır. Bu kuruluşlar elbette çok önemli hizmetler yerine getirmiş ve hâlâ da getirmektedirler. Ancak daha büyük ve küresel ölçekteki hedefleri, bu kuruluşlardan beklemek gerçekçi olmayacağı gibi böyle bir çalışma bunların imkân ve kapasitelerini de zorlayıcı olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşme, olumlu ve olumsuz yönleriyle bir paradigma ve etkili bir toplumsal değişme faktörü olarak önümüzdeki on yıllarda bireylerin ve toplumların hayatını etkilemeye, ülkelerin diğer ülkeler karşısındaki konumunu tayin etmeye devam edecektir. Bu, kaçınılmaz bir süreç gibi görünmektedir. Türkiye için bu süreç, kaynaklarını iyi organize edebilmesi hâlinde, tehditlerden çok fırsatlar içerebilir. Küreselleşme süreci açısından yurt dışındaki Türklerin, Türkiye açısından stratejik rollerini yerine getirebilmeleri için:

- Dünya Türkleri ile yurt dışındaki Türk vatandaşları için ayrı ayrı olmak üzere orta ve uzun vadeli hedefler, ulusal strateji belgelerine ve kalkınma planlarına güçlü bir şekilde konu edilmelidir.

- Özellikle Avrupa'daki Türklerin işgücü, bilgi kapasitesi, girişim gücü, örgütlenme düzeyi, siyasal ve sosyal katılım derecesi hakkında envanter çalışması yapılmalı ve bunlara ilişkin projeksiyonlar geliştirilmelidir.

- Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının Türkiye ile kültürel temasını cazip ve sürekli kılacak yeni yöntem ve araçlar geliştirilmelidir. Bunlar çağın ruhuna uygun olmalı, kuşaklar arası farklılaşmayı dikkate almalıdır. Bu bağlamda bilişim teknolojileri, sosyal medya, müzik, görsel sanatlar, sinema ve sahne sanatlarından etkili bir şekilde yararlanılmalıdır.

- Yurt dışındaki Türklerin bulundukları ülkede/toplumda, yabancı/öteki muamelesinden kurtulmaları için üst kültür ile barışık bir alt kültür inşa etmeleri önem arz etmektedir. Bunun başarmanın yolu, kendi kültürümüzü sevmek ve onu sahiplenmek, farklı kültürlere ise azami saygıyı göstermektir. Yurt dışındaki vatandaşlarımızın bulundukları ülkelerde bir karşıt kültürü değil barışık bir alt kültürü temsil etmeleri için etkili politikalar geliştirilmelidir.

- Yurt dışına ihraç edilecek yerli iş gücü ile yurt dışındaki Türklerin iş gücü küresel rekabetin gerektirdiği bilgi, beceri ve hizmet standartlarına kavuşturularak dünyada Türk iş gücü, emeği ve hizmet anlayışı hakkında olumlu imaj yaratılmalı ve bu imaj zamanla markaya dönüştürülmelidir.

- Küreselleşme sürecinde Türk emeğinin, Türk kültürünün taşıyıcısı olabilmesi için emek-kültür ilişkisi eğitime konu edilmelidir. Bu amaçla başta profesyonel meslekler olmak üzere küresel pazarda rağbet gören mesleklerin, öğretim programlarına Türk kültürü ile ilgili güçlü ögelere yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

ANDERSON, P. (1974). Lineages of Absolutist State. London: Verso.
AMIN, S. (1997). Capitalism In the Age of Globalization. London: Zed Books.
CAN, T. (2002). "21. Yüzyılda Türk Dünyası ve Türk Toplulukları" http://www.orkun.com.tr (08. 09.2012).
DEĞER, F. (2008). Fransa'daki Türk Göçmenler ve Kuşaklar Arasındaki Etkileşimde Eğitimin Rolü: Sosyolojik Bir Araştırma. Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
DOĞAN, İ. (2009). Sosyoloji. Ankara: Pegem Akademi.
DURUGÖNÜL, E. (2003). "Küreselleşme ve Toplumlar". ss: 591-617. Sosyolojiye Giriş. (ed. İhsan Sezal). Ankara: Martı Yayınevi
DURUL, F. (2008). Küreselleşme ve İnsan Hakları. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
ERDOĞAN, M. M. (2009). "Türkiye-AB İlişkilerinin Değişen Temel Dinamiği: Avrupalı Türk Göçmenler ve "Kazanılmış Avrupalılığa" ss.185-196. Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum. (ed. M. Murat Erdoğan). Ankara: Orion Kitabevi.
FRİEDMAN, G. (2012). Gelecek 100 Yıl 21. Yüzyıl İçin Öngörüler. (çev. İbrahim Şener, Enver Günsel). İstanbul: Pegasus Yayınları.
GİTMEZ, S. A. (1979). Dışgöç Öyküsü. Ankara: Maya Matbaacılık Yayıncılık.
GÖKSU, T. (2000). İşçilikten Vatandaşlığa: Almanya'daki Türkler. Ankara: Özen Yayınları
KAÇMAZOĞLU, H. B. (2002). Doğu-Batı Çatışması Açısından Globalleşme. Eğitim Araştırmaları 6: 44-55.
KARPAT, K.H. (2009).Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji. İstanbul: Timaş Yayınları.
KAYA, A. ve KENTEL, F. (2005). Euro-Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü Engel mi? İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
KENNEDY, P. (1999). Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken. (çev. Fikret Üçcan). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
KOLAT, K. (2009). "Almanya'daki İnsanlarımızın Konumu ve Örgütsel Çalışmaları" ss, 341-347. Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum. (Ed. M. Murat Erdoğan). Ankara: Orion Kitabevi.
KÜÇÜKCAN, T. (2009). "Almanya'da Türkler, Kimlik Ayrıştırmaları ve İslam" ss: 303-310. Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum. (ed. M. Murat Erdoğan). Ankara: Orion Kitabevi.
MARTİN, L. P. (1991). Bitmeyen Öykü: Batı Avrupa'ya Türk İşçi Göçü. Ankara: ILO, Uluslararası Çalışma Bürosu Yayını
MERİÇ, Ü. (2004). 21. Yüzyılın Eşiğinde Sosyoloji Konuşmaları. İstanbul: Timaş Yayınları.
ŞEN, F. (2009). "Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Türk Göçmenler" ss. 163-165. Yurtdışındaki Türkler: 50. Yılında Göç ve Uyum. (ed. M. Murat Erdoğan). Ankara: Orion Kitabevi.
ÖZPOLAT, A. (2009). Demokratik Vatandaşlık - Birlikte Yaşama Kültürü. Ankara: Hegem Yayınları.
UNAT, N. A. (2006). Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
TILLY, C. (1984). Big Structures Large processes Huge Comparisons. New York: Russel Sage Foundation.
TÜRKDOĞAN, O. (1984). İkinci Neslin Dramı Avrupa'daki İşçilerimiz ve Çocukları. İstanbul: Orkun Yayınevi.
Yurtdışındaki Vatandaşlarımızla İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri Ana Raporu (1995). T.C. Başbakanlık Batı Avrupa'daki Türklerle İlgili Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşler Müşavirliği.
VATANDAŞ, C. (2002). Çok Kültürlülük. İstanbul: Değişim Yayınları.
http://www.ytb.gov.tr/Files/Document/faaliyet-raporu-2010.pdf (03.09.2012)
http://www.turksoy.org.tr/TR/belge/1-73883/hakkimizda.html (04.09.2012).
http://www.tika.gov.tr/tika-hakkinda/tarihce (04.09.2012).
http://yunusemreenstitusu.org/turkiye/index.php?lang=tr (08.09.2012).
http://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa (08.09.2012).

220

TÜKETİM NESNESİ OLARAK SAĞLIKLI OLMA KÜLTÜRÜ(HEALTHISM) ÜZERİNE NİTEL BİR ÖN ÇALIŞMA

Gaye ATİLLA
Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,
gaiesan@hotmail.com

Didar BÜYÜKER İŞLER
Yrd.Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü,
didarbuyuker@sdu.edu.tr

ÖZET: "Baudrillard (2010)'a göre sağlık, artık daha çok statüye bağlı toplumsal bir buyruk haline gelmiş, sadece hayatta kalmaya bağlı biyolojik bir buyruk olmaktan uzaklaşmıştır. Sağlık temel bir "değer"den çok bir yüklemedir. Bu sebeple sağlıkla ilişki bir statü zorunluluğu halini almış, rekabetçi mantığın içine dâhil olmuştur. Böylelikle sağlık potansiyel olarak sınırsız bir tıbbi, cerrahi ve medikal hizmet talebine dönüşerek bir tüketim nesnesi halini almıştır. Sağlığın bir tüketim nesnesi olarak algılanmasında kitle iletişim araçlarının rolü büyüktür. Bu araçlar sağlık konusunda bireylerin taşıdığı riskler hakkında bilgiler aktarırken tutum ve davranışlarımızın şekillendirilmesini sağlayan kaynaklar arasında neredeyse birinci sıraya yükselmiştir. Bu çalışmada amaçlanan, sağlığın günümüzde kişinin toplumsal katmanlar arasındaki yerini niteliyor olmasına örnek olaylar üzerinden dikkat çekmek ve sağlığın kitle iletişim araçları tarafından bir tüketim nesnesi olarak sunulmasını eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmektir. Araştırmada projektif (analitik) görüşme yöntemi kullanılarak healthism üzerine nitel bir ön çalışma yapılmıştır. Kolayda örneklem yöntemiyle seçilen 10 katılımcı ile yüz yüze görüşülmüştür. Çalışmada sağlıklı olma kültürünün (healthism) dayatmaya dönüşme süreci, bu süreçte etkin rol oynayan kitle iletişim araçları betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kitle İletişim Araçları, Sağlık, Sağlıklı Olma Kültürü (Healthism), Tüketim Kültürü,

A QUALITATIVE PRE-STUDY ON HEALTHISM AS A CONSUMER OBJECT

ABSTRACT: According to Baudrillard (2010) health has moved from being just a biological imperative to more-like a social imperative that depends on status. These days meaning of "health" is more dictated than its' fundamental value. For this reason, relationship with health have become compulsory and thus got included in the competitive logic. As a result health, medical, surgical and drug-related service demand has become unlimited. Mass media is playing an important role in this transformation of health perception and it has become the first step of forming individuals' attitudes and behaviors.This study is intended to draw an attention to case studies and presentation of health as an object of consumption created by the mass media tools. In this study, the projective (analytical) interview method was used. This qualitative pre-study was conducted on healthism with 10 participants within convenience sampling method. Furthermore imposing the culture of being healthy (healthism), the mass medias' crucial role in this process and solution proposals were evaluated by descriptive analysis method.

Keywords: Mass Media, Health, Healthism, Consumer Culture

GİRİŞ

Sağlık bir bütün olarak kişiyi ve onun sağlamlığını, sıhhatli oluşunu ya da iyilik haline işaret eder (Çınarlı, 2008: 7-8).'Heal' (iyileştirmek, şifa vermek) sözcüğünün bütünleştirmek ya da onarmak anlamlarına gelen eski İngilizce kökeni 'hal'dir, Bu anlamda iyileştirmenin bir hastalığı tedavi etmekten daha geniş bir anlamı vardır, kişinin bir bütünlük ve duygusal esenlik hissine kavuşmasına yardım etmeyi de içerir (Goleman, 2007: 316). İngilizcede sağlık ve bütünsellik kelimeleri aynı kelime kökünden gelmektedir. Bu bağlamda sağlıklı olmak bütün olmaktır denilebilir (Zohar ve Marshall 2004: 47).

Sağlık kavramını sadece fizyolojik bir olgu olarak değil, sosyo-kültürel bir olgu olarak ele almak doğru olacaktır. Çünkü sağlıklı olmak kavramı ya da sağlıkla ilişkili uygulamalar, günümüzde öne çıkan kavramlar olmaya başlamıştır ve bunların çerçevesi de tüketim kültürü tarafından çizilmektedir (Gür, 2010: 300). Tüketim kültürü, genel olarak maddi ürünlere ve hizmetlere olumlu anlamlar atfedilen hazcılık, gösteriş ve bir gruba ya da kültüre ait olma gibi amaçlar için estetikleşmiş ürünler ve hizmetlerin satın alındığı, sahiplenildiği, tüketildiği ve bir bölümünün de peşine düşüldüğü bir ortamın kültürüdür (Zorlu, 2006: 60).
Bocock'a (1997: 10) göre modern kapitalist toplumlarında tüketim, "artık insanların kim oldukları, kim olmak istedikleriyle ilgili duyarlılıklarını ve bu duyarlılıklarını korumayı sağlayan yöntemlerle ilişkilidir (Dedeoğlu ve Savaşçı, 2005: 77). Yani içinde bulunulan yüzyılda insanlar, ihtiyaçlarını gidermek için değil, haz duymak için tüketim yapmaktadır. Tüketim yaparak olmak istedikleri yaşam tarzını satın alma arzusu içindedirler. Tüketerek, yeni bir yaşam, yeni bir kimlik, yeni bir sınıfa sahip oldukları yanılsamasını yaşamaktadırlar (Aksoy, 1994: 45'den akt. Birsen ve Öztürk, 2011: 5).

İşte bu noktada sağlıkla ilgili kavramlar, sağlıklı olmak, zinde olmak, zayıf olmak, vb kavramlar ve sağlıkla ilgili ürünler kapitalist sistemde yeni bir pazar yaratarak tüketimin yeni araçları arasına girmişlerdir. Baudrillard'a (2010: 177) göre de "Sağlık, günümüzde hayatta kalmaya bağlı biyolojik bir buyruktan daha çok statüye bağlı toplumsal bir buyruktur. Sağlık temel bir "değer"den çok bir yüklemedir. Dolayısıyla sağlıkla ilişki; bir statü zorunluluğu haline gelmesi noktasından itibaren rekabetçi mantığın içine dâhil olur ve potansiyel olarak sınırsız bir tıbbi, cerrahi, ilaçla ilgili hizmet talebine dönüşür".

Bununla beraber bireyler sağlık açısından dikkate değer bir tüketici kimliğini oluşturmaktadır. Çünkü insanın temel içgüdüsü olan hayatta kalma güdüsünün, rahatlıkla kapitalizmin çıkarlarına hizmet edecek biçimde sömürülmesinin mümkün olması, sağlığın kolaylıkla manipüle edilebilmesine yol açmaktadır (Omay, 127).

Sağlıkla ilgili kavramların ve ürünlerin bir tüketim nesnesine dönüşmesi yeni kavramların varlığını da ortaya çıkartmıştır. Bu kavramlardan biri sağlıklı olma kültürü ya da 'healthism' kavramıdır. 'Healthism', sağlık ve tıp ile ilgili ideolojik yapıların varietesini tanımlayan bir yenilikçiliktir. Healthism terimi ilk olarak 1980 yılında yayımlanan 'Healthism' ve gündelik yaşamın tıbbileştirilmesi' makalesinin yazarı politik iktisatçı Robert Crawford tarafından kullanılmıştır. (Wikipedia, 10 agust 2011) Bu terim ayrıca 1994'de "İnsani Tıbbın ölümü ve Zorlayıcı Healthism Yükselişi" kitabında Skrabanek'in kullanımı sebebiyle de tanınmaktadır (Wikipedia, 10 agust 2011).

Healthism batıda ve batılılaşmış orta sınıf çevresinde iyi bilinen bir sosyo-kültürel bir olgudur. Yüksek sağlık bilinci ve beklentisi, bilgi arama, kendini yansıtma, yüksek beklentiler, hekimlere güvenmeme, sağlıklı ve sıklıkla alternatif yaşam tarzı seçimleri ile karakterize olmuştur. Healthism fenomeni; muhtemelen ekonomik, teknolojik, bilimsel ve ideolojik olarak 'post-modern durum'a benzemektedir denilebilir (Greenhalgh ve Wessely, 2004: 210). Skrabanek'e göre healthism, "yaşam tarzı" olarak tanımlanır ve çoğu hastalığın sağlıksız alışkanlıklar veya davranış sonucu olduğu görüşünü anlatmak için kullandığı bir terimdir (Wikipedia, 10 agust 2011).

Crawford, toplum sağlığı ve medikal sosyoloji kökenli Healthism kavramı üzerine yazarken Amerika Birleşik Devletlerinde 1970'lerin politik ideolojisini ve sağlık sorumluluğunun devletten bireye nasıl kaydırıldığı hakkında bilgi vermiştir (Rysst, 2010: 72). Makalesinde, "Sağlık ile ilgili sorunların çözümü için yeni bir sağlık bilinci ve (bütünsel sağlık ve kişisel bakım) hareketlerinin etkilerini dikkate alır. Healthism sağlık sorununu ele alırken yeni bir sağlık bilinci ve hareketini ortaya koyar. Healthism bir ilaç gibi, sağlık ve hastalık sorununu birey düzeyinde konumlandırır. Çözümleri de aynı düzeyde formüle edilmiştir. Ayrıca, hayatta sağlığı süper bir değer noktasına ve hayatta iyi olma metaforuna yükseltmektedir. Bu anlamda da healthism genelleştirilmiş bir iyi olma hali için verilen çabanın özelleştirmesini körüklemektedir (Crawford, 1980: 365).

Sağlıklı olma kültürünü benimseyen kişilerin demografik, tavırsal ve davranışsal karakteristiklerine bakıldığında; genellikle genç veya orta yaşlı, üniversite eğitimli, bilgi açısından zengin, yarı profesyonel bir geçmişe sahip, sağlık farkındalığı olan, kitap, dergi ya da internet aracılığı ile sağlık ve hastalık hakkında bilgi aramaya hevesli, egzersiz yapmaya istekli, vatandaş ve hasta hakları hakkında bilgili), genel olarak pozitif yaşam tarzı seçimleri yapan, gıda takviyeleri (vitaminler, mineraller, balık yağı, sarımsak), alternatif ilaçlar (homeopatik, Doğal Tıp vb.) ve tonikler (ginseng vb.) satın alan, 'doğal olmayan' maddeler (kimyasallar, aşılar, ilaçlar, katkı maddeleri) konusunda özellikle sivil özgürlükler boyutunda (su gibi florür takviyesi, toplu aşılama, kirlilik) endişeli, vücudun sınırlarını ihlal edebilen, içine nüfuz edebilen, küçük, görünmeyen, sinsi tehditler hakkında özel korkusu olan kişiler oldukları bilinmektedir (Greenhalgh ve Wessely, 2004: 200).

SAĞLIKLI OLMA KÜLTÜRÜ VE MEDYA

Günümüzün önemli tüketim nesnelerinden olan sağlıklı olma kültürünün (healthizm) yaygınlaşmasında tekelleşmiş ve magazinleşmiş medyanın önemli bir payı vardır. Kapitalizm kendi çıkarları doğrultusunda sağlık hakkını büyük ölçüde değiştirmiş, dönüştürmüş, ticari bir araç haline getirmiş ve tüketicinin inşasında kullanmıştır. Kapitalizm bir sosyal hak olan sağlığı, insanlara bir ticari meta haline dönüştürüp pazarlamaktadır. Bu yolla medyayı da etkilemiş ve healthizm (sağlıklı olma) kültürünün oluşturulmasında ve yaygınlaştırılmasında medyayı kullanmıştır (Gür, 2010: 299).

Makro anlamda medya, iletişim kanalları; mikro anlamda reklamlar günümüzde tüketim yönelimli yaşam biçiminin yaratılması ve sürdürülmesinde temel araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Çünkü görsel dil genel anlamda iletişim sürecinden farklıdır. İletişim sürecinin yaşanması için en az iki kişinin varlığı gerekirken görsel iletişim süreci, bireyin zihninde tek başına yaşanmaktadır (Batı, 2010: 36). Görsel dil iletişim surecinde davranışları yönlendirmede gerçek tecrübelerin yerinin tutar (Rossiter ve Percy 1980: 12, alıntılayan Batı, 2010: 36).

Medya, hepimizin aynı düşünceleri düşünmemizi ve aynı fikirlere sahip olmamızı teşvik eder. Örneğin sigara bırakmak modaysa izmaritlerimizi söndürürüz (Zohar ve Marshall 2004: 356). Anlam yoksa tüketim de gerçekleşmeyecektir (Hall, 2005: 86). Bu yüzden önce anlamın yaratılması gerekmektedir. Artık sağlık ve hastalık günümüzde sadece hayatta kalma ihtiyacı ile değil, Maslow'un üst kademe ihtiyaçları ile yani saygınlık ve kendini gerçekleştirme de kendisini konumlandırmakta ve yönlendirme sürecini sürdürmektedir (Gür, 2010: 305). Çanta gibi, kişilik pazarında insanın da modaya uygun olması gerekmektedir. İnsan modaya uygun olmak için, en çok hangi kişilik türünün istendiğini bilmek zorundadır (Fromm, 1998: 77). Günümüzde bizden istenen de sağlıklı olma kültürünü benimsemiş kişiler olarak sağlık farkındalığı olan, kitap, dergi ya da internet aracılığı ile sağlık ve hastalık hakkında öğrenmeye hevesli, spor yapmaya istekli, yeme içme konusunda bilinçli bireyler olmamızdır.

Örneğin reklamlarda da fiziksel özellikleriyle vurgulanan kadın daima güzel, sağlıklı ve tüm fiziksel kusurlardan arınmış olmalıdır. Kadınlar bu noktada sadece reklam iletilerinden değil aileden arkadaş çevresinden yabancılardan magazinlerden gelen benzeri mesajlarla sürekli bombardıman altındadır (Batı, 2010: 240). Kuşkusuz bütün bireyler bedenlerinin sağlıklı olmasını istemektedir. Ancak, sağlık anlayışı ve sağlıkla ilgili beklenti sadece bedenin işleyişi ile değil aynı zamanda da dış görünüşü ile de ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla günümüzde hâkim ekonomik sistem olan kapitalizm bedenin sadece işleyişi ile ilgili algılarımızı değil aynı zaman dış görünüşü ile ilgili algılarımızı da yönlendirerek, bedenlerimizi bir tüketim nesnesi haline getirmiştir. Böylelikle, bedenlerimiz sadece giyinme amacıyla değil, aynı zamanda çeşitli süsleme ve estetik kaygılarla da bir teşhir aracı haline gelmiştir. (Gür, 2010: 307).
Medya yoluyla oluşturulan bu algıya uygun olarak kadınların toplum tarafından tanımlanmış değerler dâhilinde kilo vermeyi başarıp ideal bir vücut ölçüsüne kavuşması bir gerekliliktir, mutluluk vericidir. Burada vurgulanan büyük tehlike, aşırı kilolu olmaktır. Bu da mutsuzluğu beraberinde getirecektir ve şişman kişi için hayat çekilmez hale gelecektir (Batı, 2010: 242).

Sağlık haberleri bunun sonucunda kitleler üzerinde etkili olmakta ve insanların tıpsallaştırılmasına[1] katkıda bulunmaktadır. Bu açıdan insanlar daha çok sağlık haberlerine yönelmekte ve hayatlarını o doğrultuda yönlendirmektedir (Gür, 2010: 302). Benzer şekilde televizyonların sabah kuşakları sağlık kuşaklarına dönüşmüştür. Kimin neyi niçin ve ne kadar doğru anlattığı belli değildir. Ana haberlerde bir iki sağlık konusuna mutlaka rastlanır olmuştur. Dizilerde bile diyet veya egzersiz önerileri işlenmekte, belli sağlık konuları gazetelerde seriler halinde yayınlanmaktadır (Demir, 2010: 2).

[1] Tıpsallaştırma: Ivan Illich ve Michale Foucault'un üzerinde durduğu bu terim, "tıplaştırma", "medikalleştirme" vb. şekillerde de kullanılmaktadır. Terim, kapitalist sisteme karşı eleştirel bir duruş barındırmakta olup kişilerin koruyucu, endüstriyel ve çevresel tıbbın tüketicisi olmaya özendirilmesi ile ilgilidir (Eren, 2007: 38).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada sağlıklı olma kültürü (healthism) hakkında bireylerin bilgi sahibi olup olmadıkları, sağlıkla ilgili kavramların ve healthism'in tüketim nesnesi olarak algılanıp algılanmadığının ve kavramların medya tarafında manipüle edilip edilmediği konusunda bir araştırma yapılması amaçlanmıştır. Erkeklerin kadınlara göre görünüşleriyle daha az alakalı oldukları, kadınların ayrıca kozmetik ürünlere erkeklerden daha fazla para harcadığı bilinmektedir (Rysst, 2010: 79). Ayrıca sağlık haberlerinin ve moda sağlık kavramlarının sabah kuşağındaki programlarda yayınlandığı ve sabah kuşaklarının izleyici kitlesinin çoğunluğunun kadın olduğu düşünüldüğünden bu çalışmadaki örneklemi kadınlar oluşturmaktadır.

Araştırmanın Kapsamı

Araştırmada, Sağlıklı Olma Kültürü (Healthism) üzerine sorular sormak ve bu kavramın tüketim nesnesi olarak kullanılıp kullanılmadığı üzerine tespitlerde bulunmak amacıyla katılımcılara 12 soru yöneltilmiş ve yanıtlar aranmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda, çalışmadaki sorular aşağıdaki gibidir;

Sorular

- Sağlık programları izlemenin temel sebebine ilişkin görüşleriniz nedir?
- Sağlık programlarının kişide yarattığı sonuçlara ilişkin görüşleriniz nelerdir?
- Sağlık hakkında bilgili olmak hali kendinizi nasıl hissettiriyor?
- Sağlıklı olmanın gelirle ilgisi var mıdır?
- TV'den takip ve takdir ettiğiniz programlar ve isimler hangileridir?
- Sağlıklı biri hakkındaki izleniminiz nedir?
- Sağlıksız biri hakkındaki izleniminiz nedir?
- Size göre sağlıklı kadın vücudu silueti nasıldır?
- Size göre sağlıksız kadın vücudu silueti nasıldır?
- Bu yılın moda sağlık davranışı sizce nedir?
- Televizyondaki programlar tutum ve satın alma davranışınızı değiştiriyor mu?
- Bir sağlık programından sonra satın aldığınız son materyal nedir?

Araştırmanın Yöntemi

Nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan projektif (analitik) bilgi edinme yöntemi kullanılarak yapılan bu araştırma bir ön çalışma niteliği taşımaktadır. Araştırma, yaşları 30–63 arasında değişen 10 kadın ile yürütülmüştür. Veriler, bu araştırma için araştırmacılar tarafından hazırlanan, 12 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcılar ile bir ön görüşme yapılarak kendilerine çalışma hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırmaya katılımın gönüllülük esasına göre gerçekleşeceği belirtilip görüşülmesi planlanan kişilerin onayı alınmıştır. Görüşmeler yüz yüze görüşme şeklinde yürütülmüş ve katılımcıların konuya ilişkin ifadeleri araştırmacı tarafından aynı anda yazıya geçirilmiştir. Görüşmeler tamamlandıktan sonra elde edilen yazılı kayıtların bilgisayar dökümü yapılmıştır. Dökümün yapılmasının ardından her bir soru için alınan yanıtlar ilgili indekslere işlenmiş ve soru bazında bir sınıflama yapılarak toplanan veriler betimsel analiz için hazır hale getirilmiştir. Katılımcılar tarafından dile getirilen görüşlerden alıntılar yapılmıştır. Alıntı yapılan görüşün sonuna araştırmanın kaçıncı katılımcısına ait olduğunu ve katılımcının yaşını belirtmek için rakamlar yazılmıştır. Örneğin (9, 60); araştırmaya 9. sırada katılan 60 yaşındaki kadın katılımcıyı simgelemektedir.

Bulgular Ve Yorum

5'i lise, 4'ü lisans, 1'i yüksek lisans eğitimli katılımcıların yaş ortalaması 46,6'dır. Araştırmanın amacı doğrultusunda, gerçekleştirilen görüşmelerin analizleri sonucunda elde edilen veriler 12 ana temada toplanmıştır. Belirlenen her bir temaya ilişkin alt temalar ve bulgular ilgili alt başlıklarda verilmiştir. Temalar ve alt temalar Tablo 1'dedir.

Tablo 1. Görüşmelerdeki temalar ve bunların alt temalara göre dağılımı

No	Temalar	Alt temalar	Sayı
1	Sağlık programları izlemenin temel sebebine ilişkin görüşler	*Kendi sağlığım ve sevdiklerimin/ailemin sağlığı hakkında bilgi almak için*	**10**
		Sağlığa dair yeni/pratik bilgiler edinmek için	4
		Normal hayattaki doktorlardan daha ilgili, güler yüzlü oldukları için	3
		Sosyal paylaşım konusu edinmek için	2
		Yeni bir doktora daha gitmiş gibi olmak için	1
2	Programların kişide yarattığı sonuçlara ilişkin görüşler	*Sağlık konusunda bilincim artıyor*	**10**
		Daha şükreden biri oluyorum	1
3	Sağlık hakkında bilgili olmak haline ilişkin görüşler	*Bilinçli olmak kendime güvenimi artırıyor, kendimi farklı hissediyorum*	**8**
		Sadece genel kültürümün arttığını hissediyorum	1
		Evhamımı artırıyor	1
4	Sağlıklı olmanın gelirle ilgisine ilişkin görüşler	*Evet, var*	**7**
		Biraz var	1
		Hayır, yok	2
5	TV'den takip ve takdir ettiğiniz programlar ve isimlere ilişkin görüşler	*Kanal D Doktorum*	**7**
		Ender Saraç	1
		Sabiha Paktuna Keskin	1
		STV'deki sağlık proğramı	1
6	Sağlıklı biri hakkındaki izlenime ilişkin görüşler	*Bilinçli olduğunu düşünürüm*	**9**
		Şanslı olduğunu düşünürüm	1
7	Sağlıksız biri hakkındaki izlenime ilişkin görüşler	*Bilinçsiz biri olduğunu düşünürüm*	**8**
		Üzüntü duyarım	4
		Kendini düşünmediğini düşünürüm	3
8	Sağlıklı kadın vücuduna ilişkin görüşler	*Zayıf*	**6**
		Boyu kilosuna denk	4
		Hareketli	1
9	Sağlıksız kadın vücuduna ilişkin görüşler	*Kilolu*	6
		Zayıf	2
10	Bu yılın moda sağlık davranışına ilişkin görüşler	*Pilates yapmak*	**5**
		Spor yapmak	2
		Bitkisel karışımlar içmek	1
		Organik beslenme	1
11	Tv'deki programların tutum ve satın alma davranışını değiştirmesine ilişkin görüşler	*Yemek ve mutfak alışverişi alışkanlıklarımı değiştirdim*	**9**
		Hayır değiştirmedim	1
12	Bir sağlık programından sonra satın aldığınız son materyale ilişkin görüşler	*Yeşil çay/şifalı ot*	**6**
		Spor aleti/materyali	3
		Yiyecek maddesi	2
		Bir doktora ait kitap	1
		Hiçbir şey	2

Tema 1. Sağlık programları izlemenin temel sebebine ilişkin sorulan soruya katılımcıların tamamı sağlığım ve sevdiklerimin/ailemin sağlığı hakkında bilgi almak için derken, 4 kadın sağlığa dair yeni/pratik bilgiler edinmek için izlediğini söylemiştir. Normal hayattaki doktorlardan daha ilgili, güler yüzlü oldukları için bu programları izlediğini bildiren 4 katılımcı var iken sosyal paylaşım konusu edinmek için izleyen 2 kadın vardır. Yeni bir doktora daha

gitmiş gibi olmak için izlediğini belirten izleyici sayısı 1'dir. Bu alt temalara ilişkin görüşme dökümlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

"Kendimle ve ailemle ilgili sağlık bilgisi almak için izliyorum. Sağlığa dair pratik bilgiler edinmek kendimi daha iyi hissetmek için…" (1, 30).
"Bilgilenmek, kendimdeki ya da çocuklarımla ilgili sorunları çözebilmek için bazen izliyorum her zaman değil, bazen bana hitap edemeyebiliyor.. Çünkü çok fazla popüler yaklaşıp kanseri şov programına çevirebiliyorlar.. Hastanın gittiği bir doktor olmuş oluyor televizyondaki.. Hani insan 3 doktora gider ya.. Biri de işte bu televizyondaki doktor oluyor.. Bir doktora daha görünmüş gibi hissediyor.." (3, 36).
"Sağlığımla ilgili bilgi almak için, sosyal bir paylaşım için, bir de TV'deki doktorları normal hayatta karşılaştığım doktorlardan daha yetkin bulduğum için izliyorum. Ancak karşılıklı soru cevap olmadığı için çok tatmin olamıyorum ama fikir sahibi olmuş oluyorum" (8, 58).

Tema 2. Kadınlarla yapılan görüşmelerde katılımcıların tamamı bu programların kişide yarattığı sonuçlara dair görüşleri sorulduğunda *sağlık konusunda bilincim artıyor, bilgili olmak iyi hissettiriyor* yönünde yanıt verirken, 1 kadın bu görüşe ek olarak bu programların daha şükreden biri olmasına vesile olduğuna işaret etmiştir. Bu alt temalara ilişkin görüşme dökümlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

"Bilgili olmak çok güzel… Özellikle çocuk psikolojisiyle ilgili programları kaçırmıyorum. Çocuklarıma da faydası olduğunu düşünüyorum" (2, 33).
"Genelde çok faydalı bulmuyorum bu programları.. Çünkü bilmediğim bir şey değil aslında.. Gerçi zaten herkesçe biliniyordur bunlar diyoruz ama, aslında öyle değil.. Eğitimli olmayan birisi için çok kıymetli bilgiler.." (4, 40).
"Güven duyuyorum öncelikle. Arkadaşların dertlerine de çare bulabiliyorum.. Bilinçli olmak hoşuma gidiyor.. Kahvaltı sonrası güler yüzlü, akılcı ve kibarlar… Sosyal anlamda öğretici, yönlendirici… Doktor korkusu varsa bile aşabilir insan.." (7, 55).
"Hem bilgili hem daha fazla şükreden biri oluyorum izlediğimde" (9, 60).

Tema 3. Sağlık hakkında bilgili olmak hali size kendinizi nasıl hissettiriyor sorusu üzerine, "Bilinçli olmak kendime güvenimi artırıyor, kendimi farklı hissediyorum" diye görüş bildiren 8 kadın varken 1'i sadece genel kültürünün arttığını hissettiğini iletmiş, 1'i ise evhamının artmasına bu programları sebep göstermiştir. Bu alt temalara ilişkin görüşme dökümlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

"Kendini biraz daha güvende hissediyorum. Mesela dizim ağrıyordur, o gün ortopedi profesörü konuşmuştur, tavsiyelerde bulunmuştur. O programı izlemeseydim belki çok ciddiye alacaktım, ya da fazla hafife alacaktım.. Bunu da önlüyor.." (2, 33).
"Evhamlı oluyorum.. Bilgimin eksik olduğunu fark ettikçe daha evhamlı hale geliyorum " (3, 36).
"Daha bilinçli hissederim ama aslında bilmekte olduğumuz bir şeyi onaylamış oluyoruz izleyince. Güvende hissettiriyor bilmek... E zaten bildiğim şeyleri söylüyor televizyonlar.. Brokolinin faydasını yeni öğrenmiyorum ki!..." (4, 40).
"Sağlık hakkında bilinçli olunca yardımcı olabilen bir pozisyonda hissederim.. Öğretirim, hem duygusal paylaşım olur.." (5, 44).
"Pozitif bir hak veriyor çünkü bilinçli olmak iyi bana göre. Halktan duymaktansa diplomalı kişilerden duymak daha inandırıcı...ama sadece küçük bi fark yaratıyor bilmeyenlere göre..Eğitimim tıp değil, o kadar kendime güvenmek fazla olur çünkü sadece genel kültürdür bu.." (8, 58).
"Sağlık hakkında bilgisi az olanlarla aramda uçurum oluyor.. Hatta bana doktor musun diyenler oluyor.. Biliyor olmak hali kendime güvenimi artırıyor, ilaç isimlerinden tıp terimlerine kadar biliyorum. Özgüven artıran bir şey.. Akıllı ve bilgili hissettiriyor.." (10, 63).

Tema 4. Sağlıklı olmanın gelirle ilgisinin olup olmadığına dair soruya katılımcıların sadece 2 tanesi ilgisi yoktur demiştir. 1 tanesi biraz var derken, 7 kadın katılımcı ise sağlıklı olmanın gelirle direkt bir ilgisinin olduğunu düşünmektedir. Bu alt temalara ilişkin görüşme dökümlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

"Tabi ki var, parası olan özel hastaneye gider ve daha iyi tedavi olur. Ya da parası olan kişi içine bir şüphe düştüğünde hemen bir başka doktora gidebilir ya da başka bir şehre dahi gidebilir…" (1, 30).
"Evet kesinlikle var.. Varlıksız biri sağlıklı olamayabilir.. iyi su içmemek bile bir sorun aslında.." (3, 36).

"Kesinlikle var.. Geliri olanın kafası dinç olur.. Daha az stresi gerilimi olur.. Çünkü kendini mutlu etmeye yarayan şeyleri yapma imkanı var.. Mutlulukla sağlığın paralel olduğunu düşünüyorum ve hatta kısmen birleştiriyorum kafamda" (5, 44).
"Bence biraz var çünkü paran varsa daha iyi doktorlara gidersin.. Daha iyi tedavi olursun.. psikolojik olarak da destek veriyor özel doktor" (7, 55).
"Evet, hatta çok ilgisi var.. Parası olan en iyi yerlerde hizmet alır, parasız olan aspirin alır.. Rutin kontrollere bile gidemez parasız insan…" (8, 58).
"Kesinlikle var evet, çünkü zengin insanlar daha iyi tedavi görüyor. Özel hastanelerin açılma sebebi zaten bu.. Zengin insanların daha iyi sağlık hizmeti aldıklarını, dolayısıyla da daha sağlıklı olduklarını düşünüyorum" (9, 60).

Tema 5. Yapılan görüşmelerde 10 kadından 7'si Kanal D'de yayınlanan Doktorum programını takip ve takdir ettiğini bildirmiştir. 1'i Ender Saraç'ı, 1'i ise Sabiha Paktuna Keskin'i çıktığı kanallarda mutlaka izlediğini ifade ederken 1 kadın katılımcı STV'deki sağlık programına sempati duyduğunu söylemiştir. Bu alt temalara ilişkin görüşme dökümlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

"Kanal D'deki Doktorum Programı, Dr.Aytuğ ve Zahide'yi seviyorum" (1, 30).
"Doktorum'u izliyorum Kanal D'de... Bazı şarlatanlar da var hepsine inanmıyorum.." (10, 63).

Tema 6. Katılımcı 10 kadından tamamına yakını sağlıklı biri hakkında genel olarak o kişinin "bilinçli" olduğuyla ilgili bir izlenim edindiklerini, sadece 1'i ise bu durumu şans faktörü ile açıklayabileceğini söylemiştir. Bu alt temalara ilişkin görüşme dökümlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

"Takdir ederim, onun mantıklı düşünen ve bilinçli biri olduğunu düşünürüm.." (2, 33).
"Bilinçli olduğunu, kendini seven biri olduğunu düşünürüm. Kendini seven kişi sağlıklıdır. Sorumluluk sahibidir. Anne olmak mesela sorumluluk yükler insana.. Sadece kendin için değil, sevdiklerim için sağlıklı olmalıyım dersin... Sonuç hep sevgiye kayıyor.." (5, 44).
"Bilinçli olduğunu düşünürüm." (6, 50).
"Bilinçli ve kendine değer veren bir kişi olduğunu düşünürüm." (7, 55).

Tema 7. Sağlıksız biri hakkındaki izlenimleri sorulduğunda 10 kadından 8'i sağlıksız kişiyi bilinçsiz bulduklarını söylerken, katılımcıların 4'ü ise durumdan üzüntü duyacaklarını hatta yardım etmek isteyeceklerini belirtmiştir. 3 katılımcı sağlıksız kişinin kendini düşünmediği yönünde görüş bildirmiştir. Bu alt temalara ilişkin görüşme dökümlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

"Acırım, neden boğazını tutmaz diye düşünürüm. İradesiz bulduğum için üzülürüm." (1, 30).
"Hem bilinçsiz hem iradesiz olduğunu düşünürüm…" (4, 40).
"İhmalkarlık aklıma geliyor.. Kendine zaman ayıramamış diyorum, bilinçsiz ve kendine değer vermiyor diyorum. % 50 maddiyatla da ilgisi vardır. Bu zamanda mümkün değil alakasız olması. Beslenme de parayla ilgili…" (7, 55).
"Kendini düşünmeyen, bilinçsiz, tembel biri olduğunu düşünürüm.. Doktora gidemese de en azından bitkisel çözümler öğrenebilirdi diye düşünürüm…" (9, 60).

Tema 8. Katılımcılardan hayali olarak sağlıklı kadın vücudu çizmeleri istendiğinde, 10 kadından 6'i zayıf görüntüde birinin daha sağlıklı olduğunu düşündüğünü söylerken 4 tanesi boyu kilosuna denk kadın silueti çizmiştir. 1 katılımcı hareketli kadının sağlıklı olduğu fikrindedir. Bu alt temalara ilişkin görüşme dökümlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

"Her şeyden önce dik postüre sahip olmalı, yere sağlam basış, adımlar arası uyum, zayıf insan daha sağlıklı gelir bana, pek çok hastalık kiloyla alakalı olduğu için.. Vücudun dengesini bozan bir şey kilo.." (2, 33).
"Sağlıklı kadın bence zayıf kadındır" (3, 36).
"Yüzü solgun olmayan gözleri parlayan neşeli ve hareketli kadın sağlıklıdır." (4, 40).
"Sağlıklı kadın çok zayıf değildir. Çöp gibi olmamalı. Boyu kilosuna denk olmalı." (5, 44).
"Bakışları canlı, bakışları güzel kadın sağlıklıdır, göz her şeyin aynasıdır. Giyinmesini bilen kadın sağlıklıdır. Giyinebilmesi moralinin iyi olduğu anlamına gelir. Bence balık etli kadın sağlıklıdır. Çok zayıf iyi değil bence… " (10, 63).

Tema 9. Hayali olarak sağlıksız bir kadın vücudu çizmeleri istendiğinde katılımcılardan 2'si, sağlıksız vücut olarak kilolu bir vücuda işaret ederken 2 tanesi ise zayıf vücudun sağlıksız olduğu görüşündedir. Bu alt temalara ilişkin görüşme dökümlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

"Kilolu, etleri sarkmış, yürüme zorluğu çeken, kısa bir kadın bence sağlıksızdır." (1, 30).
"Şişman kadın sağlıksızdır.. Gerçi zayıf da olabilir.. Mutsuzsa, yüzü gülmüyorsa sağlıksızdır.." (4, 40).
"Kilolu olmama rağmen kilo sağlıksızlık göstergesidir diyorum.. Kilolu kadın sağlıksızdır.." (5, 44).
"Aşırı zayıf, gözleri parlamayan bir kadın..." (6, 50).
"Çok zayıf, bacakları eğrilmiş, gözlerinin önü çökmüş.. Dengede duramayan, titreyen bir kadın sağlıksızdır" (9, 60).

Tema 10. Bu sene moda olan sağlık davranışın ne olduğu yönündeki soruya kadın katılımcıların yarısı pilates yapmak derken, spor yapmak 2 kadın katılımcı tarafından bu yılın moda spor davranışı olarak söylenmiştir. 1'i bitkisel karışımlar içmenin 1'i ise organik beslenmenin bu yılın moda sağlık davranışı olduğunu ifade etmiştir. Bu alt temalara ilişkin görüşme dökümlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

"Pilates şu anda moda. Çeşitli diyetler, kiraz sapını kaynatıp içmek de bir ara moda idi.. Kim hangi ürünü satmak istiyorsa ona göre bir pazar hazırlıyorlar, onu tanıtıyorlar. Buna göre de programlar yaptıklarını düşünüyorum." (1, 30).
"Son zamanlarda yoga ve pilatese yöneliyorlar. Ama ben bunların manevi boşluktan kaynaklandığını düşünüyorum, yoksa yürümek de spordur.." (2, 33).
"Geçen seneki moda sağlık davranışı pilates idi. Bu seneki moda bence organik beslenme.. Fitness da moda… Kesinlikle ticari olarak değiştiğini düşünüyorum.. Grip aşısı olmak bile moda...Antioksidan hapların da çoğunlukla hep ticari olduğunu düşünüyorum.." (3, 36).
"Pilates yapmak şu anda moda bu.. Normalde yürüyoruz ama pilates daha moda.." (4, 40).
"Bu sene pilates topu ile pilates yapmak çok moda. Gerçi herkes ayrı bir şey çıkarıyor, popülerleşiveriyor…" (6, 50).
"Geçen seneki moda Ebru Şallı ile pilates idi. Bu seneki moda otlar, bitkisel karışımlar ve taşlarla tedavi… Her şeyin bir modası vardır, sağlık davranışlarının da moda gibi değiştiğini düşünüyorum." (9, 60).

Tema 11. Katılımcı 10 kadından tamamına yakını televizyondaki programların tutum ve satın alma davranışını değiştirmesi üzerine sorulan soruya yemek ve mutfak alışverişi alışkanlıklarımı değiştirdiklerini, sadece 1'i bu programlardan etkilenmediğini söylemiştir. Bu alt temalara ilişkin görüşme dökümlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

"Salçamı metal konservede alırdım, artık cam kavanozda alıyorum. Son kullanma tarihlerine bakıyorum. İnek sütü alıyordum, artık keçi sütü alıyorum. Sebzeleri çöpe atmak yerine kullanılır hale getirmeye uğraşıyorum... (2, 33).
"Daha önce hazır çorba alırdım.. Çocuklarım kutu süt içiyor.. Onun süte verdiği zararı duyduktan sonra almayalım diyorum.. Ama çocukları ikna edemedim.. Su konusunda da tereddütlüyüm.. Eşim damacadan bile içmiyor zaten.. Belki eşim ve anneme karşı duyduğum tepkiden dolayı antipati duyuyor da olabilirim bu programlara.." (4, 40).
"Beyaz ekmeyi eve sokmuyorum, kola almıyorum.. Medya beni etkiliyor sağlıkçı biri etkiliyor ama sanatçı etkilemiyor, sanatçıların sağlık önerilerini dinlemem.." (5, 44).
"Yeme alışkanlıklarımı değiştirdim. Son dönem tarçının faydalarını duydum, deniyorum. Sütlü ürünlere koyuyorum.. Eskiden bulyon çok kullanıyordum, artık kullanmıyorum.. Marketlerden hazır tatlı almıyoruz mesela ama eskiden alırdık. Mısır nişastasının zararlı olduğunu öğrendim artık hiç satın almıyorum" (6, 50).
"Bu programlara göre hareket ediyorum, yeme alışkanlıklarımı değiştirdim.. Artık pilav hiç yapmıyorum eskiden yapıyordum, bulgur yapıyorum artık.. Hamur islerini az yiyorum.. Mutfak alışverişimi epey değiştirdim, bulgur alıyorum artık..." (7, 55).
"Doğal taşlar almaya başladım eve, yemeklere kullandığım tuzu himalaya tuzu ile değiştirdim.. Boynumda taş olması sağlığa faydalı diye yeni takılar alıyorum. Dışarıda yürüyüş yapıyorum. Yeme alışkanlıklarımı değiştirdim, daha sebze ağırlıklı yemeye zorluyorum kendimi.. Hiç sevmesem de yeşil çay içiyorum mesela.. Ayrıca faydalı olduğunu/kilo verdirdiğini öğrendiğim için maydanoz saplarını eskiden atardım, artık kaynatıp içiyorum. Alzehimer hastalığına yakalanmamak için sol elimi kullanmam gerektiğini öğrendim, öyle yapıyorum. Buzdolabından çıkan suyu içerdim, zararlı olduğunu öğrendiğim için artık içmiyorum.." (9, 60).
"Yeşil çay bile aldım ama pişirmiyorum.. Ama faydalı diye mutlaka satın alıyorum.. Bilinçliyim, satın alıyorum ama uygulamıyorum" (10, 63).

Tema 12. Katılımcılara bir sağlık programından sonra satın aldığınız son materyal nedir diye sorulduğunda 10 kadından 6'sı yeşil çay ya da benzeri şifalı ot satın aldığını, 3 katılımcı spor aleti/materyali satın aldığını söylemiştir.

Yiyecek maddesi alan 2, izlediği programdaki doktorun yazmış olduğu kitabı satın alan 1 katılımcı vardır. 2 kadın katılımcı ise bu tarz programlardan sonra hiçbir şey almadığını bildirmiştir. Bu alt temalara ilişkin görüşme dökümlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

"Sabiha Paktuna Keskin'in kitabını aldım. Bitki çayı (ekinezya) satın almıştım ondan önce de.." (2, 33).
"Spor aletleri satın almaya başladım yürüme bandı aldık. Pilates lastiği aldım, zencefil aldım.. Son dönem saç dökülmeleri, alerji, zayıflama.. Çok büyük bir pazarlama furyası var farkındayım." (3, 36).
"En son yeşil çay aldım hiç sevmediğim halde.. Kendi zevkim için içmiyorum zaten.. Sağlıklı dedikleri için içiyorum sadece.. İyi bir izleyici olsaydım ne gösterseler hemen koşup alırdım sanki.. Sunucunun ciddiyeti bile etkiyi değiştiriyor çünkü.. Örneğin annem ve ev hanımları koşup ne görseler hemen gidip alıyorlar.. Doktoru görmeden, doktor onları görmeden nasıl tedavi olmaya kalkışıyorlar onu anlamıyorum.. Yanlış geliyor bana.." (4, 40).
"En son yeşil çay, kuşburnu, zencefil ve zerdeçal aldım." (7, 55).

SONUÇ

Günümüzde önce yeni hastalıklar icat edilmekte, daha sonra bu hastalıkların ne kadar yaygın olduğu vurgulanmakta, sonrasında da bu hastalıklarla ilgili tedavi yöntemlerinin kapitalizmin yeni pazarlanabilir nesneleri arasında yer aldığı görülmektedir (Illich, 1995). Böylelikle sağlık ve tedavi, kapitalizmin yeni pazarlanabilir nesneleri haline dönüşmüştür. Bu da sağlık konusundaki algıların kolaylıkla manipüle edilebilmesi ile sağlanmaktadır.

Sağlık ve tıpla ilgili her konu medyada kendisine yer bulabilir. Her ne kadar "tekil" bir konuyu işlerse işlesin durumu anlatılana ya da aktarılana benzeyen birileri söz konusu haberle mutlaka ilgilenecektir (Demir, 2010: 63). Bu da etkilenme düzeyini belirleyen bir faktördür. Sağlık programları izlemenin temel sebebine ilişkin sorulan soruya katılımcıların tamamı sağlığım ve sevdiklerimin/ailemin sağlığı hakkında bilgi almak için derken, yarıya yakın katılımcı sağlığa dair yeni/pratik bilgiler edinmek için izlediğini söylemiştir. Normal hayattaki doktorlardan daha ilgili, güler yüzlü oldukları için bu programları izlediğini bildiren 4 katılımcı var iken sosyal paylaşım konusu edinmek için izleyen 2 kadın vardır. Yeni bir doktora daha gitmiş gibi olmak gerekçesiyle izlediğini belirten izleyici sayısı 1'dir.

Kadınlarla yapılan görüşmelerde katılımcıların tamamı bu programların kişide yarattığı sonuçlara dair görüşleri sorulduğunda sağlık konusunda bilincim artıyor, bilgili olmak iyi hissettiriyor yönünde yanıt verirken, bir kadın bu görüşe ek olarak bu programların daha şükreden biri olmasına vesile olduğuna işaret etmiştir.
Katılımcıların tamamına yakını sağlık hakkında bilgili olmak hali size kendinizi nasıl hissettiriyor sorusu üzerine, bilinçli olmak kendime güvenimi artırıyor, kendimi farklı hissediyorum şeklinde görüş bildirirken biri sadece genel kültürünün arttığını hissettiğini iletmiş, biri ise evhamının artmasına bu programları sebep göstermiştir.

Sağlıklı olmanın gelirle ilgisinin olup olmadığına dair soruya katılımcıların sadece 2 tanesi ilgisi yoktur demiştir. Kadın katılımcıların büyük çoğunluğu sağlıklı olmanın gelirle direkt ve kesinlikle bir ilgisinin olduğunu düşünmektedir.

Yapılan görüşmelerde kadınların çoğu Kanal D'de yayınlanan Doktorum programını takip ve takdir ettiğini bildirmiştir. 3 katılımcı teker teker Ender Saraç'ı, Sabiha Paktuna Keskin'i ve STV'deki sağlık programını izlediğini söylemiştir.

Katılımcı 10 kadından tamamına yakını sağlıklı biri hakkında genel olarak o kişinin "bilinçli" olduğuyla ilgili bir izlenim edindiklerini, sadece 1 katılımcı ise bu durumu şans faktörü ile açıklayabileceğini söylemiştir.

Sağlıksız biri hakkındaki izlenimleri sorulduğunda kadınların tamamına yakını sağlıksız kişiyi "bilinçsiz" bulduklarını söylemiştir. İzlenim sorulmasına rağmen bazı kadınların sağlıksızlıkla kilolu olmayı bağdaştırdıkları görülmüştür. Kadın katılımcıların yarıya yakını ise durumdan üzüntü duyacaklarını hatta yardım etmek isteyeceklerini belirtmiştir. 3 katılımcı sağlıksız kişinin kendini düşünmediği yönünde görüş bildirmiştir.

Katılımcılardan hayali olarak sağlıklı kadın vücudu çizmeleri istendiğinde, kadınların yarıdan çoğu zayıf görüntüde birinin daha sağlıklı olduğunu düşündüğünü söylerken yarıya yakını boyu kilosuna denk yani ne çok zayıf ne çok kilolu olan bir kadın silueti çizmiştir. 1 katılımcı hareketli kadının sağlıklı olduğu fikrindedir.

Hayali olarak sağlıksız bir kadın vücudu çizmeleri istendiğinde katılımcıların yarıdan çoğu sağlıksız vücut olarak kilolu bir siluete ederken 2 tanesi ise zayıf vücudun sağlıksız olduğu görüşündedir. Bu sene moda olan sağlık davranışın ne olduğu yönündeki soruya kadın katılımcıların yarısı pilates yapmak derken, spor yapmak iki katılımcı tarafından bu yılın moda spor davranışı olarak söylenmiştir. Birer tanesi ise bitkisel karışımlar içmenin ve organik beslenmenin bu yılın moda sağlık davranışı olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların neredeyse tamamı televizyondaki programların yemek ve mutfak alışverişi alışkanlıklarını değiştirdiklerini söylerken, sadece biri bu programlardan etkilenmediğini söylemiştir.

Bir sağlık programından sonra satın aldığınız son materyal nedir diye sorulduğunda kadınların yarıdan çoğu yeşil çay ya da benzeri şifalı ot satın aldığını, yarıya yakın katılımcı spor aleti/materyali satın aldığını söylemiştir. Bir sağlık programından sonra yiyecek maddesi alan 2, izlediği programdaki doktorun yazmış olduğu kitabı satın alan 1 katılımcı vardır. 2 kadın katılımcı ise bu tarz programlardan sonra hiçbir şey satın almadığını söylemiştir.

Bu araştırma nitel bir ön çalışmadır ve daha sonra yapılacak çalışmalara veri sağlayacak niteliktedir. Dolayısıyla bu araştırmadan elde edilen sonuçları genellemek doğru olmayacaktır. Ancak bununla birlikte araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde bu çalışmadaki kadınların eğitimli bilgili, sağlık farkındalığına sahip, kitle iletişim araçları yoluyla sağlık hakkında araştırmayı seven, spora meraklı, genel olarak pozitif yaşam tarzı seçimleri yapan, alternatif sağlık ürünleri satın alan, 'doğal olmayan' maddeler konusunda bilinçli kişiler oldukları anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

BATI, Uğur (2010), Reklamın Dili, Alfa Yayınları, İstanbul

BAUDRILLARD, Jean (2010), Tüketim Toplumu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

BAUMAN, Zygmunt (2010), Küreselleşme, 3. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul CRAWFORD R (1980), "Healthism and the medicalization of everyday life", Int J Health Serv. 10(3):365-88.

BİRSEN, Özgül, ve ÖZTÜRK, Şule Y. (2011), Tüketim Kültürü Çerçevesinden Sağlık Haberleri, Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı 26, Eylül-Ekim, 1-21. (http://www.akademikbakis.org)

DEDEOĞLU, Ayla Ö. ve SAVAŞÇI, İpek (2005), Tüketim Kültüründe Beden Güzelliği ve Yemek Yeme Arzuları: Kadınların Tüketim Pratiklerine Yansıması, Ege Akademik Bakış Ekonomi, İşletme, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1: 77-87

DEMİR, Müge (2010), Sağlık Haberleri ve Medya Gerçeği, Nobel Yayıncılık, Ankara

EREN, Gülçin (2007), "Reklamlarda Tüketim Kültürü Değerlerine Göre Bedeni Düzenleyen Söylemler", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Ankara.

FROMM, Erich (1998), Kendini Savunan İnsan –Ahlak Felsefesinin Psikolojisine İlişkin Bir Araştırma- Çev. Necla ARAT, Say Yayınları, 7. Basım, İstanbul

GREENHALGH, Trisha ve WESSELY, Simon (2004) Health for me': a sociocultural analysis of healthism in the middle classes, *British Medical Bulletin*, Vol 69: 197–213.

GOLEMAN, Daniel (2007), Sosyal Zeka İnsan İlişkilerinin Yeni Bilimi, Varlık Yayınları, 2. Baskı, İstanbul

GÜR, E. Gültüvin (2010), "Dezenformasyona Uğratılan Bir Sosyal Hak Olarak Sağlık", İstanbul Üniversitesi Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, 299-315

HALL, Stuart (2005), Kodlama, Kodaçımlama, Medya ve Izleyici, Derleyen: Şahin Yavuz, Vadi Yayınları, Ankara

OMAY, Umut, "Sosyal Hakların Manipülasyonu: Sosyal Haklar Kapitalizmin Hizmetinde (Mi?)",http://istanbul.academia.edu/UmutOmay/Papers/1120103/Sosyal_Hakların_Manıpulasyonu_Sosyal_Haklar_Kapıtalızmın_Hızmetınde_Mı, (10.09.2012)

RYSST, Mari (2010), ''Healthism'' and looking good: Body ideals and body practices in Norway, Scandinavian Journal of Public Health, 38(Suppl 5): 71–80.

ZORLU, Abdülkadir (2006), Modern Tüketimin Tarihinden Tüketim Araştırmalarına Tüketim Sosyolojisi, Glocal Yayınları, Ankara.

OKUL MÜDÜRLERİNİN ÇATIŞMA ÇÖZMEDE YAPICI – YIKICI OLMALARI İLE ÖĞRETİM LİDERLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİ[1]

H. İsmail ARSLANTAŞ
Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, adaca66@gmail.com

Metin ÖZKAN
Öğr. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, ozkanmetin@gmail.com

ÖZET: Bu çalışmada; okul müdürlerinin öğretim liderliği davranışı ile çatışma çözmede yapıcı ve yıkıcı boyutları kullanmaları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma okul müdürlerinin çatışma çözerken yapıcı ve yıkıcı boyutları kullanmaları ile öğretim liderliği davranışları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olduğundan tarama modelli ilişkisel bir çalışma özelliği taşımaktadır. Araştırmanın evrenini 2010-2011 Öğretim yılında Kilis ilinde toplam 109 ilköğretim okulunda görev yapan 773 öğretmen oluşturmaktadır. Seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılarak 16 ilköğretim okulunda görev yapan 140 öğretmen araştırmanın örneklemi olarak belirlenmiştir. Veri toplama aracı olarak "Örgütsel Çatışma Ölçeği" ve "Öğretim Liderliği Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizi, korelasyon ve regresyon tekniği kullanılarak yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, okul müdürlerinin çatışma yönetiminde yapıcı ve yıkıcı boyutu kullanmaları ile öğretim liderliği arasında orta düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırma verilerine göre okul müdürlerinin çatışma yönetiminde yapıcı ve yıkıcı boyutu kullanmaları öğretim liderliğindeki toplam varyansın yaklaşık %30'unu açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çatışma yönetimi, öğretim liderliği, yapıcı boyut, yıkıcı boyut

THE RELATIONSHIP BETWEEN SCHOOL PRINCIPLES' INSTRUCTIONAL LEADERSHIP AND THEIR USE OF CONSTRUCTIVE AND DESTRUCTIVE DIMENSIONS OF CONFLICT MANAGEMENT

ABSTRACT: This study sought to understand the relationship between school principles' instructional leadership behaviors and their use of constructive and destructive dimensions of conflict management. This relational study had the characteristics of survey model because it aimed at determining the relationship between school principles' principles' instructional leadership behaviors and their use of constructive and destructive dimensions of conflict management for conflict resolution. The population of the study was composed of 773 teachers working in 109 elementary schools in the city of Kilis in 2010-2011 academic year. The randomly selected sample consisted of 140 teachers working in 16 elementary schools. To collect the data, "Organizational Conflict Scale" and "Instructional Leadership Scale" were used. According to the results, there was a moderate relationship between school principles' instructional leadership and their use of constructive and destructive dimensions of conflict management. It was also found that school principles' use of constructive and destructive dimensions of conflict management explains 30% of the total variance of instructional leadership.

Key Words : conflict management, instructional leadership, constructive dimension, destructive dimension.

GİRİŞ

Örgütlü yaşam insanlık tarihi ile var olagelmiş bir olgudur. Toplumsal yaşam içerisinde ve doğayla mücadelede bireylerin birbirlerine ihtiyacı örgütsel oluşumları gerekli kılmıştır. Bu oluşumlar, karşılaşılan problemlerin çözümünde kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. Bireylerin çok farklı ihtiyaçlarını tek başlarına karşılayamamaları, örgütlü yaşamı dolayısıyla da işbölümü ve işbirliği yapmayı yaşamsal bir gereklilik haline getirmiştir.

Toplumsal yaşamın kaçınılmaz bir gerçeği olan örgütü, Aydın (1994:288), iki ya da daha fazla insanın bilinçli olarak eşgüdümlenmiş etkinliklerinin yer aldığı bir sistem olarak tanımlamaktadır. Bursalıoğlu (2000:15) ise örgütü, belirli bir amaç doğrultusunda düzenlenmiş harekete hazır bir yapı olarak tanımlamıştır. Schein (1978:11)'da örgüt tanımındaki ortak noktaları amaçlar, işbölümü ve sorumluluk hiyerarşisi olarak belirtmiştir. Sonuç olarak örgütü iki

[1] Bu çalışma 24-26 Mayıs 2012 tarihleri arasında Malatya'da yapılan VII. Ulusal Eğitim Yönetimi Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

veya daha fazla insanın ortak amaçlarını gerçekleştirmek için güçlerini ve enerjilerini birleştirmelerinden oluşan sinerjik bir yapı olarak tanımlayabiliriz.

Toplumsal bir alt sistem olan okullar eğitim-öğretim hizmetlerinin sunulması amacıyla oluşturulmuş örgütsel yapılardır. Toplumsal sistemlerin varlığını sürdürebilmeleri sistemi oluşturan bireylerin eğitimine bağlıdır. Bu nedenle toplumsal yaşam içerisinde var olan alt sistemler içerisinde genelde eğitim, özelde okulların ayrıcalıklı ve özel bir konumu olduğu bilinmektedir. Farklı bir anlatımla diğer sistemlerin işleyişine insan gücü faktörü ile katkı sağlayacak sistem, eğitim alt sistemidir. Bu açılardan yaklaşıldığında okulun topluma ve bireye dönük çeşitli işlevleri olduğu anlaşılmaktadır.

Okulun belirtilen toplama ve bireye dönük işlevlerini yerine getirmede en önemli bileşenlerinden birinin okul yönetimi olduğu (Çelik, 2000: 42; Şişman, 2011:136) belirtilmektedir. Yöneticinin okulu amaçlarına uygun olarak yaşatması, okuldaki madde ve insan kaynaklarını en etkili biçimde kullanması ile mümkün olabilir. Türk Eğitim Sistemi'nde okul müdürlerinin yönetim görevlerini yerine getirirken yapılan bazı araştırmalarda (Baloğlu, 2007; Özmen, Aküzüm ve Aküzüm, 2011) daha çok mevzuata bağlı kalarak mekanik bir yönetim anlayışı benimsedikleri söylenebilir. Böyle bir yönetim yaklaşımı, her biri farklı sosyo-kültürel ve ekonomik çevreden gelen bireylerin farklı ihtiyaç ve beklentilerine cevap veremeyeceği sonucunu doğurabilir. Yani okuldaki çalışanların ihtiyaç ve beklentilerinin farklı olması kaçınılmaz olarak bir takım anlaşmazlık ve çatışmalara neden olabilir.

Okul müdürlerinin görevi sadece yasal metinler çerçevesinde hareket ederek okulu yönetmek değildir. Okul müdürlerinin önemli görevlerinden biri de örgütsel amaçları gerçekleştirmeye dönük olumlu bir okul iklimi oluşturmaktır (Balcı, 2011; Şişman, 2002). Bunun sağlanabilmesi okul çalışanları arasında uyumlu bir çalışma ortamı oluşturma, güçlü işbirliği sağlama, olumlu insan ilişkilerine dayalı bir iletişim yöntemi kullanmayla mümkün olabilecektir. Okul müdürü, öğretmenler ve diğer çalışanlar arasında anlaşmazlıkları fark edebildiği ve bu çatışmaları doğru stratejiler kullanarak çözebildiği ölçüde okulun amaçlarını gerçekleştirmeye olumlu katkı sağlayacaktır.

Çatışma örgütlerde kaçınılmaz bir olgu olarak düşünülmektedir. Çatışma iletişim yetersizliği, anlaşmazlık, örgüt içindeki bireylerin ihtiyaç ve beklentilerinin yarışması anlamlarını içerdiği gibi yeni fırsatların öncüsü ve gelişmenin başlatıcısı olarak da değerlendirilebilir (Özgan, 2007). Çatışmayı örgüt için bir tehdit olmaktan çıkarıp fırsata dönüştürmek çatışmayı etkili yönetmekle gerçekleştirilebilir. Okullar insan unsurunun çok yoğun olduğu bu nedenle ilişkili olarak da farklı birey ve grupların yer aldığı örgütlerdir. Bu açıdan bakıldığında okul örgütleri için de çatışmanın yaşanması kaçınılmaz bir durum olacaktır. Diğer örgütlerde olduğu gibi eğitim örgütlerinde de çatışmanın varlığının sorgulanmasından çok nasıl yönetileceği konusu önem taşımaktadır. Okul hedeflerinin gerçekleştirilmesinde yöneticilerin en önemli görevlerinden biri de çatışmaları doğru ve etkili bir şekilde yönetmektir (Arslantaş ve Özkan, 2012). Etkili yöneticiler, çatışmanın kaynaklarını ve çatışma çözme stratejilerini bilen yöneticilerdir.

Çatışmayı yönetmede çok farklı yaklaşımların olduğu bilinmektedir. Bu yaklaşımlar Niederauer (2006)'un yapmış olduğu alanyazın taramasında "ortaya çıkış nedenleri bakımından" ve "sonuçları bakımından" çatışma olarak sınıflandırılmıştır. Alanyazın tarandığında (Niederauer, 2006; Rahim ve Bonoma, 1979) çatışmayı sonuçlandırmada yapıcı ve yıkıcı olmak üzere temelde iki boyut olduğu anlaşılmaktadır.

Çatışmada yapıcı boyutu (constructive dimension) kullanma, her iki çatışma tarafının ilgi ve ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlar (Niederauer, 2006). Okul yöneticilerinin katılımcı, açık ve demokratik bir yönetim anlayışını benimsemeleri öğretmenlerin kendilerini değerli ve okulun önemli bir parçası olduğunu hatırlatması açısından daha bütünleştirici bir süreç yaratacaktır. Öğretmenlerle işbirliği, kararlara katılımlarının sağlanması, örgüt hedefleri ile birlikte kişisel beklenti, istek ve ihtiyaçlarına önem verilmesi, öğretmenlerin özgürce çalışmaları için gerekli ortam ve koşulların yaratılması daha olumlu bir iklimin oluşumuna katkı sağlayacaktır (Arslantaş ve Özkan, 2012). Dolayısıyla okul yöneticisi çatışmayı yönetmede yapıcı yaklaşımı kullandığında okulun öğretimsel hedeflerinin gerçekleşmesine katkıda bulunacaktır.
Çatışma çözmede yapıcı olmayı benimseyen bir okul müdürünün, okuldaki öğretmenler ve diğer çalışanların ilgilerine ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı olması beklenir. Böyle bir duyarlılığa sahip olan bir okul müdürünün, aynı zamanda karşılıklı ihtiyaçları dengeleyebilecek iletişim becerisine sahip olması da bir gerekliliktir. Çünkü etkili bir iletişim becerisine sahip olma, okuldaki öğretmen ve diğer çalışanların gerçek ilgi ve ihtiyaçlarının ortaya konulmasının ve çatışan tarafların empati kurmasının önemli bir aracı olabilir.

Çatışmayı çözmede yapıcı olmak, çatışmayı örgüt amaçlarını gerçekleştirecek biçimde yönetebilmeyi ifade eder. Çatışmanın yapıcı bir anlayışla yönetilmesi hem bireysel hem de örgütsel yarar sağlamasıyla anlaşılabilir. Karip (2000) iyi yönetilen bir çatışmanın, daha iyi ilişkilerin oluşturulması, psikolojik olgunluk, bireyin kendisine saygısının geliştirilmesi, bireysel gelişim, etkililiğin ve verimliliğin geliştirilmesi, problemlerin farkına varmak ve problemleri tanımak, daha iyi çözümler oluşturmak, örgütsel değişimi sağlamak, monotonluğu azaltmak, ahenkli bir takım çalışması oluşturmak gibi yararlar sağlayabileceğini belirtmektedir. Bireyler arası çatışmalar ve anlaşmazlıklar, ne yapılırsa yapılsın toplumsal yaşam içerisinde mutlaka ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, üzerinde durulması gereken asıl sorun, çatışmanın ortaya çıkıp çıkmadığı ya da önlenip önlenemediği değil, bireyler arası çatışmaların ve anlaşmazlıkların olabildiğince yapıcı, olumlu ve çatışmanın taraflarını bütünleştirici ve ilişkileri geliştirici nitelikte yönetilip yönetilemeyeceğidir (Türnüklü, 2005: 257).

Yıkıcı boyut (destructive dimension) ise çatışmaya taraf olanlardan en az birinin ilgi ve ihtiyaçlarını önemsemeden çatışmayı sonuçlandırmayı ifade etmektedir. Okul örgütleri açısından değerlendirildiğinde okul müdürünün diğer çalışanların görüş, ihtiyaç ve beklentilerini dikkate almadan örgütsel eylemleri gerçekleştirmesi yıkıcı çatışma çözme boyutu olarak değerlendirilebilir. Bu boyut, çatışmanın hem birey hem de örgüt açısından olumsuz sonuçlar doğurmasını da ifade edebilir. Örgütlerde çatışma denildiğinde genellikle olumsuz bir algılayış ortaya çıkar. Bu algılayışın nedeni olarak, çoğu zaman yöneticilerin çatışma çözmede yıkıcı boyutu tercih etmeleri gösterilebilir. Çünkü çatışmanın tarafı olarak yöneticiler, çoğu zaman kendi ilgi ve ihtiyaçlarını önceleyebilirler. Bu nedenle yöneticilerin örgütsel ortamlarda zararlı ve yıkıcı sonuçlardan kaçınmak için çatışmaları baskı yoluyla tek taraflı bireysel ilgi ve tercihleri dikkate alarak yönetmeye çalışmaktan kaçınmaları gerektiği açıktır.

Kontrol edilmeyen bir çatışma örgütteki çatışan taraflar arasında hoşnutsuzluk doğurur, ortak bağları yok eder, yönetim fonksiyonlarının sağlıklı olarak işlemesini engeller. Çalışanların toplumsal ve iş ilişkilerinin bozukluğu, örgüt üyelerinde stres ve buna bağlı olarak fiziksel ve ruhsal rahatsızlıkların ortaya çıkmasına yol açabilir. Sürekli olarak çatışmadan kaçınan bireyler kendilerini güçsüz hissederler ve kendilerine olan güven duyguları giderek azalır (Karip, 2000:25). Eren (1998:178), Tjosvold, (1991: 56) ve Tengilimoğlu (1991:2)'na göre, iyi yönetilemeyen çatışmalar örgütsel verimliliği ve etkililiği azaltabilir. Aynı zamanda çatışmaya taraf olan bireylerin tatminsizliklerine ve psikolojik sorunlara da neden olabilir. İyi yönetilemeyen çatışma sonucunda bireylerin sosyal statüleri; kabul edilme ve kendilerini güvende hissetme duyguları zarar görür. Etkilenen duygusal yaşam nedeniyle bireyler psikolojik ve fizyolojik olarak çöküntü içinde olurlar ve güçlerini gitgide kaybederler. Şendur (2006)'a göre, bireyin duygusal endişeleri ve engellenmeleri kişide aşamayacağı kadar büyük baskı ve stres yaratarak, stres kökenli hastalıklara kolayca yakalanmasına da zemin hazırlar. Dolayısıyla çatışmadan kaçınmanın bireyleri fizyolojik ve psikolojik olarak rahatlatmayacağı, aksine bireyi örgütsel yaşamda zayıflatacağı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, yöneticilerin giderek farklılaşan ve karmaşıklaşan görev ve sorumlulukları onların daha çok çağdaş yönetim anlayışlarını benimsemelerini zorunlu kılmış ve geleneksel yaklaşımlardan ayrılmalarına neden olmuştur (İnandı ve Özkan, 2005). Bu sonuçlara bağlı olarak okul yöneticilerinin, yöneticilikten öte, liderlik davranışlarına vurgu yapılmaktadır. Okul müdürlerinin liderliği ve öğretimsel liderlik üzerine yapılan araştırmalarda, özellikle öğretimsel liderlik özelliğine sahip olan okul müdürlerinin, okulun ve öğretmenlerin performansına önemli etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır (Aksu, Gemici ve İşler, 2006; Buluç, 2009; Tahaoğlu ve Gedikoğlu, 2009; Sergiovanni, 2001).

Yöneticinin liderlik davranışları, okulun etkililiğinde temel faktörlerden biri olarak görülmüş; sonuçta okul yöneticiliğinden okul liderliğine doğru bir dönüşüm gündeme gelmiştir. Bu bağlamda öğretim liderliği de okul yöneticileriyle ilgili yeni bir liderlik kavramlaştırması olarak ortaya çıkmıştır (Şişman, 2002:140). Bu açıklamaya göre, okul müdürlerinin, okulu yönetirken genel etkinliklerin ötesinde, öğretimsel etkinliklere odaklanması gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi de büyük ölçüde, okul yöneticileri ile öğretmenler arasında işbirliği temelli ilişkilerin gelişmesine; okul yöneticilerinin öğretmenlerin ilgilerine ve ihtiyaçlarına duyarlı olmasına bağlıdır.

Okul müdürlerinin gösterecekleri etkili liderlik özelliklerinin okulun, öğretmenlerin ve öğrencilerin başarısını olumlu yönde etkilemesi beklenir. Özellikle öğretim liderliği konusunda belli bir yetkinliğe sahip olan okul yöneticileri, okulun öğretimsel hedeflerinin etkili bir şekilde gerçekleşmesine önemli katkılar sağlayacaklardır. Öğretimsel lider olarak okul müdürü, öğretmenler arasındaki grup ilişkilerini güçlendiren, okulun amaçlarını geliştiren, öğrenme için ihtiyaç duyulan kaynakları sağlayan ve öğretmenleri denetleyip değerlendiren kişidir. Celep (2002:297)'e göre okul

yönetiminde liderlik, önce sorunları gerçekçi bir gözle görebilmeyi, sonra onları çözecek bazı yeteneklere sahip olmayı gerektirir.

King (2002)'e göre öğretimsel liderlik, okul müdürlerinin okullarında ve bölgelerinde öğrenme ve öğretmeyi geliştirmek için yaptıkları her şey olarak tanımlanabilir. Son yıllarda yapılan araştırmalarda okul yöneticisinin asıl olarak programların geliştirilmesi ve planlanması, okulda genel ve özel olarak gerçekleştirilen öğretimle kazandırılan bilgi, değer ve davranışların ölçülmesi ve değerlendirilmesi gibi sorumluluklara sahip "öğretim lideri" olması gerektiğine ilişkin benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Erdoğan, 2000: 165). Öğretim liderleri, sınıfların okuldaki önemli etkinliklerin yapıldığı yerler olduğunu görürler ve öğretimsel liderliğin okul müdürlerinin en önemli niteliği olduğunu kabul ederler (Whitaker, 2003). Gümüşeli (1996)'ne göre ise öğretimsel liderlik, öğrenci başarısını merkeze alan, okulun misyonunu tanımlama, eğitim programı ve öğretimi yönetme, olumlu bir okul iklimi geliştirme gibi işlevler ve bunlarla ilgili görevlerden meydana gelen bir liderlik türüdür. Özdemir ve Sezgin (2002), öğretim liderliği konusunda yaptıkları bir kuramsal çalışmada aşağıdaki değerlendirmeyi yapmaktadırlar:

> Liderler, okul misyonunu tanımlamak; pozitif öğrenme ortamı geliştirmek; öğretim sürecini sürekli gözlemek ve uygun geri bildirimler sağlamak; öğretim müfredatını ve eğitim sürecini yönetmek; eğitimsel programları değerlendirmek gibi görevler üstlenirler. Bu yüzden geleceğin okullarında, okul yöneticilerinin, lider olmaları ve sınırlarının ötesini görebilmeleri gerektiği söylenebilir. Gelecekteki liderlerin ortak özellikleri, öğrenme odaklı olmaları ve öğretimsel liderlik rolünü üstlenmeleridir.

Öğretimsel liderlikle ilgili yetkinliğe sahip olan okul yöneticilerinin bu konudaki rollerini etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri için önce yeterli bir yönetim bilgisine ve becerisine sahip olmaları gerekir. Yani bir okul müdürünün etkili bir öğretimsel lider olmadan önce iyi bir yönetici olması gerekir. Çelik (2000: 43) bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır: Okul yöneticisi, iyi bir yönetici değilse, etkili bir öğretimsel lider de olamaz. Lider olabilen bir okul yöneticisi, öğretmenlerin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir. Öğretimsel liderlik, bir yönetim uzmanı olmayı gerektirir.

Genel olarak liderlik özellikleri bakımından diğer alanlardaki lider yöneticilerin sahip oldukları liderlik özelliklerine eğitim ve okul yöneticilerinin de sahip olması beklenir. Ancak okul yöneticilerinin en temel görevi, okulu eğitimsel hedeflerine ulaştırmaktır. Bu nedenle okul yöneticilerinin diğer yönetsel özellikler ve süreçleri ihmal etmeden öğretimsel etkinliklere odaklanmaları gerekir. Bu bağlamda Gümüşeli (2001) öğretimsel liderliği diğer liderlik türlerinden ayıran en önemli özelliklerden birinin öğretme ve öğrenme süreçleri üzerine yoğunlaşmış olmasını ileri sürmektedir. Öğretim liderliği diğer liderlik alanlarına göre, öğrenciler, öğretmenler, öğretim programı ve öğretme-öğrenme süreçleri ile doğrudan ilgilenmeyi gerektiren bir liderlik alanıdır.

Öğretimsel liderlikle ilgili yapılan bir araştırmada (Aksu, Gemici ve İşler, 2006;) okul müdürlerinin öğretmenlere öğretimsel destek sağlaması, öğretmeni geliştirici tedbirler alması ve uygulaması, öğretmenin ve öğretimin değerlendirilmesi gibi konularda destek olması gerektiği gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Özyurt (2007) tarafından yapılan bir araştırmada, okul müdürlerinin öğretim liderliği davranışlarından "öğretmenlerin desteklenmesi ve geliştirilmesi" davranışını ara sıra; "okul amaçlarının belirlenmesi ve paylaşılması", "eğitim programı ve öğretim sürecinin yönetimi", "öğretim süreci ve öğrencilerin değerlendirilmesi", "düzenli öğretme ve öğrenme çevresi oluşturma" davranışlarını çoğu zaman sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğretim lideri olarak, okuldaki eğitim-öğretim süreçleri ile ilgili konularda öğretmenlere destek sağlamak, okul müdürünün en önemli görevleri arasındadır. Çelik'e göre (2000: 47) yönetici olarak okul müdürü gemiyi düzgün götürmeye çalışırken; öğretimsel lider, öğretim ve öğrenme üzerinde odaklanmalıdır.

Alanyazın taramasında çatışma ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışmaya rastlanmaktadır (Ural, 1997; Kılıç, 2006; Oğuz, 2007; Övün, 2007; Güney, 2009; Özmen ve Aküzüm, 2010). Aynı şekilde öğretimsel liderlikle ilgili gerek doğrudan gerekse çeşitli değişkenlerle öğretimsel liderlik ilişkisini açıklayan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları; Özdemir ve Sezgin tarafından yapılan "etkili okullar ve öğretim liderliği"; Buluç (2009) "sınıf öğretmenlerinin algılarına göre okul müdürlerinin liderlik stilleri ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki"; Buluç (2009) İlköğretim Okullarında Bürokratik Okul Yapısı ile Okul Müdürlerinin Liderlik Stilleri Arasındaki İlişki"; Derbedek (2008) "ilköğretim okulu müdürlerinin öğretimsel liderlik özelliklerinin öğretmenlerin özyeterlikleri üzerindeki etkileri"; Gürsun (2007) "ilköğretim okul müdürlerinin öğretmenler tarafından algılanan öğretimsel liderlik rolleri ile iletişim tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi"; Özyurt (2007) "okul müdürlerinin öğretimsel liderlik anlayışı ile öğretmenlerin mesleki tükenmişliklerinin karşılaştırılması: Çaycuma örneği"; Yılmaz

(2010) "ilköğretim okulu müdürlerinin öğretimsel liderlik rolleri ile etkili okul arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi" şeklinde sıralanabilir. Ancak çatışma ve öğretimsel liderlik ilişkisine odaklanan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu araştırma okul yöneticilerinin çatışma yönetiminde yapıcı ve yıkıcı olmaları ile öğretim liderliği arasındaki ilişkiyi araştırma açısından ilk olma özelliğini taşımaktadır.

AMAÇ

Bu çalışmada; okul müdürlerinin öğretim liderliği davranışı ile çatışma yönetiminde yapıcı ve yıkıcı boyutları kullanmaları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

1) Okul müdürlerinin çatışma yönetme stili olarak yapıcı ve yıkıcı boyutu kullanmaları ile göstermiş oldukları öğretim liderliği davranışı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2) Okul müdürlerinin çatışma yönetmede yapıcı ve yıkıcı boyutu kullanmaları göstermiş oldukları öğretim liderliği davranışını ne derece yordamaktadır?

YÖNTEM

Bu araştırma okul müdürlerinin çatışma yönetiminde yapıcı ve yıkıcı boyutları kullanmaları ile öğretim liderliği davranışları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olduğundan tarama modelli ilişkisel bir çalışma özelliği taşımaktadır. Araştırmanın evrenini 2010-2011 Öğretim yılında Kilis ilinde toplam 109 ilköğretim okulunda görev yapan 773 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılarak 16 ilköğretim okulunda görev yapan 156 öğretmen araştırmanın örneklemi olarak belirlenmiştir. Toplanan formlar üzerinde yapılan inceleme sonucunda eksik ve hatalı kodlama yapılmış 16 form çıkartılmış böylece araştırmanın örneklemini 140 öğretmen oluşturmuştur.

Veri toplama aracı olarak Rahim tarafından geliştirilen "Rahim Organizationel Conflict Inventory- Örgütsel Çatışma Envanteri"nin Türkçeye uyarlanmış hali olan "Örgütsel Çatışma Ölçeği" (Niederauer, 2006) ile Hallinger (1982) tarafından oluşturulan, İnandı ve Özkan (2005) tarafından Türkçeye uyarlanan "Öğretim Liderliği Ölçeği"den yararlanılmıştır. Uygulanan formlar sonucunda elde edilen veriler SPSS 17.0 programı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde Korelâsyon ve Regresyon yöntemleri kullanılmıştır.

BULGULAR

1. Alt Amaca İlişkin Bulgular

Okul müdürlerinin çatışma yönetiminde yapıcı ve yıkıcı boyutu kullanmaları ile öğretim liderliği puanları arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi sonuçları Tablo 1'de ve bu boyutların öğretim liderliğini yordamasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 1:Öğretim Liderliği ile Yapıcı ve Yıkıcı Stil Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

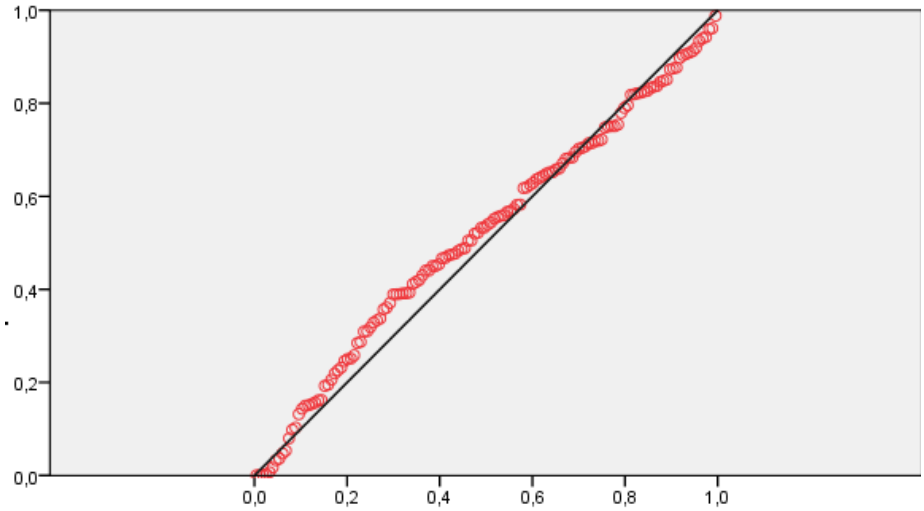
	Yapıcı	Yıkıcı
Öğretim Liderliği	,483	-,487

Tablo 1'e göre öğretim liderliği ile yapıcı ve yıkıcı boyutları arasındaki ikili korelasyon değerleri incelendiğinde, öğretim liderliği ile yapıcı boyut arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişkinin (r=.48) olduğu; öğretim liderliği ile yıkıcı boyut arasında negatif ve orta düzeyde bir ilişkinin (r=-.49) olduğu görülmektedir.

2. Alt Amaca İlişkin Bulgular

Çoklu regresyon analizine geçmeden öncelikle yöntemin varsayımlarından biri olan, yordayıcı değişkenlerle yordanan değişken arasındaki ilişkinin doğrusal olup olmadığı test edilmiştir. Doğrusallık varsayımına ilişkin sonuçlar Grafik 1'de gösterilmiştir.

Grafik 1: Yapıcı ve Yıkıcı Boyut Puanları İle Öğretim Liderliği Puanlarının Doğrusallık Grafiği

Grafik 1 incelendiğinde noktaların bir eksen etrafında toplanma eğilimi içerinde olduğundan yapıcı ve yıkıcı boyut puanları ile öğretim liderliği puanları arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Çoklu regresyon analizinin doğrusallık varsayımının test edilmesinin ardından okul müdürlerinin çatışma yönetiminde yapıcı boyutu kullanma ve yıkıcı boyutu kullanma değişkenlerinin öğretim liderliğini yordama gücünü belirlemek amacıyla regresyon analizi yapılmıştır ve analiz sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Öğretim Liderliği Puanlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	**B**	**Standart hata**	**B**	**t**	**p**
Sabit	3,538	,063		55,771	,000
Yapıcı Boyut	,254	,075	,299	3,368	,001
Yıkıcı Boyut	-,178	,051	-,309	-3,482	,001

R= ,543 R^2= ,295 Adjusted R^2 =,285
p= .0000 $F_{(5,113)}$=29,082

Tablo 2'de regresyon katsayısının anlamlığına ilişin t testi sonuçları incelendiğinde, yapıcı boyut ve yıkıcı boyut değişkenlerinin öğretim liderliği üzerinde anlamlı birer yordayıcı oldukları görülmektedir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre öğretim liderliğinin yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir.

Öğretim Liderliği = 3,538 + (0,254 x Yapıcı B) + (-0,178 x Yıkıcı B)

Denklemdeki eğimler (0,254, -0,178) diğer değişkenler sabit tutulduğunda o bağımsız değişkendeki artışa karşılık gelen bağımlı değişkendeki değişim miktarını gösterir.

Yordayıcı değişenler birlikte, okul müdürünün öğretim liderliği davranışı ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir. (R= 0,543, R^2=0,295, p<0,05). Değişkenler, öğretim liderliğindeki toplam varyansın yaklaşık %30'unu açıklamaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada okul yöneticilerinin çatışma yönetiminde yapıcı ve yakıcı boyutu kullanmaları ile öğretim liderliği arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla ilgili verilere ulaşmak için Rahim tarafından geliştirilen "Rahim Organizationel Conflict Inventory- Örgütsel Çatışma Envanteri" ile Hallinger (1982) tarafından oluşturulan, İnandı ve Özkan (2005) tarafından Türkçeye uyarlanan "Öğretim Liderliği Ölçeği" kullanılmıştır.

Araştırmada ulaşılan verilerin analiz edilmesi sonucunda, okul müdürlerinin çatışma yönetiminde yapıcı ve yıkıcı boyutu kullanmaları ile öğretim liderliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Okul müdürlerinin çatışma yönetiminde yapıcı olmaları ile öğretim liderliği arasındaki ilişkinin pozitif yönlü ve ilişki katsayısının r= +0.48; yıkıcı olmaları ile öğretim liderliği arasındaki ilişkinin negatif yönlü ve ilişki katsayısının r=- 0.49 olduğu Tablo 1 incelendiğinde görülmektedir. Bu verilerden, okul müdürlerinin çatışma yönetiminde yapıcı olmaları ile öğretim liderliği arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Yani okul müdürlerinin, çatışma yönetmede çatışmaya taraf olan bireylerin ilgilerine ve ihtiyaçlarına ne kadar yoğunlaşırlarsa çatışma çözmede yapıcı oldukları dolasıyla da öğretim liderliğine sahip olma özelliklerinin arttığı söylenebilir. Çatışma yönetimi ile ilgili yapılan bir araştırmada (Mirzeoğlu, 2005), eğitim yöneticilerinin çatışma yönetiminde genellikle problem çözme ve uzlaşma stillerini kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Güney (2009) ve Niederauer (2006) tarafından yapılan araştırmalarda ise, okul yöneticilerinin öğretmenlerle aralarında çıkan çatışmalarda en fazla "tümleştirme" stratejisini daha sonra sırasıyla "uzlaşma", "ödün verme", "kaçınma" ve en az da "hükmetme" stratejisini kullandıkları anlaşılmaktadır. "Okulların kültürel yapısı içinde çatışmalara bakış açısı ve çatışma çözümünde okul yöneticilerinin liderlik davranışları" (Özmen ve Aküzüm, 2005) adlı çalışmada, okul yöneticilerinin çatışmaları yönetmede genellikle tümleştirme ve uzlaşma yolunu tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Adı geçen araştırma sonuçları bu araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir.

Araştırmanın ikinci alt problemi " Okul müdürlerinin çatışma çözmede yapıcı ve yıkıcı boyutu kullanmaları göstermiş oldukları öğretim liderliği davranışını ne derece yordamaktadır? şeklinde idi. Bu alt problemle ilgili veriler regresyon analizi yapılarak analiz sonuçları Tablo 2'de verilmiştir. Regresyon katsayısının anlamlılığına ilişin t testi sonuçları incelendiğinde, yapıcı boyut ve yıkıcı boyut değişkenlerinin öğretim liderliği üzerinde anlamlı bir yordayıcı oldukları görülmektedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre çatışma çözmede okul müdürlerinin yapıcı ve yıkıcı olmaları öğretim liderliği ile ilgili toplam varyansın yaklaşık %30'unu açıklamaktadır.

Günümüz çağdaş yönetim anlayışında okul müdürlerinin sahip olmaları gereken özelliklerden biri okul toplumunu oluşturan bireyler ve gruplar arasındaki anlaşmazlıkları ve sorunları çözmeye isteklilik ve konuda yeterli bilgi birikimine sahip olmaktır. Gümüşeli (2001) yaptığı bir çalışmada, bir okul müdürünün sorun çözme becerisine sahip olmasının önemli bir öğretimsel liderlik özelliği olduğunu ifade etmektedir. Aksu, Gemici ve İşler (2006)'in yaptıkları "ilköğretim okulu müdürlerinin öğretimsel liderliklerine ilişkin görüşleri" adlı çalışmada, okul müdürleri öğretimsel liderlik portrelerinde "sorun çözmeyi" önemli bir öğretimsel liderlik özelliği olarak belirtmektedirler. Okutan (2000) tarafından yapılan bir araştırmada, görüşlerine başvurulan öğretmenlerin % 56'sı okul müdürlerinin sorun çözme konusunda istekli oldukları yönünde görüş belirtmişlerdir. Özdemir ve Sezgin'e (2002) göre bir iletişimci olarak okul müdürü çatışma yönetimi stratejilerini bilmeli ve uygulayabilmelidir. Bu ifadeyle yazarlar, çatışmaları çözebilmenin okul müdürünün etkili bir liderlik özelliği olduğunu belirtmektedirler.

Günümüzde "okul yöneticisinin örgütteki kriz durumuyla başa çıkması, çatışmayı yönetmesi, vizyon sahibi olması, işgörenleri güdülemesi, programlanmamış konularda geçerli, güvenilir kararlar vermesi ve problem çözme yeteneğine sahip kişiler olması" (Çelikten, 2001:298) da beklenmektedir. Bu değerlendirmeden de anlaşılacağı üzere, bir okul müdürünün öğretim liderliğini tanımlayan özelliklerden birinin de okul ortamında ortaya çıkan çatışmaları yönetme becerisi olduğu anlaşılmaktadır.

Her örgütte olduğu gibi eğitim örgütleri olan okullarda da çatışmaların yaşanması kaçınılmaz bir durumdur. Bu nedenle çatışmadan kaçmak ve çatışmayı olumsuz bir olgu olarak karşılamak yerine çatışmayı yönetmek üzerine odaklanmak gerekir. Çünkü çatışma etkin olarak yönetildiği takdirde hem örgüt için hem de bireyler için bazı fırsatların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Doğru bir şekilde yönetilen çatışmaların örgütsel verimliliği ve etkililiği artıracağı; etkin bir şekilde yönetilemeyen çatışmaların ise örgütte durgunluğa ve sorunların karmaşıklaşmasına yol

açacağı bilinmelidir. Bu bağlamda eğitim örgütleri olan okullarda okul yöneticileri, öğretmenler ve okulun diğer paydaşları arasında ortaya çıkabilecek çatışmaları yapıcı bir şekilde çözebilme bilgi ve becerisine sahip olmalıdır. Çünkü günümüz çağdaş eğitim anlayışında sadece mevzuat çerçevesinde hareket eden klasik okul müdürü yerine okulu etkili hale getirmeyi bunun içinde öğretimsel etkinlikleri okul yönetiminin merkezine alan öğretim lideri müdürler ön plana çıkmaktadır.

Sonuç olarak, çağdaş okullarda okul yöneticilerinin odaklanması gereken konuların başında öğretimle ilgili konular gelmektedir. Buna göre okul müdürlerinin etkili bir yöneticilik sergilemeleri, öğretim liderliği özelliklerine sahip olmalarını gerekli kılmaktadır. Ayrıca etkili liderlerin bir başka ayırt edici özellikleri lider oldukları örgütte ortaya çıkan çatışmaları etkili bir şekilde yönetebilme bilgi ve becerisine sahip olmalarıdır. Buradan hareketle, çağdaş eğitim anlayışına sahip okullarda okul müdürlerinin okul ortamında öğretmenler, veliler, öğrenciler ve diğer çalışanlar arasında yaşanabilecek sorunları ve çatışmaları çözebilmeleri beklenir. Okul müdürlerinin çatışma yönetiminde etkililikleri okulda olumlu bir örgüt iklimine katkıda bulunacak ve böylece okulun eğitimsel ve öğretimsel hedeflerine ulaşmasını sağlayacaktır. Son söz olarak, okul müdürlerinin çatışma yönetim becerileri onların öğretim liderliği davranışlarının da göstergesidir, denilebilir.

KAYNAKÇA

Aksu, A., Gemici, Y. ve İşler, H. (2006). İlköğretim okulu müdürlerinin öğretimsel liderliklerine ilişkin görüşler. Milli Eğitim Dergisi, 172, ss. 55-71.

Arslantaş, H. İ. ve Özkan, M. (2012). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin görüşlerine göre okul müdürlerinin çatışma yönetimi yaklaşımlarının incelenmesi. Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi, 20(2), ss. 555-570.

Aydın, M. (1994). Eğitim Yönetimi. Ankara: Hatipoğlu Yayınevi.

Balcı, A. (2001). Etkili Okul ve Okul Geliştirme. Kuram Uygulama ve Araştırma. Geliştirilmiş İkinci Baskı. Ankara: PEGEM Yayıncılık.

Buluç, B.(2009). İlköğretim okullarında bürokratik okul yapısı ile okul müdürlerinin liderlik stilleri arasındaki ilişki, Eğitim ve Bilim Dergisi, 34(152), ss. 71-86.

Buluç, B. (2009). Sınıf öğretmenlerinin algılarına göre okul müdürlerinin liderlik stilleri ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 15(57), ss: 5-34.

Bursalıoğlu, Z. (2000). Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Celep, C. (2002). Önderlik. Eğitim Yönetimi Kursu Ders Notu. (edt. C.Celep). Edirne: Eser Matbaası.

Çelik, V. (2000). Eğitimsel Liderlik. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Çelikten, M. (2001). Okul yöneticilerinin problem çözme becerileri, Eğitim Yönetimi Dergisi, 27, ss. 297-309.

Derbedek, H. (2008). İlköğretim okulu müdürlerinin öğretimsel liderlik özelliklerinin öğretmenlerin özyeterlikleri üzerindeki etkileri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Erdoğan, İ. (2000). Okul Yönetimi ve Öğretim Liderliği. İstanbul: Sistem Yayınları

Eren, E. (1998). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Gümüşeli, A. İ. (1996, Eylül). İlköğretim okulu müdürlerinin öğretim liderliği davranışları. III. Eğitim Bilimleri Kongresinde sunulan sözel bildiri, Bursa.

Gümüşeli, A. İ. (1998). İzmir ortaöğretim okulları yöneticilerinin öğretmenler ile aralarındaki çatışmaları yönetme biçimleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

Gümüşeli, A. İ. (2001). Çağdaş okul müdürlerinin liderlik alanları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 28, ss. 531-548.

Güney, F. (2009). Okul yöneticilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile çatışma yönetimi stratejileri arasındaki ilişki. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gürsun, Y. (2007). İlköğretim okul müdürlerinin öğretmenler tarafından algılanan öğretimsel liderlik rolleri ile iletişim tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İnandı, Y. ve Özkan, M. (2006). Resmi ilköğretim ve liselerde görev yapan yönetici ve öğretmenlerin görüşlerine göre müdürler ne derece öğretim liderliği davranışları göstermektedir?. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2 (2), ss. 123-149.

Karip, E. (2000). Çatışma Yönetimi. Ankara: Pegema Yayınları,

Kılıç, S. (2006). Özel okul öğretmenlerinin çatışma yaklaşımları ile çatışmayı yönetme stilleri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

King, D. (2002). The changing shape of leadership. Educational Leadership, 59(8), 61-63.

Mirzeoğlu, N. (2005). Örgütsel çatışma ve yönetimi: Spor eğitimi veren yükseköğretim kurumlarında bir uygulama. SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, III (2), ss. 51-56.

Niederauer, S. (2006). Üniversite üst düzey yöneticilerinin kişilik tipleri ve örgütsel çatışma çözme stilleri. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Okutan, M. (2000). Okul müdürlerinin yönetimsel davranışlarının değerlendirilmesi. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, 7, ss.162-167.

Oğuz, Y. (2007). Okul müdürlerinin demografik değişkenler ve kişilik özellikleri ile çatışma yönetimi stili tercihleri arasındaki farklılıklar ve ilişkiler. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Övün, Y. (2007). Okul müdürlerinin algılanan çatışma yönetim stilleri ve öğretmenlerde oluşturduğu stres düzeyi (gebze örneği). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Özdemir, S. ve Sezgin F. (2002). Etkili okullar ve öğretim liderliği. Kırgızıstan Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3, ss. 266-282.

Özgan, H. (2007). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Çatışma Yönetimi Stratejilerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Özmen, F. (1997). Fırat ve İnönü üniversitelerinde örgütsel çatışmalar ve çatışma yönetimi yaklaşımları. Yayınlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Özmen, F. ve Aküzüm, C. (2010). Okulların kültürel yapısı içinde çatışmalara bakış açısı ve çatışma çözümünde okul yöneticilerinin liderlik davranışları. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2, ss. 65-75.

Özyurt, G. A. (2007). Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik anlayışı ile öğretmenlerin mesleki tükenmişliklerinin karşılaştırılması: Çaycuma örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Rahim, M. A. ve Bonama, T. (1979). Managing Organizational Conflict: A Model for Diagnosis and Intervention. Psychological Reports, 44(3), 1323-1344.

Schein, E. (1978). Örgüt Psikolojisi (Çev: M. Tosun). Ankara: TODAİE Yayınları.

Şendur, E. F. (2006). Örgütsel çatışma ve çatışma yönetimi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Sergiovanni, T. (2001). The Principalship: A Reflective Practice Perspective. (4th ed) Boston: MA,Allyn Bacon.

Şişman, M. (2002). Eğitimde Mükemmellik Arayışı Etkili Okullar. Ankara: Pegema Yayıncılık.

Şişman, M. (2002). Örgütler ve Kültürler. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Şişman, M. (2011). Eğitimde Mükemmellik Arayışı Etkili Okullar. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Tahaoğlu, F. ve Gedikoğlu, T. (2009). İlköğretim okulu müdürlerinin liderlik rolleri, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 15(58), ss: 274-298.

Tengilimoğlu, D. (1991). Kişiler arası çatışma ve çatışmayı teşhis modelleri. TODAİE dergisi, 24(2).

Tjosvold, D. (1991). Conflict-positive organization: Stimulate diversity and create unity. Reading, MA.: Addison-Wesley.

Türnüklü, A. (2005). Lise yöneticilerinin çatışma çözüm strateji ve taktiklerinin sosyal oluşturmacılık kuramı perspektifinden incelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 42, ss. 255-278.

Ural, A. (1997). İlköğretim okulu yöneticilerinin öğretmenlerle aralarındaki çatışmaları yönetme yöntemleri. Yayınlanmamış doktora tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Whitaker, T. (2003). What Great Principals Do Differently: Fifteen things that matter most. NY: Eye on Education.

Yılmaz, E. (2010). İlköğretim okulu müdürlerinin öğretimsel liderlik rolleri ile etkili okul arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

MALİYETLERİN STRATEJİK YÖNETİMİNE İLİŞKİN BİR YAKLAŞIM: FAALİYET TABANLI BÜTÇELEME

Metin YILMAZ
Öğr. Gör. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Gediz MYO, Kütahya, metinyilmaz@dpu.edu.tr

Ali COŞKUN
Doç. Dr., Fatih Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, İstanbul, alicoskun@fatih.edu.tr

ÖZET: Rekabetin sürekli olarak arttığı piyasalarda, işletmelerin stratejik yönetim açısından planlama yaparken, kısa dönemli planlar yerine uzun dönemli planlar yapmaları önem kazanmaktadır. İşletmelerin finansal planlaması için yapılan mevcut geleneksel bütçeler sadece finansal boyutta hazırlanmaktadır. Finansal boyutta hazırlanan bu bütçeleme çalışmaları, işletmelerin içinde bulunduğu piyasa koşulları dikkate alınmadan yapılmaktadır. Sabit ve durağan bir anlayışa sahip geleneksel bütçeleme süreci işletmenin içinde bulunduğu rekabetçi ortamın ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. İşletmeler ise belirledikleri amaçlara ulaşmak için gelecekteki belirsizliğe karşı hazırlıklı olmalıdır. Faaliyet tabanlı bütçeleme ise geleneksel bütçeleme sürecinin dezavantajlarını azaltmak amacıyla tasarlanmış bir bütçeleme tekniğidir. Faaliyet tabanlı bütçeleme, stratejik hedeflere ulaşmak ve mevcut performansı iyileştirmek amacıyla planlama ve bütçelemeyi, faaliyet tabanlı yöntemler ile birleştirerek bir plan ve bütçe oluşturmaktadır. Bu şekilde gelecekteki mamul ve hizmetlere olan talebi karşılamak için gerekli kaynak ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve böylece kaynakların daha etkin bir şekilde temin edilebilmesi mümkün olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Bütçeleme, Faaliyet Tabanlı Bütçeleme, Planlama, Operasyonel Denge, Finansal Denge

AN APPROACH FOR STRATEGIC MANAGEMENT OF COSTS: ACTIVITY BASED BUDGETING

ABSTRACT: The markets experiencing a continuous increase in competition encourages long term planning over short term planning in terms of the strategic management of enterprises. Current traditional budgets applied for financial budgeting of an enterprise is prepared solely at a financial level, which makes this budgeting come into being without any considerations on the market conditions the enterprises face. The traditional budgeting process which is based on a fixed and stable nature fails to address the need of an enterprise. The enterprises are to be ready to face the possible future obscurities to achieve their goals. Activity-based budgeting is a technique based on the goal to reduce the disadvantages of the traditional budgeting process. In order to achieve strategic goals and improve the current performance, activity-based budgeting makes a plan and a budget through combining strategic planning and budgeting with activity-based methods. In this way, it will be possible to determine the need for resources to supply for the future demand for goods and thus it will be possible to procure funds in a more effective way.

Keywords: Traditional Budgeting, Activity-Based Budgeting, Planning, Operational Stability, Financial Stability

GİRİŞ

İşletmelerde uygulanan geleneksel bütçelerin geçmişine baktığımızda, bütçelerin 1920'lerde yöneticilerin maliyetleri kontrol etmelerine yardımcı olması amacı ile geliştirildiği görülmektedir. Geliştirilen ve uygulanan bu bütçelemenin temelinde kontrol fonksiyonu yer almaktadır. Plan ve bütçelerin kabul edildikten sonra yöneticilerin isteklerine göre plan oluşturdukları görülmektedir. Yöneticilerin performans değerlemelerinde olumsuz bir durum ile karşılaşmayı istememeleri, kontrol raporlarında devamlı düzeltmeler yapılmasına neden olmaktadır. Bu ise bütçelerin işletme gerçeklerine göre değil, üst yönetimin isteklerine göre hazırlandığını göstermektedir. Hazırlanan bu geleneksel bütçelerin temel özelliği bütçelerin finansal boyutta olup operasyonel konuları içermemesidir. Ayrıca meydana gelen değişiklikler ve sorumluluklar mevcut bütçeleme anlayışında yer almamaktadır. Bunun neticesinde katma değersiz bir netice elde edilmekte ve bütçeleme süreci üst yönetimce belirlenen rakamlara ulaşmak amacı ile keyfi olarak yapılandırılmaktadır. Bütçeleme çalışmaları işletmenin içinde bulunduğu ortamdaki gerçekler göz ardı edilerek yapılmaktadır. Bu ise katma değer oluşturmayan faaliyetlerden dolayı çalışanların zaman harcamasına neden

olmaktadır. Mevcut bütçeleme sürecinde planlanan ve gerçekleşen sonuçlar arasında karşılaştırma, finansal boyutta yapılmakta, operasyonel karşılaştırma yapılmamakta ve varsa sapmaların nedenleri araştırılmamaktadır. Sabit ve durağan bir anlayışa sahip geleneksel bütçeleme süreci işletmenin içinde bulunduğu rekabetçi ortamın gereklerine cevap verememektedir. İşletmeler belirledikleri amaçlara ulaşmak için gelecekteki belirsizliğe karşı hazırlıklı olmalıdır. Ancak finansal boyutlu bir bütçeleme ile bu hazırlık yetersiz kalmaktadır. Özellikle stratejik yönetim anlayışı ile birlikte planlama stratejik bir boyut kazanmakta maliyet yönetiminden değer yönetimine doğru bir geçiş olmakta, ölçüm ve kontrol ise geçmişten çok geleceği kapsamaktadır. İşletmelerin geleceğe yönelik olarak vereceği kararlar sadece günü kurtarmak amaçlı olmamalıdır. Geleceği şekillendirmek amaçlı olarak düzenlenen bütçeler, işletmelerin geleceğe daha net bakmalarını gerektirmektedir (Kaygusuz, 2002:1-6).

FAALİYET TABANLI BÜTÇELEME

Faaliyet tabanlı bütçeleme (FTB), gelecek dönemde işletme bölümlerinin kaynak ihtiyaçlarını tespit etmek, ürün ve hizmetlerin satılması için gerekli olan faaliyetlerin öngörülmüş maliyetlerini kullanan bir harekat planı olarak tanımlanabilir (Öker, 2003: 80; Horngren vd., 2003: 190). FTB'nin amacı, operasyonel ve finansal işlemler arasında bir bağ oluşturarak, iş yükü tahminlerine dayalı olarak, stratejik hedeflere ulaşmak ve mevcut performansı iyileştirmek amacıyla planlanmış değişimleri gerçekleştirmek üzere finansal ve finansal olmayan gereksinimleri yansıtan, planlama ve bütçelemeyi, faaliyet tabanlı yöntemler ile birleştirerek, geçerli bir plan ve bütçe oluşturmaktır (Kaygusuz, 2002: 5; Özer, 2001: 81).

FTB, faaliyet hacmine karar verilmesinde faaliyetlerin stratejik hedefleri başarmakla ilişkisi arasında bir bağ kuran yöntem değerlendirilmektedir. FTB, maliyetleme yönteminin bir parçası olmasının yanında stratejik planlama sürecinin de ayrılmaz bir parçasıdır (Liu vd., 2003: 35). FTB sürecinde, üretilen mamul veya hizmetler analiz edilerek üretim için hangi faaliyetlere ihtiyaç duyulduğu tespit edilir. Daha sonra bu faaliyetlerin yerine getirilmesinde ihtiyaç duyulan kaynakların bütçelemesi gerçekleştirilir. FTB sürecinde harcamaların kontrol altına alınması hedeflenmektedir (McLemore, 1997: 49; Innes ve Mitchell, 1995: 130).

FTB'nin gücü faaliyete tabanlı maliyetleme (FTM) yöntemine dayanmasından dolayı işletmenin gelecekteki performans seviyesini hesaplayabilmesinden kaynaklanmaktadır (Turney, 2000: 46). FTB, süreçlerdeki iş yükü ve kaynağa olan ihtiyacın tahmin edilmesinde; yapılacak işin çeşidi, kalitesi ve maliyeti olmak üzere üç anahtar unsura odaklanmak suretiyle, bir işletmenin faaliyetlerinin iş yükünü ve kaynak ihtiyaçlarını aynı anda belirler ve böylece kaynakların nasıl ve ne için kullanıldığını ortaya koyar. FTB sürecinde faaliyet dönemine ilişkin kaynak ihtiyacını belirlemek için maliyet etkenlerine odaklanılması söz konusudur. Maliyet etkenleri vasıtasıyla, faaliyetlerin gelecek faaliyet dönemine ilişkin iş yükleri belirlenmektedir. FTB ayrıca, finansal tahminlerin doğruluk derecesini yükselterek, kaynak, faaliyet ve maliyet ilişkisini oldukça açık bir biçimde ortaya koyarak yönetimsel anlayışın gelişmesini; maliyetlerin ve performansın ölçülerek yönetilmesini sağlamaktadır (Özer, 2001: 92).

Bütçelemeye ilişkin yeni bir kavramda zamana dayalı faaliyet tabanlı maliyetlemenin (ZDFTM) ortaya çıkması ile kullanılmaya başlanan zamana dayalı faaliyet tabanlı bütçeleme (ZDFTB) kavramıdır. FTB, geleneksel bütçeleme işlemiyle ilişkili işlemlerin çoğunu ortadan kaldırır. FTB, ZDFTM buluşundan önce de mevcuttu. Yeni olan ise, FTB işleminin, ZDFTM metoduyla ne kadar basit ve şeffaf hale geldiğidir. ZDFTB yöneticilere harcama yetkilisi için yapılacak görüşmelerden ziyade, şeffaf bir analiz yapma olanağı sağlar. Yöneticiler, kaynak taleplerini önceden tahmin etmek için analitik bir temel olarak ZDFTB modelini kullanabilirler. Böylece idareciler, gelecekteki kaynak arzını ayarlama ve bu talepleri karşılamaya ilişkin olarak harcamaları ayarlama bilgisini elde ederler (Yılmaz, 2012: 85).

Faaliyet Tabanlı Bütçeleme İle Geleneksel Bütçeleme Arasındaki İlişki

FTB, finansal tahminlerin doğruluğunu arttırmak ve artan operasyonel işlemler için yöneticilere yardımcı olmak için kullanılan bir tekniktir (McLemore, 1997: 33). FTB'nin faydaları geleneksel bütçeleme ile karşılaştırılarak, Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1: Geleneksel Bütçeleme ve Faaliyet Tabanlı Bütçeleme

GELENEKSEL BÜTÇELEME	FAALİYET TABANLI BÜTÇELEME
• Her bir bölüm için kaynak planlaması yapılır. • Geçen dönemdeki giderleri esas alır ve enflasyon ve artan gelirlere dayalı bütçe oluşturur. Bu nedenle bütçe geçen yılın verimsizliklerini içerir. • Genellikle maliyet azaltma fırsatlarını vurgulanır, faaliyetlere odaklanmaz. • Üst düzey yönetim tarafından sabit bir yüzdeye dayalı olarak hesaplanır. • İşletmenin bölümlerinde iş yükü hacminde değişiklik olsa bile bütçe yıl boyunca aynı kalır. • Giderleri azaltmak için hedefler belirlemektedir ancak bu hedeflere ulaşmak için nasıl bir yol izlenecektir bu konu belirsizdir. • Genellikle sürecin sonuçlarını kontrol etmeye odaklanmıştır. • Temel nedenler üzerine değil, etkileri üzerine odaklanır.	• Genel olarak faaliyetlerin planlaması yapılır. • Kaynaklara ve sonuçlara (çıktı/ürün) odaklanır. • Nelerin yapıldığına ve nasıl çalışmaların yapılmakta olduğuna ve iş yükü üzerine yoğunlaşır; kaynaklar faaliyetlerin bir sonucudur. • Faaliyetler ve çıktıların performansları birbirleri ile tutarlıdır. • Faaliyetler için tutarlı performans ve çıktı sağlar • İşletmedeki verimlilik için çeşitli senaryoları dener. • Kapasite görünürlüğü sağlar. • Faaliyetleri izleme ve kontrol yeteneği sağlar.

Kaynak: McLemore, 1997: 32

Faaliyet Tabanlı Bütçelemenin Kullanım Alanları

FTB'nin en çok kullanıldığı alanlar genel olarak şöyle sıralanabilir (Brimson vd., 1999: 235);

- Ürün fiyatlaması, ürün karması, yatırım kararları gibi stratejik kararlar aşamasında.
- Tasarım kararları ve bu kararlara bağlı mühendislik süreçlerini geliştirme aşamasında.
- Rakip işletmelerle maliyet kıyaslaması aşamasında.
- Faaliyetlerin maliyeti, faaliyetlere ilişkin iş yükü ve tahmini taleplerin gerekliliklerinin anlaşılırlığını sağlama aşamasında.

FTB, yöntemi işletmenin günlük faaliyetleri ile ticari ve finansal sonuçları arasındaki ilişkinin daha net görülmesini sağlar. Bu ilişkinin stratejik açıdan değerlendirilmesi, FTB yönteminin, faaliyet tabanlı yönetim ve FTM ile birlikte değerlendirilmesine bağlıdır. Bu yüzden, işletme unsurlarının iyileştirilmesini sağladığı da söylenebilir. Bu unsurlar şöyle sıralanabilir (Türk, 2000: 42);

- Üretim kapasitesi.
- Fark analizleri aracılığıyla maliyet kontrolü.
- Kalite maliyetlerinin kontrolü.
- Yatırım projeleri.
- Rasyonelleştirme ve iyileştirme.
- Süreç iyileştirilmesi ve yeniden yapılandırma.

Faaliyet Tabanlı Bütçelemenin Amaçları ve Özellikleri

FTB, geleneksel bütçeleme sürecinin dezavantajlarını azaltmak amacıyla tasarlanmış önemli bir bütçeleme tekniğidir. FTB'nin amacı, gelecekteki mamul ve hizmetlere olan talebi karşılamak için gerekli kaynak ihtiyaçlarının tespit edilmesidir. Böylece kaynakların daha etkin bir şekilde elde edilebilmesi mümkün olabilecektir (Cooper ve Slagmulder, 2000: 85).

FTB geçmişe dayalı olarak değil geleceğe yönelik olarak işletmeyi vereceği kararlarda ve stratejik amaçlara ulaşmasında desteklemektedir. Faaliyetlerin kaynakları kullanımı ile maliyet oluştuğundan faaliyet FTB fonksiyonel bütçeleme yaklaşımına göre daha güçlü bir planlama ve kontrol aracı olmaktadır. FTB gereğinden fazla ve katma değer oluşturmayan faaliyetleri azaltarak ya da ortadan kaldırarak faaliyetlerde etkinliğin sağlanması ile maliyetlerin düşürülmesini sağlamaktadır. Stratejik yönetim ve organizasyonel süreçler ile bütçe arasındaki ilişki FTB ile daha farklı bir boyut kazanmıştır. FTB, süreç, maliyet ve çalışanlara daha farklı bir açıdan bakarak yönetimi desteklemektedir. FTB'nin temel özellikleri ise genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kaygusuz, 2002: 7).

FTB süreç yönetimi ile ilgili konularda;

- Kaynaklara değil, çıktıya odaklanma.
- Sonuçtan çok sürecin kontrol edilmesi.
- İç-dış müşteri ve tedarikçileri de kapsaması.
- İşletmedeki tüm süreçlerde faaliyetlerin eş zamanlı hale getirilmesi.
- Operasyonel ve sermaye bütçesinin strateji ve hedeflerle aynı doğrultuda olması.
- Kullanılmayan kapasitenin en iyi şekilde kullanımına odaklanma.

Maliyet yönetimi ile ilgili konularda;

- İş yükü optimizasyonuna odaklanma.
- Katma değersiz faaliyetleri ve kayıpları azaltmanın da bütçelemeye dahil edilmesi.
- Sonuçlara değil nedenlere odaklanma.

Çalışanlarla ile ilgili konularda;

- Tüm çalışanlar için performans hedefleri oluşturulması.
- İşletmede ortak dilin ve anlayışın geçerli olması.
- Çalışanlara yetki vermesi.

Faaliyet Tabanlı Bütçelemenin Temel Kavramları

FTB yönteminde sıkça kullanılan kavramlar; tüketim oranı, tahmini iş yükü, operasyonel denge, gerekli kaynaklar, temin edilen kaynaklar, kullanılan kaynaklar ve finansal denge kavramlarıdır (Bleeker, 2001: 6; Stevens, 2004: 16).

- Tüketim oranı; hedeflenen çıktının elde edilmesi için gerekli olan girdinin miktarını ifade eder. Tüketim oranı "faaliyet tüketim oranı" ve "kaynak tüketim oranı" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Faaliyet tüketim oranı; maliyet objesinin faaliyetleri kullanma oranıdır. Kaynak tüketim oranı; faaliyetlerin kaynakları kullanma oranıdır.
- Tahmini iş yükü; gelecek dönemde hedeflenen çıktının elde edilebilmesi için gerçekleştirilecek faaliyetlerin miktarını ifade eder. Tahmini iş yükü, kaynak miktarlarına duyulan ihtiyacın hesaplanması sırasında kullanılır.
- Operasyonel denge; mevcut kaynaklarla, hedeflenen çıktının elde edilebilmesi için gerekli kaynakların dengede olmasını ifade etmektedir. Kaynakların miktarı, dengede olmalı veya aradaki fark kabul edilebilir

sınırlar içinde olmalıdır. Eğer fark kabul edilebilir değerlerin dışında ise farkın dengelenmesi faaliyetleri ekonomik olmalıdır.

- Gerekli kaynaklar; hedeflenen çıktının sağlanması için talep edilen kaynakların miktarını ifade eder.
- Tedarik edilen kaynaklar; içinde bulunulan dönemde işletme dışından veya işletmedeki bölümlerden sağlanan kaynakların miktarını ifade eder.
- Kullanılan kaynaklar; hedeflenen çıktının elde edilmesi için faaliyet döneminde fiili olarak kullanılan kaynakların miktarını ifade eder.
- Finansal denge; işletmenin belirlediği finansal hedeflere ulaşmayı ifade eder.

Faaliyet Tabanlı Bütçeleme İle Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Arasındaki İlişki

FTM yöntemi, stratejik amaçlar için geliştirilmiş bir maliyet yöntemi olup, müşteri kârlılık analizleri, ürün kârlılık analizleri ve mamul ve hizmet fiyatlandırması, iç performans ölçümü ve maliyet yönetimi konularında yöneticilere stratejik kararlar içi doğru veri sağlamaktadır. Böylece bu yöntemin uygulanması sonucunda elde edilen veriler, işletmenin herhangi bir kârlılığı olmayan müşterilerden veya ürünlerden vazgeçerek kârlılığı yüksek müşteri ve ürün gruplarına yönlendirilmesini sağlamaktadır (Yılmaz ve Coşkun, 2012: 280). FTM, mamul maliyetlerinin hesaplanmasında kullanılmakla birlikte, müşteri kârlılığı analizi, imal edilebilirlilik analizi, fiyatlandırma, mamul ve süreç analizi, değer analizi ve performans ölçümü amacı ile de kullanılmaktadır (Coşkun ve Güngörmüş, 2008: 219).

FTB, FTM'ye göre daha geniş kapsamlı bir süreci ifade etmektedir. FTB, gelecekteki kaynak ihtiyaçlarını belirlemek için FTM modelinin ters tarafa çalıştırılmasıdır (Bradley ve Mozjerin, 2002: 4). FTM ile FTB arasındaki ilişki, iki yöntemin işleyiş farklılıkları üzerine kurulmuştur. Bu farklılıklar şöyle sıralanabilir (Kaygusuz, 2002: 9-10; Bleeker, 2001: 6-9; Cooper ve Slagmulder, 2000: 85-86);

- Tahmin etme; FTB yönteminin temel amacı, işletmenin gelecek dönemlerdeki üretim ve satış rakamlarını tespit etmesi ve buna yönelik ihtiyaçların tahmin edilmesidir. Böylece, FTB'de ihtiyaç duyulan ilk veriler, üretilmesi planlanan mamul ve hizmetlere yönelik talep tahminleri olacaktır.
- Tahmini iş yükü; FTB'nin odak noktası, gelecek faaliyet dönemi için planlanan çıktıyı karşılamak için gerçekleştirilmesi gereken faaliyetlerin ve kaynakların miktarına karar vermektir. Örneğin, nakliye ile ilgili faaliyetlerin tahmini iş yükü, tahmini üretimi karşılamak üzere nakliye ile ilgili kaynakların hesaplanmasında da kullanılacaktır.
- Aşağıdan yukarıya doğru işleyen süreç; FTB, bir işletmede mamullerin ve hizmetlerin nasıl üretileceğine dair tespitlerde bulunmaktadır. Bu durumda FTB, FTM sürecinin tersine aşağıdan yukarıya, yani çıktılardan faaliyetlere, faaliyetlerden kaynaklara doğru bir yol izleyecektir.
- Birbirini izleyen aşamalar; FTM yöntemindeki gibi birbirini izleyen aşamalar, FTB yönteminde de kullanılmaktadır.
- Tüketim oranları; FTB kaynakların maliyetini faaliyetlere ve maliyet objelerine aktarmak yerine, mamul ve hizmetlerin üretilmesi için tüketilen girdi oranlarına odaklanır. Bu oranlar, ürünlerin faaliyetleri tüketmesi ve faaliyetlerin de kaynakları tüketmesi ile ilgilidir. Faaliyet tüketim oranı, maliyet objelerinin faaliyetleri, kaynak tüketim oranı ise faaliyetlerin kaynakları tüketme derecesini göstermektedir. FTM yönteminde kullanılan maliyet etkenleri yerine, FTB'de oranların kullanıldığı görülmektedir. Bu oranlardan birincisi, maliyet objesinin faaliyeti kullanım oranı, ikincisi ise, faaliyetlerin kaynak kullanım oranıdır.
- Kullanım oranları; FTB, maliyet objelerinin üretimindeki kaynak kullanım oranlarını kullanmaktadır.
- Operasyonel (kantitatif) veriler; finansal terimlerle ifade edilen FTM verilerinin tersine, FTB verileri operasyonel ya da sayısal terimlerle ifade edilir. Bu miktar verileri, tahmini taleplere göre üretilecek ürün miktarı ile başlayıp, üretim için ihtiyaç duyulan faaliyet ve kaynakları da kapsayacaktır. Son aşamada kaynak kapasitesi verileri ile gereksinim duyulan kaynak toplamına ulaşılacaktır.

FTB ile FTM arasındaki en büyük fark, FTB'nin bir tahminleme modeli olmasıdır. FTB'nin temelinde tahmin olmasına rağmen geçmişte gerçekleşmiş talepler, faaliyetler ve kaynakların seviyesini rehber olarak kullanır (Bleeker, 2001: 16).

FTB ile FTM arasındaki farklılıklar ise şu şekildedir;

- FTM yönteminin amacı ürün ve işlem maliyetlerini belirlemektir. FTB'nin amacı ise istenilen seviyede çıktıyı elde edebilmek için gerekli olan kaynakların miktarını belirlemektir.
- FTM yöntemi tarihsel bir süreç takip eder. FTB ise tahmin edici bir süreç takip eder.
- FTM yöntemi tarihsel veriler kullanılır. FTB ise tahmini veriler kullanılır.
- FTM yönteminde maliyetler bir kereye mahsus olmak üzere belirlenir. FTB ise bütçeleme yinelemeleri, mevcut kaynaklarla, istenilen çıktıyı elde edebilmek için tahmini sonuçlar kıyaslamak suretiyle yapılır.
- FTM yöntemi maliyetlendirme ve operasyonel kararlarda kullanılır. FTB ise bütçedeki bir değişken işletmenin performansını nasıl etkilediğine ilişkin rasyonel bir tanımlama sağlar.
- FTM yönteminde öncelik finansal sonuçlardır. FTB ise öncelik operasyonel dengenin sağlanmasıdır. Finansal değerlere dönüştürme işlemi son adımdadır.
- FTM yönteminde faaliyet hacimleri model seviyesini belirler ve üretilen birimlerin hesaplanmış maliyetleri mevcut çıktı hacimlerine uygulanır. FTB ise çıktı talebinin daha açık bir tanımı önemli bir başlangıç noktasıdır ve faaliyetlerin kantitatif miktarı öngörülen talebi karşılamak için gerekli olan kaynakların seviyesini hesaplamak için belirlenir.
- FTM yöntemi işletmenin kaynakları, çıktıları ve işlemleri arasında bağlantılar kurar. FTB ise işletmenin çıktıları, faaliyet ve kaynakları, üretim kapasitesi, finansal performansı ve geleneksel bütçelemesi arasında bağlantılar kurar.

Faaliyet Tabanlı Bütçeleme Süreci

FTB yönteminde yöneticiler ile süreç uygulayıcıları arasında bir uyum süreci gerektirir. FTM yöntemi; gerçekleştirilen faaliyetleri, kaynak ihtiyaçlarını ve faaliyet başına düşen maliyeti belirleyerek aslında FTB için bir ön hazırlık sağlamış olmaktadır. Bütçe süreci, ön hazırlık çalışmasından elde edilen bilgiyi, hangi faaliyetlere ihtiyaç duyulacağını, hangi etken ve kaynakların sağlanacağını ve ne kadar finansmana ihtiyaç olacağını ve bunun ne ölçüde sağlanabileceğini tespit etmeye yöneliktir (La Londe ve Ginter, 1999: 20)
FTB yönteminin uygulamış olduğu süreçte, birbirini izleyen yedi aşamadan oluşur. Bu aşamalar sırasıyla şu şekildedir (La Londe ve Ginter, 1999: 20; Kaygusuz, 2002; 10-11);

1- Her bir maliyet objesi için talebin tahmin edilmesi; tahminlerde sadece satış rakamları değil, aynı zamanda müşterilerin beklentileri de tahmin edilmelidir. Örneğin her maliyet objesinin üretim miktarı, malzeme siparişlerinin alım sıklığı, müşterilerden gelen sipariş miktarı ve teslim yöntemleri gibi veriler.

2- Faaliyet kullanım oranının belirlenmesi; maliyet objelerinin, faaliyetleri ne sıklıkta ve hangi oranda tükettiklerini ifade eder.

3- Gereksinim duyulan faaliyet miktarının hesaplanması; maliyet objesi miktarının, faaliyet kullanım oranları ile çarpılmasıyla hesaplanır.

4- Kaynak kullanım oranının belirlenmesi; maliyet objeleri tarafından tüketilen faaliyetlerin gerçekleşmesi için kaynak tüketiminin oluşması gerekir. Ne kadar kaynak tüketileceğinin hesaplanması için kaynak kullanım oranı tespit edilmelidir.

5- Gereksinim duyulan kaynak miktarının hesaplanması; kullanılacak kaynak miktarının hesaplanması için faaliyet miktarı ile kaynak kullanım oranı çarpılır. Tüketilecek kaynaklarda operasyonel dengenin sağlanması için, gereksinim duyulan kaynak miktarı karşılaştırılmalıdır;

a- Eğer gereksinim duyulan kaynak miktarı, elde edilen kaynak miktarına eşitse ya da kabul edilen sınırda ise kaynak miktarı dengededir, izlenecek süreç altıncı aşamadır.

b- Eğer gereksinim duyulan kaynak miktarı ile elde edilen kaynak miktarı dengede değilse, operasyonel denkliği sağlamak için kaynak miktarını arttırma ya da azaltma yoluna gidilir ya da sürecin ilk aşamasına dönülerek, ilk aşamadan dördüncü aşamaya kadar süreç yeniden düzenlenir.

6- Gereksinim duyulan kaynak miktarının, gereksinim duyulan kaynak maliyetine dönüştürülmesi; operasyonel denge sağlandıktan sonra, gereksinim duyulan kaynak miktarına ilişkin maliyetin, maliyet objelerine yansıtılması için, elde edilen kaynakların miktar değerleri finansal değerlere dönüştürülür.

7- Tahmini talebin üretilmesi için gerek duyulan kaynağın toplam maliyetinin hesaplanması; finansal denkliği belirlemek için, FTM yönteminin dağıtım yönü kullanılır ve beşinci aşamadaki operasyonel denklikte sağlanan kaynakların toplam maliyeti, faaliyetlere ve maliyet objelerine dağıtılır, kar ve gelir hesaplanır ve işletmenin finansal hedefleri ile kıyaslanır;

a- Eğer hedefler gerçekleşirse, gereksinim duyulan kaynaklarla tedarik edilen kaynaklar dengededir.

b- Eğer hedefler gerçekleşmezse, beşinci aşamaya dönülür ve birinci aşamadan dördüncü aşamaya kadar süreç yeniden düzenlenir, elde edilen kaynak miktarı tekrar hesaplanır.

Yinelenen yapıdaki FTB modelinde neden yineleme yapılacağı belirlenen gereklerin karşılanıp karşılanmayacağı ile ilgilidir. İşletmenin faaliyet dönemine ait belirlemiş olduğu hedefleri karşılayıp karşılayamayacağı konusunda operasyonel dengenin sağlanmış olması önemli rol oynamaktadır. Operasyonel denge sağlandığında finansal hedeflere ulaşılması veya aşılması gerekir ki finansal dengede sağlanmış olsun. FTB süreci maliyet unsurları için talebin tahmin edilmesi ise başlar; faaliyet kullanım oranının belirlenmesi, ihtiyaç duyulan faaliyet miktarının belirlenmesi, kaynak kullanım oranının hesaplanması, İhtiyaç duyulan kaynak miktarının hesaplanması, ihtiyaç duyulan kaynak miktarını ihtiyaç duyulan kaynak maliyetine dönüştürülmesi ve tahmini talebi karşılamak için gerekli kaynağın toplam maliyetinin hesaplanması aşamaları ile devam eder (Kaygusuz, 2002:11-13). FTB yöntemine göre düzenlenmiş örnek bir bütçe Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Faaliyet Tabanlı Bütçe Tablosu

FTB Modelinde Aşamalar	**FTB Modelinde Süreç**	**Açıklamalar**	**Bütçe Dönemi**	**1. Senaryo**	**2. Senaryo**
1.Her bir maliyet objesi için talebin tahmin edilmesi	HAMMADDE DEPOLAMA	Hammadde araç sayısı	20 Adet	16 Adet	23 Adet
2.Faaliyet kullanım oranının belirlenmesi	FAALİYET KULLANIM ORANI	Palet sayısı	25 Adet	25 Adet	25 Adet
3.Gereksinim duyulan faaliyet miktarının hesaplanması (1. Aşama * 2.Aşama)	FAALİYET HACMİ (Gelen Sipariş Sayısı*İnceleme Sayısı)	Tahmini İş Yükü (Palet İndirme Sayısı)	500 Adet	400 Adet	575 Adet
4.Kaynak kullanım oranının belirlenmesi	KAYNAK KULLANIM ORANI	Palet İndirme Başına Süre (Dk/İndirme)	5 dakika	5 dakika	5 dakika
5.Gereksinim duyulan kaynak miktarının hesaplanması (a veya b)	GEREKLİ KAYNAK ((Tahmini İş yükü*İnceleme Başına Süre)/60 dakika)	Gerekli Kaynak (Toplam Çalışma Süresi)	2.500/60=33 Saat	2.000/60=37 Saat	2.875/60=48 Saat
a- Eğer gereksinim duyulan kaynak miktarı, elde edilen kaynak miktarına eşitse ya da kabul edilen sınırda ise kaynak miktarı dengededir, izlenecek süreç altıncı aşamadır.	b- Eğer gereksinim duyulan kaynak miktarı ile elde edilen kaynak miktarı dengede değilse, operasyonel denkliği sağlamak için kaynak miktarını arttırma ya da azaltma yoluna gidilir ya da sürecin ilk aşamasına dönülerek, ilk aşamadan dördüncü aşamaya kadar süreç yeniden düzenlenir.	Çalışan Personel Başına Palet İndirme Süresi (Saat/Çalışan)	8 saat	8 saat	8 saat
6.Gereksinim duyulan kaynak miktarının, gereksinim duyulan kaynak maliyetine dönüştürülmesi	İHTİYAÇ DUYULAN KAYNAK (Gerekli Kaynak/Çalışan Personel Başına İnceleme Süresi)	İhtiyaç Duyulan Kaynak (Personel Sayısı)	33 saat/8 saat= 5 personel	37 saat/8 saat= 4 personel	48 saat/8saat= 6 personel
		İstihdam Edilen Personel Sayısı	6 personel	6 personel	6 personel

		OPERASYONEL DENGE	**HAYIR**	**HAYIR**	**EVET**
		Toplam Personel Gideri	9.000 TL	9.000 TL	9.000 TL
		Diğer Giderler	68.000 TL	68.000 TL	68.000 TL
7.Tahmini talebin üretilmesi için gerek duyulan kaynağın toplam maliyetinin hesaplanması (a veya b)		**TOPLAM MALİYET**	**77.000 TL**	**77.000 TL**	**77.000 TL**
a- Eğer hedefler gerçekleşirse, gereksinim duyulan kaynaklarla tedarik edilen kaynaklar dengededir.		Araç Başına Gelir	5.000 TL	5.000 TL	5.000 TL
b- Eğer hedefler gerçekleşmezse, beşinci aşamaya dönülür ve birinci aşamadan dördüncü aşamaya kadar süreç yeniden düzenlenir, elde edilen kaynak miktarı tekrar hesaplanır.		**Toplam Satış Geliri** (Araç sayısı* Araç Başına Gelir)	**100.000 TL**	**80.000 TL**	**115.000 TL**
		NET KAR	**23.000 TL**	**3.000 TL**	**38.000 TL**
		KARLILIK ORANI	**23%**	**3%**	**33%**
		HEDEFLENEN KARLILIK ORANI	20%	20%	20%
		FİNANSAL DENGE	**EVET**	**HAYIR**	**EVET**

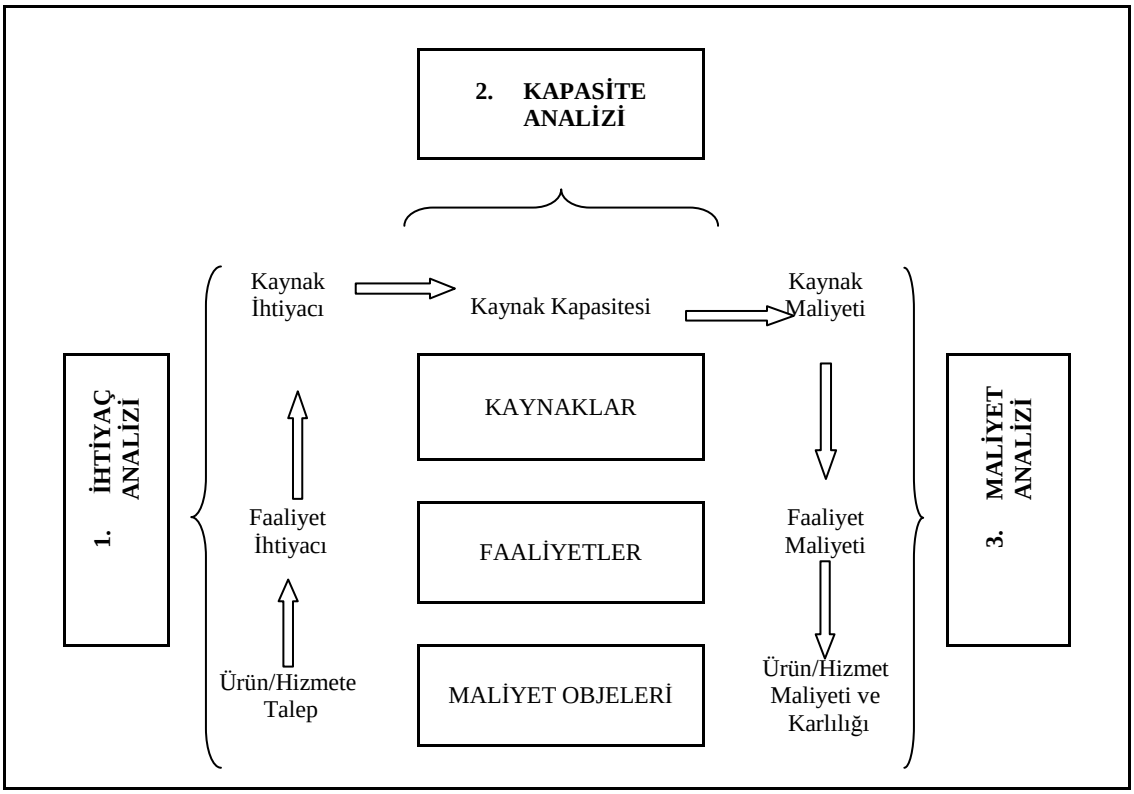
FTM, Faaliyet Tabanlı Yönetim (FTY) ve FTB yöntemlerinde işletme, katma değer analizleri yapar, tüm işlemlerin muhasebe ve maliyet bilgilerini, faaliyetleri izleyerek elde eder. FTM ve FTY ile geliştirilen süreç değer analizinde faaliyetler, katma değer oluşturan ve katma değer oluşturmayan faaliyetler olarak ele alınır ve incelenir. Katma değer oluşturmayan faaliyetlerin azaltılması, karlılık ve süreç etkinliğinin artmasına neden olur. Bunun için FTB yönteminde dikkat edilmesi gereken hususlar şu şekilde sıralanabilir (La Londe ve Ginter, 1999: 13);

- Oluşan maliyetlerin değer zincirine göre nasıl analiz edileceği belirlenmelidir.
- Katma değer oluşturmayan faaliyetlerin belirlenmesinde nasıl bir yol izleneceği ve hangi tekniklerin uygulanacağı belirlenmelidir.
- Uygulanan maliyet analizinin ve katma değer oluşturmayan faaliyetlerin bütçe çalışmalarına nasıl yansıtılacağı belirlenmelidir.
- Maliyet objeleri miktar ve hacim olarak belirlenmelidir.
- Maliyet etkenlerinin ve oranlarının seçimine dikkat edilmelidir.
- Faaliyetlerin kapasitesi belirlenmelidir.
- Kaynak etkenlerinin ve oranlarının seçimine dikkat edilmelidir.
- Kaynak miktarı belirlenmelidir.
- Atıl ya da yetersiz kapasitenin nasıl düzenleneceği belirlenmelidir.
- Ticari amaç için fiyatların düzenlenmesi yapılmalıdır. Bu yapılırken fiyat-talep ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır.
- Kaynak maliyetlerinde düzeltme gerekiyorsa, kaynak maliyetlerinin yeniden incelenmesi gerekir.

FTB sürecinde tahmini ürün hacmi ve çeşitliliği ve mevcut üretim süreçleri için gerekli olan faaliyetlere dayalı olarak, her bir kaynak için bütçeler belirlenir. Eğer öngörülen kaynaklarda bir noksanlık söz konusu ise, bu analiz, kullanılabilir kaynakları arttırmaya yönelik gerekli ek harcamalar için bir dayanak sağlar. Öngörülen bir kaynak talebinde bir fazlalık durumu söz konusuysa, yöneticilerden, mevcut kaynak miktarını düşürmeleri ve dolayısıyla bu kaynak için gerçekleştirilen harcamaları da azaltmaları beklenir. Bu şekilde işletme aynı geliri sağlarken, daha düşük maliyetli kaynakları sayesinde işletme karında artışa neden olur (Cooper ve Kaplan, 1992: 11).

FTB müşteri taleplerine göre değişiklik arz eden ürün hacim ve çeşitliliğindeki değişiklikleri de ölçmek üzere tasarlanmış bir yöntemdir. Kısaca analizlerde vurgulanmak istenen, işletmenin faaliyet ve kaynakları üzerindeki talep unsurlarıdır (Cokins, 2001: 21). Aynı zamanda FTB, işleyen bir bütçe mekanizması olarak parasal dengeye faaliyet çıktılarının öngörülmüş maliyet düzeylerini de katmak için değer zincirindeki faaliyetleri kullanmaktadır. Böylelikle, yönetim tarafından arzu edilen düzenlemeler için gelecekteki bütçe ayarlamalarına olanak tanımaktadır (Van Der Merwe ve Keys, 2002: 32). FTB sürecinin analizi Şekil 1'de aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

Şekil 1: Faaliyet Tabanlı Bütçeleme Sürecinde Analiz

Kaynak: Kaygusuz, 2002: 8

FTM ve FTB modelleri Şekil 1'de görüldüğü gibi ters yönlü ilişki içindedir (Kaygusuz, 2002: 14). FTB sürecindeki analizleri açıklayacak olursak;

İhtiyaç analizi; her bir maliyet unsurunun ne kadar faaliyete ihtiyaç duyduğu ve daha sonra bu faaliyetlerin yerine getirilmesinde ne kadar kaynağa ihtiyaç duyulduğu sorusuna cevap arar. Maliyet hesaplamaları için faaliyet ve kaynak kullanım miktarları tespit edilir.

Kapasite analizi; işletmenin faaliyeti yerine getirmek için ihtiyaç duyduğu kaynakları elde edebiliyorsa bu işletmenin faaliyet kapasitesine ulaştığını gösterir. İhtiyaç duyulan faaliyet kapasitesi ile etkin olarak gerçekleştirilen faaliyet düzeyi ile aynı olduğu varsayılır. Bu etkin performans düzeyi pratik kapasitedir. Tedarik edilen kaynaklar kullanılan kaynak arasında fark oluşuyorsa bu fark, kaynak farkı veya kullanılmayan kapasite farkıdır. Aradaki farkın işletme yöneticileri tarafından kabul edilebilir sınırlarda olması faaliyet kapasitelerinde etkinliğin sağlandığını gösterir. Kapasite analizi ile operasyonel ve finansal ölçüler arasında kabul edilebilir bir denge sağlanmalıdır.

Maliyet analizi; FTB modelindeki maliyet dağıtım sürecinde gerçekleştirilen analizdir. Geleceğe yönelik olup FTM hesaplanmasıdır.

FAALİYET TABANLI BÜTÇELEME MODELLERİ

FTB'ye ilişkin çalışmalar; Brimson ve Fraser tarafından ortaya konulan FTM Modeli, Kaplan ve Cooper'ın FTB modeli, CAM-I'in FTB modeli (Kapalı Döngü Modeli) ve Bleeker'in FTB modelleridir.

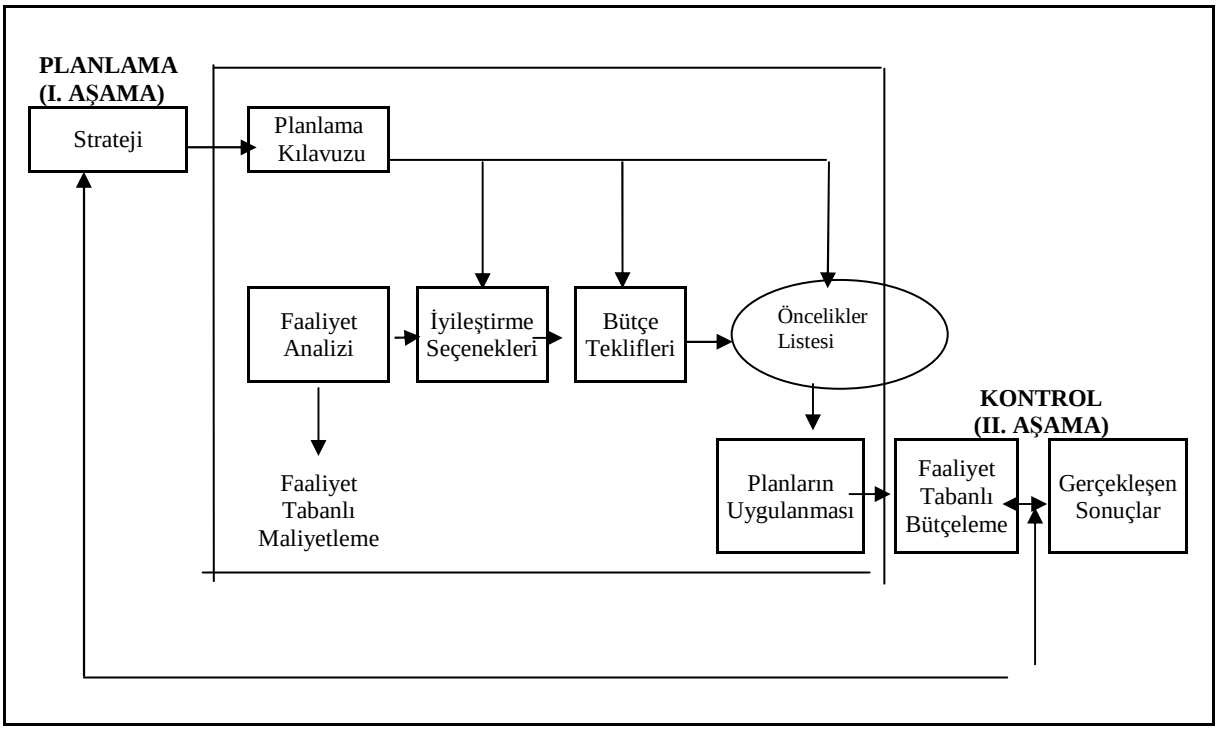
Brimson ve Fraser'in Faaliyet Tabanlı Bütçeleme Modeli

Brimson ve Fraser, FTB'nin en önemli özelliğinin planlama ve bütçeleme arasındaki bağı güçlendirmesi olduğunu belirtmişlerdir. Modelin planlama ve kontrol olmak üzere iki aşaması bulunmaktadır.

Birinci aşama olan planlama aşamasında, işletme stratejilerini ve bütçe kriterlerini içeren planlama kılavuzu hazırlanmaktadır. Planlama kılavuzundaki bilgilerle ve FTM bilgi sisteminden alınan faaliyet bilgilerinden yararlanmak suretiyle iyileştirilebilecek faaliyetler belirlenmekte ve bu bilgilere dayalı olarak da bütçe teklifleri hazırlanmaktadır.

İkinci aşamada, planlanan veriler ile uygulama sonuçları karşılaştırılarak kontrol işlemi gerçekleştirilmektedir. Bu işlemle işletmenin stratejik hedeflerine ulaşıp ulaşmadığı kontrol edilmektedir. Şayet işletme stratejik hedeflerine ulaşmadıysa stratejiler tekrar gözden geçirilmekte ve buna bağlı olarak süreçte gerekli değişiklikler yapılmaktadır. Bu model Şekil 2'de aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

Şekil 2: Brimson ve Fraser'ın Faaliyet Tabanlı Bütçeleme Modeli

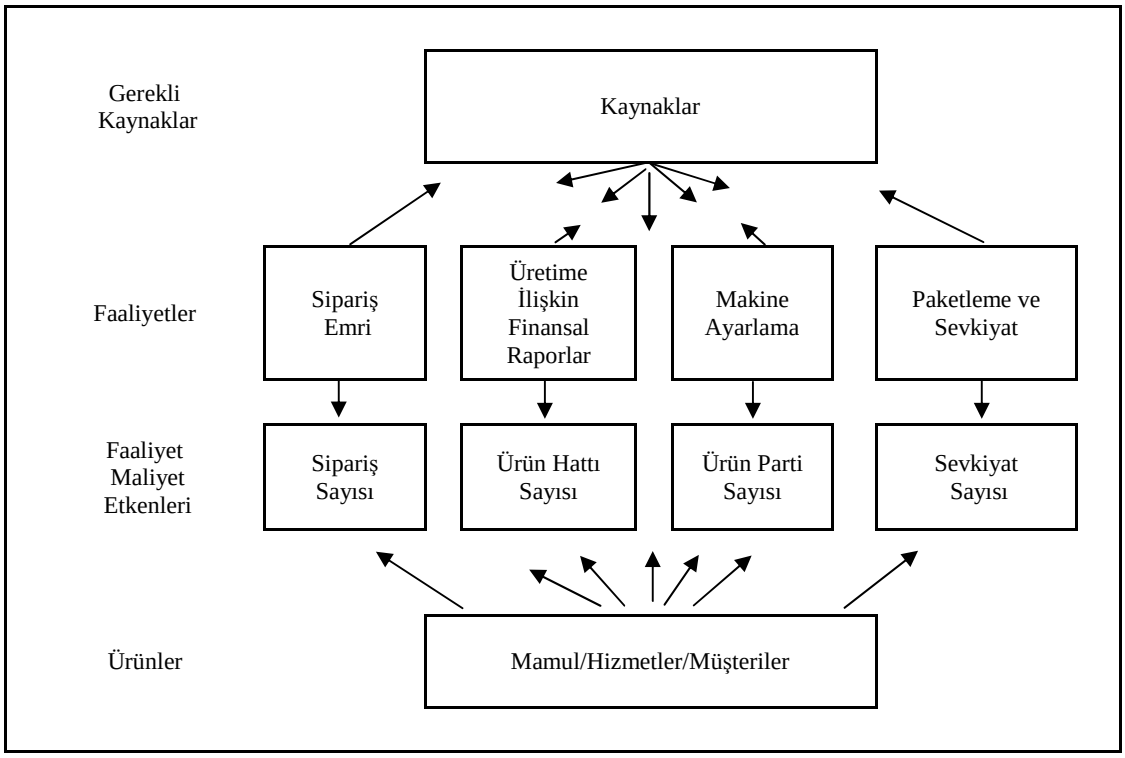

Kaynak: Brimson, 1991: 42

Kaplan ve Cooper'ın Faaliyet Tabanlı Bütçeleme Modeli

Kaplan ve Cooper tarafından ortaya atılan FTB modelinde, FTB süreci, mamul ve hizmetlere yönelik taleplerin tahmin edilmesi ile başlar. Daha sonra kapasite kısıtları dikkate alınarak faaliyet ve kaynak ihtiyaçları belirlenir. Kaplan ve Cooper tarafından ortaya çıkarılan FTB süreci Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3: Kaplan ve Cooper'ın Faaliyet Tabanlı Bütçeleme Modeli

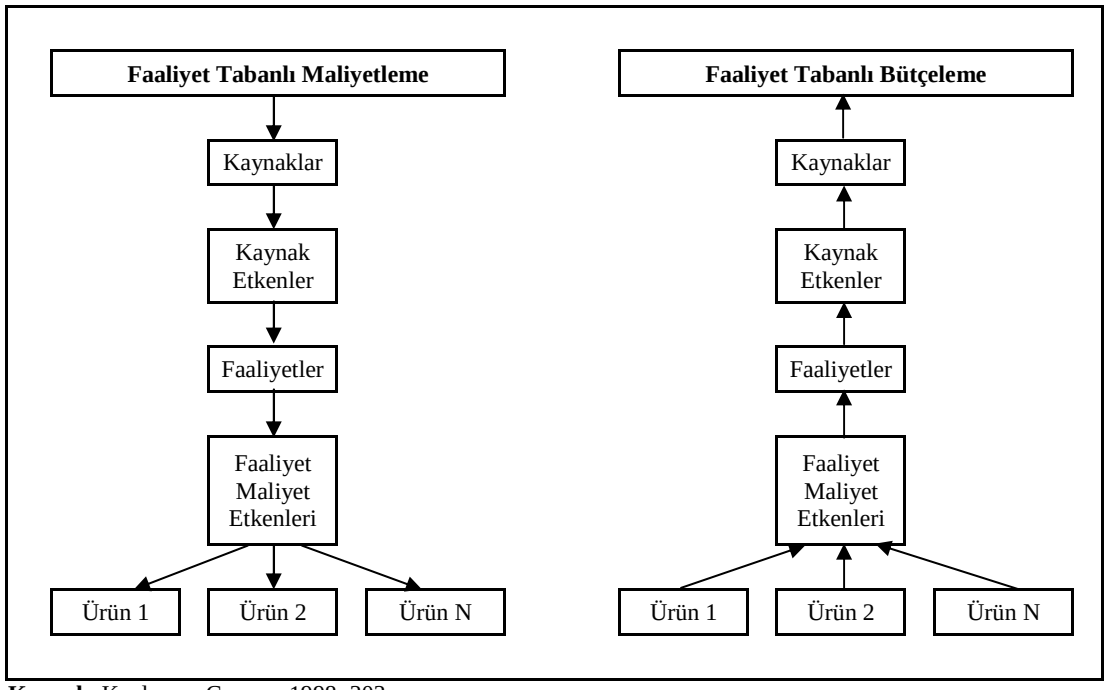
Kaynak: Kaplan ve Cooper, 1998: 304

Kaplan ve Cooper, önerdikleri FTB modelinin aşamalarını ise şöyle açıklamışlardır (Kaplan ve Cooper, 1998: 303-304);

- Gelecek döneme ilişkin satış ve üretim hacimlerinin tahmin edilmesi.
- İşletme faaliyetlerine ilişkin talebin tahmin edilmesi.
- İşletmenin faaliyetleri için gerekli olan kaynak talebinin hesaplanması.
- Kaynak taleplerini karşılamak için gerçek kaynak ihtiyacının belirlenmesi.
- Faaliyet kapasitesinin belirlemesi.

Kaplan ve Cooper'ın önerdikleri FTB modeli, FTM ve FTB sürecini kıyaslanmak suretiyle FTB'nin işleyişini ortaya koymaktadır. Bu model Şekil 4'te ifade edilmiştir.

Şekil 4: Kaplan ve Cooper'ın Faaliyet Tabanlı Bütçeleme Modelinin FTM ile Kıyaslanması

Kaynak: Kaplan ve Cooper, 1998: 303

Bu modelde FTB, gelecek dönemdeki kaynak ihtiyaçlarını belirlemek için FTM modelinin ters hali olarak kabul edilmiştir.

CAM-I'ın Faaliyet Tabanlı Bütçeleme Modeli (Kapalı Döngü Modeli)

Uluslararası İleri Üretim Konsorsiyumu (CAM-I), FTB yöntemi ile planlamayı birleştiren bir model ortaya çıkarmışlardır (Newing, 1994: 49). CAM-I'ın FTB sürecine ilişkin kapalı döngü modeli, kapasite konularına dikkat çeken, ileriye yönelik, talep odaklı çalışan bir bütçeleme ve planlama içermektedir (Bleeker, 2002: 7). Bu model ile FTM yöntemini ile planlama ve bütçeleme birleştirilerek ilk önce operasyonel bir dengeye sonrada bir mali dengeye, ulaşmak hedeflenmektedir (Sandison vd., 2003: 16).

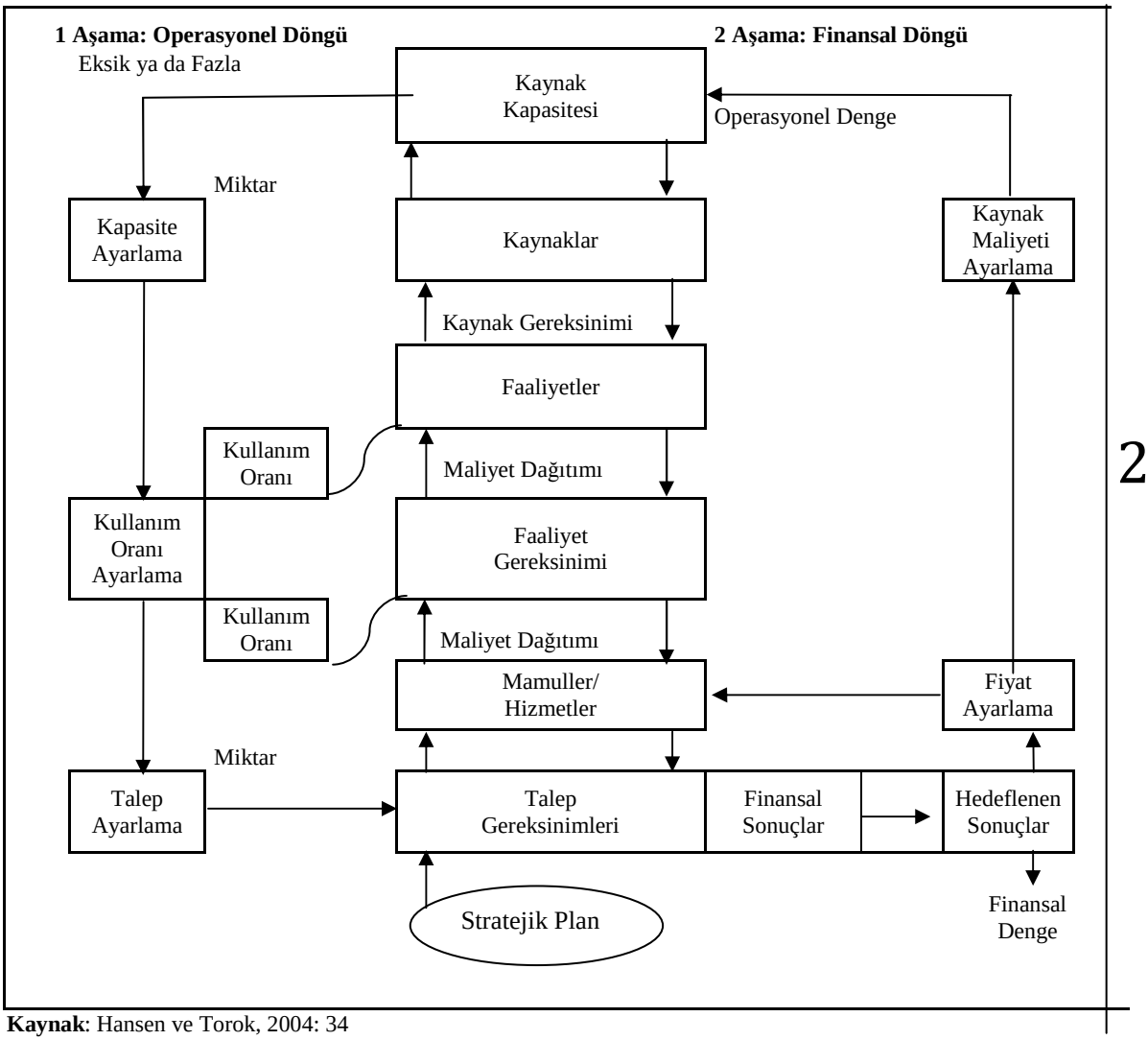
FTB kapalı döngü modelinde süreç, iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada operasyonel dengenin sağlanması, ikinci aşamada ise finansal dengenin sağlanması amaçlanmaktadır.

İlk aşama olan operasyonel denge aşamasında, gelecek faaliyet dönemine ilişkin ihtiyaç duyulan kaynak miktarıyla bu kaynakların her birine ilişkin mevcut kaynak kapasitesi arasında denge sağlanmaktadır. İkinci aşama olan finansal denge aşamasında, bütçeleme dönemi için gerekli kaynaklar ile kaynak fiyatları çarpılmak suretiyle kaynakların maliyeti oluşturulur. Böylece bütçeleme dönemine ilişkin harcama tutarı belirlenmiş olur. Bulunan sonuç işletmenin finansal hedefleriyle uyumlu değilse bu durum planlamanın mali olarak dengede olmadığını gösterir. Bu noktada finansal dengeye ulaşmak için önceki aşamalar tekrar gözden geçirilir ve finansal açıdan kabul edilebilir bir sonuca ulaşılır. Kapalı döngü modeli, gerçekçi temellere dayanan bir plan ve bütçe oluşturmak için işletmenin geçmiş bilgilerini göz önünde bulundurarak gelecekteki ihtiyaçlarını belirler. Finansal sonuçları üretmeden önce operasyonel denge üzerinde yoğunlaşarak gereksiz bütçe tekrarları yapılmasına engel olur. Bu şekilde bütçeleme işleminin

verimliliği artar. Bu çözümleme, fonksiyon ve işlemlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin daha iyi anlaşılmasını sağlar (Sandison vd., 2003: 17-19).

FTB kapalı döngü modelindeki iki aşamalı süreç Şekil 5'te gösterildiği gibi uygulanmaktadır.

Şekil 5: CAM-I'ın FTB Kapalı Döngü Modeli

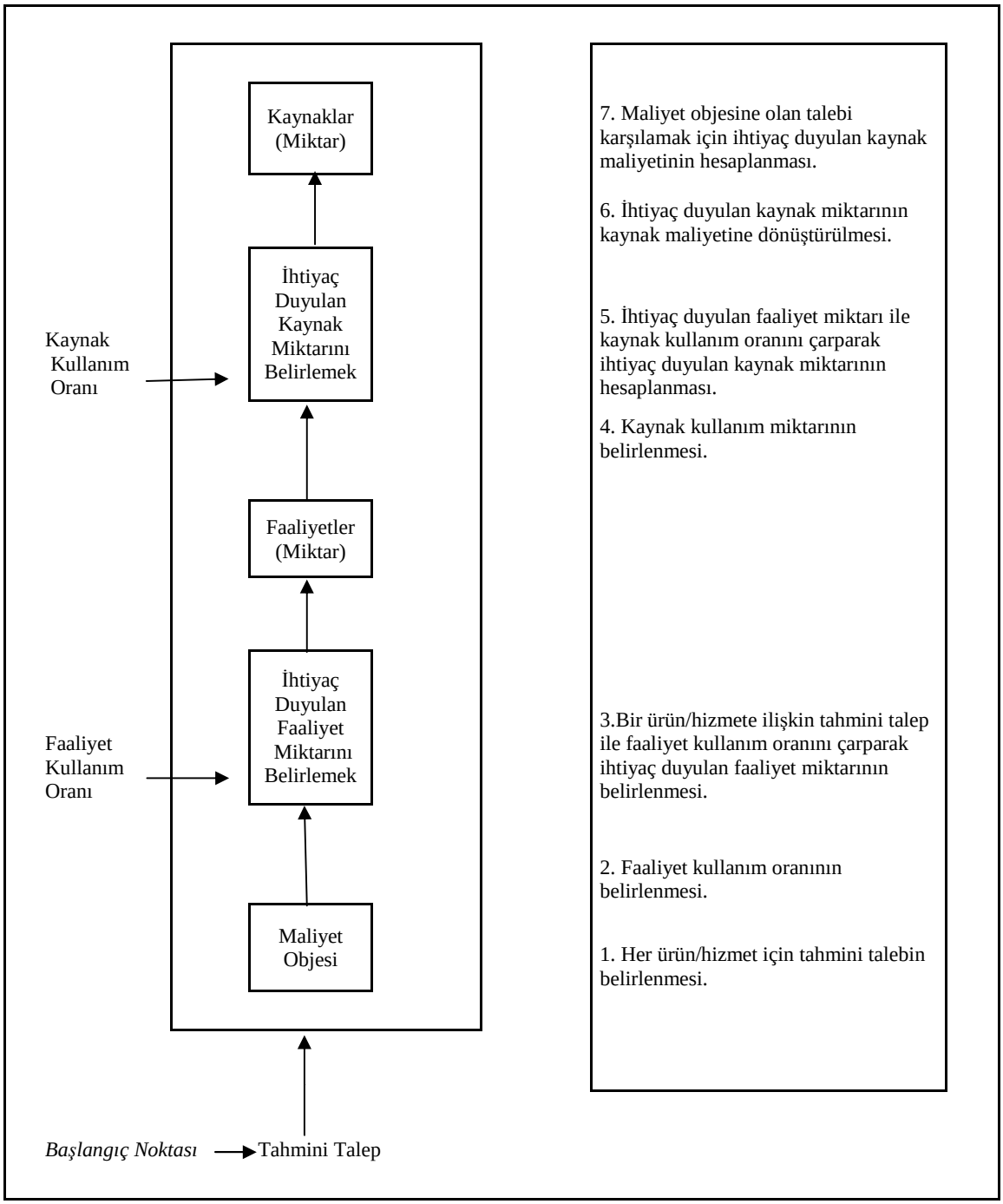

Kaynak: Hansen ve Torok, 2004: 34

Bleeker'in Faaliyet Tabanlı Bütçeleme Modeli

Bleeker, CAM-I'ın tasarladığı FTB modelinden yola çıkarak FTB'nin işleyişini ortaya yeni bir model ortaya çıkartarak açıklamıştır. Bu modelde açıklanan FTB'nin aşamaları Şekil 6'da gösterilmiştir.

Şekil 6: Bleeker'in FTB Modeli

Kaynak: Kaygusuz, 2002: 6

Bleeker FTB'yi yedi adımda açıklamaktadır. Bu aşamalar talep tahmini ile başlar ve talebi karşılamak için kaynak maliyetini tespit edilmesi aşamasına kadar belirli bir sıra takip eder. Bu sıralama şeklin sağ tarafında detaylandırılarak anlatılmıştır.

SONUÇ

FTB, geleneksel bütçeleme sürecinin dezavantajlarını azaltmak amacıyla tasarlanmış önemli bir bütçeleme tekniğidir. FTB'nin amacı, gelecekteki mamul ve hizmetlere olan talebi karşılamak için gerekli kaynak ihtiyaçlarının tespit edilmesidir. Böylece kaynakların daha etkin bir şekilde elde edilebilmesi mümkün olabilmektedir. Rekabetçi bir ortamda geleneksel bütçeleme süreci işletmenin içinde bulunduğu durumun gereklerine cevap verememektedir. İşletmeler gelecekle ilgili karar alırken çok daha hızlı karar alabilmelidirler. Alınan bu kararların da sadece finansal boyutta kalmaması, operasyonel açılardan da karar alabilmeyi sağlaması gerekir. İşletmeler için içinde bulundukları rekabetçi ortamın gerekliliği olarak üretilen mamul veya hizmetlerin analizleri yapılarak üretim için hangi faaliyetlere ihtiyaç duyulduğu ve bu faaliyetlerin yerine getirilmesinde ihtiyaç duyulan kaynakların neler olduğu tespit edilebilmelidir. Bu süreç ise bu konulara cevap verebilecek nitelikte özelliklere sahip olan FTB yönteminin kullanılmasını gerekli kılmaktadır.

İşletmeler ayrıca FTB sürecinde harcamalarını kontrol altına alabileceklerdir. Bu ise işletmelerin katma değeri olmayan işlerle vakit kaybetmelerinin önüne geçecektir. FTB'nin uygulanabilmesi için işletmede öncelikle FTM yönteminin kurulması gerekliliği de dikkat edilmesi gereken bir konudur. FTB sürecinde işletmeler planlama ile bütçelemeyi birleştirebildiklerinden dolayı stratejik kararlar alırken de bu yöntemi kullanabileceklerdir. Dolayısı ile işletmeler FTB ile rakiplerini de dikkate almış olacak ve planlamalarını ona göre yapıp bütçenin içine dâhil edebileceklerdir.

FTB sürecinde, üretilen mamul veya hizmetler analiz edilerek üretim için hangi faaliyetlere ihtiyaç duyulduğu tespit edildiğinden ve bu faaliyetlerin yerine getirilmesinde ihtiyaç duyulan kaynakların bütçelemesi gerçekleştirilerek ve FTB sürecinde işletmeler harcamalarını kontrol altına alabileceklerdir. FTB ayrıca, finansal tahminlerin doğruluk derecesini yükselterek, kaynak, faaliyet ve maliyet ilişkisini oldukça açık bir biçimde ortaya koyarak yönetimsel anlayışın gelişmesini; maliyetlerin ve performansın ölçülerek yönetilmesini sağlamaktadır. Rekabetin gittikçe arttığı günümüzde işletmelerin FTB'yi kullanmaları yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

BLEEKER, R. (2001). "Key Features of Activity-Based Budgeting", Journal of Cost Management, 15, 4: 5-20.

BLEEKER, R. (2002). "CAM-I Cost Management Systems Program Research Report", Journal of Cost Management, 15, 4: 5-8.

BRADLEY, G. and MOZJERIN, C. (2002). "An Introduction to Activity Based Costing and Activity Based Budgeting", http://www.usask.ca/tabbs/documents/An%20Introduction %20to%20Activity %20Based%20Costing%20and%20Activity%20Budgeting, (08.09.2011).

BRIMSON, J.A. (1991). Activity Accounting: An Activity Based Costing Approach. New York, USA: John Wiey&Sons.

BRIMSON, J.A., ANTOS, J. and COLLINS, J. (1999). Driving Value Using Activity-Based Budgeting. New York, USA: John Wiley&Sons, Inc.

COKINS, G. (2001).Activity-Based Cost Management: An Executive's Guide. Jonh Wiley&Sons.

COOPER, R. and SLAGMULDER, R. (2000). “Activity Based Budgeting-Part I”, Strategic Finance, 82, 3: 85-88.

COŞKUN, A. ve GÜNGÖRMÜŞ, A. H. (2008). “Özel İnşaat (Yap-Sat) İşletmelerinde Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yönteminin Uygulanması”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 2: 213-232.

HANSEN, S.C. and TOROK, R.G. (2004). The Closed Loop: Implementing Activity-Based Planning and Budgeting. Martionsville: CAM-I, Bookman Publishing.

HORNGREN, C.T., DATAR, S.M. and FOSTER, G. (2003). Cost Accounting: A Managerial Emphasis. New Jersey: Pearson Education International, Prentice Hall.

INNES, J. and MITCHELL, F. (1995). “A Survey of Activity-Based Costing in The U.K.’s Largest Companies”, Management Accounting Research, 6, 2: 137-153.

KAPLAN, R.S. and COOPER, R. (1998). Cost&Effect; Using Integrated Cost Systems to Drive Profitability and Performance. Boston: Harvard Business School Press.

KAYGUSUZ, S.Y. (2002). “Maliyet Yönetim Aracı Olarak Faaliyet Tabanlı Bütçeleme”, Active Bankacılık ve Finans Dergisi, 24: 1-18.

LA LONDE, B.J. and. GINTER, J.L. (1999). A Summary of Activity-Based Costing Best Practices. The Ohio State University’s The Supply Chain Management Research Group: Ohio State Publications.

LIU, L.Y.J., ROBINSON J.J. and MARTIN, J. (2003). “An Application of Activity-Based Budgeting: A UK Experience”, Cost Management, 17, 5: 30-36.

MCLEMORE, I. (1997). “The New Frontier in Budget”, http://businessfinancemag.com/article/new-frontier-budget-0901, (19.09.2011).

NEWING, R. (1994). “Out with the old, in with the new”, Accountancy, 114, 1211: 49-50.

ÖKER, F. (2003). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme; Üretim ve Hizmet İşletmelerinde Uygulamalar. İstanbul: Literatür Yayınları.

ÖZER, G. (2001). “Ürün Geliştirme Süreçlerinde Faaliyete Dayalı Tekniklerin Kullanımı”, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 5: 79-97.

SANDİSON, D., HANSEN, S.C. and TOROK, R.G. (2003). “Activity-Based Planning and Budgeting: A New Approach from CAM-I”, Journal of Cost Management, 17, 2: 16-22.

STEVENS, M.E. (2004). “Activity-Based Planning and Budgeting: The Coming of Age of the “Consumption-Based” Approach”, Journal of Corporate Accounting and Finance, 15, 3: 15-28.

TURNEY, P.B.B. (2000). “The State of 21st Century Cost Management”, Journal of Cost Management, 14, 5: 45-47.

TÜRK, Z. (2000). “Modern Bütçeleme Teknikleri: Faaliyet Esasına Dayalı Bütçeleme”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 2, 4: 37-50.

VAN DER MERWE, A. and KEYS, D.E. (2002). “The case for resource consumption accounting”, Strategic Finance, 83, 10: 31-36.

YILMAZ, M. ve COŞKUN, A. (2012). “Ortaöğretim Kurumlarında Öğrenci Birim Maliyetlerinin Hesaplanmasında Modern Bir Yöntem”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, 33: 277-290.

YILMAZ, M. (2012). “Zamana Dayalı Faaliyet Tabanlı Bütçeleme Ve Bir Üretim İşletmesinde Uygulanması”, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

260

MUHASEBE PAKET PROGRAMI SEÇİMİNDE ANALİTİK AĞ SÜRECİNİN KULLANIMI

Mehmet BASTI
Dr. , Fatih Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, 34500, Büyükçekmece, İstanbul
e-posta:mbasti@fatih.edu.tr

Ender BOYAR
Yrd. Doç. Dr. , Fatih Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Muhasebe Bölümü, 34500, Büyükçekmece, İstanbul
e-posta:enderboyar@fatih.edu.tr

ÖZET: Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler birçok iş kolunda işlerin bilgisayar ortamlarına taşınmasını netice vermiştir. Muhasebe mesleği bu dijital dönüşüme en hızlı uyum sağlayan iş kollarından birisidir. Bu dijital dönüşümde doğru kararların verilmesi hem verimlik hem de müşteri memnuniyeti açısından oldukça önemlidir. Genel anlamda yazılım seçim problemi, özelde ise muhasebe paket programı seçimi, çok kriterli kompleks bir problemdir. Çok kriterli karar problemlerinin çözümünde kullanılan yöntemlerden öne çıkan birisi de analitik ağ süreci (ANP) metodudur. ANP, sayısallaştırılabilen ve sayılaştırılması zor olan kriterler arasındaki iç ve dış bağımlılıklarla geri bildirimlerin analiz edilebildiği etkili bir karar verme metodudur. Bu çalışmada, en uygun muhasebe paket programının seçilmesi için, üç ana kriter grubu ve 16 alt kriter göz önünde bulundurularak en uygun alternatifin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın yöntemi, muhasebe meslek mensuplarına yapılan anket sonucunda kriterlerin ağırlıklarının belirlenmesi ve elde edilen kriter ağırlıklarının ANP metodu ile analizine dayanmaktadır. Çalışmada ANP metodu kullanılarak 6 farklı muhasebe paket programı alternatifi değerlendirilmiş ve en iyi alternatif belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Analitik Ağ Süreci, Muhasebe Paket Programı Seçimi

USE OF ANALYTIC NETWORK PROCESS IN ACCOUNTING SOFTWARE SELECTION

ABSTRACT: Today, advances in information and communication technologies have made several business branches move their business to computing environment. Profession of accounting is one of the fastest business branches that adapts to digital transformation. Giving right decisions in this digital transformation is very important in terms of both productivity and customer satisfaction. In general terms, the software selection issue, in particularly the choice of accounting software, is a complex multi-criteria problem. One of the outstanding methods that is used for solutions of multi-criteria decision problems is the analytic network process (ANP) method. ANP is an efficient decision making method in which the feedback among the internal and external dependencies the digitalized criteria and the criteria that are difficult to digitalize are analyzed. In this study, it was aimed to determine the most suitable alternative for selecting the most appropriate accounting packet program by considering a set of three main criteria, and 16 sub-criterion. The method for the study relies on determining the weights of criteria as a result of a survey that is done among accounting professionals and the analysis of obtained criteria weights by ANP method. In this study, six different accounting software alternatives are evaluated by using the method of ANP and the best alternative has been determined.

Keywords: Analytic Network Process, Accounting software selection.

GİRİŞ

Zamanında ve doğru karar vermenin önemi, hem bireyler hem de kurumlar için gün geçtikçe artmaktadır. Dolayısıyla karar verme konusunda yapılan çalışmalar her geçen gün daha çok önem kazanmaktadır.

Bilişsel psikoloji alanında yapılan çalışmalar, insanların bilişsel yeteneklerinin aşırı miktarda bilgi karsısında zayıf düştüğünü göstermektedir. Bilişsel olarak aşırı yüklenme gerektiren problemlerle karşılaşan kişiler, problemin bütünü ile uğraşmak yerine, sezgisel yöntemler kullanarak problemi küçük parçalara ayırıp, çözümler bulmaktadırlar (Tektaş ve Hortaçsu, 2003:58). Bu konuda George Miller (1956:355) makalesinde aynı anda beyin tarafından işlenebilecek ve

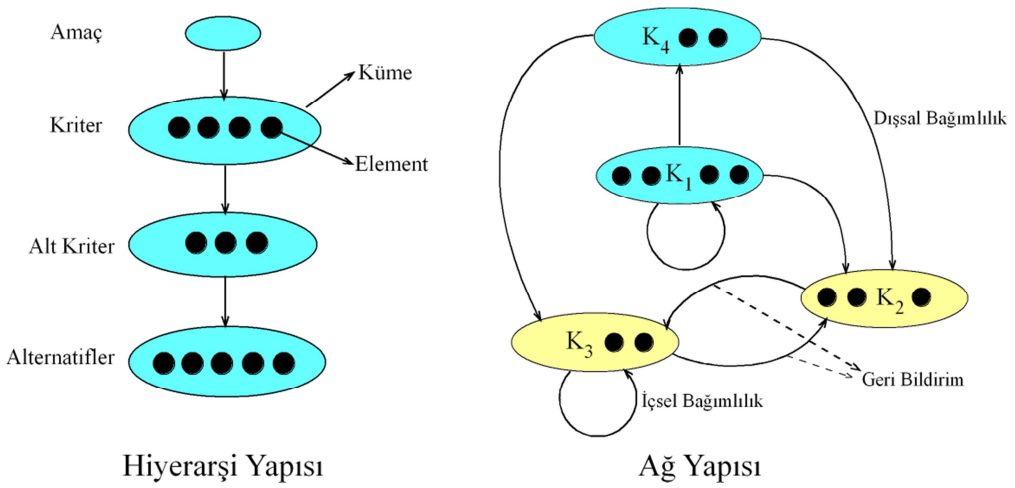
kısa dönem hafızada tutulabilecek öğe sayısının üst sınırının yedi olduğunu belirtmektedir. Bunun bazı kişilerde 5'e düşebilirken en fazla 9'a kadar çıkabileceğini ifade etmiştir.

Bu yüzden insanlar karmaşık problemlerle karşılaştıklarında, problemi çözebilmek için, öncelikle bileşenlerine ayırmalıdır. Bir sonraki aşama olarak problem ağ yapısı şeklinde düzenlemelidirler. Yazılım seçim problemi, benzer özellikler taşıyan, çok bileşenli karmaşık bir problemdir. Bu tür karmaşık karar problemlerinin çözümünde yaygın olarak kullanılan tekniklerden birisi de Analitik Ağ Süreci (ANP) metodudur.

ANALİTİK AĞ SÜRECİ

Günlük yaşantımızda ve iş hayatımızda çoğu zaman bir konu hakkında karar vermek zorunda kalırız. Kararlarımızı kısa sürede vermemiz gerekir çünkü kararları geciktirmemiz bazı fırsatları kaçırmamız anlamına gelebilir. Bu yüzden sistematik ve çok amaçlı bir karar verme yöntemine ihtiyaç duyulmaktadır (Saaty, 2001).

Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) yönteminin devamı niteliğinde ve daha genel bir yaklaşım olan Analitik Ağ Süreci (ANP), karmaşık karar verme problemlerinde daha etkin ve gerçekçi çözümler ortaya koymak amacıyla Thomas L. Saaty (1999) tarafından geliştirilmiş çok kriterli bir karar verme tekniğidir. Bir karar probleminde bileşenler arasındaki ilişkiler tek yönlü olmayıp karşılıklı olduğu zaman, hiyerarşik tanımlamalar yeterli olmaz. Bu durumda seviyeler ortadan kalkar ve bileşenlerin ağırlıklarını bulmak daha karmaşık bir sürecin analizini gerektirir. ANP, problemleri, bileşenler arasındaki ilişkileri ve yönlerini tanımlayarak bir serim şeklinde ifade eder. Bu yapı sayesinde, doğrudan ilişkilendirilmemiş bileşenler arasında olabilecek dolaylı etkileşimler ve geri bildirimler de dikkate alınmış olur (Özdemir, 2004). Kısaca ifade edilecek olursa ANP yöntemi tüm kriterleri ve faktörleri dikkate alarak bunlar arasındaki ilişkileri tanımlayıp en iyi kararı vermeyi amaçlamakta bunu yaparken de kriterler ve alt kriterler arasındaki ilişkilere ve geri bildirimlere imkân sağlamakta böylece daha gerçekçi sonuçlara ulaşmayı mümkün kılmaktadır.

Şekil 1. Hiyerarşi ve Ağ Yapılarının Karşılaştırılması (Azis, 2003).

ANP yöntemi Şekil 1'de görüldüğü gibi AHP'den farklı olarak bir kriter kümesi içinde yer alan kriterin hem kendi kümesi içindeki bir kriterle hem de başka bir kriter kümesi içinde yer alan kriter ile karşılaştırılabilmesine imkan sağlamaktadır. Bir kriter kümesi içindeki kriterlerin aralarındaki ilişkiye iç bağımlılık adı verilirken, farklı kriter kümelerinde yer alan kriterlerin arasındaki ilişkilere ise dışsal bağımlılık adı verilir. İki farklı kriter kümesi içinde yer alan kriterlerin karşılıklı ilişkisi ise geri bildirim olarak isimlendirilmektedir.

ANP yöntemi ile bir karar probleminin çözümü konusunda içerik olarak aynı olmakla birlikte literatürde farklı sayıda aşamalar kullanılmaktadır. (Meade ve Sarkis, 1999, 248; Chung, Lee ve Pearn, 2005, 1152; Ecer, Açıkgözoğlu ve Yaman, 2009, 193). Bu çalışmada beş aşamalı bir model kullanılmıştır.

ANP yönteminin uygulama adımları şu şekilde özetlenebilir:

Aşama 1: Probleminin tanımlanması ve modelin kurulması
ANP'in başlangıç aşamasında karar problemi tanımlanır. Amaç, ana kriterler, alt kriterler ve alternatifler açık bir şekilde ifade edilir.

Aşama 2: Modeldeki ilişkilerin belirlenmesi
Kriterler arasındaki ilişkiler tanımlanır. İç ve dış bağımlılıklar ve varsa kriterler arasındaki geri bildirimler tanımlanır.

Aşama 3: İkili karşılaştırma matrislerinin oluşturulması
Konunun uzmanları olan karar vericilerin ANP'nin tanımlanmış olan ölçek değerlerini kullanarak ikili karşılaştırmaları yapması sağlanır. İkili karşılaştırmalar bir matris şeklinde yapılır ve böylece kriterlerin öncelik değerleri elde edilmiş olur. Ayrıca alternatifler de birbirleriyle ikili olarak karşılaştırılır. Uzman desteği ile yapılan ikili karşılaştırmaların tutarlı olup olmadığı her bir matris için tutarlılık oranının (CR) hesaplanması ile bulunur. ANP'de CR, tutarlılık indeksi olarak isimlendirilen (CI)'ın rastgele tutarlılık indeksi (RI)' ya bölümüyle hesaplanır. Yapılan ikili karşılaştırmaların tutarlı olduğu CR parametresinin 0.1 değerinden küçük olması ile anlaşılır. CR parametresinin değeri 0.1'den büyükse yapılan ikili karşılaştırmalarda tutarsızlık vardır. Bu ise yapılan ikili karşılaştırmaların karar verici uzmanlar tarafından yeniden gözden geçirmesi ile çözülür. Tutarlılık testinde amaç verilen kararlar arasındaki tutarlılığı ölçmektir. Örnek olara A, B'den daha önemli ve B'de C'den daha önemli ise A, C'den daha önemli olması gerekir şeklinde ifade edilebilir. Bu adımda böylece kriterlerin önceliklerini barındıran öncelik vektörleri elde edilir. Öncelik vektörleri bir matrisin sütunlarına yerleştirilerek ağırlıklandırılmamış süper matris oluşturulur (Ecer vd., 2009).

Aşama 4: Süper matrisin oluşturulması ve analizi
Süper matrisi oluşturan aslında bir önceki adımda yapılan ikili karşılaştırma vektörlerinin bir araya gelmesidir. Bu adımda yapılan ağırlıklandırılmış ve limit süper matrislerin oluşturulmasıdır. Ağırlıklandırılmamış süper matristeki değerlerin ilgili kriterin yer aldığı kümenin ağırlığıyla çarpılması sonucu yeni bir matris elde edilir. Bu matrise ağırlıklandırılmış süper matris adı verilir (Ecer vd., 2009). Süper matris, parçalı bir matristir ve buradaki her matris bölümü bir sistem içindeki iki kriter arasındaki ilişkiyi gösterir (Görener, 2009). Ağırlıklandırılmış süper matrisin sütunları toplamı 1'e eşit olmadığı durumda sütun toplamı 1'e eşitleninceye kadar normalleştirme işlemi uygulanır ve böylece matris stokastik hale getirilir. Öncelikleri bir noktada eşitlemek için süper matrisin 2n+1 dereceden kuvveti alınır. Kuvvet alma işlemi matrisin satırları durağanlaşıncaya yani herhangi bir satırdaki tüm elemanlar aynı değeri alıncaya kadar yapılır. Bu yöntemle elde edilen matris limit süper matris olarak adlandırılır. Limit süper matris ile alternatiflerin ve kriterlerin öncelikleri belirlenmiş olur. Limit süper matriste en yüksek önceliğe sahip olan kriter karar sürecini etkileyen en önemli kriterdir (Ecer vd., 2009).

Aşama 5: En iyi alternatifin belirlenmesi
Elde edilen limit matrisle, alternatiflere ve karşılaştırılan kriterlere ait önem ağırlıkları tespit edilmiş olur. Bir önceki adımda oluşturulan limit süper matrise göre en yüksek önceliğe sahip olan alternatif en iyi alternatiftir. Kararı etkileyen en yüksek önem ağırlığına sahip olan kriter de en önemli kriterdir.

Tablo 2. ANP'de Karşılaştırmada Kullanılan Temel Ölçek

Değer	Tanım	Açıklama
1	Eşit derecede önemli	İki seçenekte eşit derecede öneme sahiptir
3	Biraz önemli	Tecrübe ve yargılar bir kriteri diğerine karşı biraz üstün kılmaktadır
5	Fazla önemli	Tecrübe ve yargılar bir kriteri diğerine karşı oldukça üstün kılmaktadır
7	Çok fazla önemli	Kriter diğerine göre çok güçlü şekilde üstündür.
9	Son derece önemli	Bir kriterin diğerinden çok üstün olduğunu gösteren bilgiler çok yüksek derecede güvenilirdir.
2, 4, 6, 8	Ara değerler	Ara değerler uzlaşma gerektiğinde kullanılabilir.

Kaynak: Saaty, 2001: 26.

ANP, çok fazla kriter ve alternatifin değerlendirilmesi gereken karmaşık karar problemlerinin söz konusu olduğu birçok alanda yaygın olarak tercih edilen bir metot olmuştur. Bu çerçevede ANP, çok eski bir geçmişe sahip olmamasına rağmen pek çok karar problemine başarıyla uygulanmıştır. ANP metodunun literatürde farklı problemlere uygulanmış olduğu çalışmalardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Tedarik zinciri yönetimi konusunda Meade (1998), Pamukçu (2004), Choudhury vd. (2004), Thakkar vd. (2005), Dağdeviren vd. (2005), Dağdeviren vd. (2006), Bayazıt (2006), Keçeci (2006), Jharkharia ve Shankar (2007) ve Agarwal vd. (2006); tedarikçi seçiminde Gencer ve Gürpınar (2007), ekonomik kriz tahmininde Kocakalay vd. (2004), Niemira ve Saaty (2004), Felek vd. (2007); imalat sistemleri konusunda Bayazıt (2002) ile Güngör (2006), politika seçiminde konusunda Alikalfa ve Özdemir (2003), Özdemir (2004), Üstün ve Demirtaş (2004); tesis yeri seçiminde Cheng vd. (2005), Burnaz ve Topçu (2006) ile Partovi (2006), Tuzkaya vd. (2008); kredi başvurusu değerlendirmede İlter (2006); proje değerlendirme konusunda Meade ve Sarkis (1999), Lee ve Kim (2001) ile Meade ve Presley (2002); eğitim alanında Büyükyazıcı (2000); askeri sahada Aytürk (2006); tasarım probleminde Özdemir (2004); üretim planlama konusunda Karsak vd. (2002) ile Chung vd. (2005), stratejik yönetim konusunda Yüksel ve Dağdeviren (2007) ile Wu vd. (2008), bilgi yönetimi alanında Wu ve Lee (2007); toplam kalite yönetimi konusunda Bayazıt ve Karpak (2007); haberleşme teknolojileri alanında Lee vd. (2007) tarafından ANP metodu kullanılmıştır.

ANALİTİK AĞ SÜRECİ KULLANILARAK MUHASEBE PAKET PROGRAMI SEÇİMİ

Bu çalışmada muhasebe paket programı seçimi amacıyla geliştirilen ANP modelinde muhasebe meslek mensuplarına anket uygulanmıştır. Anket yoluyla öncelikle modelde kullanılan kriterler ve alternatifler (muhasebe paket programları) belirlenmiştir. Daha sonra kriterlerin önem derecesinin belirlenmesi ve son olarak ta alternatiflerin kriterlere göre değerlendirilmesi istenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, bilimsel bir yöntem olan ve birçok karar probleminde yaygın olarak kullanılmakta olan analitik ağ süreci (ANP) yöntemi ile muhasebe paket programı seçimi yapılmasıdır.

Araştırmanın Kapsamı

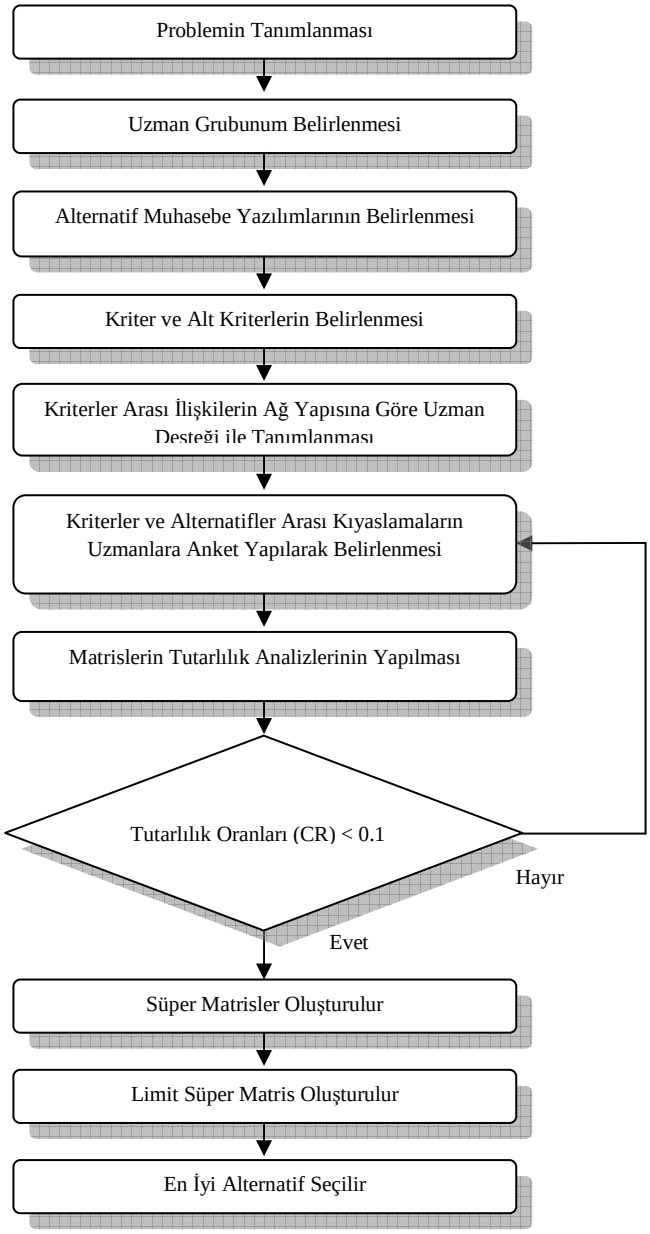
Araştırma Türkiye'de faaliyet gösteren muhasebe meslek mensupları üzerine herhangi bir bölge sınırlaması yapılmaksızın gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması online ortamda uygulanmış, yaklaşık bin kadar mail adresine eposta gönderilmiştir. Anketi cevaplayanların sayısı, 66 olarak gerçekleşmiştir.

Alınan cevaplardan çok az kullanılan programlar ile muhasebe büroları dışında kullanılanlar araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın amacına yönelik bir anket formu hazırlanmıştır. Anket formunda muhasebe meslek mensuplarının kullandıkları paket programları hangi kriterlere göre seçtikleri, hangi programı kullandıkları, programı şirkette mi yoksa büro da mı kullandıkları, kullandıkların programların kriterlere göre değerlendirilmesi ile ilgili sorulara yer verilmiştir.

Anketlere verilen cevapların temelde iki ana bölümde değerlendirilmesi yapılmıştır. İlk olarak katılımcılardan bir muhasebe paket programı tercihinde kendileri için hangi kriterlerin önemli olduğu sorulmuş, ikinci olarak ta, kullanmakta oldukları paket programlarını bu kriterlere göre değerlendirilmesi istenmiştir.

Şekil 2. ANP ile Muhasebe Paket Programı Seçimi Modelinin Akış Şeması

Kriterlerin öneminin belirlenmesinde, kriterlere ANP'nin değerlendirme ölçeği olan 1-9 aralığında puan verilmesi istenmiştir. Kullanılmakta olan paket programlarının değerlendirilmesinde ise, aynı kriterlere göre, 5'li likert (Kötü – Vasat – İyi - Çok iyi -Mükemmel) aralığında değerlendirilmeleri istenmiştir. Elde edilen sonuçların geometrik ortalaması alınarak, ANP ölçeği olan 1-9 aralığına dönüştürülmesi gerçekleştirilerek, yazılımlarda veri olarak kullanılmıştır.

Verilerin değerlendirilmesinde Superdecision ve Mikrosoft Excel yazılımlarından faydalanılmıştır.

1.1. Kriterler ve Alternatifler

Genelde yazılım seçimi, özelde ise muhasebe paket programı seçiminde AHP ve ANP kullanılması konusunda literatürde yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. (Ateş ve Düzenli, 2007; Ayağ ve Özdemir, 2007; Koçak, 2003; Görener, 2011). Araştırmada aşağıdaki kriterler kullanılmıştır.

Kriterler 1: Yazılımın Teknik Özellikleri

T1: Farklı platformlardan veri alma ve gönderme özelliği
T2: İnternet tabanlı olması
T3: Menülerin kullanım kolaylığı
T4: Mevzuat değişikliklerine uyum hızı
T5: Raporlama yeteneği
T6: TMS/TFRS ile uyumlu olması
T7: Uyarı ve bilgilendirme sistemi
T8: Yazılımın özel ihtiyaçlara cevap vermesi(esneklik)

Kriterler 2: Yazılım Firmasında Aranan Özellikler

F1: Eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin kalitesi
F2: Programın piyasadaki kullanım yaygınlığı
F3: Yazılım şirketinin müşteri desteği
F4: Yazılım şirketinin ürünlerini sürekli geliştirmesi

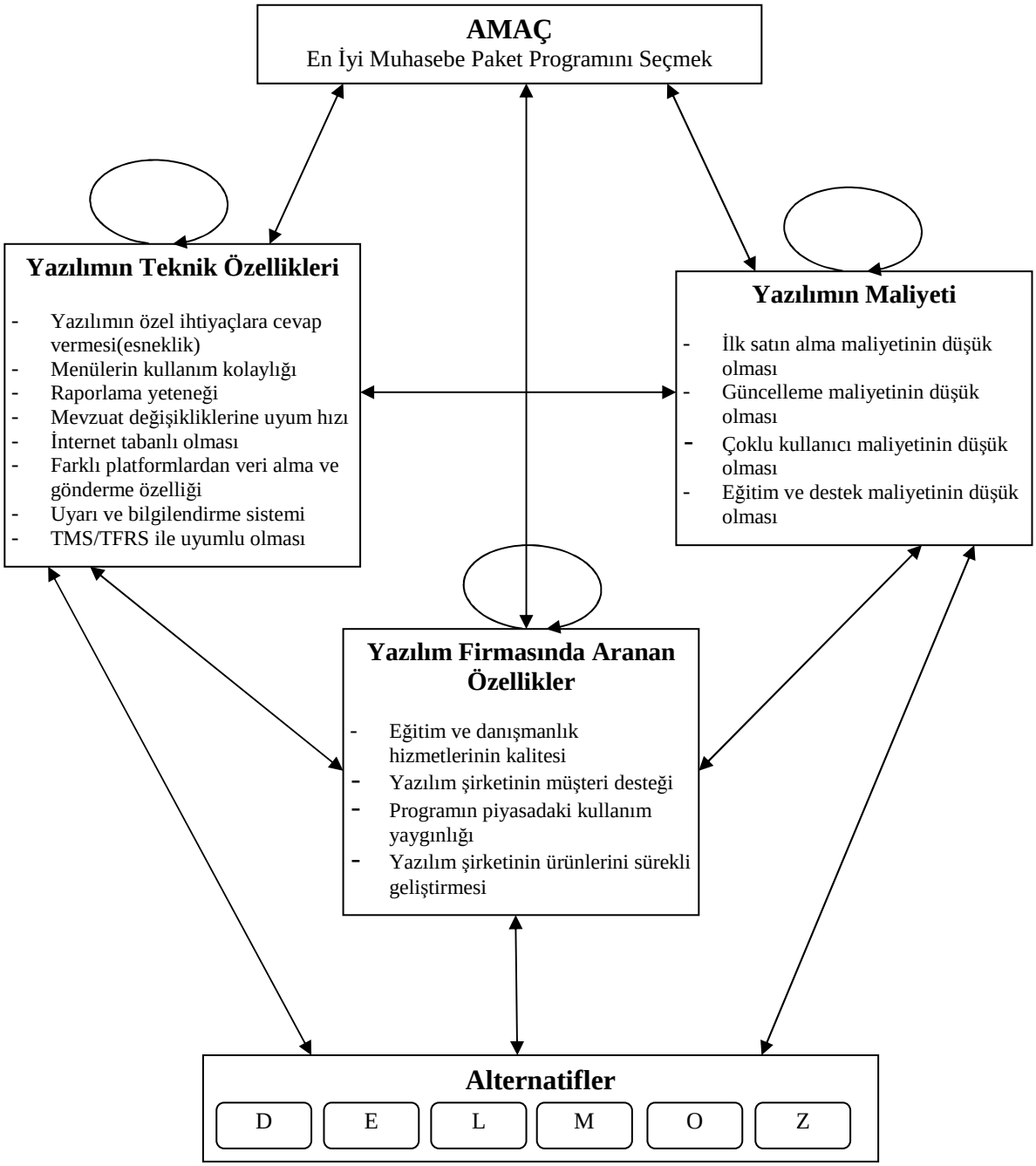
Kriterler 3: Yazılımın Maliyeti

M1: Eğitim ve destek maliyetinin düşük olması
M2: Güncelleme maliyetinin düşük olması
M3: İlk satın alma maliyetinin düşük olması
M4: Çoklu kullanıcı maliyetinin düşük olması

Alternatiflerin (muhasebe paket programları) belirlenmesi sırasında katılımcılara herhangi bir paket programı adı verilmemiş, katılımcıların belirttikleri paket programları değerlendirmeye alınmıştır.

Probleminin Tanımlanması ve Modelin Kurulması:

Aşağıdaki şekilde verilen modelin en üstünde belirlenen kriterlere göre en iyi muhasebe paket programının seçilmesi amaç olarak belirlenmiştir. İkinci aşamada muhasebe paket programı seçimini etkileyene kriterler üç alt grup şeklinde yer almaktadır. Bu çalışmada kullanılan kriterler yazılımın teknik özellikleri, yazılım firmasında aranan özellikler ve yazılımın maliyetidir. Kriterler arasındaki ilişkiler ANP yönteminde önemlidir. Çalışmada bu ilişkiler için uzmanlardan görüş alınmıştır. Modelin son aşamasında değerlendirilecek alternatif muhasebe paket programlarına yer verilmiş ve bu altı farklı muhasebe paket programı değerlendirmeye alınmıştır.

Şekil 3. ANP ile Muhasebe Paket Programı Seçimi Modeli

İkili Karşılaştırma Matrislerinin Oluşturulması:

Muhasebe paket programını seçimi modelinin oluşturulması ve kriterler arasındaki iç ve dış ilişkilerin belirlenmesinden sonraki aşama, modeldeki bu ilişkilerin dikkate alınarak ikili karşılaştırma matrislerinin oluşturulması ve kriterlere ilişkin nispi önem ağırlıklarının belirlenmesidir. Bu amaçla ilk olarak anketin bu kısmı ile ilgili kullanıcıların vermiş olduğu önem ağırlıklarının geometrik ortalaması alınmıştır. Bu sonuçlardan yola çıkarak ikili karşılaştırma matrisi oluşturulmuş ve elde edilen öncelik değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2. Kriterlere Göre Oluşturulan İkili Karşılaştırma Matrisi ve Öncelik Değerleri

Kriterler	Yazılımın Teknik Özellikleri	Yazılım Firmasından Beklenen Özellikler	Yazılımın Maliyeti	Öncelikler
Yazılımın Teknik Özellikleri	1	5	7	0,715
Yazılım Firmasından Beklenen Özellikler	1/5	1	5	0,219
Yazılımın Maliyeti	1/7	1/5	1	0,067

Benzer şekilde alt kriterlerin ikili karşılaştırma matrislerinin oluşturulması için, kullanıcıların kullandıkları programlara vermiş oldukları memnuniyet derecesi puanlarının geometrik ortalamaları alınmıştır. Alınan bu geometrik ortalama değerleri, ANP'nin kriter karşılaştırma ölçeği olan 1-9 aralığına uygun şekilde düzenlenmiş ve bu değerler programa veri olarak girilmiştir. Tabloda görülen eksi değerler ikinci alternatifin ilgili kritere göre daha iyi olduğu, artı değerler ise birinci alternatifin daha iyi olduğunu göstermektedir.

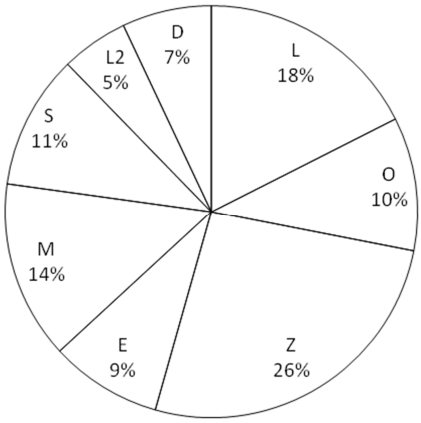
Tablo 3. Alt Kriterlere Göre Oluşturulan Alternatiflerin Öncelik Değerleri

	Farklı platformlardan veri alma ve gönderme	İnternet tabanlı olması	Menülerin kullanım kolaylığı	Mevzuat değişikliklerine uyum hızı	Raporlama yeteneği	TMS/TFRS ile uyumlu olması	Uyarı ve bilgilendirme sistemi	Yazılımın özel ihtiyaçlara cevap vermesi(esneklik)	Eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin kalitesi	Programın piyasadaki kullanım yaygınlığı	Yazılım şirketinin müşteri desteği	Yazılım şirketinin ürünlerini sürekli geliştirmesi	Eğitim ve destek maliyetinin düşük olması	Güncelleme maliyetinin düşük olması	İlk satın alma maliyetinin düşük olması	Çoklu kullanıcı maliyetinin düşük olması
D-E	-2	-1	-1	2	-3	-1	1	-2	-5	-3	-4	-2	1	2	2	1
D-L	-6	-7	-2	-3	-4	-4	-4	-3	-4	-2	-5	-3	-7	-5	-6	-8
D-M	-5	-4	-2	-1	-4	-3	-3	-2	-4	-2	-4	-3	-3	-3	-4	-3
D-O	-4	-1	-4	-4	-4	-2	-3	-4	-3	-2	-3	-2	-5	-4	-3	-6
D-Z	-5	-4	-2	-2	-3	-2	-3	-4	-4	-4	-4	-3	-4	-4	-4	-6
E-L	-5	-7	-2	-4	-2	-3	-4	-2	2	2	-1	-2	-7	-6	-7	-8
E-M	-4	-4	-1	-2	-2	-3	-3	-1	2	2	1	-2	-3	-5	-5	-4
E-O	-3	1	-3	-5	-2	-2	-3	-2	3	2	2	1	-6	-5	-3	-7
E-Z	-4	-3	-2	-3	1	-2	-3	-3	2	-2	2	-2	-4	-5	-5	-6
L-M	2	4	1	2	1	1	2	2	-1	-1	1	1	4	3	3	5
L-O	3	7	-3	-2	-1	2	2	-1	2	-1	2	2	2	2	4	2
L-Z	2	5	-1	2	2	2	2	-2	1	-3	2	2	3	2	2	3
M-O	2	4	-3	-3	-1	2	1	-2	2	-1	2	2	-3	-2	3	-4
M-Z	-1	1	-1	-2	2	2	1	-3	2	-3	2	1	-2	-2	-1	-3
O-Z	-2	-4	3	3	2	1	-1	-1	-1	-2	-1	-2	2	1	-3	2

Yukarıda belirlenen ikili karşılaştırma değerleri Super Decisions yazılımına veri olarak girilmiştir. ANP yöntemi, en iyi alternatifin belirlenmesinin yanında, karar verme aşamasında kullanılan kriterlerin önem dereceleri konusunda da bilgi vermektedir. Bu ise, karar vericiye hangi kriterlerin daha önemli olduğu konusunda bilgi sunmaktadır.

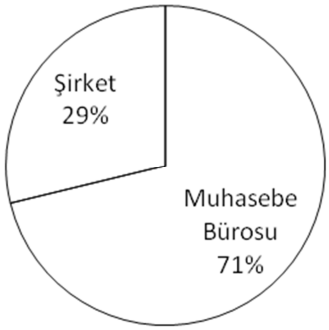
Araştırmanın Sonuçları

Yapılan anket sonucunda, kullanılan paket programlarına ilişkin sorulan sorulara ait aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

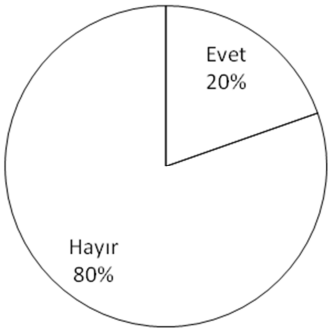

Şekil 4. Muhasebe Paket Programlarının Dağılımı

Araştırmaya göre, katılımcılar arasında en çok kullanılan paket programının Z programı olduğu ve Z programını, L ve M programlarının takip ettiği görülmüştür.

Şekil 5. Kullanım Yerlerine Göre Muhasebe Paket Programlarının Dağılımı

Şekil 6. Muhasebe Paket Programını Yakın Değiştirmeyi Düşünenlerin Dağılımı

Araştırmaya göre, katılımcıların %71'i muhasebe paket programını muhasebe bürosunda kullanırken, %29'u ise şirkette kullanmaktadır. Katılımcıların %20'si kullanmakta olduğu muhasebe paket programını yakın gelecekte değiştirmeyi düşünmektedir.

Muhasebe paket programı seçimi ile ilgili belirlenmiş olan üç ana kriter grubuna ait sonuçlar aşağıda tek tek sırasıyla verilmiştir. Yazılımın teknik özellikleri ana kriteri kapsamındaki alt kriterlerin önem dereceleri Tablo 4 ile verilmiştir. Tabloya göre katılımcıların muhasebe paket programı seçiminde en çok önem verdiği alt kriter TMS/TFRS uyumlu olmasıdır. Diğer yüksek önem verilen kriterler ise sırasıyla "Mevzuat değişikliklerine uyum hızı", "Raporlama yeteneği" ve "İnternet tabanlı olması" dır.

Tablo 4. Yazılımın Teknik Özellikleri Ana Kriteri Kapsamındaki Alt Kriterlerinin Önem Değerleri

Name	Normalized by Cluster	Limiting
Farklı platformlardan veri alma ve gönderme öz~	0.03691	0.012635
İnternet tabanlı olması	0.12014	0.041125
Menülerin kullanım kolaylığı	0.07162	0.024515
Mevzuat değişikliklerine uyum hızı	0.15492	0.053029
Raporlama yeteneği	0.12936	0.044279
TMS/TFRS uyumlu olması	0.40716	0.139370
Uyarı ve bilgilendirme sistemi	0.03775	0.012921
Yazılımın özel ihtiyaçlara cevap vermes~	0.04215	0.014427

Tablo 5. Yazılım Firmasında Aranan Özellikler Ana Kriteri Kapsamındaki Alt Kriterlerinin Önem Değerleri

Name	Normalized by Cluster	Limiting
Eğitim ve danışmanlık hizmetleri	0.20882	0.030041
Piyasadaki kullanım yaygınlığı	0.19425	0.027945
Yazılım firmasının müşteri desteği	0.20611	0.029650
Yazılım firmasının ürünlerini sürekli geliş~	0.39082	0.056222

Yazılım firmasından beklenen özellikler ana kriteri kapsamındaki alt kriterlerin önem dereceleri Tablo 5'te verilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlara göre katılımcılar en çok "Yazılım firmasının ürünlerini sürekli geliştirmesi" kriterine önem vermektedir. Diğer alt kriterin önem dereceleri ise birbirine oldukça yakındır.

Tablo 6. Yazılımın Maliyeti Ana Kriteri Kapsamındaki Alt Kriterlerinin Önem Değerleri

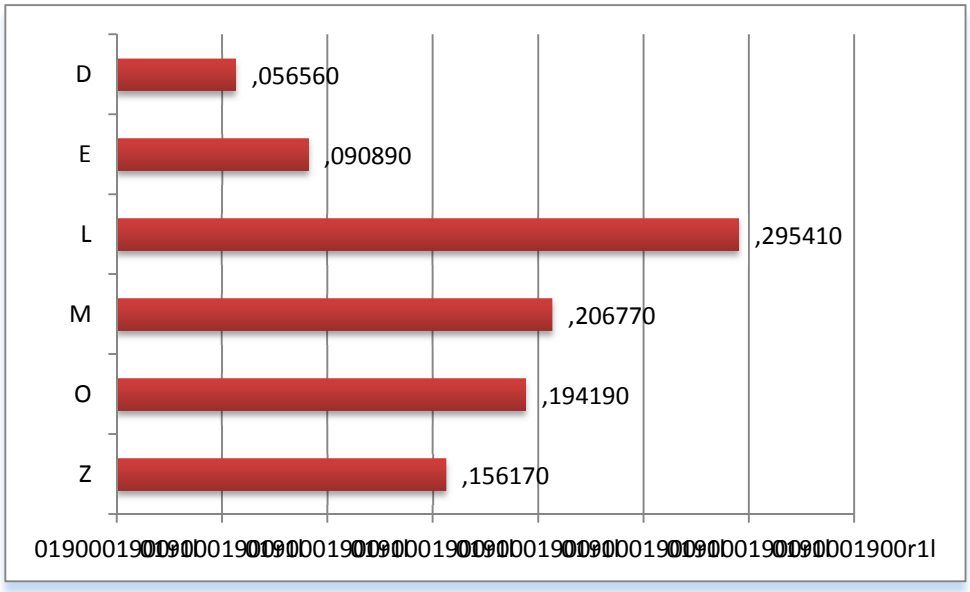
Name	Normalized by Cluster	Limiting
Eğitim ve destek maliyetinin düşük olması	0.06815	0.022525
Güncelleme maliyetinin düşük olması	0.05609	0.018539
İlk satın alma maliyetinin düşük olması	0.13844	0.045757
Çoklu kullanıcı maliyetinin düşük olması	0.18271	0.060390

Yazılımın maliyeti ana kriteri kapsamındaki alt kriterlerin önem derecelerinin verildiği Tablo 6 incelendiğinde "Çok kullanıcı maliyetinin düşük olması" ve "İlk satın alma maliyetinin düşük olması" kriterlerinin öne çıktığı görülmektedir.

Sonuçlar incelendiğinde, bütün kriterler açısından bir alternatifin öne çıkmadığı görülmüştür. Diğer bir şekilde ifade edilecek olursa, bir alternatif bir kritere göre iyi bir derece alırken, diğer bir kritere göre ise daha düşük bir derece alabilmektedir. Kriterlere göre alternatifleri değerlendirdiğimizde, aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

M alternatifi, raporlama yeteneği ve TMS/TFRS ile uyumlu olması kriterlerinde öne çıkmaktadır. O alternatifi, menülerin kullanım kolaylığı ve mevzuat değişikliklerine uyum hızı kriterlerinde öne çıkmaktadır. Z alternatifi, yazılımın özel ihtiyaçlara cevap vermesi ve programın piyasadaki kullanım yaygınlığı kriterlerinde öne çıkmaktadır. E alternatifi ise, eğitim danışmanlık hizmetlerinin kalitesi ve yazılım şirketinin müşteri desteği kriterlerinde öne çıkmaktadır. Diğer sekiz kriter açısından ise, toplam derecelendirmede birinci olan L alternatifi öne çıkmaktadır.

Tablo 7. Alternatiflerin Değerlendirilmesi İle İlgili Sonuçlar

Tablo 8. Ağırlıklandırılmamış Süpermatris

		Alternatifler						Kriterler 1								Kriterler 2				Kriterler 3			
		D	**E**	**L**	**M**	**O**	**Z**	**T1**	**T2**	**T3**	**T4**	**T5**	**T6**	**T7**	**T8**	**F1**	**F2**	**F3**	**F4**	**M1**	**M2**	**M3**	**M4**
Alternatifler	**D**	0	0	0	0	0	0	0,04	0,041	0,081	0,088	0,049	0,068	0,081	0,061	0,045	0,068	0,047	0,069	0,041	0,058	0,054	0,036
	E	0	0	0	0	0	0	0,058	0,059	0,096	0,054	0,132	0,08	0,072	0,132	0,315	0,222	0,231	0,119	0,085	0,039	0,039	0,034
	L	0	0	0	0	0	0	0,371	0,501	0,151	0,243	0,232	0,276	0,304	0,18	0,159	0,121	0,238	0,261	0,369	0,346	0,392	0,398
	M	0	0	0	0	0	0	0,207	0,2	0,121	0,088	0,232	0,276	0,19	0,11	0,227	0,121	0,231	0,227	0,138	0,135	0,203	0,087
	O	0	0	0	0	0	0	0,128	0,059	0,38	0,377	0,232	0,156	0,176	0,235	0,112	0,13	0,123	0,119	0,194	0,211	0,099	0,263
	Z	0	0	0	0	0	0	0,197	0,138	0,171	0,15	0,124	0,145	0,176	0,282	0,141	0,338	0,131	0,205	0,172	0,211	0,214	0,182
Kriterler 1	**T1**	0,071	0,074	0,168	0,106	0,049	0,103	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	T2	0,04	0,044	0,276	0,106	0,025	0,058	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
	T3	0,236	0,227	0,094	0,205	0,277	0,192	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	T4	0,257	0,162	0,168	0,106	0,277	0,192	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
	T5	0,12	0,227	0,094	0,205	0,123	0,103	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
	T6	0,064	0,074	0,053	0,106	0,049	0,058	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
	T7	0,112	0,074	0,094	0,106	0,078	0,103	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	T8	0,1	0,119	0,053	0,057	0,123	0,192	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kriterler 2	**F1**	0,125	0,333	0,305	0,2	0,167	0,16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,333	0	0	0	0	0	0
	F2	0,375	0,333	0,201	0,2	0,333	0,467	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,333	0	0	0	0	0	0
	F3	0,125	0,167	0,201	0,2	0,167	0,095	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,333	0	0	0	0	0	0
	F4	0,375	0,167	0,294	0,4	0,333	0,277	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Kriterler 3	**M1**	0,2	0,286	0,333	0,286	0,359	0,122	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
	M2	0,4	0,286	0,167	0,286	0,2	0,227	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	M3	0,2	0,143	0,167	0,286	0,082	0,227	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	M4	0,2	0,286	0,333	0,143	0,359	0,424	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0

Tablo 9. Ağırlıklandırılmış Süpermatris

		Alternatifler						Kriterler 1								Kriterler 2				Kriterler 3			
		D	**E**	**L**	**M**	**O**	**Z**	**T1**	**T2**	**T3**	**T4**	**T5**	**T6**	**T7**	**T8**	**F1**	**F2**	**F3**	**F4**	**M1**	**M2**	**M3**	**M4**
Alternatifler	**D**	0	0	0	0	0	0	0,02	0,004	0,04	0,001	0,025	0,034	0,041	0,001	0	0,002	0,023	0,001	0,02	0	0,005	0,018
	E	0	0	0	0	0	0	0,029	0,005	0,048	0	0,066	0,04	0,036	0,001	0,003	0,007	0,115	0,001	0,043	0	0,003	0,017
	L	0	0	0	0	0	0	0,186	0,045	0,076	0,002	0,116	0,138	0,152	0,002	0,001	0,004	0,119	0,003	0,185	0,003	0,035	0,199
	M	0	0	0	0	0	0	0,103	0,018	0,061	0,001	0,116	0,138	0,095	0,001	0,002	0,004	0,115	0,002	0,069	0,001	0,018	0,043
	O	0	0	0	0	0	0	0,064	0,005	0,19	0,003	0,116	0,078	0,088	0,002	0,001	0,004	0,062	0,001	0,097	0,002	0,009	0,132
	Z	0	0	0	0	0	0	0,098	0,012	0,085	0,001	0,062	0,072	0,088	0,003	0,001	0,011	0,065	0,002	0,086	0,002	0,019	0,091
Kriterler 1	**T1**	0,024	0,025	0,056	0,035	0,016	0,034	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	T2	0,013	0,015	0,092	0,035	0,008	0,019	0	0	0	0	0	0	0	0	0,898	0	0	0	0	0	0	0
	T3	0,079	0,076	0,031	0,068	0,092	0,064	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	T4	0,086	0,054	0,056	0,035	0,092	0,064	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,754	0	0
	T5	0,04	0,076	0,031	0,068	0,041	0,034	0	0	0	0	0	0	0	0,98	0	0	0	0	0	0	0	0
	T6	0,021	0,025	0,018	0,035	0,016	0,019	0	0	0	0,754	0	0	0	0	0	0	0	0,98	0	0	0	0
	T7	0,037	0,025	0,031	0,035	0,026	0,034	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	T8	0,033	0,04	0,018	0,019	0,041	0,064	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kriterler 2	**F1**	0,042	0,111	0,102	0,067	0,056	0,053	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,313	0	0	0	0	0	0
	F2	0,125	0,111	0,067	0,067	0,111	0,156	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,313	0	0	0	0	0	0
	F3	0,042	0,056	0,067	0,067	0,056	0,032	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,313	0	0	0	0	0	0
	F4	0,125	0,056	0,098	0,133	0,111	0,092	0	0	0	0,231	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,231	0	0
Kriterler 3	**M1**	0,067	0,095	0,111	0,095	0,12	0,041	0	0	0	0	0	0	0	0	0,084	0	0	0	0	0	0	0
	M2	0,133	0,095	0,056	0,095	0,067	0,076	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	M3	0,067	0,048	0,056	0,095	0,027	0,076	0	0,821	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	M4	0,067	0,095	0,111	0,048	0,12	0,141	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,821	0

Tablo 10. Limit Matris

		Alternatifler						Kriterler 1								Kriterler 2				Kriterler 3			
		D	**E**	**L**	**M**	**O**	**Z**	**T1**	**T2**	**T3**	**T4**	**T5**	**T6**	**T7**	**T8**	**F1**	**F2**	**F3**	**F4**	**M1**	**M2**	**M3**	**M4**
Alternatifler	**D**	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
	E	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017	0,017
	L	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054	0,054
	M	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038	0,038
	O	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036	0,036
	Z	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029	0,029
Kriterler 1	**T1**	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013
	T2	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041	0,041
	T3	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025	0,025
	T4	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053	0,053
	T5	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044	0,044
	T6	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139	0,139
	T7	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013	0,013
	T8	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014	0,014
Kriterler 2	**F1**	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
	F2	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028	0,028
	F3	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
	F4	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056
Kriterler 3	**M1**	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023	0,023
	M2	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019	0,019
	M3	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046	0,046
	M4	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, muhasebe paket programı seçimi probleminin çözümünde ANP metodu kullanılmıştır. Kullanılan ANP metodu mevcut diğer metotlara göre birçok avantajlara sahiptir. Karar verme sürecine stratejik ve operasyonel kapsamda ölçülebilen ve ölçülemeyen birçok kriteri dikkate alabilmesi ve aynı anda birden fazla konu ile ilgili uzmanı karar verme sürecine dahil edebilmesi ANP'nin en önemli avantajıdır. Ayrıca karar verme sürecinde kullanılan kriter ve alt kriter grupları arasındaki ilişkileri, geri bildirimleri ve kriter gruplarının iç bağımlılıklarını dikkate alması yöntemin diğer yöntemlere göre üstün yanlarındandır.

Çalışmanın uygulama bölümünde ANP metodu ile modellenen bir muhasebe paket programı seçim problemi için, muhasebe meslek mensuplarına yapılan anket sonucunda elde edilen veriler Super Decisions yazılımına girilmiş modele ait sonuçlar elde edilmiştir.

Çalışmada her ne kadar alternatif muhasebe paket programları üzerinden araştırma yürütülmüş olsa da, hangi muhasebe paket programının seçildiğinden daha çok kullanıcıların önem vermiş olduğu kriterlerin belirlenmiş olması

önemli bir bulgudur. Bu çerçevede çalışmada alternatifler olan muhasebe paket programlarının isimleri harf olarak kodlanmıştır.

Sonuçlar incelendiğinde; M alternatifi, "raporlama yeteneği" ve "TMS/TFRS ile uyumlu olması" kriterlerinde öne çıkmaktadır. O alternatifi, "menülerin kullanım kolaylığı" ve "mevzuat değişikliklerine uyum hızı" kriterlerinde öne çıkmaktadır. Z alternatifi, "yazılımın özel ihtiyaçlara cevap vermesi" ve "programın piyasadaki kullanım yaygınlığı" kriterlerinde öne çıkmaktadır. E alternatifi ise, "eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin kalitesi" ve "yazılım şirketinin müşteri desteği" kriterlerinde öne çıkmaktadır. Diğer sekiz kriter açısından ise, toplam derecelendirmede birinci olan L alternatifi öne çıkmaktadır.

Geliştirilen model muhasebe paket programı seçimine ek olarak muhasebe yazılımlarını değerlendirme ve geliştirme amaçlı olarak yapılacak çalışmalara da başlangıç oluşturabilir. Bu çalışmada muhasebe paket programı seçimi ile ilgili verilen karar, içinde bulunulan dönem şartlarında verilmiştir, ileride değişen şartlarla birlikte farklı sonuçların elde edilmesi söz konusu olabilir.

KAYNAKLAR

Agarwal, A., S, Ravi., Tiwari, M.K. (2006) "Modeling the Metrics of Lean, Agile and Leagile Supply Chain: An ANP-based Approach", European Journal of Operational Research, Vol.173, 211-225, 2006.

Alikalfa, E.P. and M.S. Özdemir (2003) "The Best Policy for European Union and Turkey Relationship: The Analytic Network Process", Proceedings of the 7th International Symposium on The Analytic Hierarchy Process, Indonesia, 97-107.

Ateş, B.A. ve S. Düzenli (2007) "Muhasebe Meslek Mensuplarının Paket Program Tercihlerinin Analitik Hiyerarşi Prosesi ile Analizi", MÖDAV, 2007-2, 95-110.

Ayağ, Z., Özdemir, R.G. (2007) "An Intelligent Approach to ERP software Selection Through Fuzzy ANP", Int. Journal of Production Research, Vol.45, No.10, 2169-2194, 2007.

Aytürk, S. (2006) "Askeri Savunma Sistemlerinde Analitik Hiyerarşi ve Analitik Şebeke Prosesi ile Hafif Makineli Tüfek Seçimi", Ankara, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Azis, J.I. (2003) "Analytic Network Process With Feedback Influence: A New Approach to Impact Study", Prepared for a seminar organized by the Department of Urban and Regional Planning, University of Illinois at Urbana-Champaign, in conjunction with the Investiture Ceremony for Professor John Kim, November 18, 2003.

Bayazıt, Ö. (2002) "A New Methodology in Multiple Criteria Decision-Making Systems: Analytical Network Process (ANP) and An Application" , Ankara Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:57, Sayı:1, 15-33, 2002.

Bayazıt, Ö. (2006) "Use Of Analytic Network Process in Vendor Selection Decisions", Benchmarking: An International Journal, 13(5), 566-579.

Bayazıt, Ö., Karpak B. (2007) "An ANP Based Framework for Successful Total Quality Management:An Assessment of Turkish Manufacturing Industry", Int. Journal of Production Economics, Vol.105, No.1,79-96, 2007.

Burnaz, S. ve İ. Topcu (2006) "A Multiple-Criteria Decision-Making Approach for The Evaluation of Retail Location", Journal of Multi-Criteria Decision Analysis, 14, 67–76.

Büyükyazıcı, M. (2000) Analitik Ağ Süreci, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Cheng, E.W. L., Li, H. ve Y. Ling (2005) "The Analytic Network Process Approach to Location Selection: A Shopping Mall Illustration", Construction Innovation, 5, 83-97.

Choudhury, A.K., Tiwari, M.K. ve S.K. Mukhopadhyay (2004) "Application of An Analytic Network Process to Strategic Planning Problems of A Supply Chain Cell: Case Study of A Pharmaceutical Firm", Production Planning & Control, 15 (1), 13-26.

Chung, S.H., Lee, A.H.L. ve Pearn, W.L. (2005) "Analytic network process (ANP) approach for product mix planning in semiconductor fabricator", International Journal of Production Economics, 25 (2005): 1144–1156.

Dağdeviren, M., Eraslan E., Kurt M. ve E.N. Dizdar (2005) "Tedarikçi Seçimi Problemine Analitik Ağ Süreci ile Alternatif Bir Yaklaşım", Teknoloji, 8(2),115-122.

Dağdeviren, M., Dönmez N., Kurt, M., (2006) "Bir İşletmede Tedarikçi Değerlendirme Süreci İçin Yeni Bir Model Tasarımı ve Uygulaması", Gazi Üniversitesi Müh. Mim. Fak. Dergisi, Vol.21, No.2, 247-255, 2006.

Ecer, F., Açıkgözoğlu, S., Yaman, F. (2009), "Analitik Ağ Süreci (AAS) ve Web Sitelerinden Yararlanarak Otel Seçimi", Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27 (2009): 187-207.

Eraslan, E., (2001) "Çevresel faktörlerin imalat sistemlerine uygulanması ve firmanın finansal performansı üzerindeki etkileri", Başkent Üniversitesi.

Felek S., Yuluğkural, Y. ve Z. Aladağ (2007) "Mobil İletişim Sektöründe Pazar Paylaşımının Tahmininde AHP ve ANP Yöntemlerinin Kıyaslaması", Endüstri Mühendisleri Dergisi, 18(1), 6-22.

Gencer, C., Gürpınar D. (2007) "Analytic Network Process in Supplier Selection: A Case Study in an Electronic Firm", Applied Mathematical Modeling, Vol.31, 2475–2486, 2007.

Görener, A. (2009) "Kesici Takım Tedarikçisi Seçiminde Analitik Ağ Sürecinin Kullanımı", Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi, Cilt.4, Sayı.1, 99-110, 2009.

Görener, A. (2011) "Bütünleşik ANP-Vikor Yaklaşımı İle ERP Yazılımı Seçimi", Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi, Cilt.5, Sayı.1, 97-110, 2011.

Güngör, A. (2006) "Evaluation of Connection Types in Design for Disassembly (DFD) Using Analytic Network Process", Computers & Industrial Engineering,Vol.50, No.12, 35-54, 2006.

İlter, O.C. (2006) "Analitik A. Süreci ile Ticari Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi", Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Jharkharia, S. ve R. Shankar (2007) "Selection of Logistics Service Provider: An Analytic Network Process (ANP) Approach", The International Journal of Management Science, 35, 274-289.

Kahraman, C., Ertay, T., Büyüközkan, G. (2006) "A Fuzzy Optimization Model For QFD Planning Process Using Analytic Network Approach", European Journal of Operational Research, Vol.171, No.2, 390- 411, 2006.

Karsak, E.E., Sözer, S., Alptekin, S.E. (2002) "Production Planning in Quality Function Deployment Using A Combined ANP and Goal Programming Approach", Computers & Industrial Engineering, Vol.44, No.1, 171-190, 2002.

Keçeci, U. (2006) "Tedarikçi Seçim Probleminde Analitik Ağ Süreci", Ankara, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Khan, S., Faisal, M.N. (2008) "An Analytic Network Process Model for Municipal Solid Waste isposal Options", Waste Management, Vol.28, No.9, 1500-1508, 2008.

Kocakalay, Ş., Özdemir, M.S. ve A. Işık (2004) Analitik Serim Süreci Tekniği ile Pazar Payı Tahmini, Yöneylem Araştırması/Endüstri Mühendisliği XXIV. Ulusal Kongresi, Gaziantep-Adana.

Koçak, A. (2003) "Yazılım Seçiminde Analitik Hiyerarşi Yöntemi Yaklaşımı ve Bir Uygulama",3 (2003), 67-77.

Lee, J.W., Kim, S.H., (2001) "Using Analytic Network Process and Goal Programming for Interdependent Information System Project Selection", Computers & Operations Research, Vol.27, No.4, 367-382, 2001.

Lee, H., Kim, C., Cho, H., Park, Y. (2007) "An ANPbased Technology Network for Identification of Core Technologies: A Case of Telecommunication Technologies", Expert Systems with Applications, in press, 2007.

Meade, L. (1998) "Strategic Analysis of Logistics and Supply Chain Management using the Analytic Network Process", Transportation Research Part ELogistics and Transportation Review, 34(3), 201-215.

Meade, L.M. and J. Sarkis (1999) "Analyzing Organizational Project Alternatifler for Agile Manufacturing Processes: An Analytical Network Approach", International Journal of Production Research, 37 (2), 241-246.

Meade, L. M. and A. Presley (2002) "R and D Project Selection using the Analytic Network Process", IEEE Transaction on Engineering Management, 49 (1), 59-66.

Miller, G. A. (1956). "The magical number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information", Psychological Review 63 (2):81–97.

Niemira, M.P., Saaty, T.L. (2004) "An Analytic Network Process Model for Financial-Crisis Forecasting", International Journal of Forecasting, Vol.20, 573-587, 2004.

Özdemir, M.S. (2004) "Analitik Serim Süreci ve EM'deki Uygulamaları", YA/EM'2004 XXIV. Ulusal Kongresi Bildiriler CD'si, 2004.

Pamukçu, B. (2004) "Analitik A. Süreci ve Bir Uygulama", İstanbul, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Partovi, F.Y. (2006) "An Analytic Model for Locating Facilities Strategically", The International Journal of Management Science, 34, 41-55.

Saaty, T.L. (1999) "Fundamentals of the Analytic Network Process", ISAHP 1999, Kobe, Japan, August 12-14, 1999.

Saaty, T.L. (2001) "Decision Making with Dependence and Feedback The Analytic Network Process", USA: RWS Publications, Second Edition, 2001.

Tektaş, A., Hortaçsu, A. (2003) "Karar Vermede Etkinliği Artıran Bir Yöntem: Analitik Hiyerarşi Süreci Ve Mağaza Seçiminde Uygulanması", İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, 209:52-61.

Thakkar, J., Deshmukh S.G. , Gupta A.D. and R. Shankar (2005) "Selection of Third- Party Logistics (3PL): A Hybrid Approach Using Interpretive Structural Modeling (ISM) and Analytic Network Process (ANP)", Supply Chain Forum: An International Journal, 6(1), 32-46.

Tuzkaya,G., Önüt, S., Tuzkaya, U.R., Gülsün B., "An Analytic Network Process Approach for Locating Undesirable Facilities: An Example from Istanbul", Journal of Environmental Management, Vol.88, No.4, 970-983, 2008.

Üstün, Ö. ve E.A. Demirtaş (2004) "Karar vermede Analitik Serim Süreci ve Oyun Teorisi Yaklaşımı: Kıbrıs Sorunu", Yöneylem Araştırması/Endüstri Mühendisliği XXIV. Ulusal Kongresi, Gaziantep-Adana.

Yüksel, İ., Dağdeviren,M. (2007) "Using the Analytic Network Process (ANP) in a SWOT Analysis- A Case Study for A Textile Firm", Information Sciences, Vol.177, No.16, 3364-3382, 2007.

Wu, W.W., Lee, Y.T (2007) "Selecting Knowledge Management Strategies by Using The Analytic Network Process", Expert Systems with Applications, Vol.32, No.3, 841-847, 2007.

Wu, W.Y., Shih, H.A., Chan, H.C. (2008) "The Analytic Network Process for Partner Selection Criteria in Strategic Alliances", Expert Systems with Applications, in press, 2008.

280

II. MEŞRUTİYETİN İLÂNINDAN SONRA POLİS TEŞKİLÂTININ DEĞİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ

Nureddin VAN
Dr.

ÖZET: Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan itibaren asayiş ve güvenlikten sorumlu çeşitli görevliler vardı. Tanzimat Dönemi'nde ise 31 Mart 1845 tarihli bir müzekkere ile "polis" adıyla bir teşkilât kuruldu. Ardından da önce Zabtiye Müşiriyeti (15 Şubat 1846) sonra Zabtiye Nezareti (4 Aralık 1879) teşkil edilerek asayiş ve güvenlik işleri bunlara devredildi. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra da başlangıçta yeni nazırlar atamak suretiyle Zabtiye Nezareti ıslah edilmeye çalışıldı. Ancak bundan istenen netice alınamayınca nezaret kaldırıldı ve yerine Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti kuruldu (4 Ağustos 1909). İlk müdür olarak da Hareket Ordusu Kumandanlarından Miralay Galip Bey (Pasiner) atandı. Onun başkanlığında Avrupa'ya bir heyet gönderildi. Heyetin yaptığı incelemeler ve hazırladığı raporlar doğrultusunda da polis teşkilâtında yeni yapılanmaya gidildi. İttihatçılar eski polis kadrolarını büyük oranda tasfiye edip kendilerine yakın kişileri göreve getirdiler. Diğer taraftan 4 Haziran 1911 tarihinde İstanbul'daki etkinliklerini artırmak amacıyla Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nden farklı olarak bir de İstanbul Polis Müdüriyet-i Umûmiyyesi teşkil ettiler. İstanbul'un asayişi bu yeni müdüriyete verildi ve o da Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti gibi Dahiliye Nezareti'ne bağlandı.
Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, İttihatçılar, Zabtiye Nezareti, Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti, İstanbul Polis Müdüriyet-i Umûmiyyesi, Miralay Galip Bey, Polis.

ABSTRACT: Since its foundation Ottoman Empire had officers who were responsible for order and security. At the Tanzimat with a negotiation dated on 3 March 1845, they had founded a governance called "police". Later on, first Zabtiye Müşiriyeti (15 February 1846) than Zabtiye Ministry (4 December 1879) were constituted and all the order and security job were transferred into them. After the announcement of Second Constitutional, Zabtiye Ministry removed and in place of it The General Directorate of Security (4 August 1909) was founded. One of the commander of The Action Army, Colonel Galip Bey (Pasiner) was assigned as first manager. A committe under the presidency of him was sent to Europe. Police Departmant was reorganized in accordance with the rewievs and reports carried out by the comitte. Young Turks, liquidated old police posts substantially and inaugurated the ones who were close to themselves. Moreover, to increase their activity, at 4 June 1911 in İstanbul apart from The General Directorate of Security had been constituted İstanbul Police General Directorate (İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyyesi). This new directory was charged of İstanbul's order and like The General Directorate of Security it also tie up to Ministry of the Interior.

Key Words: Second Constitutional, Young Turks, Zabtiye Ministry, The General Directorate of Security, İstanbul Police General Directorate, Colonel Galip Bey (Pasiner), Police.

II. MEŞRUTİYETİN İLÂNINDAN SONRA ASAYİŞ

1889 yılında İstanbul'da gizli bir cemiyet olarak kurulan İttihad-ı Osmânî (daha sonra İttihad ve Terakki Cemiyeti)'nin faaliyetleri ve baskısı sonucunda II. Abdülhamid anayasayı tekrar yürürlüğe koymuş ve böylece II. Meşrutiyet dönemi başlamıştı (23 Temmuz 1908). Bu gelişme karşısında başlangıçta kısa bir şaşkınlık yaşayan İstanbul halkı birkaç gün sonra sokaklara dökülmüştü. Hürriyet, adalet, eşitlik gibi kavramların bol miktarda kullanıldığı sevinç gösterileri ve kutlamalar şeklinde başlayan bu hareketlilik giderek bir asayişsizliğe dönüşmüştü. Nitekim dönemin tanıklarından gazeteci Ahmet İhsan Bey'in,

"… Bâbıâli Caddesi'yle bizim matbaanın önü ve içi adam almaz duruma geldi. Her taraftan yağmur gibi telgraflar, mektuplar yağıyordu. Hepimiz tanımlanamaz bir coşkuya kapılmıştık. Yirmi yıl bir zindanın karanlık köşesinde kapalı kaldıktan sonra serbest bırakılmış adamlar gibi özgürlüğün sarhoşuyduk ve gittikçe coşuyorduk. İstanbul da coşuyordu. Kaynamaya başlamıştı ve kaynıyordu" (Tokgöz, 1993: 128).

sözleri de bu gidişatı ortaya koymaktaydı. Geceleri sokağa çıkmak can güvenliği açısından tehlikeli bir hâle geldi. Güvenlik güçleri ise çaresiz ve etkisiz durumdaydı (Lermioğlu, 1976: 28-29). Bunun üzerine İttihat ve Terakki

Cemiyeti herkesin işiyle gücüyle meşgul olması; gösterilere son verilmesi; hiç kimsenin başkasının mal, can ve namusuna taarruzda bulunmaması ve herkesin birbirine karşı hürmet göstermesi gerektiğini ilân etti.[1] Ancak Cemiyet İstanbul'a hakim olamadığı için, alınan tedbirlere rağmen, bu gösteriler bir süre daha devam etti.

Meşrutiyetin ilânından sonra asayişin bozulmasının çeşitli sebepleri olup bunlardan biri Abdülhamid döneminde basına uygulanan sansürün kaldırılmasıydı. Nitekim bu kararın ardından birçok gazete ve dergi yayımlanmaya başlandı. Gazeteci Ahmet Emin Bey'in:

"Otuz üç yıllık bir istibdattan ve zoraki sükûttan sonra içini dökmek hevesi bir salgın halini almıştı. Her gönülde aslanlar yatıyordu. Varını yoğunu paraya çevirenler günlük gazeteler, haftalık, aylık dergiler, broşürler, kitaplar neşretmek üzere yarışa girişmişlerdi" (Yalman, I, 1970: 63; Yalçın, 2000: 44; Tokgöz, 1993: s. 151).

sözleri de bunu açıkça ortaya koymaktadır. Eski yönetim karşıtı veya yeni yönetim taraftarı bazı kimselerin yaptığı ateşli konuşmalar da halkı galeyana getirmekteydi (Yalçın, 2000: 159; Yalman, I, 1970: 63). Asayişi bozan en önemli etken ise çıkarılan genel af olmuştu (28 Temmuz 1908). Siyasi tutuklular için çıkarılan bu affın kapsamı sonradan İstanbul ve taşra hapishanelerinde bulunan tüm adi suçluları da içerecek şekilde genişletilmişti. Bu karar hem İstanbul'u hem de taşrayı etkilemiş, kundakçılık ve hırsızlık gibi bazı suçlarda artışa yol açmıştı (İbrahim Feridun, 1326: 291).[2] Nitekim bu artış basında çıkan haberlere ve resmî belgelere de yansımıştı.[3]

Meşrutiyetin getirdiği iyimser havadan etkilenen ve hürriyeti kendilerince yorumlayan işçilerin, çalışma koşulları ve ücretleri beğenmeyip greve gitmesi de asayişi olumsuz etkilemişti. İlk olarak meşrutiyetin ilânından altı gün sonra, Adalar'a yolcu taşıyan İdare-i Mahsusa vapurları çalışanları, ardından da Tütün Rejisi, Anadolu Demiryolu Şirketi, İstanbul tramvayları ve Şark şimendiferleri çalışanları; ayrıca Feshane, matbaa, tabakhane, fırın ve temizlik işçileri greve gitmişti (Karakışla, 1998: 32-33).[4] Osmanlı yetkilileri ise grevi asayişin ihlâli olarak gördükleri için grevcilere çoğu zaman asker, polis ve zabıta müdahale etmekteydi. Ancak bazen sevk edilen polis ve askerler bile sükûneti sağlamakta yetersiz kalıyordu.[5] Nitekim alınan bütün tedbirlere rağmen grevlerin devam etmesi üzerine 8 Ekim 1908'de çıkarılan Tatil-i Eşgâl Cemiyetleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat[6] ile bazı sınırlamalar getirilmiş ve grev yapmak neredeyse yasaklanmıştı. Meşrutiyetin ilânından bu kanunun çıkarılmasına kadar geçen kısa sürede toplam yüz üç grev düzenlenmiş olması[7] da bunların asayiş üzerindeki olumsuz etkisi hakkında bir fikir vermeye yeterlidir.

Emniyet ve asayişin bozulmasının önemli sebeplerinden birisi de yasak olmasına rağmen gece geç saatlere kadar açık tutulan meyhane ve kafe şantan gibi yerlerle kumarhaneler ve genelevlerdi. Nitekim *İkdam* Beyoğlu tarafında kumarhanelerin günden güne çoğaldığından ve gençlerin buralara gittiklerinden şikâyet etmekte;[8] *Yeni Gazete* ise kahvehanelerin adeta birer kumarhaneye dönüştüğünü ve zabıtanın bunu önlemekte yetersiz kaldığını belirtmekteydi.[9] Zabtiye Nezareti ise tebliğler yayınlayarak bunun önünü almaya çalıyordu.[10] Asker ve subaylardan bazıları da Galata rıhtımındaki gazinolara gitmek; adaba uygun olmayan davranışlarda bulunmak; Dolapdere ve Kılburnu civarındaki genelevlere musallat olmak ve sağa sola ateş ederek cam çerçeve kırmak suretiyle asayişi ihlâl etmekteydi. Zabıta memurları ise ya görev mahallerinde bulunmuyor veya bu tür olaylara karşı kayıtsız kalıyordu.[11] Hatta askeri personelden bazılarının bu işi kendilerine engel olmak isteyen zabıta memurlarına silâh çekmeye kadar ileri götürdüğü de vakiiydi.[12] Diğer taraftan sokağa çıkan kadınların sözlü ve fiili tacize uğradıklarına dair basında

---

[1] *İkdam*, 27 Temmuz 1908, nr. 5090, s. 1.
[2] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Zabtiye Nezareti (ZB), 335/36, lef 1, 15 Temmuz 1909/2 Temmuz 1325. Mesela Aydın, İzmir ve Ödemiş hapishanelerinden tahliye edilen suçluların tekrar cinayet işleyip şekavette bulunduklarından bahisle Aydın vilayetinden askeri kuvvet talep edilmişti [Dahiliye Nezareti Mektûbi Kalemi, (DH. MKT), 2672/60, 1 Aralık 1908/7 Za 1326].
[3] BOA, DH. MKT, 2649/9, 5 Kasım 1908 (23 Teşrinievvel 1324); 2660/17, 16 Kasım 1908 (3 Teşrinisani 1324); 2690/47, 23 Aralık 1908 (10 Kanunievvel 1324); *Tanin*, 8 Ekim 1908, nr. 69; *Hukuk-ı Umûmiyye*, 4 Ekim 1908, nr. 19, s. 3; *Yeni Gazete*, 1 Kasım 1908, nr. 73, s. 4; *İkdam*, 11 Kasım 1908, nr. 5195, s. 3.
[4] Ayrıca bkz. *II. Meşrutiyet'in İlk Yılı, 23 Temmuz 1908-23 Temmuz 1909*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 78-79, 122-125.
[5] BOA, DH. MKT, 2794/78, 15 Nisan 1909 (2 Nisan 1325).
[6] *Takvim-i Vekayi*, 10 Ekim 1908 (27 Eylül 1324), nr. 11, s. 3-4.
[7] *II. Meşrutiyet'in İlk Yılı*…, s. 149.
[8] *İkdam*, 11 Kasım 1908, nr. 5195, s. 4.
[9] *Yeni Gazete*, 1 Kasım 1908, nr. 73, s. 2-3.
[10] *Tanin*, 19 Ağustos 1908, nr. 19, s. 4.
[11] *Hukuk-ı Umûmiyye*, 1 Ekim 1908, nr. 17, s. 4; ZB, 357/106, 17 Ekim 1908; 357/112, 21 Ekim 1908 (8 Teşrinievvel 1324).
[12] BOA, DH. MKT, 2629/82, 13 Ekim 1908 (30 Eylül 1324).

bazı haberler çıkmaktaydı.[13] Zabtiye Nezareti, bu yayınlar üzerine, bir bildiri yayınladıysa da bundan beklenen sonuç alınamadı.[14]

Diğer taraftan yaşanan iç ve dış siyasi gelişmeler de asayişi sarsıcı bir etkiye sahipti. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilân etmesi (5 Ekim 1908), bir gün sonra da Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhâkı ve Girit'in Yunanistan'a katılma kararı alması gibi siyasi gelişmelere gösterilen tepkiler ve yapılan mitingler asayişin sağlanmasını zorlaştırmıştı.[15] Özellikle Bosna-Hersek'in ilhâkına karşı halkta büyük bir tepki oluştu ve protestolar düzenlendi. Bu tepkiler daha sonra Avusturya mallarının ülkeye girişi ve satılmasının engellenmesine yönelik bir boykota dönüştü. İstanbul'da çeşitli beyannameler dağıtılarak, Avusturya yapımı olan fesleri satın almak isteyenlere engel olunmuş ve hatta mağazalardaki mallara el koyma teşebbüsleri yaşanmıştı. Nitekim Avusturya Sefareti, zarar gören tüccarlarının talebi üzerine, bu tür olayların önlenmesini istemiş ve boykotta devlet memurlarının da aktif olarak rol aldığını iddia etmiş; hatta İstanbul'daki Avusturya Postahanesi önünde görevli polislerce postahaneye mektup ve benzeri şeyler vermek isteyenlere engel olunduğunu ve ellerindekilerin zorla alındığını ileri sürmüştü. İttihat ve Terakki Hükümeti ise memurların boykota iştirak edemeyeceğini belirtmiş, eğer böyle bir durum varsa engelleneceği vaadinde bulunmuş, ayrıca Zabtiye Nezareti'nden de gerekli tedbirleri almasını istemişti.[16]

Meşrutiyet karşıtı bazı kimselerin yol açtığı olaylar da ciddi asayiş sorunlarına yol açtı. Bunların bir kısmı dini duyguların istismar edilmesi yoluyla ve toplumun genel ahlâkını koruma gerekçesiyle ortaya çıkan taşkınlıklardı. Bunlardan biri Kör Ali Olayı idi.[17] Hüseyin Cahit, 31 Mart İsyanı'nın bir provası olarak değerlendirdiği bu olayda göstericilerin herhangi bir polis müdahalesiyle karşılaşmadan İstanbul içinde dolaşmaları karşısında "bu olay karşısında İstanbul'da güvenlik güçleri ve hükümet vardı denilebilir mi?" diye sormuş ve bu durumu eleştirmişti (Yalçın, 2000: 66-67). Polisin içinde bulunduğu zaafı gösteren bu tür olayların en önemlisi ise Beşiktaş Karakolu'nda yaşanan bir linç vakasıydı. Olayın bir karakolda yaşanması ve zabıtanın bunu önlemede yetersiz kalması büyük tepki çekmişti. Çünkü genel kanaate göre böyle bir olayın Abdülhamid zamanında yaşanması mümkün olmadığı gibi Beşiktaş Karakolu'nun adı bile insanları ürkütmeye yeterdi.[18] Bu olay birçok kişi tarafından hürriyete, Kanun-ı Esasi'ye ve millete karşı işlenmiş bir cinayet olarak nitelendirilmişti.[19] Olayın ardından bir grup Rum ve Ermeni tarafından verilen dilekçede gayrimüslimlerin büyük bir telaş ve heyecan içinde olduğu; hükümet memurlarının vazifelerini yapmadıklarının açıkça görüldüğü; halkın bunlara olan güven ve itimadını yitirdiği belirtildikten sonra huzur ve asayişin yeniden temini için sorumluların cezalandırılması ve değiştirilmesi talep edilmişti.[20] Nitekim bu tepkilerin de etkisiyle olayda ihmali görülen Beşiktaş polislerinin tamamı değiştirilmişti.[21]

[13] *İkdam*, 11 Ekim 1908, nr. 5166, s. 4; 12 Ekim 1908, nr. 5167, s. 4; *Tanin*, 13 Ekim 1908, nr. 74, s. 8.
[14] *Tanin*,17 Ekim 1908, nr. 78, s. 8.
[15] Mesela, Girit'in Yunanistan'a ilhâkına dair şayialar üzerine 9 Ocak 1909 tarihinde de Sultanahmet Meydanı'nda büyük bir miting düzenlenmiş ve konuşmalar yapılmıştı (*İkdam*, 10 Ocak 1909, nr. 5253, s. 2-3).
[16] BOA, DH. MKT, 2630/43, 13 Ekim 1908/30 Eylül 1324; 2631/44, 15 Ekim 1908/2 Teşrinievvel 1324; 2637/50, 22 Ekim 1908/9 Teşrinievvel 1324; 2639/4, 24 Ekim 1908/11 Teşrinievvel 1324; 2669/36, 26 Kasım 1908/13 Teşrinisani 1324.
[17] BOA, DH. MKT, 2627/91, 15 Ekim 1908 (28 Eylül 1324). Fatih'te Halıcılar Camii'nin imamı olan bu şahıs 6 Ekim 1908 tarihinde büyük Fatih Camii'nde yaptığı bir vaaz esnasında anayasa ve millet meclisi aleyhinde sözler sarf etmişti. Bundan etkilenen küçük bir grup Beyazıd ve Köprü yoluyla önce Beşiktaş'a, oradan da Yıldız Sarayı'na yürümüş, bu arada yolda yeni katılımlarla giderek büyümüştü. "Şeriat" talebinde bulunan göstericiler, parlamenter yönetimin ve anayasanın ortadan kaldırılması, meyhanelerin kapatılması, insan portreleri ve fotoğrafının yasaklanması, kadınların tesettüre sıkı bir şekilde bağlı kalması gibi taleplerde bulunmuştu. Bir süre sonra sorumlular yakalanarak idam edilmişti. Bir başka gün, Üsküdar'da Yeni Camii İmam Vekili Abdülkadir teravih namazı sonrası cemaati galeyana getirerek tiyatro ve karagöz oynatan yerleri basarak tahrip etmiş ve seyircileri dağıtmıştı. Abdülkadir Olayı veya Karagöz Olayı denilen bu hareket zabıta tarafından bastırılmış ve sorumluları tutuklanmıştı. Bkz. François Georgeon, "1908 Jöntürk Devrimi Sonrasında İstanbul'da Ortaya Çıkan Birkaç Vak'a Üzerine", *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza: 18.-20. Yüzyıllar* (Derleyenler: Noémi Lévy-Alexandre Toumarkine), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007, s. 147-149; *II. Meşrutiyet'in İlk Yılı*…, s. 138.
[18] 14 Ekim 1908 tarihinde gerçekleşen bu olayda Bedriye adındaki dul bir kadın sevdiği Todori adlı Rum bahçıvana kaçmış, kızın babasının polise başvurması üzerine şahıslar Beşiktaş Karakolu'na getirilmişti. Bir Müslüman kadının bir Hıristiyan'la ilişki kurmasına sinirlenen ayak takımı karakola saldırarak erkeği öldürmüş kadını da öldüresiye dövmüştü. Olaydan sonra Rum işyeri sahipleri kepenklerini indirmişti. Todori'nin naaşı bir araba üstüne konularak İstanbul'un Rum mahallelerinde dolaştırılmış, Tatavla'daki cenaze töreninde de büyük bir kalabalık toplanmıştı. Bkz. Yalçın, *a.g.e.*, s. 77-78; Georgeon, *a. g. m.*, s. 148.
[19] Hüseyin Cahit, "Beşiktaş Vakâ-yı Elîmesi" *Tanin*, 16 Ekim 1908, nr. 77, s. 1; "Beşiktaş Hadisesi Münasebetiyle", *İkdam*, 17 Ekim 1908, nr. 5172, s. 1.
[20] BOA, DH. MKT, 2632/42, 15 Ekim 1908 (2 Teşrinievvel 1324).
[21] BOA, ZB, 357/123, 28 Ekim 1908 (15 Teşrinievvel 1324).

Ayrıca birçok esnaf ve tüccarın imzalamış olduğu ve İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimine takdim edilen bir dilekçede son günlerde gerçekleşen bazı asayiş olayları dile getirilmiş ve bu tür olayların ticari hayata zarar vereceği uyarısında bulunulmuştu. Hatta polis teşkilâtı ve kadrolarının ıslahı için yapılması gerekenler sıralanmış ve bunun için gerekirse maddi kaynak bile sağlanabileceği belirtilmişti.[22]

ZABTİYE NEZARETİNİN KALDIRILMASI VE EMNİYET-İ UMÛMİYYE MÜDÜRİYETİ'NİN TEŞKİLİ

Bir taraftan asayişi bozucu bu tür olaylar yaşanıyor, diğer yandan da polisin etkisizliğinden şikâyet ediliyordu. II. Meşrutiyetin ilânını sağlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları ise pek ortalıkta görünmüyordu. Çünkü kendilerini henüz devleti yönetecek kapasitede görmedikleri için kurdukları şubeler vasıtasıyla hükümetleri dışarıdan denetlemeyi tercih etmişlerdi. İşte İttihat ve Terakki Cemiyeti bu "denetleme iktidarı" sırasında eski rejimin siyasal elitlerine karşı elini güçlendirmek için polisin denetimini kendi eline almak istedi. Bu amaç doğrultusunda yapılan ilk icraatlardan biri Beyoğlu Mutasarrıfı Hamdi Bey'in Zaptiye Nazırlığına atanmasına tepki gösterilmesi oldu (25 Temmuz 1908).[23] Nitekim halkın ve basının tepkisi üzerine Hamdi Bey üç gün sonra azledildi. Onu bu göreve getiren Sadrazam Said Paşa da iki gün sonra istifaya mecbur kaldı (Topuzlu, 1994: 83-84; Yalçın, 2000: 33). Yeni Zabtiye Nazırına duyulan bu tepkinin nedenini ise gazeteci Ahmet İhsan Bey 'in şu sözleri açıklamaktadır:

"Bu, Meşrutiyet âşıklarının sırtına müthiş bir buzlu duş [etkisi] yaptı! …Beyoğlu Mutasarrıfı Hamdi Bey, kesinlikle özgürlük hareketinin üzerine bir mum söndürme külâhı görevi görmek için geliyordu" (Tokgöz, 1993: 130).

Hamdi Bey'in yerine 30 Temmuz 1908 tarihinde Edirne Valisi Ziver Bey atandı[24] ise de kendisi beş altı gün sonra istifa etti. Çünkü o günlerde ortam gerilmiş, hafiyelik ve yolsuzluk yaptıkları düşünülen eski yöneticilere karşı büyük bir tepki oluşmuştu. Gazete ve mizah dergilerinde olumsuz yayınlar yapılmakta, bunların etkisiyle bazıları yakalanarak türlü hakaretler altında Zabtiye Nezareti'ne getirilmekteydi.[25] Ayrıca, ihtilâldan bir hafta sonra, eski yönetimin önemli bir simgesi olarak görülen hafiyelik kaldırıldı (30 Temmuz 1908).[26] Bu suretle ihtilâli destekleyen ve beklenti içinde olan çevrelere de bir mesaj verilmiş oldu. Ziver Bey'in istifasından sonra da Zabtiye Nazırlığına Ferik Sami Paşa (Farukî) getirildi.[27] Meşrutiyetten sonra atanan zabtiye nazırları içinde en uzun süre görev yapanı olan Sami Paşa da sağlık sorunları gerekçesiyle istifa edince bu göreve son olarak Ferik Ali Paşa getirildi (15 Nisan 1909).[28] Abdülhamid döneminde yirmi sekiz yılda dört Zabtiye Nazırı görev yapmış olmasına rağmen, İttihatçılar daha bir yıl dolmadan aynı sayıda nazır değiştirmişlerdi. Amaç bu sayede etkinliklerini artırmaktı, ancak bu istikrarsızlık asayişin sağlanmasını da geciktirmekteydi.

Diğer taraftan İttihatçılar kendilerine yakın kişileri hükümete sokmaya başlamıştı. Bunun sonucunda hükümet, ilerleyen günlerde muhaliflere karşı daha sert bir tutum takınmış, bu durum İttihatçılara karşı bir tepki doğmasına neden olmuştu. Muhalefetin öncülüğünü de 14 Eylül 1908 tarihinde kurulan Osmanlı Ahrar Fırkası ile *Volkan* gazetesi muharriri Derviş Vahdetî'nin kurduğu İttihad-ı Muhammedî Fırkası (5 Nisan 1909) yapmaktaydı. Yeni dönemde işten çıkarılan memurlarla talimlerin çokluğundan ve subayların tutumundan şikâyetçi olan bazı askerler de bu muhalefet içinde yer almıştı. Ayrıca işlenen bazı fail-i meçhul cinayetler de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne duyulan öfkeyi artırmıştı. Bunlardan ilki İsmail Mahir Paşa'nın Sultanahmet civarında silâhla öldürülmesiydi (2 Aralık 1908). Bu olay, cemiyetin İstanbul'da yitirdiği gücü yeniden kazanmak için ortadan kaldırılmasına hükmettiği birinin öldürülmesi olarak algılanmıştı (Yalçın, 2000: 87-88). Bu cinayetlerden en fazla tepki çekeni ise muhaliflerden Mevlanzâde Rıfat Bey'in çıkarttığı *Serbestî* gazetesi başyazarı Hasan Fehmi Bey'in 6 Nisan 1909 gecesi Galata Köprüsü üzerinde vurulmasıydı. Köprünün her iki tarafında karakol bulunmasına rağmen olayın faili kaçtığı için çoğu kimse bunu siyasi bir cinayet olarak değerlendirmişti. Hasan Fehmi Bey'in cenaze töreni muhalefetin güç gösterisine dönüşmüş ve 31 Mart İsyanı'na zemin hazırlamıştı (Ali Cevat, 1991: 46; Yalman, I, 1970: 92-93).

---

[22] BOA, DH. MKT, 2635/68, 20 Ekim 1908 (7 Teşrinievvel 1324).
[23] Hamdi Bey, 25 Temmuz 1908 tarihinde 21.600 kuruş maaşla bu göreve atanmıştı (BOA, DH. MKT, 2686/100).
[24] Ziver Bey çektiği telgrafla o gece Viyana Treniyle yola çıkacağını bildirmektedir. O'nun İstanbul'a gelişine kadar nezaret muavini Ragıp Bey vekâlet edecekti. Belediye Muhafızı Ferik Cemal Paşa da ihtiyaten Zabtiye Dairesi'nde bulunarak asayişin muhafazasına yardımcı olacaktı [BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat (Y. A. HUS), 524/15, 30 Temmuz 1908/17 Temmuz 1324].
[25] Mesela, 1 Ağustos 1908 tarihinde yayın hayatına başlayan *Tanin* birkaç gün boyunca bazı paşaların mal varlıklarını gösteren yayınlar yaptı (*Tanin*, 8, 9, 10 ve 11 Ağustos 1908, nr. 8, 9, 10 ve 11).
[26] "Hafiyeliğin İlgası Hakkında İrade-i Seniyye, 17 Temmuz 1324/2 B 1326", *Düstur*, Tertib-i sani, I, 9-10.
[27] *Tanin*, 15 Ağustos 1908, nr. 15, s. 3; 24 Ocak 1909, nr. 173, s. 3.
[28] BOA, DH. MKT, 2794/49; 2794/96, 15 Nisan 1909 (2 Nisan 1325); *İkdam*, 17 Nisan 1909, nr. 5350, s. 3.

Bu ortam içinde olgunlaşan 31 Mart (13 Nisan 1909) karşı devrimi, Birinci Ordu'ya bağlı Avcı Taburlarının isyan ederek Ayasofya Meydanı'nda toplanmasıyla başladı. İttihatçı bir çizgide yayın yapmakta olan *Tanin* ve *Şûrâ-yı Ümmet* gazetelerinin matbaaları yağmalandı. Adliye Nazırı Nazım Paşa ile mebus Emin Arslan Bey, İttihatçılardan meclis başkanı Ahmet Rıza ve Hüseyin Cahit Beyler zannedilerek yanlışlıkla öldürüldü. Bunun üzerine İttihatçıların birçoğu kaçmak veya saklanmak zorunda kaldı.[29] İsyan karşısında zor durumda kalan Hilmi Paşa kabinesi de istifa etti. İstanbul'da bu şekilde bir yenilgiye uğramış olan Cemiyet, Makedonya bölgesinde ve Üçüncü Ordu içindeki gücünü hâlâ muhafaza etmekteydi. Nitekim bu gelişmeler üzerine oluşturulan "Hareket Ordusu", isyancı birlikleri disipline sokmak ve başkentteki düzeni sağlamak amacıyla Selanik'ten yola çıktı.[30] Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa da hükümete ültimatom niteliğinde bir telgraf göndererek şu tedbirlerin alınmasını istedi: Ayaklanmaya katılmış olan askerlerin İstanbul'dan uzaklaştırılması; Üçüncü Ordu'nun bir fırkasının İstanbul'a yerleştirilmesi; özel bir durum ortaya çıkmadıkça İstanbul'un asayişinin polis ve jandarmanın elinde olması; Meclis-i Mebusan'ın anayasaya uygun olarak toplanması, bir reis seçmesi ve bir kabine oluşturulması. Ayrıca meclisin basın-yayın, cemiyetler ve kulüpler, toplantı ve miting düzenlenmesi ve işsiz güçsüz serserilerin durumu gibi konularda bir kanun veya nizamname yapması istendi.[31] Diğer taraftan asayişi sağlamak amacıyla resmî bir ilân yayımlandı[32] ve ardından da sıkıyönetim ilân edildi (25 Nisan 1909).[33] Çünkü genellikle etkin ve topluma nüfuz etmiş bir polis örgütlenmesinin gerçekleştirilemediği dönemlerde siyasal elitin ilk tercihi sıkıyönetim ilân etmekti (Ergut, 2004: 194). Bu arada Hareket Ordusu'nun İttihat ve Terakki adına hareket ettiği yönünde basında çıkan yorumlar üzerine bir beyanname yayınlanarak bu ordunun herhangi bir cemiyetle ilişkisi olmadığı "ilân ve ihtar" olundu.[34] İsyanın bastırılmasından sonra da II. Abdülhamid tahttan indirilerek (27 Nisan) yerine V. Mehmet Reşad getirildi.

İsyanın bastırılmasından sonra Divan-ı Harpler kuruldu ve olaylardan sorumlu görülenler çeşitli cezalara çarptırıldı. Bir kısmı kürek ve kalebentlik cezasına çarptırılırken[35] bazıları da idama mahkûm edildi veya sürgüne yollandı. İdamların "medar-ı intibah ve ibret olmak üzere" ilânı hususu vilayet ve sancaklara tebliğ edildi.[36] Bundan başka Divan-ı Harp, isyandan önceki döneme ait gazete koleksiyonlarını gözden geçirerek gazete sahiplerini ve yazarlarını sorguya çekti, bazılarını da idama mahkûm etti.[37] Örfî idare aleyhinde yayın yapan muhalif gazeteler geçici olarak

[29] 31 Mart İsyanı sırasında yaşananların geniş bir anlatımı için ayrıca bkz. Yalçın, *a.g.e*., s. 110-145.

[30] Hareket Ordusu'nun hazırlanışı, İstanbul'a gelişi ve isyanın bastırılışı için bkz. Ali Cevat, *a.g.e*., s. 65-78; Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 29-32.

[31] BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 127/4, 21 Nisan 1909/8 Nisan 1325.

[32] "Dersaadet Umûm İnzibat Dairesi'nin İlân-ı Resmîsi:

Madde 1- "Hükümetin bâğîlere ve mürtecilere karşı izhar-ı satvet ettiği şu zamanda herkesin kavlen ve fiilen son derece muhafaza-i sükûn ve itidal etmesi ve heyecan-ı ahaliye sebep olacak her türlü ahval ve harekâttan mesela fesad-âmîz yazılar yazmak, müheyyic sözler söylemek, sokaklarda koşmak gibi harekâttan begayet ictinab etmesi,

Madde 2- Gayet seri bir surette temin-i inzibat-ı memleket için karakollar ve devriyeler Hareket Ordusunun istihdam eylediği askere ve Selanik'ten celp edilen jandarma ve polislere mevdû' olduğu ve memurin-i mumaileyhim vazifelerinin hüsn-i ifası yolunda canlarını fedaya hazır bulunduklarından emirlerine derhal itaat ve inkıyada mecburiyet-i katiye bulunduğu ve şu aralık ifa-yı vazifenin fevkalade nezaketi hasebiyle gece saat birden sonra fenerli fenersiz bir semtten diğer semte gitmek ve sokaklarda dolaşmak katiyen gayr-ı caiz bulunduğundan ahval-i mezkureden dahi tevakkî olunması ve fevkalade mazereti zuhur edeceklerin bulundukları mevkiin polisine müracaat eylemeleri,

Madde 3- Kuvve-i askeriye ile inzibata memur olanlardan gayri kesânın silah taşıması katiyen ve şedîden memnû' bulunduğu,

Madde 4- İğtişâşa iştirak eden askerler terk-i silâh ile teslim-i nefs etmekte ve temin-i asayiş için fevkalade sarf-ı mesai edilmekte bulunduğundan ve bâğîlerin bir kısm-ı küllîsi derdest olunarak bakiyesi de icra-yı mel'anet edemeyecek derecede zebun ve mahsur kaldığından ahalinin ve alelumum tüccar ve esnafın ticaretgâhlarını açarak iş ve güçleriyle iştigal eylemeleri ilân olunur" Miralay Galip, 24 Nisan 1909/11 Nisan 1325 (*İkdam*, 26 Nisan 1909, nr. 5358, s. 1).

[33] İstanbul ve bilad-ı selase, Çatalca ve İzmit Sancakları, Adalar, Kartal, Gebze, Tikveş ve Çekmece kazalarında sıkıyönetim ilân edildiği ve Divan-ı Harp Reisliği'ne Tophane Nazırı Ferik Hurşit Paşa'nın getirildiği **(**BOA, DH. MKT, 2797/25, 25 Nisan 1909/12 Nisan 1325); Üçüncü Ordu ve Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa imzalı "İdare-i Örfiyye Beyannamesi", 25 Nisan 1909/12 Nisan 325 (*Takvim-i Vekayi*, 26 Nisan 1909/13 Nisan 1325, nr. 192, s. 1).

[34] *Takvim-i Vekayi*, 26 Nisan 1909 (13 Nisan 1325), nr. 192, s. 1-2.

[35] BOA, DH. MKT, 2843, 41, 13 Haziran 1909 (31 Mayıs 1325).

[36] İdam edilenler arasında Paşakapısı'nda görevli Ömer Şevki Efendi ile Hazım Efendi gibi polis memurları da mevcut olup suçları "şekl-i hâzır-ı hükümeti tağyîr ve tebdîle teşebbüs" idi (BOA, DH. MKT, 2817/35, 17 Mayıs 1909/4 Mayıs 1325). İdam edilen bir diğer polis memuru ise Ali b. Yusuf idi (2825/67, 27 Mayıs 1909/14 Mayıs 1325).

[37] Mesela 27 Mayıs 1909 tarihinde idam edilenlerden ikisi gazete muharriri olup bunlar *Volkan* gazetesinden Enderunlu Lütfi ve *Protesto* gazetesinden Nadiri Fevzi Beyler idi (BOA, DH. MKT, 2825/67, 27 Mayıs 1909/14 Mayıs 1325).

veya tamamen kapatılmak suretiyle sindirildi.[38] İsyanın bastırılmasından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti tekrar benzer bir tehlikeyle karşılaşmamak için Ahrar Partisi'ne karşı cephe aldı ve siyasi muhaliflerini sindirme politikası izlemeye başladı. Bütün bunlar neticesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti eski nüfuz ve itibarını yeniden kazandı. Mecliste birbiri ardına kanunlar çıkarıldı.

Meşrutiyetin ilânından sonraki birçok olayda polis başta olmak üzere güvenlik güçlerinin yetersizliğinden ve olaylara karşı kayıtsızlığından şikâyet edilmekteydi. Bütün bunlar polis teşkilâtının ıslahını zorunlu kılıyordu. Nihayet 31 Mart İsyanı, hem İttihatçıların polis teşkilâtında değişim yapmaları hem de polisin denetimini ele geçirmeleri açısından önemli bir fırsat oldu. Nitekim bazı polislerin vazife esnasında vakar ve haysiyetlerine uygun davranmadıklarından bahisle bir teftiş heyeti kurulduğu ve incelemeler sonucunda vazifesinde ihmali görülenlerin kaydının silineceği ilân edildi.[39] Diğer taraftan polis teşkilâtını dönüştürmek için bazı idari düzenlemelere gidildi. Bunlardan ilki, 24 Nisan 1909 tarihinde "Jandarma ve Polis Müfettiş-i Umûmiliği"nin teşkil edilmesi ve Hareket Ordusu subaylarından Miralay Galip Bey'in bu göreve getirilmesiydi.[40] Ayrıca, İttihat ve Terakki yönetimi mevcut polis teşkilâtının isyan günlerinde asayiş ve emniyeti sağlama konusunda isteksiz ve yetersiz kaldığı düşüncesindeydi. Bu nedenle bazı polislerin görev yerlerini terk ve ahaliyi isyancılara destek olmaları yönünde teşvik ettiği gerekçesiyle[41] Zabtiye Nezareti'ni kaldırmaya ve polis teşkilâtını yenilemeye karar vermişlerdi. Nitekim birçok ülkede ulusal polis güçlerinin şuç işlenmesi kaygısından ziyade, kolektif bir eylem dalgasının ardından kurulması gibi Zabtiye Nezareti yerini alacak Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nin de 31 Mart İsyanı'nın hemen sonrasında kurulması bir tesadüf değildi. Bu gelişme aynı zamanda İttihatçıların kendi rejimlerini tehdit altında hissetmelerine karşı gösterdikleri tepkinin de bir neticesiydi (Ergut, 2004: 72-73, 193-195). Yeni polis örgütünün Hareket Ordusu kumandanı tarafından teşkil ettirilmesi nedeniyle bu ordu kamuoyu ve polislerin zihninde bir model oluşturdu. Bu durum polis teşkilâtında uzmanlaşma ve militaristleşmenin el ele gitmesine neden oldu (Ergut, 2004: 221).

Kısa bir süre sonra da Zabtiye Nezareti'nin yerine kurulacak yeni teşkilâtla ilgili müzakerelere başlandı.[42] Müzakereler sonucunda Dahiliye Nezareti bünyesinde ülkenin asayiş ve emniyetinden sorumlu olacak bir birim teşkiline karar verildi. Nitekim 4 Ağustos 1909 (22 Temmuz 1325) tarihinde çıkarılan "İstanbul Vilâyeti'nin ve Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nin Teşkilâtına Dair Kânun" ile Zabtiye Nezareti kaldırılarak yerine Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti kuruldu. Bu husus kanunda "Zabtiye Nezareti ilgâ olunarak memâlik-i Osmâniyye'nin idâre-i umûmiyye-i zâbıtasıyla mükellef ve bilumûm polis müdüriyetlerine nezareti şâmil olmak ve doğrudan doğruya Dahiliye Nezâreti'ne merbût bulunmak üzere Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti teşkil ve İstanbul Vilâyeti'nin vezâif-i zâbıtası ve vilâyet dâhilindeki vesâit ve müessesât-ı umûmiyyenin umûr-ı inzibâtiyyesi İstanbul valisinin taht-ı emr ve idâresinde olmak üzere İstanbul Vilâyeti Polis Müdüriyeti'ne tevdî' edilmiştir" şeklinde ifadesini buldu. Ayrıca yeni bir Polis Nizamnamesi hazırlanıncaya kadar Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nin mevcut nizamnameye göre vazife yapması kararlaştırıldı.[43] Bu kanun ile hem İstanbul Vilâyeti hem de vilâyete bağlı bir "Polis Müdüriyeti" teşkil edildi. Valinin emir ve idaresi altındaki bu müdüriyet İstanbul'un güvenliği ve asayişinden sorumlu olacaktı.[44] Ayrıca İstanbul Polis Müdüriyetiyle Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nin personeli ve maaşları da belirlendi. Yeni teşkilât bir telgrafla vilayet ve sancaklara bildirildi.[45] Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti binası olarak da Beyazıt'ta Kâğıtçıların arka tarafında bulunan Sadaret eski seryaveri Cemal Efendi'nin Konağı tahsis edildi.[46] Müdürlüğe ise 12 Ağustos 1909 tarihinde Jandarma ve Polis Müfettiş-i Umûmîsi Galip Bey getirildi.[47]

[38] Mesela *Osmanlı*, *Papağan*, *Yeni Gazete* ve Ermenice *Kigo* gibi gazeteler süresiz kapatma cezası almıştı *(Takvim-i Vekayi*, nr. 201, 212, 213, 296).
[39] BOA, ZB, 603/23, 3 Haziran 1909 (21 Mayıs 1325).
[40] BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti Muhasebe Kalemi (DH. EUM. MH), 2/134, 13 Ekim 1909/30 Eylül 1325; DH. MKT, 2902/53, 16 Ağustos 1909/3 Ağustos 1325.
[41] BOA, DH. MKT, 2880/23, 10 Temmuz 1909 (27 Haziran 1325); MV, 187/38, 12 Nisan 1914 (30 Mart 1330).
[42] BOA, DH. MKT, 2818/8, 17 Mayıs 1909 (4 Mayıs 1325); 2821/53, 19 Mayıs 1909 (6 Mayıs 1325); 2827/93, 2 Haziran 1909 (20 Mayıs 1325); Bâbıâli Evrak Odası (BEO), nr. 268392, 21 Haziran 1909/8 Haziran 1325.
[43] BOA, Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umûmiyye Müdüriyeti (DH. MUİ), 4-1/39, lef 5, 4 Ağustos 1909/22 Temmuz 1325; İstanbul Vilayeti'nin ve Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nin Teşkilâtına Dair Kanun (*Takvim-i Vekayi*, 23 Eylül 1909/10 Eylül 1325, nr. 338, s. 7).
[44] Valiliğe Şûrâ-yı Devlet üyelerinden Mehmet Şerif Paşa getirildi. Daha önce Zabtiye Nezareti ile Şehremaneti tarafından idare edilmekte olan İstanbul'un mülkî vazifeleri de valiliğe intikal etti (BOA, DH. MKT, 2904/37, 17 Ağustos 1909/4 Ağustos 1325; *Tanin*, 15 Ağustos 1909, nr. 342, s. 3; *Takvim-i Vekayi*, 26 Ağustos 1909/13 Ağustos 1325, nr. 313, s. 13).
[45] BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti Tahrirat Kalemi (DH. EUM. THR), 1/10, 19 Ağustos 1909/6 Ağustos 1325; DH. MUİ, 21-3/17, lef 1, 24 Ağustos 1909 (11 Ağustos 1325) ve lef 3, 7 Eylül 1909 (25 Ağustos 1325).
[46] Konağın yıllık kirası 300 liraydı (*Tanin*, 17 Ağustos 1909, nr. 344, s. 3).
[47] BOA, BEO, nr. 271301; DH. MKT, 2898/31, 12 Ağustos 1909/30 Temmuz 1325; *Tanin*, 13 Ağustos 1909, nr. 340, s. 3. Bu atama ile ilgili irade ise 2 Ağustos 1325/15 Ağustos 1909 tarihli *Takvim-i Vekayi*'de yayımlanmıştır (nr. 302, s. 1).

Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nin teşkilinden sonra İstanbul'un zabıta işleri Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti, Şehremaneti ve İstanbul Valiliği arasında paylaşıldı. Ancak bu durum özellikle de Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti (ve İstanbul Polis Müdüriyeti) ile valilik arasında yetki ve görev bakımından ihtilafa yol açtı. Bu durum gereksiz yazışmalara ve polisin asıl vazifesinin aksamasına neden oldu.[48] Bu duruma bir çözüm getirilememesi üzerine de İstanbul Valisi Mehmet Şerif Paşa istifa etmek zorunda kaldı.[49] Paşaya göre ihtilafın nedeni, Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nin kendisini tam anlamıyla eski Zabtiye Nezareti'nin yerine kurulmuş zannettiğinden inzibata ait hususlarda valiliğin vazifesine karışmasıydı.[50] Bu yetki tartışmaları bir süre daha devam edince İstanbul'un genel güvenliğinin valilikten alınarak doğrudan doğruya Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'ne verilmesine karar verildi.[51]

Bu dönemde polisin oldukça özerk bir örgüt haline geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim meclisteki bazı mebuslar polisin yetkilerinin neredeyse meclisin üstüne çıktığından yakınıyordu. Tartışmalarda özellikle muhalif mebusların tepkisi dikkat çekicidir. Mesela Lütfi Fikri Bey, Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nin neredeyse bir nezaret haline getirildiğini, oysa esas âmirin valiler olması gerektiğini, bu bütçe ile temel sorun olan vali-Emniyet-i Umûmiyye Müdürü çekişmesinin devam edeceğini ve bu durumun hem İstanbul Vilâyeti Kanunu'na hem de Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nin alması gereken şekle uygun olmadığını belirtiyordu. Ayrıca İstanbul Valisi Şerif Paşa'nın Emniyet-i Umûmiyye Müdürü Galip Bey ile polisin denetlenmesi hususunda yaptığı tartışmalar sonucunda görevinden ayrılmak zorunda kalmasını da polisin artan gücüne örnek olarak gösteriyordu. Muhalif vekillerden bir kısmı ise Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nin sadece İstanbul ile ilgilenmesi gerektiğini, bu kadar büyük bir şehrin sorunlarının çözülebilmesinin ancak uzmanlaşma ile mümkün olacağını ve vilayetlerdeki asayişten valilerin sorumlu olması gerektiğini belirtiyordu. Bu fikirlerini desteklemek için de, Emniyet-i Umûmiyye Müdürü İstanbul'da gündüz vakti karakol önünde öldürülen gazeteci Ahmet Samim Bey'in katillerini bile bulamamışken vilayetlerin inzibatını doğrudan doğruya nasıl idare edecektir? diye sormaktaydılar (MMZC, 1326, 460-463). Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa ise; kentlerde yetkinin valilerde olacağını, fakat polisin eğitimi ve örgütlenmesinin Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nin yetkisinde olduğunu açıkladı (MMZC, 1326: 473).

1911 yılında polis teşkilâtında yapılan düzenlemeler sırasında da Meclis-i Mebusan'da benzer tartışmalar yaşandı. Özellikle gayrimüslim mebuslar polislik işinin Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nde toplanmasına karşı çıkarak, İstanbul dışındaki yerlerde valilerin yetkili kılınmasını istediler. Meselâ, Yorgo Boşo Efendi, İstanbul'da vazifeleri nizamname ile belirlenmiş ayrı bir Polis Müdüriyeti teşkil edilmesini ve bu müdüriyetin doğrudan doğruya Dahiliye Nezareti'ne bağlı olmasını önerdi. Diğer taraftan Trayan Nali Efendi'ye göre Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti birtakım lüzumsuz memuriyetler ihdas etmiş ve bu suretle teşkilât nizamnamesine aykırı davranmıştı. Ayrıca, İstanbul Polis Müdürü'nün vazifesini yaparak valinin yetkisini yok saydığından dolayı Zabtiye Nezareti'ni yeniden tesis etmeye çalışmıştı. Bu durum İstanbul Valisi ile Emniyet-i Umûmiyye Müdürü arasındaki tartışmayı giderek artırmıştı. Meclisteki muhalefetin önde gelenlerinden Rıza Nur Bey'e göre de Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti, Şehremaneti ve İstanbul Valiliği'nin yetkilerini kendinde toplamak isteyerek büyük bir istibdada kalkışmıştı. Ancak bunu başaramayınca da müstakil bir nezaret haline gelmeye çalışmıştı. Müdüriyet kendisini en yetkili kurum olarak kabul etmiş ve tarafsız olması gerekirken uygun gördükleri kişileri ihya, muhalifleri ise imha vazifesi görmüştü (MMZC, 1327: 330-331, 337-340).

Dahiliye Nazırı Halil (Menteşe) Bey, polis teşkilâtı ve sicilleriyle devletin iç güvenliğini ilgilendiren hususların takibinin Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nin vazifesi olduğunu belirtmekle beraber bu vazifesinin hilâfında hareket ettiğini de kabul etmişti. Halil Bey'e göre Dahiliye Nezareti bütün ülkenin inzibat ve asayişinden mesuldü. Bu nedenle İstanbul'un asayişi Polis Müdüriyeti'ne bırakılmalı, bu görevde bulunan kişi de doğrudan doğruya Dahiliye Nazırı'nın emri altında olmalıydı. Ancak yeni bir düzenleme yapılıncaya kadar Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti Dahiliye Nezareti'ne; İstanbul polis müdürleri ise, inzibatla ilgili hususlarda valiye bağlı kalacaktı. Bu süre zarfında İstanbul teşkilâtına ait polis sicillerinin takibiyle bunların ihtiyaçlarının temini işini de Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti yürütecekti. Ayrıca, daha sonra İstanbul için ayrı bir teşkilâtlanmaya gidileceğinin söylenmesi mebuslar

[48] BOA, DH. MUİ, 7-1/13, lef 2, 25 Ağustos 1909/12 Ağustos 1325; Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti Evrak Kalemi (DH. EUM. VRK), 20/11, 26 Ağustos 1909/13 Ağustos 1325; DH. MUİ, 6-1/35, 9 Eylül 1909/27 Ağustos 1325; DH. EUM. THR, 3/33, 13 Eylül 1909/31 Ağustos 1325.

[49] 13 Kasım 1909, *Tasvir-i Efkâr*, nr. 164, s. 4; *İkdam*, nr. 5431, s. 3.

[50] BOA, DH. MUİ, 21-3/17, lef 7 ve 8, 10 Kasım 1909 (28 Teşrinievvel 1325).

[51] Bu konuda hazırlanan kanun layihası ve gerekçesi Meclis-i Vükelâ tarafından uygun bulunmuş ve Meclis-i Mebusân'a gönderilmişti (BOA, DH. MUİ, 69-1/71, 23 Şubat 1910/10 Şubat 1325; MV, 137/86, 8 Mart 1910/23 Şubat 1325; BEO, nr. 278706, 9 Mart 1910/24 Şubat 1325).

tarafından da olumlu karşılanınca tartışmalar son buldu (MMZC, 1327: 340-341). Bu müzakereler doğrudan doğruya Dahiliye Nezareti'ne bağlı bir "İstanbul Polis Müdüriyet-i Umûmiyyesi"nin teşkiline ortam hazırlanmış oldu (4 Haziran 1911).

TENSİKAT VE POLİS KADROLARININ YENİLENMESİ

Meşrutiyetin ilânından sonra yapılan düzenlemelerin içinde gündemi en fazla meşgul eden konu devlet dairelerinde yapılmasına karar verilen tensikat idi. Bu kararla, kötü sicili olanlarla ihtiyaç fazlası görülen veya ehliyetsiz ve kabiliyetsiz oldukları ileri sürülen bütün memurların kadro haricine çıkarılması öngörülüyordu. Tensikatın en fazla etkilediği kurumlardan biri de polis teşkilâtıydı. Çünkü yeni yönetim otoritesini artırmak için polis kadrolarına hâkim olmayı amaçlamıştı. Bu nedenle bir taraftan idari düzenlemeler yapılırken diğer taraftan da kadroların yenilenmesi yoluna gidilmişti. Bu hususta İttihatçıların ileri sürdüğü gerekçelere göre, Meşrutiyete kadar polis ve jandarma teşkilâtına gerekli önem verilmemiş, taklitten öteye gidilememiş ve iki-üç sene öncesine kadar bir Polis Nizamnamesi bile hazırlanmamıştı. Lâyık olmayan kişiler polisliğe alınmış, işini hakkıyla yapmak isteyenler de ne şekilde yapacağını bilmediği için halkın nefretini kazanmışlardı. Bu durum mal ve can emniyetini neredeyse yok edecek dereceye getirmişti. Onlara göre eğer halk iyi ahlâk sahibi ve asayiş yanlısı olmasaydı birçok karışıklık ve cinayetin yaşanması kaçınılmazdı.[52] O yıllarda Polis Mektebi muallimlerinden İbrahim Feridun Bey'in yazdığı bir kitapta yer alan şu ifadeler de İttihatçıların, polisi ıslah ihtiyacı hissetmelerinin nedenini açıklamaktadır:

"… Hele zabıta memurlarının nüfuzu sıfırdan da aşağıya düşmüştü. O kadar ki ahali yeşil şeritli lacivert kumaşlı polis elbisesini lâbis birini gördükleri zaman zabıtanın inkılâptan evvel yıktığı evleri, söndürdüğü ışıkları der hâtır ederek kemâl-i nefretle başlarını çevirirlerdi. Polisler ahaliye karşı artık hiçbir gûna tebligat-ı kanuniyye ve gayr-ı kanuniyyede bulunamaz olmuşlardı. Namussuz zabıta memurlarının kazandığı sû'-i nazar yüzünden bazı namuslu zabıta memurları da halk nezdinde sû'-i muameleye dûçar oluyorlardı" (İbrahim Feridun, 1326: 289-290). Nitekim İttihatçı çizgide bir yayın politikası takip eden *Tanin* gazetesi de bazı polis memurlarının hâlâ sivil elbise ile vazifeleri başında bulunduklarını yazmış ve "halkın sû'-i tefehhüme kapılmaması için" bunlara resmi elbise giydirilmesini istemişti.[53]

Polis kadrolarını yenilemek için öncelikle Zaptiye Nazırı Ziver Bey döneminde bütün polis memurları hakkında tahkikat yapmak ve "geçmişi sabıkalı olanları" ayıklamak üzere bir komisyon kuruldu. Yapılan incelemeler sonucunda "jurnalcilik ve kötü ahlâk sahibi olmakla" suçlanan bazı polis müfettiş ve komiserleri açığa alındı.[54] Polis kadrolarını yenileme çalışmaları Zabtiye Nazırı Sami Paşa döneminde de sürdürüldü. Bu arada komisyon da incelemelerine devam etmekteydi.[55] Ayrıca tensikat işlemlerinin amacına uygun yapılabilmesi için İstanbul'un polis ve komiser ihtiyacının tespiti gerekiyordu. Bunun için İstanbul'daki karakolları teftiş etmek üzere bütün merkez başkomiserlerinin yer aldığı ayrı bir komisyon oluşturuldu. Bu komisyon polis ve jandarma sayısının yeterli olup olmadığını ve nerelerde kaç tane karakol olması gerektiğini araştırarak rapor hazırlayacaktı.[56] Öte yandan Sami Paşa'nın bir mülakatında belirttiği üzere, yeni bir Polis Nizamnamesi hazırlandı. Ancak Şûrâ-yı Devlet ihtiyacı karşılayacak yeterlilikte bulmadığı için bunu onaylamadı.[57]

Yapılan tensikatta polisler hakkında basında çıkan şikâyetlerin de önemli bir gerekçe oluşturduğu söylenebilir. Zaten Zabtiye Nazırı da görevinde ihmali olan polislerin sorumlu tutularak kayıtlarının silineceğini açıklamıştı.[58] Bu şikâyetlerin başında polislerin olaylara karşı kayıtsız kaldıkları, korkaklık gösterdikleri veya vazifelerini suiistimal ettikleri gibi hususlar gelmekteydi.[59] Mesela *Tanin* Başyazarı Hüseyin Cahit Bey, polislerin seyirci kaldığı bir olay münasebetiyle kaleme aldığı bir makalesinde, üzerlerinde resmi elbise bulunan zabıta memurlarının hiçbir zaman korkarak vazifesini terk edemeyeceğini ve kendilerine güvenmeleri gerektiğini yazmıştı.[60] Diğer bir makalesinde ise "biz onlarda tecessüm etmiş kanunun azamet ve vakarını görmek isteriz. Onlar alınları yüksek gezmelidirler" dedikten sonra polislerin konumunu güçlendirmek için bazı önerilerde bulunmuştu.[61]

---

[52] "Polis Teşkilât-ı Cedîdesine Dâir Tertib Olunan Bütçenin Esbâb-ı Mûcibe Lâyihası", BOA, DH. EUM. THR, 21/47, lef 1-2.
[53] *Tanin*, 6 Ağustos 1908, nr. 6, s. 3.
[54] *Tanin*, 5 Ağustos 1908, nr. 5, s. 4; 6 Ağustos 1908, nr. 6, s. 3.
[55] BOA, ZB, 383/84, 18 Ağustos 1908 (5 Ağustos 1324).
[56] *Tanin*, 22 Eylül 1908, nr. 53, s. 8; 11 Ekim 1908, nr. 72, s. 8.
[57] *Tanin*, 11 Ekim 1908, nr. 72, s. 8. Bkz. Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta: Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durum*, Kanaat Basımevi, Ankara 1947, s. 487-488.
[58] *Tanin*, 14 Ağustos 1908, nr. 14, s. 3; 20 Ağustos 1908, nr. 20, s. 4.
[59] Bkz. *İkdam*, 11 Kasım 1908, nr. 5195, s. 4; *Tanin*, "Memurlar ve Ahali", 4 Ekim 1908, nr. 65, s. 1; 9 Ekim 1908, nr. 70, s. 8.
[60] *Tanin*, "Polis", 18 Eylül 1908, nr. 49, s. 1.
[61] *Tanin*, "Kuvvetli Bir Zabıta", 22 Eylül 1908, nr. 53, s. 1.

Diğer taraftan polisler de kendi aleyhlerinde basında çıkan bu tür haberlerden rahatsızdı. Hatta bir defasında bu olumsuz yayınları protesto için gazetelere bir reddiye yazmayı düşünmüş ve bu hususta izin istemişlerdi.[62] Tensikat gereği polislerin vazifelerinden uzaklaştırılacaklarına dair çıkan söylentiler de polisler üzerinde etkili olmuş ve bazı polisler bu tür faaliyetlere karşı koymak amacıyla aralarında toplantılar yapmıştı. Ancak bu hazırlığı haber alan Zabtiye Nezareti yayınladığı bir ihtarname ile bu gibi davranışlara kalkışan polislerin cezalandırılacağını kamuoyuna duyurmuştu.[63] Ayrıca eskiden yapmış oldukları suiistimaller veya yeni düzenlemeler nedeniyle meslekten çıkarılmış olan bazı polisler eski memuriyetlerine devam etmek veya yeni bir memuriyete atanmak için Zabtiye Nazırı Sami Paşa'ya baskı yapmaktaydı.[64] Yapılan tensikattan memnun olmayan ve Sultanahmet belediye bahçesinde toplanan polis komiserleri İttihat ve Terakki yanlısı olarak niteledikleri Sami Paşa'yı istifa zorladılar. Bunun üzerine istifasını sunan Sami Paşa'nın talebi sadrazam tarafından kabul edildi (16 Nisan 1909).[65] 31 Mart İsyanı'nın patlak verdiği bu günlerde bir hükümet değişikliği de yaşanmış ve Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi yerini Ahmet Tevfik Paşa kabinesine bırakmıştı.

Sami Paşa'nın ardından göreve gelen Ferik Ali Paşa döneminde polis kadrolarında tensikat için Polis ve Jandarma Umûm Müfettişi Miralay Galip Bey'in başkanlığında yeni bir komisyon kuruldu.[66] Hareket Ordusu Kumandanlığı da İstanbul'da asayişin tam manasıyla tesisi için polisin tensîkini zorunlu görmekteydi.[67] Nitekim Üçüncü Ordu ve Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa'nın talebiyle yapılan incelemeler neticesinde İstanbul, Beyoğlu ve Üsküdar'da mevcut 854 polis memuru ve komiserinin, hak edilmiş olan maaşları ödenerek, görevlerine son verilmesine karar verildi. Bunlar okuma yazması olmayan, "ahlâksız ve iktidarsız" oldukları tespit edilen veya zabıta tabipleri tarafından yapılan muayene neticesinde maluliyetine karar verilenlerden oluşuyordu.[68] Ancak kadro harici kalan bu memurların maaşlarının ödenmesi, hangilerinin ikramiye veya tazminat alacağı, hangilerinin emekli sayılacağı ve yeniden istihdam edilip edilmeyeceklerin kimler olduğu gibi birçok hususta belirsizlik ortaya çıktı. Nitekim Zabtiye Nazırı Ali Paşa, emeklilik maaşı bağlanmaması nedeniyle açığa alınan sekiz yüzden fazla polis ve komiserin zor durumda kaldığını belirtmiş ve haklarında bir karar verilinceye kadar kendilerine bir miktar para tahsis edilmesini istemek zorunda kaldı.[69] Ayrıca kaydı silinmesi gerektiği halde hâlâ silinmeyenlerin bulunduğu anlaşılınca Galip Bey yeni bir genelge çıkardı.[70]

Tensikat nedeniyle ortaya çıkan bu sorunların sebebi ise, kamuoyunun da sevk ve zorlamasıyla, tam bir planlama yapılmadan bu işe başlanmış olmasıydı. Nitekim İttihatçıları desteklediği bilinen Hüseyin Cahit Bey bile bu konuda hükümeti eleştirmişti.[71] Bu aksaklık ve belirsizlikleri gidermek amacıyla bir Tensikat Kanunu çıkarıldı (30 Haziran 1909). Buna göre her nezaret ve daire bünyesinde birer Tensikat Komisyonu teşkil edilecek; komisyon başkanlıklarına âyândan ve ikinci başkanlıklara ise mebuslardan birisi atanacaktı. Bunlar, tensikatın gerekçesi olarak gösterilen kötü hal sahibi memurlarla yaşı altmış beşi geçenleri çıkarma ve yerlerine "namuslu memurlar" tayin etme işini yürütecekti.[72] Komisyonlara yüklenen bu önemli görev tabii olarak üye seçiminin titizlikle yapılmasını gerektirmekteydi. Ancak memurlar ve yakınları bu komisyonların gerçekten adaletli bir şekilde çalışacağından emin olmadıkları gibi, bunların yeni yönetimin istemediği memurların tasfiyesi için çalışacağını düşünmekteydi.[73] Nitekim

---

[62] *Tanin*, 6 Eylül 1908, nr. 37, s. 4.
[63] *Tanin*, 17 Eylül 1908, nr. 48, s. 8.
[64] Hatta olumsuz cevap alanların bir kısmı işi hakarete kadar vardırmıştı (*Tanin*, "Zabtiye Nezareti'nde Çirkin Bir Hal", 21 Aralık 1908, nr. 141, s. 3).
[65] Bkz. *II. Meşrutiyetin İlk Yılı*…, s. 302.
[66] BOA, ZB, 332/92, 19 Mayıs 1909 (6 Mayıs 1325).
[67] BOA, DH. MKT, 2846/5, 13 Haziran 1909 (31 Mayıs 1325).
[68] İlk olarak 814 kişinin ismi belirlenmişti (BOA, DH. MKT, 2820/41, 19 Mayıs 1909/6 Mayıs 1325). Bu 854 memurun Nisan ayından kalan alacağı 153.526 kuruştu (ZB, 333/12, 24 Mayıs 1909/11 Mayıs 1325; BEO, nr. 266779, 26 Mayıs 1909/13 Mayıs 1325; ZB, 333/42, 31 Mayıs 1909/18 Mayıs 1325; 334/102, 7 Temmuz 1909/24 Haziran 1325). Bu memurlara Mayıs başından Temmuz sonuna kadar ödenecek üç aylık meblağ 957.900 kuruşa ulaşmıştı (ZB, 335/81; 335/68, 28 Temmuz 1909/15 Temmuz 1325). Zabtiye tabipleri tarafından yapılan muayene neticesinde malul sayılan memur sayısı 350 kişi civarındaydı (353/59, 7 Mart 1909/22 Şubat 1324).
[69] BOA, ZB, 335/41; 335/43, 19 Temmuz 1909 (6 Temmuz 1325).
[70] BOA, ZB, 604/44, 21 Temmuz 1909 (8 Temmuz 1325).
[71] *Tanin*, "Tensikata Dair", 31 Mart 1909, nr. 239, s. 1.
[72] "Devâir ve Mehâkimde İcrâ Edilecek Teşkilât ve Tensîkât Cihetiyle Açıkta Kalacak Olanlarla Evvelce Memuriyetlerinden Birer Suretle İnfisâl veya İnfikâk Eden Memurîn ve Hükkâm ile Ketebe Hakkında Lâyiha-i Kânûniye", *Takvim-i Vekayi*, 10 Temmuz 1909/27 Haziran 1325, nr. 267, s. 1-3; BOA, ZB, 604/62, 15 Temmuz 1325.
[73] *Tanin*, "Tensikat Nasıl Yapılacak", 14 Ağustos 1909, nr. 341, s. 1.

Dahiliye Nezareti'nde memur olan dönemin tanıklarından birisi de tensikat meselesinin içinden çıkılamaz bir hal aldığını, âdil bir şekilde uygulanmadığını, devamsız ve liyakatsiz olmalarına rağmen ileri gelen bazı kişilerin akraba ve tanıdıklarının görevlerinde bırakıldığını belirtmekteydi (Sadri Sema, 2002: 450-454).

Meşrutiyetin ilânının ardından başlayan polisi ıslah çalışmaları Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nin teşkili ve müdürlük görevine Miralay Galip Bey'in getirilmesinden sonra daha da hızlandı. İlk olarak daha önce açığa çıkarılmış olan 854 polis ve komiser hakkında bir kanun hazırlanarak bunlara verilecek maaş miktarları belirlendi.[74] Ayrıca Dahiliye Nezareti'ndeki görevini tamamlayan Dahiliye Tensikat Komisyonu, Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nde yapılacak tensikat için görevlendirildi.[75] Tensikat Kanunu'nun eksikliklerini gidermek amacıyla bir Zeyl-i Tensikat Kanunu hazırlandı (14 Mayıs 1910).[76] Bu düzenlemelere rağmen kadro harici bırakılan memurların şikâyetlerinin giderek artması nedeniyle verilen kararları incelemek üzere Bâbıâli'de bir "Tedkik-i Tensikat Komisyonu" teşkil edildi (20 Ağustos 1910). Komisyonun amacı verilen kararlarda herhangi bir haksızlık olup olmadığını belirlemekti. Şurâ-yı Devlet üyelerinden birinin başkanlık ettiği ve her daireden bir kişinin bulunması gereken bu komisyona Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nden de bir üye seçildi. Çünkü kadro harici kalıp müracaat eden polislerin sayısı da her geçen gün artmaktaydı.[77]

Tedkik-i Tensikat Komisyonu'nun yaptığı incelemeler neticesinde bazı memurların tekrar istihdamına karar verildi.[78] Kararın ardından bu durumdaki polisler eski görevlerine iade edilmeyi istediler. Ancak, yenilenmesine çalışılan polis teşkilâtına zarar vereceği gerekçesiyle istekleri uygun görülmedi ve bunların polislik dışında başka hizmetlerde istihdam edilmesi esası benimsendi.[79] Okuma yazması olmayan bu gibi polislerin hademelik, gardiyanlık, belediye tanzifat onbaşılığı, odacılık, perdecilik, rüsumat kolculuğu gibi okuma yazma gerektirmeyen hizmetlerde kullanılması ve maaşlarının da ona göre yeniden düzenlenmesi kararlaştırıldı.[80] Öte yandan daha sonra ihtiyaç olduğunda istihdam edilmek üzere kadro haricinde bırakılan memur ve kâtiplerden bir kısmı da defalarca müracaat etmelerine rağmen Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti bünyesinde bir memuriyete atanamamaktan şikâyetçiydi. Emniyet-i Umûmiyye Müdürü ise müdüriyet kadrosunun Zabtiye Nezareti'ne kıyasla daha dar olması nedeniyle yeni memura ihtiyaç olmadığını belirtmiş ve Dahiliye Nezareti'nin bunları başka görevlerde istihdam etmesini istemişti.[81] Bunlardan anlaşılacağı üzere bu konuya tam bir çözüm getirilememiş, kanuna aykırı davranışlara ve çeşitli suiistimallere engel olunamamıştır.

Polis teşkilâtı ve kadrolarındaki düzenlemelerde Emniyet-i Umûmiyye Müdürü Galip Bey'in başkanlığında Avrupa'ya yapılan seyahatin de etkisi olmuştu. 1909 yılı sonunda başlayan ve iki ay süren bu seyahat esnasında kendisine İstihbarat Müdürü Ferid, Beyoğlu Polis Müdürü Kemal ve Dersaadet Polis Mektebi Müdürü Ahmet Beyler refakat etmişti. [82] Heyet ilk olarak Peşte'ye uğramıştı. Ardından Viyana, Berlin, Brüksel, Londra, Paris, Cenevre ve Roma'da kalarak polis teşkilât ve hizmetleri ile ilgili incelemelerde bulunmuş; yetkililerle görüşerek buralardaki tevkifhaneler, hapishaneler, telefon muhaberatı ve suçluların tespitinde kullanılan yöntemler gibi hususlarda bilgi alınmıştı. Hatta bazı suçluların tevkif edilip sorgulanmasına bizzat şahit olunmuştu.[83] Ayrıca edinilen bilgi ve izlenimler rapor halinde Dahiliye Nezareti'ne gönderilmiş ve çeşitli heyetler tarafından incelenmeye başlanmıştı.[84]

---

[74] "Dersaadet polis memurlarından açığa çıkarılan 854 komiser ve memura itâ edilecek maaşât hakkında tanzim olunan layiha-i kanuniyye", BOA, İrade Kavânîn ve Nizâmât (İ. KNM), 29 B 1327, nr. 6; DH. EUM. MH, 1/16, 16 Ağustos 1909/3 Ağustos 1325.

[75] Bu komisyonun reisliğine Âyân Meclisi üyesi Galip Bey, ikinci başkanlığına mebus Ali Münif Bey, üyeliklerine ise Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti ve Şehremaneti'nden üçer memur atanmıştı (BOA, DH. MUİ, 5-2/30, 7 Eylül 1909/25 Ağustos 1325; *Tanin*, 15 Ağustos 1909, nr. 342, s. 3).

[76] "Tensikat Kanunu'na Zeyl", *Takvim-i Vekayi*, 22 Mayıs 1910/9 Mayıs 1326, nr. 536.

[77] BOA, DH. MUİ, 123/17, 22 Ağustos 1910/9 Ağustos 1326. Bu komisyona Emniyet-i Umûmiyye İdaresi adına İstanbul Polis Müdürü Kemal Bey seçildi (BOA, DH. EUM. THR, 47/51, 20 Ağustos 1910/7 Ağustos 1326).

[78] DH. EUM. MH, 15/93, 5 Haziran 1910 (23 Mayıs 1326).

[79] BOA, DH. EUM. THR, 45/29, 11 Ağustos 1910 (29 Temmuz 1326).

[80] BOA, Şûra-yı Devlet Tasnifi (ŞD), 1317/30, 5 Ağustos 1911/23 Temmuz 1327; 1318/11, 16 Ocak 1912/3 Kanunisani 1327; Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti Memurin Kalemi (DH. EUM. MEM), 11/19, 28 Nisan 1912/15 Nisan 1328.

[81] BOA, DH. EUM. MEM, 7/8; 7/22, 10 Aralık 1911 (27 Teşrinisani 1327).

[82] BOA, DH. EUM. THR, 7/35; DH. MUİ, 2-4/31, lef 8, 8 Ekim 1909 (25 Eylül 1325). Galip Bey'e 175, yanındakilere ise 225 lira olmak üzere toplam 400 lira tahsisat verilmesi Meclis-i Vükela tarafından uygun bulundu (MV, 133/87, 10 Kasım 1909/28 Teşrinievvel 1325; DH. MUİ, 43-1/27, 24 Kasım 1909/11 Teşrinisani 1325; *İkdam*, 24 Kasım 1909, nr. 5453, s. 2). Ancak daha sonra bu miktar Galip Bey'e 200 ve yanındakilere de 300 lira olmak üzere toplam 500 liraya çıkarıldı (MV, 134/29, 25 Kasım 1909/12 Teşrinisani 1325).

[83] *Tanin*, 15 Şubat 1910, nr. 522, s. 3. Galip Bey ve beraberindekiler 3 Aralık 1909'da İstanbul'dan ayrılmış, 14 Şubat 1910 tarihinde de geri dönmüşlerdi (*İkdam*, 4 Aralık 1909, nr. 5463, s. 2; 15 Şubat 1910, nr. 5536, s. 2).

[84] Galip Bey'in ilk raporu Avusturya zabıtası hakkındaydı (*İkdam*, 25 Aralık 1909, nr. 5484, s. 3). İkinci raporunu Berlin'den göndermiş olup bu raporda Avusturya polisinden birçok hususta farklı olan Alman polisinin vazifelerini anlatmakta ve Berlin'de tatbik edilmekte olan nizamnameyi oldukça mükemmel bulduğunu beyan etmektedir (3 Ocak 1910, nr. 5493, s. 2). İngiliz polis

Avrupa dönüşünde de İstanbul, Beyoğlu ve Üsküdar polis müdürleri Galip Bey'in başkanlığında Emniyet-i Umûmiyye Dairesi'nde bir araya gelerek bunların ne suretle uygulamaya konulacağını müzakere etmişti.[85] Ayrıca Avrupa başkentlerinin polis teşkilâtıyla ilgili bazı yayımlar ve nizamnameler de tercüme edilerek incelenmişti.[86]

Diğer taraftan polislerin daha iyi yetişmesi için çalışmalar yapılmıştır. Nitekim bu amaçla 1907 yılında Selanik'te açılmış olan ilk Polis Mektebi'nin (Ergin, 1977: 1497-1498; İbrahim Feridun, 1326: 69) yanında İstanbul'da da bir mektep açılmıştır. 1 Haziran 1909 tarihinde Yıldız Sarayı eski Mabeyn Dairesi'nde eğitime başlayan İstanbul Polis Mektebi'nin müdürlüğüne de 29 Mayıs 1909 tarihinde Hareket Ordusu subaylarından Yüzbaşı Ahmed Faik (Erner) Bey atanmıştır.[87] Mevcut polis memurlarına da dönüşümlü olarak mektepte eğitim aldırılmıştır. Ayrıca okullardaki ders programları yeniden düzenlenmiş, parmak izi ve fotoğrafçılık gibi teknik konular da müfredata konulmuştur. Sonraki yıllarda Beyrut, Erzurum, Adana, Trabzon ve Bağdat'ta da birer mektep açılmış ve daha fazla polis eğitim görmüştür.

Meşrutiyetten sonra polis mevcudunda bir azalma olmuştu. Bunun nedenlerinden biri maaşların yetersizliği gerekçesiyle polislerden bir kısmının istifa ederek başka mesleklere geçmesiydi. En önemli nedeni ise, polisin denetimini ele geçirmek ve kendi anlayışlarındaki polis sayısını artırmak için İttihatçıların yaptığı tensikat idi. Polis gücünün sayısal gelişimi de bu yargıyı doğrulamaktadır. Nitekim 1880'de 664 memura ve 3.284.332 kuruşluk bütçeye sahip olan Zabtiye Nezareti, meşrutiyetin hemen öncesinde 3.066 memur ile 14.508.122 kuruşluk bütçeye sahip hale gelmişti. Yirmi sekiz yıllık bu süre zarfında gerek memur kadrosu gerekse bütçesi yaklaşık beş kat artmıştı (Okçabol, 1940: 75). Buna karşın İttihat ve Terakki Cemiyeti, hükümetinin daha ikinci yılında polisin bütçesini 40.363.010 kuruşa yükselmişti.[88] Ancak polis sayısının ve bütçede polise ayrılan meblağın artmasında, polisin denetimi düşüncesinin yanında, dönemin hususiyetini de göz önünde tutmak gerekmektedir. Çünkü meşrutiyetten sonra ortaya çıkan otorite boşluğu ve genel af çıkarılması gibi nedenler suç oranlarında artışa neden olmuştu. Ayrıca, toprak kayıpları neticesinde buralardan özellikle İstanbul'a çok sayıda muhacirin gelmesi de bunda etkiliydi. Bu nedenle polise ayrılan bütçenin artması da doğaldı. İttihat ve Terakki Dönemi'nin sonu olan 1918'de ise polisin bütçesi 708.715.20 kuruştu.[89]

Başkent olması nedeniyle hem eski yönetim hem de İttihat ve Terakki döneminde İstanbul'un asayişine özel önem verilmekteydi. Bu nedenle kadrolardaki değişim en çok İstanbul'da yaşanmış olup tensikat nedeniyle iyice azalan buradaki polis sayısının en az 6.000'e çıkarılması gerektiği düşünülüyordu. Ancak bu sayının bir anda temin edilmesi mümkün değildi. 1910 yılı başında polis sayısı komiserlerle birlikte 2.050 kişiden ibaretti. Asayiş ve güvenliğin sağlanabilmesi için polis sayısının ilk aşamada 3.500'e çıkarılması zaruri görülmekteydi.[90]

İstanbul'un yeni yönetim açısından taşıdığı önemi, aslında Paris için söylenmiş olan bir deyimi, bir mebusun "İstanbul'u kim elinde tutarsa memâlik-i Osmâniyye de onun elindedir" şeklinde Osmanlı'ya uyarladığı sözler en iyi şekilde ortaya koymaktadır (MMZC, 1326: 468). Nitekim 1911'de İstanbul Polis Müdüriyet-i Umûmiyyesi kurulduğunda Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti bütçesi sadece 1.623.800 kuruş iken Polis Müdüriyeti'ne ayrılan miktar 15.923.550 kuruşla bunun yaklaşık on katıydı (Ergut, 2004: 200). Bu durum daha sonraki yıllarda da değişmemiştir. 1911'de 1.200.000 nüfuslu İstanbul'da 2.745 polis varken (400 kişiye bir polis), diğer bütün vilayetlerin kaza ve sancaklarında 4.500.000 nüfusa 4.435 polis (1.000 kişiye bir polis) düşmekteydi. Aynı yıl polislere yapılan toplam maaş ödemesi ise 37.760.000 kuruş olup bunun 15.280.000 kuruşu İstanbul'a ayrılmıştı (MMZC, 1327: 353). 1911 yılında özellikle İstanbul'da görülen bu merkezileşmenin ve hükümetin polisi kontrol altına alma çabalarının altında yatan sebep iktidarın burada daha güçlü olması ve başkentin kontrolünü elde tutmanın

---

teşkilâtı hakkındaki raporunda ise İngiliz teşkilâtının diğerlerinden çok daha sade olduğunu belirtmiş, ancak Türkiye'de tatbik edilmesini mümkün görmemişti (14 Ocak 1910, nr. 5504, s. 3). Son raporunu ise Roma'dan göndermişti (23 Ocak 1910, nr. 5513, s. 2).

[85] *İkdam*, 27 Şubat 1910, nr. 5548, s. 2.

[86] Londra, Viyana ve Berlin polis teşkilâtlarının şemaları (BOA, DH. EUM. VRK, 24/53, Tarihsiz); Fransa Polis Teşkilâtı (20/62-B, Hicrî 1327); İtalya Emniyet-i Umûmiyye Nizamnamesi (20/63-A, Hicrî 1327); Cenevre Cumhuriyeti ve Kantonu'nun Polis Teşkilâtı (DH. EUM. THR, 84/29, Hicrî 1330).

[87] BOA, DH. MKT, 2827/50, 1 Haziran 1909/19 Mayıs 1325. Ayrıca bkz. İbrahim Feridun, *a.g.e*., s. 88-89, 296.

[88] *Düstur*, Tertib-i sani, I, 501; *Takvim-i Vekayi*, 20 Ağustos 1909/7 Ağustos 1325, nr. 307, s. 5; *Devlet-i Osmâniyye'nin 1325 Senesine Mahsus Bütçesi*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1325, s. 66-69.

[89] *Düstur*, Tertib-i sani, X, 185; *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin 1334 Sene-i Maliyyesi Bütçesi*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1334, s. 132-134.

[90] BOA, DH. EUM. THR, 21/47.

önemini anlamış olmasıdır. Merkezileşmenin 1911 yılına denk gelmesinin en önemli nedeni ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilk defa Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Ahali Fırkası gibi örgütlü ve düzenli bir siyasal muhalefetle karşılaşmasıdır (Ergut, 2004: 201). 1912 yılına gelindiğinde İstanbul'da 2.430, vilayetlerde ise 4.468 olmak üzere ülke genelinde toplam 6.898 polis bulunuyordu.[91] Bu rakamlar Avrupa ile kıyaslandığında hâlâ çok azdı. Ülkedeki toplam polis sayısı ancak Avrupa başkentlerindeki polis mevcudu kadardı.[92] Vilayetlerdeki polis sayısındaki artış ise daha yavaştı.

Yapılan çalışmalara rağmen polis sayısı hiçbir zaman istenen seviyeye getirilememişti. Bunun başlıca sebebi tensikat olmakla beraber başka sebepler de vardı. Bunlardan biri I. Dünya Savaşı'nın çıkması ve seferberlik ilânını müteakip polis olabilme şartını taşıyan 23-30 yaş arasındaki genç nüfusun askere çağrılmasıydı. Hatta polis eksikliğini gidermek için muhacirlerden polis alınmaktayken, üç aydan fazla müddetten beri Osmanlı topraklarına yerleşmiş olan muhacirlerin askere çağrılması kararı bu imkânı da ortadan kaldırdı.[93] Ayrıca, bir tarafta polis ihtiyacını karşılamakta sıkıntı yaşanmaktayken diğer taraftan da polisler çeşitli gerekçelerle meslekten çıkarılmaktaydı. İstifa edenlerin sayısı da oldukça yüksekti.[94] Nitekim 1918 yılındaki polis mevcudu 6.868 kişi olup (Tongur, 1946: 251-252) bu sayı 1911-1912 yıllarındaki kadardı.

SONUÇ

II. Meşrutiyet döneminin ilk yıllarında bir taraftan eski polis memurlarının tasfiye edilmesi diğer taraftan da yeni alınacak olanların iyi bir şekilde seçilip yetiştirilmesi amaçlanmıştı. Bunun için devlet dairelerinde ve polis kadrolarında tensikat yapılmasına karar verilmişti. Ancak İttihatçılar tensikat işlemlerine tam bir hazırlık yapmadan ve dairelerde ne kadar memura ihtiyaç olduğunu tespit etmeden başlamıştı. Nitekim bu durum bazı sorunlara yol açmış, bu sorunları çözmek için önce bir Tensikat Kanunu çıkarılmış kısa bir süre sonra da bu kanuna bir ilave yapılmasına gerek duyulmuştu. Diğer taraftan tensik komisyonlarının vermiş olduğu kararlardan bir kısmının haksız olduğu görüldüğü için bunların yeniden incelenmesi amacıyla Tetkik-i Tensikat Komisyonu teşkil edilmişti. Tensikat meselesinin birkaç yıl sürmesi ve alınan kararların uygulanmasındaki aksaklıklar dikkate alınırsa bu konuda İttihatçıların pek başarılı olduğu söylenemez. Bu başarısızlıkta yeni yönetim tarafından sakıncalı görülen ve eski yönetimle bağı olan memurların ihraç edilmesi düşüncesi de önemli bir etkendir. Çünkü bunların yerinin birkaç yılda doldurulması mümkün olamamıştır. Bunun yanında bazı ekonomik ve sosyal nedenler de polis sayısının hedeflenen seviyeye getirilememesinde etkili olmuştur. Buna rağmen yeni polis kadroları önemli oranda İttihatçıların denetimine geçmiştir.

KAYNAKÇA

ALİ CEVAT, İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi; II. Abdülhamid'in Son Mabeyn Başkâtibi Ali Cevat Bey'in Fezlekesi, Hazırlayan: Faik Reşit Unat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

ALYOT, Halim, Türkiye'de Zabıta: Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durum, Kanaat Basımevi, Ankara 1947.

ERGİN, Osman Nuri, Türk Maarif Tarihi, İstanbul 1977, IV.

ERGUT, Ferdan, Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

GEORGEON, François, "1908 Jöntürk Devrimi Sonrasında İstanbul'da Ortaya Çıkan Birkaç Vak'a Üzerine", Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza: 18.-20. Yüzyıllar (Derleyenler: Noémi Lévy-Alexandre Toumarkine), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007, s. 146-162.

II. Meşrutiyet'in İlk Yılı, 23 Temmuz 1908-23 Temmuz 1909, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

İbrahim Feridun, Polis Efendilere Mahsus Malûmat ve Terbiye-i Meslekiyye, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, Dersaadet 1326.

[91] BOA, DH. EUM. MH, 33/43, 16 Mart 1912 (3 Mart 1328).

[92] 1911 yılına ait bir çizelgede İstanbul 2.827; taşra 4.082 olmak üzere toplam 6.909 polis vardı (BOA, DH. EUM. MH, 31/79). 7 Ocak 1915 tarihli bir başka çizelgede ise taşra polis mevcudunun 5.000 olduğu belirtilmektedir (BOA, DH. EUM. MEM, 57/61). Eylül 1917'de ise taşra mevcudu 1915'tekinden daha az idi (126/46).

[93] BOA, DH. EUM. MEM, 67/6, lef 3, 19 Mayıs 1915 (6 Mayıs 1331).

[94] Mesela 1916 yılında İstanbul'da 136, vilayetlerde 190; 1917 yılında ise İstanbul'da 122, vilayetlerde 159 olmak üzere sadece iki yılda toplam 607 polis ve komisere kayıt silme cezası verilmişti (BOA, DH. EUM. MEM, 105/69, 26 Şubat 1918). Ayrıca bkz. DH. EUM. MEM, 78/56.

KARAKIŞLA, Yavuz Selim, "Osmanlı Sanayi İşçisi Sınıfının Doğuşu 1839-1923", Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler, 1839-1950, (Derleyenler: D. Quataert- Eric Jan Zürcher), İletişim yayınları, İstanbul 1998, s. 32-46.

LERMİOĞLU, Osman Nuri, Halkın İstemediği İnkılâp: Meşrûtiyet, Sabah Gazetesi Kültür Yayınları, İstanbul 1976.

Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri (MMZC), 1326, TBMM Basımevi, Ankara 1986, VI; 1327, Ankara 1991, VII.

OKÇABOL, Derviş, Türk Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi, Polis Enstitüsü Yayını, Ankara 1940.

SADRİ SEMA, Eski İstanbul Hatıraları, Hazırlayan: Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi, İstanbul 2002.

TOKGÖZ, Ahmet İhsan, Matbuat Hatıralarım, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

TONGUR, Hikmet, Türkiye'de Genel Kolluk, Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi, Ankara 1946.

TOPUZLU, Dr. Cemil, İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde Seksen Yıllık Hatıralarım, Hazırlayan: Hüsrev Hatemi-Aykut Kazancıgil, Arma Yayınları, İstanbul 1994.

TÜRKGELDİ, Ali Fuad, Görüp İşittiklerim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.

YALÇIN, Hüseyin Cahit, Siyasal Anılar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2000.

YALMAN, Ahmet Emin, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Yenilik Basımevi, İstanbul 1970, I.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâbıâli Evrak Odası

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti Evrak Kalemi

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiyye Müdüriyeti Muhasebe Kalemi

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiyye Müdüriyeti Tahrirat Kalemi

Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umûmiyye Müdüriyeti Memurin Kalemi

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi

İrade Kavânîn ve Nizâmât

Meclis-i Vükela Mazbataları

Şûra-yı Devlet Tasnifi

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat

Zabtiye Nezareti

Gazeteler ve Süreli Yayınlar

Düstur, Tertib-i sani

Hukuk-ı Umumiyye

İkdam

Takvim-i Vekayi

Tanin

Yeni Gazete

294

PERSONELİN ÇATIŞMA YÖNETİMİ ALGILARI VE İŞ DOYUMU DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ: MERSİN GENÇLİK HİZMETLERİ VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ ÖRNEĞİ

Cemalettin DEMİRELİ
Yrd. Doç.Dr. ,Dumlupınar Üniversitesi UBYO SRY, cemalettindemireli@gmail.com

Çetin MUNZUR
İşletme Bilim Uzmanı

ÖZET: Bu çalışmada; Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğünde çalışan işgörenlerin çatışma yönetimi algıları ve iş doyumlarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmada çatışma yönetimi algılarını ölçmek için Ural (1997) tarafından geliştirilen, geçerlik ve güvenirliği kanıtlanmış, 25 sorudan oluşan Çatışma Yönetimi Ölçeği (ÇYÖ), iş doyumu düzeylerini ölçmek için ise Çetinkanat (1995) tarafından geliştirilen, geçerlik ve güvenirliği kanıtlanmış 32 sorudan oluşan İş Doyumu Ölçeği (İDÖ) uygulanmıştır. Verilerin değerlendirilmesi için frekans ve yüzde dağılımları yapılmıştır. Gruplar arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için 0.05 anlamlılık düzeyinde Tek Yönlü Varyans Analizi ve T-Test uygulanmıştır. Bu kapsamda çalışmanın ilk kısmında girişe; ikinci kısmında çatışma yönetimi; üçüncü kısmında iş doyumu ile ilgili kavram ve açıklamalarla literatüre uygun olarak bir alt yapı kurulmuştur. Ardından analizlerden elde edilen sonuçlar yorumlanmış ve son bölümde sonuç ve değerlendirmesine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çatışma Yönetimi, İş Doyumu, İşgören

ANALYSING THE LEVEL OF CONFLICT MANAGEMENT SENSATIONS AND JOB SATISFACTIONS: THE PROVINCIAL DIROCTORATE OF YOUTH WELFARE AND SPORTS OF MERSİN SAMPLE

ABSTRACT: In this study, it is intended that perceptions of conflict management and job satisfactions whether differs according to demographic characteristics or not for employees who are employed at provincial directorate of youth welfare and sports of Mersin. Achieving this purpose, The Scale of the Conflict Management (SCM) is applied to measure perceptions of conflict management which is developed and proven by Ural (1997) and consists of 25 questions that validity and reability has been proved, and The Scale of Job Satisfaction (SJS) is applied to measure the level of job satisfaction which is developed and proven by Çetinkant (1995) and consists of 32 questions that validity and reability has been proved. To eveluate data, frequency and percentage distributions has been made. To determine whether a significant difference between the groups one-way analysis of variance and T-Test has been applied. In this context it has been established an appropriate infrastructure to the literature in the first part to introduction, in the second part to conflict about job satisfaction. After, the obtained results from the analyses are interpreted and in the last part it has been mentioned about results and valuations.

Keywords: Conflict Management, Job Satisfaction, Business Clients

GİRİŞ

İnsan, yaşamının önemli bir kısmını sosyal ilişki ve etkileşim yumağı içinde geçirir. Farklı değerlere sahip ve sosyal yaşamın bir parçası olan insanlar, bu değerler doğrultusunda hayatlarını devam ettirirler. Bu kadar farklılığın bir araya gelmesi ve iletişim, etkileşim içinde olması gereken insanlar arasında bir takım uyuşmazlıklar da beraberinde olacaktır. Oluşan bu uyumsuzluklar; insanlar arasında bazen çatışmaların yaşanmasına neden olmaktadır. Sosyal ve kurumsal yaşamın gereği olan çatışma; grupların kendi içlerinde veya diğer gruplarla olan ilişkilerinde; bireylerin kendi içlerinde veya diğer bireylerle; amaç, duygu, düşünce ve inançlarında uyuşmazlıkların olduğu veya ayrışmaların yaşandığı her durumda karşımıza çıkan evrensel bir kavramdır. Her toplumda az veya çok bulunan çatışmalar; bütün toplumlarda var olan bir dinamik etkileşim sonucu ortaya çıkan doğal bir olgudur. Bireyler arasındaki farklılıklar, üstesinden gelinmesi gereken bir durum olan çatışmanın yaşanmasında etkili olmaktadır. İnsanların çabalarına yansıyan ve farklılıkların da etkisiyle ortaya çıkan çatışmalar; bir insanın diğer bir insanın çabalarını engelleyici tarzda davranışlar geliştirmesi, çaba göstermesi, o insanın amaçlarına ulaşmasını ve çıkarlarını elde etmesini engelleyici davranışlar içinde olması, çatışma durumu olarak kendini göstermektedir. Çatışma olgusu;

insanların birbirleriyle iletişim ve etkileşimleri sonucu meydana geldiğinden onların yaşam doyumunu etkileyebilmektedir. Bu durum kurumlar açısından da böyledir. Bir kurum işgörenine sunduğu fırsatlar ve imkânlar ölçüsünde başarı sağlayabilmektedir. Sağlıklı bir kurum yapısının ve başarının temeli de işgörenlerin işlerinden elde ettikleri doyuma bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. Bir kurumu meydana getiren tüm faktörlerin uyum içinde olması, kurumun varlığını ve etkinliğini sürdürebilmesi için en önemli etkendir. Duyarlı dengelerin sağlanabilmesi etkin bir yönetimin varlığıyla mümkün olacaktır. Bu bakımdan, doyum ve çatışma birbirini tamamlayan iki önemli olgudur. Yüksek bir iş doyumu, çatışmanın doğmasına neden olabilecek faktörlerin ortadan kaldırılmasını sağlayabileceği gibi, çatışma durumunun meydana getirebileceği olumsuz etki de iş doyumunun düşmesine neden olabilir. Çatışma yönetimi ve iş doyumuyla ilgili uluslar arası alanda birbirinden ayrı birçok araştırma yapılsa da, çatışma yönetimi ve iş doyum düzeylerinin bir arada incelendiği araştırma sayısı çok kısıtlıdır. Türkiye'de de Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesinde yer alan ve özellikle Akdeniz Bölgesinde bakanlığa bağlı kurumlar da görev yapan işgörenin, gerek çatışma yönetimi algılarının gerekse iş doyum düzeylerinin birlikte incelenmesine yönelik yapılan çalışmalar kısıtlılık göstermektedir. Bu bağlamda araştırmamız da, Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl ve ilçe Müdürlüklerinde görev yapan işgörenin çatışma yönetimi algıları ile iş doyum düzeylerini belirlemek ve demografik durumlarına göre ilişkilerini incelemek amaçlanmıştır.

ÇATIŞMA KAVRAMI

Çatışma yönetimi alanında araştırma yapan bilim adamlarının çatışmaya ilişkin birbirinden farklı tanımlar yaptıkları görülmektedir. Kaynaklardan birinde, çatışma kısaca, "bir seçeneği tercih etmede bireyin ya da bir grubun güçlükle karşılaşması ve bunun sonucu olarak karar verme mekanizmasında bozukluk" olarak tanımlanır (Demirtaş ve Güneş, 2002: 28). Diğer bazı kaynaklarda,"iki ya da daha çok birey arasında çeşitli kaynaklardan doğan anlaşmazlık" (Koçel, 1993: 395);çok toplumsal taraflar arasındaki etkinliklerde, bireylerin ilişkilerinde ve davranışlarındaki uyuşmazlık (Karip, 2003: 3); birey ya da grupların içlerinde ve aralarında çeşitli sebeplerden kaynaklanan anlaşmazlık, zıtlaşma, uyumsuzluk birbirine ters düşme biçiminde ortaya çıkan ve iyi yönetilmediği durumda kuruma ve bireylere zararlı olabilen dinamik bir etkileşim süreci (Gümüşeli, 1994: 24); bir grubun, diğer bir grubun ilgilendiği bir şeyi olumsuz bir şekilde etkilemek üzere olduğunu veya etkilediğini algıladığı zaman başlayan bir süreç (Harper, 2004: 10); canlı organizmanın yaşamsal nitelikte bir gereksinmesini tatmin etmek istediği zaman bir engelle karşılaştığında meydana gelen sıkıntı ve bunun doğurduğu gerginlik (Eren, 1996: 50) gibi farklı değişkenlere ve etkileşimlere göre tanımlanmıştır.

ÇATIŞMA KAVRAMIYLA İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

Yönetim yaklaşımları Klasik (Geleneksel), Neo-klasik (Davranışçı), Modern (Etkileşimci) yaklaşımlar olarak üç grupta toplanmıştır.

Geleneksel (Klasik) Yaklaşım: Çatışma; klasik yaklaşımın geçerli olduğu dönemde, istenilmeyen bir durumdur (Sökmen ve Yazıcıoğlu, 2005: 3). Mutlaka ortadan kaldırılması gereken zararlı bir olgu olarak kabul edilmiştir (Karip, 2003: 7). Çatışmanın ortadan kalkması için görevlerin, sorumlulukların, metotların, kuralların ve yetki ilişkilerinin açık olarak tanımlanması ve gerçekçi bir kurum yapısı geliştirilmesi gerekmektedir (Erdoğan, 1999: 20).

Davranışçı (Neo-klasik) Yaklaşım: Genel olarak çatışmanın bireyler ve gruplar arası farklılıklardan doğduğunu ifade eden davranışsal yaklaşımcılar, çatışmanın yok edilmesinin bu farklılıkların ortadan kaldırılması anlamına geldiğini ileri sürerek, bunun olanaksızlığını belirtmişler, bireyler ve gruplar arasındaki çatışmaların benimsenip, desteklenmesi gerektiğini savunmuşlardır (Sökmen ve Yazıcıoğlu, 2005: 3). Kurumlardaki çatışmanın yapıcı yönüne dikkat çeken görüşün öncülerinden Follet; çatışma yönetiminin hedefinin bireyler ve gruplar arası ayrımların benimsenmesi ve çoğaltılması şeklinde daha iyi açıklanacağını ortaya koymuştur (Gümüşeli, 1994: 33).

Etkileşimci (Modern) Yaklaşım: Modern yaklaşımda kurumlarda meydana gelen çatışmalar, yenilikçi bir anlayışla ortaya konmuştur. Modern yaklaşım, davranışsal yaklaşımdan farklı olarak açıkça çatışmayı desteklemeye yönelir. Sürekli ve önemli çatışmaların olduğu kurumlarda kararların gecikmesi ve verilememesi, tavizlerin sorunları çözmeye yetmemesi gibi, hiç çatışmanın olmadığı kurumlarda da yenilik, değişim, yaratıcılık vs. gibi nedenlerle yine performans olumsuz yönde etkilenecek, hatta kurumun yaşaması yani varlığını sürdürmesi tehlikeye düşecektir (Koçel, 1993: 396). Bu yaklaşıma göre, kurumsal çatışma, etkili yönetimin bir göstergesidir ancak kontrol dışı ve yönetilemeyen çatışmalar gerçekten bireye ve kuruma zarar verebilir (Karip, 2003: 8).

ÇATIŞMANIN ETKENLERİ

Çatışmanın meydana gelmesine büyük etki yapan bireysel koşullar göz önüne alındığında, çatışmanın, çatışmaya taraf olan bireylerin duygusal durumları, bireylerin kavrayış düzeyleri ve çatışmacı davranışlardan kaynaklandığı

söylenebilir (Elma, 1998: 10). Çatışmalara etken olabilen başlıca sorunlar; Anlama Güçlükleri, Algılamada Seçicilik, Dinlememe Sorunları, Yetersiz İletişim şeklinde sıralanabilir (Sökmen ve Yazıcıoğlu, 2005:4).

Çatışma, işgörenlerin aralarındaki uyumsuzlukları algıladıkları ve birbirlerine tesir ettikleri ve bireyin değerlerinin, ihtiyaç ve kaynaklarının tehdit edildiği zaman ortaya çıkmaktadır (Harper, 2004: 10). Çatışmanın etkenleri, bireylerin içinde, bazen bireyler arasında, bazen de örgütlerdeki çeşitli birimler (gruplar-formel veya informel) arasında bulunmaktadır (Koçel, 1993: 400).

ÇATIŞMA TÜRLERİ

Kurumlarda ortaya çıkan çatışma türleri birkaç şekilde sınıflandırılmaktadır (Elma, 1998: 14). Bunlar; çatışmanın niteliğiyle ilgili sınıflandırma, çatışmanın ortaya çıkış şekliyle ilgili sınıflandırma, çatışmaya taraf olanlarla ilgili sınıflandırma, çatışmanın örgüt içindeki yerleri ile ilgili sınıflandırma ve çatışmanın açıklık derecesine göre sınıflandırma şeklinde yapılmaktadır.

Çatışmanın Niteliğiyle İlgili Sınıflandırma: Kurumun amaçlarına ulaşılmasındaki etkileri ve katkıları itibariyle yapılan çatışma sınıflandırmasıdır. Fonksiyonel olan çatışma; Kurumun amaçlarının gerçekleşmesine katkıda bulunan çatışmalardır (Gümüşeli, 1994: 54). Fonksiyonel olmayan çatışma ise; kurumu amaçlarından uzaklaştıran ya da kurumun amaçlarının gerçekleşmesini engelleyen çatışmalardır.

Çatışmanın Ortaya Çıkış Şekliyle İlgili Sınıflandırma: Bir çatışma sürecindeki aşamaların her birini çatışma türü olarak kabul eden bir sınıflamadır. Gizli (Potansiyel) çatışma, yetersiz kaynaklar, amaçlar konusundaki farklılıklar ve rekabet gibi nedenlerden oluşan çatışmaları kapsar. Hissedilen çatışma; çatışma halindeki tarafların hislerini ifade eden aşamadır (Gümüşeli, 1994: 57). Algılanan çatışma; koşulları ortada olmadığı halde tarafların örgütsel ilişkiler içinde çatışmacı davranışlar algılama durumlarıdır (Demirci, 2002: 20).

Çatışmaya Taraf Olanlarla İlgili Sınıflandırma: Bu sınıflandırma çatışmaya taraf olan birey ya da gruplarla ilgilidir. Birey içi çatışma, bireyler arası çatışma bu sınıflandırmaya dâhildir (Karip, 2003: 24).

Çatışmanın Kurum İçindeki Yerleri ile İlgili Sınıflandırma: Çatışmayı, açık çatışma ve kapalı çatışma olarak ikiye ayrılabilir. Açık çatışma bilerek planlanmış ve düzenlenmiş bir çatışmadır. Kapalı çatışma ise tarafların amaçlarını derinden izledikleri çatışmadır (Bursalıoğlu, 1987: 240).

ÇATIŞMA ÇÖZÜM YÖNTEMLERİ

Değişik boyutlarda ele alınan çatışma olgusunu yönetmek için farklı araştırmacılar tarafından birbirine benzer ve farklı çok sayıda çatışma yönetimi stilleri ortaya konmuştur.

Thomas'ın Çatışmayı Çözme Yöntemleri Modeli: Thomas, Blake ve Mouton' un geliştirdiği modeli yeniden yorumlayarak daha genişletilmiş yeni bir model ortaya koymuştur. Model iki boyuta dayandırılmıştır; karşı tarafın ilgilerini doyurmaya çalışmak olan ortaklaşmacılık ve kendi ilgilerini doyurmaya çalışmak olan direnmecilik.Thomas, bu boyutların birleşmesi sonucu yarışma, uyma, kaçınma, işbirliği ve uzlaşma olmak üzere beş çatışma yönetimi stili tanımlamıştır (Levent, 2005: 18).

Blake ve Mouton'un Çatışma Çözüm Biçimleri Ölçeği: Farklı araştırmacılar tarafından ortaya atılan çatışma yönetimi ile ilgili teknikleri ilk defa sistematik ve analitik bir biçimde inceleyen araştırmacılar Blake, Shepard ve Mouton'dur. Bu araştırmacılardan Blake ve Mouton, bireylerarası çatışmayı beş biçimde yönetmeye uygun kavramsal bir model geliştirmişlerdir (Eren, 1996: 464).

Rahim ve Bonoma'nın Çatışma Yönetimi Stilleri Modeli: Blake ve Mouton ile Thomas'ın çalışmalarından temel alan Bonoma ve Rahim'in oluşturdukları model, iki temel boyut içerisinde yer alan beş çatışma yönetimi stilinden meydana gelir. Bu boyutlardan birincisi, taraflardan her birinin diğer tarafın ilgi ve ihtiyaçlarının doyurulmasına verdikleri önemin derecesini, ikinci boyut ise; taraflardan her birinin kendi ilgi ve ihtiyaçlarının doyurulmasına verdikleri önemin derecesi gösterir (Rahim, 2004: 307).

Tümleştirme (Problem Çözme) Stili: Tarafların işbirliği içinde, gerçek problemi, sebepleri farklılıklarıyla yapıcı bir şekilde ortaya koyabildikleri bir yöntemdir. Her iki tarafın beklentilerini karşılayan bir anlaşmaya ulaşmak için çabalamalıdır (Gümüşeli, 1994: 88).

Hükmetme - Üstünlük Kurma Stili: Taraflardan birinin çeşitli şekillerde güç kullanarak karşı tarafa kendi çözümünü dayatması söz konusudur. Hükmedilen taraf sonuçtan memnun değildir ve kaybeden tarafın moralini ve verimliliğini olumsuz yönde etkilemesi muhtemeldir (Karip, 2003: 64).

Kaçınma Stili: Bu yöntemle hareket eden bir yönetici, hangi tarafta olduğunu belli etmez, çatışmaya müdahale etmekten kaçınır ve çatışmayla ilgili kararları erteler. Bu yöntem, çatışmayı görmezden gelme, önem vermeme, harekete geçmeme, kişisel görüşünü ifade etmeme ile ilgilidir (Gümüşeli, 1994: 99).

Uzlaşma Stili: Uzlaşma stili, bireyin kendisi ve başkaları için orta düzeyde ilgisini simgeler. Farklılıklar arasında her iki tarafın isteğinin tatminini sağlayacak ve hemfikir olunacak bir görüş birliği aranır (Özer, 2003: 339).

İŞ DOYUMU KAVRAMI

Bir örgütün çalışanına karşı iki önemli sorumluluğu vardır. Birinci sorumluluğu çalışanlarının fiziksel, ruhsal ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması, ikincisi ise çalışanlarının kendini geliştirme haklarını kullanmalarına imkân sağlamaktır. Örgütün bu görevleri çalışanın iş doyum kaynaklarıdır (Başaran, 1998: 234). 1930'lu yıllarda Hawthorne Araştırmaları ile birlikte çalışanların işlerinin başında duydukları mutluluğun, verimliliklerini etkilediği görüşünün ortaya atılması ile iştatmini kavramı önem kazanmıştır (Hışman, 2003: 17). İnsanlar gördükleri işten ve iş çevresinden memnun oldukları sürece daha verimli çalışırlar. Güdülenme, harekete geçirici, hareketi devam ettirici veya sürdürücü ve olumlu yöne yöneltici özelliğe sahiptir (Eren, 2001: 489). İş doyumu da, diğer tutumlar gibi duygusal, bilişsel ve davranışsal özelliklerin bir karışımıdır (Çetinkanat, 2000:1). Davis ise "işgörenlerin işlerinden duydukları hoşnutluk veya hoşnutsuzluk" olarak tanımlamıştır (Tütüncü, 2000: 2). Değer-algı teorisinde iş doyumunu beklentiler ile işten kazanılan değerin arasındaki farkın bireye göre işin önemi ile orantısına bağlıdır (Locke, 2000: 168). İş doyumu kişilere, gruplara ve kültürlere göre farlılıklar göstermesinden dolayı kısa bir tanımı yapılamamıştır. Bunlardan da anlaşılacağı üzere iş doyumunun çok boyutlu bir kavram olduğu ortaya çıkmıştır (Khan, 1991: 1).

İŞ DOYUMU KURAMLARI

Birçok araştırmacı insan davranışları için birçok çalışma yapmış ve kuramlar geliştirmiştir (Onaran, 1981: 1). Literatürlerde iş doyumu ve güdüleme kuramlarının birçok farklı sınıflarda ele alındığını görmekle birlikte genel olarak "Kapsam Kuramları" ve "Süreç Kuramları" başlıkları altında ele alınmaktadır.

Kapsam Kuramları: Bu kuramlar daha çok iş doyumunun hangi değişken ya da değişken gruplarının bir sonucu olduğuna açıklık getirmeyi amaçlamaktadırlar (Yalçınkaya ve Akyüz, 2000: 34).

İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı: Bu kuram 1960'larda insan davranışlarına açıklık getiren bir model olarak alınmıştır. Kuram insan davranışını yönelten ihtiyaçları ve hiyerarşik sıralamasını yapmıştır. Bunlar; Fizyolojik ihtiyaçlar,korunma ve güvenlik ihtiyacı, ait olma ve sosyal ihtiyaçlar, saygınlık ve statü ihtiyacı, kendini gerçekleştirme ihtiyacı (Smith ve Drake, 1981: 98).

ERG Kuramı: Clayton Alderfer; Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi kuramını daha özlü bir hale getirerek varlık gereksinimleri, ilişki gereksinimleri ve gelişme gereksinimleri olarak bir araya getirmiştir. Varlık gereksinimleri; açlık, susuzluk, korunma gibi gereksinimler burada toplanmıştır. İlişki gereksinimleri; ait olma, saygı, tanınma, destek gibi gereksinimler bu türe girmektedir. Gelişim gereksinimleri; kişisel olgunlaşma ve gelişmeyi içerir. Birey kendini geliştirdikçe kapasitesi artacak, yeni yetenek ve gelişimlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır (Onaran,1981: 39).

Çift Etmen (İkili Etmen) Kuramı: Bu etmenler doğrudan doğruya işin yapıldığı çevreyle ilgili olan etmenlerdir. Bu etmenlere sağlık etmenleri, koruyucu etmenler ya da hijyen etmenleri de denir. Bu modelin herkese uygulanabilirliğinin olmayışı ve kişinin başarı düzeyinden çok tatmin ve tatminsizlik üzerinde fazla durulması yönünden eleştiriye uğramaktadır. Buna rağmen, yöneticilerin motive etmeyi anlamalarına da önemli katkılar sağlamıştır (Can, 1999: 178).

***Mc Clelland Başarma Güdüsü Kuramı*:** Bu kuram, insanların gereksinimlerini kişinin kendi kültürlerinden, çeşitli durumlarda kendi yaşantıları ile öğrendiklerinden, aile durumundan, eğitiminden ve milli kültüründen etkilendiğini savunur (Silah, 2005: 96).

Dougles McGregor' un X ve Y Kuramları: Mc Gregor'a göre idareciler çalışanların ne ile motive edilebileceklerini saptayabilirler. Ancak bunu yaparken alacakları kararların isabet derecesi, onların hareket noktalarını teşkil eden kabullerinin doğruluk derecesine bağlı olacaktır (Durmaz, 2004: 121).

Z Kuramı: İşgörenin iyimser ya da kötümser olarak değil, tarafsız olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Görüldüğü gibi Z teorisi, insana iyi ya da kötü olarak yaklaşmayıp, X ve Y kuramlarının duruma bağlı olarak fayda sağlayacağını iddia etmektedir (Özkalp ve Kırel, 2001; 321-322, Akt: Aksoy, 2007: 34).

Süreç Kuramları: Süreç kuramları iş doyumunun hangi değişkenlerin bir sonucu olduğunu ve bu değişkenlerin nasıl bir etken ile iş doyumunu etkilediğini açıklama amacındadır (Balcı, 1985: 42).

Beklenti Kuramı: Güdülenme konusunda önem kazanan kuramların ilki beklenti kuramıdır. Bu kuramlar ilk olarak Tolman ve Lewin tarafından 1930'lu yıllarda geliştirilmiştir (Balcı, 1985: 44).

Denkserlik Kuramı*:* Bir işgören kuruma iş görme vazifesi ile girdiğinde bu görevine ahlakı, eğitimi, yeteneği, deneyleri, çabası ve örgüte bağlılığı gibi nitelikleriyle katılır. Bu niteliklerine işgörenin girdileri denir. Bu girdiler karşılığında işgören bir takım çıktılar ya da sonuçlar ister. İşgörenin isteyeceği çıktılar ücret veya işle alakalı bazı sosyal yardımlar olabileceği gibi gözetim, statü ve güvence gibi isteklerde olabilir. İşgören girdilerini çıktıları karşılığında dengeli biçimde algılamalıdır (Balcı, 1985: 48).

Amaçlama Kuramı: Her bireyin işleri ile ilgili belirlediği amaçları vardır ve bu belirlediği amaçlar onu yönlendirir. İnsanlar bu belirledikleri amaçlara fiziki ve akli enerjilerinin büyük bir bölümünü yönlendirir (Durmaz, 2004: 128). Amaçların en önemli özellikleri belirginliği, güçlüğü, kabulü, saptanmasına katılma ve amaçlara geriye bildirimdir (Onaran, 1981: 143).

İŞ DOYUMU ETKENLERİ

İş doyumunu etkileyen etkenlerin işle ilgili bireysel etkenler örgütsel ya da çevresel etkenler şeklinde iki başlık altında toplandığı görülmektedir (Balcı, 1985: 8);

Bireysel Etkenler: İş doyumunu etkileyen bireysel etkenler, yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, deneyim, kişilik, kültürel ortam gibi etkenlerdir.

Yaş: İşteki kariyer yükseldikçe doyum düzeyi yeniden artmaya başlar. Yeni olan her şeyin coşkusu gibi işe yeni başlamanın da insanlara coşku getirdiği söylenebilir. 20'li yaşların sonunda ve 30'lu yaşların başlarında bu coşku en düşük düzeye düşerken daha sonra işteki yükselme ve edinilen deneyimler sonrası iş doyumunda yükselmenin olduğu düşünülebilir (Silah, 2005: 121).

Cinsiyet: Yapılan araştırmalarda cinsiyet değişkeninin iş doyumunda bir etken olduğunu göstermesine karşın hangi cinsiyetin daha çok doyum sağladığı konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır (Balcı, 1985; 10). Kadınların ev işlerindeki sorumlulukları bir rol çatışmasına yol açmakta ve bu nedenle de pek çok kadın iş sorumluluğu az olan ve böylece bu çatışmayı azaltan işleri tercih edebilmektedirler (Ergin, 2000: 26).

Eğitim Düzeyi: Eğitim düzeyi hem çalışanın performansını hem de çalışma tutumlarını etkiler. Eğitim düzeyinin, çalışanın iş algılamasını etkilediğini ve etkilemenin eğitim düzeyi yükseldikçe çalışanın beklentilerinin yükselmesi biçiminde olduğu belirtilmektedir (Silah, 2005: 122).

Deneyim (Kıdem): İş doyumu ile ilgili değişken kesin olmamakla beraber yaş değişkeni ile paralellik göstermektedir (Balcı, 1985: 11). İşe yeni başlayan bireyler, işlerinde hızla yükseleceğine ve üst kademelerde olacaklarını düşünerek gerçekçi olmayan beklentilere girebilirler (Davis, 1977: 100).

Kültürel Ortam: İş doyumu toplum koşullarından etkilenir. İş doyumunu kötü toplum koşulları negatif yönde, iyi koşullar ise pozitif yönde etkileyeceği düşünülebilir (Davis, 1977: 100). İşsizlik oranın çok yüksek olduğu bir toplumda, çalışan birisi çalışmayan birine oranla daha iyi durumdadır. İyi olmayan bir ortamda daha iyi imkân sunan bir alternatif yoktur. Aynı çalışanın daha gelişmiş bir toplumda doyum düzeyinin daha düşük olması beklenebilir (Silah, 2005: 123).

Örgütsel ve Çevresel Etkenler: Çalışanın iş doyumunu etkileyen başlıca örgütsel değişkenler olarak; işin niteliği, ödeme, gelişme ve yükselme olanakları, övülmek, çalışma koşulları, denetim, yönetim, örgütsel ortam ve birlikte çalışılan kişiler arası ilişkiler olarak sıralanabilir (Başaran, 2000b: 218-222

Yönetim Biçimi: Bir yönetici için, neyin nasıl yapılacağını bilmek ve çözümleyici bir zihne sahip olmak kadar, çalışanı motive edici olmakta önemlidir. Yöneticinin benimsediği liderlik tarzı, personelin gösterdiği çaba miktarını belirler (Hagemann, 1995: 25).

Ücret ve Personel : Ücret çalışanlara aynı zamanda toplum içinde belirli bir statü sağlar, tüm çalışanlar adil ve eşit ücret almayı ister, örgütlerde çalışanlarının bu istekleri doğrultusunda çeşitli planlamalar yaparak sorunları çözümlemeye çalışırlar (Ersen, 1997; 115). Ücret artışı, primli ücret ödeme, çalışanları kazanca katma gibi ödeme koşulları motivasyon araçları içinde yer alır (Uyer, 1996: 163).

Gelişme ve Yükselme Olanakları: Eğitim sisteminde, bir eğitim çalışanının yükselme gereksiniminin karşılanması, hem eğitimin verimliliği, hem de işgörenin işinden doyumu için bir zorunluluktur (Başaran, 2000b: 220).

Çalışma İmkânları: Aydınlatma, ısı, gürültü gibi çalışma koşularını etkileyen etmenler ile iş verimliliği arasında ilişki olduğu belirtilmektedir. Çalışma ortamı ve onu etkileyen fiziksel koşullar bireyi stresle karşı karşıya bırakan önemli etmenler içinde yer almaktadır (Pehlivan, 2002: 52).

İş Arkadaşları: Bir örgütte çalışanlar, ister kümeleşerek, isterse toplu halde, ne oranda bir arada olmayı istiyor ve bunu gerçekleştirebiliyorlarsa örgütlerine o denli bağlı olacaklar ve o oranda işten doyum sağlayacaklardır (Başaran, 2000b: 220).

Fiziksel Ortam: Öncelikle çalışanlar, sağlıkları için tehlike gösteren bir ortamda çalışmak istemezler. Her türlü güvenlik önleminin alındığı bir iş ortamında çalışmalarından ötürü, işgörenler endişeye kapılmayacak ve mutlu olacak ve doyuma ulaştıracaktır (Tortop, 1992: 253).

ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu araştırmanın amacı; Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğünde çalışan işgörenlerin çatışma yönetimi algıları ve iş doyumlarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesidir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda araştırma tekniklerinden anket yöntemi kullanılmıştır. Literatürde yapılmış araştırmalar incelenerek 25 sorudan oluşan Çatışma Yönetimi Ölçeği (ÇYÖ), 32 sorudan oluşan İş Doyumu Ölçeği (İDÖ) ve demografik bilgileri içeren 5 soruluk 3 bölümden oluşan bir anket kullanılmıştır.

Kullanılan anket formunda çatışma yönetimine ilişkin algıları ölçmek için Ural (1997) tarafından geliştirilen 5'li likert ölçeğinde kullanılan davranış biçimleri; hiçbir zaman (1), ara sıra (2), bazen (3) genellikle (4) ve her zaman (5) olarak puanlanmıştır.

Personelin iş doyumlarını belirlemek için Çetinkanat (1995) tarafından geliştirilen 5'li likert ölçeğinde kullanılan davranış biçimleri; kesinlikle katılıyorum (5), bazen katılıyorum (4) katılıyorum (3), katılmıyorum (2), kesinlikle katılmıyorum (1) olarak puanlanmıştır.

Araştırmanın evrenini, Akdeniz Bölgesinde Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı il örgütlerinde görev yapanlar, örneklemi ise Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü'nde görev yapanlar oluşturmaktadır. Personele sunduğumuz 124 anket formlarından geri dönen ve kullanıma elverişli olan 100 anket değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri

H_1. Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü'nde görev yapan çalışanların *Eğitim Durumuna göre Çatışma Yönetimi Algıları* arasında anlamlı bir fark vardır.

H_2. Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü'nde görev yapan çalışanların *Yaşlarına göre Çatışma Yönetimi Algıları* arasında anlamlı bir fark vardır.

H_3. Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü'nde görev yapan çalışanların *Mesleki Kıdemlerine göre Çatışma Yönetimi Algıları* arasında anlamlı bir fark vardır.

H_4. Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü'nde görev yapan çalışanların *Kurumdaki Hizmet Yıllarına göre Çatışma Yönetimi Algıları* arasında anlamlı bir fark vardır.

H_5. Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü'nde görev yapan çalışanların *Cinsiyetlerine göre Çatışma Yönetimi Algıları* arasında anlamlı bir fark vardır.

H_6. Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü'nde görev yapan çalışanların *Eğitim Durumuna göre İş Doyumları* arasında anlamlı bir fark vardır.

H_7. Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü'nde görev yapan çalışanların *Yaşlarına göre İş Doyumları* arasında anlamlı bir fark vardır.

H_8. Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü'nde görev yapan çalışanların *Mesleki Kıdemlerine göre İş Doyumları* arasında anlamlı bir fark vardır.

H_9. Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü'nde görev yapan çalışanların *Kurumdaki Hizmet Yıllarına göre İş Doyumları* arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{10}. Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü'nde görev yapan çalışanların *Cinsiyetlerine göre İş Doyumları* arasında anlamlı bir fark vardır.

Verilerin Analizi

Araştırmaya katılan çalışanlarla ilgili demografik değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve araştırma değişkenleri ile ilgili çok değişkenli istatistiksel analizlere ilişkin sonuçlar aşağıdadır.

Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmaya katılan personelin eğitim değişkeni baz alındığında; % 14'ünün ilköğretim mezunu, % 51'inin ortaöğretim mezunu, % 35'inin ise üniversite mezunu olduğunu görülmektedir. Araştırmaya katılan personelin % 10'unun 21–30 yaş aralığında, % 31'inin 31–40 yaş aralığında, %46'sının 41–50 yaş aralığında, % 13'ünün ise 51 yaş ve üzerinde olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılan personelin %19'unun 3 yıl ve daha az yıllık mesleki kıdeme, % 6'sı 4–6 yıllık mesleki kıdeme, % 4'ü 7–9 yıllık mesleki kıdeme, %5'i 10–12 yıllık mesleki kıdeme, % 7'si 13–15 yıllık mesleki kıdeme, % 59'unun ise 16 yıl ve üstünde mesleki kıdeme sahip olduğu görülmektedir. Personelin kurumdaki hizmet yılı değişkenine ilişkin durumları dikkate alındığında; 7 yıl ve üstü çalışan sayısının % 65, 4–6 yıl çalışan sayısının % 7, 1–3 yıllık çalışan sayısının ise % 28 olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan personelin cinsiyet değişkenine ilişkin durumları incelendiğinde; çalışanların % 22'si kadınlardan, % 78'i de erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 1: Personelin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Demografik Özellikler	Değişkenler	Frekans	Yüzde
Eğitim Durumu	İlköğretim	14	14
	Orta öğretim	51	51
	Üniversite	35	35
Yaş	21-30	10	10
	31-41	31	31
	41-50	46	46
	51 ve yukarısı	13	13
Mesleki Kıdem	3 yıl ve daha az	19	19
	4-6 yıl	6	6
	7-9 yıl	4	4
	10-12 yıl	5	5
	13-15 yıl	7	7
	16 yıl ve yukarısı	59	59
Kurumunuzdaki Hizmet Yılı	1-3 yıl	28	28
	4-6 yıl	7	7
	7 yıl ve yukarısı	65	65
Cinsiyet	Bayan	22	22
	Erkek	78	78
	Toplam	100	100

Faktör Analizi

Personelin çatışma yönetimi algıları ve iş doyumlarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesinin tespiti için geliştirilen ölçeklerden elde edilen verilere faktör analizi uygulanmıştır. Çatışma yönetimi ve iş doyumu ölçeklerine uygulanan faktör analizi sonucunda her bir ölçeğe ait faktörler bulunmuştur. Çatışma yönetimi ölçeğine yönelik faktör analizi öncesinde 25 maddeden oluşan ölçeğin faktör analizine uygunluğu kontrol edilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin örneklem yeterliliği 0,836 ($p<0,001$) olarak bulunmuştur. Bu değer verinin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Toplanan verilere temel bileşenler yöntemi ile varimax dönüştürmesine göre faktör analizi yapılmıştır. Ölçekte yer alan değişkenlerden güvenilirliği düşüren ve düşük yükleme değerine sahip maddeye rastlanmamış tüm değişkenler faktör analizine dâhil edilmemiştir. Böylece özdeğeri 1'den büyük ve yüklenme değeri 0,40' ın üzerinde olan toplam 5 faktör elde edilmiştir. Elde edilen 5 faktör toplam varyansın %63,93'ünü açıklamaktadır. Faktörlerin Cronbach Alpha ile hesaplanan güvenilirlik katsayıları 0,883 ile 0,721 arasındadır. Faktörlerde herhangi bir madde çıkarıldığında güvenilirlik katsayısı artmadığından, faktörleri oluşturan tüm maddeler bundan sonraki analizlere dâhil edilmiştir. Her bir faktörün güvenilirlik değeri, özdeğer ve açıkladığı varyans ile faktöre giren değişken sayıları aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 2: Çatışma Yönetimi Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

	Faktöre Giren İfade Sayısı	Öz Değerler	Cronbach Alfa	Açıklanan Varyans %
Faktör 1: Problem Çözme	7	8,562	0,881	15,491
Faktör 2: Hükmetme	5	2,278	0,883	15,069
Faktör 3: Ödün Verme	5	2,081	0,782	13,391
Faktör 4: Uzlaşma	4	1,654	0,741	10,25
Faktör 5: Kaçınma	4	1,408	0,721	9,728
Toplam Açıklanan Varyans				**63,929**
Cronbach Alpha				**0,909**
KMO Test				**0,836**
Bartlett's Test of Sphericity				**X2: 1404,278; Sig:0,001**

İş doyumu ölçeğine yönelik faktör analizi öncesinde 32 maddeden oluşan ölçeğin faktör analizine uygunluğu kontrol edilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin örneklem yeterliliği 0,760 (p<0,001) olarak bulunmuştur. Bu değer verinin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Toplanan verilere temel bileşenler yöntemi ile varimax dönüştürmesine göre faktör analizi yapılmıştır.

Ölçekte yer alan değişkenlerden güvenilirliği düşüren ve düşük yükleme değerine sahip (<.40) ve/veya çapraz yüklenen 5 madde bir sonraki faktör analizine dâhil edilmemiştir. Geri kalan 27 değişken ile yapılan faktör analizinde elde edilen boyutlara uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda, güvenilirlik katsayısı (Cronbach Alpha) 0,835 olarak bulunmuştur. Böylece özdeğeri 1'den büyük ve yüklenme değeri 0,40' ın üzerinde olan toplam 6 faktör elde edilmiştir. Elde edilen 6 faktör toplam varyansın %65,674'ünü açıklamaktadır. Faktörlerin Cronbach Alpha ile hesaplanan güvenilirlik katsayıları 0,825 ile 0,572 arasındadır. Her bir faktörün güvenilirlik değeri, özdeğer ve açıkladığı varyans ile faktöre giren değişken sayıları aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 3: İş Doyumu Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler	Faktöre Giren İfade Sayısı	Öz Değerler	Cronbach Alfa	Açıklanan Varyans %
Faktör 1: Yönetim Biçimi	8	6,533	0,852	16,43
Faktör 2: Çalışma İmkanları	7	4,193	0,837	15,507
Faktör 3: Gelişme ve Yükselme İmkanları	4	2,375	0,784	9,791
Faktör 4: Ücret Personel	3	1,765	0,727	8,954
Faktör 5: İş Arkadaşları	3	1,495	0,839	8,867
Faktör 6: Fiziksel Ortam	2	1,372	0,602	6,124
Toplam Açıklanan Varyans				**65,674**
Cronbach Alpha				**0,835**
KMO Test				**0,760**
Bartlett's Test of Sphericity				**X2: 1508,855; Sig:0,001**

Çatışma Yönetimine İlişkin Bulgular

Aşağıdaki tabloda işgörenlerin çatışma yönetimi algılarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesine yönelik analiz sonuçları yer almaktadır. Çalışanların eğitim durumu, yaş, mesleki kıdem ve hizmet yılına ait değişkenler için 0,05 anlamlılık düzeyinde Tek Yönlü Varyans Analizi Testi; cinsiyet değişkeni için Bağımsız Örneklem T Testi uygulanmıştır.

Tablo 4: Personelin Demografik Özelliklerine Göre Çatışma Yönetimi Algıları

Eğitim Durumuna Göre Çatışma Yönetimi Algıları	Çatışma yönetimi algıları alt ölçekleri	Eğitim ile çatışma yönetimi algıları anlamlılık düzeyi
	Problem çözme	**0,048**
	Hükmetme	**0,008**
	Ödün verme	0,104
	Uzlaşma	**0,047**
	Kaçınma	0,925
Yaşa Göre Çatışma Yönetimi Algıları	Çatışma yönetimi algıları alt faktörleri	Yaş ile çatışma yönetimi algıları anlamlılık düzeyi
	Problem çözme	0,302
	Hükmetme	0,216
	Ödün verme	**0,04**
	Uzlaşma	**0,029**
	Kaçınma	0,438
Mesleki Kıdeme Göre Çatışma Yönetimi Algıları	Çatışma yönetimi algıları alt faktörleri	Kıdem ile çatışma yönetimi algıları anlamlılık düzeyi
	Problem çözme	0,822
	Hükmetme	0,507
	Ödün verme	**0,045**
	Uzlaşma	0,459
	Kaçınma	0,216
Hizmet Yılına Göre Çatışma Yönetimi Algıları	Çatışma yönetimi algıları alt faktörleri	Hizmet Yılı ile çatışma yönetimi algıları anlamlılık düzeyi
	Problem çözme	0,146
	Hükmetme	0,322
	Ödün verme	**0,03**
	Uzlaşma	0,639
	Kaçınma	0,107
Cinsiyete Göre Çatışma Yönetimi Algıları	Çatışma yönetimi algıları alt ölçekleri	Cinsiyet ile çatışma yönetimi algıları anlamlılık düzeyi
	Problem çözme	0,849
	Hükmetme	0,187
	Ödün verme	0,497
	Uzlaşma	0,145
	Kaçınma	0,533

Personelin Eğitim Durumuna Göre Çatışma Yönetimi Algıları:

Problem çözme alt faktörü p= 0,048, hükmetme alt faktörü p= 0,008 ödün verme alt faktörü p= 0,104, uzlaşma alt faktörü p= 0,047, kaçınma alt ölçeği p= 0,925 değerinde bir anlamlılık düzeylerine sahiptir. Sonuçta; eğitim durumuna göre personelin çatışma yönetimi algılama düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmakta ve H1 hipotezi kabul edilmektedir.

Personelin Yaşına Göre Çatışma Yönetimi Algıları:

Problem çözme alt faktörü, p= 0,302, hükmetme alt faktörü p= 0,216, ödün verme alt faktörü, p= 0,040, uzlaşma alt faktörü, p= 0,029, kaçınma alt faktörü p= 0,438 değerinde bir anlamlılık düzeylerine sahiptir. Sonuçta; ödün verme ve uzlaşma alt faktöründe çatışma yönetimi algılama düzeylerinde anlamlı fark bulunmuş ve H_2 hipotezinin kabul edilmiştir.

Personelin Mesleki Kıdemine Göre Çatışma Yönetimi Algıları:

Problem çözme alt faktörü, p= 0,822, hükmetme alt faktörü p= 0,507 ödün verme alt faktörü, p= 0,045,uzlaşma alt faktörü p= 0,459 ve kaçınma alt faktörü p= 0,216 anlamlılık düzeylerine sahiptir. Sonuçta ödün verme alt faktöründeki çatışma yönetimi algılama düzeyi farklı ve anlamlı bulunmuş, H_3 hipotezi kabul edilmiştir.

Personelin Hizmet Yılına Göre Çatışma Yönetimi Algıları:

Problem çözme alt faktörü, p= 0,146, hükmetme alt faktörü p= 0,322, ödün verme alt faktörü p= 0,030, uzlaşma alt faktörü p= 0,639 ve kaçınma alt faktörü p= 0,107 değerinde bir anlamlılık düzeylerine sahiptirler. Kurumdaki hizmet yılı, 7 yıl ve daha yukarısı olan personelin, çatışma yönetimi algılama düzeyi, ödün verme alt faktörü bağlamında farklı ve anlamlı bulunmuş H_4 hipotezi kabul edilmiştir.

Personelin Cinsiyetine Göre Çatışma Yönetimi Algıları:

Problem çözme alt faktörü, p= 0,849, hükmetme alt faktörü p= 0,187, ödün verme alt faktörü, p= 0,497, uzlaşma alt faktörü p= 0,145 ve kaçınma alt faktörü p= 0,533 değerinde anlamlılık düzeylerine sahiptir. Cinsiyet durumu tespit edilen personelin, çatışma yönetimi algılama düzeylerinin problem çözme, hükmetme, ödün verme, uzlaşma ve kaçınma alt faktörlerine göre, aralarında anlamlı fark bulgularına ulaşılamamıştır. Bu nedenle, H_5 reddedilmiştir.

İş Doyumuna İlişkin Bulgular

Aşağıdaki tabloda işgörenlerin iş doyumuna ilişkin algılarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesine yönelik analiz sonuçları yer almaktadır. Çalışanların eğitim durumu, yaş, mesleki kıdem ve hizmet yılına ait değişkenler için 0,05 anlamlılık düzeyinde Tek Yönlü Varyans Analizi Testi; cinsiyet değişkeni için Bağımsız Örneklem T Testi uygulanmıştır.

Tablo 5: Personelin Demografik Özelliklerine Göre İş Doyumu Algıları

Eğitim Durumuna Göre İş Doyumları	İş doyumları alt ölçekleri	Eğitim durumu ile iş doyumları anlamlılık düzeyi
	Yönetim Biçimi	**0,024**
	Çalışma imkânları	0,355
	Gelişme ve yükselme imkânları	0,268
	İş arkadaşları	**0,000**
	Ücret personel	**0,025**
	Fiziksel ortam	0,182
Yaşa Göre İş Doyumları	İş doyumları alt ölçekleri	Yaş düzeyi ile iş doyumları anlamlılık düzeyi
	Yönetim Biçimi	0,573
	Çalışma imkânları	0,685
	Gelişme ve yükselme imkânları	0,927
	İş arkadaşları	0,398
	Ücret personel	0,658
	Fiziksel ortam	0,72
Meslek Kıdemine Göre İş Doyumları	İş doyumları alt faktörleri	Meslek kıdemi ile iş doyumları anlamlılık düzeyi
	Yönetim Biçimi	0,414
	Çalışma imkânları	0,177
	Gelişme ve yükselme imkânları	0,934
	İş arkadaşları	0,273
	Ücret personel	0,26
	Fiziksel ortam	0,193
Kurumdaki Hizmet Yılına Göre İş Doyumları	İş doyumları alt ölçekleri	Hizmet yılı ile iş doyumları anlamlılık düzeyi
	Yönetim Biçimi	0,252
	Çalışma imkânları	0,919
	Gelişme ve yükselme imkânları	0,458
	İş arkadaşları	0,465
	Ücret personel	0,072
	Fiziksel ortam	0,984
Cinsiyete Göre İş Doyumları	İş doyumları alt ölçekleri	Cinsiyet ile iş doyumları anlamlılık düzeyi
	Yönetim Biçimi	0,64
	Çalışma imkânları	0,111
	Gelişme ve yükselme imkânları	0,377
	İş arkadaşları	**0,039**
	Ücret personel	0,763
	Fiziksel ortam	0,765

Personelin Eğitim Durumuna Göre İş Doyumları:

Yönetim biçimi alt faktörü, p= 0,024, çalışma imkânları alt faktörü p= 0,355, gelişme ve yükselme imkânları alt faktörü p= 0,268, iş arkadaşları alt faktörü p= 0,000, ücret personel alt faktörü p= 0,025 ve fiziksel ortam alt faktörü p= 0,182 değerinde bir anlamlılık düzeylerine sahiptirler. Personelin, yönetim biçimi, iş arkadaşları ve ücret-personel alt faktörleri bağlamında, iş doyum düzeyleri arasındaki farklar anlamlı bulunmuş ve H_6 kabul edilmiştir.

Personelin Yaşına Göre İş Doyumları:

Yönetim biçimi alt faktörü p= 0,573, çalışma imkânları alt faktörü p= 0,685, gelişme ve yükselme imkânları alt faktörü p= 0,927,iş arkadaşları alt faktörü p= 0,398, ücret personel alt faktörü p= 0,658 ve fiziksel ortam alt faktörü, p= 0,720 değerinde bir anlamlılık düzeylerine sahiptir. Böylece p<0,05 koşulu sağlanamamakta, farkın anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmakta ve H_7 reddedilmektedir.

Personelin Meslek Kıdemine Göre İş Doyumları:

Yönetim biçimi alt faktörü p= 0,414, çalışma imkânları alt faktörü p= 0,177, gelişme ve yükselme imkânları alt faktörü p= 0,934, iş arkadaşları alt faktörü p= 0,273, ücret personel alt faktörü p= 0,260 ve fiziksel ortam alt faktörü p= 0,193 değerlerinde anlamlılık düzeylerine sahiptirler. Bulgular sonucunda H_8 reddedilmiştir.

***Personelin Kurumdaki Hizmet Yılına Göre İş Doyumları*:**

Yönetim biçimi alt faktörü, p= 0,252, çalışma imkânları alt faktörü p= 0,919, gelişme ve yükselme imkânları alt faktörü p= 0,458, iş arkadaşları alt faktörü p= 0,465, ücret personel alt faktörü p= 0,072 ve fiziksel ortam alt faktörü p= 0,984 değerlerinde anlamlılık düzeylerine sahiptirler ve p<0,05 koşulunu sağlamamaktadır. Alt faktörler bağlamında, iş doyum düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamış ve H_9 hipotezi reddedilmiştir.

Personelin Cinsiyetine Göre İş Doyumları:

Yönetim biçimi alt faktörü, p= 0,640, çalışma imkânları alt faktörü p= 0,111, gelişme ve yükselme imkânları alt faktörü p= 0,377, iş arkadaşları alt faktörü p= 0,039, ücret personel alt faktörü p= 0,763, fiziksel ortam alt faktörü, p= 0,765 değerinde anlamlılık düzeylerine sahiptirler. İş arkadaşları alt faktörü ve iş doyum düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve H_{10} hipotezi kabul edilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Elde edilen sonuçlara göre eğitim durumu değişkeni ile çatışma yönetimi algıları alt ölçeklerinden problem çözme, hükmetme ve uzlaşma faktörleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca ödün verme ve kaçınma alt faktörlerinin ise eğitim durumunun değişikliğinden etkilenmediğini gösteren bulgulara rastlanmıştır.

İş doyumu alt ölçekleri ile eğitim durumunun incelendiği analiz sonuçlarına göre yönetim biçimi iş arkadaşları ve ücret personel değişkenleri ile eğitim durumu değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun haricindeki çalışma imkânları, gelişme ve yükselme imkânları ve fiziksel ortam alt faktörleri ile eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucu elde edilmiştir. Araştırma sonunda **H_1, H_2, H_3, H_4, H_6 ve H_{10} kabul;** H_5, H_7, H_8 ve H_9 ise red edilmiştir.

Çatışmayı iyi yönetebilmek için işgörenin çatışma kavramı ve çözüm yöntemleri konusunda, sürekli eğitilmesi gerekmektedir. Çatışmanın, her zaman mümkün olduğu unutulmamalıdır. Makul çatışmanın işgöreni uyanık tutacağı, performansını olumlu etkileyeceği anlatılmalıdır. İşgören, iş doyumu kavramı ve etkileyen unsurlar hakkında da sürekli eğitilmelidir. İletişimin kolaylaştırılması ve beklentilerin karşılanması çatışmayı önleyebilir. Başkalarına ihtiyacı azalan insan, dik başlı olacak ve toplumdan uzaklaşacaktır. Toplumdan uzaklaşmasının önüne geçmek için çeşitli etkinlikler düzenlenmelidir. Diğer işgörenlerle ilişkilerini duygusal zeminde tutmasını sağlayıcı önlemler alınmalıdır. Onlarla sevgi ve saygı düzeyinde bir arada bulunmalı, birlikte problem çözmeyi denemeleri sağlanmalı ve eğitim süreci aksatılmamalıdır.

KAYNAKÇA

AYDIN, Mustafa, (2005), Eğitim Yönetimi, Hatiboğlu Yayınları, 7. Baskı, Ankara.

BALCI, Ali, (1985), "Eğitim Yöneticisinin İş Doyumu", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

BAŞARAN, İbrahim Ethem, (1998),Yönetimde İnsan İlişkileri, Aydan Web Tesisleri, Ankara.

BAŞARAN, İbrahim Ethem, (2000b), Örgütsel Davranış, Gül Yayınevi, Ankara.

BURSALIOĞLU, Ziya, (2002), Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış, Pagem A Yayıncılık, Ankara.

CAN, Halil, (1999), Organizasyon ve Yönetim, Siyasal Kitapevi, Ankara.

ÇETİNKANAT, Canan, (2000), Örgütlerde Güdülenme ve İş Doyumu, Anı Yayıncılık, Ankara.

DAVİS, Keth, (1977), İşletmelerde İnsan Davranışı, (Çeviren: Kemal Tosun vd.), İstanbul Üniversitesi Yayınevi, No:3028, İstanbul.

DEMİRCİ, Yıldırım, (2002), "İlköğretim Okullarında Yaşanılan Çatışma Türleri ve Yöneticilerin İzledikleri Çözüm Stratejileri (İstanbul İli Örneği)", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

DEMİRTAŞ, Hasan ve Hüseyin, GÜNEŞ, (2002), Eğitim Yönetimi ve Denetimi Sözlüğü, Anı Yayıncılık No: 19/8, Ankara.

DURMAZ, Mustafa, (2004), Kişilerarası İletişim ve Motivasyon, Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi Yayınları No:17, Ege Üniversitesi Basım Evi, İzmir.

ELMA, Cevat, (1998), "İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Çatışmayı Yönetme Yeterlikleri (Ankara İli Örneği)", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ERDOĞAN, İlhan, (1999), İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış, İ.Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Araştırma Ve Yardım Vakfı Yayını, İstanbul.

EREN, Erol, (1996), Yönetim ve Organizasyon, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

ERGİN, Canan, (2000), "Bir İş Doyumu Ölçümü Olarak 'İş Betimlemesi Ölçeği' Uyarlama Gerçeklik ve Güvenilirlik Çalışması", Türk Psikoloji Dergisi, 12:38: ss.25-36.

ERSEN, Haldun, (1997), Toplam Kalite ve İnsan Kaynakları Yönetimi İlişkisi, Alfa Yayınları, İstanbul.

GÜMÜŞELİ, Ali İlker, (1994), "İzmir Ortaöğretim Okulları Yöneticilerinin Öğretmenlerle Aralarındaki Çatışmaları Yönetme Biçimleri", Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

HAGEMANN, Gisela, (1995), Motivasyon El Kitabı, (Çeviren: Göktuğ, A.), Rota Yayınları, İstanbul.

HARPER, Cora Elaine, (2004), The Conflict Management Styles, Strength of Conflict Management Self-Efficacy, And Moral Development Levels of School Counselors, Proquest Information And Learning Company Utah. papers.ssm.Com.

HIŞMAN, Yeliz, (2003), "İş Tatminine Tanımsal Bir Yaklaşım ve Çalışanların İş Tatminine Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma" Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KARİP, Emin, (2003), Çatışma Yönetimi, Pegem Yayıncılık, Ankara.

KHAN Arif, U. (1991), Satisfaction of Secondary School Adminastrators With Their Work İn Pakistan, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KOÇEL, Tamer, (1993), İşletme Yöneticiliği: Organizasyonlarda Çatışma ve Yönetimi, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

LEVENT, Faruk, (2005), "Sınıf Öğretmenlerinin Velilerle Yaşadıkları Bireylerarası Çatışmaları Yönetme Stilleri", Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

LOCKE, E., (2000), Industrial And Organizational Psychology Linking Theory With Practice, University Of Maryland, USA.

ONARAN, Oğuz, (1981), Çalışma Yaşamında Güdülenme Kuramları, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları (No: 470), Sevinç Matbaası, Ankara.

ÖZER, Kadir, (2003), Gerçek Yönetişim, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

ÖZKALP, Enver ve Çiğdem, KIREL, (2001), Örgütsel Davranış, Anadolu Üniversitesi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, Yayın No:149, Eskişehir. Akt; Aksoy, Eskişehir.

PEHLİVAN, İnayet, (1995), Yönetimde Stres Kaynakları, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Personel Geliştirme Merkezi No:16, Ankara.

RAHİM, A. (2004), Leader Power, Followers' Conflict Management Strategies, And Propensity To Leave A Job: A Cross-Cultural Study. The Annual Conference of The International Association For Conflict Management (June 15-18). Pittsburgh, pa. papers.ssm.com.

RAHİM, A. (2004a), Conflict Management Strategies As Moderators Or Mediators of The Relationship Between Intragroup Conflict and Job Performance. The Annual Conference of The International Association For Conflict Management (June 15-18). Pittsburgh, pa. papers.ssm.com.

SİLAH, Mehmet, (2005), Endüstride Çalışma Psikolojisi, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

SMİTH, P. J. and I. J., DRAKE, (1981), Sanayi Bilimlerinde Davranış, (Çeviren: Kemal Tosun vd.), İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2459, İstanbul.

SÖKMEN, Alptekin ve İrfan, YAZICIOĞLU, (2005), "Thomas Modeli Kapsamında Yöneticilerin Çatışma Yönetimi Stilleri Ve Tekstil İşletmelerinde Bir Alan Araştırması", Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, (1), 1.

THOMPSON, Brad, (2002), "The New Manager's Handbook", Richard D. İrwin Inc. (Çeviren: Vedat G. Diker), Yeni Yöneticinin El Kitabı, Hayat Yayınları No:26, İstanbul.

TORTOP, Nuri, (1992), Personel Yönetimi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara.

UYER, Gülten, (1996), Hemşirelik Hizmetlerinde Yönetim El Kitabı, Birlik Ofset Ltd. Şti., İstanbul.

YALÇINKAYA Akyüz, M., (2000), Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Örgüt İklimi ve İşdoyumu Kuram ve Uygulama, Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No:2, İzmir.